ΖΟΡΕΣ ΜΕΝΤΒΕΝΤΕΦ

Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΛΥΣΕΝΚΟ

οἱ συνέπειες τοῦ δογματισμοῦ στὴν ἐπιστήμη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΖΑΚ ΜΟΝΟ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

ὁ Ζορὲς Μεντβέντεφ

γεννήθηκε στὰ 1925 στὴν ΕΣΣΔ. Σπούδασε βιολογία, καὶ γεωπονικὴ στὴ Γεωπονικὴ Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ. Ὑπῆρξε διευθυντής, ὥς τὸ 1970, τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ραδιοβιολογίας τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας, στὸ Ὀμπνίνσκ (Καλούγκα). Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ φωτισμένους νέους ἐπιστήμονες - ἐρευνητὲς τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης. Οἱ ἐργασίες του ἐκτιμοῦνται σήμερα καὶ διεθνῶς. Ἀπὸ νέος πάλεψε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση στὸ ὕψος της τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ποὺ εἶχε φοβερὰ ταλαιπωρηθεῖ στὴν περίοδο τοῦ δογματισμοῦ. Γιὰ τὴ δράση του αὐτὴ — προϊόν της εἶναι τοῦτο τὸ βιβλίο — κλείστηκε στὶς 29 Μαΐου 1970 (14 χρόνια μετὰ τὴν ἐπίσημη καταγγελία τοῦ δογματισμοῦ καὶ τῆς προσωπολατρίας) σὲ ψυχιατρεῖο. Χάρη στὶς ἐνέργειες τῶν συναδέλφων του ἐπιστημόνων ἀπελευθερώθηκε στὶς 18 Ἰουνίου 1970.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΖΟΡΕΣ ΜΕΝΤΒΕΝΤΕΦ

Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΛΥΣΕΝΚΟ

Οἱ συνέπειες τοῦ δογματισμοῦ στὴν ἐπιστήμη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΖΑΚ ΜΟΝΟ

Βραβεῖο Νόμπελ Φυσιολογίας
Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Παστὲρ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ι. ΜΑ·Ι·ΚΛ ΛΕΡΝΕΡ

Καθηγητὴς τῆς γενετικῆς
στὸ Πανεπιστήμιο Μπέρκλεϋ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΔΑΝΑΗ ΜΥΛΩΝΑΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

Μετάφραση, Δανάη Μυλωνάκη
Μακέτα ἐξωφύλλου, Ὄλγα Βούλγαρη,
Ἐπιμέλεια, Ἄλκης Σταύρου

Στοιχειοθεσία, ἐκτύπωση, Γραφικαὶ Τέχναι Γ. Ἀργυροπούλου—Α. Ζουμαδάκη, Ἰκαρίας 9, Ἀθῆναι, Τηλ. 5722035-5722038

Ἀποκλειστικὴ διάθεση – Βιβλιοπωλεῖο «ΚΕΔΡΟΣ», Πανεπιστημίου 44, Ἀθήνα, Τ Τ 143, Τηλ. 615-783

Τίτλος τοῦ πρωτότυπου:
Zhores A. Medvedev, «The Rise and Fall of T.D. Lysenko», Published by Columbia University Press, New York, 1969.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Τὸ 1956, τρία χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Στάλιν, στὸ 20ὸ συνέδριο τοῦ Κ Κ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ὁ τότε γενικὸς γραμματέας του Νικήτα Χρουστσὸφ κατήγγειλε δημόσια τὴν « ἀνώμαλη κατάσταση » ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ καὶ ἐπιβληθεῖ στὸ κόμμα καὶ στὸ λαὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Στάλιν. Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ κόσμος ὁλόκληρος ἄκουγε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἁρμοδιότερου ἐκπροσώπου τοῦ παγκόσμιου κομμουνιστικοῦ στρατοπέδου νὰ καταγγέλλονται οἱ « αὐθαιρεσίες », οἱ « παρανομίες », τὰ « ἐγκλήματα », ποὺ εἶχαν διαπραχθεῖ, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1953, στὴν περίοδο ποὺ χαρακτήρισε σὰν « περίοδο τῆς προσωπολατρίας τοῦ Στάλιν », καθὼς ἐπίσης καὶ τὸν « δογματισμὸ » ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα καὶ γενικὰ σὲ κάθε πνευματικὴ ἐκδήλωση.

Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς « ἀνώμαλης » αὐτῆς κατάστασης, τῆς « ἐκτροπῆς ἀπὸ τὸ σωστὸ σοσιαλιστικὸ δρόμο » ἦταν πολλὲς καὶ ποικίλες καὶ σημειώθηκαν σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ σοβιετικοῦ κράτους — ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν, καθὼς καὶ τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων στὶς « δυτικὲς » χῶρες, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴ « γραμμὴ » τοῦ ΚΚΣΕ, ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὰ ἰδεολογικὰ προβλήματα.

Στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ἡ ἐφαρμογὴ καὶ στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες τοῦ διαχωρισμοῦ ἀνάμεσα σὲ « ἀστικὴ » (=ἰδεαλιστικὴ=ἀντιδραστικὴ) καὶ « σοσιαλιστικὴ » (=ὑλιστικὴ=προοδευτικὴ) — ἀστικὴ ἢ σοσιαλιστικὴ φυσική, χημεία, ἰατρική, βιολογία κτλ., — ἐν ὀνόματι τῆς « καθαρότητας » τοῦ μαρξισμοῦ, μοιραῖα κατέληξε σ' ἕναν δογματισμό, ποὺ ἔφερε μαζί του ὅλες τὶς συνέπειες τῶν μέχρι σήμερα γνωστῶν στὴν ἱστορία δογματισμῶν : σκοταδισμό, δικτατορία (πολιτικὴ καὶ πνευματική), διωγμὸ καὶ ἐξόντωση τῶν προοδευτικῶν ἐπιστημόνων, καθυστέρηση τῆς κοινωνικῆς προόδου, οἰκονομικὲς συμφορές. Ἡ ἐποχὴ τοῦ « δογματισμοῦ » στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση — ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴν περίοδο τῆς « προσωπολατρίας » — εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς καταγγελίας σὰν « ἀντιδραστικῶν » θεωριῶν : τῆς κυβερνητικῆς (ἡ λέξη « κυβερνητικὴ » οὔτε κὰν ἀναφέρεται στὴν τελευταία ἔκδοση τῆς Μεγάλης Σοβιετικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας, λέει ὁ Μεντβέντεφ), τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητας τοῦ Ἀινστάιν, τῆς χημικῆς συντονιστικῆς θεωρίας τοῦ Πάουλινγκ, τῆς μοριακῆς γενετικῆς... Ἡ περίπτωση Λυσένκο (1930-1964) εἶναι ἴσως ἡ πιὸ εὔγλωττη εἰκόνα τῶν συνεπειῶν τοῦ δογματισμοῦ στὴν ἐπιστήμη : α) ἡ σοβιετικὴ γενετική, ποὺ ὡς τὸ 1930 ἤτανε στὴν πρωτοπορία τῆς παγκόσμιας γενετικῆς, στὰ 1964 βρέθηκε ἀρκετὲς δεκαετηρίδες πίσω· β) ἐνῶ ἡ Σοβιετικὴ

Ἕνωση ἤτανε ἀνέκαθεν ἡ μεγαλύτερη σιτοπαραγωγὸς χώρα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὸ 1963 καὶ μετὰ εἰσάγει σιτηρὰ καὶ δημητριακὰ ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, τὸν Καναδά, καὶ ἄλλες χῶρες — χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ σιτοδεία τῶν τελευταίων ἐτῶν, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἐφετεινή, δὲν ἔχει καὶ αὐτὴ ἀκόμα τὶς ρίζες της στὴν ἐπιβολὴ ἐπὶ τριάντα χρόνια στὴ γεωργία τῶν ψευτοθεωριῶν τοῦ Λυσένκο.

Τὸ βασικὸ ὅμως πρόβλημα ποὺ αὐτόματα βγαίνει ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ εἶναι τοῦτο : εἶναι ὁ δογματισμὸς ἐπακόλουθο τῆς προσωπολατρίας ἢ ἡ προσωπολατρία προϊὸν τοῦ δογματισμοῦ ; Γιατὶ ἂν ἡ προσωπολατρία, ποὺ λόγω τοῦ « σταλινικοῦ » χαρακτήρα τοῦ Στάλιν ἐπιβλήθηκε στὴ σοβιετικὴ κοινωνία, δημιούργησε τὸ δογματισμό, τότε πῶς ἐξηγεῖται τὸ ὅτι ὁ Χρουστσὸφ — ὁ ἀπόστολος τῆς « ἀντιπροσωπολατρίας » — συνέχισε τὴν ἴδια δογματικὴ γραμμὴ τοῦ Στάλιν (Λυσένκο κλπ.), καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Χρουστσὸφ βαδίζουν σχεδὸν στὰ ἴδια χνάρια ; (Τὸ 1970, ἔξι χρόνια μετὰ τὴν ἐπίσημη καταδίκη τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ὁ Ζορὲς Μεντβέντεφ κλείστηκε στὸ ψυχιατρεῖο — ἡ νέα μέθοδος φίμωσης τῆς κριτικῆς ἐναντίον τῆς ἡγεσίας — γιὰ τὸ βιβλίο τοῦτο, ποὺ χτυπάει ἀκριβῶς τὴν προσωπολατρία καὶ τὸ δογματισμὸ στὴν ἐπιστήμη). Καὶ ἂν εἶναι τὸ δεύτερο, τότε ἀπὸ ποῦ πηγάζει ὁ σύγχρονος αὐτὸς δογματισμός ; Ἀλλά, καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, πῶς μπόρεσαν σὲ συνθῆκες « σοσιαλιστικῆς » κοινωνίας νὰ ἐκδηλωθοῦν καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν μὲ τέτοια ἔνταση καὶ συνέπεια οἱ ἀνώμαλες αὐτὲς καταστάσεις ; Πολλὰ ἔχουν γραφτεῖ σχετικά, στὴν προσπάθεια νὰ δοθεῖ μιὰ σωστὴ ἐξήγηση στὸ πρόβλημα. Κατὰ τὴ γνώμη μας τὸ πρόβλημα μένει ἀκόμα ἄλυτο. Καμιὰ ἀπάντηση δὲν φτάνει στὴ ρίζα του — οὔτε καὶ ὁ Μεντβέντεφ τὸ πετυχαίνει. Ἐμεῖς ἁπλῶς, ὅπως καὶ μὲ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς σειρᾶς αὐτῆς, ἐπισημαίνουμε τὸ πρόβλημα. Καὶ εἶναι ἕνα πρόβλημα σοβαρό, γιατί, ὅπως ὀρθὰ τὸ τονίζει στὰ « Προλεγόμενά » του ὁ καθηγητὴς Λέρνερ, μιὰ ἀνάλογη « δογματικὴ » κατάσταση στὴν ἐπιστήμη μπορεῖ εὔκολα νὰ δημιουργηθεῖ σὲ ὁποιαδήποτε χώρα, ὅπου τὸ πολιτικό της καθεστὼς φιμώνει τὴν ἐλευθερία τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης.

Εἴμαστε εὐτυχεῖς ποὺ ὁ καθηγητὴς Jacques Monod καὶ ὁ οἶκος Gallimard μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ συμπεριλάβουμε στὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τὸν πρόλογο ποὺ ὁ Jacques Monod ἔγραψε εἰδικὰ γιὰ τὴ γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ βιβλίου. Τοὺς εὐχαριστοῦμε. Ὁ Monod, μὲ τὸ ἀποφθεγματικό, ἀλλὰ ἀκριβολόγο καὶ σαφέστατο ὕφος του θίγει κάπως τὸ πρόβλημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ μετάφραση τοῦ καθηγητῆ τῆς γενετικῆς Michael Lerner, ποὺ εἶναι τὸ « πρωτότυπο » γιὰ τὶς ἄλλες μεταφράσεις. Βοηθητικὰ χρησιμοποιήσαμε καὶ τὴ γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ οἴκου Gallimard. Οἱ ὑποσημειώσεις ποὺ ἔχουν στὸ τέλος σὲ παρένθεση τὰ ψηφία (Μ.Λ.) εἶναι σημειώσεις τοῦ καθηγητῆ I. M. Lerner. Γιὰ νὰ κάνουμε πιὸ εὔκολη τὴν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου, τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων καὶ τῶν περιοδικῶν κτλ., τὰ δόσαμε στὰ ἑλληνικά, ὅπως (ὑποθέτουμε) προφέρονται, ἐνῶ στὶς ὑποσημειώσεις τὰ ἀναφέρουμε μὲ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο (ὅπως ὑπάρχουν στὴν ἀμερικανικὴ καὶ τὴ γαλλικὴ ἔκδοση) γιὰ νὰ κατατοπιστεῖ καλύτερα ὁ ἀναγνώστης σχετικὰ μὲ τὴν προφορά τους.

Αὔγουστος 1972

Λ. Ρ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντμημένες λέξεις

ΛΠΑΓΕ	Λενινιστική Πανενωσιακή 'Ακαδημία Γεωπονικῶν 'Επιστημῶν.
ΠΙΓΕ	Πανενωσιακὸ 'Ινστιτοῦτο Γεωπονικῶν 'Ερευνῶν.
ΑΕ	'Ακαδημία 'Επιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ
ΚΕ ΚΚ ΕΣΣΔ καὶ ΚΕ ΚΚΣΕ	Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς ΕΣΣΔ.
ΣΟΣΔΡ	Σοσιαλιστικὴ 'Ομόσπονδη Σοβιετικὴ Δημοκρατία τῆς Ρωσίας.
ΓΑΤ	Γεωπονικὴ 'Ακαδημία Τιμιριάζεφ (ἢ 'Αγροτικὴ 'Ακαδημία Τιμιριάζεφ).
Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ	Λαϊκὸ Κομισαριάτο τῶν 'Εσωτερικῶν

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
*ΤΟΥ JACQUES MONOD**

Αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι γιὰ μένα ἕνα ντοκουμέντο ἐξαιρετικῆς σημασίας. Ξεσκεπάζει ὁλότελα, μὲ ἀκρίβεια κι αὐστηρότητα ἀνάλογη μὲ τὸ θάρρος του, ὅλη τὴν πορεία, ὅλα τὰ παρασκήνια καὶ τὶς συνέπειες τοῦ πιὸ παράξενου καὶ τοῦ πιὸ λυπηροῦ ἐπεισόδιου στὴν ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης.

Ὅτι ἕνας τσαρλατάνος, αὐτοδίδακτος καὶ φανατικὸς μπόρεσε, στὰ μέσα τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, νὰ πετύχει στὴ χώρα του τὴν ὑποστήριξη ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, τοῦ Κόμματος, τοῦ Κράτους, τοῦ Τύπου (χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὰ δικαστήρια καὶ τὴν ἀστυνομία) γιὰ νὰ ἐπιβάλει στὴ βιολογία μιὰ θεωρία μωρὴ καὶ στὴ γεωργία πρακτικὲς καθόλου ἀποδοτικὲς καὶ συχνὰ καταστροφικές· ὅτι αὐτὸς ὁ συνεπαρμένος κατάφερε ἀκόμα νὰ ἐπιβάλει τὴν ἐπίσημη ἀπαγόρευση τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πρακτικῆς ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βασικότερους κλάδους τῆς βιολογίας : τῆς γενετικῆς — νά κάτι ποὺ ξεπερνάει κάθε φαντασία. Κι ὅμως, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπέβαλλε ὁ Λυσένκο στὴν ΕΣΣΔ ἐπὶ τριάντα ὁλό-

* Ὁ Πρόλογος αὐτὸς τοῦ Ζὰκ Μονὸ γράφτηκε εἰδικὰ γιὰ τὴ γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ βιβλίου, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1971 ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Gallimard (Παρίσι).

κληρα χρόνια (1934-1964), φτάνοντας στὸν κολοφώνα τῆς δόξας καὶ τῆς δύναμής του ἀνάμεσα στὰ 1948 καὶ 1952.

Ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ ἀφύσικου φαινόμενου προβάλλεται ὁλόκληρη, ὅταν σκεφτεῖ κανείς, ὅτι, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, τίποτα τὸ καθαρὰ πολιτικὸ ἢ οἰκονομικὸ δὲν διακυβευόταν.

Σίγουρα ὁ Λυσένκο — θὰ τὸ δοῦμε σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο — ἦταν ἕνας ἀρριβίστας ἔξαλλος καὶ ἀδίστακτος. Πολεμοῦσε γιὰ θέσεις, γιὰ δύναμη, γιὰ τὴ δόξα του. Ὅμως τὸ ἀπέραντο κι ἀδυσώπητο πεῖσμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπεδίωκε τοὺς σκοπούς του, τριάντα ὁλόκληρα χρόνια, δὲν ἐξηγεῖται, τελικά, παρὰ μόνο ἀπὸ τὴ φανατικὴ πίστη ποὺ τὸν ἐμψύχωνε καὶ ποὺ κατόρθωνε νὰ μεταδίδει.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι γιὰ τοὺς βιολόγους τῆς γενιᾶς μου, τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ δὲν εἶναι ἀποκάλυψη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιβεβαίωση, ὁλοκληρωμένη καὶ λεπτομερειακή, τῶν συμπερασμάτων στὰ ὁποῖα εἴχαμε καταλήξει ἀναλύοντας τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴ Ρωσία κι ἔβρισκαν μεγάλη δημοσιότητα στὴ Δύση μετὰ τὸ 1948. Στοιχεῖα ἐπίσημα, ἐννοεῖται, καὶ σχόλια μονόπλευρα, ποὺ ἐξυμνοῦσαν στὸ ἔπακρο τὶς ἐπιτυχίες τῆς «μιτσουρινικῆς» βιολογίας. Ἀλλὰ ἦταν εὔκολο, ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὰ τὰ ντοκουμέντα, νὰ ἀναπλάσουμε σχεδὸν τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ διαγνώσουμε σ' αὐτὴ μιὰ περίπτωση, στὴν κυριολεξία μοναδικὴ στὴν ἐποχή μας καὶ σχεδὸν ἐξωπραγματική, συλλογικοῦ ἰδεολογικοῦ παραληρήματος. Ἡ ἀνάγνωση τῆς περίφημης συζήτησης στὴν Ἀκαδημία τῶν Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν δὲν ἄφηνε καμιὰ ἀμφιβολία γι' αὐτὸ κι ἀποκάλυπτε ξεκάθαρα τὴν πραγματικότητα.

Τὸ στὺλ καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν δηλώσεων τοῦ ἴδιου τοῦ Λυσένκο ἔδειχναν ὅτι ἀγνοοῦσε ὁλότελα ὄχι μόνο τὴ σύγχρονη βιολογία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία. Πασπαλισμένοι μ' ἐξωφρενικὲς παραδοχὲς καὶ μ' ἀρνήσεις ἀκόμα πιὸ ἐκπληκτικές, ποὺ ἀφοροῦσαν δεδομένα τῆς Ἐπιστήμης πέρα γιὰ πέρα θεμελιωμένα, οἱ λόγοι του μᾶς ἔκαναν ἀμέσως νὰ σκεφτόμαστε αὐτὰ τὰ μικρὰ βιβλιαράκια ποὺ δημοσιεύονται, κατὰ κανόνα μ' ἔξοδα τοῦ συγγραφέα, ἀπὸ αὐτοδίδακτους, ποὺ

πιστεύουν πὼς ἀνακάλυψαν τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς ἢ τὴ θεραπεία τοῦ καρκίνου, καὶ παραπονοῦνται, μὲ μανία συχνὰ ἀπειλητική, ὅτι ἀγνοοῦνται κι ἀπορρίπτονται ἀπὸ τὴν « Ἐπίσημη Ἐπιστήμη ». Ἔτσι καὶ τὰ γραφτὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Λυσένκο ἔδειχναν, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ ὁποιονδήποτε εἶχε ἕνα μίνιμουμ γενικῆς ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας, ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν ἦταν ἐπιστήμονας ἀλλὰ τσαρλατάνος ἢ παρανοϊκός — ἦταν φαίνεται καὶ τὰ δύο.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἔβγαινε ἐπίσης ὅτι, ἂν ὁ Λυσένκο εἶχε μὲ τὸ μέρος του, μέσα στοὺς « ἐπιστήμονες », μιὰ κλίκα ἀπὸ ὑποστηρικτὲς ἐξαιρετικὰ ἐπιθετικοὺς καὶ θορυβώδεις, ὅλοι τους ἦταν ἄτομα καθόλα μέτρια καὶ τὸ ἴδιο ἀναρμόδια σὰν κι αὐτόν. Καὶ μ᾽ αὐτοὺς εἶχε κατορθώσει νὰ στολίσει (χάρη στὸ Κόμμα) τὴν Ἀκαδημία τῶν Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν. Συγχρόνως, ἦταν ἐπίσης φανερό, ὅτι εἶχε ἐναντίον του, ἀπὸ τότε κιόλας, τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν αὐθεντικῶν ρώσων ἐπιστημόνων, ποὺ πολεμοῦσαν ἀπεγνωσμένα γιὰ νὰ σώσουν τὴν ἐπιστήμη τους. Τέλος, φαινόταν καθαρά, ὅτι σ᾽ αὐτὴ τὴ διαμάχη γιὰ τὴν « κατάσταση στὴ βιολογία », ἡ πειραματικὴ ἐπιστήμη ἔπαιζε, στὴν πραγματικότητα, ἀσήμαντο ρόλο. Σίγουρα, ὁ Λυσένκο κ᾽ οἱ ὀπαδοί του περηφανεύονταν γιὰ τὶς ἐκπληκτικὲς ἐπιτυχίες τους στὴ γεωργία. Ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὲς οἱ διαβεβαιώσεις, γιὰ μᾶς ἀνεξέλεγκτες, εἶχαν καὶ τότε (πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐπίσημη καταδίκη τους) ἀνοιχτά, ἡρωϊκά, ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς ρώσους ἐπιστήμονες, δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση μὲ τὴ γενετικὴ καθαυτή. Καὶ ὅταν ὁ Λυσένκο μιλοῦσε γιὰ γενετική, ἔδειχνε μιὰν ἄγνοια τόσο κωμική, ποὺ κατάστρεφε κάθε αἴσθημα ἐμπιστοσύνης ποὺ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δώσει στοὺς ἰσχυρισμούς του σχετικὰ μὲ τὰ γεωπονικά του ἐπιτεύγματα. Τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ δὲν ἐπιβεβαιώνει ἁπλὰ καὶ μόνο αὐτὲς τὶς ὑποψίες. Ἀποκαλύπτει, ὅτι ἀνάμεσα στὶς τόσες καὶ τόσες καινοτομίες καὶ νέες πρακτικὲς μέθοδες ποὺ ὁ Λυσένκο ἐμφάνιζε σὰν δικές του, πολλὲς ὄχι μόνο δὲν ἦταν πρωτότυπες, ἀλλὰ εἶχαν κιόλας δοκιμαστεῖ κ᾽ ἐγκαταλειφθεῖ. Ἄλλες βασίζονταν σὲ ὀργανωμέ-

νες διαστρεβλώσεις, ποὺ ὁ συγγραφέας ἀναλύει ἐδῶ τὸ μηχανισμό τους — τὸν πολὺ ἁπλὸν ἄλλωστε.

Ἡ πιὸ ἀποκαλυπτικὴ πλευρά, γιὰ μᾶς, αὐτῶν τῶν ἐκπληκτικῶν ντοκουμέντων εἶναι, τὸ ὅτι ἡ ἀληθινὴ σύγκρουση δὲν ἔγινε καθόλου πάνω στὴν ἴδια τὴν πειραματικὴ βιολογία, ἀλλὰ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὴν ἰδεολογία ἢ μᾶλλον στὴ δογματική. Τὸ κύριο ἐπιχείρημα (τὸ μόνο, τελικά), ποὺ ἀκούραστα ἐπαναλαμβανόταν ἀπ' τὸν Λυσένκο καὶ τοὺς ὀπαδούς του ἐνάντια στὴν κλασικὴ γενετική, ἦταν τὸ ἀσυμβίβαστό της μὲ τὸ διαλεκτικὸ ὑλισμό. *Ἐκεῖ ἦταν ἡ πραγματικὴ μάχη, τὸ βάθος τοῦ προβλήματος, καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἔδαφος, ποὺ τὸ διάλεξε ὁ Λυσένκο, ἀλλὰ ποὺ ἐκεῖνοι δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ἀποφύγουν, οἱ ρῶσοι γενετιστὲς ἦταν, φυσικά, ἐκ τῶν προτέρων ἡττημένοι. Γιατὶ εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀληθινό, ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς κλασικῆς γενετικῆς, ἡ θεωρία τοῦ γονίδιου, ἀμετάβλητου μέσα ἀπὸ τὶς γενιὲς κι ἀκόμα κι ἀπὸ τὶς ὑβριδώσεις, εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς διαλεκτικῆς τῆς φύσης τοῦ Ἔνγκελς. Ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ καθαρὰ ἐπιλεκτικὴ θεωρία τῆς ἐξέλιξης, ποὺ τὴν εἶχε κατηγορηματικὰ ἀρνηθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἔνγκελς.*

Ἦταν εὔκολο, ἐξάλλου, νὰ ὑποστηριχθεῖ — κι ὁ Λυσένκο αὐτὸ τὸ ἐπαναλάβαινε ἀδιάκοπα — ὅτι ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία, « ἀποδείχνοντας » τὴν κληρονομικότητα τῶν ἐπίκτητων χαρακτήρων καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος πάνω στὸ κληρονομούμενο ὑλικό, συμπορευόταν μὲ τὴν ὑλιστικὴ διαλεκτική, τὴν πλούτιζε μὲ νέες καὶ ἀπίστευτες ἀνακαλύψεις καὶ προετοίμαζε μιὰν ἀληθινὴ βιολογικὴ « παρουσία ».

Ὁ Μεντβέντεφ μᾶς ἀποκαλύπτει στὸ βιβλίο του ὅλη τὴν ἁλυσίδα ἀπὸ ὑποχθόνιες μανοῦβρες καὶ συκοφαντικὲς κατηγορίες ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Λυσένκο ἐνάντια στοὺς ρώσους γενετιστές. Καμιὰ ἀμφιβολία, ὅτι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ ἐπιτυχία του ὀφείλεται σ' αὐτὰ τὰ αἴσχη, γιατὶ συνέβαλαν στὴν ἐξόντωση πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, καὶ πρῶτα πρῶτα τοῦ μεγάλου Βαβίλοφ. Ἀλλά, ἂν ἑρμηνεύσουμε ὅλη τὴν « ὑπόθεση » σὰ συνέπεια μιᾶς πολιτικο-αστυνομικῆς « σκευωρίας » (ἀνάλογης

λογουχάρη, μὲ τὴν ὑπόθεση τῶν γιατρῶν τοῦ Κρεμλίνου), τότε, κατὰ τὴ γνώμη μου, παραγνωρίζουμε τὴ φύση της, τὴν κεντρικὴ σημασία καὶ τὴν ἔκτασή της.

Θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ, γιατὶ εἶναι πολὺ ἐνδεικτικό, ὅτι οἱ πρῶτες ἐπιθέσεις ποὺ ἔγιναν στὴ Ρωσία ἐνάντια στὴ γενετικὴ δὲν ἔγιναν ἀπ' τὸν Λυσένκο, ποὺ τότε ἀκόμα ἦταν πολὺ λίγο γνωστός. Οἱ ἐπιθέσεις αὐτὲς ἀρχίζουν ἀπὸ μιὰ περίοδο (1929-1931) ποὺ προηγεῖται ἀρκετὰ ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἐπίσημα ἀναγνωρίζεται σὰν ἡ ἐποχὴ τῆς προσωπολατρίας. Ὅμως ἀπὸ αὐτὴν κιόλας τὴν ἐποχὴ φαίνεται ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ σύγκρουση καθαρὰ ἰδεολογικὴ ἀνάμεσα στοὺς ρώσους νέο-λαμαρκιστές, ποὺ ὑποστήριζαν στὸ ὄνομα τῆς Διαλεκτικῆς τὴν κληρονομικότητα τῶν ἐπίκτητων χαρακτήρων, καὶ τοὺς γενετιστές, ποὺ ἔβλεπαν ὅτι ἀντιμετωπίζονταν ὄχι μὲ τὸ πείραμα, ἀλλὰ μὲ τὰ κείμενα τοῦ Ἔνγκελς. Ἔδαφος τρομερὰ ἐπικίνδυνο γιὰ τοὺς γενετιστές, καὶ στὸ ὁποῖο πολὺ δύσκολα μποροῦσαν νὰ ἀμυνθοῦν. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, χαρακτηρισμένοι ἀπὸ τότε κιόλας σὰν « μενσεβικίζοντες ἰδεαλιστές », φαίνεται ὅτι καθαιρέθηκαν τὸ 1931, καὶ ὁρισμένοι τους ἐξορίστηκαν.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Λυσένκο διδάχτηκε πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γεγονότα, στὰ ὁποῖα δὲν πῆρε ἀπευθείας μέρος, κι ὅτι ἀπ' αὐτὰ ἔμαθε νὰ χειρίζεται « τὸ ἀπόλυτο ὅπλο », ποὺ ἔμελλε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὶς πρῶτες μεγάλες του ἐπιτυχίες τὸ 1936-1937 καὶ τὸ θρίαμβό του τὸ 1948 : τὴν ἰδεολογικὴ τρομοκρατία. Δὲν ὑπάρχει ἐπίσης καμιὰ ἀμφιβολία, ὅτι ἂν ὁ Λυσένκο πέτυχε τελικὰ τὴν ὑποστήριξη ὁλόκληρου τοῦ κόμματος καὶ τῆς κυβέρνησης, ἂν « οἱ ἀνώτατοι κριτὲς δικαίωσαν τὸν Λυσένκο, εἶναι διότι, ὅσο ἀπίστευτο κι ἂν μᾶς φαίνεται, βρῆκαν πὼς εἶχε δίκιο. Κι αὐτό, γιατὶ τὰ ἐπιχειρήματά του, ποὺ σὲ μᾶς φαίνονται ἀνόητα, γι αὐτοὺς ἦταν ἀναντίρρητα... »

Ἔγραφα αὐτὲς τὶς γραμμὲς τὸ 1948 (σ' ἕνα ἄρθρο ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα « Combat »). Διαβάζοντας τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ βρίσκουμε, βεβαίως, πολλὰ γιὰ νὰ προσθέσουμε σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, ὁπωσδήποτε, ὅμως, τίποτα νὰ τοῦ

ἀφαιρέσουμε. Ἂν ὁ Λυσένκο ἐπιβλήθηκε, εἶναι γιατὶ ἔγινε πιστευτός. Κι ἂν ἔγινε πιστευτός, εἶναι γιατί, κατὰ τὴν ἄποψή μου, πέρα ἀπὸ τὶς μηχανορραφίες, τὶς ἴντριγκες, τὶς συκοφαντίες καὶ τὶς παραποιήσεις (στὶς ὁποῖες δικαιολογημένα ἐπιμένει ὁ Μενβέντεφ), οἱ « θεωρητικές » του θέσεις ἦταν σύμφωνες, στὸν τόνο, στὸ στὺλ καὶ στὴν οὐσία, μὲ μιὰ ὁρισμένη ἰδεολογικὴ παράδοση, ἐκτραχυμένη, βέβαια, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀπὸ τὴν προσωπολατρία, ταυτισμένη ὅμως μὲ τὸ « μαρξισμὸ » καὶ πολὺ προγενέστερη ἀπὸ τὸν λεγόμενο σταλινισμὸ (ἂς διαβάσουμε ξανὰ τὸν « Ὑλισμὸ καὶ Ἐμπειριοκριτικισμὸ » ἢ ἀκόμα καὶ τὸ « Ἀντι - Ντύρινγκ »).

Ὅτι σ᾽ ἕνα δικτατορικὸ καὶ ἀστυνομικὸ καθεστὼς ἡ ἰδεολογικὴ τρομοκρατία εἶναι οὐσιαστικὸ ὅπλο στὰ χέρια τῆς ἐξουσίας· ὅτι αὐτὴ μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιεῖ ὄχι μόνο στὴν καθαρὰ πολιτικὴ ἀρένα, ἀλλὰ καὶ σὰ μέσο πνευματικῆς καταστολῆς γιὰ νὰ δαμάσει συγγραφεῖς, καλλιτέχνες, φιλοσόφους, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, γλωσσολόγους ἢ ἀκόμα καὶ οἰκονομολόγους, τὸ βλέπαμε πολὺ συχνὰ κατὰ τὸ 1948 — τὸ βλέπουμε ὅμως ἀκόμα καὶ τώρα. Γιὰ νὰ ἑρμηνεύσουμε αὐτὰ τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ δικτάτορες θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ὁλοκληρωτικὴ καὶ τυφλὴ πίστη στὴ βασικὴ ἰδεολογία τους· ἡ πολιτικὴ σκοπιμότητα φαίνεται νὰ ἀρκεῖ σὰν ἐξήγηση. Ἀλλά, ὅτι αὐτοὶ οἱ δικτάτορες θὰ μποροῦσαν νὰ παγιδευθοῦν μέσα στὸ ἴδιο τους τὸ ἰδεολογικὸ παιχνίδι, σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἐξυμνοῦν μὲ θαυμασμὸ τὰ προτερήματα ἑνὸς ἀμαθέστατου τσαρλατάνου, μὰ — δείχνοντάς του ἐμπιστοσύνη — καὶ νὰ ἐπιβάλουν σὲ μιὰν πειραματικὴ ἐπιστήμη μιὰν παράλογη θεωρία, καὶ στὴ γεωργία πρακτικὲς μέθοδες ὀλέθριες — νά κάτι ποὺ δὲ θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ τὸ πιστέψουμε. Κι ὅμως, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔδειχναν ἀπὸ τὸ 1948 κιόλας, κι αὐτὸ ἀποδείχνει σ᾽ ὅλη τὴ γραμμὴ τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ : ὁ « θρίαμβος » τοῦ Λυσένκο ἦταν πρὶν ἀπ᾽ ὅλα μιὰ νίκη τῆς ἰδεολογικῆς τρομοκρατίας.

Μπορεῖ κάποιος νὰ σκεφτεῖ, ὅτι τονίζοντας τόσο πολὺ τὴ δύναμη τῆς ἰδεολογικῆς πίεσης, ὑποτιμῶ τὴ διοικητικὴ κι

ἀστυνομικὴ τρομοκρατία, ὅπως καὶ τὴν ἀπόλυτη μονολιθικότητα τοῦ τύπου, ποὺ χωρὶς αὐτὴν ὁ Λυσένκο δὲν θὰ πετύχαινε νὰ καταδικάσει σὲ σιωπὴ τοὺς ἀντιπάλους του, πρὶν τοὺς ἐξοντώσει. Πρέπει, ὅμως, νὰ καταλάβουμε ὅτι ἂν κατόρθωσε, πολὺ πρὶν πετύχει τὴν ἐπίσημη, ἀποκλειστικὴ ἐπιδοκιμασία τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, νὰ ἀποκτήσει τέτοια στηρίγματα στὸ κόμμα καὶ στὸν τύπο, αὐτὸ ἔγινε ἀκριβῶς χάρη στὸν « κονφορμισμό » του στὸ στὺλ καὶ στὴ σκέψη, καί, θὰ πρόσθετα, στὴ φανατικὴ εἰλικρίνεια τῆς ἰδεολογικῆς του τοποθέτησης. Σ' αὐτὸ τὸ πεδίο, καὶ πάλι, οἱ γενετιστὲς δὲν μποροῦσαν μὲ κανένα τρόπο νὰ παραβγοῦν μαζί του.

Φυσικά, στὴ Ρωσία, ἰδεολογικὴ τρομοκρατία καὶ ἀστυνομικὴ δικτατορία εἶναι ἔννοιες ἀδιαχώριστες. Ἦταν καὶ παραμένει ἀδύνατο νὰ ξεχωρίσουμε τὸ μέρος τῆς εὐθύνης τῆς καθεμιᾶς καὶ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ βαθμὸ εἰλικρίνειας ὁρισμένων ἐπιστημόνων ποὺ θεωροῦνται σοβαροὶ (ὅπως π.χ., ὁ Ὀπάριν) κι ὅμως ὑπῆρξαν θερμοὶ προπαγανδιστὲς τοῦ Λυσενκοϊσμοῦ.

Γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ τόσο ἀκριβής, ἡ τόσο σταράτη εἰκόνα ποὺ δίνει ὁ Μεντβέντεφ, θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ γραφτεῖ ἕνα ἄλλο βιβλίο πάνω στὰ ἐπακόλουθα καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τοῦ λυσενκοϊσμοῦ στὶς δυτικὲς χῶρες, ὅπως στὴ Γαλλία, ὅπου κανεὶς δὲν εἶχε νὰ φοβηθεῖ γιὰ τὸ μεροδούλι του, γιὰ τὴν ἐλευθερία του ἢ γιὰ τὴ ζωή του ἐξαιτίας τῶν ἀπόψεών του σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Λυσένκο σὲ σύγκριση μὲ τοῦ Ντάρβιν, τοῦ Μέντελ ἢ τοῦ Μόργκαν.

Ἂν διηγόμασταν αὐτὴ τὴν ἱστορία, θὰ βλέπαμε σὲ τί ἀκραίους ἐξευτελισμοὺς τῆς λογικῆς τὸ ἰδεολογικὸ πάθος (« πάθος » μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἔννοια τοῦ « πάσχω ») μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει καμιὰ φορὰ ἀνθρώπους ἔξυπνους καὶ ἐλεύθερους ἀπὸ κάθε ἀντικειμενικὸ καταναγκασμό. Δὲν μπορῶ νὰ ξεχάσω τὶς παραληρηματικὲς ἐκδηλώσεις μιᾶς μερίδας τῆς ἰντελιγκέντσιας τῆς ἀριστερᾶς καὶ τοῦ γαλλικοῦ τύπου ποὺ προκάλεσαν ἡ δημοσίευση καὶ ἡ συζήτηση τῶν ντοκουμέντων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ὑπόθεση. Πρῶτος καὶ καλύτερος ὀργανωτὴς τοῦ παραληρήματος σὲ πολλὲς συγκεντρώσεις, συνεντεύξεις καὶ δημοσιεύσεις ἦταν ὁ

᾿Αραγκόν, ποὺ τὸν βλέπαμε κατάπληκτοι νὰ δείχνει ἕνα παθιασμένο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ βιολογία. Στὸν πρόλογό του τῆς μετάφρασης (ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Europe », τὸν ᾿Οκτώβρη τοῦ 1948) ἑνὸς μέρους τῆς συζήτησης, ποὺ εἶχε γίνει στὴ Λενινιστικὴ ᾿Ακαδημία τῶν Γεωπονικῶν ᾿Επιστημῶν, ἔγραφε, συνοψίζοντας, πάρα πολὺ καλά, τ᾿ ὁμολογῶ, τὴν οὐσία τῆς λυσενκοϊστικῆς ἐπιχειρηματολογίας κι ἐπαναλαμβάνοντάς την γιὰ λογαριασμό του :

« ... εἶναι ὁ ἀστικὸς (κοινωνιολογικὰ) χαρακτήρας τῆς ἐπιστήμης ποὺ ἐμποδίζει, πράγματι, τὴ δημιουργία μιᾶς καθαρῆς ἐπιστημονικῆς βιολογίας, ποὺ ἐμποδίζει τοὺς ἀστοὺς ἐπιστήμονες νὰ κάνουν ὁρισμένες ἀνακαλύψεις, *τῶν ὁποίων δὲν μποροῦν γιὰ λόγους κοινωνιολογικούς, νὰ δεχτοῦν τὴ βασικὴ ἀρχή.* Στὴν ΕΣΣΔ, ἡ μανιασμένη πάλη τῶν « ἐθνικῶν » μεντελιστῶν ἐναντίον τῶν μιτσουρινικῶν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς μιτσουρινικούς, ἀπὸ τὸν Λυσένκο, σὰν *πάλη βιολογική,* ἐπιστημονική, στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο τῶν βιολόγων. Πολὺ φυσικὰ ἀντιμετωπίστηκε *σὰν πάλη κοινωνικὴ* τῶν ἐπιστημόνων ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐπιρροὴ τῆς μπουρζουαζίας (ἔστω καὶ μόνο μέσα ἀπὸ τὴν *ἀστικὴ* ἐπιστήμη, συνδυασμένη μὲ κάποιες κοινωνιολογικὲς μεταφορές) , σὰν ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιβιώσεων τῆς μπουρζουαζίας στὴν ΕΣΣΔ.

» Γι᾿ αὐτό, στὰ μάτια τοῦ Λυσένκο, τῶν μιτσουρινικῶν, τῶν κολχόζνικων καὶ τῶν σοβχόζνικων τῆς ΕΣΣΔ, τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος, τῆς κεντρικῆς του ᾿Επιτροπῆς καὶ τοῦ Στάλιν, ἡ νίκη τοῦ Λυσένκο εἶναι, πραγματικά... νίκη τῆς ἐπιστήμης, μιὰ νίκη ἐπιστημονική, ἡ πιὸ θεαματικὴ ἄρνηση *νὰ πολιτικοποιηθοῦν* τὰ *χρωμοσώματα ».*

῞Ολοι οἱ θεωρητικοὶ μαρξιστὲς ἐπαναλάμβαναν τὰ ἴδια « ἐν χορῷ » κ᾿ ἡ ἔξαρση, ποὺ εἶχε ἐνταθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κριτικὴ τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ἔφτασε στὸ ζενὶθ της τοὺς μῆνες ποὺ ἀκολούθησαν. Στὴ « Nouvelle Critique » (Νοέμβρης τοῦ 1949), ὁ Francis Cohen ὑπογράμμιζε τὴν ἀναγκαιότητα γιὰ τὶς σοσιαλιστικὲς χῶρες « μιᾶς δυναμικῆς θεωρίας τῆς ἐξέλιξης ».

Στὸ κάτω κάτω, πρόσθετε, ὁ Λυσένκο εἶχε ἐκθέσει τὴν ἄποψή του μπροστὰ σ' ὁλόκληρο τὸ σοβιετικὸ λαὸ ποὺ τὴν εἶχε ἐπιδοκιμάσει, τί μεγαλύτερη ἐγγύηση ἀπ' αὐτὴ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀπαιτήσει, συνδυασμένη, μάλιστα, μὲ τὴν ἐπιδοκιμασία τοῦ Στάλιν — « τῆς ὑψηλότερης ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας ὁλόκληρου τοῦ κόσμου » ;

Θὰ μπορούσαμε σήμερα νὰ δοκιμάσουμε ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν εἰλικρίνεια αὐτῶν τῶν ἀνόητων θέσεων καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι εἶχαν ὑπαγορευτεῖ στοὺς ἐκφραστές τους ἀπὸ τὶς πολιτικὲς « ἀναγκαιότητες » τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Μὰ θὰ πέφταμε ἔξω. Οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν τῶν κειμένων ἦταν ὁλότελα εἰλικρινεῖς, ἐνδόμυχα πεισμένοι. Καὶ ἐπρόκειτο γιὰ συγγραφεῖς, δημοσιογράφους, θεωρητικούς, πατενταρισμένους. Ἡ στάση πολλῶν ἐπιστημόνων ἦταν ἀκόμα περισσότερο ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὶς ζημιὲς ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει ὁ ἰδεολογικὸς τρόμος στὴν καθαρή του μορφή : ὁ ἐσωτερικευμένος, ὁ ὑποκειμενικός.

Ὁ μόνος, ἢ σχεδὸν ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους βιολόγους — μέλη κομμουνιστικῶν κομμάτων — ποὺ ἀμέσως καὶ μὲ ζέση ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπιση τῆς γενετικῆς ἦταν ὁ J. B. S. Haldane (διάσημος βρετανὸς γενετιστής). « Ἡ γενετική, εἶπε, εἶναι ἡ δουλειά μου. Ἂν τῆς ἐπιτεθοῦν, θὰ τὴν ὑπερασπιστῶ ». *Ἄλλοι, ἰδίως στὴ Γαλλία, σώπαιναν. Φαίνεται ὅτι χρειαζόταν, ἀπὸ τότε, κάποιο κουράγιο. Ἄλλοι προσπαθοῦσαν νὰ κερδίσουν χρόνο, γιὰ νὰ συμβιβάσουν τ' ἀσυμβίβαστα. Ὁ Λυσένκο, ἔλεγαν, δὲν ἀρνιέται τὴν « ὕπαρξη » τῶν χρωμοσωμάτων. Πράμα ποὺ ἔντεχνα ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι δὲν ἀρνιόταν* ὁλόκληρη τὴ *γενετική. Χαμένος κόπος : δέχονταν τὶς ἄγριες κατσάδες τῶν θεωρητικῶν, ποὺ τοὺς κατηγοροῦσαν, καὶ δικαιολογημένα, ὅτι προσπαθοῦν « νὰ πνίξουν τὸ ψάρι στὸ νερό ».*

Ἄλλοι τέλος — ἀρκετοὶ αὐτοὶ κι ὄχι πάντα ἀπὸ τοὺς πιὸ παρακατιανοὺς — κατόρθωναν, φαίνεται, νὰ πείθουν τὸν ἑαυτό τους, *ἐκβιάζοντας τὸ πνεῦμα τους σὲ μιὰν ἄσκηση αὐθυποβολῆς, ὅτι ὁ Λυσένκο εἶχε δίκιο. Ἐκπληκτικὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο, ποὺ δὲν θὰ μπορέσω ποτὲ νὰ τὸ « καταλάβω », ἂν καὶ ἡ* αἰτιολογία *του δὲν εἶ-*

ναι δύσκολο νὰ ἐντοπιστεῖ. Αὐτοὶ οἱ δυστυχισμένοι βρίσκονταν, πραγματικά, στὸ δίλημμα : ἂν δέχονταν, ἂν μόνον ἐξέταζαν σοβαρὰ τὶς σκέψεις, πού, μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν λυσενκοϊστικῶν κειμένων, τοὺς ὑπαγόρευαν ἡ κοινὴ λογική, ὁ ὀρθολογισμὸς κ' ἡ ἐπιστημονική τους καλλιέργεια, θὰ κατέληγαν ἀναγκαστικὰ στὸ τρομακτικὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, οἱ ἀρχηγοί τους, « οἱ κολχόζνικοι κ' οἱ σοβχόζνικοι τῆς ΕΣΣΔ » κι ὁ Στάλιν προσωπικὰ εἶχαν ἐξαπατηθεῖ μὲ τὸν χονδροειδέστερο τρόπο ἀπὸ ἕναν τσαρλατάνο. 'Αλλὰ τότε, ἂν τὸ Κόμμα ἦταν ἱκανό, σὲ μιὰ διαμάχη τόσο ξεκάθαρη, νὰ διαπράξει ἕνα τόσο κεφαλαιῶδες σφάλμα, ποῦ καὶ πότε, καὶ σὲ ποιές περιστάσεις νὰ ξαναβρεῖ κανεὶς τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐμπιστοσύνη, τὴ βεβαιότητα τὴ χωρὶς ἴσκιο καὶ χωρὶς ρωγμή, ἀκρογωνιαῖο λίθο μιᾶς καθολικῆς καὶ μόνιμης ἔνταξης ; Σκέψη καταστροφική, ἀφόρητη, ποὺ ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐξορκιστεῖ, ἔστω καὶ μὲ τὸ ὄνειδος τῆς βαρύτερης ταπείνωσης : τῆς αὐτοεξαπάτησης.

Γιὰ χιλιάδες χρόνια οἱ ἄνθρωποι, καὶ πρῶτα πρῶτα ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους, προσπάθησαν ἀκούραστα ν' ἀνεγείρουν, μὲ τὴ μορφὴ θρησκειῶν ἢ φιλοσοφιῶν, φανταστικὰ ψευτοσύμπαντα ποὺ ἔπαιρναν στὰ μάτια τους μεγαλύτερη σημασία καὶ περιεχόμενο ἀπ' ὅ,τι τὸ πραγματικὸ σύμπαν, κ' ἔτσι ἀρνιόντουσαν καὶ νὰ δοκιμάσουν νὰ ἐμβαθύνουν στὴ γνώση του.

'Ο λυσενκοϊσμός, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἦταν μιὰ προσπάθεια τέτοιας τάξης. Δημιουργημένος, ὅμως, στὴν ἐποχὴ τῆς 'Επιστήμης, εἶναι μιὰ προσπάθεια συγκρότησης μιᾶς ψευτοεπιστήμης γιὰ νὰ ὑποκαταστήσει τὴν ἀντικειμενικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία φαινόταν νὰ ἀπειλεῖ τὴν ἰδεολογία, τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴ τροφή. Χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς οὐσιαστικὲς αἰτίες τῆς ἐπιτυχίας του, ἔξω ὅπως καὶ μέσα στὴν ὁλοκληρωτικὴ τροχιά. Προκειμένου γιὰ πειραματικὴ ἐπιστήμη καὶ γιὰ γεωπονικὴ πρακτική, μιὰ τόσο τερατώδης ἀπόπειρα ἦταν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία.

'Αλλὰ ποιός εἶν' ἐκεῖνος ποὺ θὰ τολμοῦσε νὰ βεβαιώσει ὅτι τέτοιες ψευτοεπιστῆμες δὲν ἐπιβιώνουν καὶ δὲν ἀναπτύσσονται,

ἀκόμα καὶ σήμερα σ' ἄλλους τομεῖς τῆς γνώσης κι ὄχι μόνο στὰ ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα ; Πιστεύει κανείς, ὅτι τὰ ψευτοσύμπαντα ἔχουν πραγματικά, τελειωτικὰ καὶ παντοῦ ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὸ « πεδίον τῆς γνώσης » ;

ZAK MONO

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ I. MICHAEL LERNER

Ἡ περιπέτεια τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς στὴν περίοδο 1937 - 1964 εἶναι ἴσως τὸ πιὸ παράξενο κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Σὲ μιὰ κοινωνία ἀφιερωμένη στὴ βελτίωση τῆς τύχης τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν, ἕνας ἀπαίδευτος καὶ φανατικὸς τσαρλατάνος περιβλήθηκε μὲ δικτατορικὴ ἐξουσία κι ἀπόλυτο ἔλεγχο στὴν ἔρευνα τῆς βιολογίας καὶ στὴ γεωργία. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὄχι μόνο ἐμπόδισε τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ εἶχε καὶ καταστροφικὴ ἐπίδραση σὲ εὐρύτατους τομεῖς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης. Γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο ἦταν ὁλότελα ἀκατανόητο, ὅτι μιὰ χώρα ἱκανὴ νὰ ἀναπτύξει ἕνα πυρηνικὸ δυναμικὸ ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο τῶν ΗΠΑ καὶ νὰ συμπεριληφθεῖ στοὺς πρωτεργάτες τῆς ἐξερεύνησης τοῦ διαστήματος μπόρεσε νὰ ἐμπιστευθεῖ τοὺς βασικοὺς γεωργικούς της πόρους σὲ κάποιον ποὺ φώναζε ἀπὸ μακριὰ πὼς ἦταν κομπογιανίτης. Τοὺς γενετιστὲς καὶ τοὺς γεωπόνους στὴ Δύση πολὺ τοὺς ἀπασχόλησε τὸ πῶς καὶ τὸ γιατί κατόρθωσε ὁ Λυσένκο νὰ ἐπιβληθεῖ στὴ βιολογία, καθὼς καὶ ἡ γενικότερη κατάσταση ποὺ ἐπέτρεφε νὰ γίνει αὐτό. Τὸ βιβλίο τοῦτο δίνει μιὰν ἀπάντηση σ' αὐτὲς τὶς ἀπορίες.

Ὅπως σημειώνει ὁ Ζορὲς Μεντβέντεφ στὸν Πρόλογό του,

τὰ τρία μέρη τοῦ βιβλίου ἀντιπροσωπεύουν τὶς τρεῖς διαφορετικὲς ἰδιότητες τοῦ συγγραφέα : σὰν ἱστορικοῦ, αὐτόπτη μάρτυρα τῶν γεγονότων κι ἐνεργητικοῦ παράγοντα τῆς πτώσης τοῦ Λυσένκο, στὰ τελευταῖα στάδια τοῦ λυσενκοϊσμοῦ. Αὐτὸ τὸ βιβλίο δὲν διηγεῖται μόνο μιὰ ἱστορία. Εἶναι καὶ μιὰ καταγγελία τῶν ὁλοκληρωτικῶν κι ἐλεγχόμενων συστημάτων στὴν ἐπιστήμη. Ὅλοι πρέπει νὰ διδαχτοῦμε ἀπὸ τὸ μάθημα ποὺ μᾶς δίνει.

Ἂν καὶ οἱ γνώσεις μου γύρω ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι πολὺ περιορισμένες, θὰ ἤθελα νὰ διηγηθῶ ἐδῶ πῶς ἔφτασε στὰ χέρια μου τὸ πρωτότυπο. Τὸ 1961 δέχτηκα ἕνα βιβλίο τοῦ Υ.Μ. Ὀλένοφ, στὰ ρωσικά, μὲ τὴν παράκληση νὰ κάνω τὴν ἀνασκόπησή του στὸ περιοδικὸ Science. Ἀναφερόταν στὴν ἐξέλιξη καὶ τὴ γενετικὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ βασικός του στόχος φαινόταν νὰ εἶναι ἡ παρουσίαση τῶν ἐπιτεύξεων τῆς ἐπιστήμης σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς πρὸς τοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι κάτω ἀπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ Λυσένκο, δὲν γνώριζαν τίποτα σχετικό. Ἦταν ἕνα καλὸ βιβλίο. Ὁ Ἔνγκελς ἀναφερόταν μόνο μιὰ φορὰ κι ὁ γενικὸς τόνος δὲν ἔδειχνε καμιὰ τάση γιὰ ἐκείνου τοῦ εἴδους τὴ δημαγωγία, ποὺ ὁ Μεντβέντεφ περιγράφει τόσο ζωηρὰ σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ἀντίθετα, φανέρωνε ἀντικειμενικότητα κι ἐπιστημονικὸ πνεῦμα. Ἡ παρουσίαση ποὺ ἔκανα εἶχε τὸν τίτλο, « Τὰ ἑκατὸ λουλούδια τῆς Σοβιετικῆς γενετικῆς », παραφράζοντας κάτι δηλώσεις ποὺ εἶχε κάνει ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Πρόεδρος Μάο. Σὰν ἀπάντηση στὴν κριτική μου πῆρα μιὰ κάρτα ἀπὸ τὸ ἐργαστήριο Ραδιοβιολογίας στὸ Ὀμπνὶνσκ (ποὺ βρίσκεται σὲ ἀπόσταση 30 χλμ. ἔξω ἀπὸ τὴ Μόσχα) , ποὺ μὲ πληροφοροῦσε ὅτι δὲν τὰ ἤξερα ἀκόμη ὅλα κι ὅτι στὴ θέση κάθε λουλουδιοῦ ἑκατοντάδες σπόροι περίμεναν ἀκόμα ν' ἀνθίσουν. Ἔμαθα ὅτι ὁ ἀποστολέας αὐτῆς τῆς κάρτας, ὁ Μεντβέντεφ, ἦταν ἕνας νέος ἐπιστήμονας πολὺ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, μὲ ἐξαιρετικὴ διάνοια καὶ θάρρος, ἕνας Σοβιετικὸς πατριώτης ποὺ ἔπαιρνε ἐνεργητικὸ μέρος στὴν πάλη ἐναντίον τοῦ λυσενκοϊσμοῦ — πάλη ποὺ περι-

γράφεται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι εἶναι 43 ἐτῶν καὶ διευθύνει τὸ ἐργαστήριο τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ραδιοβιολογίας, ἀπ' ὅπου μοῦ ἔγραφε. Ἔχει ἕναν πανόμοιο δίδυμο ἀδελφό, ποὺ εἶναι κι αὐτὸς ἐρευνητής, ἀλλὰ στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες. Ὁ πατέρας τους — θύμα τῶν πολιτικῶν ἐκκαθαρίσεων τοῦ 1938 — πέθανε σ' ἕνα στρατόπεδο συγκέντρωσης κοντὰ στὸν πολικὸ κύκλο. Ἀποκαταστάθηκε μετὰ τὸ θάνατό του, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους ποὺ οἱ ἱστορίες τους ἀναφέρονται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο.

Ὁ Μεντβέντεφ ἔχει δημοσιεύσει πάνω ἀπὸ ἑκατὸ ἄρθρα, κυρίως γιὰ τὶς μοριακὲς πλευρὲς τῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς γήρανσης. Ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὴ γενετική, μὲ τὰ μοριακὰ προβλήματα τῆς γεροντολογίας καί, ὅπως εἶναι πολὺ φυσικό, μὲ τὶς κοινωνικὲς πλευρὲς τῆς διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς συνεργασίας.

Ὁ Μεντβέντεφ κι ἐγὼ ἀρχίσαμε ν' ἀλληλογραφοῦμε καὶ στὸν ἑορτασμὸ τῶν ἑκατὸ χρόνων τοῦ Μέντελ στὴν Τσεχοσλοβακία, τὸ 1965 (περιγράφεται στὸ κεφάλαιο Ι΄) καταφέραμε νὰ συναντηθοῦμε. Μοῦ εἶπε ὅτι ἀπὸ τὸ 1961 ἐργαζόταν πάνω στὴν ἱστορία ὅλης αὐτῆς τῆς σκοτεινῆς ὑπόθεσης καὶ μοῦ ἔδειξε ἕνα σκαρίφημα τοῦ βιβλίου. Προσφέρθηκα ἀμέσως νὰ τὸ μεταφράσω, ἂν καὶ ὅταν θὰ δημοσιευόταν στὶς ΗΠΑ.

Ἀργότερα, ὁ Μεντβέντεφ μὲ πληροφόρησε ὅτι ἡ ἔκδοση θὰ ἀναβαλλόταν, γιατὶ οἱ ὑψηλὰ ἱστάμενοι ἀποφάσισαν πὼς τὸ 1967 — ἐπέτειος τῶν 50 χρόνων τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης — δὲν ἦταν ἡ κατάλληλη ἐποχὴ γιὰ νὰ βγοῦν βιβλία ποὺ θὰ ἀσκοῦσαν κριτικὴ στὸ σοβιετικὸ καθεστώς.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ ἴδιου χρόνου — καί, πρέπει νὰ τὸ πῶ, χάρη στὶς δικές μου ἐνέργειες — ἦρθε στὶς ΗΠΑ μιὰ ἀντιπροσωπεία ἀπὸ τέσσερις Σοβιετικοὺς γενετιστές. (Αὐτὰ ἔγιναν μετὰ τὴν πτώση τοῦ Λυσένκο). Τότε μπόρεσα νὰ συζητήσω μαζί τους μὲ εἰλικρίνεια καὶ χωρὶς περιστροφὲς τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης τοῦ βιβλίου τοῦ Μεντβέντεφ. Μὲ μεγάλη μου ἔκπληξη εἶδα, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Σοβιετικοὺς ἐπισκέπτες πίστευαν ὅτι εἶχα κιόλας τὸ χειρόγραφο τοῦ Μεντβέντεφ στὰ χέ-

ρια μου καί, ὅπως ἔμαθα ἀργότερα, ὅταν γύρισαν στὴ Ρωσία, ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς κατάγγειλε τὸν Μεντβέντεφ κι ἐμένα. Δὲν ἔχω πληροφορίες ἀπὸ πρῶτο χέρι γιὰ τὸ τί συνέβη μετὰ τὴν καταγγελία, ἀλλὰ ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω, ὁ Μεντβέντεφ πρέπει νὰ βρέθηκε σὲ ἐξαιρετικὰ δύσκολη θέση, ἔχοντας ἄδικα κατηγορηθεῖ ὅτι σχεδίαζε νὰ πετύχει ἕνα εἶδος ἐπιστημονικοῦ « Δόκτορα Ζιβάγκο » ἢ ὅτι προσπαθοῦσε νὰ δημοσιεύσει στὸ ἐξωτερικὸ χωρὶς ἐπίσημη ἄδεια τὸ χειρόγραφό του, ὅπως οἱ Ντάνιελ καὶ Σινιάφσκι. Μοῦ ἔγραψε προτείνοντάς μου νὰ ζητήσω ἕνα ἀντίγραφο τοῦ χειρογράφου του ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο τῆς Σοβιετικῆς Ἀκαδημίας καὶ μιὰν ἄδεια γιὰ νὰ τὸ μεταφράσω στ' ἀγγλικά. Ἀκόμα μοῦ συνιστοῦσε νὰ τονίσω τὰ φανερὰ πλεονεκτήματα μιᾶς ἐπίσημης μετάφρασης μὲ δικαιώματα πληρωμένα σὲ δολλάρια, κι ἐγγυήσεις γιὰ τὴ σωστὴ ἀπόδοση. Μετὰ ἀπὸ πολλοὺς μῆνες σιωπῆς πῆρα ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο ποὺ μὲ πληροφοροῦσε ὅτι τὸ χειρόγραφο δὲν θὰ ἐκδιδόταν στὴν ΕΣΣΔ κι ἑπομένως δὲν μποροῦσα νὰ ἔχω ἀντίγραφό του.

Παρ' ὅλα αὐτά, ἕνα ἀντίτυπο τοῦ δακτυλογραφημένου κειμένου ἔφτασε στὰ χέρια μου σὲ μικροφίλμ, ἀπὸ ἀνεπίσημο δρόμο. Ὁ συγγραφέας εἶχε κυκλοφορήσει πολλὰ ἀντίτυπα τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου στὴν ΕΣΣΔ, γιὰ νὰ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ ἐλεγχθεῖ ἡ ἀκρίβεια τῶν γεγονότων, ὅπως ἐκεῖνος τὰ παρουσίαζε. Τὸ τελικὸ κείμενο στὰ ρωσικὰ ποὺ χρησίμευσε γιὰ τὴ μετάφρασή του, ἔχει διαμορφωθεῖ μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες διορθώσεις τοῦ συγγραφέα, ἔχει ἐγκριθεῖ ἀπὸ αὐτόν, καὶ δίνει μιὰν ἀντιπροσωπευτικὴ εἰκόνα τῶν σημερινῶν του ἀπόψεων γιὰ τὶς διάφορες πλευρὲς αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης. Γιὰ πρόδηλους λόγους δὲν μπόρεσε νὰ ἐλέγξει πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοση τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση. Ἂς ἐλπίσουμε ὅτι κάποτε θὰ μπορέσει νὰ δεῖ ἕνα ἀντίτυπο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου.

Ἀφοῦ διάβασα τὸ μικροφίλμ καὶ συμβουλεύτηκα ὁρισμένους συναδέλφους γενετιστές, καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐνημερωμένα γιὰ τὸ κλίμα ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα στοὺς κύκλους τῶν διανοουμέ-

νων στὴν ΕΣΣΔ, σχημάτισα τὴ γνώμη ὅτι ἂν τὸ βιβλίο ἦταν ἀπαγορευμένο στὴ Ρωσία, αὐτὸ ἦταν ἕνας ἐπιπλέον λόγος γιὰ νὰ ἐκδοθεῖ ἀλλοῦ. Ἡ ἀπόφαση δὲν ἦταν εὔκολη. Γιατί, ἀσχέτως ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἦρθε στὰ χέρια μου τὸ χειρόγραφο, ἦταν λογικὸ νὰ φοβᾶται κανεὶς ὅτι θὰ ὑπῆρχαν ἀντίποινα γιὰ τὸν συγγραφέα. Ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι ὁ Μεντβέντεφ κυκλοφόρησε τὸ χειρόγραφό του στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, μεσουρανοῦντος ἀκόμα τοῦ Λυσένκο, ἂν καὶ ἡ ἐξουσία του εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ κλυδωνίζεται (βλ. κεφάλαιο Θ΄), φαίνεται ὅτι δεχόταν γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας του, νὰ ἀναλάβει ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ νὰ ὑποστεῖ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ εἶχε γι' αὐτὸν ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου του στὴ δύση. (Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀποστολῆς τῶν συγγραφικῶν του δικαιωμάτων, ποὺ ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Columbia University Press, ἂν καὶ δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος, δέχτηκε νὰ τὰ κρατήσει σὲ εἰδικὸ λογαριασμὸ στὴ διάθεσή του).

Ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ σοβιετικὴ οἰκονομία δὲν θὰ χάσουν τίποτα, ἀντίθετα μόνο θὰ ὠφεληθοῦν, ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τῶν περιστάσεων στὶς ὁποῖες πραγματοποιήθηκε ἡ ἄνοδος καὶ ἡ πτώση τοῦ Λυσένκο. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μεντβέντεφ ἀναγνωρίζει πατριωτικὰ κίνητρα στὸν Βαβίλοφ, τὸν Πριανίσνικοφ κι ἄλλους, εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι καὶ τὸ δικό του βιβλίο γράφτηκε ἀπὸ ἀγάπη κι ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας του.

Τὸ στὺλ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι ἑνιαῖο. Μεταφράζοντάς το προσπάθησα νὰ διατηρήσω αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ πρωτότυπου. Τὰ μέρη ποὺ εἶναι γραμμένα σὲ πρῶτο πρόσωπο καὶ οἱ προσωπικὲς παρεμβάσεις, ἂν καὶ προκαλοῦν ἀπρόσμενες ἀλλαγὲς στὸ στύλ, ἀντανακλοῦν τὸν προσωπικὸ τόνο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας πλησίασε τὰ γεγονότα τοῦ βιβλίου. Προσπάθησα νὰ διατηρήσω αὐτὸ τὸ στὺλ μὲ κίνδυνο νὰ θυσιάσω τὴν ἑνότητα τοῦ ὕφους. Τὰ κενὰ τῆς βιβλιογραφίας καὶ οἱ κάπως ἀπροσδιόριστες ἀναφορὲς ὀφείλονται ὁπωσδήποτε στοὺς ἴδιους λόγους.

Γιὰ μένα τὸ βιβλίο κορυφώνεται στὸ ἕκτο κεφάλαιο. Σκιαγραφεῖ τὴν τρομακτικὴ εἰκόνα τῶν μεθόδων τῆς ἀνόδου τοῦ Λυσένκο καὶ τὶς συνέπειές της. Ἡ ἱστορία τῆς γενναίας πάλης τοῦ Βαβίλοφ, τοῦ Πριανίσνικοφ, τοῦ Τουλάϊκοφ, τοῦ Σαμπίνιν καὶ ἄλλων στὶς πρῶτες φάσεις, κι ἀργότερα τοῦ Μεντβέντεφ τοῦ ἴδιου, τοῦ Σουκάσεφ κι ἄλλων, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ δοξασμένες σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Ὅμως τὰ γεγονότα τῆς περιόδου 1948 - 1952 ἔχουν ἀποδοθεῖ μὲ τόσο γλαφυρὸ τρόπο, ποὺ εἶναι σὰ νὰ ζωντανεύει μπροστά μας τὸ ἐφιαλτικὸ ὅραμα τῆς κοινωνίας ποὺ περιγράφει ὁ Ὄργουελ στὸ μυθιστόρημά του « 1984 ».

Αὐτὸ τὸ βιβλίο θὰ ἀπογοητεύσει ἴσως τοὺς ἐπαγγελματίες ἱστορικούς. Ἴσως νἄχει καὶ διάφορες ἀνακρίβειες στὴν ὁρολογία ὁρισμένων ἐπιστημονικῶν κλάδων, ὅπως, π.χ., τῆς γεωπονίας καὶ τῆς δασοπονίας. Γι' αὐτὰ ζητῶ συγγνώμην. Ἡ Μὶς Λῶρενς κι ἐγὼ προσπαθήσαμε νὰ ἀποδώσουμε τὸ πρωτότυπο μὲ τρόπο εὔληπτο καὶ νὰ κάνουμε κατανοητὸ κάτι ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἕνα φανταστικὸ ἐπεισόδιο τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας. Νομίζουμε ὅτι ἡ σημασία του εἶναι πολὺ εὐρύτερη ἀπὸ ἐκείνη μιᾶς ἁπλῆς ἱστορικῆς ἀναδρομῆς, εἶναι μαζὶ καὶ μιὰ προειδοποίηση γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ συμβεῖ σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε χώρα, ὅπου — γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο — θὰ ἔπαυε νὰ ἀσκεῖται ἢ θὰ ἐξασθενοῦσε ἡ διαρκὴς ἐπαγρύπνηση γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας.

Ὅπως ἀκριβῶς ὁ συγγραφέας ἀφιέρωσε τὸ βιβλίο του στοὺς γενναίους καὶ πατριῶτες προδρόμους του, ἔτσι κι ἐμεῖς ἀφιερώνουμε τὴ μετάφραση αὐτὴ στὸν Ζορὲς Ἀλεξάντροβιτς Μεντβέντεφ, γιὰ τὸν θαρραλέο ἀγώνα του στὴν ὑπόθεση τῆς ὑπεράσπισης τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας του.

Μπέρκλεϋ, Καλιφόρνια 1968

Ι. ΜΑΪΚΛ ΛΕΡΝΕΡ

Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΛΥΣΕΝΚΟ

Στὴ μνήμη
τῶν ἔξοχων σοβιετικῶν σοφῶν
Ν. Ι. ΒΑΒΙΛΟΦ, Ντ. Ν. ΠΡΙΑΝΙΣΝΙΚΟΦ,
Ν. Κ. ΚΟΛΤΣΟΦ, καὶ Ντ. Α. ΣΑΜΠΙΝΙΝ,
ποὺ πῆραν μέρος στὰ γεγονότα
ποὺ περιγράφονται ἐδῶ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αὐτὸ τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη. Τὰ δύο πρῶτα γράφτηκαν τὸ 1961 - 1962 καὶ συμπληρώθηκαν τὸ 1963 - 1964. Τὸ τρίτο γράφτηκε τὸ 1966 - 1967. Στὸ κάθε μέρος ἡ ἀνάλυση τῶν γεγονότων γίνεται μὲ διαφορετικὸ στὺλ καὶ μέθοδο. Καὶ τοῦτο γιὰ διάφορους λόγους. Πρῶτα πρῶτα σὲ καθένα ἀπὸ τὰ τρία τμήματα περιγράφεται μιὰ διαφορετικὴ κατάσταση στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης. Τὰ προβλήματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περιστράφηκε ἡ διένεξη, ἦταν κι αὐτὰ διαφορετικά, ἂν καὶ ἡ γενετικὴ ἐξακολούθησε νὰ βρίσκεται πάντα στὸ ἐπίκεντρό τους. Μετά, τὰ διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου γράφτηκαν κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθῆκες. Τὸ 1961 - 1962 ὁ λυσενκοϊσμὸς κατεῖχε ἀκόμα δεσπόζουσα θέση στὴ βιολογία καὶ τὴ γεωπονία καὶ ὑποστηριζόταν ἀπὸ τοὺς ὑψηλὰ ἱστάμενους. Ἡ ὁποιαδήποτε κριτικὴ τῶν λυσενκοϊκῶν ἀπόψεων εἶχε πρακτικὰ ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τὸν τύπο μὲ τὰ δρακόντεια μέτρα τῆς λογοκρισίας ποὺ ἴσχυαν. Ἀντίθετα, τὸ 1966, ὁ λυσενκοϊσμὸς εἶχε πιὰ ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη, μὴν ἔχοντας ἀντέξει στὴν ἀνοιχτὴ συζήτηση οὔτε ἕνα χρόνο. Ἔτσι, τὰ πρῶτα μέρη τοῦ βιβλίου ἔχουν δυναμικό, ἐπιθετικό, χαρακτήρα, ἐνῶ τὸ τελευταῖο μέρος εἶναι περισσότερο περιγραφικό, κυρίως ὅταν ἀναφέρεται στὰ γεγονότα μετὰ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ τρία

μέρη ἐμφανίζομαι μὲ διαφορετικὴ ἰδιότητα: στὸ πρῶτο σὰν ἱστορικός, στὸ δεύτερο σὰν παρατηρητὴς καὶ στὸ τρίτο σὰν μέτοχος στὰ γεγονότα, μιὰ καὶ τὸ χειρόγραφο, μὲ τὴν πρώτη του μορφή, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς διαμάχης καὶ συμπληρώθηκε στὴ διάρκειά της. Τὸ χειρόγραφο χρησιμοποιήθηκε σὰν ἕνα εἶδος πυρίτιδας, καὶ ἑκατοντάδες ἄνθρωποι προσπάθησαν νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ἀποδοτικά.

Πολλοὶ ἐπιστήμονες μὲ βοήθησαν σημαντικά, εἰδικὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἀναφέρω τὰ ὀνόματά τους παρακάτω. Αὐτοὶ μὲ ὑποστήριξαν σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ μὲ βοήθησαν νὰ συλλέξω καὶ νὰ ἀναλύσω τὰ στοιχεῖα. Ἂν καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἐπιστήμονες, τοὺς ἀναφέρω χωρὶς νὰ προσθέτω τοὺς τίτλους καὶ τὴ θέση τους, γιατὶ στὸν ἀγώνα γιὰ τὸ θρίαμβο τῆς ἀλήθειας, ποὺ ὅλοι κάνουμε τόσα χρόνια, οἱ τίτλοι καὶ οἱ θέσεις δὲν παίζουν κανένα ρόλο. Μὲ πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση διαπιστώνω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔγιναν προσωπικοὶ φίλοι μου. Ἀναφέροντας τὰ ὀνόματά τους ἐδῶ, φέρνω ξανὰ στὴ μνήμη μου τὰ πρόσωπά τους μὲ εὐχαρίστηση κι εὐγνωμοσύνη — τὴν τιμιότητα καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη τους, τὶς ἠθικὲς ἀρχές τους καὶ τὸ θάρρος ποὺ ἔδειξαν ὑπερασπίζοντας τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, καθὼς καὶ τὸν πατριωτισμό τους:

Β. Π. Ἐφρόιμσον, Υ. Ν. Βαβίλοφ, Β. Μ. Κλεσκόφσκι, Α. Ι. Ἀταμπέκοβα, Ν. Α. Μαϊζουριάν, Α. Α. Λιουμπίστσεφ, Β. Λ. Ἀστοῦροφ, Β. Β. Ζαχάροφ, Φ. Κ. Μπαχτέγιεφ, Μ. Π. Ζουκόφσκι, Α. Α. Ζέμπρακ, Β. Β. Ἀλπάτοφ, Β. Ζ. Μίρεκ, Β. Ντ. Ντουντίντσεφ, Β. Υ. Ἀλεξάντροφ, Β. Σ. Κιρπίσνικοφ, Λ. Β. Μπρεσλάβετς, Ν. Ρ. Ἰβάνοφ, Ντ. Κ. Μπελιάγιεφ, Β. Ι. Τσάλκιν, Ν. Β. Τιμοφέγιεβ - Ρεζόφσκι, Ι. Λ. Κνούνιαντς, Ντ. Β. Λεμπέντεφ, Ι. Α. Ράποπορτ, Α. Μ. Σμιρνόφ, Α. Β. Σόκολοφ, Ε. Μ. Μουρτάζιν, Μ. Κ. Τσαϊλαχιάν, Λ. Υ. Μπλιάχερ, Α. Ἐφέικιν, Α. Α. Λιαποῦνοφ, Ρ. Α. Μεντβέντεφ, Μ. Ζ. Τσούμπινα, Π. Μ. Σμιρνόφ καὶ πολλοὶ ἄλλοι σύντροφοι.

Ἰανουάριος 1967, Ὄμπνινσκ

Ζ. Α. Μ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΓΡΑΦΗ

Ὅταν τὸ 20ὸ καὶ τὸ 22ο Συνέδριο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος καταδίκασαν ἀποφασιστικά, στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη, τὴν προσωπολατρία, ὁλόκληρος ὁ σοβιετικὸς λαὸς χαιρέτισε μὲ ἐνθουσιασμὸ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση σὰν ἕνα γεγονὸς ἱστορικῆς σημασίας καὶ σὰν μεγάλη στιγμὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς χώρας του καὶ τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ καταλάβει σήμερα πόσο πολύπλευρες καὶ βαρειὲς ἦταν οἱ συνέπειες τῆς προσωπολατρίας καὶ πόσο ἐπίκαιρες καὶ γενναῖες ἦταν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν παλινόρθωση τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ Λένιν καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ νόμου, γιὰ τὴν αὐστηρὴ διαφύλαξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ σοβιετικοῦ πολίτη καὶ τῶν μεθόδων τῆς συλλογικῆς ἡγεσίας.

Ἡ τόσο μακρόχρονη περιφρόνηση αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, δὲν ἀντανακλοῦσε μόνο στὰ πολιτικὰ γεγονότα. Ἡ προσωπολατρία εἶχε σοβαρὲς συνέπειες στὶς ἰδεολογικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς πλευρὲς τῆς ζωῆς μας, καὶ εἶχε παραβιάσει αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς ὅρους τῆς ἐλεύθερης ἐπιστημονικῆς δημιουργίας, ποὺ εἶναι θεμελιακὰ ἐγγενεῖς στὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα. Τὸ κλίμα τῆς προσωπολατρίας εἶχε ἐπηρεάσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀνάπτυξη πολλῶν τομέων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴ βιολογία καὶ τὴ γεωπονία. Ἡ μελέτη αὐτῶν τῶν ἐπιδρά-

σεων πρέπει νὰ γίνει ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα.

Αὐτὸ τὸ βιβλίο προσπαθεῖ ν' ἀναλύσει, ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη, τὴν πασίγνωστη διένεξη στὴ βιολογία καὶ τὴ γεωπονία, ποὺ ἄρχισε στὰ τέλη τῆς δεκαετίας 1920 - 1930 καὶ συνεχίστηκε, μὲ περιοδικὲς ἐξάρσεις, μέχρι πρόσφατα.

Συναισθανόμενος τὶς μεγάλες εὐθύνες ποὺ ἐπωμιζόμουν ἀναλαμβάνοντας αὐτὴ τὴν προσπάθεια, ζήτησα ἀπὸ πολλοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες τὴ γνώμη τους στὰ πρῶτα σχέδια ποὺ ἔκανα γι' αὐτὸ τὸ βιβλίο, καὶ προσπάθησα νὰ πάρω ὑπόψη μου τὶς παρατηρήσεις τῶν συντρόφων ἐκείνων, ποὺ ὁ ρόλος τους στὰ γεγονότα ποὺ περιγράφονται ἐδῶ ἦταν, κατὰ τὴ γνώμη μου, κάθε ἄλλο παρὰ θετικός.

Ἡ παρατήρηση τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ποὺ ἐλπίζουν νὰ σὲ πιάσουν νὰ κάνεις λάθη εἶναι πιὸ χρήσιμοι ἀπὸ τοὺς φίλους ποὺ πᾶνε νὰ τὰ κουκουλώσουν, δὲν ἰσχύει ἀπόλυτα στὴν περίπτωσή μου. Κατὰ κανόνα, οἱ φίλοι μου δὲν προσπάθησαν νὰ μοῦ κρύψουν τὶς ἀδυναμίες τῆς δουλειᾶς μου καὶ τοὺς χρωστῶ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ στὴν ἀρχικὴ μορφή του τελείωσε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1962, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἄλλαξε καὶ πλουτίστηκε μετὰ ἀπὸ διάφορες συζητήσεις.

Θέλω νὰ ἐκφράσω τὴν εἰλικρινῆ μου ἐκτίμηση σ' ὅλους τοὺς συντρόφους πού, μὲ τὰ σχόλιά τους, τὶς παρατηρήσεις τους καὶ τὶς προσθῆκες τους, βοήθησαν στὴ διαμόρφωση τῆς τελικῆς μορφῆς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου.

Ὀκτώβρης, 1962

Ζ. Α. Μ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ἡ πρώτη φάση: 1929-1941

Μποροῦν νὰ μᾶς ἀνεβάσουν στὴν πυρά,
μποροῦν νὰ μᾶς κάψουν ζωντανούς,
μὰ δὲ θὰ μπορέσουν ποτὲ
νὰ μᾶς ἀναγκάσουν ν' ἀποκηρύξουμε
τὶς πεποιθήσεις μας.

Ν. Ι. ΒΑΒΙΛΟΦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ἱστορικὴ τοποθέτηση τῆς διένεξης

Ἡ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς γεωπονίας, τῆς γενετικῆς, τῆς γεωργίας, τῆς ζωοκομίας καὶ τῆς γενικῆς βιολογίας, ποὺ ἄρχισε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1930 - 1940 ἀπὸ τοὺς Τ. Ντ. Λυσένκο, Β. Ρ. Βίλιαμς, Ι. Ι. Πρεζὲντ καὶ ἄλλους, εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴν ἀνάπτυξη πολλῶν τομέων τῆς Σοβιετικῆς Ἐπιστήμης, τῆς γεωργίας, τῆς ἰατρικῆς καὶ μερικῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας. Ὁ μεγάλος διεθνὴς ἀντίχτυπός της ὁδήγησε τοὺς κύκλους τῶν διανοουμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ στὴν υἱοθέτηση ὁρισμένων θέσεων ἀπέναντι στὴ χώρα μας. Ἡ διαμάχη δημιούργησε ἀνάλογα ρεύματα σὲ πολλὲς σοσιαλιστικὲς χῶρες καὶ προκάλεσε κι ἐκεῖ ἀντίστοιχες συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἐπιστημονικὲς τάσεις.

Ἡ διένεξη ἐπηρέασε ἄμεσα τὴν τύχη ἑκατοντάδων σοβιετικῶν ἐπιστημόνων καὶ τὸ χαρακτήρα τῆς διδασκαλίας τῆς βιολογίας, τῆς γεωπονίας καὶ τῆς ἰατρικῆς στὴ μέση καὶ ἀνώτατη ἐκπαίδευση. Ἑκατοντάδες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες, σχολικὰ ἐγχειρίδια, ἀναρίθμητες ἐκλαϊκευτικὲς μπροσοῦρες, φιλοσοφικὲς ἐργασίες κι ἐγκυκλοπαίδειες, ἔργα ἐπιστημονικῆς φαντασίας κι ἀκόμη κι ὁ κινηματογράφος ἀντανακλοῦσαν τὴ διαφωνία. Δάσκαλοι, φιλόσοφοι, ποιητές, στελέχη τῶν κολλεκτιβιστι-

κῶν γεωργικῶν μονάδων, κρατικοὶ παράγοντες, συγγραφεῖς καὶ δημοσιογράφοι ἀναγκάστηκαν νὰ πάρουν μέρος στὴ συζήτηση.

Ἡ διαφωνία εἶναι ἕνα ἱστορικὸ γεγονός, ἀλλὰ στὴν πορεία της ἑρμηνεύτηκε ἀπὸ διαφορετικὲς κι ἀντιφατικὲς θέσεις. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὶς σημερινὲς συνθῆκες, ὑπάρχει ἀνάγκη μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἀνάλυσης τῆς ἱστορίας της, τῶν στόχων της, τῶν μεθόδων, τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν συνεπειῶν της.

Τὸ πολιτικὸ πλαίσιο καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ συζήτηση

Τὰ θέματα ποὺ θὰ ἐκτεθοῦν ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατόν, βέβαια, νὰ κατανοηθοῦν σωστά, ἂν ἀγνοηθεῖ ἡ ἱστορία τῆς χώρας μας. Στὴν ἐξέταση ὁρισμένων προβλημάτων τῆς βιολογίας, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς γεωπονίας πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη τὸ πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ ὑπόβαθρο πάνω στὸ ὁποῖο ἀναπτύχθηκε ἡ σύγκρουση τῶν ἐπιστημονικῶν τάσεων.

Ἡ Μεγάλη Σοσιαλιστικὴ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση γέννησε ἕνα νέο κοινωνικὸ σύστημα καὶ ἦταν ἡ ἀπαρχὴ τῆς δημιουργίας ἑνὸς σοσιαλιστικοῦ κράτους ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν.

Τὸ νέο κράτος, ποὺ ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν μεγάλο Λένιν, ἔπρεπε νὰ ἔχει γίνει ἕνα παγκόσμιο κέντρο ἐποικοδομητικῆς ἐργασίας σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης δημιουργίας. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει γίνει τὸ πρότυπο τῶν νέων, σύγχρονων μορφῶν τῆς δημοκρατίας, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς τεχνικῆς κι ἐπιστημονικῆς προόδου. Τὸ νέο κράτος ἐξέφραζε τὶς ἐλπίδες τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ μας. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπανάστασης ἦταν ὅτι πραγματοποιήθηκε σὲ ἐπιστημονικὴ βάση. Ὁ Κὰρλ Μάρξ, ὁ Φρίντριχ Ἔνγκελς κι ὁ Βλαντιμὶρ Ἰλὶτς Λένιν, συγκαταλέγονται στοὺς μεγάλους στοχαστὲς κι ἐπιστήμονες : συνέλαβαν τὸν κομμουνισμὸ σὰν μιὰ ἐπιστήμη ποὺ ἀναφέρεται στὶς μορφὲς τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Μὲ βάση τὴν κομμουνιστικὴ θεωρία θέλησαν νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα κοινωνικὸ καὶ οἰκονομικὸ σύστημα, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ ἐγγυηθεῖ τὴν ἴση, δίκαιη, γρήγορη καὶ ἀδελφικὴ ἀνάπτυξη ὅ-

λων τῶν λαῶν τῆς γῆς. Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος τῶν Μάρξ, Ἔνγκελς καὶ Λένιν ἦταν ἡ μέθοδος τῶν ἀποδείξεων, ἡ μέθοδος τῆς ἀνάλυσης τῶν γεγονότων καὶ τῆς πορείας πρὸς τὴν ἀλήθεια. Γι᾿ αὐτὸ ὁ Μαρξισμὸς γοητεύει πάντοτε τοὺς προοδευτικοὺς ἐπιστήμονες.

Ὁ Μάρξ, ὁ Ἔνγκελς κι ὁ Λένιν, φιλοδοξοῦσαν νὰ δημιουργήσουν δημοκρατικὲς μορφὲς σοσιαλισμοῦ, ἐνῷ ὁ Στάλιν, ποὺ βρέθηκε ἐπικεφαλῆς τοῦ μοναδικοῦ τότε σοσιαλιστικοῦ Κράτους, διάλεξε διαφορετικὸ δρόμο : τὸ δρόμο τῆς συγκέντρωσης τῆς ἐξουσίας σ᾿ ἕναν ὑπερτροφικὸ καταπιεστικὸ μηχανισμό, τῆς προσωπικῆς δικτατορίας, τῆς αὐθαίρετης διακυβέρνησης καὶ τῆς προσωπολατρίας. Χωρὶς ἀντιπολίτευση καὶ ταξικὴ πάλη καὶ μὲ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἑνωμένο τὸ σοβιετικὸ λαό, ἡ ἐγκαθίδρυση ἑνὸς αὐθαίρετου καθεστῶτος, ποὺ ἀγνοοῦσε τὸ νόμο, ἔμελλε νὰ ὁδηγήσει, δῆθεν γιὰ τὴν προστασία τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ καὶ πίσω ἀπὸ τοὺς διθυραμβικοὺς ὕμνους πρὸς τὸν Στάλιν, σὲ τραγικὲς καταστάσεις.

Ὁ Στάλιν πῆρε τὴ θέση τοῦ Λένιν, τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἀγαπημένου ἡγέτη τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης. Πῆρε τὴν ἐξουσία σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα εἶχε τεράστιο κύρος καὶ ποὺ οἱ ἐργαζόμενοι βρισκόντουσαν σὲ ἔξαρση τοῦ δημιουργικοῦ τους ἐνθουσιασμοῦ. Ἦταν σὰν νὰ εἶχε κληρονομήσει ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ὁ λαός μας καὶ τὸ κόμμα μας αἰσθάνονταν γιὰ τὸ μεγάλο Λένιν. Ἡ ἱστορία ἔδειξε πῶς ὁ Στάλιν ἐκμεταλλεύτηκε αὐτὴ τὴν ἐμπιστοσύνη γιὰ νὰ δημιουργήσει ἕνα καθεστὼς ἀτομικῆς του προσωπολατρίας καὶ νὰ καταδιώξει καὶ ἐξολοθρέψει ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ ἀποδεχτοῦν καὶ νὰ ὑποστηρίξουν αὐτὸ τὸ καθεστώς.

Σ᾿ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς προσωπολατρίας, ὁ Στάλιν ὀνομαζόταν τὸ μεγαλύτερο ἐπιστημονικὸ πνεῦμα ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Στὴν πραγματικότητα, βέβαια, δὲν ἦταν μεγαλοφυὴς καὶ ἡ πρωτότυπη θεωρητικὴ ἐργασία ποὺ ἄφησε εἶναι πολὺ περιορισμένη. Σὰν ἄτομο, ὁ Στάλιν εἶχε πολλὲς ἀρνητικὲς ἰδιότητες : ὑπερβολικὰ μεγάλη δίψα γιὰ ἐξουσία, καχυποψία, ἀπανθρωπιά, δολιότητα, ματαιοδοξία, φθόνο, ἀπέχθεια γιὰ τὰ ἀξιόλογα ἄτομα καὶ τοὺς ἀνεξάρτητους χαρακτῆρες καὶ μεγαλομανία. Αὐ-

τὲς οἱ ἰδιότητες δημιούργησαν μιὰ πολὺ ἄσχημη κατάσταση, ὄχι μόνο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὸν ὁποῖο ἐνδιαφερόταν.

Ἀνάμεσα στὸ 1935 καὶ τὸ 1937 πραγματοποιήθηκαν τόσες συζητήσεις πάνω στὶς ἐπιστῆμες, τὴν τέχνη καὶ τὴ φιλολογία, ὅσες ποτὲ ἄλλοτε. Κάτω ἀπὸ τὶς δεδομένες ἱστορικὲς συνθῆκες, ὅλες διεξάγονταν σὲ ὀξὺ τόνο. Οἱ διαφορὲς στὶς ἀπόψεις, στοὺς τρόπους τῆς πρόσβασης στὴν πραγματικότητα, στὶς μέθοδες καὶ στὶς ἐκτιμήσεις τῶν γεγονότων εἶναι ὁλότελα φυσικὲς στὴν ἐπιστήμη. Ἡ ἀλήθεια βγαίνει μέσα ἀπ' τὴ διασταύρωση τῶν ἀπόψεων. Ἀλλὰ στὸ γενικότερο κλίμα τῆς ὁλοκληρωτικῆς καταπίεσης, στὴ δεκαετία τοῦ 1930, τοῦ κυνηγητοῦ τῶν «πρακτόρων» καὶ τῆς γενικῆς ἔξαρσης τῶν παθῶν, τῆς προσπάθειας ἀνακάλυψης, μὲ κάθε μέσο καὶ μέσα σὲ συνθῆκες τρομερῆς φρενίτιδας, τῶν «ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ» σὲ ὅλες τὶς σφαῖρες τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας, ἡ ὁποιαδήποτε ἐπιστημονικὴ συζήτηση κινδύνευε νὰ πάρει πολιτικὸ χαρακτήρα καὶ νὰ καταλήξει σὲ σύγκρουση, μὲ πολιτικὲς προεκτάσεις. Ὅλες σχεδὸν οἱ συζητήσεις κατέληγαν τραγικὰ γιὰ τοὺς περισσότερο ὑψηλόφρονες, τίμιους, ἤρεμους, πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ποὺ βάσιζαν τὰ ἐπιχειρήματά τους σ' ἐπιστημονικὰ ἁπλῶς γεγονότα.

Σ' ἐκείνη τὴν περίοδο, ἡ πολιτικὴ κατηγορία ἦταν ὁ εὐκολότερος καὶ δελεαστικότερος τρόπος γιὰ νὰ παραμερίσει κανεὶς ἀντιπάλους ἀπέναντι στοὺς ὁποίους δὲν μποροῦσε νὰ ὑπερισχύσει μὲ τὴ δύναμη τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐπιχειρηματολογίας. Ὁρισμένες ἐπιστημονικὲς διαφωνίες κατέληξαν ὄχι μόνο στὴν ἥττα τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀντιπάλου, ἀλλὰ καὶ στὴ φυσική του ἐξόντωση.

Ἦταν πολὺ συνηθισμένο, ἐκείνη τὴν ἐποχή, νὰ ὑπεισέρχονται ἀβάσιμες πολιτικὲς κατηγορίες στὶς ἐπιστημονικὲς συζητήσεις καὶ πολλὲς διαφωνίες εἶχαν ἔτσι δραματικὴ κατάληξη. Πολλὲς ἐπιστημονικὲς τάσεις (ποὺ τώρα ἔχουν ἀποκατασταθεῖ) στὴ φιλοσοφία, στὴν οἰκονομία, στὴν παιδεία, στὴν ἱστορία, στὸ δίκαιο, στὴ φιλολογία, στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, στὴν τεχνολογία καὶ σ' ἕνα σωρὸ ἄλλους τομεῖς ἐμφανίστηκαν σὰν ἔργο σαμποταριστῶν καὶ ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ. Ἡ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὴ γενετικὴ καὶ τὴ γεωπονία δὲν ξέφυγε ἀπὸ τὸν κανό-

να. Ἡ ἐξιστόρηση τῆς διαμάχης αὐτῆς εἶναι μιὰ περιγραφὴ ὄχι μόνο ἐπιστημονικῶν συζητήσεων, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τῆς τύχης ποὺ ἐπιφυλάχθηκε σὲ διάφορα ἄτομα, καθὼς καὶ τῆς τραγωδίας τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης κάτω ἀπὸ τὶς συνθῆκες τῆς προσωπολατρίας.

Ἡ γενετικὴ καὶ ἡ ἀστικὴ ἐπιστήμη

Ἡ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὴ βιολογία, ἀνάμεσα στὸ 1935 καὶ 1937, ὅπως καὶ ὁρισμένες ἄλλες συζητήσεις σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο, ἔχουν τὴν προϊστορία τους. Ὡς ἕνα βαθμὸ εἶχαν προετοιμαστεῖ ἀπὸ τὶς ὀξεῖες ἐπιστημονικὲς συζητήσεις ποὺ ἔγιναν ἀνάμεσα στὸ 1929 καὶ 1932 καὶ ποὺ βαθμιαῖα πῆραν πολιτικὸ χρῶμα.

Αὐτὴ ἡ ἐπιστημονικὴ διαμάχη τοῦ 1929 - 1931 εἶχε, στὴν ἀρχή, προοδευτικὸ χαρακτήρα. Ξεκίνησε ἐπηρεασμένη ἀπὸ ἕνα σύνθημα τοῦ κόμματος, ποὺ περιλαμβανόταν στὶς ἀποφάσεις τοῦ 16ου Συνεδρίου καὶ ἀφοροῦσε τὴ σοσιαλιστικὴ ἔφοδο στὸ μέτωπο τῆς ἐπιστήμης. Ὅμως, ὁρισμένοι, κυρίως νέοι, ἐπιστήμονες διεύρυναν τὴν ἔννοια αὐτοῦ τοῦ μετώπου, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ περιλάβουν σ' αὐτὸ καὶ τὶς «ἀστικὲς τάσεις» ποὺ ἐκδηλώνονταν σὲ πολλοὺς τομεῖς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἤθελαν νὰ ἐφαρμόσουν ὅρους ταξικῆς πάλης, ἀκόμα καὶ σὲ προβλήματα ποὺ μποροῦσαν ν' ἀντιμετωπιστοῦν μόνο μὲ πειραματικὸ τρόπο, τόσο σ' ἕνα σοσιαλιστικὸ ὅσο καὶ σ' ἕνα ἀστικὸ πλαίσιο.

Σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις, μερικὲς ἐξέχουσες ἐπιστημονικὲς σχολές, ποὺ οἱ ἐργασίες τους ἔμελλε ν' ἀποτελέσουν ἀργότερα τὴν περηφάνεια τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, χαρακτηρίστηκαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὰν ἀστικές, ἰδεαλιστικὲς καὶ ἀντι-μαρξιστικές. Μοιραῖα, αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ τύχη τῆς διδασκαλίας μεγάλων ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ ψυχιάτρου Μπεχτέρεφ, τοῦ ψυχολόγου Κορνίλοφ καὶ τοῦ Παβλόφ, τοῦ μεγάλου φυσιολόγου [1]*.

[1] « Estestvoznanie i Marxizm », γιὰ τὸ 1931.

* Εἴδαμε στὸν πρόλογο τοῦ συγγραφέα, σὲ ποιὲς συνθῆκες γράφτηκε

Ἀξιόλογοι ψυχίατροι καὶ μαθηματικοί, ὅπως ὁ Γιόφε, ὁ Λαντάου, ὁ Τόμ, ὁ Λουζίν, ὁ Φόκ, ὁ Φρένκελ καὶ ἄλλοι, τοποθετήθηκαν στὴν κατηγορία τῶν ἰδεαλιστῶν. Πολλὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ — ἰδιαίτερα φιλοσοφικά —, υἱοθέτησαν ὕφος ὀξύ, κραυγαλέο καὶ συχνὰ ὁλότελα χυδαῖο. Ἀπὸ τὸ 1933 - 1934 καὶ μετά, ὁ θόρυβος ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ κυνηγητὸ αὐτὸ γιὰ τὸ «ξεσκέπασμα» τῶν ἀντιδραστικῶν ἀστικῶν θεωριῶν στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἄρχισε νὰ καταλαγιάζει, καὶ οἱ συνθῆκες τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ξαναγίνονταν βαθμιαῖα φυσιολογικές.

Ἀνάμεσα στὸ 1929 καὶ τὸ 1932 μιὰ ὀξεία διαφωνία συντάραξε τὴ βιολογία καὶ ἰδιαίτερα τὴ γενετική. Ἀφοροῦσε τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομικότητας τῶν ἐπίκτητων χαρακτήρων καὶ τῆς ὕπαρξης τῶν γονιδίων σὰν φορέων τῆς κληρονομικότητας. Τὸ θέμα αὐτὸ βρισκόταν στὸ ἐπίκεντρο τῶν συζητήσεων ποὺ ἐπακολούθησαν γύρω ἀπὸ τὴ βιολογία.

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστήριζαν τὴν κληρονομικότητα τῶν ἐπίκτητων χαρακτήρων, δηλαδὴ ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ λαμαρκιστὲς [2] ἢ νεολαμαρκιστές, συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπὸ τὸ Βιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο Τιμιριάζεφ. Οἱ ἀντίπαλοί τους, βιολόγοι καὶ γενετιστές — Ἀγκόλ, Λεβίτ, Φιλιπτσένκο, Σερεμπρόφσκι, Μ. Μ. Ζαβαντόφσκι καὶ ἄλλοι — ἦταν μαρξιστὲς ἐπιστήμονες συγκεντρωμένοι γύρω ἀπὸ τὸ τμῆμα φυσικῶν ἐπιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἀκαδημίας.

Κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς δυὸ ὁμάδες προσπάθησε νὰ ἐπιβά-

τὸ χειρόγραφο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν ὅτι συχνὰ οἱ σημειώσεις δὲν εἶναι ὅσο θὰ ἔπρεπε πλήρεις. Προσπαθήσαμε νὰ καλύψουμε μερικὰ κενά, ἀλλὰ γιὰ λόγους προφανεῖς, τὶς περισσότερες φορὲς ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναφέρουμε τὶς πρωτότυπες πηγές.

Ἡ ἡμερομηνία ποὺ βρίσκεται μέσα σὲ ἀγκύλες στὸ τέλος μιᾶς περιόδου ἔχει προστεθεῖ ἀργότερα, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα, στὸ ἀρχικὸ κείμενο. Σὲ ὑποσημείωση σημειώνουμε κάθε φορὰ τὶς συντμήσεις ἢ παραλείψεις ποὺ ἐκάναμε στὸ πρωτότυπο. (Μ.Λ.).

2 Λεπτομερὴς ἀνάλυση τοῦ προβλήματος βρίσκεται σὲ δύο ἔργα: P.P. Bondarenko et al. «Protiv Mekhanistitcheveskovo Materializma i Menchevistviuchtchevo idealizma v Biologii» («Ἐκδ. Medgiz, Μόσχα-Λένινγκραντ, 1931), καὶ D. Joravsky, «Soviet Marxism and Natural Science» (Columbia University Press 1961).

λει τὴν ἄποψή της σὰν τὴ μόνη ποὺ μποροῦσε νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὸ μαρξισμὸ καὶ τὸ διαλεκτικὸ ὑλισμό. Τὸ βασικὸ ἐπιχείρημα τῶν γενετιστῶν, ποὺ συνηγοροῦσε γιὰ τὸν ὑλιστικὸ χαρακτήρα τῶν πεποιθήσεών τους, στηριζόταν κυρίως σὲ δεδομένα τῆς γενετικῆς, τὰ ὁποῖα στὸ μεγαλύτερο ποσοστό τους, εἶχαν τότε συγκεντρωθεῖ ἀπὸ ἐπιστήμονες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλούσιο ἀλλὰ ἀμφισβητήσιμο ὑλικὸ ποὺ διέθεταν, οἱ λαμαρκιστές, δέχονταν καὶ τὴ θέση ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει ὁ Ἔνγκελς στὴν περίφημη θεωρητική του μελέτη γιὰ τὸ ρόλο τῆς ἐργασίας στὴν ἀνθρωποποίηση τοῦ πιθήκου, — δηλαδὴ τὴ θέση γιὰ τὴ μεταβίβαση τῶν χαρακτήρων ποὺ διαμορφώθηκαν ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη τῶν χειρονομιῶν τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ διατροφὴ καὶ γιὰ ὁρισμένες ἄλλες προσπάθειες.

Πρέπει νὰ τονιστεῖ, ὅτι ὁ Ἔνγκελς δὲν βάσιζε τὴν παραδοχή του αὐτὴ σὲ αὐστηρὰ ἀποδεδειγμένα στοιχεῖα. Πρέπει ἀκόμα νὰ μὴν ἀγνοηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ Ἔνγκελς ἀνήκει σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ γενετικὴ δὲν ὑπῆρχε σὰν ἐπιστήμη τῆς κληρονομικότητας καὶ ποὺ ὁ λαμαρκισμὸς δὲν εἶχε ἀκόμα καταδικαστεῖ ἀπὸ τὸ πείραμα.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἀπόπειρες νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς γιὰ τὴν αὐστηρὴ ἰδεολογικὴ ἐκτίμηση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης λύσης στὸ ἐπιστημονικὸ πρόβλημα τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κληρονομικότητας δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀποδώσουν ποτέ, οὔτε τὸ 1929 - 1932, οὔτε ἀργότερα. Ὅπως ἡ ἱστορία δείχνει, ἡ λύση τοῦ προβλήματος ἐξαρτιόταν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὶς πειραματικὲς ἔρευνες, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιβεβαίωσαν τὴ φιλοσοφικὴ πρόγνωση.

Οἱ γενετιστὲς βρίσκονταν σὲ πλεονεκτικὴ θέση ἀπέναντι στοὺς λαμαρκιστὲς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, καὶ ἡ πολεμική τους ἦταν, ἀπὸ θεωρητικὴ ἄποψη, καλύτερα θεμελιωμένη καί, ἀκόμα περισσότερο, ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ τὰ γεγονότα. Ὅμως, τὸ 1931 - 1932 πολλοὶ γενετιστὲς εἶχαν θεωρηθεῖ ὅτι ἀνῆκαν, φιλοσοφικά, σὲ μιὰ σχολή, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν εἶχε καταδικάσει καὶ εἶχε χαρακτηρίσει μὲ τὸν γελοῖο ὅρο « μενσεβικιστικὸς ἰδεαλισμός ». Γι' αὐτὸ καὶ μόνον, ἡ πλειοψηφία τῶν γενετιστῶν διώχτηκαν ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἀκαδημία, ἀλλὰ καθὼς τὰ καταπιεστικὰ μέτρα ἦταν ἀκόμα σχετικὰ ἤπια, μόνο λίγοι γενετι-

στὲς ὑπέφεραν τότε καὶ φυσικά. Ἔτσι, ὁ Τσετβέρικοφ, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Σοβιετικῆς Σχολῆς τῆς πειραματικῆς γενετικῆς — καὶ θεμελιωτὴς τῆς γενετικῆς τῶν πληθυσμῶν — ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ Μόσχα. (Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φοιτητές του εἶναι σήμερα ἐξέχοντες σοβιετικοὶ γενετιστές, ὅπως οἱ Ἀστοῦροφ, Ζαχάροφ, Ρομάσοφ, Τιμοφέγιεβ - Ρεζόφσκι, Ροκίτσκι, Ντουμπίνιν καὶ ἄλλοι). Ἐξόριστος πρῶτα στὸ Σβερντλόβσκ καὶ μετὰ στὸ Βλαντίμιρ, ὁ Τσετβέρικοφ δὲν εἶχε, γιὰ πολλὰ χρόνια, τὴ δυνατότητα νὰ συνεχίσει τὶς μελέτες του πάνω στὴ γενετική. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι οἱ ἐργασίες τοῦ Τσετβέρικοφ διατηροῦν τὴ σημασία τους ἀκόμα καὶ σήμερα. Τὸ 1961 δημοσιεύτηκε στὶς ΗΠΑ ἡ πλήρης μετάφραση μιᾶς ἀπὸ τὶς θεμελιώδεις ἐργασίες του, μὲ τὸν τίτλο « Γιὰ μερικὲς ἀπόψεις τῆς ἐξελικτικῆς διαδικασίας ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνιὰ τῆς σύγχρονης γενετικῆς », ποὺ πρωτοεμφανίστηκε τὸ 1926 στὸ « Ζουρνὰλ Ἐξπεριμεντάλνοϊ Μπιολόγκιι ». Στὴν εἰσαγωγὴ αὐτῆς τῆς μετάφρασης ὁ Ἀμερικανὸς γενετιστὴς I.M. Λέρνερ ἔγραφε ὅτι, ἂν καὶ ὁ Τσετβέρικοφ πέθανε ἀγνοημένος, τὸ καλύτερο μνημεῖο γι' αὐτὸν θὰ εἶναι τὸ εὐρὺ πεδίο τῆς γενετικῆς τῶν πληθυσμῶν ποὺ ἀναπτύχθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν μελετῶν του καὶ ποὺ τώρα προσελκύει ἑκατοντάδες ἐπιστήμονες.

Ὁ Λυσένκο καὶ ὁ Πρεζέντ πρὶν ἀπὸ τὸ 1932

Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο, ὁ Λυσένκο δὲν πῆρε μέρος στὶς συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὴ γενετική. Ὅσο γιὰ τὸν Πρεζέντ, εἶχε ὑποστηρίξει μὲ θέρμη τὶς ἀπόψεις τῆς γενετικῆς, ποὺ ἀργότερα ἔμελλε νὰ πολεμήσει τόσο ἔντονα. Τὸ 1930, στὸ Πανενωσιακὸ Συνέδριο τῶν Βιολόγων, ἔκανε μιὰν ἀνακοίνωση γιὰ τὴν ἁρμονικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ μαρξισμὸ καὶ τὸν μοργκανισμό[3]. Οἱ Πρεζέντ καὶ Λυσένκο ἐπανέφεραν τὸ θέμα τῆς γενετικῆς τὸ 1935, δηλαδὴ ἀφοῦ εἶχαν πιὰ στεριώσει τὴ « δημιουργικὴ συνεργασία » τους. Πῆγαν πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τοὺς προκατόχους

[3] « Priroda » (1930), ἀρ. 9 : 927-928.

τους λαμαρκιστὲς στὶς κατηγορίες γιὰ τοὺς σοβιετικοὺς γενετιστὲς καὶ ἀρνήθηκαν ὅλες τίς, βασικὰ χρήσιμες, θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς ἔννοιες τῆς κλασικῆς γενετικῆς ποὺ εἶχαν ἀναγνωρίσει ἀκόμα καὶ οἱ λαμαρκιστὲς ἐπιστήμονες στὴν περίοδο 1929 - 1932.

Ἡ ἐντατικοποίηση τῆς διένεξης γύρω ἀπὸ τὴ γενετική, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ταυτόχρονη ἐμφάνιση τῶν Πρεζὲντ καὶ Λυσένκο καὶ τὴ μεταβολή της σὲ πολιτικὴ πάλη ἐνάντια στοὺς « ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ », δὲν ἦταν τυχαία. Ἀκόμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ συνεργασία τους τῶν ἐτῶν 1933 καὶ 1934, ὁ καθένας στὴ δική του σφαίρα εἶχε κατὰ κόρο χρησιμοποιήσει τὶς πολιτικὲς διενέξεις — ποὺ εἶχαν ἀνανεωθεῖ στὴ διετία 1930 - 1932 — σὰν μέσο γιὰ νὰ παραμερίσει τοὺς ἀντιπάλους του. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὴ διένεξη ἀνάμεσα στὸν Βίλιαμς καὶ στοὺς σπουδαιότερους γεωπόνους. Ὁρισμένοι ἀπ᾽ αὐτοὺς (Νταγιαρένκο, Κρουτιχόφσκι, Σαγιάνοφ καὶ ἄλλοι) φυλακίστηκαν ἀκριβῶς τότε.

Ἐκείνη τὴν περίοδο, ὁ Πρεζὲντ ἐργαζόταν πάνω στὴ μεθοδολογία τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἔχοντας σπουδάσει νομικὰ κι ἀνίκανος γι᾽ ἀνεξάρτητη πειραματικὴ ἐργασία, θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του σὰν σπουδαῖο θεωρητικὸ στὰ θέματα τοῦ Δαρβινισμοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὴ μέση ἐκπαίδευση. Ἡ ροπή του γιὰ τὴν πολιτικὴ δημαγωγία φάνηκε πολὺ καθαρὰ τὴν περίοδο αὐτὴ στὶς συζητήσεις μὲ τὸν Ράικοφ, ἐξέχοντα δαρβινιστὴ ἐπιστήμονα, εἰδικὸ στὴ μεθοδολογία τῆς διδασκαλίας καὶ συγγραφέα πολλῶν ἀξιόλογων βιβλίων πάνω στὴν ἱστορία καὶ τὴ μεθοδολογία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (π.χ., « Οἱ Ρῶσοι πρόδρομοι τοῦ Ντάρβιν »). Τὸ 1930 - 1931 ὁ Πρεζὲντ πῆρε μέρος σ᾽ αὐτὸ ποὺ στὴν ἀρχὴ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἁπλὴ συζήτηση, κι ἀργότερα ἔγινε συκοφαντικὴ ἐκστρατεία γιὰ νὰ καταλήξει, τέλος, στὴ σύλληψη τοῦ Ράικοφ καὶ πολλῶν ἀπὸ τοὺς σπουδαστές του. Ὁ ὅρος « ραϊκοβισμὸς » ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα, σὰν συνηθισμένη διατύπωση γιὰ νὰ καταδικαστεῖ μιὰ ἐπιστημονικὴ τάση ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Ἡ ὁμιλία ποὺ ἔκανε ὁ Πρεζὲντ στοὺς καθηγητὲς τοῦ Λένινγκραντ γιὰ νὰ τοὺς ἐκθέσει τὴ βλαβερότητα τοῦ ραϊκοβι-

σμοῦ, δημοσιεύτηκε σὲ μπροσούρα καὶ κυκλοφόρησε σὲ 20.000 ἀντίτυπα. Ὁ λίβελλος αὐτὸς εἶναι γεμάτος ἀβάσιμες πολιτικὲς συκοφαντίες. Ὁ Ράικοφ κατηγορεῖται ἐκεῖ σὰν πράκτορας τῆς διεθνοῦς μπουρζουαζίας, ἄξιος μόνο γιὰ τὴν περιφρόνηση, τὴν ἀηδία καὶ τὸ μίσος τῶν τίμιων συναδέλφων του[4].

Εὐτυχῶς ὁ Ράικοφ τελικὰ ἀποκαταστάθηκε κι ἀφέθηκε ἐλεύθερος τὸ 1936, ἀφοῦ πέρασε πολλὰ χρόνια στὴ φυλακή. Ἐξακολούθησε τὶς ἐργασίες του γιὰ τὸ καλὸ τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ συνέβαλε ἰδιαίτερα στὴν ἀνάπτυξή της. Τὸ 1955 ἡ κοινότητα τῶν παιδαγωγῶν καὶ τῶν βιολόγων γιόρτασε ἐπίσημα τὰ 75 χρόνια τοῦ Ράικοφ. Τότε ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν καὶ μιὰ πανηγυρικὴ ἔκδοση ἀφιερώθηκε στὸ γεγονὸς αὐτό. Τὸ 1960, τὰ 80 χρόνια τοῦ ἐπιφανοῦς αὐτοῦ σοβιετικοῦ ἐπιστήμονα γιορτάστηκαν πάλι μὲ ἐπισημότητα.

Οἱ συκοφαντικὲς ἐπιθέσεις τοῦ Πρεζὲντ κατὰ τοῦ Ράικοφ δὲν ἀποτελοῦσαν ἐξαίρεση. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ Πρεζὲντ εἶχε κιόλας διαμορφώσει τὸ ἰδιαίτερό του στὺλ τῆς ἐπιστημονικο - πολιτικῆς δημαγωγίας, ποὺ ἀργότερα ἔμελλε νὰ εὐδοκιμήσει τόσο στὶς συνθῆκες τῆς προσωπολατρίας. Ἕνα τυπικὸ δεῖγμα αὐτοῦ τοῦ στὺλ ὑπάρχει στὴ μπροσούρα ποὺ ἀναφέραμε. Σ' αὐτὴν ὁ Πρεζὲντ ἐπιτίθεται σ' ἕνα ἀθῶο ποίημα ἑνὸς δασκάλου ἀπὸ τὸ Λένινγκραντ (τοῦ Σοκόλοφ), ποὺ ἦταν ἀφιερωμένο στὴν Πρωτομαγιά, ἡμέρα γιορτῆς στὶς ἐξοχὲς καὶ στὴν πόλη. Σ' αὐτὸ τὸ ποίημα ὁ Πρεζὲντ βρῆκε στοιχεῖα προδοσίας τῆς πάλης τῶν τάξεων γιατί, ὅπως ἔγραφε : «Δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτὸ ὅτι ἡ Πρωτομαγιὰ εἶναι ἡμέρα πάλης κι ὄχι παγκόσμιας συναδέλφωσης καὶ λουλουδιῶν. Ὁ σοβιετικὸς παιδαγωγὸς Σοκόλοφ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζει αὐτό, 13 χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάσταση! Γι' αὐτοὺς τοὺς στίχους ὅλοι οἱ σοσιαλφασίστες καὶ οἱ σοσιαλδημοκράτες θὰ τὸν χειροκροτήσουν τὸν Σοκόλοφ. Χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ποίημα τοποθετεῖ τὸ συγγραφέα στὴν πλευρὰ τῶν κίτρινων ».

Μποροῦμε ν' ἀναφέρουμε ἕνα σωρὸ ἄλλα παραδείγματα

4 « Klassovaya borba na estestvennonautchnom fronte » (1932). Outchepedgiz.

γιὰ τὴν « ταξικὴ ἐπαγρύπνηση » τοῦ Πρεζέντ. Δύο ἢ τρία χρόνια ἀργότερα, ὁ Πρεζὲντ ἐγκαινίασε τέτοιες μέθοδες στὴν ἐκστρατεία τοῦ Λυσένκο.

Ὁ Λυσένκο ἄρχισε νὰ τραβάει τὴν προσοχὴ τὸ 1926 - 1927 γιὰ τὰ πειράματα ποὺ ἔκανε στὴν Γκάντζα, στὸ Ἀζερμπαϊτζάν, πάνω στὴ χειμερινὴ καλλιέργεια τῶν μπιζελιῶν, στὴν περίοδο μέχρι τὴ συγκομιδὴ τοῦ βαμβακιοῦ. Εἶναι δύσκολο νὰ κρίνουμε τὴν πρωτοτυπία αὐτῶν τῶν πειραμάτων, ὁπωσδήποτε, ὅμως, ἦταν χρήσιμα ἀπὸ πρακτικὴ ἄποψη : ἂν ὁ χειμώνας δὲν ἦταν πολὺ βαρύς, τὸ πράσινο χορτάρι στὰ χωράφια τοῦ βαμβακιοῦ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ μετατρέψει σὲ βοσκοτόπια ἀκόμα καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ χειμώνα. Ὅμως, ὁ Λυσένκο προσπάθησε νὰ ἐντυπωσιάσει μ᾽ αὐτὴ τὴν πρώτη ἐργασία του, πρῶτα στὴν περιοχή του, τὴν Ὑπερκαυκασία, καὶ μετὰ σ᾽ ὁλόκληρη τὴ χώρα. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1927 ἡ « Πράβδα » δημοσίευσε τὸ πρῶτο μεγάλο ρεπορτὰζ γιὰ τὸν Λυσένκο[5] μὲ τίτλο « Τὰ λιβάδια τοῦ χειμώνα ». Συγγραφέας του ἦταν ὁ γνωστὸς δημοσιογράφος Φεντόροβιτς. Ἦταν γραμμένο μ᾽ ἕνα πρωτότυπο καὶ συναρπαστικὸ στὺλ κι ἔδινε ἕνα ἐκφραστικὸ πορτραῖτο τοῦ νεαροῦ Λυσένκο :

Ἂν κρίνουμε ἕναν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν πρώτη ματιά, ὁ Λυσένκο, μόλις τὸν δοῦμε, μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑποφέρει ἀπὸ πονόδοντο. Ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε ὑγεία κι ὅμως ἔχει κατσούφικη ἔκφραση. Εἶναι λιγόλογος καὶ μὲ ἀσήμαντη φυσιογνωμία. Τὸ μόνο ποὺ συγκρατοῦμε ἀπὸ αὐτὸν εἶναι τὸ βλέμμα του στὰ κατεβασμένα μάτια του ποὺ ψάχνουν τὴ γῆ καὶ σοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωση σὰν κάποιον νὰ θέλουν νὰ παραχώσουν μέσα. Μόνο μιὰ φορὰ μισοχαμογέλασε αὐτὸς ὁ ἐπιστήμονας μὲ τὰ γυμνὰ πόδια, ὅταν μιλήσαμε γιὰ ἕνα γλύκισμα τῆς Πολτάβας, μὲ κεράσια, ζάχαρη καὶ κρέμα ξινή... Σήμερα ὁ ξυπόλυτος καθηγητὴς Λυσένκο ἔχει ὀπαδούς, μαθητές, κι ἕναν κάμπο γιὰ πειράματα. Ὅλο τὸ χειμώνα οἱ κορυφὲς τῆς γεωπονίας ἔρχονται νὰ τὸν ἐπισκεφτοῦν καὶ μπροστὰ στὶς πράσινες ἐκτάσεις τοῦ πειραματικοῦ σταθμοῦ τοῦ σφίγγουν εὐγνώμονα τὸ χέρι...

Πραγματικά, στὰ 1927, ἰδιαίτερα μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ δημο-

[5] 7 Αὐγούστου 1927, ἀρ. 178/3710.

σίευση, πολλοὶ πῆγαν στὸν Λυσένκο, στὴ Γκάντζα. Ἀνάμεσα στοὺς ἐπισκέπτες ἦταν κι ὁ καθηγητὴς Τουλάικοφ, διευθυντὴς τότε τοῦ Ἰνστιτούτου Δημητριακῶν τῶν Νοτιοανατολικῶν περιοχῶν τῆς ΕΣΣΔ. Ἀργότερα ὁ Τουλάικοφ περιέγραψε αὐτὴ τὴ συνάντηση στὴν «Σελσκολχοζγιαϊστδένναγια Γκαζέτα»[6].

Καθὼς φαίνεται, μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες ὁ Λυσένκο ἄρχισε νὰ σχεδιάζει ριζικὲς ἀλλαγὲς στὸν τομέα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Σ' ἕνα βιβλίο ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1957, ὁ δημοσιογράφος Υ. Ντολγκούσιν ἀναφέρεται σ' ἕνα γράμμα ποὺ ἔγραψε ὁ ἀδελφός του τὸ 1928, ὁ στενότερος συνεργάτης τοῦ Λυσένκο ἐκείνη τὴν ἐποχή. Τὸ γράμμα περιγράφει μ' ἐνθουσιασμὸ τὶς ἐπαναστατικὲς ἰδέες τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀνασυγκρότησης τῆς ἐπιστήμης: «Ὁ Λυσένκο πιστεύει ὅτι σχεδὸν ὅλα ὅσα διδαχτήκαμε στὸ Ἰνστιτοῦτο εἶναι θλιβερὲς καὶ ἐπιζήμιες ἀνοησίες. Βεβαιώνει ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐργασιῶν μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία θὰ ξεχάσουμε αὐτὴ τὴ διδασκαλία καὶ θὰ ξυπνήσουμε ἀπὸ τὸ ναρκωτικὸ ποὺ μᾶς πότισαν».

Ὅμως ὁ Λυσένκο ἀπόκτησε πραγματικὰ μεγάλη φήμη μόνο μετὰ τὴν «ἀνακάλυψή» του, ποὺ ὀνομάστηκε «Ἐαροποίηση» (ρωσικὰ «Γιαροβιζάτσια»). Αὐτὴ ἡ γεωπονικὴ μέθοδος ἐπιτρέπει τὴ χειμερινὴ συγκομιδὴ τῶν φυτῶν ποὺ σπέρνονται τὸ καλοκαίρι. Μ' αὐτὴν τὴν ἐργασία ὁ Λυσένκο προσπάθησε νὰ ἐντυπωσιάσει καὶ νὰ ἀποκτήσει διεθνῆ φήμη στὰ θέματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γεωπονίας. Ἡ γρήγορη προώθησή του στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων ὀφείλεται σ' αὐτὲς τὶς ἐργασίες. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἐξετασθεῖ ἐδῶ, ἡ ἱστορία τῆς «ἀνακάλυψής» του.

Ἀνάμεσα στὸ 1926 καὶ τὸ 1928, ἐνῶ μελετοῦσε στὴν Γκάντζα τὴν ἐπίδραση τῆς ἐποχῆς τῆς σπορᾶς στὴ διάρκεια τῆς

6 13 Νοεμβρίου 1929, ἀρ. 212.

Ὁ Ποπόφσκι στὸ ἄρθρο του «Οἱ 1000 ἡμέρες τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Βαβίλοφ» [«Prostor», 1966, ἀρ. 7 : 13-14, Alma Ata], ἔχει περιγράψει τὶς συναντήσεις Βαβίλοφ - Λυσένκο, ποὺ ἔγιναν στὴ Γκάντζα ἀνάμεσα στὸ 1926 καὶ 1928 καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειξε δῆθεν ὁ Βαβίλοφ γιὰ τὰ πειράματα τοῦ Λυσένκο πάνω στὰ μπιζέλια κι ἀργότερα στὸ στάρι. Αὐτὲς οἱ συναντήσεις τοῦ Βαβίλοφ μὲ τὸν Λυσένκο δὲν εἶναι παρὰ φιλολογικὲς κατασκευές. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. σημ. ἀρ. 2, στὸ Κεφ. Β'. [1966].

βλαστικῆς φάσης τῶν δημητριακῶν, ὁ Λυσένκο ἀνακάλυψε ὅτι οἱ χειμερινὲς ποικιλίες ποὺ σπέρνονται τὴν ἄνοιξη καὶ ὄχι τὸ φθινόπωρο μποροῦν νὰ παράγουν στάχυα, ἂν οἱ σπόροι ἐκτεθοῦν προηγουμένως στὸ κρύο. Ὁ ἀπολογισμὸς αὐτῆς τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν πειραμάτων — ποὺ δὲν κατέληγε σὲ πρακτικὲς συστάσεις — δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Λυσένκο τὸ 1928 σὲ μιὰ μονογραφία τοῦ πειραματικοῦ σταθμοῦ τοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ ἐπίδραση τῆς θερμοκρασίας στὴ διάρκεια τῆς περιόδου ἀνάπτυξης τῶν φυτῶν». Αὐτὴ ἡ ἐργασία, μαζὶ μὲ ἄλλα πειράματα ποὺ ἔγιναν τὸ 1928, σχημάτισαν τὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Λυσένκο στὸ Πανενωσιακὸ Συνέδριο Γενετικῆς, Ἐπιλογῆς, Φυτοκομίας καὶ Ζωοκομίας, ποὺ ἔγινε στὸ Λένινγκραντ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1929. Σχεδὸν 300 ἐργασίες σοβιετικῶν καὶ ξένων ἐπιστημόνων ἀνακοινώθηκαν σ' αὐτὸ τὸ συνέδριο, ποὺ ἦταν τὸ σπουδαιότερο ἐπιστημονικὸ γεγονὸς τῆς χρονιᾶς. Πρόεδρος ἦταν ὁ Βαβίλοφ.

Ἡ ἀνακοίνωση τῶν Λυσένκο καὶ Ντολγκούσιν γιὰ τὴ χειμερινὴ συγκομιδὴ τῶν δημητριακῶν πέρασε σχεδὸν ἀπαρατήρητη. Ὡστόσο, ἔγινε ἀντικείμενο αὐστηρῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς τόσο γιὰ τὴ μεθοδολογία της, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἰσχυρισμό τους ὅτι ἦταν σημαντικὴ ἀνακάλυψη. Πράγματι, ἡ ἐργασία τοῦ Λυσένκο δὲν παρουσιάζει καμιὰ πρωτοτυπία ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη. Μόνον ἡ — λαθεμένη — ἑρμηνεία ποὺ ἔδωσε στὰ πειράματά του καὶ ὁ ὅρος «ἐαροποίηση» ἦταν πρωτότυπα.

Στὴν Ὁλομέλεια τοῦ Συνεδρίου, ὁ Μαξίμοφ ἔκανε μιὰν ἀνακοίνωση, γιὰ «τὶς φυσιολογικὲς μέθοδες ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ συντομεύουμε τὴ βλαστικὴ φάση», στὴν ὁποία ἐξετάζονται τὰ ἴδια φαινόμενα ἀλλὰ σὲ πολὺ ὑψηλότερο ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο καὶ μὲ ὁλοκληρωμένη ἱστορικὴ ἀναδρομὴ σὲ πολλὲς προηγούμενες ἐργασίες μὲ ἴδια κατεύθυνση.

Τὴν ἑπομένη, ἡ ἐφημερίδα «Λενινγκράντσκαγια Πράβντα» εἶχε σὰν πρῶτο τίτλο: «Ἕνα κατόρθωμα τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης: εἶναι δυνατὸ νὰ μεταβάλουμε τὰ χειμερινὰ δημητριακὰ σὲ ἐαρινά». Ὅμως τὸ ἄρθρο ἀναφερόταν μόνο στὸν Μαξίμοφ κι οὔτε κὰν ὀνόμαζε τὸν Λυσένκο [7].

7 16 Ἰανουαρίου 1929, ἀρ. 13.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ Μαξίμοφ ἦταν διευθυντὴς τοῦ ἐργαστηρίου φυσιολογίας τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐφαρμοσμένης Βοτανικῆς καὶ Ἀγροτικῆς Παραγωγῆς (ποὺ μετονομάστηκε τὸ 1930 σὲ Πανενωσιακὸ Ἰνστιτοῦτο Γεωπονικῶν Ἐρευνῶν ΠΙΓΕ). Τὰ πειράματα τοῦ Μαξίμοφ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1923. Εἶχε ἀκολουθήσει τὶς ὁδηγίες τοῦ Βαβίλοφ, ποὺ τοῦ εἶχε ἀναθέσει νὰ ἐπεξεργαστεῖ μέθοδες προστασίας τῶν χειμερινῶν ποικιλιῶν δημητριακῶν ἀπὸ τὴ δριμύτητα τοῦ χειμώνα τῶν ἀρκτικῶν περιοχῶν τῆς ΕΣΣΔ. Ὅταν ἄρχισε ὁ θόρυβος γύρω ἀπὸ τὴν ἐαροποίηση, ὁ Μαξίμοφ προσπάθησε πολλὲς φορὲς νὰ ὑπενθυμίσει ὅτι οἱ ἐργασίες του εἶχαν προηγηθεῖ. Ἔγραφε στὴν «Σελσκολχοζγιαϊστβένναγια Γκαζέτα»: «Ἀπὸ πολὺν καιρὸ πειραματιζόμαστε στὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἐφαρμοσμένης Βοτανικῆς πάνω στὴ μέθοδο τῆς βλάστησης σὲ ψυχρὸ περιβάλλον, ποὺ ἐπιτρέπει νὰ πετυχαίνουμε μέσα στὴ χρονιὰ συγκομιδὴ τῶν χειμερινῶν ποικιλιῶν, χωρὶς νὰ κινδυνεύουν νὰ καταστραφοῦν, ἀπὸ τὴ δριμύτητα μιᾶς ἀκόμα χειμερινῆς περιόδου, οἱ πολύτιμοι σπόροι τῶν νέων χειμερινῶν ποικιλιῶν»[8].

Ὁ Μαξίμοφ ἔγραψε ἐπίσης μιὰν ἐξονυχιστικὴ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Λυσένκο[9]. Ἀμέσως μετά, ἔγινε κι αὐτὸς στόχος τῆς ἐκστρατείας «ἐνάντια στοὺς ἀστοὺς ἐπιστήμονες» καί, παρὰ τὶς ἔντονες διαμαρτυρίες τοῦ Βαβίλοφ, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν φυλάκισαν γιὰ λίγο καιρὸ πρὶν τὸν ἐξορίσουν στὸ Σαράτοφ. Ἐκεῖ, τὸ 1934, «ἀναγνώρισε» τὰ «σφάλματα» ποὺ εἶχε διαπράξει παρανοώντας τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τῆς ἀνακάλυψης τοῦ Λυσένκο.

Ὁπωσδήποτε, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1929, ὁ Λυσένκο γύρισε ἀπὸ τὸ Λένινγκραντ σὲ ὄχι καλὴ διάθεση. Ὁ Υ. Ντολγκούσιν, τὸν ὁποῖον ἐπισκέφτηκε στὸ γυρισμό, ἔγραψε στὸ βιβλίο ποὺ ἀναφέραμε, ὅτι «ἐκεῖνοι ποὺ λεηλατοῦν τὴν ἐπιστήμη χρησιμοποίησαν μιὰ δοκιμασμένη μέθοδο ἐνάντια στοὺς ἀντιπάλους τους: ἀγνόησαν τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Λυσένκο... Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ συνέδριο τῶν γενετιστῶν ὁ Λυσένκο κατάλαβε ὅτι δὲν εἶχε χτυπήσει τὴν πόρτα ποὺ ἔπρεπε. Ἡ ἀνακάλυψή του

8 19 Νοεμβρίου 1929.

9 «Trudy po Prikladnoy Botanike, Genetike i Selektsii» (1930) τόμ. XXIV.

ἦταν ἄχρηστη γιὰ τοὺς δογματικοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Μέντελ καὶ τοῦ Μόργκαν».

Κι ὅμως, τὸν ἴδιο χρόνο, κι ὡς ἕνα βαθμὸ χάρη στὸν πατέρα του, ὁ Λυσένκο βρέθηκε στὸ ἐπίκεντρο τῶν βίαιων συζητήσεων γύρω ἀπ' τὴ μέθοδο τῆς ἐαροποίησης. Τὴν ἄνοιξη ὁ πατέρας του εἶχε φυτέψει σπόρους τῆς χειμερινῆς ποικιλίας «Οὐκράινκα», ποὺ εἶχαν παραχειμάσει κάτω ἀπὸ τὸ χιόνι, κ' εἶχαν ἀπόδοση 24 καντάρια τὸ ἐκτάριο. (Τὸ πρῶτο ἄρθρο ποὺ γράφτηκε γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀνέφερε τὸν ὑπερβολικὸ ἀριθμὸ τῶν 30 κανταριῶν). Μαθαίνοντας αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα, ὁ Λυσένκο ὀργάνωσε ἀμέσως μιὰν ἀληθινὴ διαφημιστικὴ ἐκστρατεία. Τὸ κομισαριάτο τῆς Γεωργίας ἔφτιαξε εἰδικὴ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐπαληθεύσει αὐτὲς τὶς ἀποδόσεις, καὶ ὀργανώθηκαν ἐπισκέψεις - ἐκδρομὲς στὸ πατρικὸ ἀγρόκτημα.

Τὸ 1929, ἐπίσης, ὁ Λυσένκο ἄρχισε νὰ ἐργάζεται στὸ Ἰνστιτοῦτο Γενετικῆς καὶ Φυτοκομίας τῆς Ὀδησσοῦ, ὅπου δημιουργήθηκε ἕνα εἰδικὸ τμῆμα ἐαροποίησης μὲ ἀπόφαση τῶν κομισαριάτων Γεωργίας τῆς Οὐκρανίας καὶ τῆς ΕΣΣΔ. Αὐτὴ ἡ μέθοδος φάνηκε τότε σὰν ἡ σανίδα σωτηρίας ποὺ θὰ βοηθοῦσε νὰ ἀποφευχθοῦν στὸ μέλλον καταστροφές, ὅπως ἐκείνη τοῦ χειμώνα τοῦ 1927 - 1928 στὴν Οὐκρανία, ὁπότε ὁ πάγος εἶχε καταστρέψει ὁλόκληρη τὴν παραγωγὴ τῶν δημητριακῶν. Σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις ὀφείλεται ὁ θόρυβος ποὺ δημιουργήθηκε γύρω ἀπὸ τὴν ἐαροποίηση.

Ὁ τότε κομισάριος τῆς Γεωργίας Γιάκοβλεφ, ἔπαιξε βασικὸ ρόλο στὴ δημιουργία τοῦ τμήματος τῆς ἐαροποίησης καὶ βοήθησε πολὺ στὴν προβολὴ τῶν θεαματικῶν πλευρῶν τῆς ἱστορίας. Στὸ λόγο του, στὸ Δεύτερο Πανενωσιακὸ Συνέδριο τῶν «Πρωτοπόρων Κολχόζνικων» [10], παρουσίασε τὸν Λυσένκο σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς τῆς ἐαροποίησης.

Μὲ βάση αὐτὴ τὴν ἐργασία του, ὁ Λυσένκο διατύπωσε ἀνάμεσα στὸ 1931 καὶ 1934 τὴ λεγόμενη θεωρία τῆς «φασικῆς ἀνάπτυξης τῶν φυτῶν». Αὐτὴ ἡ θεωρία, ποὺ οἱ ἀδυναμίες της ἔγιναν φανερὲς πολὺ ἀργότερα, ἀναγνωρίστηκε γρήγορα σὰν

10 Οἱ «πρωτοπόροι κολχόζνικοι» ἦταν, στὴ σοβιετικὴ γεωργία, τὸ ἀντίστοιχο τῶν «ἐργατῶν σταχανοφικῶν» στὴ βιομηχανία. (Μ.Λ.).

ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐπιτεύγματα τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης στὴ δεκαετία τοῦ 1930 - 1940.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι τὰ θεωρητικὰ σημεῖα τῶν πρώτων δημοσιεύσεων τοῦ Λυσένκο ὑποστηρίχτηκαν ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρισκόταν κι ὁ Σαμπίνιν, ἄτομο μὲ ἀδιαμφισβήτητη τιμιότητα κι ἀρχές. Ὁ τότε πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν Κομάροφ, ὁ καθηγητὴς Ρίχτερ, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Κέλλερ καὶ πολλοὶ ἄλλοι βοτανολόγοι καὶ φυσιολόγοι δέχτηκαν εὐνοϊκὰ αὐτὲς τὶς ἐργασίες. (Στὴν πραγματικότητα, ὁ Μαξίμοφ ἦταν σχεδὸν ὁ μόνος ἐπιστήμονας, ποὺ στὴν περίοδο 1929 - 1931 κατέκρινε τὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν. Καὶ τοῦτο, γιατὶ εἶχε ἐργαστεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ἔβλεπε καθαρότερα τὶς λαθεμένες κατευθύνσεις τοῦ Λυσένκο καὶ τὰ μεθοδολογικά του σφάλματα). Ἐντούτοις, μόλις γενικεύτηκε ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἐαροποίησης ἄρχισε νὰ συναντᾶ τὴν ἀντίδραση ἐπιστημόνων καὶ κολχόζνικων.

Ὅταν ἐκτιμοῦμε σήμερα, μὲ τὴν ἀναγκαία χρονικὴ ἀπόσταση, τὶς διαφωνίες αὐτές, φαίνεται καθαρὰ ὅτι ὁ σκεπτικισμὸς γιὰ τὴ σκοπιμότητα καὶ τὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐαροποίησης ἦταν δικαιολογημένος κι ὅτι, πράγματι, ὁλόκληρο τὸ θέμα ἐπιδεχόταν συζήτηση. Ἡ ἐαροποίηση ἐφαρμόστηκε πρῶτα στὰ χειμερινὰ σιτηρά, ἀλλὰ γρήγορα περιορίστηκε μόνο στὰ ἐαρινά, γιατὶ παρατηρήθηκε ὅτι οἱ ἀποδόσεις τῶν χειμερινῶν ποικιλιῶν ποὺ ὑποβλήθηκαν σ' αὐτὴ τὴ μέθοδο ἄρχισαν γρήγορα νὰ ἐλαττώνονται.

Στὴν ἐαροποίηση τῶν ἐαρινῶν ποικιλιῶν, οἱ σπόροι τοῦ σταριοῦ καὶ τῶν ἄλλων δημητριακῶν μουσκεύονταν γιὰ πολλὲς ἡμέρες σὲ κλειστὸ χῶρο καὶ ταυτόχρονα ἀνακατεύονταν συνεχῶς. Ὅλη αὐτὴ ἡ διαδικασία γινόταν σὲ σταθερὲς συνθῆκες θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας. Οἱ σπόροι φυτεύονταν φουσκωμένοι ἀπὸ τὴν ὑγρασία, πράμα, πού, σύμφωνα μὲ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Λυσένκο, συντόμευε γιὰ πολλὲς μέρες τὴ βλαστικὴ φάση.

Αὐτὴ ἡ μέθοδος ποὺ προστάτευε τὸ σπόρο ἀπὸ τὴν ξηρασία, μποροῦσε, πράγματι, ν' αὐξήσει τὶς ἀποδόσεις, σὲ πολὺ μικρὸ ποσοστό, βέβαια, ὅταν τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ ἦταν ἐξαιρετικὰ ξηρό.

Ὅταν, ὅμως, αὐτὴ ἡ διαδικασία θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστεῖ σέ δεκάδες χιλιάδες τόννους σπόρων, γινόταν, γιὰ τὰ κολχὸζ καὶ τὰ σοβχὸζ[11] μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐπίπονη καὶ πολυδάπανη ἐπιχείρηση, ποὺ ἀπαιτοῦσε εἰδικοὺς χώρους ἐπεξεργασίας καὶ μεγάλο κόστος σὲ ἀνθρώπινη ἐργασία.

Ταυτόχρονα, ἡ ὑπερθέρμανση κ' ἡ πρόωρη βλάστηση τῶν ὑγρῶν σπόρων μποροῦσαν νὰ τοὺς καταστρέψουν ἀνεπανόρθωτα — πράγμα, ἄλλωστε, ποὺ συνέβηκε συχνά. Τὸ κόστος τῆς σπορᾶς ἐπίσης διπλασιαζόταν, γιατὶ ἔπρεπε ἡ σπαρτικὴ μηχανὴ νὰ περάσει δυὸ φορὲς γιὰ νὰ εἶναι σίγουρο ὅτι τοποθετήθηκαν σὲ κάθε ἐκτάριο οἱ ἀναγκαῖες ποσότητες ἐπεξεργασμένων σπόρων. Σύμφωνα μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων, ἂν ἔβρεχε στὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ, ἡ ἐαροποίηση ἐλάττωνε τὴν ἀπόδοση. Ἐπίσης, ὁρισμένες ποικιλίες σταριοῦ δὲν ἀνταποκρίνονταν καθόλου στὴν ἐπεξεργασία. Δὲν εἶναι αὐτὲς οἱ μόνες δυσκολίες ποὺ συναντοῦσε ἡ ἐαροποίηση, ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ποὺ δώσαμε ἀρκοῦν γιὰ νὰ δείξουν ὅτι οἱ γεωπόνοι εἶχαν σοβαροὺς λόγους νὰ ἀνησυχοῦν γιὰ ἕνα θέμα τόσο σημαντικὸ γιὰ τὴ γεωργία τῆς χώρας μας. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ἡ ἐαροποίηση τῶν ἀνοιξιάτικων δημητριακῶν εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐγκαταλείπεται ἤδη πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, κι ἀργότερα ξεχάστηκε ὁλότελα, ἀκόμα κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Λυσένκο.

Στὶς ἀρχές, ὅμως, τῆς δεκαετίας τοῦ 1930 - 1940, τόσο ὁ Λυσένκο ὅσο καὶ ὁ Πρεζὲντ χρησιμοποίησαν μέθοδες πολιτικῆς δημαγωγίας, ποὺ τοὺς ἐξασφάλισαν πλεονεκτήματα στὴ διένεξη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς ἐαροποίησης. Πολὺ χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Λυσένκο στὸ Δεύτερο Πανενωσιακὸ Συνέδριο τῶν Πρωτοπόρων Κολχόζνικων, τὸ 1935. Μίλησε μπροστὰ στὸν Στάλιν καὶ σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κυβέρνησης καὶ περιέγραφε τὴ διαφωνία γύρω ἀπὸ τὴν ἐαροποίηση μὲ τὶς ἀκόλουθες ἐκφράσεις :

Πραγματικά, σύντροφοι, ἂν καὶ ἡ ἐαροποίηση, ποὺ εἶναι δημιούργημα τῆς σοβιετικῆς πραγματικότητας, κατόρθωσε μέσα στὸ σχετικὰ μικρὸ

[11] Κολχὸζ = κολλεκτιβιστικὰ ἀγροτικὰ νοικοκυριὰ ἰδιωτῶν. Κολχόζνικοι = τὰ μέλη τοῦ κολχόζ. Σοβχὸζ = κρατικὰ ἀγροκτήματα. Σοβχόζνικοι = οἱ ἐργαζόμενοι στὸ σοβχόζ. (Σημ. Μετ.).

διάστημα τῶν 4 ἢ 5 ἐτῶν νὰ ἐξελιχτεῖ σ' ὁλόκληρο ἐπιστημονικὸ κλάδο, νὰ ἀντιμετωπίσει ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ταξικοῦ ἐχθροῦ (ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ λίγες ἦταν), ἔχει ἀκόμα πολλὰ νὰ κάνει. Σύντροφοι, δὲν εἶναι μόνο στὰ κολχόζ σας ποὺ ἐκδηλώνονται ἡ ἀντίσταση καὶ οἱ σαμποταριστικὲς ἐνέργειες τῶν κουλάκικων ἀποβρασμάτων. Αὐτοὺς ἐσεῖς τοὺς ξέρετε πολὺ καλά. Ὑπάρχουν ἐχθροὶ τὸ ἴδιο ὁρκισμένοι, τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνοι καὶ στὴν ἐπιστήμη. Γιὰ νὰ ὑπερασπίσουμε τὴν ἐαροποίηση στὶς διάφορες συζητήσεις μ' αὐτοὺς τοὺς δῆθεν ἐπιστήμονες, γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴ μάχη τῆς ἐπιβολῆς της, χρειάστηκε νὰ χυθεῖ ἀρκετὸ αἷμα, καὶ νὰ καταφέρουμε χτυπήματα. Πέστε μου, σύντροφοι, ἡ πάλη στὸ μέτωπο τῆς ἐαροποίησης δὲν εἶναι πάλη ταξική; Στὰ κολχὸζ οἱ κουλάκοι καὶ τὰ τσιράκια τους (καὶ δὲν εἶναι οἱ μόνοι, τὸ ἴδιο κάνουν ὅλοι οἱ ταξικοὶ ἐχθροὶ) ψιθυρίζουν στ' ἀφτὶ τοῦ ἀγρότη: «Μὴ βρέχεις τοὺς σπόρους, θὰ σαπίσουν». Νά τί λένε οἱ διαδοσίες, νά οἱ ψευτιὲς ποὺ ψιθυρίζουν οἱ κουλάκοι κ' οἱ σαμποταριστὲς ἐκεῖνοι ποὺ πραγματοποιοῦν τὸ καταστροφικό τους ἔργο στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο κι ἔξω ἀπ' αὐτόν, ἀντὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς κολχόζνικους στὸ ἔργο τους. Ἕνας ταξικὸς ἐχθρὸς εἶναι πάντα ἕνας ἐχθρός, ἄσχετο ἂν εἶναι ἐπιστήμονας ἢ ὄχι[12].

Ὁ λόγος τοῦ Λυσένκο ἄρεσε ἐξαιρετικὰ στὸν Στάλιν, πού, στὸ τέλος, φώναξε: «Μπράβο, σύντροφε Λυσένκο, μπράβο».

Τώρα πιὰ ἦταν ὁλοφάνερο, ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ χαρακτήρα τῆς διένεξης γιὰ τὴν ἐαροποίηση σὲ πάλη ἐνάντια στοὺς ὑποτιθέμενους ἐχθρούς, ἦταν μιὰ ἀπόπειρα κατατρομοκράτησης καὶ ἐξόντωσης τῶν ἐπιστημονικῶν ἀντιπάλων, ποὺ κατέληξε ν' ἀναστείλει κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Δὲν εἶναι ἴσως ἄσκοπο νὰ σημειώσουμε ἐδῶ, ὅτι μέχρι τὸ 1934 οἱ γνώσεις τοῦ Λυσένκο στὰ θεωρητικὰ προβλήματα τῆς βιολογίας ἦταν πολὺ περιορισμένες, κ' ἔτσι πολὺ εὔκολα ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὴ δυνατὴ ἐπιρροὴ τοῦ Πρεζέντ. Ὁ Λυσένκο εἶχε συναίσθηση τῆς ἀδυναμίας του αὐτῆς. Στὸ λόγο ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω, εἶχε πεῖ: «Διάβασα συχνὰ τὸν Ντάρβιν, τὸν Τιμιριάζεφ, τὸν Μιτσούριν. Σ' αὐτὸ μὲ βοήθησε πολὺ ὁ συνεργάτης μου Πρεζέντ. Μοῦ ἔδειξε ὅτι οἱ ρίζες τῆς δουλειᾶς ποὺ κάνω βρίσκονται στὸν Ντάρβιν. Καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος, σύντροφοι, ἐπίσημα νὰ ἀναγνωρίσω, μὲ ντροπή μου,

12 «Πράβδα», 15 Φεβρουαρίου 1935.

μπροστὰ στὸν Ἰωσὴφ Βησσαριόνοβιτς [Στάλιν], ὅτι δὲν εἶχα μελετήσει τὸν Ντάρβιν ὅπως ἔπρεπε ».

Οἱ πρῶτες ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ

Ὁ Νικολάι Ἰβάνοβιτς Βαβίλοφ, ποὺ ἔμελλε νὰ γίνει τὰ ἑπόμενα χρόνια ὁ ἡγέτης τῆς ἀντίπαλης ὁμάδας τοῦ Λυσένκο, ἦταν τὸ 1929 - 1931 πρόεδρος τῆς Λενινιστικῆς Πανενωσιακῆς Ἀκαδημίας τῶν Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν (ΛΠΑΓΕ) καὶ τοῦ Πανενωσιακοῦ Ἰνστιτούτου Γεωπονικῶν Ἐρευνῶν γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν φυτῶν (ΠΙΓΕ). Ἦταν ἐπίσης μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚ τῆς ΕΣΣΔ. Παρ' ὅλην, ὅμως, τὴ φήμη του, τὰ μεγάλα του προσόντα καὶ τὴν ὑψηλή του θέση στὴ διοίκηση, αὐτὸς ἦταν ὁ στόχος τῶν πρώτων σοβαρῶν ἐπιθέσεων.

Ἡ πρώτη ἐπίθεση τοῦ ἔγινε στὶς 29 Ἰανουαρίου 1931 ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα « Ἐκονομιτσέσκαγια Ζίζν », μ' ἕνα ἄρθρο γραμμένο ἀπὸ τὸν Κόλ, ποὺ εἶχε τίτλο : « Ἡ ἐφαρμοσμένη βοτανικὴ ἢ ἡ ἀνανέωση τῆς γῆς ἀπὸ τὸν Λένιν ». Αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ποὺ ἀναφερόταν κυρίως στὸν Βαβίλοφ καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο του, ἄρχιζε ἔτσι : « Κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λένιν ἱδρύθηκε ἕνα Ἰνστιτοῦτο ἀντιδραστικό, ἐχθρικὸ πρὸς τὸ λαό, ποὺ δὲν ἔχει κανένα κοινὸ σημεῖο μὲ τὴ σκέψη καὶ τὶς προθέσεις τοῦ Λένιν. Αὐτὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο ἔχει μονοπωλήσει τὴ γεωπονικὴ ἐπιστήμη μας. Πρόκειται γιὰ τὸ Γεωπονικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Λενινιστικῆς Ἀκαδημίας ». Ἡ ἴδια ἐφημερίδα δημοσίευσε ἀπάντηση [13] τοῦ Βαβίλοφ, ἀλλὰ πολλοὺς μῆνες ἀργότερα καὶ μὲ δυσμενῆ σχόλια, ποὺ ἄφηναν νὰ ὑπονοηθεῖ, ὅτι ἡ καθαρὴ ἐπιστήμη χρησίμευε στὸν Βαβίλοφ σὰν προπέτασμα γιὰ τὶς σαμποταριστικὲς δραστηριότητές του.

Ἡ δεύτερη αὐστηρὴ προειδοποίηση πρὸς τὸν Βαβίλοφ ἦταν τὸ κυβερνητικὸ διάταγμα γιὰ τὶς ἐπιλογὲς τῶν καλλιεργειῶν, ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς 3 Αὐγούστου 1931 [14] καὶ πρότει-

[13] 13 Μαρτίου 1931.

[14] « Πράβδα », 3 Αὐγούστου 1931, ἀρ. 212/5017

νε στὴν ΛΠΑΓΕ καὶ τὸ ΠΙΓΕ ὁλότελα ἀπραγματοποίητους στόχους. Ἀπαιτοῦσε πρῶτα πρῶτα νὰ μειωθεῖ σὲ τέσσερα χρόνια, ἀντὶ τὰ δέκα ἢ δώδεκα ποὺ προβλέπονταν ἀρχικά, ἡ περίοδος ἀνάπτυξης τῶν νέων δημητριακῶν ποικιλιῶν, οἱ κατάλληλες γιὰ τὶς διάφορες περιοχές, μὲ τὴ χρησιμοποίηση θερμοκήπιων. Διέτασσε, ἐπίσης, τὴν ἀνανέωση σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα τῶν διαφόρων ποικιλιῶν σπόρων, ὑποδεικνύοντας σχεδὸν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὰ νέα εἴδη δημητριακῶν. Γιὰ τὸ στάρι, ἰδιαίτερα, ἔπρεπε σὲ τρία χρόνια νὰ ἐξασφαλιστοῦν ποικιλίες μὲ ὑψηλὲς ἀποδόσεις, ὁμοιογένεια, κρυσταλλικότητα, ἀντοχὴ στὸ κρύο, στὴν ξηρασία, στὰ ἔντομα, στὶς ἀρρώστιες, νὰ δίνουν καλὴ ποιότητα ἀλευριοῦ γιὰ ψωμὶ καὶ νὰ ἔχουν διάφορα ἄλλα χαρακτηριστικά, ὅπως, π.χ., νὰ μὴ σπάζουν καὶ νὰ μὴ λυγίζουν εὔκολα τὰ στάχυα τους. (Ἡ χρησιμοποίηση θερμοκήπιων μικρῶν διαστάσεων γιὰ τὶς ἔρευνες τῆς ἐπιλογῆς τῶν σπόρων περιορίζει σὲ μεγάλο ποσοστὸ τὶς δυνατότητες τῆς πίεσης σὰν μεθόδου ἐπιλογῆς : στὴν πραγματικότητα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιλέγονται σπόροι ἱκανοὶ νὰ διατηροῦν τὶς ἰδιότητές τους σὲ περιβάλλον διαφορετικὸ ἀπὸ τῆς σέρρας).

Τὸ διάταγμα εἶχε ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΚΚ τῆς ΕΣΣΔ καὶ ἀπὸ τὸ Κομισαριάτο Ἐπιθεώρησης τῶν Ἐργατῶν καὶ Ἀγροτῶν τῆς ΕΣΣΔ, μὲ βάση μιὰν ἀναφορὰ τοῦ ἀντίστοιχου Κομισαριάτου τῆς ΣΟΣΔΡ, ποὺ σημαίνει ὅτι ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα κυβερνητικῆς ἐπιθεώρησης τῆς ἐργασίας τοῦ ΛΠΑΓΕ καὶ τοῦ ΠΙΓΕ. Αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ἦταν σ' ὅλη του τὴ γραμμὴ ἀντίθετο μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Βαβίλοφ κι ἐπιπλέον ἀπραγματοποίητο, ὄχι μόνο στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἀλλὰ καὶ σ' ὁποιαδήποτε ἄλλη χώρα στὸν κόσμο. Ὅμως, χρησίμευσε ἀργότερα σὰ βάση γιὰ νὰ κατακριθοῦν τὸ ΠΙΓΕ καὶ ὁ Βαβίλοφ, καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἀνίκανοι νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ καθήκοντά τους. Τὸ πρόγραμμα ποὺ ὅριζε αὐτὸ τὸ διάταγμα δὲν ὁλοκληρώθηκε ποτέ, οὔτε σὲ 3 οὔτε σὲ 30 χρόνια, ἐξυπηρέτησε ὅμως τὸν κύριο σκοπό του : ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μέση τὸν Βαβίλοφ. Ἐνῶ αὐτὸς ἔβλεπε μὲ σκεπτικισμὸ αὐτὸ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπιτάχυνσης τῶν ρυθμῶν γιὰ τὴν ἀνανέωση τῶν ποικιλιῶν, ὁ Λυσένκο δημοσίευσε ἀμέσως μιὰ θερμὴ συνηγορία γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν

νέων ποικιλιῶν μὲ τὰ προγραμματισμένα χαρακτηριστικά, μέσα σὲ δυόμισυ χρόνια.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπαρχὴ τῆς σύγκρουσης. Τὰ τρία ἑπόμενα χρόνια 1932, 1933, 1934 πέρασαν σχετικὰ ἥσυχα. Ὁ Λυσένκο, ὅμως, ἐπικεφαλῆς τότε τοῦ τμήματος τῆς ἐαροποίησης στὸ Ἰνστιτοῦτο Φυτοκομίας καὶ Γενετικῆς τῆς Ὀδησσοῦ (ποὺ ἀνῆκε τότε στὸ Κομισαριάτο τῆς Γεωργίας τῆς Οὐκρανίας, ἀλλὰ ποὺ τὸ 1935 ἐνσωματώθηκε στὴ ΛΠΑΓΕ), κατάφερε νὰ παραμερίσει τὸ διευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου Σαπέγκιν καὶ νὰ πάρει τὴ θέση του. Ἡ φήμη τοῦ Λυσένκο ἐξακολουθοῦσε νὰ μεγαλώνει, ἰδίως ὅσο περισσότερο πλήθαιναν οἱ ἀναφορὲς ἀπὸ τὰ κολχὸζ γιὰ τὴ διάδοση τῆς ἐαροποίησης καὶ τὶς ἐπιτυχίες της. Μὲ τὸ περίφημο « Μπράβο, Λυσένκο, μπράβο ! » τοῦ Στάλιν, ἀρχίζει μιὰ νέα καὶ εἰδικὴ περίοδος γιὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ Λυσένκο καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς βιολογίας στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Οἱ ἀρχὲς τῆς σύγκρουσης

Ἡ πάλη ἀρχίζει

Τὸ κρίσιμο σημεῖο στὴ διένεξη γιὰ τὴ γενετικὴ ἦταν τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς παραλλαγῆς τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν, τὸ κεντρικὸ πρόβλημα ὅλης τῆς βιολογίας. Μέχρι τὸ 1935 οἱ βιολόγοι τῆς χώρας μας, ὅπως κ' οἱ βιολόγοι ὅλου τοῦ κόσμου, ἐνστερνίζονταν τὶς κλασικὲς ἀντιλήψεις — τὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας καὶ τὴ θεωρία τῶν μεταλλάξεων — οἱ ὁποῖες εἶχαν διαμορφωθεῖ μὲ τὶς ἀξιοσημείωτες μελέτες τῶν Μέντελ, Μόργκαν, Γιοχάνσεν, ντὲ Βρίς, Βαβίλοφ, Κολτσόφ, Γκόλντσμιντ, Μούλλερ καὶ ἄλλων διακεκριμένων ἐπιστημόνων. Οἱ θεωρίες αὐτὲς εἶχαν ἐπιβληθεῖ καὶ ἀναγνωριστεῖ σ' ὅλον τὸν κόσμο σὰν βασικὲς ἀρχὲς τῆς γενετικῆς. Εἶχαν στηριχτεῖ σὲ τεράστιο ἀριθμὸ πραγματικοῦ ὑλικοῦ καὶ τόσο ἀπὸ θεωρητικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ πρακτικὴ ἄποψη συμφωνοῦσαν μὲ τὴ θεωρία τοῦ Ντάρβιν γιὰ τὸ ρόλο τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς στὴν ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν.

Στὰ 1935 - 1936, ὅμως, οἱ Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ ἀνάγγειλαν μιὰ νέα ἄποψη, ἀντίθετη πρὸς τὴ γενικὰ παραδεγμένη χρωμοσωματικὴ θεωρία, τὴν ὁποία κατάγγειλαν σὰν ἀντιδρα-

στική, ἰδεαλιστική, μεταφυσική καὶ ἄγονη. Αὐτὴ ἡ ἀρνητικὴ στάση πρὸς τὴ γενικὰ παραδεγμένη θεωρία τῆς κληρονομικότητας καὶ τὶς δοκιμασμένες μέθοδες καλλιέργειας τῶν φυτῶν εἶχε ἐκφραστεῖ ἀρχικὰ ἀπὸ τοὺς Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ σὲ μιὰ μικρὴ διένεξη μὲ γενετιστὲς στὰ τέλη τοῦ 1934, στὸ Σπίτι τῶν Ἐπιστημόνων, στὴ Μόσχα. Ὁ Λυσένκο ἐπανέλαβε τὶς κριτικές του ἀπόψεις τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1935 στὴν ὁμιλία του, ποὺ παραθέτουμε στὸ πρῶτο κεφάλαιο. Στὰ 1935 - 1936, ἡ ὀξεία κριτικὴ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς κλασικῆς γενετικῆς καὶ τῆς γεωπονικῆς εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα « Γιαροβιζάτσιγια » (ἐαροποίηση) ποὺ ἐξέδιδαν οἱ Λυσένκο καὶ Πρεζέντ. Πρὸς τὰ τέλη τοῦ 1936, ἡ ἐφημερίδα « Σοτσρεκονστρούκτσιγια Σέλσκοβο Χοζγιάιστβα » ἄνοιξε ἐπίσης συζήτηση γι' αὐτὰ τὰ προβλήματα, ἀφιερώνοντας πολὺ χῶρο ὄχι μόνο στοὺς ὀπαδοὺς τῶν νέων ἰδεῶν ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀντιπάλους τους. Ἡ συζήτηση βαθμιαῖα ἁπλώθηκε σὲ πανεθνικὴ κλίμακα. Ὀξύνθηκε στὴν εἰδικὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, ποὺ πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὶς 19 μέχρι τὶς 27 Δεκεμβρίου 1936. Τὰ πρακτικὰ αὐτῆς τῆς συνόδου πῆραν μεγάλη δημοσιότητα σὲ πολλὲς ἀγροτικὲς ἐφημερίδες καὶ στὸν κεντρικὸ τύπο. Τὸ 1937 δημοσιεύτηκαν στὸ σύνολό τους ἀπὸ τὴν ΛΠΑΓΕ σ' ἕνα τόμο μὲ τὸν τίτλο « Συζητήσιμες ἀπόψεις πάνω στὴ γενετικὴ καὶ τὴν κτηνοτροφία ». Μὲ τὴ σύνοδο αὐτὴ ἀρχίζει ἡ ἀποκλίνουσα πορεία τῶν σοβιετικῶν βιολογικῶν καὶ γεωπονικῶν ἐπιστημῶν, ποὺ ὁδηγεῖ σὲ δύο θεωρητικὰ ἀντίθετες κατευθύνσεις.

Οἱ Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ ἦταν ἐπικεφαλῆς στὴ μιὰ ἀπ' αὐτές. Τοὺς ἀκολουθοῦσε μιὰ ὁμάδα νέων ἐπιστημόνων ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ὀδησσοῦ τοῦ Λυσένκο (Ὀλσάνσκι, Ντολγκούσιν, Πλεζέτσκι, Γκλουστσένκο καὶ ἄλλοι) . Αὐτὴ ἡ ὁμάδα ὑποστηριζόταν ἀπὸ μερικοὺς μαθητὲς τοῦ Μιτσούριν, ἀπὸ ἕναν ἀριθμὸ ζωοτεχνῶν (μεταξύ τους ἦταν ὁ Νουρίνοφ καὶ ὁ Κισλόφσκι) καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς Περόφ, Β.Μ. Ζαβαντόφσκι καὶ Βίλιαμς.

Ἡ ἀντίθετη πλευρὰ ἀντιπροσωπευόταν στὰ 1936 ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν ὑπευθύνων τῶν ἰνστιτούτων γενετικῆς, κυτταρολογίας καὶ ζωοκομίας τῆς χώρας μας[1]. Ὁ Βαβίλοφ, ἐκείνη

[1] Στὸ πρωτότυπο ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων ποὺ βρίσκονται σὲ πα-

τὴν ἐποχὴ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους γεωπόνους γενετιστὲς καὶ γεωγράφους μὲ παγκόσμια ἀκτινοβολία, ἦταν ὁ ἡγέτης της. Νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Βαβίλοφ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες πῆραν εὐνοϊκὴ θέση ἀπέναντι σ᾿ ὁρισμένες ἄλλες ἰδέες ποὺ ἐπεξεργάστηκε ὁ Λυσένκο καὶ τὸ ἰνστιτοῦτο του (π.χ., τὴ φασικὴ ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν καὶ τὴν καλοκαιρινὴ καλλιέργεια τῆς πατάτας) [2].

Ποιά ἦταν, λοιπόν, ἡ οὐσία τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στὶς γενετικὲς ἀπόψεις τῶν Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ καὶ στὴν κλασικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας ; Ποιές ἦταν οἱ ἀποκλίσεις τῶν ἀπόψεων ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀντιμαχόμενες ὁμάδες στὰ θέματα τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς καλλιέργειας τῶν φυτῶν ; Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τοὺς λόγους τῆς διένεξης, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε, ἔστω καὶ σύντομα, τὰ θέματα αὐτὰ καὶ πρέπει, βέβαια, νὰ το-

---

ρένθεση, συνοδεύεται κι ἀπὸ τίτλους (καθηγητής, ἢ ἀκαδημαϊκός). Μιὰ ὑποσημείωση ἐξηγεῖ ὅτι ὁ ὅρος « ἀκαδημαϊκὸς χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δείξει τὰ μέλη τῆς Σοβιετικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν ἀντίθετα μὲ ὅ,τι συμβαίνει στὶς ἐφημερίδες, ὅπου ὁ ὅρος αὐτὸς χρησιμοποιεῖται γιὰ τὰ μέλη τῆς Λενινιστικῆς Ἀκαδημίας Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν Βαβίλοφ, Μάιστερ, Κονσταντίνοφ, Σερεμπρόφσκι, Κολτσόφ, Λιζίτσιν, Μ.Σ. Ναβάτσιν, Πισάρεφ, Κοστόφ, Σεκουρντίν, Καρπετσένκο, Φιλιπτσένκο, Λεβίτσκι, Λεβίτ, Πανγκάλο, Γκοβόροφ, Φλιάξμπεργκερ, Σαπέγκιν, Ζαβαντόφσκι, Ροντνίτσκι, Ζεμπράκ, Ντουμπίνιν. (Μ.Λ.).

2 Ὁ Ποπόφσκι (βλέπε ὑποσ. 6, Κεφ. Α΄) ἀναφέρει μερικὲς εὐνοϊκὲς κρίσεις τοῦ Βαβίλοφ γιὰ τὴ θεωρία τῆς φασικῆς ἀνάπτυξης τοῦ Λυσένκο καὶ βγάζει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ δύο ἐπιστήμονες ἦταν φίλοι κι ὅτι ὁ Βαβίλοφ ἀνέδειξε τὸν Λυσένκο. Ὁ Ποπόφσκι ἑρμηνεύει αὐτὸ τὸ γεγονὸς σὰν μοιραία καὶ θεμελιώδη πλάνη τοῦ Βαβίλοφ. Ὅμως ἡ εὐνοϊκὴ κρίση τοῦ Βαβίλοφ καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων γι᾿ αὐτὴ τὴ θεωρία ἦταν ἀπόλυτα δικαιολογημένη τὸ 1932-1934. Οἱ μελέτες ποὺ ἔκανε ὁ Λυσένκο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ γιὰ τὸ ρόλο τῆς θερμοκρασίας καὶ τοῦ φωτισμοῦ συνέπιπταν μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς συγκρότησης μιᾶς παγκόσμιας συλλογῆς καλλιεργούμενων φυτῶν καὶ μποροῦσαν νὰ εἶναι χρήσιμες κι ἀκόμα κι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς ΕΣΣΔ. Ὁ Βαβίλοφ δὲν προώθησε τὸν Λυσένκο ἀλλὰ ἁπλῶς συνεργάστηκε μαζί του σὲ μιὰ κοινὴ ἐπιστημονικὴ προσπάθεια. Δὲν ὑπῆρξε μιὰ προσωπικὴ φιλία ἀνάμεσά τους κ᾿ ἡ στάση τοῦ Βαβίλοφ, σὰν διευθυντῆ τῆς ΛΠΑΓΕ, ἀπέναντι στὸν Λυσένκο, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν λάθος κρίσης. Οἱ δυνατότητες ποὺ εἶχε ὁ Βαβίλοφ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, σὲ σχέση μὲ τὴ δράση τοῦ Λυσένκο, ἦταν πολὺ μικρές. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ ἐπαναστάτες καινοτόμοι μὲ « λαϊκὲς » καταβολὲς (« ὑγιὴς κοινωνικὴ προέλευση ») εἶχαν γίνει τῆς μόδας. [1966].

ποθετηθοῦμε στὴ θέση τοῦ ἐπιστήμονα μὲ τὶς γνώσεις τοῦ 1936 - 1937 [3].

Ἡ νέα βιολογία

Οἱ Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ ἀπέρριπταν τὴν κλασικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ κληρονομικότητα εἶναι μιὰ γενικὴ καὶ σύμφυτη ἰδιότητα τῆς ζωντανῆς ὕλης. Ἔτσι δὲν συνεπάγεται ἕνα ξεχωριστὸ γενετικὸ σύστημα ποὺ νὰ τοποθετεῖται στὰ χρωμοσώματα καὶ νὰ μεταδίδεται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά. Ἡ ὕπαρξη τῶν γονιδίων — ὑλικῶν καὶ αὐτοπαραγόμενων ἐνδοκυτταρικῶν φορέων τῆς κληρονομικότητας — ἀπορρίπτονταν ἀπὸ τοὺς Λυσένκο, Πρεζὲντ καὶ τοὺς ὀπαδούς τους. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὕπαρξης τῶν γονιδίων εἶχε προέλθει λογικὰ ἀπὸ καθαρὰ πειραματικὲς ἔρευνες βασισμένες πάνω σὲ πολὺ ἐκτεταμένο καὶ ἀκριβὲς πραγματικὸ ὑλικό. Γιὰ νὰ γίνει παραδεκτὴ ἡ ἀπόρριψη τῆς θεωρίας τῶν γονιδίων ἦταν ἀναγκαῖο ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι τὸ σύνολο τῶν στοιχείων πάνω στὰ ὁποῖα στηριζόταν ἡ κλασικὴ γενετικὴ δὲν πρόσφερε τὶς λογικὲς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐξαχθοῦν τὰ θεωρητικὰ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα κατέληγε. Μ' ἄλλα λόγια, ὅτι ὑπῆρχαν ἄλλες ὀρθότερες ἀπόψεις. Δυστυχῶς ὅμως, ὁ Λυσένκο καὶ ὁ Πρεζὲντ δὲν ἀκολούθησαν αὐτὸν τὸ δρόμο τῆς γόνιμης πολεμικῆς. Ἀπέρριψαν τὴ θεωρία a priori μὲ ἀφηρημένες παρατηρήσεις, ἀγνοώντας τὰ πειραματικὰ δεδομένα τῆς γενετικῆς. Ἐπιχείρησαν νὰ καταργήσουν τὴν κλασικὴ γενετική, ἐπειδὴ ἦταν τάχα ἐπιστήμη φορμαλιστική, ἀστικὴ καὶ μεταφυσική, καὶ νὰ καθιερώσουν τὴ δική τους γενετική.

Ποιά, λοιπόν, ἦταν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς τῆς

3 Στὸ δακτυλογραφημένο χειρόγραφο καὶ κάτω ἀπ' τὸν τίτλο « Οἱ θέσεις τῆς κλασικῆς γενετικῆς » βρίσκουμε τριάντα σελίδες ποὺ ἐξηγοῦν μὲ συντομία ποιά ἦταν ἡ μεντελικὴ γενετικὴ καὶ ἡ θεωρία τῶν γονιδίων τὸ 1936. Αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες εἶναι οὐσιώδεις γιὰ τὸ ρῶσο ἀναγνώστη πού, στὴν ἐποχὴ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Λυσένκο, δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσει αὐτὰ τὰ θέματα. Ἐπειδὴ ὅμως γιὰ τὸν δυτικὸ ἀναγνώστη ὅλα αὐτὰ εἶναι περιττά, κρίναμε πὼς θὰ μποροῦσαν νὰ παραλειφθοῦν. (Μ.Λ.).

νέας γενετικῆς τὸ 1936 ; Ποιά ἐπιχειρήματα καὶ γεγονότα προβλήθηκαν σ' αὐτὴ τὴν περίοδο γιὰ νὰ ἀπορριφθεῖ ἡ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας ; Στὴν κατανόηση αὐτῶν τῶν σημείων θὰ βοηθήσει ἡ ἀναφορὰ στὴν ἀνακοίνωση τῶν Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ στὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸ 1936 (μερικὲς ἄλλες πλευρὲς αὐτῶν τῶν νέων ἀπόψεων θὰ ἐξεταστοῦν ὅταν φτάσουμε στὶς ἑπόμενες φάσεις τῆς διένεξης).

Ἡ πολύωρη ὁμιλία τοῦ Λυσένκο περιλάβαινε, στὸ πρῶτο ἀπ' τὰ τρία μέρη της, ἕνα γενικὸν ἔπαινο γιὰ τὸ δαρβινισμό. Σὲ συνέχεια, προχωρώντας σὲ μιὰ κριτικὴ τῆς κλασικῆς γενετικῆς, ὁ Λυσένκο στάθηκε στὰ στοιχεῖα, πού, κατὰ τὴ γνώμη του, ἐπέβαλαν μιὰν ἀναθεώρηση τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τῆς γενετικῆς : « Ποιές εἶναι, λοιπόν, οἱ ἐργασίες ποὺ μᾶς ὑποχρεώνουν, ἐμένα, τὸ δόκτορα Πρεζὲντ καὶ μιὰ σειρὰ ἄλλους ἐπιστήμονες νὰ θέσουμε τὸ πρόβλημα τῆς ἀναθεώρησης τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς γενετικῆς ;... Ὑπάρχουν δύο προβλήματα. Τὸ ἕνα εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς βελτίωσης τῆς ποιότητας τῶν σπόρων τῶν ἀγενῶν φυτῶν μὲ διασταυρώσεις ὅμοιων ποικιλιῶν, καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς φύσης τῶν φυτῶν μετὰ ἀπὸ εἰδικὴ ἐπεξεργασία μὲ προκαθορισμένη κατεύθυνση »[4].

Λίγο πιὸ κάτω ὁ Λυσένκο περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὴν πρότασή του γιὰ διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ ὅμοιες ποικιλίες ἀγενῶν φυτῶν. Κατὰ τὴ γνώμη του, ἡ μέθοδος αὐτὴ θὰ μποροῦσε ν' αὐξήσει τὶς ἀποδόσεις. Αὐτὴ ἡ μέθοδος, ποὺ ἀργότερα ἐγκαταλείφθηκε ὁλότελα σὰν μὴ ἀποτελεσματική, δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας. Ἀκόμα κι ἂν εἶχε ἐφαρμοστεῖ στὴν πράξη, δὲν ἐρχόταν μὲ κανένα τρόπο σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς θεμελιακὲς ἀρχὲς τῆς γενετικῆς. (Οἱ θεωρητικὲς βάσεις κ' ἡ τύχη αὐτῆς τῆς μεθόδου θὰ ἐξεταστοῦν μὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια πιὸ κάτω).

Τὸ δεύτερο σημεῖο, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι δὲν συμφωνεῖ μὲ τοὺς νόμους τῆς γενετικῆς — ἡ δυνατότητα νὰ μεταβληθεῖ ἡ φύση τῶν φυτῶν πρὸς μιὰ προκαθορισμένη κατεύθυνση μὲ τὴν ἐπίδραση παραγόντων τοῦ περιβάλλοντος — ἀντιπροσωπευόταν,

[4] Στὸ « Spornye Voprosy Genetikii i Selektsii » (ΛΠΑΓΕ, 1937), σ. 47.

στὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο τὸ 1936, μὲ ἕνα μόνο παράδειγμα: τὴ μετατροπὴ τῆς χειμερινῆς ποικιλίας σταριοῦ «Κοοπεράτορκα» σὲ ἐαρινή. Ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ τοῦ πειράματος, ὅπως τὴν κάνει ὁ ἴδιος ὁ Λυσένκο λεπτομερειακὰ στὴν ἀνακοίνωσή του, εἶναι μιὰ χτυπητὴ ἀπόδειξη τῆς μεθοδολογικῆς του ἀνεπάρκειας.

(Τὰ ἑπόμενα χρόνια ὁ Λυσένκο θὰ ἀναφέρει κι ἄλλες ἀνάλογες ἐμπειρίες. Τὸ θέμα τῆς ἀντιστρεπτῆς μεταβολῆς τῶν χειμερινῶν καὶ ἐαρινῶν ποικιλιῶν θὰ ἐξεταστεῖ ἀργότερα μὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια. Ἐδῶ, μᾶς ἐνδιαφέρει μόνον ἡ πρώτη «ἱστορικὴ» ἐμπειρία ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἄρνηση τῆς κλασικῆς γενετικῆς).

Ἂς εἴμαστε ὅμως ἀντικειμενικοί, κι ἂς ἀφήσουμε τὸν ἴδιο τὸν Λυσένκο νὰ μιλήσει:

Ἡ περισσότερο μακρόχρονη ἐμπειρία μας ἀφορᾶ τὴν μεταβολὴ τῆς χειμερινῆς ποικιλίας σταριοῦ «Κοοπεράτορκα» σὲ ἐαρινή. Τὰ πειράματα ἄρχισαν τὸ Μάρτη τοῦ 1935. Ἀπὸ τότε ἔχουμε καλλιεργήσει τρεῖς γενιὲς κι ἔχουμε σπείρει καὶ τὴν τέταρτη, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1936.

Τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν πειραμάτων, μᾶς ὁδήγησαν στὴν ἐπέκταση τῆς ἐργασίας μας πάνω σ' ἄλλα φυτά, ἀλλὰ μέχρι σήμερα δὲν ἔχουμε καλλιεργήσει παρὰ μία μόνο γενιὰ κι ἔχουμε σπείρει τὴ δεύτερη. Δὲν ἔχουμε, λοιπόν, ἀκόμα ἄλλο ἀποτέλεσμα ἐκτὸς ἀπὸ τῆς σίκαλης.

Θὰ δώσουμε τώρα μιὰ γρήγορη περίληψη τῶν πειραμάτων μας πάνω στὴν ποικιλία «Κοοπεράτορκα».

Γιὰ τὰ πειράματά μας, πήραμε δύο εἴδη «Κοοπεράτορκα» καὶ δύο εἴδη τῆς ποικιλίας «Λούτεσσενς 329», ποὺ βγαίνει στὸ σταθμὸ Σαρατόφ. Ὁ σύντροφος Μ.Κ. Μπαμπάκ, ἐρευνητὴς τοῦ Ἰνστιτούτου, τὰ ἔσπειρε στὸ ἴδιο δοχεῖο — ποὺ τοποθετήθηκε σὲ θερμοκήπιο, στὶς 3 Μαρτίου 1935.

Ὁ σκοπός μας ἦταν νὰ ἐμποδίσουμε τὰ χειμερινὰ φυτὰ νὰ ὑποστοῦν τὴν ἐαροποίηση καὶ νὰ τὰ κάνουμε νὰ παραμείνουν ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο στὴν κατάσταση ποὺ βρίσκονται πρὶν ἀπὸ τὸ μπουμπούκιασμα. Ὅμως, τὸ δοχεῖο μὲ τοὺς σπόρους ποὺ σπάρθηκαν στὶς 3 Μαρτίου δὲν τοποθετήθηκε σὲ σέρρα ζεστή, ἀλλὰ σὲ κρύα, ὅπου ἡ θερμοκρασία ἀπὸ τὶς 3 Μαρτίου μέχρι τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου δὲν ἦταν ψηλότερη ἀπὸ 10-15° Κελσίου. Πάντως, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη, ἡ θερμοκρασία ἔγινε ὑψηλότερη καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικό, δὲν κατέβηκε ποτὲ ἀπ' τοὺς

15° Κελσίου. Ἡ ποικιλία «Λούτεσσενς 329» ἦταν περισσότερο χειμερινὴ ἀπὸ τὴν «Κοοπεράτορκα», γι' αὐτὸ καὶ τὰ δύο φυτά της ἔζησαν μέχρι τὸ φθινόπωρο καὶ μετὰ καταστράφηκαν χωρὶς νὰ μπουμπουκιάσουν. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Αὐγούστου τὰ φυτὰ τῆς «Κοοπεράτορκα» ἦταν γεμάτα φύλλα, ἄλλα ζωντανὰ κι ἄλλα νεκρά. Μερικὲς παραφυάδες της εἶχαν βγάλει στάχυα ἐκείνη τὴν ἐποχή. Στὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου τὸ ἕνα φυτὸ καταστράφηκε ἀπὸ ἔντομα ποὺ ἔφαγαν τὶς ρίζες του. Ἀπόμεινε μόνον ἕνα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μαζέψαμε πολλοὺς διπλοὺς σπόρους, στὶς 9 Σεπτεμβρίου. Αὐτὸ τὸ φυτὸ διατηρήθηκε πάρα πολὺ καιρό, μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1936. Τότε μαράθηκε, ἐνῶ ἀκόμα εἶχε ἐπάνω του πολλὰ πράσινα στάχυα.

Στὶς 9 Σεπτεμβρίου 1935, οἱ πρῶτοι σπόροι ποὺ εἶχαν μαζευτεῖ ξαναφυτεύτηκαν. Ταυτόχρονα φυτεύτηκαν κι ἄλλοι κοινοὶ σπόροι «Κοοπεράτορκα», ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸ συνηθισμένο μας ἀπόθεμα, γιὰ νὰ γίνει ἡ σύγκριση κι ὁ ἔλεγχος. Φυτεύτηκαν στὸ ζεστὸ θερμοκήπιο, ὅπου τὸ Νοέμβριο καὶ τὸ Δεκέμβριο, ἡ θερμοκρασία δὲν εἶναι γενικὰ χαμηλότερη ἀπὸ 15 - 20° Κ.[5]

Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῶν διαφορῶν ποὺ παρουσίασε τὸ προϊὸν τῆς πειραματικῆς σπορᾶς καὶ τῆς σπορᾶς τοῦ ἐλέγχου, στὶς ἑπόμενες γενιές. Ἀποδεχόμαστε εὐχαρίστως τὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν διαφορῶν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, τελικά, μετὰ ἀπὸ μερικὲς γενιὲς πραγματοποιήθηκε ἡ δημιουργία ἐαρινῶν ποικιλιῶν. *Ἀλλὰ εἶναι ἀπόλυτα ἀδύνατο νὰ δεχτοῦμε ἕνα τέτοιο πείραμα σὰν ἐπιστημονικό, γιατὶ ἔγινε σ' ἕνα μόνο φυτό, προϊὸν ἑνὸς καὶ μόνον ἀτόμου, καὶ σ' ἕνα καὶ μόνο σπόρο. Ἕνα πείραμα μὴ ἐπαναλαμβανόμενο δὲν εἶναι ἐπιστημονικὸ πείραμα.* Ὁ μοναδικὸς σπόρος μπορεῖ νὰ ἦταν ὑβρίδιο, ἢ ἕνας μεταλλάκτης, ἢ ἀλλοιωμένος. Ἕνας τυχαῖος σπόρος δὲν ἀποτελεῖ ποικιλία.

Ἀλλ' ἀκόμα κι ἂν δεχτοῦμε τὴν ἄμεση κι ἀντιστρεπτὴ μεταβολὴ ἑνὸς χειμερινοῦ τύπου σὲ ἐαρινὸ μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν ἀντιμάχεται μὲ κανένα τρόπο, ἄμεσο ἢ ἔμμεσο, τὴν χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας. Ὁ Λυσένκο νόμιζε, ὅτι ἂν ἄλλαζε μιὰ χειμερινὴ μορφὴ σὲ ἐαρινὴ κι ἂν μετὰ ἀντέστρεφε τὴ διαδικασία, θὰ ἀπόδειχνε ὅτι δὲν ὑπάρχουν γονίδια, ἀμετακίνητοι φορεῖς τῶν δια-

5 Στὸ ἴδιο, σ. 61-62. (Βλ. σ. 65).

φόρων χαρακτήρων τοῦ χειμερινοῦ σταριοῦ, κι ὅτι τὰ πάντα ἐξαρτιόνται ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Κι ἀπὸ δῶ προχωροῦσε στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ὑπάρχει κανενὸς εἴδους γονίδιο. Ὅμως, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάλυση δὲν ἔχει καμιὰ λογική.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δημητριακῶν δὲν προσδιορίζονται ἀπὸ ἕνα μόνο γονίδιο ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ γονιδίων. Μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὑπάρχει κάποιο γονίδιο ποὺ ἡ συμπεριφορά του νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ἔχουν παρατηρηθεῖ στὴ γενετικὴ ἑκατοντάδες περιπτώσεις, πού, ὄχι μόνο ἕνα μορφολογικὸ χαρακτηριστικό, ὅπως ἡ μορφὴ ἢ τὸ χρῶμα, ἐλέγχεται γενετικὰ ἀπὸ τὰ χρωμοσώματα, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μιὰ ἀντίδραση προσαρμογῆς στὸ περιβάλλον. Ἡ ἱκανότητα τῶν φυτῶν νὰ περνοῦν ἀπὸ μιὰ κατάσταση Α σὲ μιὰ κατάσταση Β κι ἀντίστροφα μπορεῖ λοιπὸν νὰ προσδιορίζεται στὸ ἐπίπεδο τοῦ γονότυπου, ἂν αὐτὸ ἀποτελεῖ πλεονέκτημα σὲ περίπτωση μεταβολῆς τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν.

Ἔτσι, χωρὶς νὰ δώσει οὔτε ἕνα θεωρητικὸ ἐπιχείρημα ἐνάντια στὴν κλασικὴ ἀντίληψη τῆς κληρονομικότητας, ποὺ θεμελιώνεται πάνω σὲ γεγονότα, ὁ Λυσένκο δήλωσε κατηγορηματικὰ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ δεχτεῖ τὴ βασικὴ παραδοχή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία « τὰ χρωμοσώματα τοῦ κυττάρου περιέχουν μιὰν εἰδικὴ κληροδοτούμενη οὐσία, διαφορετικὴ ἀπ' τὸν ὑπόλοιπο ὀργανισμὸ (γονότυπος) », καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ παραδοχὴ εἶχε, ὅπως ἔλεγε, « ἐφευρεθεῖ ἀπὸ τοὺς γενετιστές ».

Νά πῶς ἔκλεινε τὴν παρέμβασή του :

Οἱ λαμπρὲς ἐργασίες ποὺ ἔχουν γίνει στὴν κυτταρολογία, ἔχουν πολλὰ προσθέσει στὶς γνώσεις μας γιὰ τὴ μορφολογία τοῦ κυττάρου καὶ ἰδιαίτερα τοῦ πυρήνα του. Κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν τὸ ἀρνιέται, ἀλλ' ἀντίθετα ὑποστηρίζουμε μὲ κάθε τρόπο τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς... Πρόκειται γιὰ τομεῖς ἀπαραίτητους στὴν ἐπιστήμη, ποὺ προσθέτουν πολλὰ στὴ γνώση. Ἀλλὰ ἀρνιόμαστε ὅτι οἱ γενετιστὲς καὶ οἱ βιολόγοι βλέπουν γονίδια στὸ μικροσκόπιό τους. Χρησιμοποιώντας τὸ μικροσκόπιο εἶναι δυνατὸ νὰ δοῦμε περισσότερες λεπτομέρειες τοῦ κυττάρου, τὸν πυρήνα καὶ τὰ χρωμοσώματα ἕνα πρὸς ἕνα. Ὅμως ὅλα αὐτὰ εἶναι τμήματα τοῦ κυττάρου, τοῦ πυρήνα καὶ τῶν χρωμοσωμάτων καὶ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ αὐτὸ ποὺ οἱ γενετιστὲς θέλουν νὰ ὀνομάζουν « γονίδιο ». Ἡ βάση τῆς κληρονομικότητας δὲν βρίσκεται σὲ μιὰν ἰδιαίτερη αὐτοα-

ναπαραγόμενη οὐσία. Ἡ βάση τῆς κληρονομικότητας εἶναι τὸ κύτταρο, ποὺ αὐξάνεται καὶ γίνεται ὀργανισμός. Σ' αὐτὸ τὸ κύτταρο, τὰ διάφορα ὀργανύλλια ἔχουν διαφορετικὴ σημασία, ἀλλὰ καὶ τὸ παραμικρὸ κομματάκι ὑπόκειται σ' ἐξελικτικὴ διαδικασία[6].

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, καὶ χωρὶς καμιὰ ἀναφορὰ σὲ ὁποιαδήποτε πραγματικὰ γεγονότα, ὁ Λυσένκο διατύπωσε τὴ βασική του ἰδέα γιὰ τὴ γενετική (τὴν παρουσία κάποιας ἰδιότητας διάχυτης μέσα σὲ ὁλόκληρο τὸ κύτταρο) στὸ τέλος αὐτῆς τῆς συνόδου. Ἀργότερα, αὐτὴ ἡ ἰδέα ἀναπτύχθηκε καὶ μορφοποιήθηκε. Ἀλλὰ τὸ 1936 δὲν ἦταν οὔτε κὰν ὑπόθεση, ἀλλὰ μιὰ παραδοχὴ ἀναπόδεικτη, ἀφηρημένη καὶ σχεδὸν ἀκατανόητη, τοποθετημένη ἔξω ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις τῆς βιολογίας. Ἀκόμα λιγότερο πειστικὴ ἦταν ἡ ὁμιλία τοῦ Πρεζέντ. Ἦταν ἕνα ἄδειο, ἐπιπόλαιο, διαφημιστικὸ κείμενο, χωρὶς τὴν παραμικρὴ νύξη γιὰ συγκεκριμένα γεγονότα.

Καὶ μιὰ στοιχειώδης, ἔστω, ἀνάλυση τῆς συζήτησης τοῦ 1936 γιὰ τὴ γενετική, δείχνει καθαρὰ ὅτι οἱ δυὸ τάσεις τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς δὲν βασίζονταν σὲ ἐπιστημονικὲς θεωρίες ἴσης ἀξίας. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἔχουμε ἕναν ἐπιστημονικὸ κλάδο σοβαρὸ — τὸ εὐρὺ πεδίο τῆς παγκόσμιας γενετικῆς — ἕνα ἁρμονικὸ οἰκοδόμημα ἀλληλοεξαρτημένων θεωρητικῶν ἐννοιῶν ποὺ ἀπορρέουν λογικὰ ἀπὸ ἕνα τεράστιο ἀπόθεμα πραγματικῶν ὑλικῶν. Αὐτὸς ὁ κλάδος ἀντιπροσωπευόταν στὴ χώρα μας ἀπὸ μιὰ μεγάλη ὁμάδα εἰδικευμένων ἐπιφανῶν γενετιστῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μιὰ ἐμβρυώδης ἰδέα χωρὶς αὐστηρὸ ἐπιστημονικὸ περιεχόμενο, χωρὶς ἐπιβεβαίωση ἀπὸ ἀρκετὰ καὶ ἀξιόπιστα δεδομένα, ποὺ τὴν ἐκπροσωποῦσε μιὰ μικρὴ ὁμάδα στὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἕνας γενετιστής. Οἱ ἐκπρόσωποι, ὅμως, αὐτῆς τῆς ὁμάδας διακρίνονταν γιὰ τὴ μεγάλη τους ἀλληλεγγύη, τὴν ἐξαιρετικὴ αὐτοπεποίθηση, τὴ ῥοπὴ πρὸς τὴ δημαγωγία καὶ τὴν ἀνάμιξη τῆς πολιτικῆς στὴν ἐπιστήμη.

Ἐκεῖνοι ποὺ προωθοῦν θεωρίες χωρὶς στέρεες ἐπιστημονι-

6 Στὸ ἴδιο, σ. 71. Ἕνας αὐτόπτης μάρτυς, σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς συζητήσεις, λέει πὼς ὁ Λυσένκο ἐκφραζόταν ἀκόμα πιὸ ἁπλοϊκά: « Τί εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ γονίδιο ; Ποιός τὸ εἶδε ; Ποιός τὸ ἄγγιξε ; Ποιός τὸ δοκίμασε ; »

κὲς βάσεις, συνήθως ἐπικαλοῦνται γνωστὰ ὀνόματα γιὰ νὰ στηριχτοῦν πάνω τους. Ἀνατρέχουν σὲ μεγάλους — καὶ (ἀπαραίτητα) αὐτόχθονες — ἐπιστήμονες τοῦ παρελθόντος. Ὁ Λυσένκο καὶ ὁ Πρεζὲντ δὲν παρέλειψαν ν' ἀκολουθήσουν αὐτὸ τὸ δρόμο καὶ δήλωσαν ὅτι ἡ γενετική τους ἦταν « μιτσουρινική », δηλαδὴ ὅτι προερχόταν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Μιτσούριν καὶ τοῦ Τιμιριάζεφ. Εἶναι, ὅμως, γνωστὸ ὅτι ὁ Τιμιριάζεφ δὲν ἦταν γενετιστὴς κι ὅτι ποτὲ δὲν ἔκανε ὁ ἴδιος πειράματα πάνω στὴν κληρονομικότητα. Ὁπωσδήποτε, ἦταν αὐθεντία στὸ θέμα τῆς φυτικῆς φυσιολογίας ἀλλὰ ἡ συμβολή του στὴ γενετικὴ περιορίστηκε στὰ ἄρθρα του στὴ « Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια ». Ἡ στάση του ἀπέναντι στοὺς νόμους τοῦ Μέντελ ἦταν ὑποκειμενικὴ κι ἐπιπόλαιη.

Ὅσο γιὰ τὸν Μιτσούριν, ἂν δείχτηκε σκεπτικιστὴς στὴν περίπτωση τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ « νόμου τῶν μπιζελιῶν » [7] στὰ ὀπωροφόρα δέντρα, ποὺ ἔχουν σύνθετη ὑβριδικὴ καταβολή, δὲν υἱοθέτησε καὶ τὴν ἴδια στάση ἀπέναντι στὸ σύνολο τῆς γενετικῆς, καὶ σὲ πολλὲς ἑπόμενες μελέτες του, ἀναγνώρισε τὴν ὕπαρξη τῶν γονιδίων.

Ἡ φύση τῶν μεταλλάξεων[8]

Οἱ κλασικοὶ γενετιστὲς ἀντιμετώπιζαν τὸ πρόβλημα τῆς παραλλαγῆς μὲ τὶς μεταλλάξεις, δηλαδή, τὶς χωρὶς κατεύθυνση αὐτόματες μεταβολὲς στὸν γονότυπο. Οἱ ἀντίπαλοί τους ἀρνοῦνταν τὴ λύση αὐτὴ γιὰ τρεῖς λόγους. Πρῶτο, γιατὶ συσχέτιση τῶν μεταλλάξεων μὲ μεταβολὲς στὰ γονίδια προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη τῶν γονιδίων. Δεύτερο, γιατὶ ἡ μεταλλακτικὴ θεωρία ξεχωρίζει καθαρὰ τὴ γενετικὴ παραλλακτικότητα ἀπὸ τὴν παραλλακτικότητα ποὺ ἐπιφέρει τὸ περιβάλλον, καὶ τρίτο, γιατὶ ἡ ἀκαθόριστη, τυχαία φύση τῶν μεταλλάξεων ἀντιφάσκει μὲ

7 Ἡ λέξη μπιζέλι ἔχει στὰ ρωσικὰ εἰρωνικὴ ἔννοια. Ἡ ἔκφραση « νόμοι τῶν μπιζελιῶν » ἦταν ἕνα λογοπαίγνιο ἀγαπητὸ στοὺς ἀντιμεντελιστὲς στὴν ΕΣΣΔ. (Μ.Λ.).

8 Μὲ δική μας πρωτοβουλία συντομεύσαμε αὐτὸ τὸ μέρος γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθηκαν στὴν ὑποσημείωση 3. (Μ.Λ.).

τὶς ἀρχὲς τοῦ Λυσένκο γιὰ σκόπιμες μεταβολὲς στὴν κληρονομικότητα, πρὸς ὁρισμένη κατεύθυνση, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ὕπαρξη μεταλλάξεων στοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμοὺς εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ. Μιὰ σημαντικὴ ἀνακάλυψη σχετικά, ἦταν ἡ δυνατότητα τεχνητῆς αὔξησης στοὺς μεταλλακτικοὺς ρυθμοὺς ποὺ πέτυχαν τὸ 1925 οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες Νάντσον καὶ Φιλίπποφ σὲ μύκητες. Τὸ 1927, ὁ Μύλλερ, στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ἀνακοίνωσε τὶς κλασικὲς παρατηρήσεις του γιὰ τὴν πρόκληση μεταλλάξεων μὲ ἀκτίνες Χ, γιὰ τὶς ὁποῖες πῆρε ἀργότερα τὸ βραβεῖο Νόμπελ. (Στὸ διάστημα μεταξὺ 1933 καὶ 1937 ὁ Μύλλερ ἐργάστηκε στὴν ΕΣΣΔ προσκαλεσμένος ἀπὸ τὸν Βαβίλοφ). Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες Λομπάσεφ καὶ Ζαχάροφ ἀνακάλυψαν πρῶτοι τὶς γονομεταλλακτικὲς ἰδιότητες ὁρισμένων χημικῶν ουσιῶν (ἰώδιο καὶ ἀμμωνία). Λίγο ἀργότερα, ὁ σοβιετικὸς ἐπιστήμονας Ραποπὸρτ καὶ σχεδὸν ταυτόχρονα ἡ Ἀγγλίδα γενετιστὴς Σαρλὸτ Ἄουερμπαχ ἀνακάλυψαν εἰδικές, καθολικὰ γονομεταλλακτικὲς οὐσίες, ἀρχίζοντας ἔτσι μιὰ νέα περίοδο στὴν πειραματικὴ γενετική. Ἔτσι ξεκινάει ἡ διαμόρφωση μιᾶς ἀντικειμενικῆς μοριακῆς θεωρίας γὰ τὶς μεταλλάξεις, μὲ τὴν ἔννοια τῶν διαρκῶν κι ἀναπαραγώγιμων μεταβολῶν τῆς μοριακῆς δομῆς τῶν χρωμοσωμάτων ἤ, καλύτερα, τῶν γονιδίων ποὺ τὰ συγκροτοῦν.

Πρέπει νὰ τονιστεῖ ξανὰ πὼς οἱ μεταλλάξεις καὶ οἱ χωρὶς κατεύθυνση αὐτόματες μεταβολὲς εἶναι γεγονότα ὁλότελα βεβαιωμένα. Ἡ συζήτηση γίνεται μόνο γιὰ τὸ ρόλο τους στὴν ἐξέλιξη καὶ τὴ σημασία τους ἀπὸ πρακτικὴ πλευρά. Μετάλλαξη σὲ εἰδικὸ γονίδιο τοῦ ὀργανισμοῦ γίνεται αὐτόματα σ' ἕναν ἀπὸ πολλὲς δεκάδες χιλιάδες ὀργανισμούς. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἐξεταζόμενο στὴν κλίμακα τῶν γενεῶν, σημαίνει πὼς ἕνα συγκεκριμένο γονίδιο θὰ μεταλλαγεῖ μόνο σὲ μιὰ ἀπὸ πολλὲς δεκάδες χιλιάδες γενιές, δηλαδὴ σὲ δεκάδες χιλιάδες ἢ σὲ ἑκατομμύρια χρόνια. Ὁ ἀντικειμενικὸς αὐτὸς ὑπολογισμὸς χρησιμοποιήθηκε σὰν ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἄρνηση τοῦ ρόλου τῶν μεταλλάξεων καὶ γιὰ τὴν ἀντίκρουση τῆς θεωρίας τῶν γονιδίων, χωρὶς νὰ ὑπολογίζεται τὸ γεγονὸς πὼς ἕνας ἀτομικὸς γονότυ-

πος περιλαβαίνει πολλὲς δεκάδες χιλιάδες γονίδια, ὥστε, ἂν τὰ ὑπολογίσουμε συνολικά, οἱ μεταβολὲς στὸ γονότυπο εἶναι πολὺ συνηθισμένες. Ἐπιπλέον, ἂν ἡ μετάλλαξη κάθε γονιδίου συνέβαινε πολὺ συχνά, θὰ ἦταν ἀδύνατη ἡ σταθεροποίηση τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, καὶ ἕνα εἶδος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ καιρὸ στὴ φύση. Πράγματι, ἡ σημαντικὴ αὔξηση τῶν μεταλλακτικῶν ρυθμῶν σὲ ἀσταθεῖς γονότυπους θεωρεῖται ἡ σωστὴ ἐξήγηση γιὰ τὴν ἐξάλειψη ὁρισμένων εἰδῶν ζώων, σὰν ἐπακόλουθο πολὺ σημαντικῶν μεταβολῶν στὸ περιβάλλον.

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ θέση πὼς κάθε ξεχωριστὸ γονίδιο μεταλλάσσεται μόνο μιὰ φορὰ σὲ δεκάδες χιλιάδες χρόνια χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τῆς γενετικῆς σὰν μπαμπούλας, σὰν ἀπόδειξη τῆς βασικῆς ἀμεταβλητότητας τῶν γονιδίων, σὰν κάτι παράλογο καὶ ὁλότελα ἀσυμβίβαστο μὲ τὸν διαλεκτικὸ ὑλισμό, ποὺ βεβαιώνει πὼς τὰ πάντα στὴ φύση μεταβάλλονται καὶ ἀναπτύσσονται (σὰν νὰ μποροῦσε νὰ λύσει ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς τὸ πρόβλημα τῶν τρόπων καὶ τῶν ρυθμῶν τῆς ἀλλαγῆς).

Ἡ ἀντίκρουση τῆς θεωρίας τῶν μεταλλάξεων καὶ τῆς γενετικῆς τῶν πληθυσμῶν ἦταν τελείως ἀνεδαφικὴ καὶ ἔμοιαζε μὲ τὶς ἀντιεπιστημονικὲς γελοιότητες τῶν ἀδαῶν, ποὺ ἔχουν μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Σὰν παράδειγμα, ἀναφέρουμε μιὰ περικοπὴ ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Πρεζὲντ στὴ σύνοδο τοῦ 1936. Στὸ λόγο του αὐτόν, ὁ Πρεζὲντ ἀπάντησε στὸν Μύλλερ, ποὺ εἶχε κάνει νωρίτερα μιὰν ὁλοκληρωμένη καὶ θαυμάσια θεμελιωμένη ὁμιλία γιὰ τὴ φύση τῆς σταθερότητας καὶ τῆς παραλλακτικότητας τῶν γονιδίων :

Ἐπιπλέον, οἱ γενετιστὲς πιστεύουν ὅτι οἱ κληρονομικὲς ἀλλαγὲς δὲν γίνονται παρὰ μιὰ φορὰ σὲ δεκάδες ἢ καὶ ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια [Μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸ ἀκροατήριο : « ποῦ τὸ λένε αὐτό ; »]. Ἀφοῦ ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους γενετιστὲς τὸ ρωτάει, θὰ τοῦ τὸ πῶ ποῦ τὸ λένε αὐτό. Τὸ εἶπε ὄχι ἕνας παρακατιανὸς γενετιστής, μὰ κάποιος ποὺ περνιέται γιὰ πρώτης κατηγορίας γενετιστής. Τὸ εἶπε ὁ καθηγητὴς Μύλλερ... Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ συνέχεια. Ἂν πιστέψουμε τοὺς γενετιστές, ἡ μετάλλαξη ποὺ πραγματοποιεῖται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιβάλλον μιὰ φορὰ σὲ δεκάδες ἢ ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια θὰ εἶναι, τὶς περισσότερες φορές, θανατηφόρα, δηλαδὴ μοιραία γιὰ τὸν ὀργανισμό.

Σᾶς ρωτῶ, λοιπόν: ποῦ εἶναι ἡ προϋπόθεση τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, πού κάποτε σὲ σχετικὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα μεταμορφώνει τὴν ἐμφάνιση τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων; Ἂν οἱ κληρονομικὲς ἀλλαγές γίνονται ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ὀπαδοὶ τῆς τυπικῆς γενετικῆς, θὰ ὑπῆρχαν πάρα πολὺ λίγες πιθανότητες νὰ ἔχουμε ἐλέφαντες καταγόμενους ἀπὸ τὰ ἀπολιθωμένα εἴδη. Τὸ θέμα εἶναι, ὅτι μποροῦμε, βέβαια, νὰ ἔχουμε μεταφυσικὲς ἰδέες γιὰ τὴ φύση, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει φύση μεταφυσική. Ὁ Λυσένκο μὲ τὰ πειράματά του στὸ στάρι «Κοοπεράτορκα» ἔδειξε ὅτι ὅταν κάποιος πλησιάζει ἕνα φυτὸ σὰν εἰδικός, σὰν γνώστης τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ κι ὄχι μόνο τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν του, ὅταν διαλέγει μέθοδες ἐπενέργειας πάνω στὸ φυτὸ ὄχι σὰν ἐκεῖνες πού χρησιμοποιοῦν οἱ γενετιστές: «ὁ δυνατότερος εἶναι ὁ καλύτερος», ἀλλὰ μέθοδες ἐπιλεγμένες, *μέθοδες ἐναρμονισμένες μὲ τὸ δοσμένο στάδιο ἀνάπτυξης τοῦ ὀργανισμοῦ*, τότε εἶναι δυνατὸ νὰ ἀλλάξουμε σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα τὴν κληρονομικὴ φύση αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ [9].

Ὁ Λυσένκο ἐπέλεξε μιὰν ἀνάλογη στάση ἀπέναντι στὸ πρόβλημα τῶν μεταλλάξεων. Στὸ κλείσιμο τῆς ὁμιλίας του, χωρὶς νὰ μπεῖ σὲ λεπτομέρειες, παραμέρισε τὶς γενετικὲς μεταλλάξεις σὰν νὰ ἦταν ἀνόητες αὐταπάτες. «Ἡ θεμελιώδης πλάνη τῶν γενετιστῶν εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀμεταβλητότητας γιὰ μιὰ πολὺ μεγάλη σειρὰ γενεῶν γονιδίων. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀναγνωρίζουν τὶς μεταβολὲς τῶν γονιδίων μετὰ ἀπὸ δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες χιλιάδες γενεές. Τοὺς εὐχαριστοῦμε γι' αὐτὴ τὴν παραλλακτικότητα» [10].

Ἡ μελέτη τῶν μεταλλάξεων στὰ γενετικὰ καὶ τὰ σωματικὰ κύτταρα ἦταν ἕνας πολὺ σημαντικὸς τομέας τῆς γενετικῆς καὶ τῆς βιολογίας. Οἱ ἐρευνητὲς ἀνακάλυψαν σ' αὐτὰ ἕνα μηχανισμὸ πού, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ φυσικὴ ἐπιλογή, ἐξασφάλιζε τὴν ἐξέλιξη στοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμούς. Βρῆκαν μέθοδες νὰ ἐντατικοποιοῦν τὴ χωρὶς κατεύθυνση δράση αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ. Ἦταν μιὰ ἀξιοσημείωτη νίκη γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὸν δαρβινισμό. Τὸ νὰ ἀγνοεῖται, νὰ διαστρέφεται, νὰ γελοιοποιεῖται αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα, ἦταν ἁπλούστατα ἀνοησία. Ὅτι ἡ μεταβολὴ μερικῶν αὐστηρὰ καθορισμένων χαρακτήρων πρα-

9 «Spornye Voprosy Genetikii i Selektsii» (1937), σ. 392 - 393.
10 Τ. Ντ. Λυσένκο, πρ. ἔργο, σ. 455.

γματοποιεῖται μὲ τὴν ἐξέλιξη, ἂς πoῦμε, μιὰ φορὰ στὰ δέκα χιλιάδες χρόνια, μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὴν ἔκπληξη ἑνὸς φωτισμένου βιολόγου, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τὴ βραδύτητά της, μὰ γιὰ τὴν ταχύτητά της. Ἡ ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν δὲν μπορεῖ κατὰ κανένα τρόπο νὰ βασιστεῖ στὴ μεταβολὴ πολλῶν, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅλων τῶν χαρακτήρων. Ἡ χλωροφύλλη ἔχει τὴν ἴδια δομὴ στὰ τελειότερα ἀνθοφόρα φυτά, ὅπως καὶ στὰ κατώτερα φύκια. Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐξέλιξης, αὐτὰ τὰ εἴδη ἀπέχουν μεταξύ τους ὄχι χιλιάδες ἢ ἑκατομμύρια, ἀλλὰ δισεκατομμύρια χρόνια. Κι ἀκόμα, ἡ χλωροφύλλη δὲν ἄλλαξε, ἄσχετα ἂν αὐτὸ ταιριάζει ἢ ὄχι μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Πρεζὲντ περὶ διαλεκτικῆς. Ἂν ἡ χλωροφύλλη δὲν ἄλλαξε, δὲν ἄλλαξε, ὅπως εἶναι φυσικό, καὶ ὁ κύκλος τῆς σύνθεσής της, στὸν ὁποῖο παίρνουν μέρος δεκάδες συστήματα. Ὅπως δὲν μεταβλήθηκε καὶ ἡ βασικὴ μεταβολικὴ ὁδὸς τῆς φωτοσύνθεσης, ποὺ εἶναι ἡ θεμελιώδης βιοχημικὴ διαδικασία τοῦ φυτικοῦ κόσμου.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, τὰ γονίδια ποὺ καθορίζουν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ δὲν ἄλλαξαν. Μπορεῖ νὰ δοθοῦν χιλιάδες παραδείγματα. Τὸ χρῶμα τῆς αἱμοσφαιρίνης τῶν θηλαστικῶν βρίσκεται σὲ μερικὰ βακτηρίδια. Οἱ ἀντιδράσεις τῆς γλυκόλυσης, τῆς ὀξείδωσης καὶ τῆς φωσφορολίωσης εἶναι οἱ ἴδιες σ' ὅλους τοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμούς. Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀλήθειες πασίγνωστες τὸ 1936. Τὸ ἐκπληκτικὸ δὲν εἶναι ὅτι οἱ ἐλέφαντες κατάγονται ἀπὸ τὰ μαμούθ, ἀλλὰ πόσο μικρὸ ἦταν τὸ σύμπλεγμα τῶν γενετικῶν μεταβολῶν ποὺ χρειάστηκαν γι' αὐτὸ καὶ πόσοι πολλοὶ βιοχημικοί, φυσιολογικοὶ καὶ μορφολογικοὶ χαρακτῆρες διατηρήθηκαν βασικὰ ἀπαράλλαχτοι στὸν ἐλέφαντα καὶ στὸ μαμούθ, παρὰ τὶς τόσες χιλιάδες χρόνια ποὺ τοὺς χωρίζουν. Μόνο οἱ γενετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴ σταθερότητα τῶν γονιδίων καὶ ἡ γενετικὴ ἄποψη γιὰ τὸ ρόλο τῆς ἐπιλογῆς μποροῦν νὰ μᾶς ὁδηγήσουν στὴν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ἐντούτοις, ὅλο αὐτὸ τὸ πεδίο τῆς βιολογίας, μὲ τὴν τόσο μεγάλη πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ σημασία, ἀγνοήθηκε ἀπὸ τὸν Λυσένκο καὶ τοὺς ὀπαδούς του. Ὅμως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀγνοήσουν ὁλότελα τὸ σύνολο τοῦ προβλήματος τῆς παραλλακτικότητας. Ἀρνούμενοι κάθε σημασία στὶς μεταλλάξεις, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξηγήσουν μὲ κάποιον ἄλλον

τρόπο τὴν παραλλακτικότητα καὶ νὰ δημιουργήσουν μιὰ νέα θεωρία γιὰ τὴν παραλλαγὴ καὶ τὴν ἐξέλιξη.

Ἡ ὁμιλία τοῦ Μύλλερ στὴ σύνοδο τοῦ 1936

Ἐξετάζοντας τὸ πρόβλημα τῶν μεταλλάξεων, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μεταφερθοῦμε γιὰ λίγο στὴν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τοῦ Μύλλερ στὶς συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὴ γενετική. Ὁ Χέρμαν Ζ. Μύλλερ — ἀμερικανὸς ἐπιστήμονας καὶ φίλος τοῦ Βαβίλοφ — ἦρθε νὰ ἐργαστεῖ στὴν ΕΣΣΔ ἐπειδὴ πίστευε στὸ σοσιαλισμό. Τὰ ἑπόμενα χρόνια, ἄνθρωποι τῆς ποιότητας τοῦ Πρεζὲντ τοποθέτησαν τὸν Μύλλερ στοὺς ἀντιδραστικοὺς καὶ στοὺς ἐχθροὺς τῆς χώρας μας — ποὺ ἦταν συκοφαντία. Κλείνοντας τὸ λόγο του στὴν ὁλομέλεια τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸ 1936, ὁ Μύλλερ ἔλεγε μ' ἐνθουσιασμό :

Ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἔχει κάθε λόγο νὰ εἶναι ὑπερήφανη γιατί, παρὰ τὶς πολλὲς καὶ ἐπιτακτικὲς ὑλικὲς ἀνάγκες της, κατόρθωσε νὰ χτίσει μιὰ νέα μεγάλη κοινωνία καὶ νὰ ἀναδείξει πολλοὺς κλάδους τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, ποὺ ἀνάμεσά τους βρίσκεται καὶ ἡ γενετική, σ' ἕνα ἐπίπεδο ποὺ ὅλοι παραδέχονται ὅτι εἶναι ἴσο ἢ καὶ ἀνώτερο ἀπ' τὸ ἐπίπεδο αὐτῶν τῶν ἐπιστημῶν σ' ἄλλες χῶρες. Οἱ ξένοι φίλοι τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης (κι ἀνάμεσα στοὺς γενετιστὲς ὑπάρχουν πολλοὶ εἰλικρινεῖς φίλοι τῆς ΕΣΣΔ) εἶναι περήφανοι γι' αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη τῆς θριαμβικῆς πορείας τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ χτίζεται ἐδῶ. Μ' εὐχαρίστηση διαπιστώνουμε τὴ σημασία ποὺ δίνεται στὴν ΕΣΣΔ στὴ σύνδεση ἀνάμεσα στὴ γενετικὴ καὶ στὴ φυτοκαλλιέργεια καὶ τὴν ἐκτροφὴ τῶν ζώων. Κανένας ἐπιστήμονας, σ' ὁποιοδήποτε σημεῖο τῆς προοδευτικῆς κοινωνικῆς κλίμακας κι ἂν τοποθετεῖται, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ νιώσει τὴν πιὸ μεγάλη ἱκανοποίηση βλέποντας τὴν ἐπιστήμη του νὰ ὑπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἐμεῖς πρέπει νὰ χρησιμεύσουμε σὰν παράδειγμα σ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νἄμαστε διπλὰ προσεκτικοί, καὶ ὄχι μόνο νὰ βαστάξουμε ψηλὰ τὴ σημαία στοὺς θεωρητικοὺς τομεῖς τοῦ κλάδου μας, ἀλλὰ κυρίως νὰ τὴν ἀνεβάσουμε ἀκόμα ψηλότερα στὴ σύνδεση τῆς θεωρίας μὲ τὴν πρακτική[11].

11 Χ. Ζ. Μύλλερ, πρ. ἔργο, σ. 143-144.

Ἀκόμα νωρίτερα, καὶ συγκεκριμένα στὴν πανηγυρικὴ σύνοδο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, τὴν ἀφιερωμένη στὴ δέκατη ἐπέτειο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λένιν, ὁ Μύλλερ εἶχε κάνει μιὰ θαυμάσια ὁμιλία γιὰ « τὰ διδάγματα τοῦ Λένιν σχετικὰ μὲ τὴ θέση του ἀπέναντι στὴ γενετική ». Ὁ λόγος αὐτὸς ἀντιμετώπιζε μ' ἕνα πολὺ βαθὺ καὶ σοβαρὸ διαλεκτικὸ - φιλοσοφικὸ τρόπο τὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς [12].

Στὴν ἀρχὴ τοῦ 1937 ὁ Μύλλερ πῆγε στὴν Ἰσπανία, γιὰ λίγο καιρὸ ὅπως νόμιζε ξεκινώντας. Παραθέτουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα γράμμα μὲ ἡμερομηνία 8 Ἀπριλίου 1937, ποὺ ὑπάρχει στὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Βαβίλοφ κι ἀπευθύνεται στὸν καθηγητὴ Ὄττο Μόρ. « Ὁ καθηγητὴς Μύλλερ βρίσκεται αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὴ Μαδρίτη γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν ὀργάνωση τῶν ἰατρικῶν ὑπηρεσιῶν τῶν δημοκρατικῶν. Εἶναι γεμάτος ἐνθουσιασμό, θέλει νὰ βοηθήσει τοὺς Ἰσπανοὺς δημοκρατικοὺς καὶ πῆγε μὲ σκοπὸ νὰ μείνει ἐκεῖ τέσσερεις μῆνες. Θὰ γυρίσει, ἑπομένως, στὴ Μόσχα περίπου σὲ τρεῖς μῆνες ». Ὅμως ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Μύλλερ θὰ διαρκοῦσε πάρα πολύ. Ἔμεινε στὴν Ἰσπανία ὡς τὸ τέλος τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου. Ἡ στάση του ἀπέναντι στὴ χώρα μας ἄλλαξε μόνον ὅταν ἔμαθε γιὰ τὴν ἐξόντωση πολλῶν ἀπὸ τοὺς σοβιετικοὺς φίλους του.

Στὸ τέλος τοῦ 1948 ὁ Μύλλερ, ποὺ ἦταν ἐκλεγμένο ξένο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἀνάγγειλε τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία σ' ἔνδειξη διαμαρτυρίας γιὰ τὶς καταδιώξεις τῶν σοβιετικῶν γενετιστῶν ποὺ ἀκολούθησαν τὴ σύνοδο τοῦ ΛΠΑΓΕ τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἴδιου χρόνου. Σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴν ἐνέργεια, τὸ προεδρεῖο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐξέδωσε εἰδικὴ ἀνακοίνωση. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε τὴν τελευταία της φράση : « Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ ἀποχωρίζεται χωρὶς καμιὰ πικρία τὸ παλιὸ μέλος της ποὺ πρόδωσε τὰ συμφέροντα τῆς αὐθεντικῆς ἐπιστήμης καὶ πέρασε ἀνοιχτὰ στὸ στρατόπεδο τῶν ἐχθρῶν τῆς προόδου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δημοκρατίας » [13].

12 Δημοσιεύτηκε στὸ « Pamyati V. I. Lenina », (Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν, 1934), σ. 565-592.

13 « Izvestiya », 14 Δεκεμβρίου 1948.

Ὁ Λυσένκο καὶ οἱ παραλλαγὲς

Τὸ 1936, ἡ νέα τάση δὲν εἶχε μπορέσει νὰ συγκεντρώσει σοβαρὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς παραλλακτικότητας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεταβολὴ ἑνὸς μόνο φυτοῦ ἀπὸ χειμερινὸ σὲ ἐαρινό. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα, ἀρνιόταν τὴ γενετικὴ θεωρία καὶ δεχόταν τὴν παλιὰ καὶ γιὰ ὅλους λαθεμένη ἀρχὴ τῆς κληρονομικότητας τῶν ἐπίκτητων χαρακτήρων ποὺ τὴν εἶχε ἤδη διατυπώσει ὁ Λαμάρκ, καὶ τὴν εἶχε ἐνισχύσει ἡ ἄποψη ὅτι ἡ γενετικὴ μεταβολὴ συνδεόταν ἄμεσα μὲ τὴν ἀντίδραση τοῦ περιβάλλοντος. Γενικά, αὐτὴ ἡ ἀρχὴ προϋπέθετε ὅτι οἱ ἐπίκτητοι χαρακτῆρες — ὄχι ὅλοι (λογουχάρη ἀπορρίφθηκε ἡ ἰδέα πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ παράγουμε ζῶα χωρὶς οὐρά, ἂν κόβαμε τὶς οὐρὲς τῶν προγόνων τους), ἀλλὰ ὁρισμένοι ποὺ ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος — κληροδοτοῦνται.

Οἱ γενετιστὲς δὲν ἀρνιοῦνταν τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ περιβάλλον παίζει ρόλο στὴν κληρονομικότητα. Ἀντίθετα, ἀναγνώριζαν, ὅτι, μακροπρόθεσμα, γίνονται μεταλλάξεις ποὺ ὀφείλονται ὄχι μόνο στὶς ἐσωτερικὲς ἀλλὰ καὶ στὶς ἐξωτερικὲς συνθῆκες [14]. Οἱ δυὸ αὐτὲς θέσεις διέφεραν κατὰ τὸ ὅτι ἀντιμετώπιζαν διαφορετικὰ τὴ φύση αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν. Οἱ μεταλλάξεις εἶναι μὴ κατευθυνόμενες καὶ τυχαῖες, ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ προσδιορίζει κατόπιν τὴν κατεύθυνση τῆς ἀλλαγῆς. Γιὰ τὸν Λυσένκο ἡ παραλλαγὴ ἔχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιὰ κατεύθυνση καὶ ἡ μεταβολὴ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀλλαγὲς τοῦ περιβάλλοντος σὲ σχέση ἀντιστοιχίας. Τὸ κρύο, λογουχάρη, δὲν θὰ ὁδηγοῦσε στὴν ἐπιλογὴ τῶν ψυχροανθεκτικῶν μεταλλακτῶν, ἀλλὰ σὲ κατευθείαν μεταβολὴ τῆς κληρονομικότητας μὲ ἀποτέλεσμα μεγαλύτερη ἀντοχὴ στὸ κρύο.

Ἦταν ἀρκετὰ δύσκολο νὰ ἐξηγηθεῖ λογικὰ καὶ πειστικὰ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς κληρονομικῆς παραλλακτικότητας. Γι' αὐτό,

14 Ὁ Χ. Ζ. Μύλλερ, στὸ « Spornye Voprosy Genetikii i Selektsii » (ΛΠΑΓΕ, 1937), σ. 136-137.

στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν, αὐτὴ ἡ θεωρία δέχτηκε τὴ συνδρομὴ ὁρισμένων, καθαρὰ φιλοσοφικῶν, ἀπόψεων, ποὺ πρέσβευαν πὼς ὁ ὀργανισμὸς καὶ τὸ περιβάλλον του ἀποτελοῦν μιὰν ἑνότητα καὶ πὼς ἡ κληρονομικότητα — συνισταμένη τῶν ὅρων τοῦ περιβάλλοντος — εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς « ἀνάγκης » ὁρισμένων συνθηκῶν. Χρειάστηκε λοιπὸν νὰ μεταβληθεῖ ριζικὰ ἡ ἔννοια τῆς ἴδιας τῆς κληρονομικότητας. Χρειάστηκε νὰ θυσιαστεῖ ἡ γενικὰ ἀποδεκτὴ ἑρμηνεία τῆς κληρονομικότητας, ποὺ στηρίζεται στὸ πραγματικὸ φαινόμενο ὅτι ὅμοιο γεννᾶ ὅμοιο. Ἀλλὰ αὐτὸ ἔγινε πολὺ ἀργότερα, κυρίως μετὰ τὸ 1940. Τὸ 1936, ἡ κατευθυνομένη κληρονομικὴ παραλλακτικότητα, ἐμφανιζόταν μὲ μιὰ ἐλάχιστα πειστικὴ μορφή, χωρὶς ἀναφορὰ σὲ γεγονότα. Πρέπει ἀκόμα νὰ τονιστεῖ, ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενο ἦταν ἡ κατευθυνομένη παραλλαγή, ἀφοῦ ἡ μὴ κληρονομική, προσαρμοστική, παραλλακτικότητα ἦταν ἀπὸ καιρὸ γνωστή.

Ἡ ἱκανότητα γιὰ μὴ κληρονομικὴ προσαρμοστικὴ παραλλαγὴ εἶναι μιὰ ἀναπόφευκτη ἀναγκαιότητα γιὰ ὁποιοδήποτε ὀργανισμό, ἐφόσον στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του οἱ συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντος ἀλλάζουν ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες φορές. Ὅμως εἶναι ἀκατανόητο γιὰ ποιό λόγο οἱ παραλλαγὲς αὐτὲς θὰ ἔπαιρναν ἕνα σταθερὸ κληρονομικὸ χαρακτήρα. Γιὰ νὰ ξεχωρίσει τὶς συνηθισμένες μὴ κληρονομικὲς ἀλλαγὲς στὸν ὀργανισμό, ποὺ προσαρμόζονται στὶς πολλὲς ταχεῖες καὶ — ἀκόμα σημαντικότερο — περιοδικὲς ἀλλαγὲς τοῦ περιβάλλοντος, ὁ Λυσένκο ἔκανε τὴν ἀφηρημένη ὑπόθεση ὅτι ὑπάρχουν κάποιες περίοδες στὴν ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ κατὰ τὶς ὁποῖες τὸ περιβάλλον ἀλλάζει τὴν κληρονομικότητα, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει « ἀφομοιωθεῖ » ἀπὸ τὸ φυτό. Τὸν ὑπόλοιπο χρόνο, ἰσχυριζόταν, ἡ κληρονομικότητα εἶναι συντηρητικὴ καὶ ἀμετάβλητη.

Τὸ 1936, οἱ θέσεις αὐτὲς ἐκφράστηκαν σὰν μιὰ ὑπόθεση, σὰν ἕνα σχῆμα ποὺ ἄνοιγε εὐρεῖες προοπτικὲς γιὰ τὸ μέλλον. Ὁ Λυσένκο τόνιζε, χωρὶς περιστροφές, ὅτι « γενικά, εἶναι σὲ ὅλους φανερό, ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς συνθῆκες παίζουν κολοσσιαῖο ρόλο στὴν ἀτέρμονη διεργασία διαμόρφωσης τῶν φυτικῶν ὀργανισμῶν. Ἀλλά, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, κανεὶς μέχρι σήμερα δὲν κατόρθωσε νὰ ἀποδείξει πειραματικὰ ποιές συνθῆκες καὶ σὲ ποιές ἀναπτυξιακὲς περίοδες τῶν φυτῶν ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ

μεταβάλλουν τὴ φύση τῶν ἑπομένων γενεῶν πρὸς μιὰ ἐπιθυμητὴ κατεύθυνση »[15].

Ἡ μόνη ἀπόδειξη ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδέα ἄνοιγε νέες προοπτικές, ἦταν πάντοτε, ἐκείνη τὴν ἐποχή, τὸ ἴδιο, μοναδικὸ κι ἐλάχιστα πειστικὸ παράδειγμα τῆς μεταβολῆς ἑνὸς ἀπομονωμένου φυτικοῦ εἴδους.

Ἔτσι, ἡ ἀνάλυση τῶν ἀντιτιθέμενων τὸ 1936 ἀπόψεων πάνω στὸ πρόβλημα τῆς παραλλαγῆς καὶ τῆς κληρονομικότητας ἀποκαλύπτει καθαρὰ τὶς διαφορές τους. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἡ γενετικὴ ἀσχολεῖτο μὲ τὴν κληρονομική, μεταλλακτική, μὴ κατευθυνομένη παραλλακτικότητα τῶν ἔμβιων ὀργανισμῶν. Αὐτὴ ἡ παραλλακτικότητα, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν παραγόντων, ἐξηγεῖ τὴ διαρκῶς ἀνανεούμενη ποικιλία τῶν πληθυσμῶν στὰ πλαίσια τοῦ εἴδους, στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ κι αὐτὴ ἐξασφαλίζει τὴν κατευθυνόμενη ἀπ᾽ τὴν ἐπιλογὴ ἐξέλιξη τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν στὴ φύση καὶ στὴν ἀγροτικὴ παραγωγή. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ νέο ρεῦμα, ἀγνοώντας ὅλο τὸ ὑλικὸ τῶν γενετιστῶν γιὰ τὴν παραλλακτικότητα, ὑποσχόταν νὰ βρεῖ ἕναν εὔκολο καὶ γρήγορο τρόπο δημιουργίας νέων μορφῶν στὴ βάση τῆς ὁλότελα ἀφηρημένης ὑπόθεσης γιὰ παραλλακτικότητα ἀπολύτως ὑπαγορευμένη ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος — ὑπόθεση πού, γιὰ τοὺς δημιουργούς της, δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ καμιὰν ἀπόδειξη.

Οἱ δυὸ τάσεις τὸ 1936

Ἡ γενετικὴ τὸ 1935 - 1936 δὲν ἦταν πιὰ μιὰ ἀκαδημαϊκὴ μόνον ἐπιστήμη. Χρησίμευε σὰν θεωρητικὴ βάση γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, στὴν παραγωγὴ σπόρων καὶ τὴ φυτοκαλλιέργεια καὶ ἦταν στενὰ δεμένη μὲ τὴν ἀγροτικὴ πρακτική. Ἦταν, λοιπόν, λογικό, καὶ φυσικό, ἡ ἀμφισβήτηση τῶν βασικῶν ἐπιταγῶν τῆς γενετικῆς νὰ ὁδηγήσει στὴν ὑπόθεση ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη ἦταν στείρα καὶ ἀκόμα ἴσως καὶ βλα-

15 Στὸ ἴδιο, σ. 57.

δερή. Καὶ ἐπομένως, ἔδγαινε τὸ συμπέρασμα, ὅτι πολλὲς γεωπονικὲς μέθοδες καὶ ἀρχὲς ποὺ δασίζονταν στὴ γενετικὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι σκάρτες καὶ ἄχρηστες. (Οἱ δημιουργοὶ τῆς νέας γενετικῆς οὔτε κὰν σκοτίστηκαν ν' ἀποδείξουν πειραματικὰ αὐτὰ τὰ συμπεράσματα, στὰ ὁποῖα εἶχαν φθάσει μὲ τρόπο καθαρὰ θεωρητικό).

Ὁ Βαβίλοφ καὶ ἡ σχολή του

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημονικῶν δάσεων τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς φυτοκαλλιέργειας στὴ χώρα μας, ὅπως καὶ τῶν πρακτικῶν τους ἐφαρμογῶν, ὀφείλονταν σὲ μεγάλο δαθμὸ στὴ δραστηριότητα τοῦ Νικολάι Ἰδάνοδιτς Βαδίλοφ. Ἦταν ὁ ἱδρυτὴς καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια (μέχρι τὸ 1935) ὁ πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ. Διηύθυνε, ἐξάλλου, τὸ Ἰνστιτοῦτο Γενετικῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ καὶ τὸ ΠΙΓΕ, ἕνα μοναδικὸ ἐπιστημονικὸ ἵδρυμα μὲ παγκόσμια φήμη.

Ἂν σήμερα, πολλὰ χρόνια μετὰ τὸν τραγικὸ χαμὸ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, ὑπολογίσουμε τὸ σύνολο τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ πρακτικῆς του δραστηριότητας, θὰ μείνουμε κατάπληκτοι ἀπὸ τὴν πρωτοφανῆ παραγωγικότητά του, ἀπὸ τὴν ἀνεπανάληπτη ἔκταση καὶ τὸ δάθος τῶν ἐργασιῶν του. Ὁ Βαδίλοφ ἦταν γνωστὸς ἐπιστήμονας πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση. Εἶχε κάνει τὰ πρῶτα του ἐπιστημονικὰ δήματα στὸ Γεωπονικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Μόσχας (σήμερα Ἀγροτικὴ Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ) κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Πριανίσνικοφ, ποὺ κατεῖχε τὴν ἕδρα τῆς φυτοκαλλιέργειας.

Ὁ Βαδίλοφ διάλεξε τὴν εἰδικότητα τῆς φυτοπαθολογίας, ἀλλὰ ἡ πλατύτητα τῶν ἐπιστημονικῶν του γνώσεων τὸν ὁδήγησε σὲ μιὰ καθολικὴ θεώρηση τοῦ προδλήματος, καὶ ἐπιδόθηκε, ἰδιαίτερα, στὴν προσπάθεια δημιουργίας φυτικῶν ποικιλιῶν ἀνθεκτικῶν στὶς ἀσθένειες. Αὐτὸ τὸ πρόδλημα δὲν μποροῦσε νὰ λυθεῖ —χωρὶς νὰ διασαφηνιστεῖ προηγουμένως ἡ γενετικὴ τῆς ἀνοσίας τῶν φυτῶν. Ὁ Βαδίλοφ ἦταν ὁ πρῶτος στὴ χώρα μας ποὺ ξεκίνησε μιὰ μεγάλη ἔρευνα στὸ πεδίο τῆς ἐφαρμοσμένης γενετικῆς τῶν φυτῶν. Ὅμως, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση ἡ ἐρ-

γασία αὐτὴ στηριζόταν μόνο στὸν προσωπικό του ἐνθουσιασμὸ καὶ στὴ συμπαράσταση ἐλάχιστων ἐθελοντῶν συνεργατῶν του. Μόνο μὲ τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς ὁ Βαβίλοφ μπόρεσε νὰ ἀναπτύξει τὶς δραστηριότητές του καὶ νὰ διευθύνει τὶς ἔρευνές του.

Ἡ Ρωσία ἦταν μιὰ ἀγροτικὴ χώρα μὲ πολὺ χαμηλὸ ἐπίπεδο γεωργικῆς ἀνάπτυξης. Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ σοβιετικοῦ κράτους ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἦταν πολὺ χαμηλότερη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἀνάπτυξη πολλῶν ἀγροτικῶν χωρῶν, ὄχι μόνο σὲ σχέση μὲ τὴν τεχνολογία καὶ τὴν ὀργάνωση, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στὰ θέματα τῶν ποικιλιῶν καὶ στὶς μέθοδες ἐπιλογῆς καὶ παραγωγῆς τῶν σπόρων. Κι αὐτό, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὲς παραδοσιακὲς ρωσικὲς καὶ οὐκρανικὲς ποικιλίες χειμερινοῦ καὶ σκληροῦ σταριοῦ, λιναριοῦ κι ἄλλων δημητριακῶν εἶχαν ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη καὶ κάλυπταν ἑκατομμύρια ἑκτάρια στὸν Καναδά, στὶς ΗΠΑ καὶ ἀλλοῦ.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιλογὴ καὶ παραγωγὴ τῶν σπόρων δὲν εἶχε ἀναπτυχθεῖ ὅσο ἔπρεπε στὴν παλιὰ Ρωσία, ἐνῶ μόνο τὰ προηγμένα ἀγροκτήματα χρησιμοποιοῦσαν ἐκλεκτοὺς σπόρους. Ὁ πολύχρονος πόλεμος καὶ οἱ καταστροφὲς ποὺ προκάλεσε ἐκμηδένισαν σχεδὸν τὶς ἐλάχιστες ἐπιτυχίες τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας τῶν τελευταίων χρόνων.

Σ' αὐτὴ τὴν τόσο δύσκολη περίοδο — γύρω στὰ 1920 — ὁ Βαβίλοφ πρότεινε ἕνα τολμηρὸ καὶ λεπτομερειακὰ ἐπεξεργασμένο πρόγραμμα γιὰ τὴ ριζοσπαστικὴ ἀναδιοργάνωση τῶν φυτικῶν πόρων τῆς χώρας μας. Βάζοντας γιὰ στόχο τὴ βελτίωση τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς παραγωγῆς τῶν σπόρων, εἰσήγαγε στὴ χώρα μας τὰ σπουδαιότερα ἐπιτεύγματα τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης καὶ πρακτικῆς. Οἱ θεμελιώδεις ἀρχὲς τῆς φυτοκαλλιέργειας, ποὺ τὶς εἶχε ἐπιβεβαιώσει ὁ Βαβίλοφ μὲ τὶς πειραματικές του ἔρευνες, ἀποτέλεσαν τὴ βάση αὐτοῦ τοῦ προγράμματος.

Γιὰ νὰ δημιουργήσουν νέες ποικιλίες, οἱ ἐρευνητὲς γεωπόνοι σκοπεύουν σὲ πολλοὺς καὶ διαφορετικοὺς στόχους. Λογουχάρη, μιὰ νέα ποικιλία σταριοῦ πρέπει ὄχι μονάχα νὰ ἔχει ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερες ἀποδόσεις σὲ σχέση μὲ τὶς παλιές, ἀλλὰ νὰ διαθέτει καὶ διάφορα ἄλλα χαρακτηριστικά : ἀντοχὴ στὴν ξηρασία, κοινὸ χρόνο ὡρίμανσης, προσαρμογὴ στὶς τοπικὲς συν-

θῆκες, ἀντοχὴ στὰ ἔντομα καὶ στὶς ἀσθένειες, περιεχόμενο πλούσιο σὲ πρωτεΐνες, καλὴ ποιότητα ἀλευριοῦ, στάχυα ποὺ νὰ μὴ λυγίζουν καὶ νὰ μὴ σπάζουν κλπ. Εἶναι πολὺ μακρὺς ὁ δρόμος ὥσπου νὰ πετύχουμε αὐτὲς τὶς ἰδιότητες. Ὁ πιὸ γρήγορος καὶ σίγουρος τρόπος εἶναι οἱ ὑβριδώσεις ποικιλιῶν καὶ τύπων, ποὺ ὁ καθένας τους διαθέτει ἕνα ἢ μερικὰ ἀπὸ τὰ ζητούμενα χαρακτηριστικὰ καὶ κατόπιν ἡ ἐπιλογὴ τῶν συνδυασμῶν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους - ὑβρίδια. Ἡ ὑβρίδωση καὶ ἡ προσεκτικὴ ἀνάλυση τῶν τύπων ποὺ προκύπτουν ἐπιτυγχάνουν τὴν ἐνσωμάτωση τῶν ἐπιλεγμένων χαρακτήρων στὴ βελτιωμένη ποικιλία ποὺ ἐπιζητοῦμε.

Ἡ ἀνάγκη νὰ διαθέτουμε ἕνα πολὺ ἐκτεταμένο βασικὸ ὑλικὸ ἐκλογῆς φαίνεται καθαρὰ ἀπ᾽ ὅσα ἀναφέραμε παραπάνω. Ὁ πλοῦτος τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀρχικοῦ ὑλικοῦ προσφέρει στὸν γεωπόνο τὶς ἴδιες δυνατότητες δημιουργικῆς ἐπιλογῆς, ὅπως κι ὁ πλοῦτος τῶν χρωμάτων τῆς παλέττας στὸν ζωγράφο.

Ὁ Βαβίλοφ, μὲ μιὰ ὁμάδα συνεργατῶν του, ἐπιχείρησε νὰ συγκεντρώσει στὴν ΕΣΣΔ ἕνα τεράστιο βασικὸ ὑλικό, ποὺ θὰ ἀντιπροσώπευε τὶς ποικιλίες τῶν φυτῶν ὅλης τῆς γῆς, γιὰ τὴν ἐπιλογὴ καὶ γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ νέων χαρακτήρων στὶς ἐθνικὲς ποικιλίες. Ὁ Βαβίλοφ ἤθελε ὄχι μόνο νὰ συγκεντρώσει αὐτὸ τὸ ὑλικό, ἀλλὰ νὰ τὸ κατατάξει καὶ νὰ τὸ μελετήσει ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς φυσιολογίας, τῆς βιοχημείας, τῆς βοτανικῆς, τῆς γενετικῆς καὶ τῆς γεωπονίας. Ἐπιθυμοῦσε τὸ ὑλικὸ αὐτὸ νὰ βρίσκεται στὴ διάθεση ὅλων τῶν γεωπονικῶν σταθμῶν κι ὅλων τῶν γεωπόνων τῆς χώρας μας.

Ταυτόχρονα εἶχε τὴν πρόθεση νὰ ξεχωρίσει ὁρισμένες ποικιλίες φυσικῶν κτηνοτροφῶν, λαχανικῶν καὶ φρούτων, ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ σημαντικὸ ὑλικό, καὶ νὰ τὶς εἰσαγάγει ἀμέσως στὴ σοβιετικὴ γεωργία γιὰ νὰ τὶς δοκιμάσει, θέλοντας μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ ἐξασφαλίσει γρήγορη καὶ ἄμεση βελτίωση τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Γιὰ νὰ πετύχει αὐτὸ τὸ στόχο, δημιουργήθηκε μὲ τὴν πρωτοβουλία του, ἕνα ἵδρυμα, ποὺ ἔμελλε νὰ γίνει τὸ Πανενωσιακὸ Ἰνστιτοῦτο Γεωπονικῶν Ἐρευνῶν, μ᾽ ἕνα εὐρύτατο δίχτυ ἀπὸ πειραματικοὺς σταθμούς.

Γιὰ νὰ πραγματοποιήσει αὐτὲς τὶς ἐργασίες, ὁ Βαβίλοφ ἄρχισε, τὸ 1925, τὶς περίφημες περιοδεῖες σ᾽ ὅλες τὶς γωνιὲς τῆς

ΕΣΣΔ κι ἀργότερα στὰ κυριότερα ἀγροτικὰ κέντρα τοῦ κόσμου. Σύντομα, 200 ἀποστολὲς ἐπισκέφθηκαν 65 χῶρες γιὰ νὰ ἐνημερωθοῦν πάνω στοὺς ἀγροτικοὺς καὶ φυτικοὺς πόρους τους. Γύρισαν φέρνοντας μαζί τους περισσότερες ἀπὸ 150.000 ποικιλίες, φυτικοὺς τύπους καὶ εἴδη — ὅλον τὸν γεωργικὸ πλοῦτο ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ ἀνθρωπότητα στὴ μακραίωνη ἱστορία της. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ συλλογὴ τῶν παγκόσμια καλλιεργούμενων φυτῶν. Ἐνῶ γινόταν αὐτὴ ἡ δουλειά, ὁ Βαβίλοφ ἀνακάλυψε τὴν ὕπαρξη γεωγραφικῶν κέντρων τῆς παραλλακτικότητας τῶν δημητριακῶν, καὶ τὸν παραλληλισμὸ τῆς παραλλαγῆς τῶν συγγενῶν γενῶν καὶ εἰδῶν (τὸ νόμο τῶν ὁμολόγων σειρῶν).

Πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ τεράστια προσπάθεια ἐρευνῶν, οἱ ἀποστολές, καθὼς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ φυτῶν στὴ χώρα μας ὀφείλονταν στὴν πρωτοβουλία τοῦ Λένιν. Τὸ Πανενωσιακὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐφαρμοσμένης Βοτανικῆς καὶ Νέων Καλλιεργειῶν ἱδρύθηκε μὲ τὶς ἄμεσες ὁδηγίες του. Ὅταν ἦταν ἄρρωστος, εἶχε διαβάσει τὸ ὡραῖο βιβλίο τοῦ Χάργουντ [16] « Ἡ ἀνανεωμένη γῆ », (μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Τιμιριάζεφ), ὅπου περιγράφεται ἡ σημασία τῆς εἰσαγωγῆς νέων φυτῶν στὴν ἀμερικανικὴ γεωργία. Ἐμπνευσμένος ἀπ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, ὁ Λένιν ὑπογράμμισε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς εἰσαγωγῆς νέων φυτῶν στὴ χώρα μας.

Ἡ ἐμφάνιση τῶν νέων τάσεων στὴ σοβιετικὴ γεωπονία συνέπεσε μὲ τὴν ξηρασία καὶ τὴν κακὴ συγκομιδὴ τοῦ 1921 κι ὁδήγησε σὲ ριζοσπαστικὲς ἀλλαγὲς στὶς μέθοδες κατανομῆς τῆς συγκομιδῆς τῶν δημητριακῶν.

Ὁ Βαβίλοφ, κι ὅσοι σκέφτονταν σὰν κι αὐτόν, πίστευαν ὅτι τὸ γενετικὸ σύστημα ἑνὸς ὀργανισμοῦ προσφέρει τὸ μηχανισμὸ τῆς μετάδοσης τῶν χαρακτήρων ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ μὲ τὰ γονίδια. Πρότειναν σὰν σίγουρο τρόπο νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴ φυτοκαλλιέργεια ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν χαρακτήρων ποὺ ὑπάρχουν στὰ καλλιεργούμενα φυτὰ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ στοὺς προγόνους τους, χαρακτῆρες ποὺ ὀφείλονταν στὴν προσπάθεια ἑκατοντάδων γενεῶν ἀνθρώπων, ἢ ἦταν ἁπλῶς δῶρο τῆς φύσης. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος.

[16] W. S. Harwood, « The Renewed Earth : A Recital of the Triumph of Modern Agriculture in America » (New York, The Macmillan Company, 1906).

Τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν ποὺ ἔγιναν τότε ἦταν τόσο σημαντικά, ὥστε καὶ σήμερα ἀκόμα εἶναι αἰσθητὴ ἡ ἐπίδρασή τους στὴ σοβιετικὴ γεωργία. Χωρὶς αὐτὲς τὶς ἐργασίες θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ὀργανωθεῖ ἕνα παραγωγικὸ σοβιετικὸ γεωργικὸ σύστημα. Μιλώντας στὴ Σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸ 1936, ὁ Βαβίλοφ περιέγραφε μὲ τρόπο πειστικὸ καὶ ζωηρὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σημασία τῶν ἐργασιῶν του στὸν κλάδο τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς φυτοκαλλιέργειας στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ποὺ αὐτὸς ἵδρυσε. Αὐτὴ ἡ ἀξιοσημείωτη ὁμιλία ἀντανακλᾶ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πιὸ σημαντικοῦ καὶ πρωτότυπου στάδιου στὴν ἀνάπτυξη τῆς σοβιετικῆς γεωπονικῆς ἐπιστήμης καὶ πρακτικῆς. Ἡ προσπάθεια ποὺ περιγράφεται δημιούργησε μιὰν ἐποχή, ὄχι μόνο γιὰ τὴ σοβιετικὴ γεωργία, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁλόκληρο τὸν κόσμο [17].

Ἡ ἀνακοίνωση περιγράφει ἕνα μικρὸ μόνο μέρος ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ δουλειὰ ποὺ συνδέεται μὲ τὶς δραστηριότητες τοῦ Βαβίλοφ, τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ἡ ἔκταση τῆς ἐργασίας ἦταν πραγματικὰ ἀντάξια ἑνὸς σοσιαλιστικοῦ κράτους. Στηριζόταν στὴν ἐπαναστατικὴ καὶ βαθειὰ ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη τοῦ Λένιν γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ πρακτικῆς καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση ὅλων τῶν κατακτήσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἦταν ἀδύνατο ν' ἀρνηθεῖ κανεὶς τὶς ἐπιτυχίες τοῦ Βαβίλοφ. Μόνο περήφανος μποροῦσε νὰ εἶναι γι' αὐτές. Οἱ ἐπιτυχίες του, τοποθετοῦσαν τὴ χώρα μας πρώτη στὸν κόσμο, στὰ θέματα τῆς φυτοκαλλιέργειας· δένονταν ὀργανικὰ μὲ τὸ σοσιαλισμὸ καὶ ὕψωναν τὴ λαμπρὴ σημαία του στὸ ἐπίκεντρο τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης. Αὐτὴ ἦταν ἡ πραγματικὰ προοδευτικὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη, ἡ πρωτοπορία τοῦ παγκόσμιου ἑνωμένου μετώπου τῆς βιολογίας καὶ τῆς γεωπονίας. Αὐτὸς ὁ ὁρμητικὸς χείμαρρος, ἐξογκωμένος ἀπὸ πολλοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους παραπόταμους τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς ἐπέτρεψε ν' ἀναπτυχθοῦν πολλὲς τάσεις ποὺ βρίσκονταν τότε σ' ἐμβρυακὴ ἀκόμα κατάσταση.

17 Παραλείπουμε ἐδῶ δέκα σελίδες τοῦ ἀρχικοῦ χειρογράφου μὲ ἀποσπάσματα τῆς ἀνακοίνωσης ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ Spornye Voprosy Genetikii i Selektsii. (Μ.Λ.).

Ἄλλα ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς

Μέχρι τὸ 1937 οἱ καλύτερες ποικιλίες δημητριακῶν παράγονταν μὲ τὶς γνωστὲς γενετικὲς μέθοδες τῆς μαζικῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῶν καθαρῶν σειρῶν. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πάνω ἀπὸ τὸ 60 % τῶν ἐκτάσεων τῶν καλλιεργούμενων μὲ δημητριακὰ στὴ χώρα μας, φιλοξενοῦσαν τέτοιες ποικιλίες. Ἡ διασταύρωση τῶν αὐτογονιμοποιούμενων φυτῶν, ποὺ ἀπορρίφθηκε καὶ μετὰ ἀπαγορεύτηκε ἀπ᾽ τοὺς λυσενκοϊστές, ἔφερε ἐπανάσταση στὴ μέθοδο παραγωγῆς τοῦ ἀραβόσιτου καὶ τὴν αὔξησε μὲ τὴ χρησιμοποίηση τῶν ὑβριδίων κατὰ 20 ὥς 30 %. Οἱ ἴδιες μέθοδες γονιμοποίησης ἐπέτρεψαν στὸ σοβιετικὸ γενετιστὴ Γκρίσκο ν᾽ ἀναπτύξει σειρὲς ἀπὸ καννάβι (φυτὸ ἑρμαφρόδιτο), μὲ ταυτόχρονη ὡρίμανση, ποὺ αὔξησαν τὶς ἀποδόσεις κατὰ 30 ὥς 50 %. Στὴ γενετικὴ τῶν ζώων ἐφαρμόστηκαν μέθοδες ποὺ ἐπέτρεπαν νὰ ἐλέγχεται ἡ γενιὰ καὶ ποὺ χρησιμοποιήθηκαν εὐρύτατα σὲ πολλὲς χῶρες γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ ἀναπαραγωγικοῦ ζωοτροφικοῦ κεφαλαίου. Μὲ πρωτοβουλία τῶν γενετιστῶν ἐγκαινιάστηκε ἡ τεχνικὴ σπερματέγχυση στὴν ΕΣΣΔ. Διασταυρώσεις καὶ σὲ συνέχεια ἐπιλογὴ νέων τύπων, ἀποτέλεσμα τῆς μεντελικῆς ἀπομόνωσης τῶν κληρονομικῶν χαρακτήρων, ἦταν ἡ βασικὴ μέθοδος ἀναπαραγωγῆς ποὺ ἐφαρμοζόταν στὴν κτηνοτροφία σ᾽ ὅλες τὶς χῶρες. Ὁδήγησε στὴ δημιουργία μιᾶς ἐξαιρετικὰ μεγάλης διαφοροποίησης στὶς ράτσες τῶν ἐκτρεφομένων ζώων. Κατορθώθηκε μάλιστα ν᾽ ἀποδειχτεῖ ὅτι ἡ ἐμφάνιση ὁρισμένων μὴ ἐπιθυμητῶν χαρακτήρων σὲ πολλὰ ἐκτρεφόμενα ζῶα ὀφειλόταν σὲ ὁμοζυγωτισμὸ ὁρισμένων γονιδίων.

Ἡ χρησιμοποίηση μεθόδων βασισμένων στὴ γενετικὴ ἐξουδετέρωσε πολλὲς ἀπὸ τὶς αἰτίες ἀπωλειῶν στὸ ζωϊκὸ τομέα. Ἔτσι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Σερεμπρόφσκι, ἑκατομμύρια ρούβλια ἐξοικονομήθηκαν ἀπὸ ἕνα μόνο εἶδος προβάτου μὲ λεπτὸ μαλλί.

Στὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς περιλαμβάνεται καὶ ἡ δημιουργία ποικιλιῶν φυτῶν ἀνθεκτικῶν στὶς ἀσθένειες καὶ ἡ παραγωγὴ φρούτων καὶ φυτῶν μεγαλυτέρου μεγέθους

ἀπὸ ὑβρίδια παραγόμενα μὲ τὴν πολυπλοϊδία ἀπὸ γονεῖς πολὺ διαφορετικούς (μὲ διχοτομήσεις τῶν χρωμοσωμάτων).

Τὸ 1936 - 1937, οἱ Κολτσὸφ καὶ 'Αστοῦροφ εἶχαν κιόλας διαμορφώσει τὴ μέθοδο τοῦ ἐλέγχου τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ φύλου στοὺς μεταξοσκώληκες, ποὺ ἔμελλε νὰ διανοίξει τὸ δρόμο τῶν τεράστιων δυνατοτήτων γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ προκαθορισμοῦ τοῦ φύλου καὶ σὲ ἄτομα ἄλλων εἰδῶν. Οἱ μεταλλάξεις, ἰδίως ἐκεῖνες ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὶς ἀκτίνες Χ, μελετήθηκαν καὶ χρησιμοποιήθηκαν εὐρύτατα. Ταυτόχρονα ἄρχισε ἡ ἀντιμετώπιση τῶν βλαβερῶν ἢ καὶ τῶν θανατηφόρων μεταλλάξεων τῶν κληρονομικῶν ἀσθενειῶν, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀνακαλυφθοῦν καὶ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν παρὰ μόνο μὲ τὴ γενετική. Θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε ἄπειρα τέτοια παραδείγματα.

Τί πέτυχε ὁ Λυσένκο

Ποιά ἐναλλακτικὴ λύση πρόσφεραν ὁ Λυσένκο, ὁ Πρεζὲντ καὶ οἱ σύντροφοί τους σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη προσπάθεια τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς; Πρακτικά, ὁ Λυσένκο κ' ἡ ὁμάδα του δὲν εἶχαν νὰ παρουσιάσουν, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, παρὰ δύο μόνον ἐντυπωσιακὲς ἐπιτυχίες: τὴν ἐαροποίηση καὶ τὴν καλοκαιρινὴ καλλιέργεια τῆς πατάτας. Ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἡ πραγματικὴ ἀποδοτικότητα αὐτῶν τῶν τεχνικῶν μεθόδων ἐξογκώθηκε ὑπερβολικά. Πάντως, οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὴ διένεξη πάνω στὴ γενετική. Οὔτε ἡ μία, οὔτε ἡ ἄλλη ἔθεταν, στὴν πραγματικότητα, σὲ ἀμφισβήτηση τὶς βασικὲς ἀρχὲς αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ μόνη πρακτικὴ πρόταση πού, ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἦταν πραγματικὰ ἀντίθετη μὲ τὶς βασικὲς θέσεις τῆς γενετικῆς, ἀφοροῦσε τὸν ὑπαινιγμὸ ὅτι καθαρὲς σειρὲς τῶν αὐτογονιμοποιούμενων ποικιλιῶν μποροῦσαν ν' ἀνανεωθοῦν μὲ διασταυρώσεις ἀτόμων τοῦ ἴδιου εἴδους. 'Απὸ γενετικὴ ἄποψη, αὐτὲς οἱ διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ ἄτομα μιᾶς ἴδιας καθαρῆς σειρᾶς, μὲ σκοπὸ τὴν αὔξηση τῶν ἀποδόσεων, ἦταν παράλογες. Ὅπως παράλογη ἦταν καὶ ἡ ἐλπίδα νὰ πετύχουμε ἑτέρωση, ἢ ὑβριδικὴ ἀκμή, μὲ διασταύρωση ὅμοιων γενετικὰ ἀτόμων. Ἡ γενετικὴ

δὲν ἀποδέχεται τὴ δυνατότητα τῆς ἑτέρωσης παρὰ μόνο σὲ ὑβρίδια ποὺ προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὲς ποικιλίες ἀπὸ διαφορετικὰ εἴδη καὶ ἰδίως ἀπὸ διαφορετικὲς σειρές. Εἶναι τὸ ἴδιο μάταιο νὰ πιστεύει κανεὶς πὼς θὰ πραγματοποιήσει ἑτέρωση στὸ πλαίσιο μιᾶς καθαρῆς σειρᾶς, ὅσο καὶ νὰ περιμένει ὅτι θὰ αὐξήσει τὴν ποσότητα τοῦ νεροῦ σ' ἕνα βουλωμένο μπουκάλι, κουνώντας το. Κι ὅμως, ὁ Λυσένκο βεβαίωνε ὅτι ἡ θεωρία ἡ ὁποία ἀρνιόταν τὴν ἀποδοτικότητα τῶν διασταυρώσεων στὰ πλαίσια μιᾶς ἴδιας ποικιλίας ἦταν λαθεμένη, ὅτι ἡ ἑτέρωση στὰ προϊόντα τῶν διασταυρώσεων ἀνάμεσα σὲ διαφορετικὲς καθαρὲς σειρὲς ἦταν φανταστικὸ κατασκεύασμα καὶ ὅτι ἡ διασταύρωση ἀνάμεσα σὲ ἄτομα μιᾶς ἴδιας ποικιλίας ἦταν ἡ μόνη κατάλληλη μέθοδος γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς φυτοκαλλιέργειας καὶ τῆς παραγωγῆς σπόρων στὴν ΕΣΣΔ. Πάντως, οὔτε τὸ 1936, οὔτε κι ἀργότερα, ὑπῆρξε κάποιο πειραματικὸ δεδομένο γιὰ νὰ στηρίξει αὐτὴ τὴ μέθοδο.

Ὅσο γιὰ τὶς δυνατότητες δημιουργίας νέων μορφῶν φυτῶν, οἱ προτάσεις τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Πρεζὲντ βρίσκονταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς γενετικῆς. Ἐφόσον θεωροῦσαν ὅτι τὰ χρήσιμα χαρακτηριστικὰ τῶν φυτῶν δὲν μεταδίδονται κληρονομικὰ ἀλλὰ ἐμφανίζονται « ἐκ νέου » σὲ κάθε γενιὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, ἔκριναν ὅτι — σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσή τους — θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργηθοῦν νέα χαρακτηριστικὰ μὲ τὴ μεταβολὴ τοῦ περιβάλλοντος καὶ ὄχι μὲ τὴν εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ νέου γενετικοῦ ὑλικοῦ. Ὅμως οἱ ἐκφραστὲς αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης δὲν ἐξήγησαν, οὔτε τὸ 1936 οὔτε ἀργότερα, ποιές ἦταν ἀκριβῶς οἱ συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντος ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ πετύχουμε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ συγκεκριμένο χαρακτηριστικό. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρουμε, ὅτι τὸ μόνο ποὺ εἶχαν νὰ παρουσιάσουν ἦταν ἡ δυνατότητα τῆς ρύθμισης τῶν προσαρμοστικῶν χαρακτήρων σ' ἐκεῖνα τὰ ἐαρινὰ ἢ χειμερινὰ εἴδη δημητριακῶν στὰ ὁποῖα ἐνυπάρχουν καὶ οἱ δύο ὁμάδες τέτοιων χαρακτήρων. Καθὼς ἡ παραγωγὴ νέων ποικιλιῶν προϋπέθετε τὴν ἀπομόνωση καὶ τὴ βελτίωση πολλῶν χαρακτήρων, ἦταν φυσικὸ ἡ γενικὴ θέση τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος νὰ μὴν προκαλέσει ἐνθουσιασμὸ στὴν πλειοψηφία τῶν καταρτισμένων γεωπόνων καὶ νὰ μὴν ὁδηγήσει

στὴν ἐγκατάλειψη τῶν μεθόδων τῶν δοκιμασμένων στὴ διεθνῆ γεωργικὴ πρακτική.

Αὐτὲς ἦταν οἱ πρακτικὲς πλευρὲς τῶν δύο τάσεων τὸ 1936. Ἐλπίζουμε ὅτι ὁ ἀναγνώστης μπόρεσε νὰ συγκρίνει ἀντικειμενικὰ τὴ σημασία τους καὶ νὰ ἐκτιμήσει ὀρθὰ τὴν ἀξία τοῦ μύθου μιᾶς στείρας γενετικῆς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ τῆς ἄποψης ὅτι οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες ποὺ ἐναντιώθηκαν στοὺς Λυσένκο καὶ Πρεζὲντ τὸ 1936 δὲν συνέβαλαν καθόλου στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης μας καὶ τῆς γεωργίας μας.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βρισκόταν ἡ διένεξη τὸ 1936, καὶ ἔτσι ἄρχισε τὸ 1937 — χρονιὰ τραγικὴ γιὰ τὴ χώρα μας. Ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ χρονιὰ ἡ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὴ γενετικὴ βγῆκε ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἐπιστημονικῆς συζήτησης καὶ μεταβλήθηκε σὲ πολιτικὴ διαμάχη, σὲ ἀγώνα ἐνάντια σὲ φανταστικοὺς « ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Ἡ ἀποκορύφωση τῆς πρώτης φάσης

Τὸ Διεθνὲς Συνέδριο Γενετικῆς

Στὸ ἕκτο Διεθνὲς Συνέδριο Γενετικῆς, ποὺ εἶχε γίνει στὶς ΗΠΑ τὸ 1932, ὁ Βαβίλοφ εἶχε προτείνει, γιὰ λογαριασμὸ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, νὰ γίνει στὴ Μόσχα τὸ ἕβδομο Συνέδριο. Ἡ πρόταση ἔγινε ἀποδεκτή. Τὸ Συνέδριο ὁρίστηκε γιὰ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1937.

Εἰδικὰ ἔντυπα κοινοποιήθηκαν σ' ὅλες τὶς διεθνεῖς ὀργανώσεις γενετικῆς, στὰ ἰνστιτοῦτα καὶ τὰ ἐνδιαφερόμενα πρόσωπα. Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ παρουσιάσουν ἀνακοινώσεις ἔπρεπε νὰ τὸ γνωστοποιήσουν πρὶν ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1937. Ἡ ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνεδρίου ἐγκαταστάθηκε στὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ποὺ διηύθυνε ὁ Βαβίλοφ. Πρόεδρός της ἦταν ὁ ἀκαδημαϊκὸς Μουράλοφ, διευθυντὴς τότε τῆς ΛΠΑΓΕ. Οἱ Βαβίλοφ καὶ Κομάροφ ἦταν ἀντιπρόεδροι κι ὁ Λεβὶτ γραμματέας. Στὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς περιλαμβάνονταν ὁ Γκορμποῦνοφ, ὁ Καρπετσένκο, ὁ Κέλλερ, ὁ Κολτσόφ, ὁ Λυσένκο, ὁ Μάιστερ, ὁ Μύλλερ, ὁ Ναβάσιν κι ὁ Σερεμπρόφσκι.

Ἕνα διεθνὲς Συνέδριο Γενετικῆς ποὺ θὰ γινόταν στὴ Μό-

σχα μὲ συμμετοχὴ 800 μέχρι 1.000 ἐπιστημόνων ἀπὸ τὶς σημαντικότερες χῶρες τοῦ κόσμου, θἄταν μιὰ διεθνὴς ἀναγνώριση τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς. Θὰ ἔπρεπε οἱ γενετιστές μας ν' ἀποδείξουν μπροστὰ στὶς ἐπιστημονικὲς αὐθεντίες ὅλου τοῦ κόσμου τὶς θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς ἐπιτυχίες τους. Ἀναμφίβολα, τὸ Συνέδριο θὰ τράβαγε τὴν προσοχὴ τῆς σοβιετικῆς κυβέρνησης καὶ τοῦ κοινοῦ πάνω στὴ σημασία καὶ τὶς προοπτικὲς αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ θὰ ἔδειχνε ὁλοκάθαρα τὴν ἐκτίμηση ποὺ ἔτρεφαν οἱ ξένοι γιὰ τοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες. Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν δύο τάσεων περίμεναν τὸ γεγονὸς μὲ διαφορετικὰ αἰσθήματα : οἱ μὲν μὲ ἐλπίδα κι ἐμπιστοσύνη, οἱ ἄλλοι μὲ ἀγωνία. Ἀγωνία, γιατὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα ποὺ μποροῦσε νὰ ἐπιδείξει ἡ « νέα τάση » στὸ συνέδριο δὲν ἦταν τέτοια ὥστε νὰ ἀποσπάσουν τὴν ἐπιδοκιμασία τῶν ξένων ἐπιστημόνων. Ἀλλὰ ἡ πορεία τῶν γεγονότων πῆρε, τὸ 1937, μιὰ τέτοια ἀναπάντεχη στροφὴ γιὰ τὴ σοβιετικὴ γενετική, ποὺ τὸ Ἕβδομο Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Γενετικῆς δὲν πραγματοποιήθηκε παρὰ τὸ 1939 κι ὄχι πιὰ στὴ Μόσχα, ἀλλὰ στὸ Ἐδιμβοῦργο τῆς Σκωτίας. Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες δὲν πῆραν μέρος σ' αὐτό.

Οἱ « ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ »

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1937 — μετὰ τὴν περίφημη ὁμιλία τοῦ Στάλιν στὴ γενικὴ συνέλευση τοῦ Μαρτίου τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, γιὰ τὶς « Ἀτέλειες στὴ δουλειὰ τοῦ κόμματος καὶ τὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ ληφθοῦν γιὰ νὰ ἐξολοθρευτοῦν οἱ τροτσκιστὲς καὶ οἱ προδότες » — ἡ συζήτηση γύρω ἀπ' τὴν γενετικὴ μεταβλήθηκε ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ « Γιαροβιζάτσιγια » σὲ καμπάνια « ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ ». Ἱδρυτὴς κι ἀρχισυντάκτης τοῦ ἔντυπου αὐτοῦ ἦταν ὁ Λυσένκο. Τὸ περιοδικὸ δημοσίευσε τὸ λόγο τοῦ Στάλιν κι ἀμέσως ἀπὸ κάτω ἕνα ἄρθρο τοῦ Πρεζὲντ — βοηθοῦ ἀρχισυντάκτη κι ἀμεσότερου συνεργάτη τοῦ Λυσένκο — στὸ ὁποῖο ταύτιζε τὴ λεγομένη τροτσκιστικὴ - μπουχαρινικὴ ἀντίδραση μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀντίθεση πρὸς τὴ σχολὴ τοῦ Λυσένκο. Σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο ὁ Πρεζὲντ ἔγραφε :

Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες ποὺ θέλουν νὰ δημιουργήσουν μιὰ σοβιετικὴ σχολὴ ἀγροβιολογίας, ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνονται ἀπόλυτα τὸ ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ παίξει σ' αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἀναδημιουργία ἕνας δαρβινισμὸς ἐπεξεργασμένος πρὸς μιὰ δημιουργικὴ κατεύθυνση, θἄπρεπε νὰ σκεφτοῦν ὅτι, ἐνῶ ὁ σοβιετικὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος διεύρυνε τὸ μέτωπο τῆς πάλης ἐνάντια στὶς μεταφυσικὲς τάσεις ποὺ ἐκδηλώνονται στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνάπτυξής της, ἐνῶ ὅλοι συμπορεύονται μὲ τὸν Μιτσούριν καὶ τὸν Λυσένκο γιὰ νὰ συγκροτήσουν τὴ σοβιετικὴ βιολογικὴ ἐπιστήμη στὴ βάση ἑνὸς Δαρβινισμοῦ ἀνυψωμένου στὸ ἐπίπεδο τοῦ Μαρξισμοῦ, σκοτεινὲς δυνάμεις ἐπιχειροῦν ν' ἀντιδράσουν σ' αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὰ δημιουργικὴ κατεύθυνση τῆς σοβιετικῆς βιολογίας. Ὁ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, ὁ τροτσκιστὴς Οὐρανόφσκι, μὲ τὸ προσωπεῖο τοῦ «μεθοδολόγου» τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ξεπουλάει, χονδρικὰ καὶ λιανικά, τὰ ἐπιστημονικά μας συμφέροντα ἀκολουθώντας τὴ γραμμὴ τῶν σαμποταριστῶν στὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς πολιτικῆς, ὑπερασπιζόμενος δῆθεν τὴν ἀρχὴ «ἡ ἐπιστήμη γιὰ τὴν ἐπιστήμη», καὶ δυσφημεῖ μὲ κάθε τρόπο αὐτοὺς ποὺ μάχονται νὰ φέρουν τὴν ἐπιστήμη τῆς χώρας μας σ' ἕνα ἐπίπεδο ἀνάλογο μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Μὲ πρωτοβουλία τῶν ληστῶν Οὐρανόφσκι, Μπουζύγκιν καὶ Σία καὶ μὲ τὴν «εὐνοϊκὴ ἀνοχὴ» τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, ἡ ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν στὸ δαρβινισμὸ καὶ τὶς δαρβινικὲς βάσεις τῆς βιολογίας ἔχει καταργηθεῖ στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ[1]. Ἡ κατάργηση εἶναι ἡ κυριολεξία κι ὄχι μεταφορικὴ ἔννοια. Ὁ Οὐρανόφσκι, ποὺ σέρνεται γονατιστὸς πίσω ἀπὸ τοὺς ξένους «σοφοὺς» καὶ τὶς ἀντιδραστικές τους θέσεις, τόλμησε, σὰν ὕστατη βρισιὰ πρὸς τὴ σοβιετική μας ἐπιστήμη, τόλμησε, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, σὰν ἕνα σιχαμερὸ ἑρπετὸ μπροστὰ σ' ὅλο τὸν κόσμο, νὰ δημοσιεύσει στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀκαδημίας «Πριρόντα», ὅπου ἦταν βοηθὸς ἀρχισυντάκτης, μιὰν «ἔκκληση πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες τῆς ΕΣΣΔ», ἑνὸς κάποιου Ἔμερυ Γούντ, συκοφαντικὴ γιὰ τοὺς νέους μας ἐπιστήμονες, προφητεύοντας, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ὅτι, ἂν ἐπιτραπεῖ στοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες νὰ δημοσιεύσουν τὶς ἐργασίες τους στὴ Ρωσία, θὰ ὁδηγηθοῦμε στὸ «χάος»[2].

1 Στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ «κατάργηση» τοῦ δαρβινισμοῦ θεωρήθηκε τὸ κλείσιμο τοῦ Μουσείου τοῦ Δαρβινισμοῦ (ποὺ ἄλλωστε δὲν τὸ ἐπισκεπτόταν κανεὶς πιὰ) καὶ ἡ ἔνταξή του σ' ἄλλες ἕδρες ποὺ εἶχαν πρόσφατα δημιουργηθεῖ καὶ οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν χώρους. Τὸ Μουσεῖο τοῦ Δαρβινισμοῦ, ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ Πρεζέντ, εἶχε μόνο δύο αἴθουσες: ἡ μία ἀφιερωμένη στὸν Νιάρβιν κ' ἡ ἄλλη ἀποκλειστικὰ στὸν Λυσένκο καὶ στὸν ἑαυτό του.

2 Ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται ἐδῶ στὸν καθηγητὴ Οὐρανόφσκι, ἀποκαταστημένο σήμερα, δαρβινιστὴ καὶ ἱστορικὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ

Ένας άλλος τροτσκιστής ληστής, ὁ γενετιστής Ἀγκόλ[3], ἀφοῦ προσπάθησε νὰ μπερδέψει τοὺς ἀναγνῶστες μας μὲ τὴ μεταφυσικὴ τοῦ Βάϊσμαν, ἐπιχείρησε μὲ κάθε μέσο, σὰν «μενσεβικιστὴς ἰδεολόγος», νὰ ξεχωρίσει τὴ θεωρία ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ πραχτική. Εἶναι ἐνδειχτικὸ ὅτι οἱ γενετιστὲς φίλοι τοῦ Ἀγκόλ στὸ ἐξωτερικὸ ξεσηκώθηκαν ἐνάντια στοὺς «γενετιστὲς - γιαροβιζαϊτσιστές» μας. Τὸ ἴδιο «τίμια» ὁ ἀνθρωπογενετιστὴς Λεβὶτ[4] προμήθευσε σ' αὐτοὺς ποὺ μισοῦν τὴν ἀνθρωπότητα, «ὑλικὸ» γιὰ τὸν ὑποτιθέμενο «κληρονομικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου» καὶ ἔτσι κέρδισε τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν λυσσαλέων ἀντιπάλων τοῦ Μαρξισμοῦ.

Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ φίλος τῶν τροτσκιστῶν, ὁ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ Μπουχάριν, πιστὸς στὴ «θεωρία» του τῆς εἰρηνικῆς διείσδυσης, ὅταν μιλάει γιὰ «τὸ δαρβινισμὸ καὶ τὶς σύγχρονες ἰδέες» στὸ ἄρθρο του «Δαρβινισμὸς καὶ Μαρξισμός», δὲν ἀναφέρει οὔτε μιὰ φορὰ τὸ ἀντιδαρβινιστικὸ μεταφυσικὸ κύμα ποὺ μᾶς φθάνει ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς ἀστικῆς γενετικῆς. Ὁ Μπουχάριν ἀποδέχεται σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τὴ μεταφυσικὴ ἄποψη τῆς γενετικῆς καὶ ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ θεωρίες τῆς συνδυασμένης παραλλακτικότητας, ποὺ στηρίζεται στὴ θεωρία τῶν νόμων τοῦ Μέντελ, ὁ νόμος τῶν «καθαρῶν σειρῶν» τοῦ Γιόχανσεν καθὼς καὶ ἡ «γενίκευση τῶν ἀπόψεων τῆς ἀμερικανικῆς σχολῆς τοῦ Μόργκαν», ἀποτελοῦν «τὴν τελευταία λέξη τῆς ἀνάπτυξης τοῦ δαρβινισμοῦ». Γιὰ τὸν Μπουχάριν ὁ Τιμιριάζεφ κι ὁ Μιτσούριν δὲν ὑπάρχουν. Ἀλλὰ ὁ Μπουχάριν ἐκτιμᾶ ἰδιαίτερα τὸν Βαβίλοφ καὶ τὸ νόμο του τῶν «ὁμολόγων σειρῶν». Ὅμως ἐδῶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν τόσο αὐτὲς οἱ λαθεμένες ἀντιδαρβινικὲς θεωρίες, ὅσο τὸ ὅτι ὁ Μπουχάριν, ἀφοῦ προσπάθησε νὰ καταστρέψει τὸ σοσιαλιστικό μας σύστημα, ἐπιδιώκει τώρα νὰ βλάψει τὰ συμφέροντα τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ γαντζώνεται στὶς ἀνακριβεῖς θέσεις τῆς ἀστι-

---

ἄρθρο τοῦ Emery Wood δὲν περιεῖχε τίποτα τὸ τρομερό. Ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ὁ γνωστὸς φυσικὸς Σ. Ι. Βαβίλοφ.

3 Ὁ Agol ἐκτελέστηκε μὲ τὴν ψεύτικη κατηγορία τοῦ τροτσκιστῆ καὶ ἀποκαταστάθηκε μετὰ τὸ θάνατό του. Ὅταν συνελήφθη ἦταν ἰσόβιος γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Οὐκρανίας. Ἡ σύλληψή του ἀνακοινώθηκε τὴν ἡμέρα ποὺ ἄνοιξε ἡ σύνοδος τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸ 1936.

4 Ὁ Levit, ποὺ πέθανε στὴ φυλακή, ἦταν ὁ σπουδαιότερος εἰδικὸς τῆς ΕΣΣΔ στὴν ἰατρικὴ γενετική. Εἶχε ἱδρύσει καὶ διεύθυνε τὸ Ἰατρογενετικὸ Ἰνστιτοῦτο, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη. Ὅταν δημοσιεύτηκε τὸ ἄρθρο τοῦ Πρεζέντ, ὁ Levit δὲν εἶχε ἀκόμα συλληφθεῖ. Οἱ κατηγορίες τοῦ Πρεζὲντ γι' αὐτὸν ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς καταδίωξής του. Συνελήφθη ἕνα ἢ δύο μῆνες μετὰ τὴ δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου. Ὁ Levit ἐπίσης ἀποκαταστάθηκε μετὰ τὸ θάνατό του.

κῆς ἐπιστήμης, ποὺ τὶς παρουσιάζει διαστρεβλωμένα σὰν τὶς «τελευταῖες ἐξελίξεις τοῦ δαρβινισμοῦ»[5].

Ἀμέσως μετὰ τὸ ἄρθρο τοῦ Πρεζὲντ δημοσιεύτηκε ἕνα ἄλλο ἄρθρο γραμμένο ἀπὸ τὸν Κόλ, ποὺ κατηγοροῦσε τὸν Βαβίλοφ γιὰ ἀντιδραστικό, σαμποταριστὴ καὶ γιὰ διάφορα ἄλλα ἁμαρτήματα. Σ' ἕνα σημεῖο ἔλεγε: «Ὁ Βαβίλοφ καὶ οἱ συνεργάτες του, ὅταν ἐπισκέφτηκαν τὴν Ἀβησσυνία, τὴν Παλαιστίνη, τὴ Βόρειο Ἀφρική, τὴν Τουρκία, τὴ Μογγολία, τὴν Ἰαπωνία καὶ ἄλλες χῶρες ἐνδιαφέρθηκαν λιγότερο νὰ συλλέξουν ἀνώτερους οἰκότυπους γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ὅπως ἔκαναν οἱ Ἀμερικανοὶ γιὰ τὴ χώρα τους, καὶ περισσότερο νὰ ἀνακαλύψουν μορφολογικὰ θαύματα γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ κενὰ στοὺς πίνακες τῶν ὁμολόγων σειρῶν τους». Γιὰ τὸν Κόλ, ὁ ρόλος τοῦ Βαβίλοφ ἦταν «ὀλέθριος γιὰ τὶς τύχες τῆς γενετικῆς καὶ τῆς γεωπονίας μας» καὶ εἶχε πολὺ «κακὲς ἐπιπτώσεις καὶ συνέπειες». Οἱ «λαθεμένες του μέθοδες», συνέχιζε, «ἀνέστειλαν γιὰ πολλὰ χρόνια τὴ δυνατότητα χρησιμοποίησης ἀκόμα καὶ ἐκείνων τῶν λίγων ἀκατάλληλων οἰκότυπων ποὺ εἶχε συλλέξει». «Μὲ διάφορα τεχνάσματα καὶ παραποιήσεις τῶν γεγονότων, ὁ Βαβίλοφ προσπάθησε νὰ διατηρήσει ὅσο γινόταν περισσότερο τὴν ἡγεμονία τῶν θεωριῶν του (ποὺ τώρα συντρίβονται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα) στὴν ἐπιστήμη, καὶ οἱ ὁποῖες καθυστέρησαν σημαντικὰ μέχρι τώρα τὴν ἀνοικοδόμησή μας». Καὶ κατέληγε: «Εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὶς μέθοδες ποὺ χρησιμοποιεῖ, τὸ ὅτι οἰκειοποιεῖται πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ΙΙΓΕ, τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ὁ ρόλος ἦταν ὁλότελα ἀντιδραστικὸς καὶ καθαρὰ ἀνασταλτικός»[6].

Αὐτὲς καὶ διάφορες ἄλλες παρόμοιες διαπιστώσεις τοῦ Κὸλ ἦταν ἀποκυήματα τῆς φαντασίας του. Ὁ Κὸλ εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο ἐπειδὴ εἶχε σαμποτάρει τὶς ἐργασίες γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ νέων φυτῶν.

Ἡ σύνταξη τοῦ «Γιαροβιζάτσιγια» φιλοξένησε τὸ ἄρθρο τοῦ Κὸλ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μειώσει τὴν κλασικὴ καὶ πολύτι-

5 «Yarovizatsiya» (1937), ἀρ. 3: 49-66.
6 Στὸ ἴδιο. Περικοπὲς ἀπὸ τὶς σελίδες 71 ὥς 83.

μη δουλειὰ τοῦ Βαβίλοφ στὴ συγκρότηση μιᾶς συλλογῆς ἀπὸ φυτὰ ὅλου τοῦ κόσμου, ποὺ θὰ χρησίμευε σὰν βάση γιὰ τὶς γεωπονικὲς ἐργασίες σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα.

Ἡ ἐφημερίδα «Σοτσζεμλεντέλιε» ἄρχισε ἐπίσης τὸ 1937, μιὰν ἔντονη καμπάνια ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ, τοῦ Κολτσὸφ καὶ ἄλλων γενετιστῶν. Σ' ἕνα κοινὸ ἄρθρο τους κριτικῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κολτσόφ, ὁ Πρεζὲντ καὶ ὁ Νουρίνοφ [7] ἄφηναν νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι οἱ τροτσκιστὲς πράκτορες τοῦ διεθνοῦς φασισμοῦ «ἐπιζητοῦσαν μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ διεισδύσουν στὴν ἐπιστήμη μας». Δυὸ μῆνες ἀργότερα στὴν ἴδια ἐφημερίδα, δημοσιευόταν τὸ ἄρθρο τοῦ Ντουνὶν «Δαρβινισμὸς κι Ἐπιστήμη» ὅπου διαβάζουμε :

Ὁ σοβιετικὸς λαὸς γνωρίζει τώρα πολὺ καλὰ τί πράμα εἶναι οἱ ἀντιμιτσουρινικοὶ «ἐπιστήμονες», κάτι σὰν τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς Κολτσὸφ καὶ Σερεμπρόφσκι κι ὅλοι οἱ ἄλλοι «ἱππότες τοῦ γονίδιου», ποὺ ζηλόφθονα φυλᾶνε σὰν τὰ μάτια τους τὴν εἰδικότητα καὶ τὸ μονοπώλιό τους : τὸ ρόλο τοῦ γονίδιου. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ὁ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ Μπουχάριν πολέμησε μαζὶ μ' αὐτοὺς τοὺς «ἱππότες» τὸ δαρβινισμό, ἀποσιωπήθηκε. Προσοχή ! Ἐπαγρύπνηση ! Τὸ ζῶο μοιάζει μὲ ἀλεποὺ ἀλλὰ μυρίζει λύκο !

Σὰν τέλειος ὑποκριτής, ὁ Μπουχάριν «χύνει δάκρυα» γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιτσούριν. Ταυτόχρονα γράφει, ὄχι βέβαια γιὰ τὶς πλατιὲς μάζες, ἀλλά, καθὼς φαίνεται, γιὰ κάποιο περισσότερο «ἐκλεκτὸ» κύκλο, ὅτι «ἡ γενετικὴ εἶναι μιὰ πάρα πέρα ἀνάπτυξη τοῦ δαρβινισμοῦ [8]». Φυσικά, ὁ Μπουχάριν εἶναι πιὰ ξεμασκαρεμένος ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, ὅλος ὁ κόσμος τὸ ξέρει, ὅπως κι αὐτὸς ξέρει πολὺ καλὰ ποῦ ὁδηγοῦν οἱ τέτοιες «πάρα πέρα ἀναπτύξεις». Ἐκτοπίζουν ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τὴν ἐπαναστατικὴ ἐργασία τοῦ Μιτσούριν καὶ τῶν ὀπαδῶν του, καταδικάζοντάς την σὰν ἀντιεπιστημονική, καὶ τὴν κατατάσσουν στὶς ἐπιβλαβεῖς ἐργασίες τῶν ἐρασιτεχνῶν καὶ τῶν κομπογιανίτιδων. Κάθε σοβιετικὸς πολίτης καὶ εἰδικὰ οἱ ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης πρέπει νὰ σκεφτοῦν σοβαρὰ τὰ βαθύτερα κίνητρα ποὺ κρύβονται πίσω ἀπὸ τὴ στρατηγικὴ καὶ τὴν τακτικὴ ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Μπουχάριν ὅταν προσπαθεῖ νὰ πλευρίσει τὸ δαρβινισμὸ καὶ τὶς μέθοδες τοῦ Μιτσούριν [9].

7 « Sotszemledelie », 12 Ἀπριλίου 1937.

8 Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἤδη ἔχει ἀναφερθεῖ στὴ σελίδα 92 (Μ. Λ.).

9 « Sotszemledelie », 12 Ἀπριλίου 1937.

Πολὺ πιὸ συγκεκριμένα ὑποστήριξε αὐτὴ τὴ θέση ὁ Γιάκοβλεφ, τότε ὑπεύθυνος τοῦ ἀγροτικοῦ τμήματος τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ. Μιλώντας σὲ μιὰ συγκέντρωση τῶν συγγραφέων καὶ συνεργατῶν τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου τοῦ εἰδικευμένου στὶς γεωργικὲς ἐκδόσεις, ἔκανε μιὰν ὀξεία, ἀναρμόδια κι ἀβάσιμη κριτικὴ τῆς θεωρίας τοῦ Βαβίλοφ γιὰ τὶς ποικιλίες τῶν φυτῶν, τῶν ἐργασιῶν τοῦ Παγκάλο, μαθητοῦ τοῦ Βαβίλοφ, καὶ τῆς χρωμοσωματικῆς θεωρίας τῆς κληρονομικότητας. Ὅλες χαρακτηρίστηκαν ἀντιδραστικὲς καὶ ἀντιδαρβινικές. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ὁ Γιάκοβλεφ, ποὺ εἶχε τότε ἐξαιρετικὰ ὑπεύθυνη θέση, δήλωσε :

Τὸ θέμα εἶναι νὰ βοηθήσουμε τὴν παραπέρα ἐξέλιξη τῆς γενετικῆς σὰν ἐπιστήμης ξεκινώντας ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς ἀνάπτυξης, ἀντὶ νὰ τὴ μεταβάλλουμε σὲ ὑπηρέτρια τῶν διαμερισμάτων τοῦ Γκαῖμπελς. Μόνον ἔτσι θὰ φέρουμε αὐτὴ τὴν ἐπιστήμη, ποὺ τώρα κάνει τὰ πρῶτα της βήματα, σ' ἕνα ὑψηλὸ ἐπίπεδο. Μόνον ἔτσι οἱ γενετιστές μας θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ κερδίσουν τὸ σεβασμὸ τῶν προοδευτικῶν ἐπιστημόνων τοῦ κόσμου... Τὸ ἐπαναλαμβάνω μὲ σαφήνεια : οἱ δαρβινιστὲς εἶναι ὑπὲρ κι ὄχι κατὰ τῆς γενετικῆς. Οἱ δαρβινιστὲς δὲν εἶναι κατὰ τῆς γενετικῆς, ἀλλὰ εἶναι κατὰ τῆς φασιστικῆς διαστρέβλωσης τῆς γενετικῆς καὶ τῆς φασιστικῆς χρησιμοποίησής της γιὰ πολιτικοὺς σκοποὺς ἀντίθετους πρὸς τὴν πρόοδο τοῦ ἀνθρωπίνου γένους [10].

Αὐτὴ ἡ κατηγορία ἀπευθυνόταν συγκεκριμένα στοὺς σοβιετικοὺς γενετιστὲς ποὺ ἀναφέρονταν μὲ τὰ ὀνόματά τους στὸ ἄρθρο κι ὄχι στοὺς Γερμανοὺς γενετιστὲς κι ἀνθρωπολόγους. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐξομοίωση τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς μὲ τὰ φληναφήματα τῶν φασιστῶν ρατσιστῶν ἦταν μιὰ συνειδητὴ κι ἐσκεμμένη διαστρέβλωση τῆς πραγματικότητας. Οἱ ρατσιστικὲς θεωρίες τοῦ φασισμοῦ εἶχαν ἀνέκαθεν κριτικαριστεῖ καὶ καταδικαστεῖ ὑπεύθυνα καὶ ἀποφασιστικὰ στὶς ἐργασίες τῆς σοβιετικῆς σχολῆς τῆς γενετικῆς. Στὴν πραγματικότητα, ὁ φασισμὸς φοβόταν τὴν ἐπιστημονικὴ γενετική. Στὴ Γερμανία τοῦ Χίτλερ πολλὰ ἰνστιτοῦτα γενετικῆς εἶχαν κλειστεῖ κι ἐπιφανεῖς

10 « Yarovizatsiya » (1937), ἀρ. 2 : 15.

Γερμανοὶ γενετιστὲς ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ χώρα τους.

Μερικὲς ϐδομάδες ἀργότερα, ὁ Γιάκοϐλεφ ἐπανέλαϐε τὴν ἀνόητη ἄποψή του γιὰ τὴ δῆθεν μετατροπὴ τῆς σοϐιετικῆς γενετικῆς σὲ «ὑπηρέτρια τῶν διαμερισμάτων» τοῦ Γκαῖμπελς καὶ γιὰ τὴ φασιστικὴ παρέκκλιση τῆς σοϐιετικῆς γενετικῆς σ᾽ ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο «Γιὰ τὸ Δαρϐινισμὸ κι ὁρισμένους Δαρϐινιστές», ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες[11]. Καὶ πάλι ἡ ἐπίθεση κατευθυνόταν ϐασικὰ ἐναντίον τοῦ Βαϐίλοφ καὶ τῶν μαθητῶν του.

Κατηγορίες γιὰ πολλοὺς σοϐιετικοὺς γενετιστές, ὅτι ἦταν ἀντιδραστικοί, ἰδεαλιστὲς καὶ ἀποϐράσματα τοῦ καθεστῶτος, εἶδαν τὸ φῶς, τὸ 1937, σὲ πολλὰ ἄρθρα τῆς «Γιαροϐιζάτσιγια», ποὺ ἐξέδιδε ὁ Λυσένκο καὶ σὲ ἄλλα ἔντυπα ἀκόμα καὶ στὶς μεγάλες ἐφημερίδες. *Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ συνειδητή, ὀργανωμένη καὶ ὑστερόϐουλη ἐκστρατεία, ποὺ γινόταν μὲ προμελετημένο τρόπο, γιὰ νὰ ἀσχοληθοῦν οἱ καταδιωκτικὲς ἀρχὲς τῆς χώρας μας μὲ τοὺς ἀντιπάλους ἐπιστήμονες.*

Στὴν ἴδια περίοδο, τὸ ΠΙΓΕ, ποὺ εἶχε δημιουργήσει, γιὰ πρώτη φορὰ στὴ χώρα, ἕνα πλατύτατο δίχτυ ἀπὸ 130 πειραματικοὺς σταθμοὺς γιὰ τὴ δοκιμασία καὶ τὴ διαλογὴ τῶν φυτῶν, κατηγορήθηκε ὅτι σαμποτάριζε συστηματικὰ τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τῶν νέων ποικιλιῶν καὶ γιὰ τὴν παραγωγὴ τῶν σπόρων. Οἱ σταθμοὶ ἀναδιοργανώθηκαν ἀνεξάρτητα ἀπ᾽ τὸ ΠΙΓΕ κι ὁ ἀριθμός τους αὐξήθηκε σὲ χίλιους. Αὐτὴ ἡ ἀναδιοργάνωση παρουσιάστηκε ὄχι ἁπλῶς σὰν μιὰ σκόπιμη ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ σὰν ἕνα μέτρο στὸ πλαίσιο τῆς πάλης ἐναντίον τῶν σαμποταριστῶν πού, δῆθεν, δροῦσαν στοὺς σταθμοὺς μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ ΠΙΓΕ καὶ τοῦ Κομισαριάτου τῆς Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ. Σὲ μιὰν εἰδικὴ ἔκθεση, ὁ Γιάκοϐλεφ κατηγοροῦσε, χωρὶς περιστροφές, γιὰ σαμποτὰζ τοὺς διοικητικοὺς ἀγροτικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ τοὺς πειραματικοὺς σταθμούς. Σὲ συνέχεια, ἕνα πλατύτατο κύμα ἐξοντωτικῶν διωγμῶν καὶ συλλήψεων ξέσπασε σ᾽ αὐτοὺς τοὺς ὀργανισμούς[12].

11 «Πράβδα» καὶ «Ἰζβέστια», στὶς 12 Ἀπριλίου 1937. (Μ.Λ.).
12 «Selektsiya i Semenovodstvo» (1937), ἀρ. 4-12.

Ματαίωση τοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου καὶ οἱ πρῶτες συλλήψεις

Ἡ μεταβολὴ τῆς συζήτησης γύρω ἀπὸ τὴ γενετικὴ σὲ μονόπλευρη πολιτικὴ ἐκστρατεία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ περάσει ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὶς διεθνεῖς ὀργανώσεις γενετικῆς, οἱ ὁποῖες, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐξέφρασαν τὴν ἀνησυχία τους γιὰ τὴν τύχη τοῦ Συνεδρίου τῆς Μόσχας, ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει σὲ λίγους μῆνες. Ἡ ἀνησυχία τους δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη. Σχεδὸν τρεῖς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν προγραμματισμένη ἔναρξη τοῦ Συνεδρίου, ὁ πρόεδρος τῆς Μόνιμης Ἐπιτροπῆς τῶν Διεθνῶν Συνεδρίων Γενετικῆς, καθηγητὴς Ὄττο Λ. Μὸρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ὄσλο, πῆρε ἕνα γράμμα ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ τοῦ ἀνήγγειλε τὴν ἀναβολὴ τοῦ Συνεδρίου γιὰ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1938. Αὐτό, στὴν πραγματικότητα, σήμαινε ματαίωση τοῦ Συνεδρίου, ἐφόσον ὅλες οἱ ὁμιλίες καὶ οἱ ἀνακοινώσεις θὰ ἦταν χρονικὰ ξεπερασμένες κι ὅλα ἔπρεπε ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Στὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1937, ὁ Μὸρ πῆρε ἕνα ἄλλο γράμμα μὲ τὶς ὑπογραφὲς δώδεκα ἐξεχόντων σοβιετικῶν γενετιστῶν. [Σημ. τοῦ Μ. Λέρνερ : Ἡ μετάφραση στὰ ρωσικὰ τοῦ γράμματος — τὸ πρωτότυπο ἦταν γραμμένο στ' ἀγγλικὰ — ποὺ ἕνα ἀντίγραφό της βρίσκεται στὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Βαβίλοφ, δὲν δίνεται ἐδῶ. Τὰ κύρια σημεῖα του ἦταν τὰ ἑξῆς : 1) Διάψευση τῶν ψεύτικων διαδόσεων γιὰ τὶς δῆθεν συλλήψεις τῶν Κολτσόφ, Σερομπρόφσκι καὶ Βαβίλοφ, ποὺ ἦταν ἔργο προβοκατόρων μὲ σκοπὸ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πραγματοποίηση τοῦ Συνεδρίου στὴ Μόσχα. 2) Ἔκθεση γιὰ τὴν κατάσταση καὶ τὶς προόδους τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς. 3) Διαβεβαιώσεις ὅτι θὰ ὑπάρξουν, τὸ 1938, οἱ κατάλληλες συνθῆκες γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ Συνεδρίου. Οἱ δεκατρεῖς ποὺ εἶχαν ὑπογράψει τὸ γράμμα, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρίσκονταν ὁρισμένα μέλη τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἦταν οἱ Μάϊστερ, Βαβίλοφ, Ναβάσιν, Κολτσόφ, Σερεμπρόφσκι, Κοστόφ, Λεβίτ, Ντουμπίνιν, Σαπέγκιν, Κισλόφσκι, Γκέρχενσον, Λεβίτσκι καὶ Καρπετσένκο].

Ἡ πρόγνωση τοῦ γράμματος γιὰ ἄρτια διεξαγωγὴ τοῦ Συ-

νεδρίου στὰ 1938 δὲν ἐπαληθεύτηκε, γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξή του οἱ Μάϊστερ, Λεβὶτ καὶ Γκορμποῦνοφ — ὅλοι μέλη τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς — καθὼς καὶ ὁ πρόεδρός της Μουράλοφ εἶχαν στὸ μεταξὺ συλληφθεῖ. Ὁ Λυσένκο ἔγινε πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ [13].

Πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ Μουράλοφ, προηγήθηκε μιὰ ἐντατικὴ ἐκστρατεία γιὰ τὸ ξεσκέπασμα τῶν « ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ », ποὺ ὑποτίθεται ὅτι δροῦσαν στὰ πλαίσια τῆς Ἀκαδημίας. Ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονταν σ' ἄλλους γεωργικοὺς ὀργανισμοὺς (βάμβακος, κτηνοτροφίας, γεωργικῆς χημείας, προστασίας τῶν φυτῶν κλπ.) διώχτηκαν σὰν σαμποταριστές. Οἱ « δημιουργοὶ » τῆς νέας γενετικῆς πῆραν μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία. Στὴν εἰδικὴ συνεδρίαση τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης τῆς ΛΠΑΓΕ γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς ἔκθεσης τοῦ Μουράλοφ, ὁ Λυσένκο καὶ ὁ Πρεζὲντ ἐμφανίστηκαν μὲ ὁλόκληρα κατεβατὰ ποὺ ἀνέλυαν τὰ « τρομερὰ λάθη » τοῦ Μουράλοφ [14]. Ὅμως, ὅλες οἱ κατηγορίες τους ἐναντίον τοῦ Μουράλοφ συνοψίζονταν στὴν ἄρνησή του νὰ ὑποστηρίξει ἀνεπιφύλαχτα τὶς διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ ἄτομα μιᾶς ἴδιας ποικιλίας καὶ τὶς γενικὲς ἀπόψεις τῶν Λυσένκο καὶ Πρεζέντ.

Ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ

Τὴν ἴδια περίοδο ξανάρχισαν ἐντονότατες ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ καὶ τοῦ ΙΙΓΕ. Ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο « Γιὰ τὶς πα-

13 Ἀργότερα, ὁ Μουράλαφ ἀποκαταστάθηκε ἀπολύτως. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ὀγδόντα χρόνων του, δημοσιεύτηκε ἐκτενὴς βιογραφία του στὸ περιοδικὸ « Sovetskaya Rossiya » (21 Ἰουνίου 1966). Ὑπῆρξε ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1933 κομισάριος τῆς Γεωργίας τῆς ΣΟΣΔ τῆς Ρωσίας καὶ ὑποκομισάριος τῆτ Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ ἀπὸ τὸ 1933 ὡς τὸ 1935. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1935 ἀντικατάστησε τὸν Βαβίλοφ στὴν προεδρία τῆς ΛΠΑΓΕ, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναδιοργάνωσης καὶ ἐπέκτασης τῶν δικαιοδοσίων της καὶ ἔμεινε στὴ θέση τοῦ προέδρου ὡς τὴ μέρα τῆς σύλληψής του, στὶς 4 Ἰουλίου 1937. Ὁ διάδοχός του, ὁ Μάιστερ, συνελήφθη στὶς ἀρχὲς τοῦ 1938. Ὁ Λυσένκο διορίστηκε πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ μὲ διάταγμα τοῦ Συμβουλίου τῶν κομισαρίων τῆς ΕΣΣΔ, τῆς 28 Φεβρουαρίου 1938. Ἔτσι ὁ Λυσένκο θὰ μποροῦσε νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του σὰν τὸ διάδοχο τριῶν προέδρων, θυμάτων τῶν καταδιώξεων.

14 « Biulleten Vaskhnil » (1937), ἀρ. 4.

λιὲς θέσεις», γραμμένο ἀπ' τοὺς Βλαντίμιροφ, Ἴτσκοφ καὶ Κουντριάβτσεφ (οἱ δυὸ τελευταῖοι βρίσκονταν ἐπικεφαλῆς τμημάτων καὶ ἦταν μέλη τοῦ διευθυντικοῦ γραφείου τοῦ Κομισαριάτου τῆς Γεωργίας), ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων:

Οἱ ἀπροκάλυπτοι ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ κατεῖχαν ἡγετικὲς θέσεις στὴ Γεωπονικὴ Ἀκαδημία καὶ στὴ Γραμματεία Δημητριακῶν τοῦ Κομισαριάτου τῆς Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ, προσπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νὰ καλλιεργήσουν τὴ σύγχυση γύρω ἀπὸ τὶς ποικιλίες τῶν φυτῶν. Ἡ χώρα ξόδευε χρυσάφι γιὰ νὰ εἰσάγει ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ νέες ποικιλίες, ποὺ ἀποδείχτηκε πὼς δὲν ἦταν ἄλλες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ εἶχαν ἐξαχθεῖ παλιότερα ἀπὸ τὴν ΕΣΣΔ στὸ ἐξωτερικό... Θὰ ἦταν ἀσυγχώρητη μακαριότητα νὰ θεωρήσουμε ὅτι ὅλα πᾶνε καλὰ στὴ γεωπονία μετὰ τὸ ξεσκέπασμα τῆς ὁμάδας τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ ρίζες τοῦ σαμποτάζ παραμένουν στὴ θέση τους. Ἀρκεῖ νὰ ρίξουμε ἕνα βλέμμα στὶς διάφορες μέθοδες τοῦ ΠΙΓΕ γιὰ νὰ πειστοῦμε. Καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ δίκτυο τῶν πειραματικῶν σταθμῶν ἀνήκει σ' αὐτὸ τὸ ἰνστιτοῦτο, λέει πολλά...

Οἱ ἀποστολὲς τοῦ ΠΙΓΕ στὸ ἐξωτερικὸ σπαταλοῦσαν τρομερὰ ποσὰ ἀπὸ τὸ δημόσιο χρῆμα. Δὲν ἀρνιόμαστε τὸ ἀξιόλογο ἀποτέλεσμα τῶν ἀποστολῶν αὐτῶν πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς σοβιετικῆς γεωργίας. Ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε ὅτι, τελικά, ἡ συλλογὴ φυτῶν ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου δὲν δικαιολογεῖ τὶς τόσες δαπάνες. Δουλεύοντας πάνω στὴ συλλογὴ τὸ Ἰνστιτοῦτο δίνει στὴ χώρα ἑκατοντάδες φιλολογικὲς μονογραφίες καὶ συστηματικὲς βοτανολογικὲς περιγραφὲς ἀντὶ γιὰ νέες ποικιλίες ποὺ θὰ ἀναπτύξουν τὴν παραγωγή. Κανένας φυτοκόμος, ὅσο μακρόβιος κι ἂν εἶναι, δὲν θὰ εἶχε τὸν καιρὸ νὰ τὶς διαβάσει ὅλες...

Ἡ ἀναπαραγωγὴ σίκαλης καὶ σταριοῦ ἀπὸ ἐκλεκτὲς ποικιλίες, ποὺ ἔγιναν σὲ 126 κολχὸζ τῆς περιοχῆς τοῦ Λένινγκραντ, εἶναι ὁλοφάνερα ὀργανωμένες γιὰ σκοποὺς σαμποτάζ. Ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ Ἰνστιτούτου (ὁ διευθυντής του Βαβίλοφ) καὶ ἡ κομματικὴ ἐπιτροπὴ (ὁ γραμματέας τῆς κομματικῆς ἐπιτροπῆς, σύντροφος Ἐλνίτσκι) δὲν ἀντέδρασαν καθόλου. Ἀντίθετα, ἔχουν κάνει τοὺς πειραματικοὺς σταθμοὺς καταφύγιο γιὰ ἀνθρώπους ποὺ πολιτικὰ δὲν εἶναι ἔμπιστοι. Ὁ ἐπιστημονικὸς διευθυντὴς τοῦ σταθμοῦ τοῦ Βοροσίλοφγκραντ, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν καταπολέμηση τῶν ἀσθενειῶν τοῦ σίτου, εἶναι ἕνας κάποιος Σομπόλεφ, παλιὸς ἀριστοκράτης, ποὺ διώχτηκε ἀπ' τὸ Λένινγκραντ. Ὁ βοηθός του Χίλντενμπραντ, εἶναι παλιὸς γαιοκτήμονας, κι αὐτὸς διωγμένος ἀπ' τὸ Λένινγκραντ[15].

15 «Πράβδα», 4 Ὀκτωβρίου 1937, ἀρ. 274/7240.

Μετὰ τὶς συλλήψεις ὁρισμένων ἐρευνητῶν τῆς ΛΠΑΓΕ, ἡ ἐφημερίδα «Σοτσζεμλεντέλιε» δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο «Γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῆς Ἀκαδημίας Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν. Νὰ ξεριζωθοῦν ἀλύπητα οἱ ἐχθροὶ καὶ τὰ τσιράκια τους ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα»[16]. Ἀνάμεσα στοὺς συνεργάτες τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ ποὺ κατονομάζονταν σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ἦταν ἐπιστήμονες σὰν τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς Βαβίλοφ, Ζαβαντόφσκι καὶ Κονσταντίνοφ, ποὺ κατηγοροῦνταν γιὰ τὴν ἐχθρική τους στάση ἀπέναντι στὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο. Ἡ θέση τοῦ Σερεμπρόφσκι ἄρχισε νὰ γίνεται πολὺ ἐπισφαλὴς τὴν ἴδια περίοδο. Στὴ συνεδρίαση τῆς ΛΠΑΓΕ, στὶς 14 Μαρτίου 1938, ὁ Σερεμπρόφσκι διάβασε ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορες ἐπαρχιακὲς ἐφημερίδες, ὅπου ἀναφέρονταν συλλήψεις ζωοτεχνικῶν μὲ τὴν κατηγορία ὅτι χρησιμοποιοῦσαν «τὶς φασιστικὲς ἀντιδαρβινικὲς μεθόδες τοῦ Σερεμπρόφσκι»[17].

Ἀφοῦ ἔγινε πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας, ὁ Λυσένκο ξανάρχισε νὰ δηλώνει μὲ περισσότερη ἔμφαση ὅτι «ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ δροῦσαν μέσα στὶς παλιὲς ἡγεσίες»[18]. Ταυτόχρονα ἡ ἐφημερίδα «Σοτσζεμλεντέλιε» ἔγραφε γιὰ τὴν ΛΠΑΓΕ: «Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὰ ἰνστιτοῦτα καὶ τοὺς σταθμοὺς οἱ μέθοδες τῆς ἀστικῆς ἐπιστήμης ποὺ καλλιεργήθηκαν μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ, τοὺς διασπαστὲς τροτσκιστὲς - μπουχαρινιστές, στὴ Λενινιστικὴ Πανενωσιακὴ Ἀκαδημία Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν»[19]. Ἀκόμα μιὰ φορὰ ἡ αἰχμὴ τῆς ἐπίθεσης κατευθυνόταν ἐναντίον τῶν γενετιστῶν μὲ τοὺς ὁποίους «δὲν εἴχαμε τελειώσει ἀκόμα».

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1939 ἡ ἐφημερίδα τοῦ Λυσένκο «Γιαροβιζάτσιγια» δημοσίευσε τὸ ἄρθρο τοῦ Πρεζὲντ «Γιὰ τὶς ψευτοεπιστημονικὲς θεωρίες τῆς γενετικῆς», στὸ ὁποῖο ἐπιχειροῦσε νὰ παραλληλίσει, μὲ τρόπο συκοφαντικὸ κι αὐθαίρετο, τὴν ἐργασία τοῦ Βαβίλοφ μὲ τὶς ἰδέες τοῦ ἀντιδραστικοῦ καὶ ἀντιμαρξιστῆ φιλόσοφου Ντύρινγκ:

16 11 Ἰανουαρίου 1938.

17 Τὰ Πρακτικὰ διατηροῦνται στὰ ἀρχεῖα τῆς ΛΠΑΓΕ.

18 «Πράβδα», 9 Ἀπριλίου 1938.

19 12 Σεπτεμβρίου 1938.

Συγκρίνοντας τὰ γραφτὰ τοῦ Ντύρινγκ μ' αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Βαβίλοφ γιὰ τὶς ὁμόλογες σειρὲς τῶν παραλλαγῶν, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐπέρχονται μὲ παράλληλο τρόπο κι ἄσχετα μὲ τὸ βαθμὸ συγγένειας ἢ μὲ τὶς συνθῆκες ζωῆς, τὴ μόνη, ἴσως, διαφορὰ ποὺ διαπιστώνουμε εἶναι ὅτι ὁ Ντύρινγκ μιλάει γιὰ τὴ «θέση τῶν σειρῶν» σὰν βάση τῆς ὁμοιότητας στὴν ἀνάπτυξη τῶν ὀργανισμῶν, ἐνῶ ὁ Βαβίλοφ μιλάει γιὰ παράλληλες σειρές. Ὁ Ντύρινγκ ἀνοιχτὰ ἀποκαλεῖ τὸ δαρβινισμὸ «φιλοσοφία τῶν ζώων», «βλακεία» καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα παρόμοια, ἐνῶ ὁ Βαβίλοφ, ποὺ ἄλλοτε ὀρθώθηκε δημόσια ἐνάντια στὸ δαρβινισμὸ (βλέπε τὸ μνημόνιό του, τοῦ **1920**, πάνω **στὶς** ὁμόλογες σειρές[20]), προσπαθεῖ τώρα νὰ συμφιλιώσει μὲ τὰ λόγια τὴν ἀντιδαρβινική του θεωρία μὲ τό δαρβινισμό. Ἀλλὰ οἱ θεωρίες τῶν «παραλλήλων σειρῶν» καὶ τῶν «θέσεων τῶν σειρῶν» εἶναι βασικὰ οἱ ἴδιες.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς γενετιστές μας προσπαθοῦν νὰ ὑπερασπιστοῦν τὶς «ἀλήθειες» τοῦ μτεντελισμοῦ - μοργανισμοῦ, θἄπρεπε νὰ ὑπολογίσουν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωση τῆς θεωρίας ποὺ ὑποστηρίζουν ἔχει κιόλας τὴ θέση της στὴν ἱστορία τῆς ψευτοεπιστήμης, στὴν ψευτοφιλοσοφία τοῦ Ντύρινγκ, ποὺ ξεσκέπασε ὁ Ἔνγκελς. Οἱ ντόπιοι μοργανιστὲς πρέπει νὰ σκεφτοῦν σοβαρὰ ποιά θεωρητικὰ μονοπάτια καὶ ποιές ταξικὲς καταβολὲς ὁδήγησαν τοὺς Κολτσόφ, Σερεμπρόφσκι κι ἄλλους στὴν κατασκευὴ τῆς «ἐπιστήμης τῆς ἀνθρωποτροφίας» ποὺ ἄμεσα συνδέεται μὲ τὸν ὠμὸ φασισμό.

Οἱ ἐπιστημονικοὶ ἐργάτες ποὺ μπάζουν τὴ μεταφυσικὴ τοῦ μεντελισμοῦ - μοργανισμοῦ στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν ὅτι ὑποστηρίζουν ὅ,τι πιὸ σύγχρονο ὑπάρχει στὴν ἐπιστήμη. Δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε τίποτα «καινούργιο» στὴ φιλοσοφία τοῦ σύγχρονου μοργανισμοῦ. Αὐτὲς οἱ ὑποτιθέμενες «ἐπιστημονικὲς καινοτομίες», ἔχουν ἐκφραστεῖ στὴ γενικὴ φιλοσοφική τους μορφή, ἀπὸ τὸ λυσσαλέο ἀντιδαρβινιστὴ καὶ ρατσιστὴ Ντύρινγκ, ποὺ τὶς θεωρίες του συνέτριψε ὁ Ἔνγκελς στὸ περίφημο βιβλίο του «Ἀντι - Ντύρινγκ». Δὲν ἀξίζει, λοιπόν, τὸν κόπο νὰ συγκρίνουμε τὶς ἀπόψεις τοῦ Ντύρινγκ καὶ τῶν μοργανιστῶν; Ἡ πάλη ἐνάντια στ' ἀπομεινάρια τῶν ἀστικῶν ἀντιλήψεων στὴν ἐπιστήμη, ἡ ἀμείλιχτη πάλη ἐνάντια στὴν ψευτοεπιστήμη καὶ στὶς ἰδεαλιστικὲς καὶ μεταφυσικὲς παραποιήσεις, αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειὰ κάθε ἐπιστήμονα καὶ κάθε ἐπιστημονικοῦ ἱδρύματος στὴ χώρα μας[21].

20 Ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται ἐδῶ σὲ μιὰ περίληψη ἑνὸς κειμένου τοῦ Βαβίλοφ ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ « Proceedings of the 3rd All-Russian Breeding Conference » (ποὺ ἔγινε στὸ Σαράτοφ τὸ 1920). Τὸ ἄρθρο ἀναδημοσιεύτηκε στὸ « Journal of Genetics », τομ. 12: 47-89 (1922). (Μ.Λ.).

21 « Yarovizatsiya » (1939), ἀρ. 2 καὶ 3.

Ἡ ἔντονη ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἔχει ἐπιπτώσεις στὴ θέση του στὸ Ἰνστιτοῦτο, ὅπου ὁ Πρεζὲντ ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται συχνὰ σὰν κατάσκοπος. Σὲ λίγο, σχηματίσθηκε στὸ ἵδρυμα μιὰ ὁμάδα ἐχθρικὴ πρὸς τὸν Βαβίλοφ [22]. Κύριος ἀντίπαλός του ἦταν ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ τμήματος τροπικῶν φυτῶν Σλίκοφ, ποὺ ἄρχισε μιὰ συκοφαντικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον του, κατακρίνοντας τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Βαβίλοφ καὶ ἐξυμνώντας τὶς δικές του «ἀρετές». Σὲ ἕνα ἄρθρο του μὲ τίτλο «Στὶς ἁλυσίδες τῆς ψευτοεπιστήμης», ἔγραφε :

Ποιός ἀπὸ μᾶς δὲν γνωρίζει ὅτι, γιὰ νὰ οἰκοδομήσουμε τὴν πιὸ προχωρημένη γεωργία στὸν κόσμο, πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε ὅλα τὰ ἐπιτεύγματα τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης καὶ νὰ υἱοθετήσουμε τὶς πραχτικές τους ἐφαρμογὲς στὴν παραγωγὴ ποικιλιῶν καὶ στὴ φυτοκαλλιέργεια, στὰ ὁποῖα ἔχουμε ἀκόμα ἐλλείψεις ; Αὐτὸς ἦταν ὁ προορισμὸς ποὺ ὅρισε ἡ κυβέρνηση στὸ Ἰνστιτοῦτο μας. Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἔγινε, εἶναι ὅτι μαζὶ μὲ τὰ ξένα φυτά, ἀστικὲς θεωρίες καὶ ψευτοεπιστημονικὲς θέσεις διείσδυαν στὸ ἰνστιτοῦτο. Γιὰ διάφορους λόγους, βρῆκαν στὸ ἰνστιτοῦτο εὐνοϊκὸ ἔδαφος καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Βαβίλοφ ἕναν ἔνθερμο ἑρμηνευτή, προπαγανδιστὴ κι ὀπαδό. Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ οἱ θεωρίες τῆς «τυπικῆς γενετικῆς» τοῦ μεντελισμοῦ τοῦ Μπέιτσον, τοῦ νόμου τῶν «ὁμόλογων σειρῶν», τῶν «κέντρων καταγωγῆς» καὶ πολλὲς ἄλλες ἀστικὲς θεωρίες καὶ πραχτικές. Ὁ Βαβίλοφ, ἀντὶ ν' ἀποδείξει τὴ θεμελίωση τῶν θεωρητικῶν του ἀπόψεων, προσπαθεῖ νὰ κρυφτεῖ πίσω ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασία ποὺ βρίσκουν στὴν παγκόσμια (διάβαζε : ἀστικὴ) εἰδικὴ φιλολογία.

22 Εἶναι φυσικὸ ν' ἀναρωτιόμαστε πῶς μπόρεσε νὰ μπεῖ στὸ ἰνστιτοῦτο μιὰ ὁλόκληρη ὁμάδα ἀπὸ νεαροὺς εἰδικοὺς ποὺ εἶχαν τόσο κακὲς διαθέσεις ἀπέναντι στὸν Βαβίλοφ. Αὐτὸς ἦταν πάντα πολὺ προσεχτικὸς καὶ συνετὸς στὴν ἐπιλογὴ τοῦ προσωπικοῦ κ' εἶχε πετύχει νὰ συγκεντρώσει στὸ ἰνστιτοῦτο τοὺς καλύτερους ἐρευνητές. Ἡ εἴσοδος μιᾶς ἀντίπαλης ὁμάδας, χαμηλῆς ἐπιστημονικῆς στάθμης, δὲν πρέπει νὰ καταλογιστεῖ σ' αὐτόν. Στὰ τέλη τῆς δεκαετίας 1920-1930 καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς ἑπόμενης, οἱ διπλωματοῦχοι φοιτητὲς δὲν ἀνῆκαν, ὅπως σήμερα, σὲ διάφορα τμήματα τῶν ἰνστιτούτων, ἀλλ' ἦταν στὴ δικαιοδοσία ἀνεξάρτητων σχολῶν. Τὸ σύστημα ἀναδιοργανώθηκε τὸ 1931 καὶ ὅλοι οἱ φοιτητὲς πῆγαν τότε σὲ διάφορα ἱδρύματα καὶ πανεπιστημιακὲς σχολές. Ἡ Γεωπονικὴ Σχολὴ τοῦ Λένινγκραντ καταργήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1931 καὶ ὅλοι οἱ μαθητές της πέρασαν στὸ Ἰνστιτοῦτο φυτοκαλλιέργειας. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ὁμάδας γεννήθηκε ἀργότερα μιὰ μηδενιστικὴ ἀντίληψη ἀπέναντι στὶς παραδόσεις τοῦ ἰνστιτούτου.

'Αλλὰ ποιὸς ἀγνοεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ φιλολογία ἀρνεῖται τὴν ἐπιστημονικὴ σημασία τοῦ μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ὑλιστικῆς θεωρίας τῆς ἀνάπτυξης ; [23]

Τὸ σχίσμα στὸ ἰνστιτοῦτο διευρύνθηκε, ἰδίως μετὰ τὸ διορισμὸ ἑνὸς νεαροῦ εἰδικοῦ, τοῦ Σουντένκο, σὰν βοηθοῦ τοῦ Βαβίλοφ, παρὰ τὶς ἐντονότατες διαμαρτυρίες τοῦ Βαβίλοφ, ποὺ ἀμφισβητοῦσε τὴν ἱκανότητα τοῦ Σουντένκο καὶ τὸν περιφρονοῦσε γιὰ τὴ δουλοπρέπειά του ἀπέναντι στὸν Λυσένκο. Μετὰ τὸ διορισμό του, ὁ Σουντένκο, ποὺ ἦταν ἄμεσα ὑπεύθυνος μόνον ἀπέναντι στὸν Λυσένκο, ἄρχισε νὰ ἀγνοεῖ τὶς ὁδηγίες τοῦ Βαβίλοφ καὶ νὰ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ἀναγκάσει νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ ἰνστιτοῦτο [24]. Ἡ ὁμάδα Σουντένκο - Σλίκοφ προσπάθησε νὰ πιέσει καὶ τὴν κομματικὴ ὀργάνωση τοῦ ΠΙΓΕ γιὰ νὰ πετύχει τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Βαβίλοφ ἀπὸ τὴ διεύθυνση. Ὑπάρχουν τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίασης τῆς 11 Ἰανουαρίου 1939 μιᾶς ἐπιτροπῆς τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης βάσης (ἀποτελούμενης ἀπὸ τοὺς Σουντένκο, Σουλίντιν, Χατσατοῦροφ, Σλίκοφ καὶ Σίζοφ [25]), ποὺ ἔγινε γιὰ νὰ ἐπεξεργαστεῖ μιὰ ἀπόφαση σχετικὴ μὲ τὴ γενικὴ κατάσταση τοῦ ἰνστιτούτου.

23 « Sovetskie Subtropiki (1939), ἀρ. 16 : 57-61.

24 Ἐξετάζοντας τὰ κομματικὰ ἀρχεῖα τοῦ Λένινγκραντ, ἀνακαλύψαμε ἕνα ἀντίγραφο τοῦ μνημόνιου τοῦ Σλίκοφ μὲ ἡμερομηνία 2 Μαρτίου 1938 ποὺ ἀπευθύνεται στὸ τμῆμα ἐπιστημόνων τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ὁ Σλίκοφ προτείνει νὰ γίνει διευθυντὴς τοῦ ΠΙΓΕ ὁ Σουντένκο, ποὺ τότε ἦταν κιόλας ὑποδιευθυντής του. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ Σουντένκο ἦταν ἔκδηλη καὶ ὁ Βαβίλοφ, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶχε ἀντιδράσει στὸ διορισμό του σὰν ὑποδιευθυντῆ, τὸν ἀγνόησε ὁλότελα ὅταν πῆρε τὴ θέση. Τὸ μνημόνιο (ποὺ ἕνα ἀντίτυπο του μᾶς προμήθεψε ὁ Ν.Ι.'Ιβανὸφ) λέει ἀνάμεσα στ' ἄλλα : « Κατὰ τὴ γνώμη μου, θὰ ἦταν δεῖγμα ἑνὸς ὑπερβολικοῦ ὀπτιμισμοῦ ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ διορισμὸς τοῦ συντρόφου Σουντένκο στὴ θέση τοῦ ὑποδιευθυντῆ καὶ βοηθοῦ τοῦ Βαβίλοφ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ρεαλιστικὴ προοπτικὴ γιὰ μιὰ πραγματικὴ θεωρητικὴ ἀναδιοργάνωση τοῦ Ἰνστιτούτου. Ὅμως, ὁ σύντροφος Σουντένκο, ὅταν οἱ πρωτοβουλίες του δὲν θὰ σαμποτάρονται μόνιμα κι ἐπιδέξια ἀπὸ τὸν Βαβίλοφ, ὅταν θὰ ἔχει τὴν ὁλοκληρωτική μας ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τοῦ ἰνστιτούτου, θὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἀναδιοργάνωση αὐτοῦ τοῦ ἱδρύματος γρηγορότερα, πληρέστερα, μὲ ὀρθότερες κατευθύνσεις στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ φυτοκαλλιέργεια καὶ μὲ στόχους καθαρὰ πραχτικούς. [1966].

25 Ὁ Σίζοφ ποὺ πολέμησε μὲ τόσο πεῖσμα τὸν Βαβίλοφ κι ἀργότερα τὸν Ζουκόφσκι (διευθυντὴ ἀπὸ τὸ 1951), ἔγινε κι ὁ ἴδιος διευθυντὴς αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ διορισμός του ἀποφασίστηκε τὸ 1961, ὅταν ὁ Λυσένκο

Τὸ σχέδιο τῆς ἀπόφασης τῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ υἱοθετήθηκε στὶς 21 Ἰανουαρίου 1939 καὶ ὑπογράφτηκε ἀπ' τὸν Σλίκοφ, περιλαμβάνει καὶ τὸ ἀκόλουθο σημεῖο : «... ἡ κομματικὴ ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ ἱδρύματος, τὴν ἀπόλυση τοῦ Βαβίλοφ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ διευθυντῆ, γιατί, ὄντας ὁ ἰδεολόγος τῆς τυπικῆς γενετικῆς στὴν ΕΣΣΔ, μὲ τὸ νὰ μένει σ' αὐτὸ τὸ πόστο βοηθάει στὴ δραστηριοποίηση καὶ τὴν ἰσχυροποίηση τῶν ἀντιδαρβινικῶν ἀπόψεων στὴν ΕΣΣΔ, ἐμποδίζοντας ἔτσι τὴ γρήγορη ἀνασυγκρότηση τοῦ διχτυοῦ τῶν πειραματικῶν καὶ φυτοκομικῶν σταθμῶν τῆς ΕΣΣΔ πάνω στὶς γραμμὲς τοῦ δαρβινισμοῦ». Δὲν ξέρουμε ἂν ἡ ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὴν κομματικὴ ὀργάνωση βάσης, ἀλλὰ τὸ σχέδιο μιλάει μόνο του γιὰ τὶς μέθοδες ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἐναντίον τοῦ Βαβίλοφ ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Ἡ πάλη τοῦ Βαβίλοφ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια

Ὁ Βαβίλοφ κ' οἱ φίλοι του δὲν ἀπέφυγαν τὴ μάχη ἐκείνη τὴν περίοδο. Δεχόντουσαν τὰ πλήγματα μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ σὲ πολλὲς ἀνακοινώσεις, ἄρθρα καὶ βιβλία ἐξηγοῦσαν μὲ παρρησία τὶς ἐπιστημονικές τους ἀπόψεις. Ἐξακολουθοῦσαν νὰ δουλεύουν ἐντατικὰ καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὶς παγκόσμιες ἐπιστημονικὲς ἐπιτεύξεις, βοηθώντας ἔτσι ἐνεργητικὰ στὴν ἀνάπτυξη τῆς σοβιετικῆς σοσιαλιστικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Στὴ διένεξη μὲ τοὺς Λυσένκο καὶ Πρεζέντ, οὔτε ἕνας ἀπὸ τοὺς γενετιστὲς καταδέχτηκε νὰ καταφύγει σὲ πολιτικὲς κατηγορίες. Παρὰ τὴν ἔνταση τῆς σύγκρουσης, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Λυσένκο χρησιμοποιοῦσαν μόνον ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα.

Τὸ 1939, ἔγιναν δυό, πολὺ λίγο γνωστές, συζητήσεις. Τὰ στενογραφημένα πρακτικά τους βρίσκονται στὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Βαβίλοφ. Ἀντίστοιχα πρακτικὰ βρίσκονται καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ ΠΙΓΕ.

ξαναπῆρε τὴ διεύθυνση τῆς ΛΠΑΓΕ κι ὁ Ὀλσάνσκι τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ. Μόλις ἔγινε διευθυντὴς ὁ Σίζοφ ἄρχισε νὰ γκρεμίζει μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐνεργητικότητα ὅ,τι μποροῦσε νὰ ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ Βαβίλοφ.

Τὸ Μάρτιο τοῦ 1939 ἔγινε στὸ ἰνστιτοῦτο ἡ σύνοδος τοῦ περιφερειακοῦ κομματικοῦ γραφείου τῶν ἐπιστημόνων. Οἱ ξεκάθαρες ἀπόψεις ποὺ ἀκούστηκαν ἐκεῖ ἔδειχναν τὶς ἀντιφάσεις στὸ πεδίο τῆς γεωπονίας καὶ τῆς βιολογίας, ποὺ ὀφείλονταν στὶς μέθοδες συζήτησης ποὺ εἶχε εἰσαγάγει ὁ Λυσένκο καὶ ἡ ὁμάδα του. Ἂν καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταφερθοῦν ἐδῶ μὲ λεπτομέρειες, τὰ πρακτικὰ τῶν συζητήσεων αὐτῶν παρουσιάζουν μεγάλο ἐπιστημονικὸ καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Εἴδαμε παραπάνω τὸ ἀγοραῖο στὺλ τῆς κριτικῆς ποὺ ἀπευθυνόταν στὸν Βαβίλοφ καὶ τοὺς ἄλλους γενετιστές. Ἕνα καὶ μόνο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Βαβίλοφ δείχνει, ἀντίθετα, μὲ πόση ψυχραιμία καὶ θάρρος αὐτὸς κ᾿ οἱ ὀπαδοί του ἀντιμετώπιζαν τὶς ἐπιθέσεις. Δείχνει ἀκόμα τὴ μεγάλη τους πατριωτικὴ ἀνησυχία, νιώθοντας τοὺς κινδύνους στοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ ἐκτεθεῖ ἡ βιολογία μας ἐκεῖ ποὺ τὴν ὁδηγοῦσαν οἱ Πρεζέντ, Λυσένκο, Ὀλσάνσκι καὶ ἄλλοι.

Στὴν ἀνακοίνωσή του, ὁ Βαβίλοφ ἐκθέτει τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς δουλειᾶς τοῦ ἰνστιτούτου καὶ ἀναφέρεται στὴν εἰσαγωγὴ δεκάδων νέων ποικιλιῶν στὴ σοβιετικὴ γεωργία (π. χ. οἱ μισὲς περίπου ἀπὸ τὶς ἐκτάσεις ποὺ σπέρνονταν μὲ κριθάρι σ᾿ ὁλόκληρη τὴν ΕΣΣΔ εἶχαν τροφοδοτηθεῖ μὲ νέες ποικιλίες ἀπ᾿ τὸ ἰνστιτοῦτο). Σὲ συνέχεια δείχνει μὲ συντομία ἀλλὰ καὶ μεγάλη ὀξυδέρκεια τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ ἐπιστήμη μας :

Κάτω ἀπ᾿ τὶς σημερινὲς συνθῆκες ἡ γνωστὴ διένεξη εἶναι ἕνα πολὺ μεγάλο μειονέκτημα γιὰ τὴν ἐπιστήμη μας. Τὸ πρόβλημα εἶναι σύνθετο. Εἴμαστε ἕνα μεγάλο ἵδρυμα ἐπιφορτισμένο νὰ λύσει τεράστια ἐπιστημονικὰ προβλήματα, τὸ πρόβλημα τῶν νέων ποικιλιῶν δημητριακῶν, τῆς κατανομῆς τους, τῆς ἐφαρμογῆς τους στὴν πραχτική, τῆς τυποποίησης τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς στὸ σύνολο τῆς χώρας κλπ. Τὸ πρόβλημα ὅμως ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ δὲν ἀφορᾶ τὸ τεράστιο μέγεθος τῆς προσπάθειάς μας. Ἀφορᾶ τὴ γενετική, ποὺ ἔχει ἀποκτήσει σήμερα μεγάλη σημασία, γιατὶ οἱ ἔννοιές της ἔχουν πολὺ διευρυνθεῖ. Φυσικά, ὅπως συμβαίνει πάντα στὴν ἐπιστήμη, ἡ λύση θὰ ἔρθει ἀπὸ τὸ πείραμα, ἀπὸ τὰ γεγονότα, ἀλλ᾿ αὐτὴ ἡ διαδικασία εἶναι πολὺ μακροπρόθεσμη, εἰδικὰ στὸ πεδίο τῆς γεωπονίας...

Πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ διαφωνία εἶναι πολὺ σοβαρή. Δὲν

μπορῶ τώρα νὰ ἐπεκταθῶ σὲ λεπτομέρειες, ἀλλὰ θὰ μποροῦσα πολὺ ἁπλὰ νὰ πῶ ὅτι ὑπάρχουν δύο θέσεις: μιὰ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ὀδησσοῦ καὶ μιὰ τοῦ ΠΙΓΕ. Πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ θέση τοῦ ΠΙΓΕ εἶναι ἡ θέση τῆς σύγχρονης παγκόσμιας ἐπιστήμης, καὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, ὅτι δὲν τὴν ἔχουν ἐπεξεργαστεῖ φασίστες ἀλλὰ συνηθισμένοι προοδευτικοὶ ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης... Καὶ ἂν εἴχαμε ἐδῶ μπροστά μας ἕνα ἀκροατήριο ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς γεωπόνους, πραχτικοὺς καὶ θεωρητικούς, εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ ψήφιζαν ὑπὲρ τοῦ ταπεινοῦ σας δούλου, κι ὄχι ὑπὲρ τοῦ ἰνστιτούτου τῆς Ὀδησσοῦ. Πρόκειται, τὸ ἐπαναλαμβάνω, γιὰ μιὰ σύνθετη ὑπόθεση, ποὺ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ λυθεῖ οὔτε μ' ἕνα διάταγμα τοῦ Κομισαριάτου Γεωργίας. Μποροῦν νὰ μᾶς ὁδηγήσουν στὴν πυρά, μποροῦν νὰ μᾶς κάψουν ζωντανούς, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ ἀποκηρύξουμε τὶς πεποιθήσεις μας. Σᾶς τὸ λέω μὲ κάθε εἰλικρίνεια, ὅτι πίστεψα καὶ ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω, καὶ ἐπιμένω ὅτι οἱ ἀπόψεις μου εἶναι σωστές, καὶ ὄχι ἁπλῶς τὸ πιστεύω — γιατὶ στὴν ἐπιστήμη οἱ δηλώσεις πίστης δὲν ἔχουν νόημα — ἀλλὰ λέω αὐτὸ ποὺ λέω γιατὶ βασίζομαι πάνω σὲ μακροχρόνιες ἐμπειρίες. Αὐτὸ εἶναι ἕνα γεγονός, καὶ νὰ τὸ ἀρνηθῶ ἐπειδὴ κάποιοι ὑψηλὰ ἱστάμενοι τὸ ἐπιθυμοῦν, αὐτὸ ὄχι, εἶναι ἀδύνατο... Ἡ κατάσταση εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ὁποιο ξένο βιβλίο κι ἂν ἀνοίξετε, θὰ λέει τὰ ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι τὸ ἰνστιτοῦτο τῆς Ὀδησσοῦ. Θὰ διατάξετε νὰ καοῦν ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία; Ἐμεῖς δὲν θὰ τὸ δεχτοῦμε. Ὡς τὴν τελευταία πνοή μας θὰ ἀκολουθοῦμε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς παγκόσμιας προοδευτικῆς ἐπιστήμης. Θεωροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀληθινοὺς δαρβινιστές, γιατὶ μόνο μέσα στὸ δαρβινισμὸ μποροῦμε νὰ λύσουμε τὰ προβλήματα τῆς κατάκτησης τῶν θησαυρῶν τῆς φύσης, τοῦ φυτικοῦ πλούτου ποὺ δημιούργησε ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ἀπορρίπτουμε ὁποιουσδήποτε ἀνεύθυνους καὶ ἐπιπόλαιους χαρακτηρισμούς.

Τότε μιὰ φωνὴ σηκώθηκε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν λυσενκοϊστῶν: «Ξεκινᾶτε ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅτι τὰ γονίδια κ' ἡ φύση τῶν φυτῶν εἶναι ἀμετακίνητα». Σ' αὐτὸ ὁ Βαβίλοφ ἀπάντησε μὲ πολλὴ ψυχραιμία:

Θέλουν νὰ μᾶς παρουσιάσουν ἐδῶ, ὅπως δὲν εἴμαστε. Στὴν πολεμικὴ ἐπιτρέπονται τὰ πάντα. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ἔνγκελς στὴ «Διαλεκτικὴ τῆς Φύσης» χαρακτήρισε τὸν Νεύτονα σὰν «πειστικὸ γάϊδαρο». Τὸ βιβλίο του μεταφράστηκε στὰ ρωσικὰ ἀπὸ ἕνα πρόχειρο χειρόγραφο κ' ἡ ἔκφραση αὐτὴ ἔμεινε στὸ βιβλίο, εἶναι ὅμως σίγουρο ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἔνγκελς θὰ εἶχε σβύσει τὸν χαρακτηρισμὸ ἂν ξανάβλεπε τὸ κείμενό του.

Ὁ Νεύτων εἶναι ὁ Νεύτων, ἕνας ἄνθρωπος πού, ὅπως γράφει τὸ μνη-

μεῖο του στὸ Καίμπριτζ, « ξεπέρασε τὶς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ ». Κι ὅμως, μέσα στὸ πάθος τῆς συζήτησης, ὁ Ἔνγκελς τὸν χαρακτήρισε « πειστικὸ γάιδαρο ». Καὶ μέσα στὸ πάθος του δὲν χαρακτήρισε ἔτσι μόνον τὸν Νεύτονα, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἡ γενετικὴ εἶναι, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἕνας κλάδος τῆς φυσιολογίας, καὶ τὸ βασικό της πρόβλημα εἶναι οἱ ἀλλαγὲς τῶν ὀργανισμῶν. Νά σὲ τί χρησιμεύει ἡ γενετική. Ἀλλὰ στὴν πορεία τῶν ἐρευνῶν φάνηκε καθαρὰ ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς κληροδοτημένης φύσης δὲν εἶναι καὶ τόσο ἁπλή. Θέλησαν νὰ γκρεμίσουν τὰ πάντα καὶ δὲν τὸ πέτυχαν. Τὰ πράγματα ἀποδείχτηκαν πιὸ σύνθετα... Δυστυχῶς, στὴ συζήτησή μας, φάνηκε πὼς δὲν γνωρίζουμε καλὰ τὴν ἱστορία τοῦ ζητήματος. Δὲν ὑπάρχουν συντηρητικοὶ ποὺ νὰ πιστεύουν ὅτι τὰ γονίδια δὲν ἀλλάζουν. Τὸ πρόβλημα βρίσκεται ἀκριβῶς στὴ μεταβλητότητα.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Λυσένκο, ὁ Χοροσάιλοφ, παίρνοντας τὸ λόγο ἀμέσως μετὰ τὸν Βαβίλοφ, εἶπε ὅτι ὁ Ἔνγκελς εἶχε δίκιο γιὰ τὸν Νεύτονα. « Παρ' ὅλα αὐτά », φώναξε, « ὁ Νεύτων ἦταν πραγματικὰ πειστικὸς γάιδαρος καὶ τέτοιος ἔμεινε, ἄσχετα ἀπὸ τὸ τί γράφει στὸ μνημεῖο του ».

Ἡ συνεδρίαση τοῦ προεδρείου τῆς ΛΠΑΓΕ

Στὶς 26 Μαΐου 1939 τὰ μέλη τοῦ προεδρείου τῆς ΛΠΑΓΕ, μὲ πρόεδρο τὸν Λυσένκο, ἐξέτασαν τὴν ἔκθεση τοῦ ΠΙΓΕ, ποὺ εἶχε ὑποβάλει ὁ Βαβίλοφ. Μὲ πρόταση τοῦ Λυσένκο, ἡ ἔκθεση ἀπορρίφθηκε, ἂν καὶ ἔδειχνε μὲ τὸν ἐναργέστερο τρόπο τὴν τεράστια ἐργασία ποὺ εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ἰνστιτοῦτο. Πάρα κάτω παραθέτουμε ἕνα ἐκτεταμένο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ[26] τῆς συζήτησης. Ἀναφέρεται στὰ συμπεράσματα τοῦ Βαβίλοφ, ὅπου ἐξηγεῖ τὶς θεωρητικὲς βάσεις τῆς ἐργασίας του, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὰ πυρὰ σφοδρῆς κριτικῆς. Ἡ φύση τῶν παρατηρήσεων τοῦ Λυσένκο, καὶ τοῦ Λ[27], ποὺ καθόταν πλάι του σὰν κομματικὸς ἐκπρόσωπος, θὰ πρέπει νὰ προσεχτοῦν ἰδιαίτερα.

26 Ἐδῶ ἔχουμε περικόψει τὸ ἀρχικὸ κείμενο. (Μ.Λ.).

27 Τὸ κείμενο δὲν ἀναφέρει αὐτὸν τὸν ὁμιλητή, παρὰ μόνο μὲ τὸ ἀρχικὸ τοῦ ὀνόματός του. (Μ.Λ.).

ΒΑΒΙΛΟΦ : Τὸ Ἰνστιτοῦτο Γεωπονίας πραγματοποίησε μιὰν τεράστια σὲ ὄγκο δουλειά. Τὸ λέω ὑπεύθυνα, ὅπως τὸ καταλαβαίνω. Τὸ Ἰνστιτοῦτο ἐπεξεργάστηκε μιὰ θεωρία γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν φυτῶν. Τώρα τελευταῖα μάλιστα οἱ μεγάλες δυτικὲς χῶρες δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐργασία μας. Θὰ δεῖτε τί ἐξαιρετικοὺς εἰδικοὺς διαθέτουμε, καὶ πιστεύουμε ὅτι ἀπὸ θεωρητικὴ ἄποψη εἴμαστε πολὺ καλύτερα καταρτισμένοι ἀπὸ τοὺς ἔξω. Ποῦ βασίζεται αὐτὴ ἡ ἀνωτερότητά μας ;... Οἱ ἐργασίες μας στηρίζονται σὲ μιὰν ἰσχυρότατη ὑλικὴ βάση, αὐτὴ εἶναι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἀπὸ ὅπου ξεκινάει ὁλόκληρη ἡ φυτοκομικὴ δουλειά μας. Ξέρουμε πολὺ καλὰ τί εἶναι οἱ τοπικὲς ποικιλίες, τί εἶναι οἱ ξένες, ποῦ βρίσκονται οἱ πολυπλοΐδεῖς, ἀπὸ ποῦ ἐξαρτᾶται ἡ ἱκανότητα τῆς ἀπόδοσης. Ὅλα αὐτὰ βρίσκονταν προηγούμενα, σ' ἕνα χάος. Τί κάναμε ἄλλοτε ; Ἰδού : παραγγέλναμε μὲ βάση ἕναν κατάλογο σπόρους ἀπὸ γερμανικὲς ἢ ἀμερικανικὲς φίρμες, χωρὶς νὰ ἔχουμε καμιὰ προγενέστερη πληροφορία γι' αὐτούς. Δηλαδὴ τότε χρησιμοποιούσαμε κάθε εἴδους συγκεχυμένες γνώσεις. Τώρα τὸ Ἰνστιτοῦτο βασίζει τὶς ἐπιλογές του ἀποκλειστικὰ στὴν ἐξελικτικὴ διδασκαλία τοῦ Ντάρβιν. Βεβαιώνω κατηγορηματικὰ ὅτι ἀρχίσαμε νὰ μελετᾶμε τὴν φυτοκαλλιέργεια ξεκινώντας, ἀκριβῶς, ἀπὸ τὸν δαρβινισμό.

Λ. : Νομίζετε ὅτι τὸ κέντρο τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἦταν κάπου ἀλλοῦ κι ὅτι ἐμεῖς βρισκόμαστε στὴν περιφέρεια ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Δὲν μὲ καταλάβατε. Δὲν νομίζω κάτι τέτοιο. Εἶναι ἀναμφίβολο ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος κατάγεται ἀπὸ τὸν Παλιὸ Κόσμο. Τότε δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα ἄνθρωποι στὸν Νέο. Ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ ἔχουμε δείχνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίστηκε στὴν Ἀμερικὴ σχετικὰ πρόσφατα. Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου χρονολογεῖται ἀπ' τὴν τριτογενῆ περίοδο καὶ τοποθετεῖται στὴν Νότιο Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική. Εἶναι σήμερα δυνατὸ νὰ μιλᾶμε γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἀντικειμενικότητα.

Λ. : Γιατί μιλᾶτε πάντα γιὰ τὸν Ντάρβιν ; Γιατί δὲν παίρνετε τὰ παραδείγματά σας ἀπὸ τὸν Μὰρξ καὶ τὸν Ἔνγκελς ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Οἱ ἐργασίες τοῦ Ντάρβιν γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν εἶναι προγενέστερες. Ὁ Μὰρξ κι ὁ Ἔνγκελς ἐκτιμοῦσαν ἀπεριόριστα τὸν Ντάρβιν. Ὁ Ντάρβιν δὲν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ εἶναι ὁ μεγαλύτερος βιολόγος, αὐτὸς ποὺ ἀπόδειξε τὴν ἐξέλιξη τῶν ὀργανισμῶν.

Λ. : Ἔτσι λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος πρωτοεμφανίστηκε σ' ἕνα μόνο μέρος. Δὲν τὸ πιστεύω ὅτι κατάγεται ἀπὸ ἕνα μόνο μέρος.

ΒΑΒΙΛΟΦ : Σᾶς εἶπα πρὸ ὀλίγου, ὄχι σ' ἕνα μέρος, ἀλλὰ στὸν Παλιὸ Κόσμο. Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τῆς βιολογίας, ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ντάρβιν, λέει ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρωτοεμφανίστηκε στὸν Παλιὸ Κόσμο, κι ὅτι

μόνο πρὶν ἀπὸ 20 ἢ 25 χιλιάδες χρόνια ἐμφανίστηκε στὸν Νέο. Προηγουμένως δὲν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι στὴν 'Αμερικὴ κι ὅσο κι ἂν φαίνεται αὐτὸ περίεργο, δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἔτσι.

Λ. : Μήπως ὅλα αὐτὰ ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὶς ἀπόψεις σας γιὰ τὰ καλλιεργούμενα φυτά ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : ... ἡ βασική μου ἰδέα... εἶναι ὅτι... τὸ ἴδιο εἶδος φυτοῦ δὲν ἐμφανίζεται ἀνεξάρτητα σὲ διάφορα μέρη, ἀλλὰ διαχέεται στὸ χῶρο ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ καὶ μόνη περιοχή.

Λ. : Ὅλοι λένε ὅτι ἡ πατάτα ἦρθε ἀπ' τὴν 'Αμερική. 'Εγὼ δὲν τὸ πιστεύω. Ξέρετε τί εἶπε ὁ Λένιν πάνω σ' αὐτό ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Ξέρουμε πολὺ καλὰ ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πατάτας στὴ χώρα μας ἔγινε τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Πέτρου.

Λ. : Πῶς τὸ ξέρουμε ὅτι ἔγινε στὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Ὑπάρχουν ἀδιάψευστες ἱστορικὲς μαρτυρίες. Εὐχαρίστως θὰ σᾶς ἔδινα ὅσες λεπτομέρειες θέλετε.

Λ. : Σᾶς ἔθεσα μιὰ θεμελιώδη ἐρώτηση, καὶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἂν οἱ πατάτες ἐμφανίστηκαν σ' ἕνα μέρος, θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε...

ΛΥΣΕΝΚΟ (διακόπτοντας) : Ἡ πατάτα εἰσήχθη στὴν παλιὰ Ρωσία. Εἶναι ἕνα γεγονός. Δὲν μποροῦμε νὰ ἀμφισβητοῦμε τὰ γεγονότα. 'Αλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ θέμα... Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πατάτα ἐμφανίστηκε στὴν 'Αμερική, σημαίνει ὅτι ἡ πατάτα τῆς Μόσχας, τοῦ Κίεβου ἢ τοῦ Χάρκοβου δὲν θὰ μποροῦσε νὰ προέλθει ἀπὸ ἄλλα παλιότερα εἴδη μέχρι τὴ Δευτέρα Παρουσία ; Μποροῦν νέες ποικιλίες νὰ βγοῦν στὴ Μόσχα, στὸ Λένινγκραντ, ὁπουδήποτε ; 'Εγὼ νομίζω, ὅτι μποροῦν. Καὶ ἑπομένως, πῶς νὰ ἀντιμετωπίσει κανεὶς τὴ θεωρία σας γιὰ τὰ κέντρα καταγωγῆς ; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐρώτημα.

ΒΑΒΙΛΟΦ : ... δυστυχῶς μιλᾶμε τώρα μιὰ γλώσσα τραχειά, εἰδικευμένη... δύσκολο νὰ κατανοηθεῖ ὄχι μόνο ἀπὸ ἄλλους εἰδικούς, ἀλλ' ἀκόμα κι ἀπὸ τοὺς βοτανολόγους... Δὲν καταλαβαίνει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον κι ὅμως μιλᾶμε γιὰ τεράστια θέματα. Ἔχουμε ἐπεξεργαστεῖ μέθοδες γιὰ τὴ μελέτη τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλάβει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον χρειαζόμαστε λεξικό, πρέπει πρῶτα νὰ μάθουμε τὶς ἔννοιες τῶν ὅρων.

'Εμεῖς οἱ σοβιετικοὶ γενετιστές... κάνουμε πολλά, ἀλλὰ ὁ κεφτὲς θέλει δουλειὰ ὥσπου νὰ φτάσει στὸ στόμα. Τὰ πολυετῆ στάρια εἶναι κάτι τὸ ἐξαιρετικό, κι ὅμως ὁ φετεινὸς δριμὺς χειμώνας τὰ κατέστρεψε. Ὁ Ντερζάβιν παρήγαγε μιὰ ποικιλία, μιὰ πραγματικὰ θαυμάσια ποικιλία, μὲ μεγάλους σπόρους, ψηλὸ στάχυ, ἀλλὰ εὔθραυστο, καὶ θὰ χρεια-

στοῦν δέκα χρόνια σκληρῆς δουλειᾶς γιὰ νὰ πετύχουμε αὐτὸ ποὺ θέλουμε...

Λέτε πὼς μεροληπτοῦμε, εἶναι λάθος. Ὅταν ἐκμεταλλευόμαστε τὶς θεωρητικὲς συζητήσεις γιὰ νὰ κάνουμε τὸν ἔξυπνο, δημιουργοῦμε μιὰ κατάσταση ἀπαράδεκτη γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση.

Καταλαβαίνετε πόσο δύσκολη καὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα γίνεται ἡ διδασκαλία τῶν φοιτητῶν, ὅταν συνέχεια μᾶς προσάπτουν τὴν κατηγορία ὅτι δὲν συμμεριζόμαστε τὶς ἀπόψεις τοῦ Λυσένκο. Ἡ ἱστορία θὰ δείξει ποιός ἀπὸ τοὺς δύο μας ἔχει δίκιο... Εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος παραφορτωμένος μὲ ὑποχρεώσεις. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δουλειά μου σὰν γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας καὶ σὰν ἀντιπρόσωπος, εἶμαι ἐπίσης καὶ βοηθὸς οἰκονομικὸς διαχειριστής. Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς τὰ ἀναπτύξω ὅλα αὐτὰ λεπτομερειακά... Βέβαια, τὰ εἴδη μποροῦν νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιφέρεια. Ἂν ὁ Τροφὶμ Ντενίσοβιτς [Λυσένκο] ἤθελε μόνο ν' ἀκούσει μὲ ψυχραιμία ἀντὶ νὰ τσαλακώνει χαρτιὰ — ἡ ζωὴ συνεχίζεται...

ΛΥΣΕΝΚΟ : Ἐμεῖς οἱ δυὸ ἔχουμε συχνὰ μιλήσει ἤρεμα σὲ ἰδιωτικὲς συζητήσεις. Ἐδῶ εἶναι ὅλα διαφορετικά. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀκούω νὰ λέτε ὅτι τὰ εἴδη ἔχουν κάποια καταγωγή. Φαίνεται, ὅτι σᾶς εἶχα καταλάβει λάθος. Ἀλλὰ ἐδῶ [δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο ἕνα χαρτὶ] λέτε πὼς ἡ ἐξέλιξη εἶναι μιὰ ὑπεραπλούστευση.

ΒΑΒΙΛΟΦ : Ἡ ἐξέλιξη εἶναι ἡ ὑπεραπλούστευση τῶν γεγονότων ποὺ συμβαίνουν στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εἴδους. Πρόκειται γιὰ γεγονός, ποὺ μπορεῖτε νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσετε.

ΛΥΣΕΝΚΟ : Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐξέλιξη εἶναι ἕνα γεγονός. Ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶναι ἡ ἐξέλιξη ὑπεραπλούστευση, ἐλάττωση; Εἶναι ἀλήθεια ἢ ὄχι;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Εἶναι ἕνα ἀναντίρρητο γεγονός. Πάρτε τὸν ἑκατὸ στὰ ἑκατὸ δαρβινιστὴ Σεβερτσὸφ (ἀφοῦ ἐμένα μὲ ὑποπτεύεστε). Ὑπάρχει ἕνας νόμος ἔκπτωσης. Παρατηροῦμε στὴν ἱστορία πολλῶν ὁμάδων ζώων, ὅτι διάφορα ὄργανα ἔχουν πέσει σὲ μιὰν ὑποτυπώδη κατάσταση. Ἀλλὰ ὑπάρχει ἀκόμα ἕνας νόμος αὔξησης τῆς συνθετότητας...

ΛΥΣΕΝΚΟ : Ἔχω καταλάβει ἀπὸ τὰ γραφτά σας ὅτι συμφωνεῖτε μὲ τὸν δάσκαλό σας Μπέϊτσον, πὼς ἡ ἐξέλιξη πρέπει ν' ἀντιμετωπιστεῖ σὰν μιὰ διαδικασία ἁπλούστευσης. Ὅμως, τὸ κεφάλαιο 4 τῆς ἱστορίας τοῦ κόμματος λέει, ὅτι ἡ ἐξέλιξη εἶναι μιὰ αὔξηση τῆς συνθετότητας...

ΒΑΒΙΛΟΦ : ... τελικά, ὑπάρχει ἐπίσης ἐλάττωση. Ὅταν σπούδαζα μὲ τὸν Μπέϊτσον...

ΛΥΣΕΝΚΟ : Ἕναν ἀντιδαρβινιστή.

ΒΑΒΙΛΟΦ : Ὄχι. Κάποτε θὰ σᾶς πῶ γιὰ τὸν Μπέϊτσον, μιὰ πολὺ γοητευτικὴ κι ἐνδιαφέρουσα προσωπικότητα.

Λ. : Δὲν μπορούσατε νὰ τὰ μάθετε ἀπὸ τὸν Μάρξ ;

ΒΑΒΙΛΟΦ : Πρὶν ἀπὸ λίγο κυκλοφόρησε ἕνα βιβλίο τοῦ Χάλντεϊν. Εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα φυσιογνωμία, μέλος τοῦ βρεταννικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, ἕνας σπουδαῖος γενετιστής, βιοχημικὸς καὶ φιλόσοφος. Ἔγραψε ἕνα ἐνδιαφέρον βιβλίο, ποὺ τιτλοφορεῖται «Μαρξισμὸς κι Ἐπιστήμη», στὸ ὁποῖο προσπάθησε...

Λ. (διακόπτοντας) : Καὶ ποὺ ξετινάχτηκε.

ΒΑΒΙΛΟΦ : Καὶ βέβαια ξετινάχτηκε ἀπὸ τὸν ἀστικὸ τύπο, ἀλλὰ ὁ Χάλντεϊν ἔχει τόσο ταλέντο, ποὺ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν κατέκριναν ταυτόχρονα τὸν θαύμαζαν... Λέει πὼς ὁ μαρξισμὸς ταιριάζει καλύτερα στὴν ἐξέλιξη, στὴν ἱστορία... ὅτι μπορεῖ πολλὰ νὰ προβλέψει... ἀκριβῶς ὅπως κι ὁ Ἔνγκελς πρόβλεψε, πενήντα χρόνια πρίν, πολλὲς ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἀνακαλύψεις. Πρέπει νὰ πῶ ὅτι ἡ μαρξιστικὴ φιλολογία μοῦ ἀρέσει πάρα πολύ, ὄχι μόνο ἡ δική μας, ἀλλὰ καὶ ἡ ξένη. Στὸ ἐξωτερικὸ γίνονται πολλὲς προσπάθειες γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ ὁ μαρξισμός.

Λ. : Ὁ μαρξισμὸς εἶναι ἡ μόνη ἐπιστήμη. Ὁ δαρβινισμὸς δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μέρος της. Ἡ πραγματικὴ θεωρία τῆς γνώσης τοῦ κόσμου διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Μάρξ, τὸν Ἔνγκελς καὶ τὸν Λένιν. Κι ὅταν ἀκοῦς συζητήσεις γιὰ τὸν δαρβινισμὸ χωρὶς ἀναφορὰ στὸν Μάρξ, σοῦ φαίνεται, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὅτι ὅλα πᾶνε καλά, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, τὸ νιώθεις πὼς πρόκειται γιὰ κάτι τὸ ὕποπτο.

ΒΑΒΙΛΟΦ : Μελέτησα τὸν Μὰρξ τέσσερις ἢ πέντε φορές, καὶ εὐχαρίστως θὰ ἐξακολουθοῦσα...

ΛΥΣΕΝΚΟ (Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε στὸ κλείσιμο) : Συμφωνῶ μαζί σας, Νικολάι Ἰβάνοβιτς Βαβίλοφ, σᾶς εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἐξακολουθήσετε τὶς ἐργασίες σας. Πολλὲς φορὲς τὸ συζητήσαμε κ' εἰλικρινὰ λυπᾶμαι γιὰ σᾶς. Ἀλλά, βλέπετε, μοῦ δείχνετε ἀνυπακοὴ — κι αὐτὸ σημαίνει πὼς καὶ τὸ ΠΙΓΕ δὲν μὲ ὑπακούει... Βλέπω, τώρα, ὅτι πρέπει νὰ ληφθοῦν κάποια μέτρα. Δὲν μποροῦμε νὰ ἐξακολουθήσουμε ἔτσι. Δηλώνετε ἀνοιχτὰ πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι ἔντιμο, ἀλλὰ στὸ βάθος δὲν τὸ πιστεύετε... Θὰ πρέπει νὰ βασιστοῦμε σὲ ἄλλους, νὰ ἀλλάξουμε πορεία, νὰ ἀκολουθήσουμε τὴν πορεία τῆς διοικητικῆς ὑποταγῆς[28].

28 Ἀφαιρέσαμε ἐδῶ ἕνα ὑπόμνημα δύο σελίδων τοῦ διαπρεποῦς ρώσου εἰδικοῦ στὴν φυτοκαλλιέργεια Κονσταντίνοφ, ποὺ ἀργότερα ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ὑπάρχουν μερικὲς εἰδικὲς προτάσεις γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐρευνῶν τῆς ΕΣΣΔ γιὰ τὴν φυτοκαλλιέργεια, ποὺ βρίσκονται πολὺ κοντὰ στὶς ἀπόψεις τοῦ Βαβίλοφ πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. (Μ.Λ.).

«Κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ μαρξισμοῦ»

Ἀπροκάλυπτα συκοφαντικὰ καὶ κατασκευασμένα ἐπιχειρήματα πρόβαλαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο σὲ μιὰ δημόσια συζήτηση ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ μαρξισμοῦ», τὸ 1939. Ὁ ὀργανωτής της, ὁ φιλόσοφος Μιτίν, κλείνοντας τὴ συζήτηση ἀπηύθυνε στὸν Βαβίλοφ καὶ τοὺς μαθητές του μιὰν ἔντονη ἀλλ' ἀδέξια κριτική. Ἐπιχείρησε νὰ κάνει μιὰ χυδαία σύγκριση ἀνάμεσα στὴ διένεξη τῶν γενετιστῶν καὶ στὴ σύγκρουση γιὰ τὸν «μενσεβικίστικο ἰδεαλισμό, τὶς νομικὲς θεωρίες τῆς σπείρας τῶν Τρότσκι - Μπουχάριν - Πασουκάνις», καὶ «τὶς καταστροφικὲς μενσεβικιστικὲς ἀπόψεις» κάποιων ἄλλων»[29].

Ὁ βαθὺς καὶ σθεναρὸς λόγος τοῦ Βαβίλοφ σ' αὐτὴ τὴ συζήτηση, ποὺ ἦταν διαποτισμένος ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες του γιὰ τὴν τύχη τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γεωργίας ἀξίζει τὴν πιὸ μεγάλη προσοχή[30]. Ἀπὸ τότε κιόλας προειδοποιοῦσε γιὰ τὶς τεράστιες δυσκολίες ποὺ θ' ἀντιμετώπιζε στὸ μέλλον ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ἀπὸ τότε κιόλας, παρὰ τὶς κριτικὲς τοῦ Λυσένκο, πρότεινε ὁρισμένες πρακτικὲς γεωπονικὲς μέθοδες, ποὺ ἔμελλε νὰ υἱοθετηθοῦν 15 ἢ 16 χρόνια ἀργότερα (ὅπως λογουχάρη, ἡ υἱοθέτηση τοῦ ὑβριδικοῦ ἀραβόσιτου). Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Βαβίλοφ μιλοῦσε γιὰ τὸ ἀπαράδεκτο τῆς ἀπομόνωσης τῆς σοβιετικῆς βιολογίας ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἐπιστήμη. Εἶναι λυπηρό, ὅτι οἱ τότε ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ μοίρα τῆς χώρας μας βούλωσαν τ' ἀφτιά τους στὴ φωνὴ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα.

Ὁ Βαβίλοφ ὑποστήριξε μὲ πεῖσμα τὶς θέσεις του. Μὲ τὴ μεγάλη του κατάρτιση καὶ τὴν ἐξαιρετικὴ ἐπιστημονική του πείρα καταλάβαινε ὅτι ἡ τύχη τῆς σοβιετικῆς βιολογίας εἶχε πολὺ μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὴ δική του τύχη. Ἔδειξε καθαρὰ ὅτι «ἡ νέα γενετική» ἦταν μιὰ ψευτοεπιστήμη : «Ἡ πραγμα-

29 « Za peredovuyu sovetskuyu genetitcheskuyu nauku », στὸ « Pod Znamenem Marksizma » (1939) ἀρ. 10 : 148 - 149.

30 « Pod Znamenem Marksizma », ἀρ. 11 : 127 - 140

τική σημασία τῶν διαφορῶν μας βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι θέλουν νὰ μᾶς ἐπιβάλουν, τάχα σὰν προοδευτικὴ ἐπιστήμη, ἀπόψεις ποὺ στὸ μεγαλύτερο ποσοστό τους ἴσχυαν στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα καὶ ποὺ τώρα ἔχουν ξεπεραστεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη »[31].

Ἡ πρόταση γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ὑβριδικοῦ ἀραβόσιτου στὴν ΕΣΣΔ βασιζόταν στὴν ἐπιτυχία του στὶς ΗΠΑ (ὅπου ἡ χρήση του αὔξησε τὶς ἀποδόσεις κατὰ 20 μὲ 30 % σὲ ἐκτάσεις ἑκατοντάδων χιλιάδων ἑκταρίων). Τὸ πρόγραμμα τῆς ὑβρίδωσης εἶχε ὀργανωθεῖ ἀπὸ τὸν Βαβίλοφ καὶ τοὺς συνεργάτες του καὶ τὸ ΠΙΓΕ εἶχε κιόλας πετύχει ἀρκετὲς χρησιμοποιήσιμες σειρές. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ προοδευτικὴ μέθοδος συνάντησε σφοδρὴ ἀντίδραση ἀπὸ τοὺς Λυσένκο, Πρεζέντ, Ὀλσάνσκι καὶ ἄλλους, ποὺ μετὰ τὸ 1936 δὲν ἔπαψαν νὰ βάλλουν ἐναντίον της ἀπὸ τὰ γεωπονικὰ περιοδικά, χωρὶς νὰ διαθέτουν κανένα στέρεο ἐπιχείρημα.

Τὰ τελευταῖα στάδια

Τὸ θάρρος καὶ ἡ ἀποφασιστικότητα ποὺ ἔδειχνε ὁ Βαβίλοφ ὑπερασπίζοντας τὶς ἀρχές του καὶ τὶς ἐπιστημονικές του πεποιθήσεις, ἦταν, τὸ 1939, τὸ κύριο ἐμπόδιο στὴν ὁλοκληρωτικὴ νίκη τοῦ λυσενκοϊσμοῦ. Γι' αὐτὸ κι ὀργανώθηκε ἐναντίον του μιὰ μεγάλη ἐπίθεση. Ὁ λόγος τοῦ Μιτίν, ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως καὶ ποὺ περιεῖχε ἕνα σωρὸ ἀβάσιμες καὶ χυδαῖες κατηγορίες γιὰ τοὺς γενετιστὲς καὶ ἰδίως γιὰ τὸν Βαβίλοφ (χαρακτηριζόταν σὰν ἀντιδραστικὸς ἐπιστήμονας), ἀναδημοσιεύτηκε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1939 στὶς μεγάλες ἐφημερίδες τοῦ κέντρου. Μερικὲς βδομάδες ἀργότερα (στὶς 20 Φεβρουαρίου 1940) καὶ τελείως ἀδικαιολόγητα, ξαναδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα « Σοτσζεμλεντέλιε ».

Αὐτὸ ποὺ ἐρέθιζε κυρίως τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Βαβίλοφ ἦταν ἡ ἀναγνώρισή του στὸ ἐξωτερικὸ — ἀναγνώριση ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μάλιστα διακρινόταν πολὺ καθαρά. Ἂν καὶ τὸ

31 Στὸ ἴδιο, σ. 139

Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Γενετικῆς ἔγινε τὸ 1939 στὸ Ἐδιμβοῦργο, καὶ ὄχι στὴν ΕΣΣΔ, ὁ Βαβίλοφ ἐξελέγη πρόεδρός του. Ἡ προσφώνησή του σὰν πρόεδρος θὰ ἄνοιγε τὸ Συνέδριο. Ὅμως δὲν τοῦ δόθηκε ἄδεια νὰ πάει στὴ Σκωτία.

Ὁ Λυσένκο, σὰν πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ ἄρχισε νὰ ἐπεμβαίνει διοικητικὰ καὶ μὲ ἀπροκάλυπτο πιὰ τρόπο στὶς ἐργασίες τοῦ ΠΙΓΕ. Ἡ παρακάτω περικοπὴ ἀπὸ ἕνα γράμμα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ἔγραφε ὁ Βαβίλοφ τὸ 1940, δυὸ μὲ τρεῖς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψή του, δείχνει παραστατικὰ τὴν κατάσταση. Ἀπευθυνόταν στὴν ὑψηλότερη διοικητικὴ βαθμίδα καὶ εἰδικὰ στὸν Κομισάριο τῆς Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ Μπενεντίκτοφ[32].

Ἡ ἀνώμαλη κατάσταση ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῆς ΛΠΑΓΕ στὴ διεύθυνση τοῦ ΠΙΓΕ μὲ ὑποχρεώνει νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχή σας σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ νὰ ζητήσω τὴν παρέμβασή σας... Γιὰ νὰ καταλάβετε τὴν εἰδικὴ κατάσταση ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶ ὅτι ὅλοι οἱ ὑπεύθυνοι θεωρητικοὶ καὶ πρακτικοὶ γεωπόνοι συμμερίζονται τὶς ἀπόψεις τῶν ἐπιστημόνων τοῦ ΠΙΓΕ, ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι αὐτό. Ἡ ὑψηλὴ θέση ποὺ κατέχει ὁ Λυσένκο στὴ διοίκηση, ἡ μισαλλοδοξία του καὶ ἡ μέτρια μόρφωσή του τὸν ὁδηγοῦν στὴν προσπάθεια εἰσαγωγῆς ξεπερασμένων ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων (τὸν λαμαρκισμό), τὶς ὁποῖες ἡ πλειοψηφία τῶν εἰδικῶν σ' αὐτὸν τὸν τομέα θεωρεῖ σὰν ἐξαιρετικὰ ἀμφίβολες. Ὁ Λυσένκο — ἰσχυρὸς ἀπὸ τὴ θέση ποὺ κατέχει — ἀντιμετωπίζει μὲ ἀντίποινα τοὺς ἰδεολογικούς του ἀντιπάλους. Θὰ ἀναφέρω γεγονότα : 1) Τὸ Σεπτέμβρη ἐνῶ ὁ διευθυντὴς ἀπουσίαζε γιὰ ἕνα μήνα σὲ ἀποστολή, 14 διδάκτορες, ὅλοι ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες, κι ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ ὑποψηφίους[33] ἀπομακρύνθηκαν ἀπ' τὸ Ἰνστιτοῦτο σύμφωνα μὲ τὴν πολιτικὴ ποὺ ἐφαρμόζεται, δηλαδὴ μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ὅλων ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν τὶς ἴδιες ἀπόψεις μὲ τὸν πρόεδρο. Μόνον ἡ ἐπέμβαση τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου τῶν Κομισαρίων τῆς ΕΣΣΔ, τοῦ συντρόφου Βισίνσκι, ἔκανε δυνατὴ τὴ μερικὴ ἀναθεώρηση αὐτῆς τῆς χονδροειδοῦς καὶ χωρὶς προηγούμενο, ἐπέμβασης στὴν ἐπιστημονικὴ ζωὴ τῆς χώρας...

3) Ὑποδιευθυντές, ἕνας ἐπιστημονικὸς γραμματέας — ὅλοι ἀφοσιω-

32 Τὸ πρωτότυπο δίνει ὁλόκληρο τὸ γράμμα. Ἡ προσφυγὴ ἀναφέρει ἐννέα διαφορετικὰ σημεῖα. Ἐδῶ μεταφράζουμε μόνον τὰ τέσσερα. Ἕνα ἀντίγραφο τοῦ γράμματος ὑπάρχει στὸ ἀρχεῖο τοῦ Βαβίλοφ. (Μ.Λ.).

33 Διδάκτωρ καὶ ὑποψήφιος εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἐπιστημονικοὶ τίτλοι στὴν ΕΣΣΔ. (Μ.Λ.).

μένοι στὸν πρόεδρο — διορίστηκαν χωρὶς προηγούμενη σύμφωνη γνώμη τοῦ διευθυντῆ. Αὐτοὶ οἱ καινούργιοι διασαλεύουν τὴν τάξη στὸ Ἰνστιτοῦτο, ἐπειδὴ ὅλη τους ἡ ἐνεργητικότητα ἀναλώνεται στὴν προσπάθεια νὰ παραλύσουν τὴ δραστηριότητα τῆς διεύθυνσης καὶ νὰ πετύχουν τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ εὔνοια τοῦ προέδρου...

6) Ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸ ΠΙΓΕ τοῦ Λένινγκραντ ὁ πρόεδρος, ἐτόνισε ἀπερίφραστα, μπροστὰ σὲ συνέλευση ἐπιστημονικῶν ἐρευνητῶν, τὶς διαφορές του μὲ τὸ διευθυντὴ καὶ ὑπογράμμισε τὴν ἰδιαίτερη σημασία ὁρισμένων ἀνακαλύψεων ποὺ ἐνισχύουν τὶς ἀπόψεις του, ἂν καὶ οἱ ἀνακαλύψεις αὐτὲς δὲν ἔπεισαν τὴν πλειοψηφία τῶν ἐπιστημόνων. Ἡ συνηθισμένη συμπεριφορὰ τοῦ προέδρου πρὸς τὸν διευθυντὴ εἶναι οἱ συνεχεῖς ἐξευτελισμοὶ γιὰ ἐντελῶς ἀβάσιμες αἰτίες.

7) Ἡ κατάσταση ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ εἶναι ἀπόλυτα ἀπαράδεκτη, καλλιεργεῖται ἀτμόσφαιρα ἀήθης γιὰ ἐπιστημονικὸ ἵδρυμα, μὲ τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνων ποὺ δείχνουν δουλοπρέπεια πρὸς τὸν πρόεδρο — καὶ ὑπάρχουν ἀρκετοὶ — ἐξασφαλίζοντάς τους ὑλικὰ πλεονεκτήματα καὶ εἰδικὲς ἀποστολές...

Σὰν διευθυντὴς τοῦ ΠΙΓΕ ἔχω τὴν τιμὴ νὰ ζητήσω τὴν ἀποκατάσταση φυσιολογικῶν συνθηκῶν γιὰ νὰ μπορέσει ἡ διεύθυνση τοῦ Ἰνστιτούτου νὰ ἐξακολουθήσει τὴν ἐργασία της καὶ νὰ μὴν ὑποφέρουν πιὰ οἱ ἐρευνητὲς ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἀντικειμενικότητας καὶ τὶς ἀδικίες τοῦ προέδρου.

Ὁ Μπενεντίκτοφ ἐπικροτοῦσε τὰ μέτρα τοῦ Λυσένκο. Ἔτσι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζει κανεὶς ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρίξει τὰ αἰτήματα τοῦ Βαβίλοφ. Σὲ μιὰ συνεδρίαση τῆς ΛΠΑΓΕ, λίγο πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸ γράμμα, ὁ Μπενεντίκτοφ ἔλεγε : « Καταδικάζουμε ἀπόλυτα τὶς τάσεις ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν μεντελισμὸ κι ἀπὸ τὴν τυπικὴ γενετικὴ καὶ δὲν θὰ ὑποστηρίξουμε μὲ κανένα τρόπο αὐτὲς τὶς τάσεις ».

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1940 ὁ Βαβίλοφ, συναισθανόμενος ὅτι πλησίαζε ἡ λύση, πῆγε νὰ ἐπισκεφτεῖ τὸν Ἀντρέγιεφ, γραμματέα τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚ. Εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ πετύχαινε τὴν ὑποστήριξή του γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει τὴν ἀνώμαλη κατάσταση ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ στὶς γεωπονικὲς ἐπιστῆμες. Ὅμως λίγο ἀργότερα ἔλεγε στοὺς φίλους του : « Ἡ ὑπόθεσή μας βρίσκεται σὲ κακὸ δρόμο. Ἀκόμα κι ὁ Ἀντρέγιεφ φοβᾶται τὸν Λυσένκο ».

Δὲν εἶχε ἄδικο. Ὁ Λυσένκο εἶχε γίνει ὁ εὐνοούμενος τοῦ Στάλιν [34].

Σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ

Τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἱστορίας εἶναι πολὺ γνωστό. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1940 ὁ Βαβίλοφ συνελήφθη. Ἀστυνομικοὶ τῆς Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ τὸν ἀπήγαγαν χωρὶς προσχήματα, ἀπὸ ἕναν ἀγρὸ τῆς δυτικῆς Οὐκρανίας, κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῶν συναδέλφων του, ποὺ βρίσκονταν μαζί του στὴν τελευταία του ἀποστολή. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἀποστολὴ εἶχε ὀργανωθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Κομισαριάτου τῆς Γεωργίας, κι ὁ κομισάριος Μπενεντίκτοφ τὴν εἶχε ἀναθέσει στὸν Βαβίλοφ, παρ' ὅλη τὴν κατηγορηματικὴ ἄρνηση τοῦ Λυσένκο. Ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Βαβίλοφ, ὁ Μπαχτέγιεφ, ποὺ ἦταν μέλος τῆς ἀποστολῆς, διηγήθηκε στὸν γράφοντα τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ἐλευθερίας τοῦ Βαβίλοφ.

Ὁ Βαβίλοφ κ' οἱ σύντροφοί του πῆγαν πρῶτα στὸ Κίεβο. Ἀπὸ κεῖ προχώρησαν μὲ αὐτοκίνητο στὸ Λβὸφ καὶ μετὰ στὸ Τσερνοβίτσι. Μετά, μὲ τρία ὑπερφορτωμένα λεωφορεῖα, ὁ Βαβίλοφ καὶ μιὰ μεγάλη ὁμάδα ἀπὸ ἐγχώριους εἰδικευμένους ἐρευνητὲς ξεκίνησαν πρὸς τοὺς λόφους γιὰ νὰ μαζέψουν φυτὰ καὶ νὰ τὰ μελετήσουν. Ἕνα ἀπὸ τὰ λεωφορεῖα δὲν μπόρεσε νὰ προχωρήσει στὸν ἀνώμαλο δρόμο καὶ γύρισε πίσω. Οἱ ἐπιβάτες του συνάντησαν στὸ γυρισμὸ ἕνα μικρὸ αὐτοκίνητο, ποὺ μέσα του βρίσκονταν διάφοροι μὲ πολιτικά. « Ποῦ εἶναι τὸ αὐτοκίνητο τοῦ Βαβίλοφ ; ρώτησε ἕνας ἀπ' αὐτούς. Τὸν χρειαζόμαστε ἀμέσως ». « Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὁ δρόμος εἶναι πολὺ κακός. Γυρίστε πίσω μαζί μας στὸ Τσερνοβίτσι. Θὰ ἐπιστρέψει στὶς 6 μὲ 7 τὸ ἀπόγεμα. Αὐτὸς εἶναι ὁ ταχύτερος τρόπος γιὰ νὰ τὸν βρεῖτε ». « Ὄχι, πρέπει νὰ τὸν βροῦμε ἀμέσως. Ἔφθασε ἕνα

34 Ἂς σημειωθεῖ πὼς κάποιο τηλεφώνημα τοῦ Βαβίλοφ στὸν Στάλιν, τὸν Μάρτιο τοῦ 1939 καὶ ὁ ὑποτιθέμενος διάλογος ποὺ ἐπακολούθησε (Ποπόφσκι, στὴν ἐφημερίδα « Sovetskaya Rossiya », 27 Νοεμβρίου 1964), εἶναι καθαρὰ ἐπινοήματα. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἀναφέρεται στὶς καθόλου αὐθεντικὲς ἀναμνήσεις ἑνὸς φιλικοῦ προσώπου τοῦ Βαβίλοφ. Κανένας ἀπὸ τοὺς φίλους του καὶ τοὺς συγγενεῖς του δὲν θυμᾶται νὰ ἔγινε κάτι τέτοιο τὸ 1939. [1966].

τηλεγράφημα ἀπὸ τὴ Μόσχα ποὺ τὸν ἀνακαλεῖ ἐπειγόντως».

Τὸ βράδι, τ' ἄλλα μέλη τῆς ἀποστολῆς γύρισαν χωρὶς τὸν Βαβίλοφ. Τὸν πῆραν τόσο γρήγορα, ποὺ τὰ πράγματά του ἔμειναν σ' ἕνα ἀπὸ τὰ λεωφορεῖα. Ἀργά, ὅμως, τὸ βράδι, τρεῖς μὲ πολιτικὰ ἦρθαν καὶ τ' ἀναζήτησαν. Ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς, ψάχνοντας γιὰ τὶς ἀποσκευὲς τοῦ Βαβίλοφ, ἀνάμεσα στὰ πράγματα ποὺ ἦταν στοιβαγμένα σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ δωματίου, ἀνακάλυψε ξαφνικὰ ἕνα μεγάλο μάτσο ἀπὸ ἕνα ἡμιάγριο εἶδος ντόπιου σταριοῦ, ποὺ εἶχε μαζέψει τὸ πρωὶ ὁ Βαβίλοφ[35]. Ἀργότερα διαπιστώθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα τελείως καινούργιο εἶδος. Ἔτσι, στὶς 6 Αὐγούστου 1940, τὴν τελευταία μέρα ποὺ πέρασε στὴν ὑπηρεσία τῆς πατρίδας του, ὁ Βαβίλοφ ἔκανε καὶ τὴν τελευταία του ἀνακάλυψη στὴ βοτανικὴ γεωγραφία. Ἂν καὶ ἦταν μιὰ μικρὴ ἀνακάλυψη, δὲν μπο-

[35] Ἡ πρώτη λεπτομερειακὴ περιγραφὴ τῆς τελευταίας ἀποστολῆς καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς σύλληψης τοῦ Βαβίλοφ, ὀφείλεται στὸν Μπαχτέγιεφ, καὶ ἔγινε στὴ διάρκεια τῆς ἐτήσιας συνέλευσης τῆς ἑταιρίας τῶν φυσιοδιφῶν τῆς Μόσχας, στὶς 24 Νοεμβρίου 1964. Ὁ Μπαχτέγιεφ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς στείλει τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας του.

Ἡ περιγραφὴ ποὺ δίνουμε ἐδῶ βασίζεται σὲ μεγάλο ποσοστὸ σὲ μιὰ συνομιλία ποὺ εἶχα μὲ τὸν Μπαχτέγιεφ τὸ 1962.

Μοῦ φαίνεται πὼς δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ ἔγινε κάτω ἀπὸ τόσο ἐξαιρετικὲς συνθῆκες κι ἐνῶ βρισκόταν κοντὰ στὰ σύνορα τῆς χώρας. Φαίνεται πὼς κάποιος πέτυχε στὴ Μόσχα νὰ συλληφθεῖ ὁ Βαβίλοφ ἀκριβῶς ἐπειδὴ βρισκόταν κοντὰ στὰ σύνορα τῆς χώρας. Στὰ τέλη τοῦ 1940 κυκλοφοροῦσαν ἐπίμονες φῆμες ὅτι ὁ Βαβίλοφ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ φύγει παράνομα κι ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος τῆς σύλληψής του. Σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ Μπαχτέγιεφ οἱ πράκτορες ποὺ ἦρθαν νὰ συλλάβουν τὸ σοφὸ ἐπιστήμονα, ἔφθασαν ἀπὸ τὴν Μόσχα μὲ ἀεροπλάνο κι ὁδήγησαν πίσω τὸν Βαβίλοφ πάλι μ' ἀεροπλάνο. Ἡ σύλληψη ἔγινε τόσο ἀναπάντεχα, ποὺ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς νόμισαν ὅτι ὁ ἀρχηγός της ἔπρεπε νὰ γυρίσει βιαστικὰ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο.

Τὸ 1965 καὶ 1966, ὁ Ποπόφσκι, ἀφοῦ μελέτησε προσεχτικὰ τὸν φάκελο Βαβίλοφ, ἀνέφερε σὲ μιὰ δημόσια συγκέντρωση ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ. Περιεῖχε διάφορες γελοῖες κατηγορίες : π.χ., ὅτι ἦταν κατάσκοπος, ἀρχηγὸς κάποιου « ἐργατικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος » κλπ. Ἡ ἴδια ἀπόφαση ἔλεγε ἀκόμη ὅτι οἱ ἐργασίες ποὺ γίνονταν στὸ ΠΙΓΕ, κάτω ἀπὸ τὶς ὁδηγίες τοῦ Βαβίλοφ, εἶχαν σκοπὸ τὴν ἄρνηση τῶν θεωριῶν τοῦ Λυσένκο (ποὺ ὑποτίθεται πὼς εἶχαν ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς ΕΣΣΔ). Ὑπάρχει ἐπίσης στὸ φάκελο τοῦ Βαβίλοφ ἕνα γράμμα τοῦ Μπέρια, ἀρχηγοῦ τότε τῆς Νὶ-Κὰ-Βὲ-Ντὲ πρὸς τὸν Μόλοτοφ, ποὺ ἦταν ὑπεύθυνος τοῦ τμήματος ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων τοῦ ΠΓ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα ὁ Μπέρια ζητᾶ τὴν ἄδεια νὰ συλλάβει τὸν Βαβίλοφ. [1966].

ρεῖ, πάντως, ν' ἀγνοηθεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης. Πόσοι σημερινοὶ ἐπιστήμονες, διαβάζοντας γι' αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη στὴν πανηγυρικὴ ἔκδοση ποὺ κυκλοφόρησε πρὸς τιμὴν τοῦ Βαβίλοφ τὸ 1960, θὰ ἀναλογίζονται ὅτι ἡ μέρα ἀκριβῶς ἐκείνη, ἦταν μιὰ μέρα ποὺ γέμισε τοὺς ἐπιστήμονες ὅλου τοῦ κόσμου μὲ πίκρα καὶ μὲ πόνο ;

Ἄλλες συλλήψεις

Μετὰ τὸν Βαβίλοφ ἦρθε ἡ σειρὰ τῶν πιὸ στενῶν συνεργατῶν καὶ φίλων του. Πέθαναν στὴ φυλακή : ὁ Καρπετσένκο [36], ὑπεύθυνος τοῦ ἐργαστηρίου τῆς γενετικῆς τοῦ ΠΙΓΕ, γενετιστὴς μὲ διεθνῆ φήμη, ἡγέτης μιᾶς σημαντικῆς ἐπιστημονικῆς σχολῆς, ποὺ ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῆς στειρότητας τῶν διαχωρισμένων ὑβριδίων· ὁ Λεβίτσκι, ὑπεύθυνος τοῦ τμήματος τῆς Κυτταρολογίας τοῦ Ἰνστιτούτου, ὁ ἐγκυρότερος σοβιετικὸς ἐπιστήμονας στὸν κλάδο του, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐφεύρει πολλὲς νέες τεχνικὲς καὶ μέθοδες ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀκόμα καὶ σήμερα· ὁ Γκοβόροφ, ὑπεύθυνος γιὰ τὰ κηπευτικά, ποὺ εἶχε συγκροτήσει μιὰ παγκόσμια συλλογὴ ἀπὸ τέτοια φυτὰ κ' εἶχε δημιουργήσει πολλὲς πολύτιμες ποικιλίες.

Κι ἄλλοι ἐπιστήμονες συνελήφθησαν, ὅπως ὁ Κοβαλιόφ, παλιὸς ὑποδιευθυντὴς τοῦ ΠΙΓΕ καὶ εἰδικὸς στὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν ὀπωροφόρων κι ὁ Φλιαξμπέργκερ, πολὺ γνωστὸς εἰδικὸς στὰ σιτηρά. Ὅλοι ἀποκαταστάθηκαν ἀργότερα.

36 Συνέλαβαν τὸν Καρπετσένκο λίγο μετὰ τὴ δημοσίευση ἑνὸς κύριου ἄρθρου (στὶς 13 Δεκεμβρίου 1940), στὴν ἐφημερίδα « Leningradsky Universitet », στὴ σύνταξη τῆς ὁποίας ὁ Πρεζὲντ ἔπαιζε βασικὸ ρόλο, ὅπου τὸ μάθημα τῆς γενετικῆς τοῦ Καρπετσένκο δεχόταν τὴ συνηθισμένη σφοδρὴ κριτική. Γινόταν ἀκόμα ἡ πρόταση νὰ διωχτοῦν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο αὐτὸς καὶ οἱ συνεργάτες του, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι τὸ τμῆμα τους εἶχε μεταβληθεῖ σὲ « κέντρο ἀντιδραστικῆς διδασκαλίας κι ἐκπροσωποῦσε, σὲ κάθε περίπτωση, τὶς ἐξτρεμιστικὲς θεωρίες τῆς βιολογίας ».

Ἡ δίκη τοῦ Βαβίλοφ

Τὸ 1954 - 1955, ἡ οἰκογένεια τοῦ Βαβίλοφ ζήτησε νὰ γίνει ἀναθεώρηση μὲ σκοπὸ τὴν ἀποκατάστασή του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλιοὺς συνεργάτες του προσκλήθηκαν στὸ γραφεῖο τοῦ ἀνακριτῆ, στὴ διάρκεια τῆς ἀναψηλάφησης. Τότε ἔγιναν γνωστὰ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, ποὺ τὸ 1940 εἶχαν ἀναμιχθεῖ ἐνεργὰ — ἂν καὶ μόνο σὰν βοηθητικὰ ὄργανα — σ' αὐτὴ τὴ βρωμερὴ ἱστορία.

Ἔχουμε κιόλας μιλήσει γιὰ τὸν Σουντένκο. Ἦταν πράκτορας τῆς Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντέ. Παρὰ τὶς ἔντονες διαμαρτυρίες τοῦ Βαβίλοφ, ὁ Λυσένκο τὸν εἶχε διορίσει ὑποδιευθυντὴ τοῦ ΠΙΓΕ. Στὴ σύντομη περίοδο τῆς ὑπηρεσίας του, ὁ Σουντένκο ἔφτιαξε μιὰν ὁλόκληρη ὀργάνωση ἐχθρικὴ πρὸς τὸν Βαβίλοφ, ἡ ὁποία συνεχῶς συκοφαντοῦσε καὶ κατέδιδε γραφτὰ τοὺς ἐπικεφαλῆς τοῦ ἰνστιτούτου, ἐνῶ ταυτόχρονα κολάκευε μὲ κάθε τρόπο τὸν Λυσένκο. Αὐτὲς οἱ δραστηριότητες ἦταν τόσο ἔκδηλες, ποὺ στὴ συνεδρίαση τοῦ τμήματος τῶν ἐπιστημόνων τοῦ περιφερειακοῦ κομματικοῦ γραφείου (ἡ ὁποία ἀναφέρθηκε καὶ παραπάνω) πολλοὶ ὁμιλητὲς καταδίκασαν ἀνοιχτὰ τὴν ὕπουλη τακτικὴ καὶ τὸ προκλητικὸ ὕφος αὐτοῦ τοῦ σιχαμένου λιβανιστῆ τοῦ Λυσένκο. Ὁ ἴδιος ὁ Βαβίλοφ ὑπογράμμισε τὴν ἀγραμματοσύνη τοῦ Σουντένκο καὶ τὸν καταλυτικό του ρόλο. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ ὁ Σουντένκο μεταφέρθηκε (ἢ μᾶλλον ξαναγύρισε) στὸ διευθυντικό του πόστο στὴ Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντέ [37].

Ἔγιναν ἀκόμα γνωστὰ τὰ ὀνόματα ὁρισμένων προσώπων ποὺ προσκλήθηκαν σὰν « ἐμπειρογνώμονες » γιὰ νὰ προσφέρουν μιὰν « ἐπιστημονικὴ » βάση στὴν ἀπαγγελία τῆς κατηγορίας. Ἔπρεπε νὰ καταθέσουν ὅτι ὁ Βαβίλοφ ἀνέπτυσσε « δραστηριό-

[37] Πολλὰ ἄτομα μπόρεσαν νὰ μελετήσουν τὸν φάκελο τοῦ Βαβίλοφ, ὄχι μόνο τὴν ἐποχὴ τῆς ἀναψηλάφησης ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀργότερα. Ἀποδείχτηκε, πραγματικά, ὅτι ὁ Σουντένκο ἦταν ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀγροτικοῦ τμήματος τῆς Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ κι αὐτὸς διηύθυνε ὅλη τὴν ὑπόθεση. Οἱ ἀνακρίσεις ἔγιναν ἀπὸ κάποιον Χβάτ. Στοὺς ἕντεκα μῆνες ποὺ βάστηξε ἡ ἀνάκριση ὁ Βαβίλοφ ἀνακρίθηκε πάνω ἀπὸ ἑκατὸ φορές. [1967].

τητες σαμποτὲρ » — τὶς ὁποῖες, βέβαια, αὐτὸς ἀρνιόταν στὴν ἀνάκριση. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐμπειρογνώμονες, νεκρὸς σήμερα, ὁ καθηγητὴς Γιακούσκιν, μέλος τῆς ΛΠΑΓΕ, εἶχε διακριθεῖ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ δουλοπρέπειά του πρὸς τὸν Λυσένκο. Σ' ἕνα πανεπιστημιακὸ σύγγραμμά του ἀναφέρει πάνω ἀπὸ ἑκατὸ φορὲς τὸ ὄνομα τοῦ Λυσένκο.

Γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριβεῖς, θὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι τὸ 1954, ὅταν ἄρχισε ἡ μαζικὴ ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν θυμάτων τῆς ἐποχῆς τῆς αὐθαιρεσίας, ὁ Γιακούσκιν κλήθηκε πολλὲς φορὲς ἀπὸ τοὺς ἀνακριτὲς γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ὑπογραφή του στὶς καταγγελίες καὶ στὰ ἔγγραφα ποὺ ἀπέδιδαν δραστηριότητες σαμποτὰζ σὲ ἀθώους καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχαν καταδικαστεῖ ἄδικα. Ἀνίκανος ν' ἀντέξει αὐτὴ τὴ δοκιμασία, ὁ Γιακούσκιν ἔπεσε ἄρρωστος γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα καί, τελικά, πέθανε, χωρὶς καθόλου στὸ μεταξὺ νὰ ἀναλάβει [38].

Ἕνας ἄλλος ἐμπειρογνώμων, ὁ Βοντκόφ, διακρίθηκε γιὰ δουλοπρέπεια πρὸς τὸν Λυσένκο ἀνάλογη μὲ τοῦ προηγούμενου. Στὴ συνεδρίαση τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1948, εἶπε : « Οἱ νέες θεωρίες τῆς γεωπονικῆς ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ στοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες Λυσένκο καὶ Βίλιαμς. Οἱ ἐργασίες τους εἶναι τὰ μεγαλύτερα ἐπιτεύγματα τῆς γεωπονικῆς σκέψης καὶ ἡ μεγαλύτερη συμβολὴ στὴν παγκόσμια γεωπονικὴ ἐπιστήμη. Δὲν μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε αὐτὸ τὸ γεγονός, σύντροφοι. Στὴν ἐπιστήμη δὲν χρειάζονται ψευτοσεμνότητες. Δουλεύουμε στὶς συνθῆκες τῆς κοινωνίας τῶν Σοβιέτ, κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ συντρόφου Στάλιν, καὶ μὲ καινοτόμους τῆς ἐπι-

38 Ὁ Ποπόφσκι ἀνακοίνωσε δημόσια τὴν ὕπαρξη ἑνὸς γράμματος τοῦ Γιακούσκιν πρὸς τὸν εἰσαγγελέα μὲ τὸ ὁποῖο διαψεύδει τὴν πρώτη του κατάθεση. Δηλώνει ὅτι οἱ « ἐμπειρογνώμονες » ὑποχρεώθηκαν νὰ ὑπογράψουν ἕτοιμα ἔγγραφα. Ὁ ἴδιος στρατολογήθηκε ἀπὸ τὴν Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ μὲ τίμημα τὴν ἐλευθερία του, μετὰ τὴ σύλληψή του τὸ 1929. Προσθέτει ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ἀνεξάρτητος ἐμπειρογνώμων, ἀφοῦ ἦταν στὴν πραγματικότητα πράκτορας τῆς Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντέ. Τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἦταν τὸ ἴδιο ἐξαρτημένα : ὁ Ζουμπάρεφ ἀνῆκε στὴν Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντέ, ὁ Μοσόλοφ ἦταν βοηθὸς τοῦ Λυσένκο στὴν ΛΠΑΓΕ, καὶ ὁ Τσουενκὸφ ἦταν ὑποκομισάριος τῆς Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ. Τὴν ἐποχὴ τῶν ἀποκαταστάσεων διέψευσαν τὶς πρῶτες καταθέσεις τους. Κατέθεσαν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ δὲν συνεδρίασε ποτὲ κι ὅτι κάθε ἐμπειρογνώμονα τὸν « δούλευαν » χωριστά.

στήμης τέτοιας ἀξίας σὰν τοὺς Μιτσούριν, Βίλιαμς καὶ Λυσένκο ».

Στὶς 9 Ἰουλίου 1941, τὸ Ἀνώτατο Τριμελὲς Στρατοδικεῖο, μετὰ ἀπὸ σύσκεψη λίγων λεπτῶν, ἔβγαλε τὴν ἀπόφασή του γιὰ τὸν Βαβίλοφ. Ἀναγνωρίστηκε ἡ ἐνοχή του γιὰ πολλὲς παραβάσεις τοῦ ἄρθρου 58 : Συμμετοχὴ σὲ συνωμοσία τῆς δεξιᾶς, κατασκοπία γιὰ λογαριασμὸ τῆς Ἀγγλίας, ἀρχηγία τοῦ ἐργατικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος, σαμποτὰζ στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, ἐπαφὲς μὲ λευκορώσους ἐμιγκρέδες κλπ. Στὴ δίκη του, ὁ Βαβίλοφ ἀρνήθηκε ὅλες τὶς κατηγορίες. Ἡ ἀπόφαση ἦταν καταδίκη στὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν, θάνατος. Καὶ οἱ δύο προσφυγὲς τοῦ Βαβίλοφ στὸ ἀναθεωρητικό, ἀπορρίφθηκαν. Ἀλλὰ ἡ ποινή, ἀντίθετα μ᾿ ὅ,τι συνέβαινε τότε, δὲν ἐκτελέστηκε ἀμέσως. Καθὼς φαίνεται, χρειαζόταν κάποια συναίνεση « ἐκ τῶν ἄνω » [39].

Μόνο μετὰ ἀπὸ πολλοὺς μῆνες, ὅταν ὁ Βαβίλοφ βρισκόταν στὴ φυλακὴ τοῦ Σαράτοφ, ἡ θανατικὴ ποινὴ μεταβλήθηκε σὲ φυλάκιση 10 ἐτῶν. Δὲν μπόρεσε ν᾿ ἀντέξει τὶς συνθῆκες τῆς φυλακῆς περισσότερο ἀπὸ ἕνα χρόνο. Πέθανε στὶς 26 Ἰανουαρίου 1943. Στὶς 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 1955 τὸ Ἀνώτατο Ἀναθεωρητικὸ Δικαστήριο ἀποκατέστησε τὸν Βαβίλοφ γιὰ ἔλλειψη τοῦ corpus delicti.

Στὶς 9 Σεπτεμβρίου 1955 τὸ Προεδρεῖο τῆς ΛΠΑΓΕ ἀποκατέστησε τὸ ὄνομά του στὸν κατάλογο τῶν θανόντων μελῶν της.

39 Ἔχουμε κάθε λόγο νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ εἶχε ἐπιδοκιμαστεῖ « ἐκ τῶν ἄνω ». Δὲν μπορεῖ λοιπὸν ν᾿ ἀποδοθεῖ σ᾿ ἕνα μόνο πρόσωπο. Ὅταν ἀποκαταστάθηκε, βρέθηκαν στὸ φάκελό του πολλὲς ὑπεύθυνες δηλώσεις ἐναντίον του. Οἱ παλιότερες χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1931. Δὲν ἦταν ἡ ἄμεση αἰτία τῆς σύλληψής του, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπιστράφηκαν στοὺς ἀποστολεῖς τους σὰν συκοφαντικές, ὅπως ἔγινε μερικὲς φορὲς τὸ 1938 - 1939. Διατηρήθηκαν γιὰ νὰ χρησιμεύσουν ὅταν θὰ ἐρχόταν ἡ στιγμὴ νὰ ζητηθεῖ ἡ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ. Τὸ 1937 - 1938 ἡ σύλληψη ἑνὸς σοφοῦ ἐπιστήμονα μὲ τεράστια διεθνῆ φήμη θὰ γεννοῦσε σίγουρα δυσάρεστες ἀντιδράσεις στὸ ἐξωτερικό, καθόλου εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ΕΣΣΔ. Θὰ ἔδινε ἴσως ἀφορμὴ νὰ ἐξεταστοῦν μὲ μεγαλύτερη προσοχὴ ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ οἱ ἄλλες δίκες ποὺ γίνονταν τότε. Οἱ ὑπεύθυνοι εἶχαν συνείδηση αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Ἀλλά, στὸ τέλος τοῦ 1940, ὅταν ὁ πόλεμος ἀγκάλιαζε ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἡ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ πέρασε σχεδὸν ἀπαρατήρητη. [1966]. (Ἡ σημείωση ἔχει συντμηθεῖ ἀπὸ τὸν Μ.Λ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Βαβίλοφ

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1941 κι ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ προχωροῦσαν, οἱ φυλακισμένοι τῆς Μόσχας μεταφέρθηκαν στὸ ἐσωτερικό. Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους, ὁ Βαβίλοφ μεταφέρθηκε στὴ φυλακὴ τοῦ Σαράτοφ. Ἐκεῖ τοποθετήθηκε στὸ ὑπόγειο καὶ χωρὶς παράθυρο κελὶ τῶν μελλοθανάτων. Ἀπαγορευόταν νὰ βγεῖ, ἔστω καὶ λίγο, στὴν αὐλὴ γιὰ νὰ περπατήσει. Ὁ Βαβίλοφ πέρασε πολλοὺς μῆνες σ' αὐτὸ τὸ μπουντρούμι καὶ μόνο τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942, μετὰ τὴ μετατροπὴ τῆς ποινῆς του, μεταφέρθηκε σὲ κανονικὸ κελί. Ὅμως βρισκόταν κιόλας σὲ πολὺ κακὴ φυσικὴ κατάσταση. Ἂν πιστέψουμε τὸν Ποπόφσκι, ὁ φάκελος τοῦ Βαβίλοφ περιέχει ἕνα γράμμα πρὸς τὸν Μπέρια, γραμμένο στὸ κελὶ τοῦ μελλοθάνατου. Κρίνοντας ἀπ' αὐτὸ τὸ γράμμα, φαίνεται πὼς ὁ Μπέρια δὲν ἐπιδοκίμασε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Μετὰ τὴν καταδίκη του ὁ Βαβίλοφ εἶχε μεταφερθεῖ στὶς φυλακὲς τῆς Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντέ, ὅπου βρισκόταν κάτω ἀπὸ ἕνα καθεστὼς κράτησης λιγότερο αὐστηρό. Τὸν εἶχαν μάλιστα πληροφορήσει πὼς θὰ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐξακολουθήσει τὶς προσωπικές του ἐργασίες, παρ' ὅλο ποὺ ἴσχυε ἀκόμα ἡ θανατικὴ ποινή του. Ἀλλά, ὅταν οἱ Γερμανοὶ πλησίαζαν τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1941, κ' οἱ φυλακισμένοι ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴ Μόσχα, αὐτὲς οἱ εὔνοιες πῆραν τέλος. Δὲν εἶναι ἀπίθανο, ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν κράτησης τοῦ Βαβίλοφ τὸν Αὔγουστο καὶ τὸν Σεπτέμβριο νὰ ὀφείλεται στὴν ἐνεργητικὴ ἐπέμβαση τοῦ Πριανίσνικοφ. Ἡ γυναίκα τοῦ Μπέρια ἦταν μαθήτριά του κι ἐργαζόταν στὸ τμῆμα τοῦ Πριανίσνικοφ μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς σύλληψης τοῦ Μπέρια, τὸ 1953. Μέσον αὐτῆς κατόρθωσε ὁ Πριανίσνικοφ νὰ σώσει τὸν Βαβίλοφ καὶ νὰ βελτιώσει τὶς συνθῆκες τῆς φυλάκισής του [40].

Γνωρίζουμε πολὺ λίγα γιὰ τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ Βαβίλοφ στὴ φυλακὴ Σαράτοφ. Κατόρθωσα νὰ μαζέψω ὁρισμένες πληροφορίες ἀπὸ δεύτερο χέρι. Προέρχονται ἀπὸ ἕνα

40 Ἡ προσθήκη αὐτὴ ἔγινε τὸ 1967. Βλέπε κεφάλαιο Ε'.

συγκρατούμενο τοῦ Βαβίλοφ, σήμερα νεκρό. Σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενά του, ὅταν ὁ Βαβίλοφ μεταφέρθηκε στὸ τμῆμα τῶν κοινῶν κρατουμένων ὑπέφερε ἀπὸ ἀσιτία κ' ἡ κατάστασή του ἦταν πολὺ βαρειά. Μπαίνοντας στὸ θάλαμο, αὐτοπαρουσιάστηκε : « 'Ακαδημαϊκὸς Βαβίλοφ, ἂν μιλᾶμε γιὰ τὸ παρελθόν· ἂν μιλᾶμε σὰν τοὺς δικαστές μου, κοπριά ». Οἱ φυλακισμένοι φέρνονταν στὸν Βαβίλοφ μὲ μεγάλο σεβασμό. 'Αργότερα, ὅταν πιὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμη οὔτε γιὰ νὰ περπατήσει, τὸν μετέφεραν ἔξω στὰ χέρια, γιὰ νὰ ἀναπνέει λίγο καθαρὸν ἀέρα, ἐλπίζοντας νὰ ἀνακουφιστεῖ κάπως.

'Η γυναίκα κι ὁ γιὸς τοῦ Βαβίλοφ μεταφέρθηκαν μαζὶ μ' ὅλον τὸν πληθυσμὸ τοῦ Λένινγκραντ, κατὰ τὴν ἐκκένωση τῆς πόλης, τὸ 1942, καὶ τοὺς πῆγαν στὸ Σαράτοφ, σὲ δυὸ χιλιόμετρα ἀπόσταση ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὅπου ἀργοπέθαινε ὁ σοφός. 'Αλλὰ ἡ Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ δὲν ἀποκάλυψε ποτὲ στὴ γυναίκα του ὅτι ὁ ἄντρας της ἦταν τόσο κοντά της, λέγοντάς της ὅτι βρίσκεται στὴ Μόσχα [41].

Στὸ τέλος τοῦ 1942 ὁ Βαβίλοφ, ποὺ εἶχε « ἐξαφανιστεῖ » μὲ μυστηριώδη τρόπο ἀπὸ τὸ διεθνὲς ἐπιστημονικὸ προσκήνιο, ἐξελέγη ξένο μέλος τῆς Βασιλικῆς 'Εταιρίας τοῦ Λονδίνου. "Οταν ἡ Νὶ - Κὰ - Βὲ - Ντὲ πληροφορήθηκε τὴν ἐκλογή του, βιάστηκε νὰ ἐπανεξετάσει τὸ φάκελό του. 'Αλλὰ ἦταν πιὰ πολὺ ἀργά. 'Η ζωὴ ἐγκατέλειπε αὐτὸ τὸ ταλαιπωρημένο ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὸν ὑποσιτισμὸ σῶμα. *Ηταν ἀδύνατο νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο. Τὸ πιστοποιητικὸ τοῦ θανάτου του λέει πὼς ὁ Βαβίλοφ πέθανε ἀπὸ πνευμονία. 'Ο θάνατος τοῦ Βαβίλοφ ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀπώλεια ποὺ προξένησε ἡ προσωπολατρία στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη.

'Ο Μεγκάλοφ, ἕνας ἐντομολόγος ἀπ' τὸ Σαράτοφ, ποὺ εἶχε

41 'Ο Νεμτσίνοφ, διευθυντὴς τῆς Γεωπονικῆς 'Ακαδημίας Τιμιριάζεφ ἤξερε πὼς ὁ Βαβίλοφ εἶχε μεταφερθεῖ στὸ Σαράτοφ. 'Η γυναίκα του ἀναφέρει, πὼς ὅταν μεταφέρθηκαν μὲ τὸν ἄντρα της στὴν κεντρικὴ 'Ασία, αὐτὸς τὴν ἔστειλε στὸ Σαράτοφ μ' ἕνα δέμα μὲ τρόφιμα γιὰ τὸν Βαβίλοφ. 'Η διεύθυνση τῆς φυλακῆς ἀρνήθηκε τὸ δέμα κι ὁ Νεμτσίνοφ δέχτηκε μιὰν αὐστηρὴ ἐπίπληξη. 'Ο Τερνοπόλσκι, συγκρατούμενος τοῦ Βαβίλοφ, στὴ φυλακὴ τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Σαράτοφ, μοῦ εἶπε ὅτι σ' αὐτὴ τὴ φυλακή, κελιὰ ποὺ προορίζονταν γιὰ ἕναν ἢ δύο κρατουμένους, φιλοξενοῦσαν κάποτε μέχρι δέκα. ('Η σημείωση ἔχει συντμηθεῖ ἀπ' τὸν Μ.Λ.).

γνωρίσει τὸν Βαβίλοφ ὅταν δούλευε σ' αὐτὴ τὴν πόλη τὸ 1920, μαθαίνοντας πὼς ὁ σοφὸς βρισκόταν στὴ φυλακή, ἀποφάσισε νὰ τὸν βοηθήσει, στέλνοντάς του ἔστω λίγα τρόφιμα. Στὴν ἀρχὴ τὰ δέματα δόθηκαν στὸ φυλακισμένο, καὶ σώζεται σὰν κειμήλιο ἕνα λακωνικὸ σημείωμα μὲ τὶς λέξεις : « Εὐχαριστῶ. Ν. Βαβίλοφ ». Μετὰ ὅμως τὸ τρίτο δέμα, ὁ Μεγκάλοφ εἰδοποιήθηκε ὅτι ὁ φυλακισμένος εἶχε μεταφερθεῖ ἀπ' τὸ Σαράτοφ.

Ἡ σύλληψη κι ὁ θάνατος τοῦ Βαβίλοφ, ἑνὸς σοφοῦ ἐπιστήμονα ποὺ τὸ ὄνομα κ' οἱ ἐργασίες του ἦταν γνωστὰ σ' ὅλο τὸν κόσμο, εἶχαν διεθνεῖς ἐπιπτώσεις. Τὰ ἑπόμενα χρόνια δημοσιεύτηκαν ἑκατοντάδες ἄρθρα ποὺ κατέκριναν, δικαιολογημένα, τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ὅμως οἱ περισσότερες ξένες ἐφημερίδες κατάσχονταν μόλις ἔφθαναν στὴν ΕΣΣΔ, ἢ τὰ σχετικὰ ἄρθρα ἀφαιροῦνταν. Ἔτσι ἡ σοβιετικὴ κοινὴ γνώμη δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἰδέα γιὰ τὴν ἐπίμονη καὶ καθόλου κολακευτικὴ κριτικὴ ποὺ ἄσκοῦσαν οἱ ξένοι ἐπιστήμονες στὸ θέμα τῆς σύλληψης καὶ τῆς « ἐξαφάνισης » τοῦ Βαβίλοφ καὶ τόσων ἄλλων. Καὶ δὲν ἦταν πιὰ μυστικὸ γιὰ κανέναν στὸ ἐξωτερικό, ὅτι ἡ ἐξαφάνιση τοῦ Βαβίλοφ καὶ τῶν ἄλλων εἶχε σχέση μὲ τὴ διένεξη στὴ βιολογία, γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς.

Ὁ Βαβίλοφ σὰν ἐπιστήμονας καὶ σὰν ἄνθρωπος

Ἦταν ἕνας θαρραλέος ἄντρας, ἕνας μεγάλος σοφός, ἐγκυκλοπαιδιστής, γενετιστής, γεωπόνος, βοτανολόγος, ταξιδιώτης - γεωγράφος, πολιτικός. Εἶχε δημιουργήσει τὸ Πανενωσιακὸ Ἰνστιτοῦτο Γεωπονικῶν Ἐρευνῶν καὶ τὸ εἶχε κάνει διεθνῶς γνωστό. Εἶχε ἱδρύσει τὴ Λενινιστικὴ Πανενωσιακὴ Ἀκαδημία Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἦταν ὁ πρῶτος της πρόεδρος. Παρ' ὅλα τὰ χρόνια ποὺ ἔχουν περάσει ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἡ φήμη του κ' ἡ ἀπήχησή του στὸ λαὸ ἐξακολουθοῦν νὰ μεγαλώνουν. Πολλοὶ τόμοι μὲ τὶς ἐργασίες του ἔχουν ἐκδοθεῖ στὴν ΕΣΣΔ καὶ στὶς ΗΠΑ. Τώρα τελευταῖα, δημοσιεύτηκαν πολλὰ ἄρθρα γιὰ

τὴ ζωή του, τὶς ἐργασίες του, τὶς ἐπιστημονικές του ἀνακαλύψεις καὶ τὰ ταξίδια του [42].

Αὐτὴ ἡ δίκαιη καὶ παγκόσμια ἀποδεκτὴ εἰκόνα τοῦ Βαβίλοφ καὶ τῶν θεωρητικῶν του ἀνακαλύψεων, εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς συκοφαντικές, ἀνόητες, δημαγωγικὲς κι ἀδιάντροπες κριτικὲς ποὺ τοῦ ἀπευθύνθηκαν. Δώσαμε ὁρισμένα δείγματά τους, ἀναφέροντας στὰ προηγούμενα κεφάλαια περικοπὲς ἀπὸ τὰ γραφτὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λυσενκοϊσμοῦ.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε τὸν πατριωτισμὸ τοῦ Βαβίλοφ, τὴ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὴ χώρα του, τὴν ἀφοσίωσή του στοὺς σκοποὺς τοῦ σοσιαλισμοῦ, τὸν ἐνθουσιασμό του. Μέσα ἀπ' ὅλη του τὴ δραστηριότητα σὰν ἐπιστήμονας καὶ σὰν κορυφαία φυσιογνωμία τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ὅπως καὶ μέσα ἀπ' ὅλη τὴ στάση του τὴν ἐποχὴ τῶν διενέξεων, διαφαίνεται αὐτὸς ὁ πατριωτισμός. Ἐκφράζεται πιὸ ἔντονα στὴν ἀλληλογραφία του, στὰ προσωπικά του γράμματα, ἐκεῖ ποὺ ἕνας ἄνθρωπος ἀποκαλύπτει τὰ μύχια αἰσθήματά του. Τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Βαβίλοφ [43] περιέχει πολλὰ γράμματα ποὺ παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον.

Κατέπλησσε πάντοτε τοὺς συνεργάτες του μὲ τὸν ἀσυνήθιστο ἐνθουσιασμό του, τὴν ἱκανότητά του γιὰ ἐργασία, τὴν τεράστια ἐνεργητικότητά του. Δὲν κοιμόταν ποτὲ πάνω ἀπὸ τέσσερες ἢ πέντε ὧρες. Ὅλο τὸν ἄλλο χρόνο τὸν ἀφιέρωνε στὴ δουλειά του. Κάθε χρόνο ἐπισκεφτόταν πολλοὺς πειραματικοὺς σταθμοὺς τοῦ ἰνστιτούτου καὶ παρακολουθοῦσε μέχρι καὶ τὴν παραμικρὴ λεπτομέρεια τὴν ἐργασία αὐτοῦ τοῦ τεράστιου ἱδρύματος. Εἶχε ἐκδόσει, μόνο μετὰ τὴν ἐπανάσταση, περισσότερα ἀπὸ 300 ἔργα, ποὺ τὰ πιὸ πολλά τους διατηροῦν μέχρι σήμερα τὴ σημασία τους.

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψή του, εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑπαγορεύει,

42 Παραλείψαμε μιὰν προσωπικὴ ἀνάμνηση τοῦ Μπαρατόφ. (Μ.Λ.).

43 Δὲν παραθέτουμε ἐδῶ ἕνα γράμμα του τριῶν σελίδων ποὺ ὑπάρχει στὸ πρωτότυπο. Ἔχει σταλεῖ ἀπὸ τὴ Νότιο Ἀμερικὴ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς 15ης ἐπετείου τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης. Περιέχει προσωπικὰ γεγονότα, ἀναφέρει διάφορες δραστηριότητες κι ἀπαριθμεῖ ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ « βάζουν αὐτοὶ οἱ παλιάνθρωποι ποὺ φοβοῦνται τοὺς Ρώσους, σὰν νὰ ἦταν ὁ διάβολος ὁ ἴδιος ». (Μ.Λ.).

τὰ βράδια, σὲ μιὰ στενοδακτυλογράφο, τὶς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὶς ἀποστολές του, ἕνα ἐκλαϊκευμένο ἀνάγνωσμα γιὰ τὰ ταξίδια ποὺ εἶχε κάνει ἀναζητώντας νέα φυτὰ καὶ γιὰ τὴ γεωργία σ' ὅλον τὸν κόσμο. Αὐτὸ τὸ ἔργο θὰ ἦταν τρίτομο, ἀλλὰ ἔμεινε ἀτελείωτο. Τὸ 1961 ὁ γιός του Γιούρι ἀνακάλυψε τὸ χειρόγραφο (τὸ νόμιζε ὥς τότε χαμένο) ποὺ εἶχε ὑπαγορεύσει ὁ πατέρας του. Ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ «Γκεογκραφιζντάτ», τὸ 1962, μὲ τὸν τίτλο «Οἱ πέντε Ἤπειροι».

Ἡ ἱκανότητα γιὰ ἐργασία τοῦ Βαβίλοφ ἦταν, μὲ μιὰ λέξη, πρωτοφανής. Καθὼς δυσφοροῦσε ἀπὸ τὸν ἀργὸ ρυθμὸ τοῦ γραψίματος, ἀποφάσισε, στὰ τελευταῖα του χρόνια, νὰ ὑπαγορεύει τὰ ἔργα του. Μέσα στὰ προσωπικά του χαρτιὰ βρέθηκε ἕνα σχέδιο ἐργασίας γιὰ τὴ χρονιὰ 1940 - 1941. Περιλάβαινε τὴ συγγραφὴ 12 βιβλίων καὶ ἕξι ἄρθρων, ἀλλὰ ἡ σύλληψή του τὸν ἐμπόδισε νὰ τὸ πραγματοποιήσει. Τὸ 1938, ἄρχισε νὰ γράφει ἕνα βιβλίο μὲ τίτλο «Μελέτες πάνω στὴν ἱστορία τῆς γενετικῆς», ποὺ ἔμεινε ἀτελείωτο. Τὰ κεφάλαια ποὺ ὑπάρχουν δείχνουν πὼς λογάριαζε νὰ γράψει μιὰ μεγάλη συγκριτικὴ μελέτη τῆς γενετικῆς καὶ τῶν ψευτοεπιστημονικῶν ἀπόψεων τοῦ Λυσένκο.

Δὲν ἔχουμε ἀκόμα κατορθώσει νὰ μάθουμε ποῦ βρίσκεται ὁ τάφος του. Ὅλες οἱ προσπάθειες ἀποδείχτηκαν μάταιες[44]. Ἡ μνήμη του ὅμως θὰ εἶναι παντοτεινή. Ὁ Πριανίσνικοφ εἶπε κάποτε γι' αὐτόν: «Δὲν εἶναι μόνο ἐπειδὴ ἦταν σύγχρονός μας, ποὺ τὸν ἀποκαλοῦμε μεγαλοφυΐα». Τώρα ποὺ δὲν εἶναι πιὰ ἀνάμεσά μας καὶ τὸ ἔργο του κ' ἡ μοίρα του ἀνήκουν στὴν ἱστορία, μποροῦμε χωρὶς δισταγμὸ νὰ τὸν τοποθετήσουμε στὴ σειρὰ τῶν μεγάλων σοφῶν τῆς ἐπιστήμης — Ντάρβιν, Παστέρ, Μέντελ, Μέτσνικοφ — ποὺ οἱ ἀνακαλύψεις τους ἀποτελοῦν τὸ χρυσὸ ἀπόθεμα τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους σοφοὺς τοῦ καιροῦ μας, ὁ Βαβίλοφ κατέχει μιὰ ξεχωριστὴ θέση, ἐξαιτίας τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν στὶς ὁποῖες ἀναπτύχθηκαν οἱ τεράστιες ἱκανότητές του.

44 Τὸ 1967, ὁ Μπαχτέγιεφ κατόρθωσε νὰ βρεῖ τὸ μέρος ποὺ εἶναι θαμένος ὁ Βαβίλοφ, μὲ τὴ βοήθεια παλιῶν ὑπαλλήλων τῆς φυλακῆς καὶ τοῦ κοιμητηρίου τοῦ Σαράτοφ. [1967].

Δὲν ἦταν μόνο μιὰ ἰδιοφυΐα ἀφιερωμένη στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀλλ' ἀκόμα ἕνας πρόδρομος, ποὺ ἀνακάλυψε καινούργια πράγματα, νέους νόμους, νέες ἰδέες. Ἐξαιρετικὸς πολιτικός, προσπάθησε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις νὰ ἀναδιοργανώσει τὴ γεωργία τῆς χώρας του γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσει στὴν ὁδὸ τῆς προόδου. Ἐπιστήμονας μαχητής, ἐπιστήμονας πατριώτης, ἀληθινὸς chevalier sans peur et sans reproche,[45] συγκέντρωσε γύρω του, μὲ τὴν ἀκτινοβολία τῆς σκέψης του καὶ τῶν ἐργασιῶν του, ὅλες τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις τῆς σοβιετικῆς βιολογίας. Γιὰ νὰ ἐπιβάλει τὶς ἐπιστημονικές του ἰδέες, αὐτὸς ὁ ὑποδειγματικὸς πολίτης, ὄχι μόνο ἐνεργοποίησε ὅλες τὶς πνευματικές του δυνατότητες, ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος του, τὴ θέλησή του, τὴν ἀντοχή του, τὶς ὑψηλές του ἀρχές. Ἀναφέραμε κιόλας τὴν τεράστια ἱκανότητά του γιὰ ἐργασία. Ὁ Νικολάι Ἰβάνοβιτς Βαβίλοφ δὲν ἦταν μόνον ἕνας διάσημος ἐπιστήμονας καὶ δημόσια φυσιογνωμία. Ἦταν ἐπίσης ἕνας ἥρωας, ποὺ πλήρωσε μὲ τὴ ζωή του τὶς ἐπιστημονικές του πεποιθήσεις. Θὰ εἶναι πάντα ἕνα φωτεινὸ παράδειγμα γιὰ τὶς μελλούμενες γενιὲς τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων.

45 Γαλλικὰ στὸ κείμενο. (Ἱππότης ἄφοβος καὶ ἄψογος). (Σημ. Μετ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Ἡ ἰατρικὴ γενετικὴ στὰ 1937 - 1940

Στὰ προηγούμενα κεφάλαια μιλήσαμε βασικὰ γιὰ τὸ τί συνέβαινε στὴ θεωρητικὴ γενετικὴ καὶ τὴ γενετικὴ τὴν ἐφαρμοσμένη στὴ γεωργία, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐντεινόταν καὶ βάθαινε ἡ διένεξη στὴ βιολογία. Ἡ ἴδια αὐτὴ σύγκρουση εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὴν ἰατρικὴ γενετική. Ἐκείνη τὴν ἐποχή, οἱ ἐκλαϊκευτὲς τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς τὴν μπέρδευαν μὲ τὸν ρατσισμό. Τὸ 1936 - 1937 τὸ πρόβλημα τῶν κληρονομικῶν ἀσθενειῶν ἦταν ἀκόμα στὸ στάδιο τῶν προκαταρκτικῶν ἐρευνῶν. Τότε ἀκριβῶς γίνονταν προσπάθειες νὰ συγκροτηθεῖ μιὰ παθολογία τῆς κληρονομικότητας. Μόλις εἶχαν ἀρχίσει οἱ πρῶτες ἀπόπειρες ἐλέγχου κι ἐπέμβασης σ' αὐτὸν τὸν τομέα. *Πάντως, εἶχαν ἀπὸ τότε κιόλας ἀνακαλυφθεῖ καὶ μελετηθεῖ ἑκατοντάδες ἀσθένειες μὲ γενετικὸ χαρακτήρα. Ἔπρεπε νὰ δεχτοῦμε τὴν ὕπαρξή τους, ὅσο θλιβερὸ κι ἂν ἦταν αὐτό. Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἀνθρώπινη γενετικὴ ἔγινε ἕνας βασικὸς κλάδος τῆς ἰατρικῆς.* Ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ὑπάρχει αὐτὸς ὁ κλάδος, ὅπως εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ὑπάρχει ἡ ὀγκολογία, ἡ παρασιτολογία, ἡ ψυχιατρικὴ ἢ ὁποιοσδήποτε ἄλλος τομέας τῆς ἰατρικῆς βιολογίας.

Μέχρι τὸ 1936, δηλαδὴ μέχρι τὴν ἔναρξη τῆς διένεξης, ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση βρισκόταν, πράγματι, ἐπικεφαλῆς σ' αὐτὸ

τὸ σημαντικὸ πεδίο τῆς ἐφαρμοσμένης γενετικῆς. Ἰδιαίτερα γνωστὲς ἦταν οἱ ἐργασίες τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Γενετικῆς, ποὺ διηύθυνε ὁ Λεβὶτ καὶ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Πειραματικῆς Βιολογίας, ποὺ διηύθυνε ὁ Κολτσόφ.

Γενετιστὴς = ρατσιστὴς

Οἱ πρῶτες βίαιες ἐπιθέσεις στὸν κλάδο τῆς ἀνθρώπινης γενετικῆς ἔγιναν τὸ 1936 ἀπὸ τὸν Πρεζὲντ καὶ τὸν βοτανολόγο Μπός, οἱ ὁποῖοι ταύτισαν αὐτὸν τὸν τομέα μὲ τὸν ρατσισμὸ καὶ τὸ φασισμό. Ἀργότερα, ὅπως εἴδαμε, ὁ Πρεζὲντ ἔκανε ὀξύτερη τὴν κριτική του. Κυρίως στράφηκε ἐναντίον τοῦ πιὸ μεγάλου ἐπιστήμονα σ' αὐτὸν τὸν κλάδο, τοῦ Κολτσόφ.

Ὁ Κολτσὸφ ἦταν ἐξέχουσα ἐπιστημονικὴ φυσιογνωμία. Εἶχε συμβάλει οὐσιαστικὰ στὴν ἀνάπτυξη τῆς γενετικῆς καὶ τῆς κυτταρολογίας. Τὸ βιβλίο του « Ἡ ὀργάνωση τοῦ κυττάρου »[1] ἦταν κλασικό, τὸ καλύτερο τῆς ἐποχῆς του. Ἦταν ὁ πρῶτος ἐπιστήμονας στὸν κόσμο ποὺ ἐπεξεργάστηκε, στὴν περίοδο 1927 - 1937, μιὰ σειρὰ ἀπὸ κλασικὲς ἔννοιες πάνω στὸ αὐτοαναπαραγόμενο γενετικὸ ὑλικὸ τῶν χρωμοσωμάτων καὶ στὴ σύνθεση τῶν πρωτεϊνῶν.

Δέκα σχεδὸν χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἐπιβεβαιώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς κι ἔγιναν ἡ βάση τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων σχετικὰ μὲ τὴ βιοσύνθεση τῶν κυτταρικῶν πολυμερῶν, τῶν πρωτεϊνῶν καὶ τῶν πυρηνικῶν ὀξέων[2].

Τὸ 1935, ὁ Κολτσὸφ δημοσίευσε στὸ περιοδικὸ « Ναούκα - ι - Ζίζν » μιὰ μελέτη γιὰ τὰ « κληρονομικὰ μόρια », ποὺ ἦταν πρωτοποριακὴ γιὰ τὴν ἐποχή της. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψή του καὶ μὲ τὴ συμμετοχή του ὁ Ζαχάροφ διεξήγαγε τὶς πρῶτες ἔρευνες γιὰ τὴ χημικὴ γονομεταλλακτικότητα καὶ ὁ Ἀστοῦροφ γιὰ τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ ρυθμίζουν τὸν προσδιορισμὸ τοῦ φύλου στὰ ζῶα. Ἦταν ἀναμφισβήτητα πρωτοπόρος στὴ γενετικὴ

1 « Organizatsiya Kletki » (Biomedgiz, 1936) σ. 652.

2 Δύο ὁμάδες ἐπιστημόνων, ἡ πρώτη μὲ τοὺς Watson, Crick καὶ Wilkins καὶ ἡ ἄλλη μὲ τοὺς Kornberg καὶ Otchoa πῆραν τὸ βραβεῖο Νόμπελ γιὰ τὴν ἐργασία τους πάνω στὴν αὐτοανατύπωση τοῦ γενετικοῦ ὑλικοῦ.

καὶ τὴν κυτταρολογία καὶ πρέπει νὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι γιὰ τὸ ἐπιστημονικό του ἔργο. Ὅμως, ἀπὸ τὸ 1922 ὡς τὸ 1928, ὁ Κολτσὸφ εἶχε συνεργαστεῖ μὲ τὸ «Ρούσκι Ἐβγκενίτσεσκι Ζουρνάλ», περιοδικὸ ἀφιερωμένο στὴν εὐγονική, καὶ τὸ 1922 καὶ 1923 εἶχε δημοσιεύσει ἄρθρα πάνω σὲ λαθεμένες θέσεις τῆς εὐγονικῆς. Πρέπει ἐδῶ νὰ ὑπενθυμίσουμε, ὅτι τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάσταση, ἡ παλιὰ ρωσικὴ ἰντελιγκέντσια βρέθηκε ἔξω ἀπ᾽ τὰ νερά της. Ἦταν πραγματικὰ γελοῖο νὰ κρίνει κανεὶς τὸν Κολτσὸφ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ ἄρθρα, πού, ἄλλωστε, εἶχαν πιὰ τελείως ξεχαστεῖ. Ὁ Πρεζὲντ τὰ ξέθαψε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ, ὅπως ἀποδείχνεται ἀπ᾽ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπανερχόταν συνεχῶς σ᾽ αὐτά, μέχρι πολὺ πρόσφατα.

Σχολιάζοντας μὲ αὐθαίρετο τρόπο τὰ ξεχασμένα ἄρθρα τοῦ Κολτσόφ, τὸ 1939, ὁ Πρεζὲντ ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ ἐξομοιώσει τὶς θέσεις ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει τὸ 1921 - 1922 ὁ Κολτσὸφ μὲ τὶς ἐργασίες του τοῦ 1936 - 1939. Μὲ καθαρὰ συκοφαντικὸ τρόπο ἔγραφε: «Στὸ ἰνστιτοῦτο ποὺ διευθύνει ὁ Κολτσὸφ καὶ στὴν ἐφημερίδα ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν ἴδιο, οἱ συνεργάτες του ἔχουν περιμαζέψει ἕνα σωρὸ ἄχρηστα σκουπίδια — καὶ κάποτε κάποτε κάνουν καὶ καθαρὰ φασιστικὲς ὁμιλίες. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ ψευτοεπιστημονικὰ τερτίπια γίνονται στὸ ὄνομα τῆς γενετικῆς»[3].

Οἱ κατηγορίες τοῦ Πρεζὲντ ἦταν καθαρὲς συκοφαντίες. Ἡ ἐφημερίδα γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος, ἡ «Μπιολογκίτσεσκι Ζουρνάλ», ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα ἔντυπα στὸ εἶδος του, μὲ ἀναγνωρισμένο κύρος κι ἁρμοδιότητα. Κι ὅμως, τὴν ἔκλεισαν. Ταυτόχρονα, ἡ «Πράβδα» δημοσίευσε ἕνα ὀξὺ ἄρθρο ἐναντίον τοῦ Κολτσὸφ καὶ τοῦ Μπέργκ, ποὺ ὑπογραφόταν ἀπὸ μιὰ ὁμάδα ἐπιστημόνων (Μπάλχ, Κέλλερ, Νουζντὶν κι ἄλλους)[4]. Χωρὶς ν᾽ ἀναφέρουν τὴ χρονολογία τῆς δημοσίευσης τοῦ ἄρθρου τοῦ Κολτσόφ, οἱ ἀρθρογράφοι ἔκαναν κριτικὴ στὶς ἴδιες περικοπὲς ποὺ ὁ Πρεζὲντ εἶχε αὐθαίρετα θεωρήσει ὅτι ἀνῆκαν στὴν περίοδο 1937 - 1939. Συγκρίνοντας αὐτὲς τὶς περικοπὲς μὲ ἀπόψεις τοῦ γερμανοῦ ἐπιστήμονα Λέντς, τὸ ἄρθρο τῆς

[3] «Yarovizatsiya» (1939), ἀρ. 2 : 109.

[4] 11 Ἰανουαρίου 1939.

«Πράβδα» «ἀπεδείκνυε» τὶς «ὁμοιότητες» τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν τοῦ Κολτσὸφ καὶ τοῦ «φασίστα ληστῆ Λέντς». Οἱ κατηγορίες γιὰ τὸν Μπὲργκ βασίζονταν στὸ παλιὸ καὶ ξεχασμένο βιβλίο του «Νομογένεση», ποὺ εἶχε γραφτεῖ τὸ 1922 [5].

Εἶναι φυσικὸ ν' ἀναρωτιόμαστε σήμερα γιατί ἔγινε αὐτὴ ἡ ἐπίθεση ἀκριβῶς τὸ 1939 σὲ δυὸ τόσο μεγάλους ἐπιστήμονες καὶ μάλιστα γιὰ παλιὲς κι ἀπὸ πολὺ καιρὸ ξεχασμένες θέσεις. Ἡ ἀπάντηση βρίσκεται στὸ ἴδιο τὸ ἄρθρο ποὺ ἀναφέραμε. Δημοσιεύτηκε ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογὲς στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν γιὰ τὴν ἕδρα τῆς γενετικῆς. Ὑποψήφιοι ἦταν ὁ Λυσένκο (τότε μέλος τοῦ ΛΠΑΓΕ), ὁ Κολτσὸφ καὶ ὁ Μπέργκ (τότε ἀντεπιστέλλοντα μέλη της). Ἡ μέθοδος τοῦ Λυσένκο γιὰ νὰ πετύχει στὶς ἐκλογὲς ἦταν νὰ ξεκαθαρίσει τὸ ἔδαφος, δυσφημίζοντας τοὺς ἀντιπάλους του. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, σ' ἕνα ἄλλο ἄρθρο τῆς «Πράβδα», ὁ Λυσένκο ἐμφανιζόταν σὰν ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς πάλης ἐνάντια στὸν ἀντιδραστικὸ μοργανισμό [6].

Σ' ἕνα ἄλλο ἄρθρο [7], ὁ Πρεζὲντ κατηγόρησε ὄχι μόνο τὸν Κολτσὸφ ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς σοβιετικοὺς γενετιστές, ποὺ δὲν συμφωνοῦσαν μὲ τὶς ἰδέες τοῦ Πρεζὲντ καὶ τοῦ Λυσένκο, γιὰ φασιστικὲς καὶ μισάνθρωπες διαστρεβλώσεις :

Ὁ Κολτσὸφ καὶ οἱ «ἐν ὅπλοις» σύντροφοί του ὀφείλουν στὸν ἑαυτό τους καὶ στὸ σοβιετικὸ λαὸ μιὰν ἐξήγηση γιὰ τὶς ψευτοεπιστημονικὲς καὶ βαθειὰ ἀντιδραστικὲς ἀπόψεις ποὺ τοὺς ἔσπρωξαν κατευθείαν στὴν ἀγκαλιὰ τῆς φασιστικῆς ἰδεολογίας. Πρέπει νὰ φέρουν στὸ φῶς τοὺς δεσμοὺς ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὸ μεταφυσικὸ δόγμα γιὰ τὸ ἀμετάβλητο τοῦ γονιδίου στὴν πορεία ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων ἐτῶν — δόγμα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς γενετικῆς — καὶ τὴ θεωρία τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς φύσης ἀπὸ τὶς συνθῆκες ζωῆς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη,

5 Αὐτὸ τὸ βιβλίο βασιζόταν σ' ὁρισμένες ὑποθέσεις ποὺ ἀργότερα ἀποδείχτηκαν λαθεμένες. Ὅμως, γιὰ τὴν ἐποχή τους ἀποτέλεσαν μιὰν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ πρωτότυπη ἀπόπειρα γιὰ μιὰ θεωρητικὴ ἀνάλυση τῆς ἐξέλιξης.

6 Στὶς ἴδιες ἐκλογές, ὁ Πρεζέντ, ποὺ ἡ μόνη ἐπιστημονικὴ συμβολή του ἦταν τὰ δημαγωγικά του ἄρθρα, προτάθηκε ἀπ' τὸ ΠΙΓΕ τῆς Ὀδησσοῦ. Φυσικὰ δὲν ἐξελέγη. Μόλις τὸ 1948 ἔγινε μέλος τῆς ΛΠΑΓΕ, καὶ τότε χωρὶς ἐκλογές.

7 «Pod Znamenem Marksizma» (1939), ἀρ. 5 : 146 - 153.

τὶς παραληρηματικὲς ἀπόπειρες γιὰ ἐλεγχόμενη ἀναπαραγωγὴ τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους.

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε καλύτερα τὴ συμβολὴ τοῦ Κολτσὸφ στὴν κυτταρολογία καὶ τὴ γενετική, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ἀμερόληπτα τὶς πρῶτες του ἐργασίες πάνω στὴν εὐγονικὴ ποὺ δημοσιεύτηκαν στὸ «Ρούσκι Ἐβγκενίτσεσκι Ζουρνὰλ» τὸ 1922 - 1923, καὶ ποὺ ἔγιναν γνωστὲς στὸ εὐρὺ κοινὸ μόνο τὸ 1937, ἐξαιτίας τοῦ Πρεζέντ. Τὰ ἑπόμενα χρόνια, καὶ μέχρι πολὺ πρόσφατα, διάφοροι συγγραφεῖς ἀνέφεραν συχνότατα περικοπὲς ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ ἄρθρα, ἑρμηνεύοντάς τα πάντοτε ὅπως καὶ ὁ Πρεζέντ. Τὶς περικοπὲς αὐτὲς εἶχε διαλέξει ὁ Πρεζὲντ μὲ δημαγωγικότατο τρόπο, ὥστε νὰ προκαλέσει φόβο στὸν ἀναγνώστη καὶ νὰ δώσει ἔμφαση στὶς ὑποτιθέμενες «φασιστικές», «ἀντιδραστικές», «ρατσιστικὲς» καὶ «ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὸ μίσος πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος» ἀπόψεις τοῦ Κολτσόφ. Αὐτὲς οἱ «μπηχτὲς» δημοσιεύονταν τόσο συχνὰ στὸν τύπο, ὥστε στὸ τέλος ὁ Κολτσὸφ ἐμφανίστηκε στὰ μάτια τοῦ λαοῦ σὰν ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Σήμερα ἀκόμα, 18 χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, τὸ ὄνομά του περιβάλλεται μὲ δυσπιστία καὶ ἀνυποληψία. Ἔτσι, στὸ περίφημο ἄρθρο μὲ τίτλο «Πάνω στὴν ἀγροβιολογικὴ ἐπιστήμη καὶ στὶς λαθεμένες ἀπόψεις τοῦ "Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ"», ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς 14 Δεκεμβρίου 1958 στὶς μεγάλες κεντρικὲς ἐφημερίδες, διαβάζουμε καὶ τοῦτα: «Κάθε σοβιετικὸς ἄνθρωπος ποὺ γνωρίζει τὰ ἐπιτεύγματα τῆς μιτσουρινικῆς ἀγροβιολογίας, πρέπει νὰ δυσανασχετεῖ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ "Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ" ἔχει τοποθετήσει δίπλα σὲ πασίγνωστους ρώσους ἐπιστήμονες, μὲ ἀνεκτίμητη συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς ὑλιστικῆς βιολογίας, ἀνθρώπους ποὺ πρόσφεραν πολὺ λίγα στὴν ἐπιστήμη μας. Ἀναφέρουμε ἀνάμεσα σ᾽ αὐτοὺς τὸν Κολτσόφ. Νομίζουμε ὅτι εἴμαστε ἀπόλυτα δικαιολογημένοι νὰ ἀναρωτιόμαστε ποιά ἦταν ἡ ἐπιστημονικὴ προσφορὰ αὐτοῦ τοῦ ἀντιδραστικοῦ ἐπιστήμονα, τοῦ γνωστοῦ κυρίως ἀπ᾽ τὴν ἐξωφρενική του θεωρία "γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπινου γένους"» [8].

[8] Ἀνάλογες ἐπιθέσεις βρίσκουμε στὸ ἔργο τοῦ Ν. Ντ. Ἰβανὸφ («Darvinizm i Teoriya Nasledstvennosti», ἐκδ. τῆς ΑΕ τῆς ΕΣΣΔ, 1960), στὸ

Όμως, ἂν διαβάσουμε τὰ περίφημα αὐτὰ κείμενα στὸ πρωτότυπο (πράγμα καθόλου εὔκολο, γιατὶ τὸ « Ρούσκι Ἐβγκενίτσεσκι Ζουρνὰλ » ἔχει ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὶς βιβλιοθῆκες), βλέπουμε πῶς ὁ Πρεζὲντ κ' οἱ ἄλλοι κριτικοὶ ἔχουν αὐθαίρετα διαστρεβλώσει τὴν ἔννοια τῶν κειμένων τοῦ Κολτσὸφ πάνω στὴν εὐγονική. Ἔτσι, π.χ., ὁ Πρεζὲντ τονίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κολτσὸφ ἀντιμετώπιζε τὴν πιθανότητα τῆς ἀνάπτυξης ἀνθρώπινων φυλῶν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Μέντελ [9]. Ἀποφεύγει ὅμως νὰ πεῖ ὅτι ὁ Κολτσὸφ ἀναφέρει αὐτὴ τὴν πιθανότητα σὰν κάτι ποὺ ἀνήκει στὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, σὰν μιὰ θεωρητικὴ δυνατότητα ποὺ οἱ Ἄρειοι, π.χ., θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν ἂν κατακτοῦσαν τὴ γῆ, κι ἂν χρησιμοποιοῦσαν τὸν ἄνθρωπο σὰν κατοικίδιο ζῶο, στὴν περίπτωση ποὺ θὰ ἀποδείχνονταν αὐτοὶ ὄντα ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνον (ὅπως συμβαίνει, π.χ., στὸν « Πόλεμο τῶν Κόσμων » τοῦ Οὐέλς). Ὁ Κολτσὸφ ἀνατρέχει σ' αὐτὲς τὶς καθαρὰ φανταστικὲς ὑποθέσεις γιὰ νὰ τονίσει κάτι ἀληθοφανέστατο : ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς κληρονομικότητας, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἔμβιο ὂν ποὺ ὑπόκειται στοὺς ἴδιους νόμους μὲ τοὺς ἄλλους ὀργανισμοὺς τοῦ ζωικοῦ βασιλείου.

Ὅταν ὁ Πρεζὲντ κατηγορεῖ τὸν Κολτσὸφ σὰν ρατσιστή, ξεκινάει ἀπὸ μιὰ φράση στὴν ὁποία ὁ Κολτσὸφ ἀντιμετωπίζει τὴν πιθανότητα νὰ θελήσει κάποτε μιὰ ὁμάδα ἢ ἕνα κόμμα νὰ χωρίσει τὴν ἀνθρωπότητα σὲ διανοουμένους, ἐργάτες, καλλιτέχνες κλπ. « Ναί, κραυγάζει ὁ Πρεζέντ, κάποιο τέτοιο κόμμα ὑπάρχει. Δὲν ἔχετε παρὰ νὰ δεῖτε τὸ γερμανικὸ φασισμό ! ». Ὅμως, στὴν ἑπόμενη φράση ὁ Κολτσὸφ τονίζει ὅτι ἕνας τέτοιος τρόπος δράσης ἦταν ἀδιανόητος καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία, ποὺ ἀπαιτεῖ ἁρμονικὸ συνδυασμὸ τῶν διαφόρων ἀνθρώπινων ἱκανοτήτων.

Εἶναι βέβαιο ὅτι στὰ ἔργα τοῦ Κολτσὸφ γιὰ τὴν εὐγονικὴ

ἔργο τοῦ φιλοσόφου Πλατόνοφ (« Dialektitchesky Materializm i Sovremennaya Genetika », Sotsekgiz, 1961) καὶ στὴ μπροσούρα τῶν Κουρογιέντοφ καὶ Ντριάγκινα (« Sotsialnye i gnoseologitcheskie Korni Weismannizma - Morganizma », Κρατικὸ Πανεπιστήμιο Μόσχας, 1961) κλπ.

9 « Russky Evgenitchesky Journal » (1922), 1 (1) : 9 - 10.

ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα ξεπερασμένα πιὰ ἢ λαθεμένα. Τίποτε ὅμως ποὺ νὰ δείχνει μίσος γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἐπιπλέον, ὁ Κολτσόφ, σὰν εὐγονιστής, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐπιστήμονας ποὺ ἔκανε στὴν ΕΣΣΔ σημαντικὲς ἔρευνες γιὰ τὴν ἰατρικὴ γενετική. Οἱ ἀνακαλύψεις του γιὰ τὴν κληρονομικότητα τῶν ἀσθενειῶν τοῦ αἵματος εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτες. Ἡ συμβολή του στὴν ἰατρικὴ καὶ στὴ βιολογία εἶναι ἀξιόλογη. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ, ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ ὁρισμένα ἄστοχα κείμενα, τὸ « Ρούσκι Ἐβγκενίτσεσκι Ζουρνὰλ » ἦταν ἕνα περιοδικὸ μὲ πολὺ προοδευτικὲς τάσεις, ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ κόσμου στὸν τομέα τῆς ἀνθρώπινης γενετικῆς. Δεκάδες κληρονομικὲς ἀσθένειες, μέχρι τότε ἄγνωστες, περιγράφτηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὶς σελίδες του. Ἀπὸ τότε ἡ ἰατρικὴ γενετικὴ ἐξέτασε ἑκατοντάδες περιπτώσεις κληρονομικῆς ἐπιβάρυνσης, ἀλλὰ στὴν ΕΣΣΔ οἱ μελέτες τῆς ἀνθρώπινης γενετικῆς εἶχαν ἀπότομα τελείως διακοπεῖ κι ἔπρεπε νὰ περιμένουμε τὸ 1964 γιὰ νὰ ξαναγίνουν δημοσιεύσεις πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα.

Μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ Λεβὶτ καὶ τῶν συνεργατῶν του, τὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἰατρικῆς Γενετικῆς ἔκλεισε. Κάθε ἔρευνα πάνω στὴν ἀνθρώπινη γενετικὴ ἦταν πιὰ ἀδύνατη. Αὐτὴ ἡ διακοπὴ εἶχε ἐξαιρετικὰ δυσάρεστες συνέπειες, τὴ σημασία τῶν ὁποίων δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ σταθμίσει ἀκόμα καὶ σήμερα. Ἡ ἄμεση εὐθύνη ἐμπίπτει σ' αὐτοὺς τοὺς « κριτικοὺς » ποὺ ταύτισαν τόσο χονδροειδέστατα τὴν ἀνθρώπινη γενετικὴ μὲ τὸ φασισμὸ καὶ τὸ ρατσισμό. Ὁρισμένοι φιλόσοφοι ἔπαιξαν ἐπίσης ἕνα μοιραῖο ρόλο σ' αὐτὸ τὸ δράμα, λογουχάρη ὁ Κόλτσμαν, ποὺ δημοσίευσε ἕνα ἐμπρηστικὸ ἄρθρο μὲ τίτλο « Τὸ παραλήρημα τῶν Ἑκατὸ Μαύρων τοῦ φασισμοῦ κ' ἡ ἰατροβιολογικὴ ἐπιστήμη μας »[10]. Ὁ Γκλουστσένκο ἐπίσης χτύπησε πολὺ βίαια τὴν ἀνθρώπινη γενετική.

Εὐτυχῶς ὁ Κολτσὸφ δὲν συνελήφθη, παρὰ τὸν καθαρὰ προκλητικὸ καὶ δυσφημιστικὸ χαρακτήρα τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον του. Ὅμως, ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια τῆς δυσφήμησης καὶ τῆς συκοφαντίας συντόμεψαν τὴ ζωή του. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς

10 « Pod Znamenen Marksizma » (1936), ἀρ. 11 : 64 - 72. « Οἱ Ἑκατὸ Μαῦροι », ἔτσι ὀνόμαζαν μιὰ ἀντιδραστική, ἀντισιμητικὴ ὁμάδα ποὺ ὑποστήριζε τὰ πολιτικὰ πογκρόμ. (Μ.Λ.).

του εἶχε χάσει τὰ πάντα : τὸ ἰνστιτοῦτο ποὺ εἶχε δημιουργήσει, τὸ περιοδικὸ ποὺ διηύθυνε καὶ τὸ καλό του ἐπιστημονικὸ ὄνομα, ποὺ τόσο τὸν ἐνδιέφερε. Αὐτό, τουλάχιστον, μποροῦμε νὰ τοῦ τὸ ξαναδώσουμε σήμερα.

Κολτσὸφ — ὁ ἐπιστήμονας καὶ πατριώτης

Πέθανε τὸ 1940. Τὰ ἑπόμενα χρόνια, ὅπως εἴδαμε, ὁ Λυσένκο κ᾽ οἱ ὀπαδοί του ἔκαναν ὅ,τι μποροῦσαν γιὰ νὰ ἀμαυρώσουν τὴ μνήμη του καὶ νὰ κάνουν νὰ ξεχαστεῖ ἡ τεράστια συμβολή του στὴν πρόοδο τῆς σοβιετικῆς βιολογίας. Ἐντούτοις, παρὰ τὴ δυσφημιστικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον του ἀκόμα καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Λυσένκο καὶ τὰ τσιράκια του εἶχαν καταλάβει ὅλες τὶς θέσεις - κλειδιά, στοὺς διάφορους κλάδους τῶν γεωπονικῶν ἐπιστημῶν, γράφτηκε ἕνα περίφημο κι εὐνοϊκότατο ἄρθρο γι᾽ αὐτόν. Ὁ συγγραφέας του, ὁ Ἀστοῦροφ, ἦταν φίλος κι ὀπαδὸς τοῦ πεθαμένου πιὰ ἐπιστήμονα.

Ὁ Ἀστοῦροφ, σ᾽ αὐτὸ τὸ κείμενο — ὅπου μόλις διαφαίνεται ἀνεπαίσθητα ἡ θλίψη του —, σκιαγράφησε μιὰν πιστὴ εἰκόνα τῆς γοητευτικῆς ἠθικῆς προσωπικότητας τοῦ Κολτσὸφ καὶ συνόψισε τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς του. Χρειαζόταν πολὺ θάρρος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ γιὰ ν᾽ ἀναλάβει κανεὶς τοὺς κινδύνους ἑνὸς τέτοιου ἄρθρου κ᾽ ἰδιαίτερα ὁ Ἀστοῦροφ, ποὺ δὲν θὰ ἀργοῦσε κι ὁ ἴδιος νὰ γνωρίσει δύσκολες στιγμές.

« Ὁ Κολτσόφ, γράφει ὁ Ἀστοῦροφ, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ προοδευτικοὺς καθηγητὲς τῆς τσαρικῆς Ρωσίας. Ἡ τεράστια δημοτικότητά του στοὺς φοιτητὲς δὲν ὀφειλόταν μόνο στὰ μεγάλα προσόντα του σὰν δασκάλου, στὸν ἀνθρωπισμό του, στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ νεότητα, στὴν προθυμία του νὰ βοηθάει τοὺς φοιτητὲς κάθε φορὰ ποὺ τὸν χρειάζονταν, ἀλλ᾽ ἀκόμα στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ φοιτητὲς ἔβλεπαν σ᾽ αὐτὸν ἕναν ἀνυποχώρητο ἐχθρὸ τῆς σχολαστικότητας, τῆς γραφειοκρατίας, τῆς ρουτίνας καὶ τοῦ σκοταδισμοῦ. Αὐτὸς εἶναι ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίο « Στὴ μνήμη ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν », ἀφιερωμένο στοὺς φοιτητὲς θύματα τῶν αἱματηρῶν γεγονότων τοῦ 1905. Κυκλοφόρησε τὴν ἡμέρα τῆς

έναρκτήριας συνεδρίασης τῆς πρώτης Δούμας καὶ κατασχέθηκε ἀμέσως »[11].

Αὐτὸ τὸ βιβλίο, ποὺ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Κολτσὸφ τὸ 1906 μὲ δικά του ἔξοδα, κατασχέθηκε καὶ καταστράφηκε ἀπὸ τὴ λογοκρισία. Σώθηκαν ὅμως μέχρι σήμερα μερικὰ ἀντίτυπα[12]. Μὲ μεγάλη συγκίνηση φυλλομέτρησα ἕνα ἀντίτυπο. Πολλοὶ ἐπαγγελματίες ἐπαναστάτες θὰ ζήλευαν τὴν παρρησία τῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας τοῦ συγγραφέα. Στὴ σελίδα τοῦ τίτλου, κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κολτσὸφ καὶ τὸν τίτλο του σὰν βοηθοῦ καθηγητοῦ στὸ πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας, διαβάζουμε αὐτὲς τὶς σειρές :

> *Στὴ μνήμη ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν,*
>
> τῶν φοιτητῶν τῆς Μόσχας, θυμάτων τῶν ἡμερῶν τοῦ Ὀκτώβρη καὶ τοῦ Δεκέμβρη. Οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τὴν πώληση αὐτῆς τῆς ἔκδοσης θὰ διατεθοῦν στὶς ἐπιτροπὲς βοήθειας τῶν φυλακισμένων καὶ τῶν ἀμνηστευομένων.

Στὴ δεύτερη σελίδα, μὲ μαῦρο πλαίσιο, ἕνας κατάλογος μὲ τὰ ὀνόματα τῶν τριανταέξι σκοτωμένων φοιτητῶν. Αὐτὸ τὸ μικρὸ βιβλίο τῶν ἑκατὸ σελίδων, περιέχει μιὰ λεπτομερειακὴ καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴ τῶν ὠμοτήτων στὶς ὁποῖες κατέφυγε ἡ τσαρικὴ ἀπολυταρχία γιὰ νὰ συντρίψει τὸ κίνημα τοῦ 1905. Νά ἕνα συγκινητικὸ ἀπόσπασμα :

Μὴν κλαῖτε πάνω ἀπὸ τὰ πτώματα ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν στὸν ἀγώνα ! Ἦταν ἀγωνιστὲς οἱ φοιτητὲς - θύματα τῶν ἡμερῶν τοῦ Ὀχτώβρη καὶ τοῦ Δεκέμβρη ; Ἂν ὁ φοιτητὴς Βολκόφ, ποὺ κυριολεκτικὰ κατακομματιάστηκε μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησία, γιατὶ διαμαρτυρήθηκε γιὰ ἕνα κήρυγμα ποὺ παρότρυνε σὲ πογκρόμ, καὶ τέλειωσε τὴ ζωή του παλεύοντας ἡρωϊκὰ μὲ τοὺς στρατιῶτες ποὺ τὸν σκότωναν, ἦταν ἀγωνιστής, τότε οἱ φοιτητὲς Λοπάτιν, Γκριγκόριεφ καὶ οἱ ἄλλοι πρέπει νὰ εἶναι μάρτυρες. Τοὺς σκότωσαν γιατὶ ἦταν φοιτητὲς καὶ σὰν φοιτητὲς ξεσηκώθηκαν γιὰ

11 « Priroda » (1941), ἀρ. 5.

12 N. K. Koltsov, « Pamyati Pavchykh » (1906). Ὑπάρχει ἕνα ἀντίτυπο στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Λένιν.

νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερία. Τοὺς σκότωσαν γιὰ τὶς πεποιθήσεις καὶ τὶς ἰδέες ποὺ ἀποδίδονται σ' ὅλους τοὺς φοιτητές, καὶ πού, πράγματι, ἐκτὸς ἀπὸ σπάνιες ἐξαιρέσεις, οἱ φοιτητὲς πιστεύουν.

Μὴν κλαῖτε πάνω ἀπὸ τὰ πτώματα ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν στὸν ἀγώνα ! Ναί ! Δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κλάματα, ἢ μάλλον ἔχουν ἀνάγκη νὰ μὴν κλαῖτε. Ἡ μνήμη τῶν ἀγωνιστῶν - μαρτύρων δὲν μπορεῖ νὰ τιμηθεῖ καθὼς τοὺς ἀξίζει, παρὰ μόνο μὲ τὴ συνέχιση ἀπὸ μᾶς τοῦ ἀγώνα γιὰ τὸ σκοπὸ στὸν ὁποῖο ἐκεῖνοι πίστευαν καὶ ποὺ γι' αὐτὸν θυσιάστηκαν, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ρωσίας.

Αὐτὰ γράφονταν τὸ 1906, στὴν περίοδο τῆς πιὸ μαύρης τρομοκρατίας, ὅταν ἡ Ρωσία ἦταν γεμάτη ἀγχόνες. Γράφτηκαν ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ τὸ 1937 χαρακτηρίστηκε ἄδικα σὰν « ἀντιδραστικὸς » καὶ « ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπινου γένους » κι ἔμεινε μ' αὐτὲς τὶς ἐτικέττες γιὰ τὸν ἐπίσημο τύπο, πολὺ μετὰ τὸ θάνατό του ! Ὅμως, παρὰ τὶς συκοφαντίες καὶ τὴ λάσπη ποὺ ρίχτηκε πάνω του, καὶ ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν πέννα τῶν ἴδιων ἐκείνων ἀνθρώπων ποὺ ἀμαύρωσαν τὰ τίμια ὀνόματα τοῦ Βαβίλοφ καὶ τῶν συναγωνιστῶν του, ἡ μνήμη του ἐπέζησε.

Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες δὲν θὰ ξεχάσουν τὸ ὄνομα τοῦ Κολτσόφ, τὶς θαυμαστές του ἀνακαλύψεις, τὴν τιμιότητα καὶ τὴν ἀκεραιότητά του, τὸν ἀγώνα του γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Σοβιετικῆς Ἐπιστήμης [13].

[13] Τὸ πρῶτο εὐνοϊκὸ ἄρθρο γιὰ τὸν Κολτσὸφ μετὰ τὸ 1941, δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Khimiya i Jizn », ἀρ. 5. Βρίσκουμε μιὰ πιὸ λεπτομερειακὴ βιογραφία στὸ περιοδικὸ « Znamya » (1966), ἀρ. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Ἡ συζήτηση στὴ γεωπονία: 1935 - 1938

Βίλιαμς καὶ Λυσένκο

Ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἐπικράτηση τοῦ Λυσένκο στὴ γενετική, τὴν κτηνοτροφία καὶ τὴν ἀγροβιολογία συνοδεύτηκε ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀνάλογη διαδικασία στὴ γεωπονικὴ ἐπιστήμη, ὅπου ἐπιβλήθηκαν αὐταρχικὰ οἱ ἰδέες τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Βίλιαμς. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπιστημονικὲς σχολὲς ἦταν πάντοτε στενὰ συνδεμένες. Στὴ διάρκεια τῶν συζητήσεων γιὰ τὴν κτηνοτροφία καὶ τὴ γενετική, ποὺ ἔγιναν στὴ Σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ τὸ 1936 - 1937, διαβάστηκαν ἀνακοινώσεις τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Βίλιαμς. Τόνιζε σ' αὐτές, τὶς ὁμοιότητες ἀνάμεσα στὴν πάλη του ἐνάντια στοὺς ἀντιπάλους τοῦ συστήματος ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἐδάφους μόνο μὲ ὀργανικὲς οὐσίες (grassland system) καὶ στὸν ἀγώνα τοῦ Λυσένκο ἐνάντια στὶς « ἀντιδραστικὲς » τάσεις στὴ γενετική. Ἡ ὑποστήριξη ἦταν ἀμοιβαία. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βίλιαμς, τὸ 1939, ἀνακηρύχτηκε μὲ τυμπανοκρουσίες σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἱδρυτὲς τῆς καθολικῆς ματεριαλιστικῆς ἀγροβιολογίας. Ἂς διαβάσουμε, καλύτερα, τὸν Λυσένκο :

Οἱ διδασκαλίες τοῦ Μιτσούριν καὶ τοῦ Βίλιαμς εἶναι δύο διαφορετικὲς

πλευρὲς τῆς ὑλιστικῆς βιολογίας καὶ ἀσχολοῦνται μὲ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ προβλήματα τῆς γεωπονικῆς. Ὅμως, αὐτὲς οἱ διδασκαλίες ποὺ ἀγνοοῦνται, δὲν ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὴν ἰδεαλιστικὴ ἀντιδραστικὴ βιολογία, εἶναι σήμερα — στὸ πλαίσιο τῆς σοβιετικῆς γεωργίας — ἡ βάση τῆς γεωπονίας μας καὶ συγχωνεύθηκαν σὲ μιὰ μόνον ἐπιστήμη: τὴν ἀγροβιολογία... Ἀντίθετα μὲ τὴν ἀντιδραστικὴ θεωρία τῆς μείωσης τῆς ἀποδοτικότητας τῆς γῆς, ἡ θεωρία τοῦ Βίλιαμς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐδάφους καὶ μὲ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικό της, τὴ γονιμότητα, ποὺ ἀντικαθρεφτίζει σωστὰ ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ ἄποψη τοὺς νόμους τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἐδάφους, δίνει στὴ γεωπονία τὴ δυνατότητα νὰ ἀποκαταστήσει καὶ νὰ βελτιώσει τὶς συνθῆκες τῆς γονιμότητας. Αὐτὴ ἡ ἄποψη εἶναι ἡ θεωρητικὴ βιολογικὴ θεμελίωση τοῦ συστήματος ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἐδάφους, μὲ ὀργανικὲς οὐσίες [1].

Μέχρι σήμερα ἀκόμα, ἡ γεωπονία μας αἰσθάνεται τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀνεξέλεγκτης καὶ ἀναντίρρητης ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς στὴ γεωργία. Κανεὶς δὲν μποροῦσε τότε ν' ἀσκήσει κριτικὴ ἐναντίον του. Ἀποκαλύπτονται τώρα σιγὰ σιγά, τὰ δημαγωγικὰ καὶ καταπιεστικὰ μέτρα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιβλήθηκε τὸ σύστημα αὐτὸ στὴν περίοδο 1933 - 1937.

Ἀξίζει νὰ δώσουμε μερικὰ παραδείγματα τῶν μεθόδων μὲ τὶς ὁποῖες οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ Βίλιαμς ἀποπειράθηκαν — καὶ πέτυχαν — τὸ 1935 - 1937 νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀποδοχὴ τοῦ συστήματός τους σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο, χωρὶς μάλιστα νὰ ἔχει ὑποβληθεῖ σὲ πειραματικὲς δοκιμασίες πρὶν ἢ μετὰ τὴν υἱοθέτησή του. Τὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς βασίζεται ἀποκλειστικὰ σὲ ἀναπόδεικτες, ἀφηρημένες, θεωρίες πάνω στὴν ἐπιστήμη τοῦ ἐδάφους, ποὺ τὶς ἀμφισβητοῦσαν ὅλοι οἱ εἰδικοί μας ἐδαφολόγοι ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Μόλις ἔμπαινε ζήτημα πειραματικῆς σύγκρισης τοῦ συστήματός του μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο σύστημα ἐναλλαγῆς τῶν καλλιεργειῶν, ὁ Βίλιαμς προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν ἀποφύγει. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἕνα ἐπεισόδιο ποὺ περιγράφεται στὴν ἐφημερίδα «Μπελγκορόντσκαγια Πράβντα» [2]. Ἀναφέρε-

1 Ἅπαντα (1953), σελίδες 413 - 442.
2 20 Ἀπριλίου 1962.

ται ἐκεῖ μιὰ συζήτηση ἀνάμεσα στὸν Πονεντέλνικοφ καὶ τὸν Βίλιαμς σχετικὰ μὲ τὴν πραγματοποίηση ἑνὸς πειράματος γιὰ νὰ συγκριθεῖ τὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς μὲ τὸ σύστημα τῆς ἐναλλαγῆς τῶν καλλιεργειῶν : Ὁ Βίλιαμς ρωτᾶ : « Αὐτὴ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καλλιεργειῶν ἀνάμεσα στὶς περιόδους τῆς ἄροσης σὲ τί ἀκριβῶς χρησιμεύει ;». Ἀπαντᾶ ὁ Πονεντέλνικοφ : « Νὰ κάνουμε συγκρίσεις, νὰ δοῦμε ποιό σύστημα εἶναι τὸ καλύτερο ». « Ξέρετε », ἀπαντᾶ ἀμέσως ὁ Βίλιαμς, « ὅταν ὁ Λένιν ἐφάρμοσε τὸ σοβιετικὸ σύστημα στὴ Ρωσία, δὲ σκέφτηκε ν' ἀφήσει στὴ θέση του τὸ καθεστὼς τοῦ ἀταμάνου Σκοροπάντσκι [3] στὴν Οὐκρανία, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ συγκρίνει ποιό καθεστὼς ἀπὸ τὰ δυὸ θὰ ἦταν τὸ καλύτερο ».

Πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Πρεζὲντ καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς ὁμάδας τοῦ Λυσένκο, ὁ Βίλιαμς υἱοθέτησε τὴ μέθοδο τῆς συκοφαντικῆς δυσφήμησης τῶν ἐπιστημονικῶν ἀντιπάλων του καὶ τῆς προβολῆς τοῦ ἑαυτοῦ του σὰν τοῦ μόνου ἐκπροσώπου κι ἑρμηνευτῆ τῶν μεθόδων τῆς σοσιαλιστικῆς γεωργίας. Ὀνομάζοντας τοὺς ἀντιπάλους του « ἐχθροὺς τοῦ χούμου », ἔδωσε μιὰν τέτοια ἑρμηνεία στὸν ὅρο αὐτόν, ὥστε νὰ γίνει ἐκείνη τὴν ἐποχὴ σχεδὸν συνώνυμος μὲ τὸ « ἀντι-μαρξιστής ». Ἔγραφε :

Τὸ σύστημα τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἐδάφους μὲ χοῦμο εἶναι μιὰ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ γεωργία. Μόνον αὐτὸ τὸ σύστημα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ κολλεκτιβίστικου καὶ τοῦ κρατικοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ. Νά γιατί ἔγινε στόχος τῆς ἀντίδρασης — τόσο τῆς ἀναίσχυντα ἀνοιχτῆς ὅσο καὶ τῆς ἔντεχνα καμουφλαρισμένης — τῶν « ἐχθρῶν τοῦ χούμου ». Οἱ ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ ἔχουν εἰσχωρήσει σ' ὅλα τὰ ἀγροτικὰ διοικητικὰ ὄργανα, ἀντιτάχθηκαν στὸ σύστημα αὐτό, καταφεύγοντας στὶς ψευτοεπιστημονικὲς ἐκφράσεις ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ « ἀνόργανοι ἀγροχημικοί » μας [4].

Ὁ Βίλιαμς προσπαθοῦσε νὰ παρουσιάσει σὰν μιὰ ἐκδήλωση ἐπαναστατικῆς προλεταριακῆς ἐπαγρύπνησης αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς πολεμικῆς καὶ τῶν διενέξεων ἀνάμεσα σὲ « ἀνόργανους » καὶ

3 Μετὰ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ τὸ 1918 ὁ στρατηγὸς P. Skoropadsky ὀνομάστηκε ἀρχηγὸς τῆς Οὐκρανίας. (Μ.Λ.).

4 Ἔργα, τόμος 7, σ. 119.

« φορμαλιστὲς - ἐπαγωγικοὺς » ἀγροχημικοὺς (ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους, βέβαια, ἔπρεπε νὰ τοποθετηθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πριανίσνικοφ).

Πολλοὶ σημαντικοὶ ἐπιστήμονες πλήρωσαν κυριολεκτικὰ μὲ τὸ κεφάλι τους τὴν ἀντίθεσή τους πρὸς τὸν Βίλιαμς, στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1930. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς γιὰ πολὺ καιρὸ εἶχε καταχωρηθεῖ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Βίλιαμς ἀντὶ στὸ παθητικό του. Ἔτσι, τὸ 1935, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ Ἰωβηλαίου τοῦ Βίλιαμς, ποὺ γιόρταζε τὰ πενήντα χρόνια τῆς ἐπιστημονικῆς του καρριέρας, οἱ μαθητές του Ἀβάγιεφ καὶ Ζελτικὸφ ἔγραφαν :

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ προλεταριακοῦ κράτους (Ντογιαρένκο, Βόλφ, Κοβάρσκι, Ροῦντνεφ καὶ ἄλλοι) καίγονταν ἀπὸ ταξικὸ μίσος γιὰ τὸν Βίλιαμς. Καταλάβαιναν καλύτερα ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλον, ὅτι ὁ μπολσεβίκος ἐπιστήμονας Βίλιαμς ἦταν ἱκανὸς νὰ ξεσκεπάσει τὴν καταχθόνια δραστηριότητά τους στὴ γεωπονία. Γι' αὐτό, ἕνας ἀπὸ δαύτους [ὁ Βόλφ] προσπάθησε μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ νὰ σβύσει τὶς ἀνεκτίμητες γιὰ τὴν ἐδαφολογία καὶ τὴ γεωργικὴ τεχνολογία ἐργασίες τοῦ Βίλιαμς, παρουσιάζοντάς τες σὰν ἀντιμαρξιστικὲς κι ἀπαράδεχτες σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνικὴ διάρθρωση. Αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ δείχνουν καθαρά, ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸ μέτωπο εἶναι κι αὐτὸ μέτωπο ταξικῆς πάλης : ἡ θέση τοῦ Βίλιαμς σ' αὐτὸ τὸ μέτωπο εἶναι ἡ θέση ἑνὸς μπολσεβίκου ἐπιστήμονα ποὺ ἔχει μέσα του τὴν αἴσθηση τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπαγρύπνησης [5].

Ὁ Βιλιαμσισμὸς [6]

Τὸ 1937, τὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς εἶχε πιὰ γίνει κρατικὸ πρόβλημα. Ἑτοιμάστηκε τὸ προσχέδιο ἑνὸς νόμου ποὺ θὰ τὸ ἐπέβαλε στὸ σύνολο τῆς χώρας. Τί ἀκριβῶς ἦταν αὐτὸ τὸ σύστημα ; Λίγα λόγια γι' αὐτὸ θὰ ἦταν χρήσιμα.

Χωρὶς νὰ στηρίζεται σὲ κανένα πραγματικὸ δεδομένο, ὁ Βίλιαμς ἰσχυριζόταν ὅτι τὰ βαριὰ ἐδάφη μὲ τὴ λεπτὴ ὑφὴ δὲν εἶναι γόνιμα. Γι' αὐτὸν ἡ ὑφὴ τοῦ ἐδάφους ἦταν ὁ πιὸ σημαν-

5 « Front Nauki i Tekhniki » (1935), ἀρ. 2 : 61.

6 Συντομεύσαμε ἐλαφρὰ καὶ κατατάξαμε κάπως διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι στὸ ἀρχικὸ κείμενο τὰ σημεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὸ ρόλο τοῦ Βίλιαμς στὴ διένεξη. (Μ.Λ.).

τικὸς παράγοντας γιὰ νὰ πετύχουμε καλὴ συγκομιδή. Ἂν ὁ ὁρίζοντας τοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι εὐδιάκριτος, ἂν τὸ ἴδιο τὸ καλλιεργούμενο ἔδαφος δὲν ἔχει ἀρκετὸ βάθος, δὲν μπορεῖ ν' ἀποδώσει ὅσο πρέπει, ἔστω καὶ ἂν ἐμπλουτιστεῖ μὲ λιπάσματα ἢ ἀρδευτεῖ ἄφθονα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Βίλιαμς θεωροῦσε ἀνώφελο νὰ λιπαίνεται αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖο, ὅπως ἔλεγε, ἀποτελοῦσε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν καλλιεργούμενων ἐδαφῶν τῆς χώρας.

Βεβαίωνε, ὅτι' ἂν στὴν ἐναλλαγὴ τῶν καλλιεργειῶν περιλάβουμε σὲ ποσοστὸ 30 ὡς 40 % μίγμα ἀπὸ ψυχανθῆ καὶ δημητριακά (γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ καὶ τὴ διατήρηση τῆς ὑφῆς τοῦ ἐδάφους), οἱ ἀποδόσεις θὰ δεκαπλασιαστοῦν. Αὐτά, ὅμως, τὰ στοιχεῖα ἦταν ἀποκυήματα τῆς φαντασίας καὶ δὲν στηρίζονταν σὲ κανένα πραγματικὸ δεδομένο. Αὐτὲς οἱ διαβεβαιώσεις βασίζονταν σὲ ἀφηρημένες ὑποθέσεις γιὰ τὴν ἱκανότητα τῶν διαφόρων τύπων ἐδαφῶν νὰ συγκρατοῦν τὸ νερό. Κι ὅμως ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ποὺ τὸν πίστευαν καὶ κατεύθυναν τὴ γεωργία ὁλόκληρης τῆς χώρας σύμφωνα μὲ τὶς δικές του ὁδηγίες καὶ πρὸς αὐτὸ τὸν ἀντιεπιστημονικὸ καὶ ἀνεύθυνο δρόμο.

Ἡ βασικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς σχολὲς τοῦ Βίλιαμς καὶ τοῦ Πριανίσνικοφ ἦταν ὅτι ἡ δεύτερη ὑποστήριζε τὴ χρησιμοποίηση τῶν χημικῶν λιπασμάτων, τὴν καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν ἐπὶ ἕνα χρόνο μὲ σκέτο τριφύλλι χωρὶς δημητριακὰ — πράγμα ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν περιεκτικότητα τοῦ ἐδάφους σὲ ἄζωτο — καὶ στὴν ἐντατικοποίηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μὲ τὴν εἰσαγωγὴ ποικιλιῶν ὑψηλῆς ἀπόδοσης στὴν ἀμειψισπορά, ὅπως γινόταν καὶ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Αὐτὴ ἡ μέθοδος στηριζόταν σὲ δεδομένα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πρακτικῆς, καὶ εἶχε ἐπαληθευθεῖ ἀπὸ πειραματικὰ ἀποτελέσματα καὶ ἀπὸ γεωπονικὲς ἔρευνες. Ὁ Πριανίσνικοφ τόνιζε ἐπίμονα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς χημικῆς βιομηχανίας καὶ ἡ παραγωγὴ χημικῶν λιπασμάτων ἦταν πάρα πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὶς ἀμυντικὲς ἀνάγκες τῆς χώρας (π.χ. ἕνα ἀπὸ τὰ ὑποπροϊόντα τῶν ὑπερφωσφορικῶν χημικῶν λιπασμάτων εἶναι τὸ θειϊκὸ ὀξύ). Δηλαδὴ ἡ παραγωγὴ τῶν ἀζωτούχων καὶ τῶν ἐκρηκτικῶν βασίζεται στὴν ἴδια τεχνολογία [7].

7 Ἂν πιστέψουμε στοὺς ἀριθμοὺς ποὺ ἔδινε ὁ Πριανίσνικοφ τὸ 1934 -

Ἀντίθετα, ὁ Βίλιαμς πρότεινε νὰ μὴν ἀναπτυχθεῖ ἡ βιομηχανία λιπασμάτων, νὰ φυτεύονται οἱ ἀγροὶ μὲ τριφύλλι, γιὰ δυὸ ἢ τρία χρόνια, μαζὶ μὲ σιτηρὰ (ποὺ μειώνουν τὴν περιεκτικότητα τοῦ ἐδάφους σὲ ἄζωτο) καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιοῦνται ὁρισμένα μηχανήματα, ὅπως σβάρνες καὶ τρακτέρ, πού, κατὰ τὴ γνώμη του, κατέστρεφαν τὴν ὑφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ὑπῆρχαν κι ἄλλες θεμελιώδεις διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Πριανίσνικοφ ἦταν ἀληθινὸς ἐπιστήμονας καὶ πατριώτης. Ὁ Βίλιαμς ἦταν ἕνας θεωρητικὸς τοῦ ἐργαστηρίου, φαντασιόπληκτος καὶ φανατικός, πού, κάτω ἀπὸ τὶς ἠχηρὲς λέξεις «πατρίδα» καὶ «σοσιαλισμός», ἔκρυβε τὴν προσωπικὴ φιλοδοξία νὰ δεῖ τὶς ἰδέες του νὰ ἐπιβάλλονται ἀπόλυτα στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρακτική. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει χρησιμοποίησε ὅλα τὰ μέσα. Οἱ ὀπαδοί του ἀκολουθοῦσαν ἀπαράλλαχτα τὸν ἴδιο δρόμο.

Πρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι ἀρχικὰ ὁ Βίλιαμς ἦταν πραγματικὰ ἐξαιρετικὸς ἐπιστήμονας. Ἀλλὰ στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, προσβλήθηκε ἀπὸ μερικὴ παράλυση. Αὐτὴ ἡ ἀρρώστια ἐπηρέασε πολὺ τὴν ἐπιστημονικὴ του δραστηριότητα καὶ τὴν ψυχολογία του. Κυκλοφοροῦσε πολὺ δύσκολα καὶ μόνο γιὰ νὰ πάει σ' ἕνα μικρὸ ἀγρὸ κοντὰ στὸ σπίτι του. Τὸ σπίτι του, ἄλλωστε, γειτόνευε μὲ τὸ τμῆμα ἐδαφολογίας τῆς ΓΑΤ, ποὺ διηύθυνε. Ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας του δὲν μποροῦσε νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἐργαστήρια, οὔτε νὰ κάνει πειράματα πάνω σὲ διαφορετικὰ ἐδάφη. Ἀπομακρύνθηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ ἔπεσε στὸν βερμπαλισμό. Ἐξακολουθοῦσε, ὅμως, νὰ εἶναι μεγαλομανὴς καὶ αὐταρχικός. Δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνει τοὺς ἀνθρώπους. Ἐνῶ ὁ Πριανίσνικοφ εἶχε μαζέψει γύρω του μιὰ πλειάδα ἀπὸ πραγματικοὺς ἐρευνητές, ὁ Βίλιαμς περιστοιχιζόταν ἀπὸ κόλακες, ὀππορτουνιστὲς καὶ δογματικούς, ἀνίκανους γιὰ σοβαρὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία.

1935, ἡ παραγωγὴ τῶν χημικῶν λιπασμάτων θὰ ἔπρεπε νὰ φθάσει τὰ 24 ἑκατομμύρια τόννους τὸ 1943. Δηλαδή, μόλις θὰ ἔφτανε γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν οἱ ἀνάγκες τῆς γεωργίας καὶ νὰ προληφθεῖ ἡ προοδευτικὴ μείωση τῆς ἀποδοτικότητας τῶν ἐδαφῶν. Ἐντούτοις, τὸ 1941, ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἡ παραγωγὴ μόλις ἔφτανε τὰ 3 ὣς 3,5 ἑκατομμύρια τόννους. Ἀκόμα καὶ τὸ 1961 δὲν ξεπερνοῦσε τοὺς 15,3 ἑκατομμύρια τόννους. («Πράβδα», 24 Ἰανουαρίου 1962).

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του — ποὺ συμπίπτουν μὲ τὴν ἐποχὴ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει — ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας του χειροτέρεψε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε δὲν θἄπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του καὶ γιὰ ὅ,τι δημοσιευόταν μὲ τ' ὄνομά του. Οἱ ὀππορτουνιστὲς τοῦ κύκλου του δὲν ἔχασαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν κατάστασή του.

Ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ

Πῶς λοιπὸν ὁ Βίλιαμς κατόρθωσε νὰ ἐπιβάλει τὸ σύστημά του ; Πῶς ξεπέρασε τὴν ἀντίσταση τῶν ἀντιπάλων του ; Πῶς ὑπνώτισε τὶς ὑπηρεσίες τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τὶς ἔπεισε, μὲ τὶς φανταστικές του ὑποσχέσεις γιὰ ἀποδόσεις 100 μὲ 160 καντάρια τὸ ἐκτάριο μόνο καὶ μόνο μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση τῶν ριζῶν ἐτησίων δημητριακῶν ;

Πολλοὶ τείνουν νὰ πιστέψουν ὅτι ἡ προσωπικότητα τοῦ Βίλιαμς εἶχε μιὰ μαγικὴ πλευρὰ κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτα λαθεμένο : τὸ γράψιμό του κ' ἡ ὁμιλία του εἶχαν μεγάλη γοητεία. Ἤξερε νὰ αἰχμαλωτίζει τὸ ἀκροατήριό του κι ἐξασκοῦσε μαγνητικὴ ἕλξη στὴ νεολαία. Ἀλλὰ πίσω ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ πρόσοψη τῶν θεωριῶν του κρυβόταν ἡ ἐπιστημονική τους χρεοκοπία. Ἡ διαλεκτικὴ λογική του κάλυπτε δημαγωγία καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ κερδίζει τὴν καρδιὰ τῶν ἄλλων συνδυαζόταν μὲ μιὰν ἐπικίνδυνη ἱκανότητα νὰ συκοφαντεῖ καὶ νὰ δυσφημεῖ τοὺς ἐπιστημονικούς του ἀντιπάλους. Ὁ Βίλιαμς κ' οἱ μαθητές του ἤξεραν πολὺ καλὰ νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴν τραγικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς προσωπολατρίας γιὰ δικούς τους σκοπούς. Μερικὰ τυπικὰ παραδείγματα θὰ μᾶς δείξουν τὴ φύση τῆς διένεξης ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Βίλιαμς καὶ στοὺς ὑποστηρικτὲς μιᾶς ἐπιστημονικῆς, ὀρθολογικῆς, γεωργίας.

Ὅταν ἄρχισε νὰ συζητεῖται τὸ 1937 τὸ θέμα τῆς εἰσαγωγῆς ὀρθῶν συστημάτων ἀμειψισπορᾶς στὴ σοβιετικὴ οἰκονομία, ὁ Βίλιαμς ἄσκησε πίεση στὴν Ὑπηρεσία Ἀμειψισπορᾶς τοῦ Κομισαριάτου τῆς Γεωργίας, ποὺ εἶχε κιόλας δοκιμαστεῖ ἀπὸ συνεχεῖς συλλήψεις. (Στὰ 1937 εἶχαν διαδοχικὰ συλληφθεῖ δυὸ κομισάριοι τῆς Γεωργίας, ὁ Τσερνὸφ καὶ ὁ Ἔιχε) .

Ὁ Βίλιαμς ἔγραφε τότε :

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ βρίσκονται ἐπικεφαλῆς τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς ἀμειψισπορᾶς στὸ Κομισαριάτο τῆς Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ εἴτε δὲν καταλαβαίνουν εἴτε ἀπὸ καιρὸ ἀρνοῦνται νὰ παραδεχτοῦν ὅτι οἱ ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες βασίζεται τὸ πρόγραμμα εἶναι λαθεμένες. Καὶ βέβαια δὲν φταῖνε αὐτοί, ἀλλὰ ὁ σαμποταριστὴς Βόλφ. Ὅμως αὐτοὶ ἐκάλυψαν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα καὶ τὴν ὁλοφάνερα καταστροφικὴ δραστηριότητα τοῦ Βόλφ μὲ ἀναμφίβολα ὀρθὲς κυβερνητικὲς ὁδηγίες ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀδικαιολόγητη μείωση τῶν ἐπιφανειῶν τῶν ἐδαφῶν τῶν σπαρμένων μὲ δημητριακά [8].

Τὸν ἴδιο χρόνο — τὸ 1937 — οἱ βιλιαμσιστὲς ἄρχισαν τὸν πόλεμο ἐνάντια στὴ σχολὴ τοῦ Πριανίσνικοφ, κατηγορώντας γιὰ σαμποτὰζ μιὰν ὁμάδα μαθητῶν του. Δώδεκα μέλη τοῦ Πανενωσιακοῦ Ἰνστιτούτου Λιπασμάτων, ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Πριανίσνικοφ, συνελήφθησαν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ὁ διευθυντὴς Ζαπορόζετς. Ὅλοι ἀποκαταστάθηκαν ἀργότερα. Ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Βίλιαμς, ὁ Οὐζάτσεφ, ὀνομάστηκε διευθυντής. Στὴ σύνοδο τοῦ ΛΠΑΓΕ, ὁ Οὐζάτσεφ, ἐκόμπασε γιατὶ « δώδεκα ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ κατεῖχαν διευθυντικὰ πόστα στὸ ἰνστιτοῦτο, ξεμασκαρεύτηκαν ». Καὶ κραύγασε : « Τί κάναμε γιὰ νὰ ἐξαφανίσουμε τὶς συνέπειες τοῦ σαμποτάζ ; Ἀποκαλύψαμε κι ἐξακολουθοῦμε ν' ἀποκαλύπτουμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὴ ρίζα τοῦ κακοῦ. Ξεσκεπάσαμε τοὺς τροτσκιστὲς Σιγκάρκιν, Ντίκουσαρ κι ἄλλους » [9].

Ἡ ἐπίθεση στὴ σχολὴ τοῦ Πριανίσνικοφ δὲν τέλειωσε ἐδῶ. Πολλοὺς μῆνες ἀργότερα, τὸ πρόβλημα τοῦ σαμποτὰζ στὴν ἀγροτικὴ χημεία ἦρθε πάλι στὴν ἐπιφάνεια ἀπὸ τὸν Λιαστσένκο, ἕναν ἄλλον ὀπαδὸ τοῦ Βίλιαμς. Αὐτὸς ὁ συκοφάντης πέτυχε νὰ δημοσιεύσει ἕνα ἄρθρο στὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες, ὅπου, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, χαρακτήριζε σὰν σαμποταριστικὴ πράξη τὴν πολὺ χρήσιμη χαρτογράφηση τῶν ἐδαφῶν. Ἔγραφε γιὰ τὸ Ἰνστιτοῦτο Λιπασμάτων :

8 « Πράβδα », 9 Μαΐου 1937.

9 Δελτίο τῆς Ἀκαδημίας Λένιν τῶν Γεωργικῶν Ἐπιστημῶν (1937), ἀρ. 4 : 22.

Γιὰ πολὺν καιρό, μιὰ ὁμάδα ἀπὸ ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ δούλευε στὸ Ἰνστιτοῦτο... Αὐτοὶ οἱ «ἀγροχημικοί», ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση, εἶχαν ἀναλάβει τὴν εὐθύνη νὰ ἐπεξεργαστοῦν μιὰ μεθοδολογία γιὰ τὴ χαρτογράφηση τῶν ἐδαφῶν. Νοσταλγώντας τὴν οἰκονομία τῶν κουλάκων, στὴν περίοδο τῆς ὁποίας εἶχαν πειραματιστεῖ γιὰ πολὺν καιρὸ πάνω στὰ λιπάσματα, αὐτοὶ οἱ μοντέρνοι «ἀγροχημικοί», χρησιμοποίησαν ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα γιὰ νὰ κάνουν τὴ χαρτογράφηση ἀνασταλτικὸ παράγοντα τῶν ὑψηλῶν ἀποδόσεων... Οἱ ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ ποὺ δούλευαν στὸ Ἰνστιτοῦτο ξεσκεπάστηκαν κι ἔγιναν ἀκίνδυνοι... Ἀλλὰ τὸ σαμποτὰζ δὲν ἔχει ὁλότελα ἐξοστρακιστεῖ ἀπ' αὐτὸν τὸν τομέα. Τὸ Κομισαριάτο, ἡ Ἀκαδημία, καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο Λιπασμάτων δὲν κάνουν τίποτα γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν τὶς φωλιὲς τῶν ἐχθρῶν [10].

Τὸ ἄρθρο τοῦ Λιαστσένκο συζητήθηκε ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια τοῦ τμήματος τῆς Ἀγροχημείας καὶ τῆς Ἐδαφολογίας τῆς ΛΠΑΓΕ, εἰδικὰ σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε στὸ θέμα τῆς χαρτογράφησης. Στὰ πρακτικά, ὅπου δὲν ἀναφέρονται ὀνόματα, διαβάζουμε :

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ προέδρου τῆς συνεδρίασης, Πριανίσνικοφ ἦταν χαρακτηριστική. Κάθε φορὰ ποὺ ἕνας σύντροφος ξέφευγε ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν καθαρὰ τεχνικῶν θεμάτων γιὰ νὰ μιλήσει γιὰ τὶς ἀνατρεπτικὲς ἐνέργειες τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ... ὁ πρόεδρος τοῦ ἀφαιροῦσε τὸ λόγο.

Ἡ ὁλομέλεια ἀποδοκίμασε τὴν ὁμιλία τοῦ Πριανίσνικοφ καὶ τὴ συμπεριφορά του σὰν πρόεδρος κατὰ τὴ συνεδρίαση, καὶ τὶς χαρακτήρισε ἀνάξιες γιὰ ἕνα σοβιετικὸ ἐπιστήμονα [11].

Πολλοὺς μῆνες ἀργότερα, ἡ ἐφημερίδα ποὺ εἶχε δημοσιεύσει τὰ παραπάνω, τίμησε ἀκόμα μιὰ φορὰ μὲ τὴν προσοχή της τὸν Πριανίσνικοφ. Σ' ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο : «Ἂς ξεριζώσουμε ἀλύπητα τὸν ἐχθρικὸ συρφετὸ ἀπ' τὰ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα», λέγονταν τὰ παρακάτω :

Ἡ τελευταία ὁλομέλεια... δίνει ἕνα παράδειγμα τῆς στάσης ποὺ παίρνουν μερικοὶ ἀκαδημαϊκοὶ ἀπέναντι στὴν ἀνάγκη νὰ καταπολεμηθοῦν οἱ συνέπειες τοῦ σαμποτάζ. Ἡ ἐπιστημονικὴ κοινότητα θυμᾶται πὼς ὁ πρόεδρος Πριανίσνικοφ δήλωσε ἀνοιχτὰ ὅτι : «Δὲν εἶναι δουλειὰ τῆς

10 « Πράβδα », 4 Σεπτεμβρίου 1937. Ἀνάλογες κατηγορίες δημοσιεύτηκαν στὴ « Sotszemledelie », στὶς 21 Σεπτεμβρίου 1937.

11 « Sotszemledelie », 16 καὶ 20 Νοεμβρίου 1937.

Ἀκαδημίας νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὶς συνέπειες τοῦ σαμποτάζ. Ἂς ἀφήσουμε αὐτὸ τὸ θέμα στὴ δικαιοδοσία ἄλλων ὀργάνων». Τὸ προεδρεῖο τῆς Ἀκαδημίας ὅμως δὲν συζήτησε ποτὲ αὐτὸ τὸ ἐξοργιστικὸ γεγονός [12].

Ἡ ἀπόφαση τῆς ὁλομέλειας δεχόταν τὶς προτάσεις τοῦ Βίλιαμς. Ἦταν πολὺ ἰδιόρρυθμες. Ἡ χαρτογράφηση θὰ ἐξακολουθοῦσε, ἀλλὰ θὰ φτιάχνονταν ἁπλοὶ κι ὄχι ἀγροτικοὶ χάρτες τοῦ ἐδάφους. Ἀπὸ τότε, καὶ μέχρι πρόσφατα, οἱ χάρτες ποὺ προορίζονταν γιὰ τὰ κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτήματα ἔδειχναν τὴ μορφολογικὴ εἰκόνα καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δομῆς τῶν ἐδαφῶν κι ὄχι τὰ συστατικά τους. Αὐτοὶ οἱ χάρτες προορίζονταν κυρίως νὰ στολίζουν τὰ γραφεῖα τῶν προϊσταμένων στὰ κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτήματα.

Ἀποδείχνεται ἀπὸ ἕνα ἄρθρο τοῦ 1938, ὅτι πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς σιχαμερὲς συκοφαντίες, ποὺ κόστισαν τὴ ζωὴ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐρευνητὲς τοῦ ἰνστιτούτου, προέρχονταν ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Βίλιαμς προσωπικά. Πρόκειται γιὰ ἕνα κείμενο πληροφοριακό, ποὺ ἐπαναλαμβάνει τὰ μυθεύματα γιὰ τὸ σαμποτὰζ στὸ ἰνστιτοῦτο ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ τὴν ἐπιείκεια τοῦ προεδρείου τῆς Ἀκαδημίας Λένιν ἀπέναντί τους. Παρακάτω ἀναφέρει τὴ γνώμη τοῦ ἴδιου τοῦ Βίλιαμς γιὰ τὴ χαρτογράφηση τῶν ἐδαφῶν σὰν βάση τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματός του [13].

Πρέπει νὰ τονιστεῖ, ὅτι ὁ Βίλιαμς ποτὲ δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ ἐκτοξεύει κεραυνοὺς καὶ κατηγορίες ἀστήριχτες, ἀκόμα κι ἔξω ἀπὸ τὸν τομέα τῆς Ἐδαφολογίας καὶ τῆς Γεωπονικῆς. Κι ἀκόμα, ἂν καὶ δὲν εἶχε παρὰ ἐλάχιστες γνώσεις στὰ θέματα τῆς γενετικῆς, δὲ δίστασε καθόλου νὰ πάρει μέρος στὴ συζήτηση. Ἕνα ἄρθρο τοῦ Ντβοριάκιν στὴν ἐφημερίδα « Τιμιριάζεφκα », ποὺ περιγράφει διάφορες λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Λυσένκο στὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ, τὸ δείχνει καθαρά :

Μετὰ ἀπὸ μιὰ φιλικὴ συζήτηση μὲ τὸν σύντροφο Κολέσνεφ, ὁ Λυσένκο ἐπισκέφτηκε τὸν Βίλιαμς καὶ τὸν εὐχαρίστησε γιὰ τὸ γράμμα του πρὸς τὴ Γεωργικὴ Ἀκαδημία, μὲ τὸ ὁποῖο ὑποστήριζε θερμὰ τὶς θεωρητικὲς ἀπόψεις τοῦ Λυσένκο. Ἡ φιλικὴ συνομιλία τῶν δύο ἐξαίρετων ἐπιστη-

12 Στὸ ἴδιο, 11 Ἰανουαρίου 1938.

13 « Front Nauki i Tekhniki » (1938), ἀρ. 3 : 129 - 131.

μόνων κράτησε μιὰν ὥρα. Ὁ Βίλιαμς εἶπε πὼς ἀποφάσισε νὰ στείλει αὐτὸ τὸ τὸ γράμμα, γιατὶ ἡ ἔνταση τῆς διένεξης δὲν ἦταν τυχαία ἀλλὰ ἦταν ἡ ἀντανάκλαση τῆς ταξικῆς πάλης στὴν ἐπιστήμη. Κι ὑποστήριξε ὅτι στὴν ἐπιστήμη, ἰδιαίτερα, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐγκαταλείπει τὴ μάχη χωρὶς νὰ πολεμήσει [14].

Ὅπως εἴδαμε, ἡ σχολὴ τοῦ Πριανίσνικοφ εἶχε μεγάλες ἀπώλειες στὴ διάρκεια τῆς διένεξης μὲ τὸν Βίλιαμς. Παρ' ὅλα αὐτὰ διατηροῦσε τὴ συνοχή της καὶ τὶς ἐπιστημονικές της πεποιθήσεις.

Ἀλλά, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἱδρυτῆ της, αὐτὴ ἡ σχολὴ — ἡ πιὸ προωθημένη στὸν τομέα τῆς γεωπονικῆς ἐπιστήμης — συγκλονίστηκε πάλι, ἰδιαίτερα τὸ 1938. Τότε, σύμφωνα μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς ὁλομέλειας τῆς ΛΠΑΓΕ, ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται σχεδὸν παντοῦ τὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς. Ὅμως, καὶ τότε ἀκόμα, ἐνῶ οἱ γραμμὲς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πριανίσνικοφ εἶχαν ἀποδεκατιστεῖ, αὐτοὶ δὲν ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγώνα. Ὁ δάσκαλός τους ἦταν ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἀγροχημείας στὴν ΕΣΣΔ καὶ τὴν ἐπιστήμη τους δὲν μποροῦσαν νὰ τὴν ἐξαφανίσουν. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνας ἀγροχημικὸς στὴν ΕΣΣΔ ποὺ νὰ μὴν ἔχει διδαχτεῖ ἀπὸ τὸ κλασικὸ ἔργο τοῦ Πριανίσνικοφ — αὐτὴ τὴν ἡγετικὴ ἐπιστημονικὴ φυσιογνωμία μὲ τὰ ἐξαιρετικὰ πλατειὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴν τεράστια συμβολὴ ὄχι μόνο στὴν ἀγροχημεία ἀλλὰ καὶ τὴ φυτοκομία. Ὁ Πριανίσνικοφ ἦταν πραγματικὰ ἕνας ἰδιοφυὴς προοδευτικὸς ἐπιστήμονας, ἕνας πατριώτης κι ἕνας πιστὸς γιὸς τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

Πριανίσνικοφ καὶ Βαβίλοφ

Στὴ διάρκεια τῆς μακριᾶς ζωῆς του, ὁ Πριανίσνικοφ εἶχε διασχίσει τὴ χώρα μας πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Εἶχε ἐπίσης πάει σὲ εἰκοσιτέσσερεις ἀποστολὲς στὸ ἐξωτερικὸ καὶ εἶχε γνωρίσει τὴν παγκόσμια γεωργία ἀπὸ κοντὰ κι ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ βιβλία. Παρὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ Βίλιαμς καὶ τῶν ὀπαδῶν του,

14 6 Ἰανουαρίου 1937.

ἔκανε πολλὰ γιὰ τὴ χώρα του καὶ τὸ λαό της καὶ ἄφησε σημαντικὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο. Ὅσο περνᾶν τὰ χρόνια μεγαλώνει ὁ σεβασμὸς στὴ μνήμη καὶ στὶς ἐργασίες του. Ἦταν ἕνας θαρραλέος ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθινῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἦταν πάρα πολὺ ἀκέραιος γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴν ἀνοιχτὴ μάχη μὲ προκλήσεις καὶ ἴντριγκες. Ἦταν ἀνυπεράσπιστος ἀπέναντι στὴν ποταπότητα, κ' ἔζησε πολλὰ πικρὰ χρόνια παρατηρώντας ἀνήμπορος τὴν τραγωδία τῆς Σοβιετικῆς Βιολογίας καὶ Γεωπονικῆς.

Ὁ Βαβίλοφ — γιὰ τὴν τύχη τοῦ ὁποίου μιλήσαμε κιόλας — ἦταν μαθητὴς τοῦ Πριανίσνικοφ. Οἱ δυὸ αὐτοὶ ἐπιστήμονες συνδεόντουσαν μὲ στενὴ φιλία. Ἡ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ συντάραξε τὸν Πριανίσνικοφ. Μὴ μπορώντας νὰ πιστέψει τὸν Βαβίλοφ ἔνοχο γιὰ ὁποιαδήποτε πράξη ὁ Πριανίσνικοφ ζήτησε ἀκρόαση ἀπὸ τὸν Μπέρια — τὸν τότε κομισάριο τῶν Ἐσωτερικῶν — καὶ ἀπαίτησε ἐπίμονα τὴν ἀπελευθέρωσή του. Προσφέρθηκε νὰ μπεῖ ὁ ἴδιος ἐγγυητὴς γιὰ τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴν ἀθωότητα τοῦ φίλου του. Ἀλλὰ ὁ Μπέρια ἀπέρριψε τὸ αἴτημά του. Τότε ὁ Πριανίσνικοφ, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Βαβίλοφ καὶ γνωστότατο φυσικὸ Σεργκέι Βαβίλοφ [15], πέτυχε μιὰν ἀκρόαση ἀπὸ τὸν ἀντιπρόεδρο τῆς κυβέρνησης Μόλοτοφ καὶ ζήτησε τὴν ἀναθεώρηση τῆς δίκης τοῦ Βαβίλοφ καὶ τὴν ἀποκατάστασή του. Ἀφοῦ συνάντησαν καὶ τὴ δική του ἄρνηση, ἀπευθύνθηκαν ἀκόμα μιὰ φορὰ στὸν Μπέρια καὶ τὸν Μόλοτοφ καὶ ζήτησαν τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς φυλάκισης τοῦ Βαβίλοφ, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ συνεχίσει τὴν ἐπιστημονική του ἐργασία ἀκόμα καὶ στὴ φυλακή.

Τὸ 1941, στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ὅταν ὁ Βαβίλοφ ἦταν στὴν ἀπομόνωση, ὁ Πριανίσνικοφ — ποὺ εἶχε πιὰ μπεῖ στὸ περιθώριο — ἔστειλε ἕνα ἀναπάντεχο τηλεγράφημα στὴν ἐπιτροπὴ τῶν βραβείων Στάλιν, καὶ ζήτησε νὰ βραβευτεῖ ὁ Βαβίλοφ γιὰ τὴ δημιουργία τῆς συλλογῆς τῶν φυτῶν ὅλου τοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ εὐγενικὴ πράξη ἦταν μιὰ ἐνέργεια ἀπελπισίας καὶ πικρίας, ἀλλὰ ἔδειχνε τὸ κουράγιο τοῦ Πριανίσνικοφ ἀπέναντι στὴν αὐθαιρεσία.

15 Ἀργότερα πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ. (Μ.Λ.).

Βίλιαμς καὶ Τουλάικοφ

Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ γεωπονικὴ σχολὴ ποὺ ἀντιτάχτηκε στὸν Βίλιαμς τὸ 1936 - 1937 ἦταν ἡ σχολὴ τοῦ Τουλάικοφ — ἀξιολογότατου ἐπιστήμονα καὶ ὀργανωτῆ τοῦ πρώτου Πανενωσιακοῦ Ἰνστιτούτου Δημητριακῶν, στὸ Σαράτοφ, τοῦ ὁποίου ἦταν ὁ πρῶτος διευθυντής. Συνελήφθη τὸ 1937 κ' ἡ ἀντίδρασή του στὸν Βίλιαμς τοῦ στοίχισε τὴ ζωή. Σύμφωνα μὲ τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς, ὁ ὅρος τουλαϊκοφιστής, ἔγινε συνώνυμος μὲ τὸ «ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ» καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ διαλυθεῖ τὸ προοδευτικὸ γεωπονικὸ κέντρο τοῦ Σαράτοφ.

Στὰ τριάντα ἑφτὰ χρόνια (1900 - 1937) τῆς ἐπιστημονικῆς του καρριέρας, ὁ Τουλάικοφ δημοσίευσε πάνω ἀπὸ τετρακόσιες μελέτες ποὺ ἀναφέρονταν σὲ πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ γεωργικά μας προβλήματα. Ἀπόδειξε πὼς ἡ ὑπόθεση τοῦ Βίλιαμς ὑπερέβαλε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ ρόλο τῆς δομῆς τοῦ ἐδάφους στὴ συγκράτηση τῆς ὑγρασίας καθὼς ἐπίσης ὑπερέβαλε καὶ τὴ σημασία τῶν μονοετῶν χόρτων στὴν ἐξέλιξη τῆς ὑφῆς τοῦ ἐδάφους. Εἰδικὰ ὁ Τουλάικοφ ὑπογράμμισε ὅτι αὐτὴ ἡ μέθοδος ἦταν ὁλότελα ἄχρηστη γιὰ τὶς ξηρὲς ζῶνες. Ἐπέμεινε στὴν ἀνάγκη τῆς ἐξειδίκευσης τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῆς καλλιέργειας τοῦ ἀραβόσιτου στὶς νοτιότερες περιοχές. Ἐπετέθη ἀκόμα πολὺ ἔντονα στὴν πολιτικὴ τῆς ὑποκατάστασης τῶν ἐαρινῶν ἀπὸ χειμερινὲς ποικιλίες σταριοῦ στὴν ΕΣΣΔ, πραχτικὴ ποὺ εἶχε μειώσει σημαντικὰ τὶς ἀποδόσεις ἐξαιτίας τῆς ξηρασίας ποὺ ἐπικρατεῖ πρὸς τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ. Ὁ Τουλάικοφ ἔδειξε ἐπίσης τὶς ἐπιστημονικὲς παραποιήσεις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Βίλιαμς καὶ τῶν ὀπαδῶν του.

Τὸ 1962 ἡ ἐφημερίδα «Σέλσκαγια Ζῖζν» χαρακτήρισε τὸν ἀγώνα τοῦ Τουλάικοφ ἐνάντια στὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς μὲ τὶς ἀκόλουθες ἐκφράσεις:

Ὁ κομμουνιστὴς ἐπιστήμονας ἦταν ἕνας θαρραλέος μαχητὴς τῆς ἐπιστήμης. Προσπάθησε νὰ προστατέψει τὶς προοδευτικὲς ἀγροτικὲς μέθοδες ἀπὸ τὸν δογματισμὸ καὶ τὴν κοινοτυπία. Ὁ ἀγώνας ἐνάντια στοὺς

δπαδούς τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς ἦταν φλογερὸς ἀλλὰ δύσκολος. Καθὼς καὶ ἄνισος. Ὁ ἐπιστήμονας ἔγινε θύμα αὐθαίρετων ἀποφάσεων καὶ χάθηκε. Μόνο ἡ καταγγελία τῆς προσωπολατρίας κ' ἡ ἀποκατάσταση τῶν ἀρχῶν τοῦ Λένιν στὴν κομματικὴ ζωή, ἐπέτρεψε νὰ καθαριστεῖ τὸ τίμιο ὄνομά του ἀπὸ τὸ ὄνειδος τοῦ χαρακτηρισμοῦ του σὰν « ἐχθροῦ τοῦ λαοῦ »[16].

Ἂν καὶ ὁ Τουλάικοφ πέθανε ἐπειδὴ πολέμησε τὸν Βίλιαμς, φαίνεται ὅτι δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ ὑπαίτιος τοῦ θανάτου του. Ἡ ἄμεση αἰτία τῆς συντριβῆς τοῦ Τουλάικοφ καὶ τῆς σχολῆς του ἦταν τὸ ἄρθρο τοῦ Στολέτοφ « Ἐνάντια στὶς ξένες θεωρίες στὴ γεωπονία », ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες στὶς 11 Ἀπριλίου 1937. Ὁ Στολέτοφ κατέκρινε δυὸ βιβλία τοῦ Τουλάϊκοφ, στὰ ὁποῖα, στὴν πραγματικότητα, προβάλλονταν ὀρθὲς ἀπόψεις γιὰ τὴ γεωργικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας μας. Μεροληπτικὰ καὶ δημαγωγικά, ὁ Στολέτοφ παρερμήνευσε αὐτὲς τὶς ἰδέες καὶ ἐξαπέλυσε ἐναντίον τοῦ Τουλάικοφ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀβάσιμες κι ἀνόητες κατηγορίες.

Αὐτὴ ἡ ἐκδήλωση « ἐπαγρύπνησης » ἦταν ὁλότελα ἀλλοπρόσαλλη καὶ ταυτόχρονα πολὺ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ποιότητα τῶν ἀνθρώπων ποὺ χρησιμοποίησαν τὴν τραγωδία τοῦ 1937 γιὰ ἀτομικά τους ὀφέλη. Τελικὰ ἀποδείχτηκε μοιραία γιὰ ἕναν ἀξιόλογο ἐπιστήμονα.

Τὸ ἄρθρο τοῦ Στολέτοφ ἀναδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα τοῦ Σαράτοφ « Κομμουνίστ »[17] καὶ τὴν ἴδια μέρα πραγματοποιήθηκε μιὰ συνεδρίαση τῆς κοινῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἰνστιτούτων γιὰ νὰ συζητήσει τὸ θέμα. Τὴν ἑπομένη, στὴν ἴδια ἐφημερίδα, ὑπῆρχε ἕνα μικρὸ σημείωμα γιὰ τὴ συγκέντρωση αὐτή, ποὺ ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἔγραφε : « Οἱ παρόντες δικαιολογημένα αἰσθάνθηκαν ἀμηχανία ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ Τουλάικοφ ». Πραγματικά, ὁ Τουλάικοφ, κατάπληκτος ἀπὸ τὸ ἄρθρο, δὲν πῆγε στὴ συγκέντρωση γιατὶ καταλάβαινε ὅτι θὰ ἦταν γι' αὐτὸν ἕνα εἶδος πογκρόμ. Ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς γενετιστές, δὲν εἶχε ὡς τότε συνηθίσει σὲ τέτοιες κακόπιστες ἐπιθέσεις καὶ νόμιζε ὅτι ἦταν ἔ-

16 6 Ἰανουαρίου 1962.
17 15 Ἀπριλίου 1937.

να πρόσωπο σεβαστὸ σὲ ὅλους. Ποτὲ ὣς τότε δὲν εἶχε γίνει στόχος ἀβάσιμων κατηγοριῶν.

Ἡ προαίσθηση τοῦ Τουλάικοφ βγῆκε σωστή. Ἡ συγκέντρωση ποὺ εἶχε συγκληθεῖ γιὰ νὰ συζητήσει τὸ ἄρθρο τοῦ Στολέτοφ, κατέληξε νὰ γίνει ἡ ἀπαρχὴ τῆς διάλυσης τῆς ἐπιστημονικῆς σχολῆς τοῦ Τουλάικοφ [18].

Ἄρχισε ἀπὸ τότε μιὰ ἐκστρατεία τοῦ τύπου ἐναντίον τοῦ Τουλάικοφ καὶ τῶν στενότερων συνεργατῶν του. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937 ἦταν πολὺ συνηθισμένα ἄρθρα μὲ τίτλους ὅπως: « Δεσμῶτες ψευτοεπιστημονικῶν θεωριῶν ». « Ξεριζῶστε τὶς ξένες θεωρίες ἀπὸ τὴ Γεωπονικὴ Ἐπιστήμη ». « Τὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Σαράτοφ, ἑστία τῶν ξένων θεωριῶν ». Στὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ ὁ Τουλάικοφ ἄρχισε νὰ χαρακτηρίζεται « σαμποταριστής ». Οἱ μοιραῖες λέξεις « τουλαϊκοβισμὸς » καὶ « τουλαϊκοβιστὴς » ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους, προαναγγέλλοντας ἔτσι τὴν καταγγελία καὶ τὴ σύλληψη ὄχι μόνον τοῦ Τουλάικοφ ἀλλὰ καὶ μιᾶς ὁλόκληρης ὁμάδας. Ἔτσι τελείωσε ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ δημόσια ζωὴ τοῦ κομμουνιστῆ ἐπιστήμονα Τουλάικοφ. Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε στὸ στρατόπεδο συγκέντρωσης τοῦ Μπελομόρ, τὸ 1938.

Στὸ τέλος τοῦ 1937 ὁ Βίλιαμς μπόρεσε νὰ γιορτάσει τὴ « νίκη » τῶν θεωριῶν του. Δὲ χάρηκε γιὰ πολὺ τὸ θρίαμβό του, γιατὶ πέθανε τὸ 1939. Ἀλλὰ τὰ ἑπόμενα χρόνια, ἡ θορυβώδης κλίκα τῶν μαθητῶν καὶ ὀπαδῶν του ἐπωφελήθηκε ὅσο μποροῦσε περισσότερο ἀπὸ τὸ φωτοστέφανο ποὺ περιέβαλλε τὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου τους, γιὰ νὰ πετύχουν ἀξιώματα καὶ θέσεις σὲ νευραλγικὰ πόστα. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι (Μπουσίνσκι, Τσιζένσκι, Ντμίτριεφ, Ντεμίντοφ, Ἀβάγιεφ καὶ ἄλλοι) δὲν εἶχαν καμιὰ συμβολὴ στὴν ἐπιστήμη ἢ στὴν πρακτική. Ἤξεραν ὅμως πῶς νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴ δόξα τοῦ Βίλιαμς — πού, ἄλλωστε, δὲν τοῦ ἄξιζε.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου τὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς ξεχάστηκε πρόσκαιρα. Ἡ χώρα χρειαζόταν ψωμὶ κι ὄχι μιὰν εἰδικὴ δι-

18 Βλ. τὸ ἀνυπόγραφο ἄρθρο « Razgromit' do kontsa tchoudjye teorii v agronomii », ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα τοῦ Σαράτοφ. « Kommunist », τῆς 18 Ἀπριλίου 1937.

άρθρωση τοῦ ἐδάφους μὲ ὑποσχέσεις γιὰ τρομακτικὲς ἀποδόσεις ὀχτὼ ἢ δέκα χρόνια ἀργότερα. Ἡ χώρα χρειαζόταν ἐκρηκτικά, μπαρούτι, ὀξέα, δηλαδὴ προϊόντα τῆς χημικῆς βιομηχανίας. Κι ἀκριβῶς στὴν ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ βιομηχανικοῦ κλάδου εἶχε ἀντιταχθεῖ ὁ Βίλιαμς. Γι' αὐτὸν ἡ χημικὴ βιομηχανία δὲν ἦταν παρὰ « ἄσκοπη κατασπατάληση τῶν χρημάτων τοῦ λαοῦ » καὶ « σκόρπισμα ἀπ' τὸ παράθυρο ἑκατομμυρίων ». Εὐτυχῶς στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Κρατικοῦ Προγραμματισμοῦ καὶ στὸ Συμβούλιο τῶν κομισάριων ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ποὺ ἄκουσαν τὴ φωνὴ τοῦ Πριανίσνικοφ. Ἔτσι, στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου διαθέταμε ἕνα σημαντικὸ ἀριθμὸ ἀπὸ βιομηχανικὲς μονάδες χημικῶν λιπασμάτων. Γρήγορα μετατράπηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ παράγουν γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Αὐτὴ ἦταν ἡ συμβολὴ τῆς ἀγροχημείας τοῦ Πριανίσνικοφ στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ συντριβὴ τοῦ γερμανικοῦ φασισμοῦ.

Ἀπὸ τότε, κανεὶς δὲ σκέφτηκε, τουλάχιστο στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ν' ἀμφισβητήσει τὴ σημασία τῆς εἰσαγωγῆς τῆς χημείας στὴ γεωργία. Τὸ μαγικὸ σύστημα τοῦ Βίλιαμς ἄρχισε νὰ ξεχνιέται. Ἀλλὰ ἡ ἔκλειψη ἦταν πρόσκαιρη. Μετὰ τὸν πόλεμο, τὸ πρόγραμμα τοῦ Βίλιαμς ἦρθε πάλι στὴν ἐπιφάνεια κι ἐπιβλήθηκε ὑποχρεωτικὰ σ' ὁλόκληρη τὴν ΕΣΣΔ. Πάλι ἡ φήμη τοῦ Βίλιαμς ὑψώθηκε στὰ οὐράνια καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Πριανίσνικοφ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ χαρακτηρίστηκε ἀντιδραστική. Αὐτὰ γινόντουσαν τὸ 1948, λίγους μῆνες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Πριανίσνικοφ, ποὺ εἶχε ἀναλώσει τὴ μακριὰ καὶ πλούσια ζωή του ἀγωνιζόμενος γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἡ νέα φάση: 1946 - 1962

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος

Ἡ γενικὴ ἀτμόσφαιρα

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1948 ἔγινε ἡ περίφημη σύνοδος τῆς ΛΠΑΓΕ, πού, δυστυχῶς, γιὰ πολὺν καιρὸ τὴν χαρακτήριζαν ἱστορική. Καὶ ὅμως, πραγματικὰ χρειάζεται νὰ μὴ σβύσει ποτὲ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Θὰ πρέπει νὰ μείνει γιὰ πάντα στὰ χρονικὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου σὰν παράδειγμα, ὄχι μόνο μιᾶς παράλογης ἀπόρριψης τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς βιολογίας ἀλλὰ καὶ σὰν χαρακτηριστικὴ περίπτωση αὐθαίρετου κι ἀτιμωτικοῦ βιασμοῦ ἐπιστημονικῶν πεποιθήσεων καὶ συνειδήσεων. Ἡ σύνοδος αὐτὴ θὰ μείνει ἀξέχαστη καὶ σὰν τὸ γεγονὸς ποὺ καθυστέρησε, γιὰ πολλὰ χρόνια, τὴν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας στὴ χώρα μας, χάρη στὰ συμφεροντολογικὰ καπρίτσια μιᾶς ὁμάδας ἀστοιχείωτων ὑπεύθυνων.

Ἀμέσως μετὰ τὴ σύνοδο, ἑκατοντάδες ἐπιστήμονες — οἱ καλύτεροι κ᾽ οἱ πιὸ ἁρμόδιοι ἐκπρόσωποι τῆς σοβιετικῆς βιολογίας — διώχτηκαν ἢ ὑποβιβάστηκαν, μὲ βάση ψεύτικες, συκοφαντικὲς καὶ αἰσχρὲς κατηγορίες. Τοὺς κατηγόρησαν γιὰ ἰδεαλιστὲς κι ἀντιδραστικούς. Τοὺς εἶπαν μοργανιστές, βαϊσμανι-

στές, πράκτορες τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καὶ τῆς μπουρζουαζίας, μεντελιστές, ἀντιμιτσουρινικούς, λακέδες τῆς Δύσης, σαμποταριστές, μεταφυσικούς, μηχανιστές, ρατσιστές, κοσμοπολίτες, φορμαλιστές, ἄχρηστους, ἀντιμαρξιστές, ἀντιδαρβινιστές, ἄσχετους μὲ τὴν πραχτικὴ κι ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια. Στὴν πραγματικότητα, ἕνα ἦταν τὸ σφάλμα τους : δὲν ἦταν πάντοτε καὶ γιὰ ὅλα σύμφωνοι μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὶς ὑποθέσεις τῶν Λυσένκο, Πρεζέντ, Γκλουστσένκο, Ὀσλάνσκι, Στολέτοφ καὶ τῶν ἄλλων τῆς κλίκας.

Ταυτόχρονα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο διώχτηκαν κ᾽ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς. (Ἀργότερα, στὰ 1950 - 1952, ἀνάλογες μέθοδες χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τοὺς ἀντίπαλους τῆς Λεπεσίνσκαγια καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ χαρακτηρίστηκαν «ἀντιπαβλοφικοὶ» — ἕνας καινούργιος ὅρος, κατασκευασμένος γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσει παρόμοιους ἀνομολόγητους σκοπούς).

Οἱ ἀνόητες θεωρίες τῆς Λεπεσίνσκαγια ἦταν ὁλότελα ἀσυμβίβαστες μ᾽ ὅλες τὶς παραδεγμένες ἔννοιες τῆς κυτταρολογίας κι ἀποκάλυπταν ὁλοκληρωτικὴ ἄγνοια τῶν πιὸ βασικῶν μεθοδολογικῶν ἀρχῶν. Κι ὅμως, παρουσιάστηκαν σὰν «ἡ βάση τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας», καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια εἶχε ἀπαγορευτεῖ ἡ ὁποιαδήποτε κριτική τους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου φυσιολόγου Παβλὸφ ἀναγνωριζόταν, βέβαια, σὰν ὀρθὴ ἀλλὰ προβαλλόταν μὲ τέτοιο ὑπερτροφικὸ τρόπο, ὥστε ἔφτανε στὰ ὅρια τοῦ παράλογου. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἡ καταδίωξη ὅλων ἐκείνων ποὺ διαφωνοῦσαν, ὅλων ἐκείνων ποὺ χαρακτηρίζονταν ἰδεαλισττές, γινόταν στὰ χνάρια τῶν μεθόδων πογκρὸμ τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ Αὐγούστου 1948. Ἐξέχοντες σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες, ὅπως οἱ Ὀρμπέλι, Ἀνόχιν, Μπεριτασβίλι καὶ πολλοὶ ἄλλοι, χαρακτηρίστηκαν ἀντιπαβλοφικοὶ καὶ ἰδεαλιστές, καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια τοὺς εἶχαν στερήσει κάθε δυνατότητα ἐπιστημονικῆς δουλειᾶς.

Πολλὰ κι ἐξαιρετικὰ ἐργαστήρια γενετικῆς, κυτταρολογίας καὶ φυσιολογίας κλείστηκαν αὐτὴ τὴν περίοδο. Τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ πολιτικὸ κύρος τῆς χώρας μας καὶ τῆς ἀθάνατης ὑπόθεσης τοῦ σοσιαλισμοῦ πληγώθηκαν ἀφάνταστα ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς ὁλότελα παράλογες καταδιώξεις. Τροφοδοτούσαμε τὸν ἀστικὸ τύπο μ᾽ ἄφθονο ὑλικὸ γιὰ εὔκολη ἀντισοβιετικὴ προπαγάνδα. Ὅ-

μως ἐκεῖνο πού μετράει ἀκόμα περισσότερο, εἶναι ἡ ζημιά στή γεωργία μας, στήν ἰατρική μας καί σέ πολλούς κλάδους τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Ἡ ἔκταση τοῦ κακοῦ ἀρχίζει, σήμερα, νά φαίνεται καθαρά, ἀλλά οἱ αἰτίες του δέν ἔχουν ἀκόμα γίνει κατανοητές. Κι ἔτσι, συχνά συμβαίνει νά ἀναθέτουν τό ἔργο τῆς ἐπανόρθωσής του στούς ἴδιους ἐκείνους πού ἦταν ὑπεύθυνοι γι' αὐτό.

Ἀναζωπύρωση τῆς διένεξης

Τά γεγονότα πού περιγράψαμε στά προηγούμενα κεφάλαια διακόπηκαν ἀπό τόν πόλεμο. Οἱ θεωρητικές διαμάχες ξεχάστηκαν γιά λίγο καιρό, ἀλλά ἀνανεώθηκαν τό 1945 - 1946 μέ τήν εὐκαιρία τῆς δημοσίευσης ἑνός κάθε ἄλλο παρά πειστικοῦ ἄρθρου τοῦ Λυσένκο, πού τἄβαζε μέ ἕναν ἀπό τούς ἀκρογωνιαίους λίθους τοῦ δαρβινισμοῦ : τόν ἐνδο-ειδικό ἀνταγωνισμό. Μ' αὐτό τό ἄρθρο ὁ Λυσένκο ξέφευγε ἀπό τά χωράφια του. Ὁ λυσενκοϊσμός ἔμπαινε τώρα σέ ξένα χωράφια, καί, φυσικά, προκάλεσε τήν ἄμεση ἀντίδραση ἄλλων ἐπιστημονικῶν ὁμάδων. Βοτανολόγοι, μορφολόγοι, ζωολόγοι, ἐξελικτιστές ξεσηκώθηκαν καί ἔκαναν ἄγρια κριτική στίς ἀπόψεις του.

Ὁ συγγραφέας, φοιτητής τότε τῆς Βοτανικῆς στή Γεωπονική Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ (στήν ἕδρα τοῦ καθηγητῆ Ζουκόφσκι) θυμᾶται ἕνα χαρακτηριστικό ἐπεισόδιο τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μάρτυρας. Ἄρχιζε τότε ἡ περίοδος τῶν νέων ἐπιστημονικῶν συγκρούσεων. Στίς 5 Νοεμβρίου τοῦ 1945, ὁ Λυσένκο διάβασε γιά πρώτη φορά τήν ἐργασία του — πού ἀρνιόταν τήν ὕπαρξη, στή φύση, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα σέ ἄτομα τοῦ ἴδιου ζωικοῦ ἤ φυτικοῦ εἴδους — στό προσωπικό ἑνός κρατικοῦ κέντρου κτηνοτροφίας. Εἶχε τόση αὐτοπεποίθηση κι ἐμπιστοσύνη στήν ἐπιχειρηματολογία του, πού κάλεσε τόν Ζουκόφσκι καί τοῦ ζήτησε νά γράψει ἕνα κριτικό ἄρθρο γιά νά συνοδεύσει τό ἀδημοσίευτο ἀκόμα κείμενό του. Ὁ Λυσένκο τοῦ ὑποσχέθηκε πώς θά δημοσίευε τήν κριτική αὐτή μαζί μέ τό ἄρθρο του στό περιοδικό « Ἀγκρομπιολόγκιγια », ὅπου ἦτανε διευθυντής. Ὁ Ζουκόφσκι — σπουδαῖος βοτανολόγος, ἐπιστήμονας μέ πλατειά ἐγ-

κυκλοπαιδική μόρφωση, μαθητής καὶ συναγωνιστής τοῦ Βαβίλοφ — δέχτηκε καλόπιστα τὴν παράκληση τοῦ Λυσένκο. Ἐμεῖς — νέοι ἐπιστήμονες τότε — συζητήσαμε πολὺ ζεστὰ τὸ κείμενο τοῦ Ζουκόφσκι, ποὺ μᾶς τὸ διάβασε πρὶν τὸ δώσει στὸν Λυσένκο. Τὸ ἄρθρο ἔκανε μιὰ στέρεα καὶ πειστικὴ κριτικὴ τῆς θεωρίας τοῦ Λυσένκο, ἦταν ἐνδιαφέρον, λογικὸ καὶ ἐντυπωσιακό.

Διαβάζοντας ὁ Λυσένκο τὸ ἄρθρο, ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε ζητήσει, λύσσαξε. Ἀρνήθηκε κατηγορηματικὰ νὰ τὸ δημοσιεύσει στὸ περιοδικό του, ὅπου ὅμως δημοσίευσε τὴ δική του ἐργασία χωρὶς ἀλλαγὲς ἢ διορθώσεις. Ὁ Ζουκόφσκι ἀποφάσισε νὰ μὴν ὑποκύψει καὶ δημοσίευσε τὴν κριτική του, τὸ 1946, στὸ περιοδικὸ « Σελέκτσιγια ι Σεμενόβοντστβο », μὲ τὸν τίτλο « Ὁ δαρβινισμὸς μέσα ἀπὸ ἕναν παραμορφωτικὸ καθρέφτη ». Ἡ ἀπάντηση ἦρθε μ' ἕνα ὀξὺ καὶ δημαγωγικὸ ἄρθρο τοῦ Λυσένκο στὴν « Πράβδα », μὲ τίτλο : « Μὴν πατᾶτε σὲ ξένα χωράφια ». Δὲν ἦταν μόνον ὁ τίτλος βλακώδης κι ἀγενής, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενο ἀνόητο καὶ ὕπουλο. Ἡ ἀνταπάντηση τοῦ Ζουκόφσκι δὲν δημοσιεύτηκε σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, ὅπου τὴν ἔστειλε ὁ συγγραφέας της.

Τὸ περιοδικὸ ποὺ εἶχε δημοσιεύσει τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ Ζουκόφσκι, δημοσίευσε μετὰ ἕνα ἄλλο ἄρθρο, γραμμένο ἀπ' τὸν Ντβοριάνκιν, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιστότερους συνεργάτες τοῦ Λυσένκο, μὲ τίτλο « Ὁ δαρβινισμὸς στὸν καθρέφτη τοῦ μεντελισμοῦ » [1]. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ἐπιπόλαιο, πρόχειρο καὶ συκοφαντικὸ κείμενο. Λίγο ἀργότερα ὁ Λυσένκο δημοσίευσε στὴν « Ἀγκρομπιολόγκιγια » ἄλλο ἄρθρο, μὲ τίτλο : « Γιὰ τὸν παραμορφωτικὸ καθρέφτη κι ὁρισμένους ἀντιδαρβινιστές ».

Πρὶν νὰ ξεσπάσει αὐτὴ ἡ σύγκρουση, ἡ στάση τοῦ Λυσένκο ἀπέναντι στὸν Ζουκόφσκι ἦταν πολὺ εὐνοϊκή. Φαίνεται, ὅμως, πὼς ὁ ἐγωισμὸς τῶν λυσενκοϊστῶν πληγώθηκε ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ἄρθρου τοῦ Ζουκόφσκι. Ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ καταδίωξή του. Ἐπειδὴ ὑπερασπίστηκε τὸν δαρβινισμὸ χαρακτηρίστηκε ἀντιδαρβινιστής, μοργανιστής, μεντελιστής. Κι ὅμως δὲν εἶχε ἀσχοληθεῖ ποτὲ μὲ τίποτα ἄλλο ἔξω ἀπὸ τὴν πειραματικὴ βοτανική. Ἤτανε εἰδικευμένος στὰ καλλιεργούμενα φυτὰ καὶ μέχρι

1 « Selektsiya i Semenovodstvo » (1946), ἀρ. 1 - 2.

τότε δὲν εἶχε ποτὲ ἀσχοληθεῖ, τουλάχιστον ἄμεσα, μὲ τὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς.

Ἡ ἔναρξη αὐτῆς τῆς νέας φάσης στὶς συζητήσεις γιὰ τὴ γενετικὴ ἄλλαξε τὴν προσωπική μου γνώμη γιὰ τὸν Λυσένκο. Μέχρι τότε, μὴ γνωρίζοντας σχεδὸν τίποτα ἀπὸ γενετική, θεωροῦσα τὴ διένεξη σὰν μιὰ πραγματικὰ ἐπιστημονικὴ σύγκρουση ἀπόψεων πάνω στὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς καὶ τοῦ δαρβινισμοῦ καὶ πίστευα πὼς καὶ τὰ δυὸ μέρη ἄξιζαν κάθε σεβασμό. Παρατηρώντας, ὅμως, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διεξαγόταν ἡ συζήτηση γιὰ τὸν δαρβινισμό, σ᾽ αὐτὴ τὴ νέα φάση, κατάλαβα ὅτι ὁ κύριος στόχος τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἦταν κάθε ἄλλο, παρὰ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας.

Ἡ συζήτηση γιὰ τὸν δαρβινισμὸ τράβηξε τὴν προσοχὴ πολλῶν ἐπιστημόνων. Γρήγορα φάνηκε πὼς ἡ θέση τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἦταν ἡ πιὸ ἀδύνατη, στηριζόταν κυρίως σὲ ἐπιμέρους ἐπιχειρήματα καὶ ἐλάχιστα σὲ δεδομένα τῆς παρατήρησης. Συχνὰ μάλιστα ἄγγιζε τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἀπάτης. Κι ἀκόμα φάνηκε τὸ ἴδιο καθαρὰ ὅτι ὁ Λυσένκο κ᾽ οἱ ὀπαδοί του δὲν διέθεταν ἀρκετὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση γιὰ νὰ συζητήσουν σὲ πραγματικὰ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο.

Ἔτσι, ὁ Λυσένκο, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, κατέφυγε στὴ δημαγωγία καὶ τὸν πολιτικὸ ἐκβιασμό, χαρακτηρίζοντας ὁποιονδήποτε διαφωνοῦσε μὲ τὶς ὑποθέσεις του σὰν ὑποστηριχτὴ τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τὸ 1947 δημοσίευσε στὴ « Λιτερατούρναγια Γκαζέτα » ἕνα ἀνόητο ἄρθρο, ὅπου, ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, ἔγραφε καὶ τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά :

Πῶς νὰ ἐξηγήσουμε ὅτι ἡ ἀστικὴ βιολογία δίνει τόση μεγάλη ἀξία στὴ « θεωρία » τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους ; Αὐτὸ γίνεται γιατὶ πρέπει νὰ δικαιολογηθεῖ τὸ γεγονός, ὅτι στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία ἡ πλειονότητα τοῦ λαοῦ ὑποφέρει σὲ περίοδο ἀκριβῶς ὑπερπαραγωγῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη ἀνήκει σ᾽ ἕνα βιολογικὸ εἶδος. Γι αὐτό, ἡ ἀστικὴ ἐπιστήμη ἔπρεπε νὰ ἐφεύρει τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους. Στὴ φύση, λένε, μέσα σὲ κάθε εἶδος γίνεται ἀνελέητη πάλη γιὰ τὴν τροφή, πoὺ εἶναι λειψὴ καὶ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν καλύτερων ὅρων ζωῆς. Τὰ ἰσχυρότερα καὶ τὰ πιὸ εὔκολα προσαρμοζόμενα ἄτομα εἶναι οἱ νικητές. Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ

στὴν κοινωνία : οἱ κεφαλαιοκράτες ἔχουν ἑκατομμύρια, οἱ ἐργάτες ζοῦν στὴ μιζέρια, γιατὶ ὑποτίθεται πὼς οἱ κεφαλαιοκράτες εἶναι πιὸ ἔξυπνοι καὶ πιὸ ἱκανοί, ἀπὸ λόγους κληρονομικούς.

Ἐμεῖς, ὁ σοβιετικὸς λαός, γνωρίζουμε καλὰ πὼς ἡ καταπίεση τῶν ἐργατῶν, ἡ κυριαρχία τῶν καπιταλιστῶν κ' οἱ ἰμπεριαλιστικοὶ πόλεμοι δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τοὺς βιολογικοὺς νόμους, ἀλλὰ στηρίζονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στοὺς σάπιους κι ἑτοιμόρροπους ἀστικοὺς νόμους τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας.

Δὲν ὑπάρχει, στὴ φύση, ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὰ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους. Ὑπάρχει ἀνταγωνισμὸς μόνο ἀνάμεσα στὰ εἴδη : ὁ λύκος τρώει τὸ λαγό, ὁ λαγὸς δὲν μπορεῖ νὰ φάει ἕναν ἄλλο λαγό, τρώει γρασίδι. Τὸ στάρι δὲν μπορεῖ νὰ πνίξει τὸ στάρι. Ἀλλὰ ὅταν στὰ χωράφια τοῦ σταριοῦ ἢ τοῦ κὸκ - σαγκίζ [ρωσικὸ κιχώρι] φυτρώνουν ἀγριάδες ἢ ἄλλα φυτὰ ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ εἴδη, ἀρχίζει τότε ὁ ἀνταγωνισμός, γιατὶ τὰ ἀγριόχορτα ἀπορροφοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τρέφονται τὰ καλλιεργούμενα φυτά.

Ἡ ἀστικὴ βιολογία, ἀστικὴ ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ φύση, δὲν μπόρεσε οὔτε θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ παρατηρήσει γεγονότα βασισμένα στὴν ἀπουσία ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους, ἀκριβῶς γιατὶ δὲν ἀναγνωρίζει « κατ' ἀρχὴν » μιὰ τέτοια ἀπουσία. Γι' αὐτὸ οἱ ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες δὲν υἱοθετοῦν τὴν πρακτικὴ τῶν πυκνοφυτεμένων φυτώριων. Σὰν ὑπηρέτες τοῦ καπιταλισμοῦ, δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ μάχονται ἐνάντια στὰ φυσικὰ στοιχεῖα, ἐνάντια στὴ φύση. Ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα σὲ δυὸ ποικιλίες σταριοῦ ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος. Κι αὐτὸν τὸν ἀνταγωνισμὸ τὸν ἐφεῦραν. Μὲ τὴν κατασκευασμένη αὐτὴ μορφὴ τοῦ ἐνδο - ειδικοῦ ἀνταγωνισμοῦ — « αἰώνιο νόμο τῆς φύσης » — προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ταξικὴ πάλη, τὴν καταπίεση τῶν μαύρων ἀπὸ τοὺς λευκοὺς Ἀμερικανούς. Πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ δεχτοῦν τὴν ἀπουσία τῆς διαμάχης μέσα στὸ ἴδιο εἶδος ; [2].

Ἡ θέση τοῦ Λυσένκο (ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὣς τὸ τέλος ἕνα ἀμάλγαμα ἀπὸ κοινωνικὲς καὶ βιολογικὲς ὑποθέσεις, μιὰ διαστρεβλωτικὴ καρικατούρα τῆς ἀντιλυσενκοϊκῆς κριτικῆς καὶ ἀστήριχτη δημαγωγικὴ ἐπιχειρηματολογία) δὲν εἶναι παρὰ μιὰ καταγγελία τῶν δαρβινικῶν ἀρχῶν, ἀφοῦ ὁ Ντάρβιν πρῶτος διατύπωσε τὴ θεωρία τῆς πάλης στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου εἴδους.

Ὅσο γιὰ τὸν Πρεζέντ, ἀντιπαράθετε μὲ τὸν πιὸ παράδοξο τρόπο τὸν δαρβινισμὸ καὶ τὴν γενετική, μὲ τὶς φάσεις τῆς ἀνά-

2 T. D. Lyssenko, « Agrobiologiya » (Selkhozgiz, 1949), σ. 602-606.

πτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ: «Ὅταν ἡ καπιταλιστικὴ κουλτούρα βρισκόταν στὸ ἀπόγειό της, παρήγαγε τὸ μεγαλύτερο δημιούργημα τῆς βιολογικῆς σκέψης: τὴν ἱστορικὴ ἀντίληψη τῆς ὀργανικῆς ζωῆς, τὸν δαρβινισμό. Φθίνοντας ὁ καπιταλισμὸς — στὴν ἰμπεριαλιστική του φάση ἀνάπτυξης — γέννησε ἕνα νόθο θνησιγενῆ καρπὸ τῆς βιολογικῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀπόλυτα μεταφυσικὴ καὶ ἀντιιστορικὴ θεωρία τῆς τυπικῆς γενετικῆς»[3].

Αὐτὴ ἡ ἠλίθια καὶ χυδαία δημαγωγία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ πείσει κανέναν. Τὸ μόνο ποὺ κατάφερε ἦταν νὰ ἐντείνει τὴν ἀντίδραση τῶν ἐπιστημόνων. Ὅταν ὀργανώθηκαν ἀπὸ τὸν Λυσένκο οἱ συζητήσεις στὰ πανεπιστήμια, φάνηκε καθαρὰ ὅτι οἱ φοιτητὲς δὲν ἦταν μὲ τὸ μέρος του. Ἡ διάλεξη - συζήτηση πάνω στὸν ἀνταγωνισμὸ στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου εἴδους, ποὺ ὀργάνωσε ἡ Σχολὴ τῆς Βιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, προκάλεσε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἔγινε στὶς 4 Νοεμβρίου τοῦ 1947, στὸ μεγαλύτερο ἀμφιθέατρο τοῦ Πανεπιστημίου, ποὺ ἦταν κατάμεστο ἀπὸ κόσμο. Μίλησαν οἱ Σμαλγκάουζεν, Φορμόζοφ καὶ Σαμπίνιν. Κ' οἱ τρεῖς ἀπέδειξαν μὲ λογικοὺς καὶ πειστικοὺς συλλογισμοὺς τὸ ἄτοπο τῆς θεωρίας τοῦ Λυσένκο. Παρὰ τὴν πρόσκληση τοῦ προέδρου τῆς συγκέντρωσης, κανένας ἀπ' τοὺς παρευρισκόμενους λυσενκοϊστὲς δὲν πῆρε μέρος στὴ συζήτηση.

Ὁ λόγος τοῦ Σαμπίνιν ἔγινε δεκτὸς μὲ ἰδιαίτερο ἐνθουσιασμό. Ἀπέδειξε ἔξυπνα καὶ γραφικὰ τὴ μεθοδολογικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ μοναδικοῦ παραδείγματος πάνω στὸ κὸκ-σαγκίζ, ποὺ εἶχε προβάλει ἕνας συνεργάτης τοῦ Λυσένκο καὶ ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Λυσένκο περιέγραφε στὸ ἄρθρο του «Φυσικὴ ἐπιλογὴ καὶ ἅμιλλα στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου εἴδους»[4]. Ὁ Λυσένκο ἀντλοῦσε ὅλα τὰ συμπεράσματά του μόνον ἀπ' αὐτὴ τὴ μοναδικὴ πειραματικὴ ἐργασία κι ἀπὸ ἀφηρημένα θεωρητικὰ ἐπιχειρήματα[5].

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1947, ἡ κατάσταση δυσκόλεψε γιὰ τὸν Λυσένκο, ποὺ ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ἐπίθεσης κατὰ τοῦ δαρβι-

[3] «Leningradskaya Pravda», 6 Μαρτίου 1947.

[4] T. D. Lyssenko, «Agrobiologiya» (6η ἔκδοση, 1952), σ. 482.

[5] Παραλείπουμε ἐδῶ δυὸ σελίδες μὲ περικοπὲς τοῦ ἄρθρου τοῦ Σαμπίνιν ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ «Vnutrividovaya Borba Jivotnykh» (Ἐκδοτικὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, 1947, σελ. 41 - 43). (Μ.Λ.).

γισμοῦ — καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ κύρος του μειώθηκε ἀνεπανόρθωτα.

Ἡ προετοιμασία τῆς συνόδου τοῦ Αὐγούστου 1948

Λίγο λίγο οἱ γενετιστὲς σύρθηκαν σ' αὐτὴ τὴ συζήτηση γιὰ τὸν δαρβινισμό. Δὲν μποροῦσε νὰ γίνει διαφορετικά, γιατὶ ἡ βιολογία κι ἀκόμα περισσότερο ἡ γενετικὴ παρουσίαζαν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου, ἐξαιρετικὰ γρήγορη ἀνάπτυξη στὸ ἐξωτερικὸ κ' ἰδιαίτερα στὶς ΗΠΑ, μὲ ἐξαιρετικὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ἐπιτεύγματα.

Στὸ μεταξύ, οἱ ἀπόψεις τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν κληρονομικότητα ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι περίπου οἱ ἴδιες. Λίγο μετὰ τὸν πόλεμο, φάνηκε καθαρὰ ὅτι ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη ἦταν πολὺ καθυστερημένη σὲ σχέση μὲ τὶς ΗΠΑ. Εἶναι γνωστό, πὼς τὸ κόμμα εἶχε ὁρίσει γιὰ τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη τὸ πολὺ σημαντικὸ καθῆκον « νὰ φτάσει καὶ νὰ ξεπεράσει τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα ποὺ ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας μας ». Κάθε ἔντιμος ἐπιστήμονας εὐχόταν νὰ συμβάλει μὲ τὴ δουλειά του στὴν πραγμάτωση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν σοβιετικῶν βιολόγων εἶχε συνειδητοποιήσει πὼς τὸ μονοπώλιο κ' ἡ κυριαρχία μιᾶς ὁμάδας μὲ δογματικὲς καὶ δημαγωγικὲς τάσεις πάνω στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη [6], ἀνέστελλε τὴν ἐπιστημονικὴ πρόοδο, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μὴν καλυφθεῖ — οὔτε, φυσικά, νὰ ξεπεραστεῖ ποτὲ — τὸ χάσμα ποὺ χώριζε τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἀπὸ τὶς ἄλλες χῶρες, στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο.

Ἡ ὁλοφάνερη ἀποτυχία τῶν τόσο πολυδιαφημισμένων πρακτικῶν μεθόδων τοῦ Λυσένκο, εἶχε ἀπομυθοποιήσει καὶ τὶς θεωρητικές του ἀπόψεις στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο. Μιὰ ἀπὸ τὶς μέθοδες αὐτὲς ἦταν ἡ φύτευση στὴ Σιβηρία χειμερινῶν ποικιλιῶν σταριοῦ σὲ χωράφια μὴ ὀργωμένα, πράμα ποὺ προκάλεσε σοβαρότατες ζημιὲς στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία τῆς Σιβηρίας καὶ ξε-

6 Λυσένκο, Πρεζέντ, Ὀλσάνσκι, Ἀβακιάν, Γκλουσένκο, Βασιούκ, Ντολγκούσιν, Στολέτοφ, Ζοῦκοφ, Βερζνίκοφ, Γκρέμπεν, Ντβοριάνκιν, Νουζντὶν κλπ.

σήκωσε ὀξύτατες κριτικές. Εἶχε ἐπίσης ἐφαρμόσει τὴ μέθοδο τῆς ἐαροποίησης ἐαρινῶν ποικιλιῶν στὶς νότιες περιοχὲς τῆς ΕΣΣΔ, εἶχε πραγματοποιήσει διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ φυτὰ τῆς ἴδιας ποικιλίας, καὶ εἶχε φυτέψει στὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ τεῦτλα στὴν Κεντρικὴ Ἀσία. Ἡ νέα ποικιλία ἐαρινοῦ σταριοῦ προορισμένου γιὰ τὴ Δυτικὴ Οὐκρανία, ποὺ εἶχε καλλιεργηθεῖ μὲ ὑπερταχύτατες σύγχρονες μέθοδες καὶ εἶχε κατὰ κόρον διατυμπανιστεῖ ἀπὸ τὸν Λυσένκο σ' ὅλη τὴ χώρα, δὲν ἔδωσε ἀξιόλογα ἀποτελέσματα (βλ. Κεφ. Η').

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1948, τὰ πυροτεχνήματα ποὺ τόσον καιρὸ φώτιζαν τὴν ἄνοδο τοῦ Λυσένκο καὶ τῆς ὁμάδας του μέχρι τὴν ὁλοκληρωτικὴ καὶ ἀναντίρρητη ἐπιβολή τους στὴ βιολογία καὶ τὴ γεωπονική, εἶχαν πραχτικὰ σβύσει. Ὁ νεαρὸς Γιούρι Ζντάνοφ, γιὸς τοῦ Α. Ζντάνοφ, γραμματέα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, ὑπεύθυνος, ἐκείνη τὴν ἐποχή, τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, κατέκρινε τὸν Λυσένκο σὲ πολλοὺς λόγους του [7]. Ἤδη, ἄρχιζε νὰ διαφαίνεται ἀρκετὰ καθαρά, ὅτι ἡ ΛΠΑΓΕ, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Λυσένκο, δὲν λειτουργοῦσε ἱκανοποιητικὰ καὶ εἶχε γίνει ἕνας γραφειοκρατικὸς ὀργανισμὸς στὴν προσωπική του ὑπηρεσία. Ἀπὸ τὸ 1935 δὲν εἶχαν γίνει ἐκλογὲς στὴν ΛΠΑΓΕ κι ὁ Λυσένκο δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ διοργανώσει δημοκρατικὲς ἐκλογές, ἀφοῦ ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν δὲν ἐνέκρινε τὶς δραστηριότητες τοῦ προέδρου της.

Ὁ Λυσένκο δὲν περίμενε τὸν Αὔγουστο τοῦ 1948 γιὰ νὰ

7 Ὅταν ὁ Στάλιν ἐπιδοκίμασε τὸ ἄρθρο τοῦ Λυσένκο, ὁ Γιούρι Ζντάνοφ ἀναγκάστηκε νὰ « ἀναγνωρίσει » τὰ λάθη του σ' ἕνα γράμμα πρὸς τὸν Στάλιν, μὲ ἡμερομηνία 7 Ἰουλίου 1948. Τὸ γράμμα αὐτὸ δημοσιεύτηκε στὴν « Πράβδα » μόνο τὴ μέρα ποὺ τέλειωσε ἡ Σύνοδος τῆς Λενινιστικῆς Ἀκαδημίας Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν. Διαβάζουμε σ' αὐτό : « Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἄρχισα νὰ ἐργάζομαι στὸ τμῆμα τῶν ἐπιστημῶν, ἔρχονταν καὶ μοῦ ἔκαναν παράπονα ἀντιπρόσωποι τῆς τυπικῆς γενετικῆς ὅτι δῆθεν νέες ποικιλίες χρήσιμων φυτῶν (μαύρου σταριοῦ, κοκ - σαγκίζ, λυκίσκου, ἐσπεριδοειδῶν) μὲ βελτιωμένα χαρακτηριστικὰ δὲν ἐφαρμόζονταν στὴν πρακτικὴ καὶ συναντοῦσαν τὴν ἀντίδραση τοῦ Λυσένκο... Τὸ λάθος μου εἶναι ὅτι πρὶν ἀποφασίσω νὰ ὑποστηρίξω τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν μέτρων — ποὺ στὴν πραγματικότητα ἦταν « δῶρα Δαναῶν » — δὲν εἶχα ἐρευνήσει σὲ βάθος καὶ μ' αὐστηρὸ τρόπο τὰ μεθοδολογικὰ λάθη τῆς μεντελο - μοργανιστικῆς γενετικῆς. Ἡ στάση μου ἦταν ὠφελιμιστική, ἐπεδίωκα ἀσήμαντα κέρδη ».

πετύχει ἀπὸ τὴν κυβέρνηση νέα κατασταλτικὰ μέτρα ἐναντίον τῶν γενετιστῶν καὶ τῶν βιολόγων ποὺ δὲν συμφωνοῦσαν μαζί του. Στὰ μέσα τοῦ 1947 εἶχε στείλει ἕνα ἐκτεταμένο μνημόνιο στὸν πατέρα Ζντάνοφ, ποὺ τὸ βασικό του μέρος ἀποτέλεσε τὸν κορμὸ τῆς ἀνακοίνωσής του στὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ. Στὴν πραγματικότητα, τὸ μνημόνιο ἦταν μιὰ ἔκκληση γιὰ βοήθεια, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα :

Σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ χωρὶς κανένα λόγο κατηγορήθηκα ὅτι χρησιμοποίησα διοικητικὰ μέσα γιὰ νὰ ἐκτοπίσω ὅσους εἶχαν ἀντίθετες ἰδέες ἀπὸ τὶς δικές μου, κι αὐτὸ γιὰ νὰ προβάλω τὶς προσωπικές μου ἀπόψεις. Μπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη κ' ἴσως γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ κατηγορηθῶ. Στάθηκα ἀνίκανος (κάτω ἀπὸ συνθῆκες ποὺ μὲ ξεπερνοῦσαν) νὰ χρησιμοποιήσω σ' ὅλη τους τὴν ἔκταση τὰ δικαιώματα ποὺ μοῦ δίνει ἡ θέση μου, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσω μεγαλύτερη πρόοδο στὴν ἐπιστήμη πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ ἐγὼ τὴν ἔχω ὁδηγήσει. Δὲν μπόρεσα νὰ περιορίσω — ὅσο θἄπρεπε — τὴ δράση τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν μεταφυσικῶν ποὺ μὲ πολεμοῦσαν. Ἔτσι, στὴν πραγματικότητα, βρέθηκε φιμωμένη ἡ τάση ποὺ ἀντιπροσώπευε ὁ πρόεδρος, ἂν καὶ πάντα εἶχε τὴν ὑποστήριξη τῶν ἡγετῶν τῆς Κυβέρνησης καὶ τοῦ Κόμματος.

Αἰσθάνομαι, στὴν κυριολεξία, συντριμένος γιατὶ μέχρι τώρα δὲν μπόρεσα νὰ εἰδοποιήσω τὴν Κυβέρνηση καὶ τὸ Κόμμα γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Βιολογίας καὶ τῆς Γεωπονικῆς στὴ χώρα[8].

Αὐτὸ τὸ μνημόνιο εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τῶν ὑπευθύνων ποὺ βρίσκονταν στὶς ὑψηλότερες διοικητικὲς βαθμίδες πάνω στὰ προβλήματα τῆς βιολογίας. Γιὰ πολὺν καιρὸ ἡ πλάστιγγα δὲν ἔγερνε πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς « τάσης ποὺ ἐκπροσωποῦσε ὁ πρόεδρος ».

Ἦρθαν σκληροὶ καιροὶ γιὰ τὸν Λυσένκο καὶ τὴν ὁμάδα του. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1948, ὁ Ζντάνοφ ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῆς αναδιοργάνωσης τῆς ΛΠΑΓΕ καὶ τῆς διεύρυνσης τῶν ἐξουσιῶν τοῦ προεδρείου της. Αὐτὸ προϋπόθετε τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Λυσένκο ἀπὸ τὴ θέση τοῦ προέδρου. Σὲ μιὰ συνεδρίαση τῆς ΚΕ, ὁ Ζντάνοφ ἔκανε πολὺ αὐστηρὴ κριτικὴ στὸν Λυσένκο. Γιὰ ν' ἀνατρέψει τὴν κατάσταση, ὁ Λυσένκο θὰ ἔπρεπε νὰ κάνει κάτι

8 Ἀρχεῖα τῆς ΛΠΑΓΕ, δέσμη 1, φάκελλος ἀρ. 3.

πάρα πολὺ ἀσυνήθιστο, νὰ δημιουργήσει τὴν αἴσθηση ἑνὸς θεαματικοῦ καταποντισμοῦ τῆς ἀντιπολίτευσης, ποὺ θὰ τὸν ἐπικύρωνε ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν.

Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ὀργανώθηκε μὲ ἐξαιρετικὴ μαεστρία. Τότε ἀκριβῶς ὁ Λυσένκο κ' οἱ ὀπαδοί του ξαναθυμήθηκαν τὴν τεχνητὴ ἔννοια τῆς « ταξικῆς βιολογίας » καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ καταδειχτοῦν οἱ ριζικὲς κι ἀσυμβίβαστες διαφορὲς ἀρχῶν ἀνάμεσα στὴ σοσιαλιστικὴ καὶ τὴν καπιταλιστικὴ βιολογία. Φυσικά, ὁ Λυσένκο θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς συνεργάτες του σὰν τοὺς πραγματικοὺς σοβιετικοὺς βιολόγους καὶ ἀπέρριπτε τοὺς ἀντιπάλους του σὰν ἀντιδραστικοὺς καὶ κήρυκες τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας.

Ἀντικειμενικά, δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν δυὸ βιολογίες, ὅπως οὔτε δυὸ φυσικές, δυὸ χημεῖες, δυὸ ἀστρονομίες. Κάτι τέτοιο εἶναι, βέβαια, δυνατὸ στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, ἐφόσον ὑπάρχουν στὴ γῆ δυὸ ἀντίθετα συστήματα, ὁ σοσιαλισμὸς κι ὁ καπιταλισμός. Ὅμως δὲν ὑπάρχει παρὰ μιὰ φύση. Τὰ φαινόμενα τῆς βιολογίας καὶ τῆς γενετικῆς ποὺ παράγονται σ' ἕνα ζωντανὸ ὀργανισμὸ γίνονται αἰσθητά, μελετιοῦνται καὶ συγκρίνονται μ' ἕνα μονάχα τρόπο : σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ἐπιστημονικῆς λογικῆς κι ὄχι σύμφωνα μ' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ πολιτικὸ ρεῦμα. Ἡ βιολογία εἶναι μία καὶ μοναδικὴ ἐπιστήμη, μὲ κοινὴ μέθοδο καὶ θεωρία καὶ κοινὰ προβλήματα, ἂν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἐφαρμόζονται διαφορετικὰ σὲ διαφορετικὰ κοινωνικὰ συστήματα. Αὐτὰ εἶναι κοινοτυπίες καὶ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ τῆς κοινῆς λογικῆς. Κι ὅμως, ὁ Λυσένκο κ' οἱ ὀπαδοί του τὰ παραμόρφωσαν συνειδητὰ γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τους καὶ νὰ καταπνίξουν κάθε κριτική.

Εἶναι ἀκόμα γνωστό, ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ΕΣΣΔ καὶ τὶς ΗΠΑ εἶχαν πολὺ χειροτερέψει. Μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Στάλιν, ξαπολύθηκε μιὰ ἐκστρατεία ἐνάντια στὴ « δουλικότητα πρὸς τὴ δύση ». Ὅ,τιδήποτε εἶχε κάποια σχέση μὲ τὶς ΗΠΑ, τὴ Βρετανία καὶ τὶς ἄλλες καπιταλιστικὲς χῶρες χαρακτηριζόταν ἀμέσως σὰν ἀντιδραστικό. Ἦταν ἐπικίνδυνο ἀκόμα καὶ νὰ ἀναφέρει κανείς, σὲ βιβλία ἢ σὲ ἄρθρα, ξένη βιβλιογραφία. Ταυτόχρονα, ὁ,τιδήποτε τὸ ρωσικό, ὅ,τι εἶχε ἐφευρεθεῖ ἢ παραχθεῖ στὴ χώρα μας ἐξυψωνόταν στοὺς οὐ-

ρανούς, ἀκόμα καὶ σὲ βάρος τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. (Ἡ ἅμιλλα ἀνάμεσα στὴ σοβιετικὴ καὶ στὴν ξένη ἐπιστήμη θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι παράγοντας προόδου, ἂν χρησιμοποιόταν ἔξυπνα καὶ σωστὰ καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἐξάπτει τὰ πάθη).

Αὐτὴ τὴν κατάσταση ἐκμεταλλεύτηκε ὁ Λυσένκο, δηλώνοντας ὅτι ἡ γενετικὴ εἶναι ἕνα ὄργανο τοῦ ἀντιδραστικοῦ ἀμερικανικοῦ καπιταλισμοῦ. Ὅπως εἴδαμε, στὴν περίοδο 1936 - 1939, ὁ ρατσισμὸς τοῦ χιτλερικοῦ φασισμοῦ εἶχε τὸ ἴδιο χρησιμοποιηθεῖ σὰν σκιάχτρο. Ξεκινώντας ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν παράλογη θέση, ὁ Λυσένκο κατόρθωσε νὰ εἰσακουστεῖ ἀπ᾿ τὸν Στάλιν καὶ νὰ ἔχει τὴν ἔγκρισή του γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει ὣς τὴ μικρότερη λεπτομέρεια τὸ πογκρὸμ ποὺ εἶχε ὀργανώσει.

Ἡ σύνοδος τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ 1948 — ὅπου ὁ Λυσένκο ἔκανε τὴν κεντρικὴ εἰσήγηση μὲ τίτλο «Γιὰ τὴν κατάσταση στὴν ἐπιστήμη τῆς βιολογίας», δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ εἶναι, κάτω ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, μιὰ συνηθισμένη ἐπιστημονικὴ συγκέντρωση. Στὴν πραγματικότητα, ἦταν μιὰ μονόπλευρη πολιτικὴ συγκέντρωση, ποὺ εἶχε ὀργανωθεῖ ἀπὸ μιὰν ὁμάδα γιὰ νὰ συντρίψει τοὺς ἀντιπάλους της καὶ ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὰ πραγματικὰ προβλήματα τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Ἡ κατάληξή της ἦταν προσδιορισμένη ἀπὸ πρίν, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ εἰσήγηση τοῦ Λυσένκο εἶχε ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ ΠΓ καὶ ἀπὸ τὸν Στάλιν προσωπικά. Οἱ συνέπειές της ἐπρόκειτο νὰ εἶναι καταστροφικές.

Ἂς δοῦμε, γιὰ λίγο, ποιές ἦταν οἱ βασικὲς γραμμὲς τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴ σύνοδο. Μὴ διαθέτοντας τὴν πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς ΛΠΑΓΕ, τῆς ὁποίας τὰ τελευταῖα μέλη εἶχαν ἐκλεγεῖ τὸ 1935, ὁ Λυσένκο δὲν μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει σὲ νίκη. Χρησιμοποιώντας τὴν ὑποστήριξη τοῦ Στάλιν, ποὺ εἶχε ἐκμαιευτεῖ μὲ ψεύτικες πληροφορίες, ὁ Λυσένκο πέτυχε νὰ διοριστοῦν στὴν ΛΠΑΓΕ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, καὶ χωρὶς προηγούμενη ἐκλογή, πολλοὶ νέοι ἀκαδημαϊκοί, ὑποστηρικτές του. Ὁ ἴδιος ὁ Λυσένκο ἔδωσε στὴν κυβέρνηση τὸν κατάλογο τῶν ὑποψηφίων κ᾿ οἱ διορισμοὶ ἔγιναν μυστικά, χωρὶς καμιὰ προκαταρκτικὴ συζήτηση γιὰ τὶς ὑποψηφιότητες ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν ἐπιστημόνων. Αὐτὴ ἡ πράξη ἔδειχνε τὴν ἔλλειψη τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Λυσένκο πρὸς τοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες καὶ τὸ σο-

βιετικό κοινό γενικότερα. Πρέπει ν' ἀναφέρουμε, ὅτι λίγο μετὰ ἀπὸ τὴ συμπλήρωση τῆς λίστας ἀπὸ τὸν Λυσένκο, ὁ ὑπουργὸς Γεωργίας ἀνάγγειλε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες ὅτι σύντομα θὰ γίνονταν ἐκλογὲς στὴν Ἀκαδημία καὶ καλοῦσε τὸ σῶμα τῶν ἐπιστημόνων νὰ ὑποδείξει ὑποψηφίους. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1947, ἡ ἐφημερίδα « Σοτσζεμλεντέλιε » ἄρχισε νὰ δημοσιεύει τοὺς καταλόγους τῶν ὑποψηφίων, οἱ ἐκλογικὲς ἐπιτροπὲς τῆς Ἀκαδημίας ἄρχισαν νὰ ἐργάζονται κ' οἱ συνηθισμένες προεκλογικὲς δραστηριότητες μπῆκαν στὸ δρόμο τους.

Οἱ ὑποψήφιοι ποὺ εἶχε ὑποδείξει ὁ Λυσένκο δὲν συγκέντρωναν ψήφους στὶς προεκλογικὲς συσκέψεις. Ὅλοι θεωροῦσαν πὼς ἡ συμβολή τους στὴν ἐπιστήμη ἦταν πολὺ μέτρια. Ἀποκλείστηκε ἰδιαίτερα ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Πρεζέντ. Ὅταν τὴν συζήτησαν, ὁ περίφημος γεωπόνος Λιζίτσκιν, ἀνέφερε δύο λόγους γιὰ νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Πρεζέντ : πρῶτα πρῶτα, ὅτι ἡ μεθοδολογία τοῦ Πρεζὲντ στὴν ἔρευνα περιοριζόταν σὲ ἀναφορὲς σὲ κείμενα καί, δεύτερο, γιατὶ χρησιμοποιοῦσε πολὺ συχνὰ συκοφαντίες στὴ θέση τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων. Μετὰ ἀπὸ τὶς δημοκρατικὰ ἐλεύθερες συζητήσεις ποὺ ἔγιναν σχετικὰ μὲ τὶς ὑποψηφιότητες, σχηματίστηκε ἕνας κατάλογος ἀπὸ τοὺς ἀξιολογότερους ἐπιστήμονες, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ὑποβληθεῖ στὴν Ὁλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας.

Ὅμως ψηφοφορία δὲν ἔγινε, γιατὶ ὁ Λυσένκο, προλαβαίνοντας, κοινοποίησε στὸν Στάλιν τὸ δικό του κατάλογο, ποὺ ἦταν τελείως διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν κατάλογο ποὺ εἶχε σχηματίσει τὸ σῶμα τῶν ἐπιστημόνων. Ὁ κατάλογος τοῦ Λυσένκο εἶχε τριάντα πέντε ὀνόματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα βρίσκονταν τὰ ὀνόματα τῶν : Ὀλσάνσκι, Ἀβακιάν, Ντολγκούσιν, Βαρουντσιάν, Πρεζέντ, Γκρέμπεν, Γιάκοβλεφ, Βλασιούκ, Λομπανόφ, Μπουσίνσκι, Μπελένκι, Ντεμίντοφ κι ἄλλων ὑποστηρικτῶν τοῦ Λυσένκο [9]. Ἀργότερα ὁ Μπουσίνσκι εἶπε, μπροστὰ στοὺς μαθητές του, ὅτι ὁ Στάλιν εἶχε ὑπογραμμίσει τ' ὄνομά του μὲ κόκκινο μολύβι πρὶν νὰ ἐγκρίνει τὸν κατάλογο.

Αὐτὸς ὁ διορισμὸς στὴν ΛΠΑΓΕ μιᾶς σημαντικῆς ὁμάδας ἀπὸ ὑποστηρικτὲς τοῦ Λυσένκο πρὶν ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς συνό-

[9] Βλ. « Πράβδα », 27 Ἰουλίου 1948.

δου ἦταν πολὺ ἀσυνήθιστος. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1935 δὲν ὑπῆρχαν ἀκαδημαϊκοὶ τῆς ΛΠΑΓΕ κ' ἡ 'Ακαδημία δὲν διέθετε κανονισμό.

Μιὰ πρώτη ὁμάδα ἀπὸ 51 ἐπιστήμονες ὀνομάστηκαν ἀκαδημαϊκοὶ μὲ διάταγμα τοῦ Συμβουλίου τῶν Κομισαρίων τοῦ Λαοῦ, στὶς 4 'Ιουνίου 1935. Ταυτόχρονα, ψηφίστηκε ἕνας κανονισμός, ποὺ ὅριζε ὅτι στὸ μέλλον θὰ διορίζονται οἱ ἀκαδημαϊκοὶ ἀπὸ τὴν Ὁλομέλεια καὶ μὲ μυστικὴ ψηφοφορία. Στὰ δώδεκα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν δὲν ἔγινε καμιὰ ψηφοφορία. Ὁ Λυσένκο ἐπίτηδες — ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἤθελε ν' αὐξήσει τὸν ἀριθμὸ τῶν ὀπαδῶν του στὴν 'Ακαδημία — ἄφηνε κενὲς τὶς ἕδρες τῶν ἀκαδημαϊκῶν ποὺ συλλαμβάνονταν ἢ πέθαιναν ἀπὸ φυσικὸ θάνατο.

Τὸ 1947, ἐξαιτίας τῶν φυσιολογικῶν θανάτων καὶ τῶν συλλήψεων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκαδημαϊκῶν εἶχε πέσει στοὺς 17. Οἱ ἐκλογὲς ἔγιναν ἀναπόφευκτες. Στὶς 22 'Ιουλίου 1947, τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο ἐξέδωσε τὸ διάταγμα 2632, μὲ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Στάλιν, ποὺ καθόριζε ἐκλογὲς τὸν 'Οκτώβρη γιὰ νὰ γίνουν 60 τὰ τακτικὰ μέλη καὶ 60 τὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς 'Ακαδημίας. Αὐτὸ τὸ διάταγμα δὲν ἐφαρμόστηκε ποτὲ ἀπὸ τὸν Λυσένκο, γιατὶ δὲν ἦταν βέβαιος ὅτι θὰ ἐκλέγονταν οἱ ὀπαδοί του. Στὶς 7 'Οκτωβρίου 1947 μιὰ νέα ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὅρισε τὶς ἐκλογὲς γιὰ τὸν Νοέμβρη 1947. 'Αλλὰ πάλι δὲν ἔγινε τίποτα. Μόνο στὶς 28 'Ιουλίου 1948, λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Συνόδου τοῦ Αὐγούστου, δημοσιεύτηκε τὸ διάταγμα τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου (15 'Ιουλίου 1948), ποὺ διόριζε 35 νέους ἀκαδημαϊκούς.

Πάντως, ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀγνοηθοῦν ὁλότελα οἱ ὑποψήφιοι ποὺ εἶχε προτείνει τὸ σῶμα τῶν ἐπιστημόνων, τὸ διάταγμα αὔξησε τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἀκαδημαϊκῶν σὲ 75. Οἱ καινούργιες ἕδρες ἔπρεπε νὰ συμπληρωθοῦν μὲ ἐκλογές, τὸν Σεπτέμβρη τοῦ 1948 καὶ μὲ βάση τὶς προτάσεις τῶν ἐπιστημόνων.

'Αλλὰ οὔτε κι αὐτὸ τὸ διάταγμα ἐφαρμόστηκε. 'Εκλογὲς ἔγιναν μόνο τὸ 1956, ὅταν ὁ Λυσένκο ἔχασε τὴν προεδρία, καὶ μάλιστα μ' ἀνοιχτὴ ψηφοφορία. Νά γιατί, καὶ σήμερα ἀκόμα βρίσκονται πολλοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο στὴν ΛΠΑΓΕ.

Πολλὰ χρόνια μετὰ τὴ σύνοδο τοῦ Αὐγούστου, μὲ ἀφορμὴ

τὸ θάνατο τοῦ Στάλιν, ὁ Λυσένκο ἔγραφε στὴν « Πράβδα », ὅτι « ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν εἶχε διορθώσει τὸ σχέδιο τῆς ὁμιλίας μου " Γιὰ τὴν κατάσταση στὴ βιολογία ", μοῦ εἶχε ἐξηγήσει μὲ λεπτομέρειες τὶς διορθώσεις του καὶ μὲ εἶχε καθοδηγήσει γιὰ τὸ πῶς θὰ μιλοῦσα »[10]. Εἶναι, λοιπόν, φανερό, ὅτι ὁ Λυσένκο, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ σύγκληση τῆς Συνόδου, εἶχε ζητήσει τὴ συγκατάθεση τοῦ Στάλιν γιὰ τὸ πογκρὸμ τῶν γενετιστῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημόνων ποὺ δὲν ἦταν τῆς ἀρεσκείας του. Ὁ Λυσένκο βάστηξε τὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας του μὲ τὶς προσωπικὲς διορθώσεις τοῦ Στάλιν στὸ γραφεῖο του καὶ συνήθιζε νὰ τὸ δείχνει στοὺς ἐπισκέπτες, σὰν σημάδι βασιλικῆς εὔνοιας.

Ἡ σύνοδος τῆς ΛΠΑΓΕ

Ἡ Σύνοδος ἄρχισε στὶς 31 Ἰουλίου στὸ Κλὰμπ τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ καὶ εἴδαμε μὲ τί φροντίδα προετοιμάστηκε. Τὴν ἑπομένη, ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς ἐκτεταμένης ὁμιλίας τοῦ Λυσένκο δημοσιευόταν σ' ὅλες τὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες, ἐκτοπίζοντας κάθε ἄλλο νέο. Δηλαδὴ ἡ εἰσήγηση τοῦ Λυσένκο κυκλοφόρησε σὲ 60 ὥς 70 ἑκατομμύρια ἀντίτυπα — φανταστικὸ ρεκόρ, ποὺ μέχρι τότε τὸ εἶχε πετύχει μόνον ἡ δημοσίευση τῶν πρακτικῶν τῶν κυβερνητικῶν συνεδριάσεων καὶ τῶν Ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε ὀργανωθεῖ ἡ σύνοδος κ' ἡ ὁμιλία τοῦ Λυσένκο δικαιολογοῦσαν τὶς μεγαλύτερες ἀνησυχίες. Οἱ ἀντίπαλοί του ἐξαναγκάστηκαν, στὴν κυριολεξία, νὰ μιλήσουν στὶς συνεδριάσεις. Εἶναι ἀκόμα χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ Λυσένκο ἔκανε τὴν ἐντυπωσιακή του δήλωση, γιὰ τὴ συγκατάθεση τοῦ Στάλιν, ἀκριβῶς ὅταν ἄρχιζε ἡ σύνοδος.

Ὅλα αὐτὰ ἀποδείχνουν ὅτι ἡ σύνοδος τοῦ Αὐγούστου ὀργανώθηκε καὶ διεξήχθηκε ἀπὸ τὸν Λυσένκο καὶ τὰ τσιράκια του ὄχι γιὰ ἐπιστημονικὴ συζήτηση, ἀλλὰ σὰν μιὰ πολιτικὴ μανούβρα γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση καὶ τὸν ἐξευτελισμὸ τῶν ἀντιπάλων τους.

10 « Πράβδα », 8 Μαρτίου 1953.

Αὐτὸ φαίνεται καὶ στὸν τόνο τῶν ὁμιλιῶν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο. Ἀναφέρουμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα :

Ὁ Πρεζὲντ ἐτόνισε :

Μαζευτήκαμε ἐδῶ γιὰ νὰ συζητήσουμε. Δὲν θὰ συζητήσουμε, ὅμως, μὲ τοὺς μοργανιστές, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθήσουμε νὰ τοὺς ξεμασκαρεύουμε, σὰν ἐκπρόσωπους μιᾶς τάσης ξενόφερτης, βασικὰ ψευτοεπιστημονικῆς κι ὀλέθριας, ποὺ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν ἰδεολογία μας [11].

Ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Νουζντίν :

Γύρω στὰ 1930, ἀναπτύχθηκε μιὰ φιλοσοφικὴ τάση ἐνάντια στὸν « μενσεβίκικο ἰδεαλισμό ». Ἡ διαμάχη ποὺ ἄρχισε τότε ἐπεκτάθηκε γρήγορα σ' ἄλλους τομεῖς κ' ἰδιαίτερα στὴ βιολογία. Σ' αὐτὴν ἀναμίχτηκαν πολλοὶ γενετιστές, γιατὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸν τὸν τομέα ὁ μενσεβίκικος ἰδεαλισμὸς βρῆκε τὴ μεγαλύτερη ἀπήχηση. Ἂν θυμηθοῦμε τὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περιστράφηκε ἡ διένεξη, θὰ δοῦμε ὅτι ὑπάρχει στενὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν πάλη ἐνάντια στὸν μενσεβίκικο ἰδεαλισμὸ καὶ στὴν ἀντίθεση πρὸς τὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο. Ἡ ἑπόμενη φάση ἦταν τὸ λογικὸ ἐπακόλουθο τοῦ ἀγώνα ἐνάντια στὸν « μενσεβίκικο ἰδεαλισμό » [12].

Ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Μιτίν :

Οἱ μεντελιστὲς - μοργανιστὲς συζητοῦν καὶ προπαγανδίζουν ὑπερβολικὰ τὶς ἀπόψεις τους. Αὐτὸ ζημιώνει οὐσιαστικὰ τὴν ἰδεολογικὴ διαμόρφωση τῶν στελεχῶν μας. Ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῆς τῆς συνόδου εἶναι νὰ

11 Ι. Ι. Πρεζέντ. Στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ (1948), σ. 510.

12 Ν. Ι. Νουζντίν, στὸ ἴδιο, σ. 99. Ἀπὸ τὸ 1941 ὁ Νουζντὶν ἦταν ὁ προσωπικὸς θεωρητικὸς τοῦ Λυσένκο. Προηγούμενα ἐργαζόταν ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Βαβίλοφ στὸ Ἰνστοτοῦτο Γενετικῆς τῆς ΑΕ τῆς ΕΣΣΔ καὶ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν « τυπικὸς γενετιστής », κάνοντας πειράματα στὴ δροσοφίλη. Ὅσο ζοῦσε ὁ Βαβίλοφ, ὁ Νουζντὶν προσπάθησε μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ γίνει βοηθός του. Κάθε φορὰ ποὺ ὁ Βαβίλοφ πήγαινε ἀπὸ τὴ Μόσχα στὸ Λένινγκραντ ἔβρισκε, πάνω - πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ χαρτιὰ ποὺ εἶχαν σωρευτεῖ στὸ γραφεῖο του κατὰ τὴν ἀπουσία του, ἕνα σχέδιο διορισμοῦ τοῦ Νουζντὶν στὴ θέση τοῦ βοηθοῦ - διευθυντοῦ. Ὁ Βαβίλοφ τὸ διάβαζε κάθε φορὰ καὶ μετὰ τὸ πετοῦσε στὸ καλάθι. Αὐτὸ κράτησε πολλὰ χρόνια. Μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ Βαβίλοφ, ὅταν ὁ Λυσένκο κατέλαβε τὸ Ἰνστιτοῦτο, ἔσπευσε νὰ ὑπογράψει τὸν τόσο ἀναμενόμενο διορισμό. Ὁ Νουζντὶν διορίστηκε ἐπίσης ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ « Journal Obchtchei Biologii ».

βάλει τελεία καὶ παύλα σ᾽ αὐτὴ τὴ συζήτηση, ποὺ βάστηξε ἄλλωστε παραπολύ, νὰ ξεσκεπάσει καὶ νὰ ἀπορρίψει τὶς ἀντιεπιστημονικὲς θεωρίες τῶν μεντελιστῶν - μοργανιστῶν καὶ νὰ δημιουργήσει εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς μιτσουρινικῆς ἔρευνας καὶ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν μιτσουρινικῶν τάσεων στὴ βιολογία.

Ἡ μακρόχρονη πάλη ἀνάμεσα στὶς δυὸ τάσεις τῆς βιολογίας ἀπέδειξε ἀναντίρρητα ὅτι ἡ τάση τῶν Μέντελ - Μόργκαν εἶναι ἀντιδραστική, ἀντεθνικὴ καὶ ἀνασταλτικὴ γιὰ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης τῆς βιολογίας. Κι ἀκόμη, ὅτι προκάλεσε μεγάλες ζημιὲς στὴ σοσιαλιστικὴ ἀγροτικὴ οἰκονομία [13].

Ἡ ἀνάμιξη τοῦ Στάλιν σ᾽ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση ὀφείλεται στὶς παραποιημένες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση στὴ βιολογία, ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ὁ Λυσένκο. Ἡ εἰσήγηση τοῦ Λυσένκο στὴ σύνοδο δὲν ἦταν ἐπιστημονική. Ἄρχισε λέγοντας : « Στὴ μεταδαρβινικὴ περίοδο ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν βιολόγων ἀντὶ ν᾽ ἀναπτύξει παραπέρα τὸν δαρβινισμό, ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ τὸν ἐκχυδαΐσει καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὶς ἐπιστημονικές του βάσεις » [14]. Αὐτὴ ἡ θέση ἀρνιόταν 80 χρόνια καρποφόρων ἐρευνῶν στὴ βιολογία.

Πυρήνας τῆς εἰσήγησης τοῦ Λυσένκο ἦταν ἡ παράλογη θέση ὅτι στὴν ΕΣΣΔ ὑπῆρχαν τότε δυὸ ἀντίθετες βιολογίες : ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἡ ὑλιστικὴ σοβιετικὴ βιολογία τοῦ Μιτσούριν, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἰδεαλιστική, μεταφυσική, ἀντιδραστικὴ βαϊσμανικὴ - μεντελικὴ βιολογία. Ἡ λυδία λίθος ἦταν ἡ θέση τῶν ἐπιστημόνων ἀπέναντι στὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς τῆς θεωρίας χαρακτηρίζονταν ἀντιδραστικοί, ἰδεαλιστές, φορεῖς τῆς ἀστικῆς ἐπιρροῆς στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀποδέχονταν ἀνεπιφύλακτα τὴν ἐπιπόλαιη καὶ πολὺ ἀμφίβολη θεωρία τῆς κληρονομικότητας ποὺ πρότεινε ὁ Λυσένκο, θεωροῦνταν ὑλιστές, μιτσουρινικοὶ κι ἐκπρόσωποι τῆς προοδευτικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ἴδια ἀνόητη θέση ἐπαναλαμβανόταν στὴ σύνοδο ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ Λυσένκο. Πολλοὶ ὁμιλητὲς ἔδειχναν

13 Μ. Μπ. Μιτίν, στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ (1948), σ. 233.
14 Στὸ ἴδιο, σ. 10.

πώς ἐπέστρεφαν στὸ πνεῦμα τοῦ 1937. Ὁ Μιτίν, π.χ., ἀνακαλύπτοντας σ᾽ ἕνα βιβλίο τοῦ Σμαλγκάουζεν τὴ φράση: «ὁ πυρήνας τοῦ κυττάρου βρίσκεται σὲ κατάσταση μικρῆς κινητικότητας κι ἀσταθοῦς, σχετικά, ἰσορροπίας», ἔφτασε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σμαλγκάουζεν δεχόταν τὶς βασικὲς κατηγορίες τῆς «θεωρίας τῆς ἰσορροπίας τῶν Μπογκντάνοφ - Μπουχάριν»[15]. Ὑπάρχουν ἄφθονα παραδείγματα τέτοιων αὐθαίρετων καὶ ἐκχυδαϊσμένων γενικεύσεων σ᾽ αὐτὰ ποὺ εἶπαν οἱ ὁμιλητὲς τῆς συνόδου. Παραθέτουμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῶν ἐντελῶς δημαγωγικῶν, αὐτάρεσκων κι ἐπιπόλαιων ἀπόψεων ποὺ ἀκούστηκαν ἐκείνη τὴν ἐποχή:

Στὰ 1949, ὁ Γκλουστσένκο ἔγραφε:

Ἡ ἀστικὴ γενετικὴ ἔγινε ἡ «ἐπιστήμη» τῆς μόδας στὸ ἐξωτερικό. Ἔγινε ὁ προπαγανδιστὴς τῆς «εὐγονικῆς» καὶ τῆς ρατσιστικῆς πολιτικῆς. Ὁ βαϊσμανισμὸς - μοργανισμὸς εἶναι σήμερα ἕνα ὅπλο στὸ ὁπλοστάσιο τοῦ σύγχρονου ἰμπεριαλισμοῦ. Τοῦ προμηθεύει τὴν «ἐπιστημονικὴ βάση» γιὰ τὴν ἀντιδραστική του πολιτική[16].

Ἕνα χρόνο πρωτύτερα, ὁ Πολιάκοφ δήλωνε:

Τὸ βαϊσμανικὸ - μεντελικὸ - μοργανικὸ ρεῦμα στὴ βιολογία εἶναι ἀντεθνικό, ψευτοεπιστημονικὸ κι ὀλέθριο. Ἐξασθενεῖ τὴ δράση, διδάσκει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐγκαρτέρηση μπροστὰ στοὺς ὑποτιθέμενους νόμους τῆς φύσης, τὴν παθητικότητα, τὴ μάταιη ἀναζήτηση κρυμμένων θησαυρῶν κι εὐτυχῶν συμπτώσεων. Ἡ μπουρζουαζία ἐνδιαφέρεται νὰ προωθήσει τὸν βαϊσμανισμό, ποὺ παίρνει πολιτικὴ σημασία μὲ τὴν εὐγονικὴ καὶ τὶς διάφορες ρατσιστικὲς «θεωρίες». Ἡ βαϊσμανικὴ (μεντελικὴ - μοργανική) γενετικὴ εἶναι προϊὸν τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, στὴν ὁποία βέβαια δὲν συμφέρει ν᾽ ἀναγνωρίσει τὴ θεωρία τῆς ἀνάπτυξης, γιατὶ αὐτή, μαζὶ μὲ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, θὰ συνεπιφέρουν τὴν ἀναπόφευκτη κατάρρευση τῆς μπουρζουαζίας.

Ἡ ἀστικὴ κοινωνία προτιμάει τὴ «θεωρία» τῆς ἀκινησίας, ποὺ διδάσκει ὅτι τίποτα τὸ καινούργιο δὲν ἀναφαίνεται, παρὰ μόνο μέσα ἀπὸ τὴν ἀνακατανομὴ τοῦ παλιοῦ, ἢ ἔστω καὶ μέσα ἀπὸ τυχαῖες συμπτώσεις.

15 Στὸ ἴδιο, σ. 227.

16 I. E. Glouchtchenko, «Mitchurinskaya Agrobiologitcheskaya Nauka i eë Osnovnye Printsipy» (Selkhorgiz, 1949), σ. 27.

Αὐτὴ ἡ «θεωρία» ὁδηγεῖ σὲ μιὰ μοιρολατρικὴ θεώρηση τῶν ὑποτιθέμενων αἰώνιων φαινομένων τῆς φύσης, σὲ μιὰ παθητικὴ ἀναμονὴ τῶν τυχαίων παραλλαγῶν. Γι' αὐτὸ ἡ μεντελικὴ - μοργανικὴ γενετικὴ ἐκτιμᾶται τόσο πολὺ στὶς ἀστικὲς χῶρες. Νά γιατί ἡ ψευτοεπιστήμη αὐτή, ὅταν πέφτει στὰ χέρια ἑνὸς Χίτλερ γίνεται ἕνα τόσο πολὺ χρήσιμο ὄργανο γιὰ τὴν προώθηση τερατωδῶν ρατσιστικῶν θεωριῶν [17]

Τὸ 1950 ὁ Στουντίτσκι δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο γιὰ τὴν «μεντελικὴ - μοργανικὴ γενετικὴ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀμερικανικοῦ ρατσισμοῦ». Οἱ ὑπότιτλοι ἦταν χαρακτηριστικοί: «ὁ μεντελισμὸς - μοργανισμὸς προασπίζει τὶς φυλετικὲς διακρίσεις», «ἡ μοργανικὴ γενετικὴ ἐνάντια στὴ δημοκρατία», «ἡ μεντελικὴ - μοργανικὴ γενετικὴ προασπίζει τὸν μαλθουσιανισμό», «μοργανικὴ γενετικὴ καὶ φασισμός». Ὁ Στουντίτσκι ἔχοντας συλλέξει κάθε εἶδος παραληρηματικὲς ἰδέες ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς χιτλερικῆς προπαγάνδας, ἐπιχειροῦσε νὰ ἐξομοιώσει τοὺς διάφορους σκοταδιστὲς φασίστες μὲ τοὺς σοβιετικοὺς γενετιστές, ποὺ ἦταν ἀντίθετοι τοῦ Λυσένκο. Τὰ συμπεράσματά του εἶναι χαρακτηριστικά:

Ἡ κατατρόπωση τῆς μεντελικῆς - μοργανικῆς γενετικῆς, στὴν ἱστορικὴ σύνοδο τῆς ΑΠΑΓΕ, εἶχε μεγάλο διεθνῆ ἀντίχτυπο. Ἡ μεντελικὴ - μοργανικὴ ψευτοεπιστήμη, ἔκφραση τῆς κατάπτωσης καὶ τῆς παρακμῆς τῆς ἀστικῆς κουλτούρας, ἔδειξε πιὰ ὅτι ἔχει ὁλότελα χρεοκοπήσει. Τὸ μόνο ποὺ τῆς ἔμενε ἦταν νὰ καταφύγει πάλι στὰ κάθε εἴδους ψέματα γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸ ἀντιδραστικό της κήρυγμα γιὰ τὴν ἀμεταβλητότητα τῶν κληρονομικῶν ἰδιοτήτων.

Στὸ φῶς τῶν καταπληκτικῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς προοδευτικῆς μιτσουρινικῆς ἐπιστήμης, φάνηκε μὲ τρόπο πεντακάθαρο ὅτι ἡ μεντελικὴ - μοργανικὴ γενετικὴ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοαποκαλεῖται ἐπιστήμη. Ἀποδείχτηκε πιὰ ὁλότελα πὼς ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξή της στὸ ἐνδιαφέρον ποὺ δείχνουν γι' αὐτὴν οἱ δυνάμεις τῆς διεθνοῦς μπουρζουαζίας [18].

17 I. A. Polyakov, « Nauka i Jizn » (1948), ἀρ. 9 : 12 - 21.

18 « Protiv Reaktsionnovo Mendelizma - Morganizma » (Ἔκδ. AE, 1950), σ. 350. Προηγούμενα, ὁ Stouditsky ἦταν συνεργάτης τοῦ Chmalgaousen, ποὺ στὰ 1948 χαρακτηρίστηκε σὰν ἀρχηγὸς τῶν μοργανιστῶν καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε στόχος τοῦ πιὸ ἄγριου « κυνηγητοῦ στὶς μάγισσες ». Μετὰ τὸ 1948, ὁ Stouditsky ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἐπιτέθηκε

Ἕνα ἀνάλογο ἄρθρο τοῦ Στουντίτσκι δημοσιεύτηκε στὸ λαϊκὸ εἰκονογραφημένο περιοδικὸ « Ἀγκανιόκ ». Διανθιζόταν μὲ ἄσχετες εἰκόνες ἀπὸ ἀγχόνες, μέλη τῆς Κοὺ - Κλοὺξ - Κλὰν μὲ κουκοῦλες κλπ. Τὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ « Τζόρναλ ὂφ Χερέντιτυ »[19] ἀναδημοσίευσε ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ ἄρθρο, μὲ τὶς εἰκόνες του καὶ ἔδειξε μὲ ποιὸν τρόπο εἶχαν παραποιηθεῖ οἱ περικοπὲς τῶν ἀμερικανῶν γενετιστῶν. Πολλοὶ ἄλλοι ὑποστηρικτὲς τοῦ Λυσένκο ἔγραψαν στὸν ἴδιο τόνο. Νά μερικὰ παραδείγματα :

Ὁ Μπουσίνσκι :

Ἡ ὁλοκληρωτικὴ νίκη τῆς διδασκαλίας τοῦ Λυσένκο ἐπιβεβαιώνεται σήμερα ἀπὸ τὴ συντριπτικὴ ἰδεολογικὴ κατατρόπωση τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀντιδραστικῆς, ἀντιεπιστημονικῆς βαϊσμανικῆς - μεντελικῆς - μοργανικῆς τάσης στὴ βιολογία. Αὐτὴ εἶναι ἄλλη μιὰ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, τοῦ κομμουνισμοῦ ἐνάντια στὸν καπιταλισμό. Ἡ νίκη ἐνάντια στὰ « ἐπιστημονικὰ » ἀπομεινάρια τῆς μπουρζουάδικης ἰδεολογίας στὴ χώρα μας, εἶναι συγχρόνως καὶ νίκη ἐνάντια στὴ διεθνῆ μπουρζουαζία. Ἡ νέα μιτσουρινικὴ σοβιετικὴ βιολογία, γέννημα - θρέμμα τοῦ σοβιετικοῦ μας καθεστῶτος, ξεσκεπάζει ἰδεολογικὰ καὶ ὑποσκελίζει στὴν πράξη μιὰ γιὰ πάντα, τὴν ἐχθρικὴ μπουρζουάδικη βαϊσμανικὴ - μεντελικὴ - μοργανικὴ τάση τῆς βιολογίας στὴ χώρα μας[20].

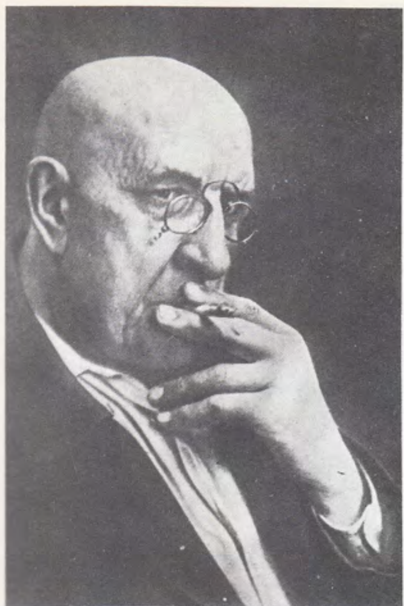
Ἡ Λεπεσίνσκαγια :

Στὴ χώρα μας δὲν ὑπάρχουν πιὰ τάξεις ἐχθρικὲς ἡ μιὰ στὴν ἄλλη. Ἐντούτοις, ἡ πάλη τῶν ἰδεαλιστῶν ἐνάντια στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ διαλεκτι-

ἐναντίον τοῦ πρώην προϊσταμένου του καὶ καταπιάστηκε νὰ σκαρώσει « ἀποδείξεις » γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἰδεῶν τοῦ Λυσένκο, τῆς Λεπεσίνσκαγια κλπ. Γιὰ ἀνταμοιβή, διορίστηκε σὲ πολλὲς θέσεις - κλειδιά : ἐπικεφαλῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Μορφολογίας (σὰν βοηθὸς ἐπιστημονικὸς διευθυντὴς) σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Chmalgaousen ποὺ εἶχε καθαιρεθεῖ· καθηγητὴς τῆς Ἱστολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Ρόσκιν, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε καθαιρεθεῖ· βοηθὸς διευθυντῆ τοῦ περιοδικοῦ « Ouspekhi Sovremennoi Biologii ». Ἐπιπλέον, λίγο μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, ὁ Stouditsky ὀνομάστηκε ἐπιστημονικὸς ἀρχισυντάκτης τῆς « Πράβδα ». Ἀπὸ τὴ θέση αὐτή, μποροῦσε μὲ τὴν ἄνεσή του καὶ ἐπὶ χρόνια ὁλόκληρα νὰ ἀπατᾶ τὴν κοινὴ γνώμη στὴν ΕΣΣΔ σὲ ὅ,τι εἶχε σχέση μὲ τὴ βιολογία.

19 A. N. Stouditsky, « Fly - Lovers and Man - haters », « Journal of Heredity » (1949), τόμ. 40 : 307 - 314 (ἄρθρο μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ρωσικά).

20 V. P. Bouchinsky, « Nauka i Jizn » (1948), ἀρ. 10 : 36 - 39.

Β. Ρ. Βίλιαμς

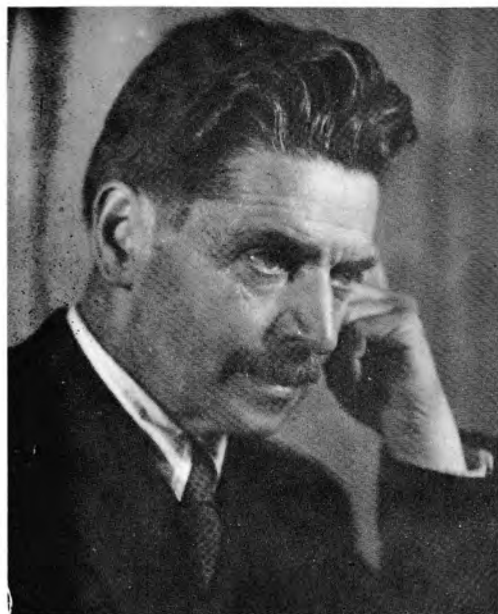
Τ. Ντ. Λυσένκο

Γκ. Ν. Σλίκοφ

Σ. Ν. Σουντένκο

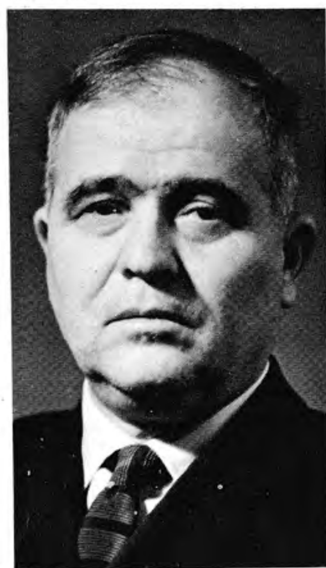
Π. Μ. Ζουκόφσκι

Ντ. Α. Σαμπίνιν

Π. Π. Λομπανόφ

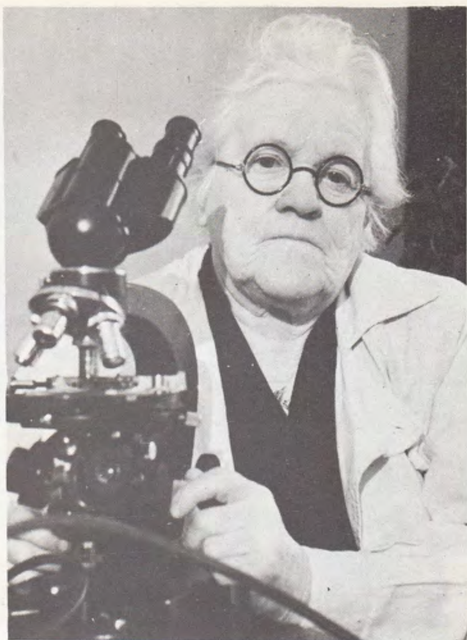
Α. Σ. Μουζίκο

Δεξιά: Ο. Μπ. Λεπεσίνσκαγια
Κάτω: Α. Ι. 'Οπάριν

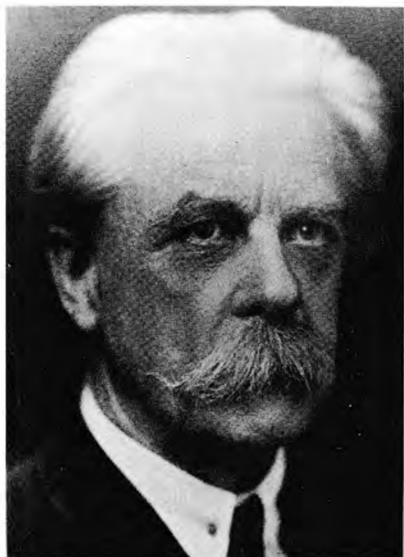

Μ. Α. 'Ολσάνσκι

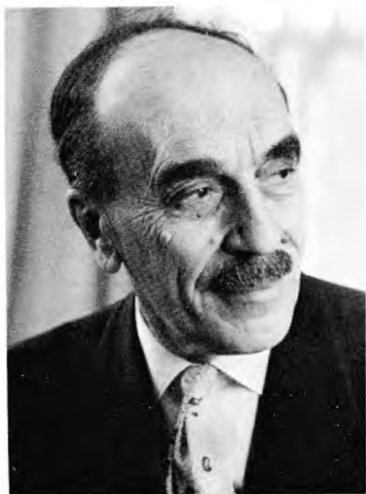

Μ. Μπ. Μιτίν

Ν. Κ. Κολτσόφ

Ν. Ν. Σεμιόνοφ

Β. Ντ. Ντουντίντσεφ

Μπ. Λ. Ἀστοῦροφ

Ἄγαλμα τοῦ Ι. Β. Μιτσούριν στὸ Μιτσούρινσκ

Ὁ Π. Μ. Ζουκόφσκι μὲ διπλωματούχους φοιτητές του (ἀρ. στὰ δεξιὰ) Τ. Λεμπέντεβα, Ζ. Α. Μεντβέντεφ, Β. Γιεγκόροφ

Ὁ Χ. Ζ. Μύλλερ (μαῦρο κοστούμι) στὴ Μόσχα, 1922

Ν. Ι. Βαβίλοφ

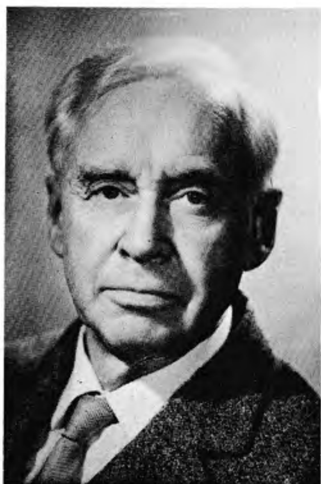

Β. Ν. Σουκασιόφ

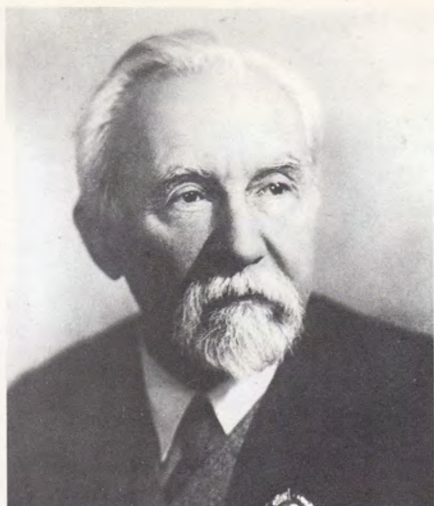
Π. Ν. Κονσταντίνοφ

Β. Α. Ἔνγκελγκαρντ

Ν. Α. Μαξίμοφ

Ντ. Ν. Πριανίσνικοφ

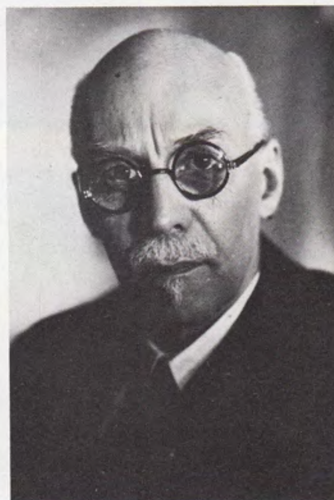

Μπ. Ε. Ράικοφ

Ν. Μ. Τουλάικοφ

Ι. Ι. Σμαλγκάουζεν

Πάνω Γκ. Α. Λεβίτσκι·
δεξιά, ὁ Ν. Π. Ντουμπίνιν
στὸν κῆπο τοῦ Μέντελ

Κέντρο, Ι. Α. Ράποπορτ·
δεξιά, Ν. Β. Τιμοφέγιεφ
Ρεζόφσκι

Κάτω, ἀριστερά, Α. Σ.
Σερεμπρόφσκι·
δεξιά, Α. Ρ. Ζεμπράκ

κοῦ ὑλισμοῦ διατηρεῖ ἀκόμα, σὲ συνάρτηση μὲ τὰ συμφέροντα ποὺ ἐκπροσωποῦν, τὸ χαρακτήρα μιᾶς ταξικῆς πάλης. Πράγματι, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βιρσόφ, τοῦ Βάϊσμαν, τοῦ Μέντελ καὶ τοῦ Μόργκαν, ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀμεταβλητότητα τοῦ γονίδιου καὶ ἀρνοῦνται τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπίδρασης τοῦ περιβάλλοντος, κηρύττουν τὸ ψευτοεπιστημονικὸ ἄγγελμα τοῦ ἀστικοῦ εὐγονισμοῦ καὶ τὶς διάφορες παραποιήσεις τῆς γενετικῆς, ποὺ ἐφοδιάζουν μὲ ἐπιστημονικὴ βάση τὴ φασιστικὴ θεωρία τοῦ ρατσισμοῦ στὶς καπιταλιστικὲς χῶρες. Ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος προκλήθηκε ἀπὸ ἰμπεριαλιστικὲς δυνάμεις, στὸ ὁπλοστάσιο τῶν ὁποίων βρίσκουμε καὶ τὸ ρατσισμό [21].

Ὁ Τρόσιν :

Ὁ βαϊσμανισμὸς δὲν εἶναι μόνο μιὰ τάση τῆς βιολογίας, εἶναι ἀκόμα καὶ μιὰ προμελετημένη ἀντιεπιστημονικὴ ἐκστρατεία ἐνάντια στὴ γνώση, ποὺ ὀργανώθηκε καὶ διευθύνεται ἀπ' τὴν ἀντιδραστικὴ μπουρζουαζία. Ἑπομένως, μιὰ ὁποιαδήποτε παραχώρηση πρὸς τὸν βαϊσμανισμό, εἶναι παραχώρηση στὴν ἀντίδραση. Ὁ βαϊσμανισμὸς ξεσκεπάστηκε ὁλότελα στὴν ὁμιλία τοῦ Λυσένκο κι ἀπορρίχτηκε σὰν ἐκδήλωση τῆς ἀστικῆς ἀντίδρασης στὴ βιολογία. Οἱ φιλοσοφικὲς ρίζες τοῦ βαϊσμανισμοῦ - μοργανισμοῦ δὲν μποροῦν ν' ἀποχωριστοῦν ἀπὸ τὴν ταξικὴ του καταγωγὴ καὶ τὸ δουλικὸ ρόλο του. Ὁ βαϊσμανισμός, σὰν « φυσικὸς » ἰδεαλισμός, δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν μαχισμὸ καί, γενικά, ἀπὸ τὸν ἰδεαλισμό. Πρόκειται γιὰ ἕναν ἀκόμα κρίκο στὴν ἴδια ἁλυσίδα τῆς ἰδεολογίας τῆς ἀντίδρασης [22].

Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε, πὼς ὁ Τρόσιν, ποὺ τὸ 1951 ἀνακάλυπτε στὴν ἀστικὴ γενετικὴ στοιχεῖα ἀπ' ὅλη τὴν ἀντιδραστικὴ φιλοσοφία (ρατσισμό, κοσμοπολιτισμό, σοφιστική, σχολαστικισμό, ἰδεαλισμό, καντισμὸ κλπ.), δέκα χρόνια ἀργότερα πρέσβευε πράγματα ὁλότελα διαφορετικά :

Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες δὲν τοποθετοῦνται στὸ ἐποικοδόμημα. Βρίσκονται κοντήτερα στὴν παραγωγὴ ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες κι ἀπὸ ἄλλες πλευρὲς τῆς κοινωνικῆς συνείδησης, σὰν τὰ ἤθη, τὸ δίκαιο κλπ. Ἑπο-

21 O. B. Lepechinskaya, « Sovechtchanie po Probleme Jivogo vechtchestva » (Ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν, 1951), σ. 13.

22 D. M. Trochine, « Filosofskie Voprosy Sovremennoi Biologii » (Ἔκδοση τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, 1951), σ. 296.

μένως, θὰ ἦταν σφάλμα νὰ ἐφαρμόσουμε στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες τὶς ἴδιες διακρίσεις μὲ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ εἶναι εἴτε ἀστικὲς εἴτε προλεταριακές. Ὁ ἰσχυρισμὸς πὼς ὑπάρχει μιὰ ἀστικὴ καὶ μιὰ προλεταριακὴ φυσικὴ δὲν ἀνταποκρίνεται στὸ γράμμα τοῦ μαρξισμοῦ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ χημεία, τὴ βιολογία, τὴ φυσιολογία, τὴ γεωπονικὴ καὶ τοὺς ἄλλους κλάδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Δὲν ὑπάρχει παρὰ μιὰ βιολογία, μιὰ φυσιολογία, μιὰ φυσική, μιὰ χημεία. Τὸ περιεχόμενο καθεμιᾶς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐπιστῆμες, εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ὕπαρξης τῶν κοινωνικῶν τάξεων κι ἀπὸ τὴν πάλη τῶν τάξεων. Μὲ τὴ συσσώρευση τῶν στοιχείων της καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν νόμων της ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσει τὸ ἴδιο καλὰ τὴ φεουδαρχία, ὅπως καὶ τὸν καπιταλισμὸ ἢ τὸ σοσιαλισμό [23].

Μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ ἕνας χείμαρρος ἀπὸ ἄρθρα γεμάτα δημαγωγία, βρισιὲς καὶ συκοφαντίες ἐναντίον τῶν σοβιετικῶν γενετιστῶν, ἔπνιξαν κυριολεκτικὰ τὸν ἐπιστημονικὸ ἀλλὰ καὶ τὸν καθημερινὸ τύπο. Οἱ ἐπιθέσεις αὐτὲς μάλιστα ξεπέρασαν τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Ὁ Μόλοτοφ στὸ λόγο του γιὰ τὴν τριακοστὴ πρώτη ἐπέτειο τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης, τὸ 1948, ἐπανέλαβε καὶ ἐπικύρωσε τὴ θέση τοῦ Λυσένκο. Ὁ σοβιετικὸς γενετιστὴς Ράποπορτ — πολὺ γνωστὸς γιὰ τὶς ἐργασίες του πάνω στὸν γονομεταλλάκτη, ποὺ τὶς παρακολουθοῦσαν μ' ἐνδιαφέρον πολλοὶ ξένοι ἐπιστήμονες — βρέθηκε μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ λόγο σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Σὲ μιὰ συνεδρίαση τοῦ κομματικοῦ γραφείου, τοῦ ζητήθηκε νὰ ἀποκηρύξει δημόσια τὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας. Ὁ Ράποπορτ προσπάθησε νὰ δείξει τὴν πρακτικὴ ἀξία τῆς γενετικῆς, ἀντιμετωπίστηκε, ὅμως, μὲ περικοπὲς ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Μόλοτοφ. « Γιατί πιστεύετε ὅτι ὁ Μόλοτοφ γνωρίζει καλύτερα τὴ γενετικὴ ἀπὸ μένα ; » τοὺς ρώτησε. Αὐτὴ ἡ ἀπάντηση τοῦ κόστισε τὴ διαγραφή του ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα καὶ τὴν ἀπόλυσή του ἀπὸ τὴ θέση του. Αὐτὸς ὁ κορυφαῖος ἐπιστήμονας ἀναγκάστηκε νὰ δουλέψει γιὰ πολλὰ χρόνια σὰν βοηθὸς παρασκευαστὴς σὲ ἐργαστήριο ἑνὸς γεωλογικοῦ ἰνστιτούτου. Τώρα ἐργάζεται μ' ἐπιτυχία πάνω στοὺς γονομεταλλάκτες, σ' ἕνα ἰνστιτοῦτο φυσικῆς χημείας ἀλλὰ ἡ ὑγεία του εἶναι σοβαρὰ κλονισμένη ἀπὸ τὴν περιπέτειά του.

23 « Mesto i Rol' Estestvoznaniya v Razvitii Obchtchestva » (1961).

Ὅλα τὰ μέσα τῆς πληροφόρησης καὶ τῆς διάδοσης κινητοποιήθηκαν γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ καὶ τὸ μεγάλο κοινὸ τὴ διαίρεση τῶν βιολόγων τῆς ΕΣΣΔ σὲ δύο στρατόπεδα, καὶ νὰ μάθει νὰ χαρακτηρίζει κι αὐτὸ σὰν ἀντιδραστικοὺς καὶ τσιράκια τοῦ ἀστικοῦ ἰδεαλισμοῦ ὅσους δέχονταν τὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας. Αὐτὴ ἡ δυσφημιστικὴ ἐκστρατεία δὲν ἦταν παρὰ τὸ προπέτασμα καπνοῦ πίσω ἀπ' τὸ ὁποῖο θυσιάζονταν οἱ γενετιστές, φυσιολόγοι, μορφολόγοι, ἐδαφολόγοι καὶ γιατροὶ ποὺ δὲν συμφωνοῦσαν μὲ τὶς θέσεις τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Βίλιαμς.

Οἱ συνέπειες τῆς συνόδου

Ἀμέσως μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ κι ἄλλα ἱδρύματα ὀργάνωσαν ἀνάλογες ἐκδηλώσεις. Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν ἀλλαξοπίστησε πρώτη. Τὸ προεδρεῖο της ἐπιδοκίμασε ἀνεπιφύλακτα τὶς ἀποφάσεις τῆς ΛΠΑΓΕ καὶ διέταξε τὴν κατάργηση πολλῶν ἐργαστηρίων ποὺ χαρακτηρίστηκαν σὰν ἑστίες τοῦ ἀντιδραστικοῦ μοργκανισμοῦ (τὰ ἐργαστήρια τῆς κυτταρογενετικῆς, τῆς βοτανικῆς κυτταρολογίας, τῆς φαινογενετικῆς καὶ πολλὰ ἄλλα) [24]. Ἐπακολούθησε μιὰ συνεδρίαση τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης τῶν στελεχῶν τῆς Ἀνώτατης Ἐκπαίδευσης, ὅπου ὁ Καφτάνοφ, ὑπουργὸς τῆς Ἀνώτατης Ἐκπαίδευσης κάλεσε τὰ στελέχη τῶν πανεπιστημίων νὰ ξεριζώσουν τὸ γρηγορότερο τὸν ἀντιδραστικὸ μοργκανισμὸ καὶ τοὺς συγκεκριμένους φορεῖς του ἀπὸ τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα [25]. Ἀνάλογες ἀποφάσεις υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν [26]. Ὁ λόγος τοῦ Καφτάνοφ κυκλοφόρησε σὲ μπροσούρα σὲ 110000 ἀντίτυπα [27]. Αὐτὸ τὸ κείμενο ξεχείλιζε ἀπὸ δημαγωγία καὶ συκοφαντίες. Κι ὅμως, ὁ Καφτάνοφ καὶ οἱ καθοδηγητές του δὲν ἦταν ἱκανοποιημένοι ταλανίζοντας μόνο τοὺς ζωντανούς. Γι' αὐτὸ ἐξακολού-

24 Βλ. « Ἰζβέστια », 27 Αὐγούστου 1948.

25 Βλ. « Πράβδα », 28 Αὐγούστου 1948.

26 « Meditsinskii Rabotnik », 15 Σεπτεμβρίου 1948.

27 « Za bezrazdel'noe gospodstvo mitchurinskoi biologitcheskoi nauki » (1948).

θησαν νὰ ρίχνουν λάσπη στὰ παλιὰ θύματα τῆς προπολεμικῆς διένεξης :

« Πρέπει νὰ θυμόμαστε », ἔγραφε ὁ Καφτάνοφ, « τὸν ἀπαίσιο ρόλο ποὺ ἔπαιξε στὴν ἀγροβιολογία μας ὁ διαβόητος μοργανιστὴς βοτανολόγος Βαβίλοφ, φανατικὸς θαυμαστὴς τῶν ἀντιδραστικῶν δοξασιῶν τοῦ Μπέϊτσον ». Ὁ Καφτάνοφ ἔδειξε ἰδιαίτερο ζῆλο ἐπιτιθέμενος στὸν Κολτσόφ. Διαστρεβλώνοντας, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Πρεζέντ, τὴν ἔννοια τῶν ἀπόψεων ποὺ εἶχε ἐκθέσει ὁ Κολτσὸφ πρὶν 25 χρόνια, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη γενετική, ἀναφωνοῦσε : « Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σχολιάσουμε αὐτὲς τὶς ἐξαλλοσύνες ποὺ στρέφονται ἐνάντια στὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ μυρίζουν φασιστικὸ παραλήρημα ἀπὸ ἕνα μίλι. Αὐτὸς εἶναι ὁ παθιασμένος φανατικός, ποὺ οἱ μοργανιστὲς - μεντελιστὲς τῆς χώρας μας τὸν ἔχουν γιὰ ἀπόστολο ! ».

Ὁ Καφτάνοφ ἐχλεύαζε ἀκόμα καὶ τὴν ἰδέα ὅτι ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο κληρονομικὲς ἀσθένειες : Τί εἴδους κληρονομικὲς ἀσθένειες θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν, σᾶς ἐρωτῶ, οἱ οἰκοδόμοι τοῦ κομμουνισμοῦ σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ προοδευτικὴ κοινωνία ;

Παντοῦ, στὶς κυβερνητικὲς ὑπηρεσίες, τὰ ὑπουργεῖα, τὶς ἀκαδημίες, τὰ ἰνστιτοῦτα, χρησιμοποιήθηκε ἡ μέθοδος τῶν ἀπειλῶν, τοῦ κλεισίματος τῶν ἐργαστηρίων, τῶν ἀπολύσεων καὶ τῶν προσωπικῶν κατηγοριῶν. Εἰδικὲς ἐπιτροπές, ἐπιφορτισμένες ν' ἀνακαλύψουν τοὺς μοργανιστὲς - μεντελιστὲς καὶ νὰ ἀποφασίσουν γιὰ τὴν τύχη τους, δημιουργήθηκαν στὰ μεγάλα βιολογικὰ καὶ γεωπονικὰ ἱδρύματα, στὰ ἰνστιτοῦτα τῆς βιολογικῆς καὶ τῆς ἀγροτικῆς ἔρευνας καὶ στοὺς πειραματικοὺς σταθμούς. Μέλη τους ἦταν ἀπεσταλμένοι τῆς ΛΠΑΓΕ, γραμματεῖς τῶν περιφερειακῶν ἐπιτροπῶν ἢ τῶν ἐπιτροπῶν πόλης, πρακτικοὶ γεωπόνοι, κι ὁ διευθυντὴς τοῦ κάθε ἱδρύματος. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐπιστήμονες ὄφειλαν νὰ παρουσιαστοῦν μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια ἐπιτροπὴ καὶ νὰ ξεκαθαρίσουν τὴ θέση τους ἀπέναντι στὴ νέα πίστη.

Μέσα σὲ δυὸ μόνο μέρες (23 καὶ 24 Αὐγούστου 1948) , ὁ Καφτάνοφ ἐξέδωσε μιὰ σειρὰ ἀπὸ λεπτομερειακὲς διαταγὲς ποὺ τυπώθηκαν σὲ μορφὴ μπροσούρας καὶ στάλθηκαν σ' ὅλα τὰ ἱδρύματα Ἀνωτάτης Παιδείας. Ἡ διαταγὴ ἀρ. 1208 (23 Αὐγούστου 1948) γιὰ τὰ πανεπιστήμια, ὅριζε (σημεῖο 2) τὴν ἀ-

πομπὴ ἀπ' τὸ πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας ἐκείνων ποὺ εἶχαν καταπολεμήσει ἐνεργὰ τὸν μιτσουρινισμό. Σ' αὐτοὺς συμπεριλαμβάνονταν ὁ Σμαλγκάουζεν, καθηγητὴς τοῦ δαρβινισμοῦ, ὁ Μ.Μ.Ζαβαντόφσκι, καθηγητὴς τῆς ἀναπτυξιακῆς βιολογίας, ὁ Σαμπίνιν, καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας τῶν φυτῶν, ὁ Γιουντίντσεφ, κοσμήτορας τῆς Σχολῆς καὶ οἱ ὑφηγητὲς Ἀλιχανιάν, Ζέλικμαν, Μπέρμαν καὶ Σαπίρο. Ἐπίσης ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ ὁ προπρύτανης Πολιάνσκι κι ὁ κοσμήτορας τῆς Σχολῆς βιολογικῶν ἐπιστημῶν Λομπασιόφ[28], ὁ καθηγητὴς Σβετλὸφ καὶ οἱ ὑφηγητὲς Νόβικοφ καὶ Ἀραπετγιάντς. Ἀνάλογοι κατάλογοι στάλθηκαν στὰ πανεπιστήμια τοῦ Χάρκοβου, Γκόρκι, Βορόνεζ, Κίεβου, Σαράτοφ καὶ Τμπίλισι. Αὐτὸ ὅμως ἦταν μόνο ἡ ἀρχή.

Στὴν παράγραφο 6 τῆς ἴδιας διαταγῆς, διαβάζουμε : « Ἡ Κεντρικὴ Διοίκηση τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἡ Διοίκηση τῶν Στελεχῶν ὀφείλουν νὰ ἐπιθεωρήσουν μέσα σὲ δυὸ μῆνες ὅλα τὰ τμήματα τῶν Σχολῶν βιολογίας, νὰ ἀπομακρύνουν ἀπ' αὐτὰ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας καὶ νὰ τὰ ἐνισχύσουν μὲ μιτσουρινιστές ». Οἱ νέες ὁδηγίες περιλάβαιναν τὴν κατάργηση βασικῶν μαθημάτων, τὴν καταστροφὴ κειμένων ποὺ βασίζονταν στὸν μεντελισμὸ - μοργανισμὸ (Σιννὸτ καὶ Ντύν, Σερεμπρόφσκι, Σμαλγκάουζεν κλπ.) καὶ τὴν κατάργηση ὅλων τῶν ἀντιμιτσουρινικῶν προγραμμάτων ἐρευνῶν.

Τὴν ἴδια ἡμέρα ὁ Καφτάνοφ ἐξέδωσε μιὰ παρόμοια διαταγὴ (ἀρ. 1210) γιὰ τὰ ζωοτεχνικὰ καὶ κτηνιατρικὰ ἰνστιτοῦτα. Ἀπέλυε τὸν Ρακίτσκι, τὸν Βαζὶν καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ταυτόχρονα, μ' ἕνα ἄλλο διάταγμα διέγραφε, μόνο ἀπὸ τὴν Ἀγρο-

28 Σὲ συνέχεια ἐπιχείρησαν νὰ δαγράψουν ἀπὸ τὸ κόμμα τὸν Λομπασιόφ καὶ τοὺς συναδέλφους του. Ὁ Πρεζὲντ τὸ ζήτησε σὲ μιὰ κομματικὴ συνεδρίαση τῆς Σχολῆς τῆς βιολογίας. Τὰ στενογραφημένα πραχτικὰ ποὺ διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα ἀναφέρουν ἕναν ἐνδιαφέροντα διάλογο. Ὅταν ὁ Πρεζὲντ θέλησε ν' ἀποδείξει ὅτι οἱ μοργανιστὲς τοῦ πανεπιστημίου ἦταν ὀπαδοὶ τοῦ φασισμοῦ, κάποιος τὸν διέκοψε: « Πῶς γίνεται, εἶπε ἕνας ἀκροατὴς ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατηθεῖ, οἱ σύντροφοι ποὺ ἀναφέρατε νὰ ἔχουν πολεμήσει, σχεδὸν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, τοὺς φασίστες καὶ νὰ ἔχουν πάρει στρατιωτικὰ παράσημα ; »—« Τὸ ἐπιχείρημά σας δὲν στέκεται, ἀπάντησε ὁ Πρεζέντ, πολέμησαν τὸ φασισμὸ μόνο μ' ἐμπειρικὸ τρόπο ». Σημειώνουμε, ὅτι ὁ Πρεζὲντ ὁ ἴδιος καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φίλους του ἀπέφυγαν, ἀκριβῶς κατὰ τὸν πόλεμο, νὰ πολεμήσουν τὸ φασισμὸ μ' αὐτὸν τὸν ἐμπειρικὸ τρόπο.

τική Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ, τὰ ὀνόματα τῶν Γκολοῦμπεφ, Ζεμπράκ, Παραμόνοφ, Χοχλόφ, Μπορισένκο, Κονσταντίνοφ καὶ ἄλλων. Ἄλλες λίστες στάλθηκαν στὸ Χάρκοβο, Ὄμσκ, Σαράτοφ καὶ στ' ἄλλα ἀγροτικὰ ἰνστιτοῦτα.

Τὴν ἑπομένη, μιὰ ἄλλη ἐγκύκλιος (ἀρ. 1216/525) τοῦ Ὑπουργείου Ἀνώτατης Παιδείας καὶ τοῦ Ὑφυπουργείου Δημόσιας Ὑγείας, στάλθηκε στὰ ἰατρικὰ ἰνστιτοῦτα. Ὅριζε ὅτι οἱ κλάδοι τῆς ἀνατομίας, τῆς ἱστολογίας, τῆς παθολογικῆς ἀνατομίας, τῆς μικροβιολογίας, τῆς ψυχοπαθολογίας, τῆς ἰατροδικαστικῆς καὶ τῆς ψυχιατρικῆς ὀφείλουν νὰ προσαρμόσουν τὴν ὕλη τους στὸ μέλλον πάνω σὲ μιτσουρινικὲς βάσεις.

Ὁπωσδήποτε, ἦταν γελοῖο νὰ παίρνονται σὰ βάση γιὰ τὴ διδασκαλία σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μιτσούριν καὶ τοῦ Λυσένκο. Αὐτὸ ποὺ ἐπεδίωκαν οἱ ἐμπνευστὲς τῆς ἐγκυκλίου ἦταν ν' ἀπαλειφθεῖ ἀπὸ τὰ μαθήματα κάθε ἀναφορὰ στὴν κληρονομικότητα. Ἀκολούθησαν νέες ἀπολύσεις ἐπιστημόνων κι ἀπαγορεύσεις βιβλίων. Τὸ κύμα τῶν καταδιώξεων καὶ τῶν διαταγῶν ἐξακολούθησε γιὰ πολλοὺς μῆνες.

Ἀπὸ θέση ἰσχύος τώρα, οἱ λυσενκοϊστὲς ἐπιχειροῦσαν νὰ ἐξαφανίσουν κάθε ἴχνος ἀντίθεσης στὶς ἀπόψεις τους κι ὅ,τιδήποτε ἄλλο μποροῦσε νὰ βοηθήσει στὴν ἀνανέωσή της. Δόθηκε, λογουχάρη, διαταγὴ νὰ καταστραφοῦν ὅλα τ' ἀποθέματα δροσοφίλης. Ὅλη ἡ βιβλιογραφία τῆς γενετικῆς ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὶς βιβλιοθῆκες καὶ τὰ βιβλιοπωλεῖα. Στὴν Ἀγροτικὴ Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ κατέστρεψαν ὅλα τὰ ἐγχειρίδια γενετικῆς, τὰ βιβλία τοῦ Σμαλγκάουζεν καὶ πολλὰ ἄλλα βιβλία. Σ' ὅλους τοὺς ἐκδοτικοὺς οἴκους, τὰ πρὸς ἐκτύπωση δοκίμια ποὺ δὲν ἐξεθείαζαν τὸν Λυσένκο, καταστράφηκαν. Τὸ πουργκατόριο τῶν βιβλίων — τυπωμένων ἢ ὑπὸ ἔκδοση — ἄρχισε ἀμέσως μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ μὲ διοικητικὲς διαταγές.

Ἐκείνη τὴν ἐποχή, δὲν ὑπῆρχε κανένας λόγος νὰ θεωρηθεῖ ὁ Σμαλγκάουζεν μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τοῦ μεντελισμοῦ - μοργανισμοῦ. Ἦταν πολὺ γνωστὸς ἐπιστήμονας εἰδικευμένος στὴ μορφολογικὴ ἐξέλιξη τῶν ζώων καὶ μαθητὴς τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα τῆς ἐξελικτικῆς Σεβέρτσοφ. Κι ὅμως, ὁ Σμαλγκάουζεν ἔγινε ἀντικείμενο ἀπηνῶν ἐπιθέσεων, τόσο κατὰ τὴ σύνο-

δο τῆς ΛΠΑΓΕ, ὅσο καὶ ἀργότερα. Ὑπῆρξα μάρτυς, τὸ 1949, ἑνὸς ἐπεισοδίου, χαρακτηριστικοῦ τῶν μέτρων ἐναντίον του. Ἐργαζόμουνα τότε μὲ σύμβαση στὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Σοβιέτσκαγια Ναούκα», ὁ ὁποῖος ἑτοίμαζε, μ' ἐπιμέλεια τοῦ γνωστοῦ βοτανολόγου Στανκόφ, τὴ δεύτερη ἔκδοση ἑνὸς ἐγχειριδίου γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνώτερων φυτῶν. Ὁ γενικὸς γραμματέας τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου, Γκόλτσμαν, ζήτησε νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὸ κείμενο οἱ παραπολλὲς ἀναφορὲς στὸ ὄνομα τοῦ Σμαλγκάουζεν, παρὰ τὶς ἐξηγήσεις τοῦ Στανκόφ, ὅτι τὸ πρόσωπο ποὺ ἀναφερόταν μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἦταν διαφορετικό, ἐπρόκειτο γιὰ τὸν πατέρα Σμαλγκάουζεν — πασίγνωστο ρῶσο βοτανολόγο ποὺ εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση.

Ἔχω στὰ χέρια μου τὰ πρακτικὰ μιᾶς εἰδικῆς σύσκεψης τοῦ τμήματος Τύπου τῆς ΑΕ, τῆς 14 Αὐγούστου 1948, ποὺ περιέχει ἕνα μακρὺ κατάλογο βιβλίων ποὺ ἀποσύρονταν ἀπὸ τὴν κυκλοφορία καὶ χειρογράφων ποὺ εἴτε ἐπιστρέφονταν γιὰ νὰ «διορθωθοῦν» εἴτε ἀπορρίπτονταν (μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Ντουμπίνιν γιὰ τὴ «Γενετικὴ τῆς Ἐξέλιξης») [29].

Τ' ἄλλα Ὑπουργεῖα δὲν ἄργησαν ν' ἀκολουθήσουν. Ἔτσι ὁ ὑπουργὸς Γεωργίας ἐξέδωσε μιὰ διαταγὴ (ἀρ. 1530, 6 Ὀκτωβρίου 1948), μὲ τὴν ὁποία: ἀπαγόρευε κάθε ἔρευνα γενετικῆς στὴν κτηνοτροφία· βεβαίωνε πὼς δὲν ὑπάρχουν, οὔτε μποροῦν νὰ ὑπάρξουν θανατηφόρες μεταλλάξεις· ἔκλεινε τὸν πειραματικὸ σταθμὸ γιὰ τὶς ὑβριδώσεις ἀνάμεσα σὲ ἄτομα ἀπομακρυσμένων εἰδῶν, ποὺ ἐργαζόταν κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Ζεμπράκ· διέτασσε τὴν κατάργηση κάθε διδασκαλίας καὶ κάθε προγράμματος ἐρευνῶν, ποὺ δὲν ἦταν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῶν Μιτσούριν, Βίλιαμς καὶ Λυσένκο. Ἡ παράγραφος 7α ὅριζε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξεταστεῖ ἡ κατάσταση σ' ὅλες τὶς σχολὲς ποὺ ἔδιναν εἰδικότητες κι ὅτι θὰ ἐπιτρεπόταν νὰ διδάσκουν στοὺς διπλωματούχους φοιτητὲς μόνο καθηγητὲς «ἱκανοὶ ν' ἀναπτύξουν δημιουργικὰ τὴ διδασκαλία τῶν Ντοκουτσάγιεφ, Τιμιριάζεφ, Μιτσούριν, Βίλιαμς καὶ Λυσένκο». Τὸ διάταγμα ἀρ. 543, ποὺ ὑπέγραψε ὁ Καφτάνοφ στὶς 7 Μαΐου 1949, θυμίζει πρα-

29 Παραλείπουμε ἐδῶ μιὰ λίστα ἀπὸ παραδείγματα μὲ ἄλλες ἀνάλογες ὁδηγίες. (Μ.Λ.).

γματικὰ ἀνέκδοτο: διατάσσει τὴν ἀναθεώρηση τῶν παραδόσεων τῆς δασοκομικῆς, γιὰ νὰ «ἐξασφαλιστεῖ ἡ διδασκαλία της στὴ βάση τῆς ὑλιστικῆς θεωρίας τῶν Μιτσούριν καὶ Λυσένκο, ποὺ ἀρνεῖται τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους κι ἀναγνωρίζει μόνο τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα σὲ ἄτομα διαφορετικοῦ εἴδους σὰν τὸν βασικὸ παράγοντα τῆς ἐξέλιξης τῆς ζωντανῆς ὕλης».

Ἑκατοντάδες τέτοια κείμενα εἶδαν τὸ φῶς στὰ διάφορα ὑπουργεῖα, γραφεῖα, ἐπιτροπές, ἐκδοτικοὺς οἴκους, πανεπιστήμια, ἰνστιτοῦτα, πειραματικοὺς σταθμοὺς καὶ συντακτικὲς ἐπιτροπές. Κάθε ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶχε γιὰ στόχο νὰ προκαλέσει τὴν καταδίκη ἢ τὴν ἀπόλυση κάποιου. Ἡ γενετικὴ — ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς κλάδους τῆς βιολογίας — ἔγινε σὲ μερικὲς μέρες ἀπειλὴ γιὰ τὸ Κράτος. Εἰδικοὶ ἀπεσταλμένοι, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρίσκονταν οἱ πιὸ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο, στάλθηκαν σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις πολλῶν δημοκρατιῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης γιὰ νὰ ὀργανώσουν συγκεντρώσεις βιολόγων, στὶς ὁποῖες θὰ ἐνθάρρυναν καὶ θὰ ἐπικύρωναν τὴν ἀπομάκρυνση τῶν ἀντιπάλων τοῦ Λυσένκο. Σ' ὅλη τὴ χώρα ἄρχισε ἕνα πραγματικὸ προσκλητήριο ἐξέγερσης γιὰ τὴ συντριβὴ τῶν μοργανιστῶν - μεντελιστῶν καὶ τὸ ξερίζωμα τῆς ἀντιδραστικῆς γενετικῆς, λὲς καὶ ἐπρόκειτο γιὰ πανούκλα.

Ἄρθρα, γενικὰ γιὰ τὴ βιολογία καὶ εἰδικότερα γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς διένεξης, δημοσιεύτηκαν σ' ὅλα τὰ περιοδικά. Τὸ 1949, ἀκόμα καὶ τὸ «Περιοδικὸ τῶν Φρουρῶν τῶν Σοβιετικῶν Συνόρων» δημοσίευσε τὸ ἄρθρο τοῦ Ντβοριάνκιν γιὰ τὴν ἀντιδραστικὴ φύση τοῦ μεντελισμοῦ - μοργανισμοῦ, ποὺ γλίστρησε ἀπὸ τὰ σύνορα καὶ μπῆκε στὴ χώρα μας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.

Στὸ μεταξύ, μέσα στὸν ἐκκωφαντικὸ θόρυβο αὐτῆς τῆς ὀργανωμένης ἐκστρατείας καὶ στὴν ἀχαλίνωτη διάδοση ἀνεύθυνων ψίθυρων, οἱ «δημιουργοὶ» τῆς νέας βιολογίας μοιράζονταν ἀναίσχυντα μεταξύ τους τὶς ὑπεύθυνες θέσεις. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο καὶ οἱ πιὸ κοντινοὶ συνεργάτες του, ποὺ ὥς τότε εἶχαν παίξει δεύτερο καὶ τρίτο ρόλο στὴν ἐπιστήμη, ὁρμοῦσαν στὸ «φητό» κάνοντας ἔφοδο στὶς θέσεις κλειδιὰ τῶν ὑπουργείων, τῶν ἀκαδημιῶν, τῶν ἰνστιτούτων, τῶν πανεπιστημίων, τῶν ἐκδοτι-

κῶν οἴκων, στὰ διευθυντικὰ γραφεῖα τῶν κομματικῶν καὶ τῶν κυβερνητικῶν ὀργανισμῶν. Οἰκειοποιοῦνταν λειτουργίες, θέσεις, ἐπιστημονικὲς διακρίσεις, τιμητικοὺς τίτλους, ὑψηλὲς ἀμοιβές, βραβεῖα, παράσημα, μετάλλια, ἐπιχορηγήσεις, διαμερίσματα στὴν πόλη, « ντάτσες » στὴν ἐξοχή, προσωπικὰ αὐτοκίνητα. Δὲν τοὺς ἀρκοῦσαν τὰ δῶρα τῆς φύσης.

Αὐτὰ ὅμως δὲν τοὺς ἐμπόδιζαν νὰ συνεχίζουν νὰ ταλανίζουν ὅσους δὲν συμφωνοῦσαν μὲ τὶς ἀπόψεις τους, ἀκόμα κι ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση μὲ τὴ γενετική. Στὴν κατηγορία αὐτὴ ἀνήκει, π.χ., ὁ Σαμπίνιν, ὁ περίφημος εἰδικὸς τῆς φυτικῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἀγροχημείας. Μόλις ὁ Πρεζὲντ ἔγινε πρύτανης τῶν πανεπιστημίων Μόσχας καὶ Λένινγκραντ, ἔσπευσε νὰ τὸν ἀπολύσει. Γιὰ πολὺν καιρὸ δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ πουθενὰ δουλειά. Μετὰ δύο χρόνια συνεχῶν μεταθέσεων, εὐκαιριακῆς ἀπασχόλησης, φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δοκιμασιῶν, οἱ φίλοι τοῦ Σαμπίνιν κατόρθωσαν νὰ τοῦ βροῦν μιὰ θέση στὸ Ἐδαφολογικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἀλλὰ ὁ Ὀπάριν, διευθυντὴς τότε τοῦ τμήματος τῆς Βιολογίας αὐτῆς τῆς Ἀκαδημίας, ποὺ σερνόταν μπροστὰ στὸν Λυσένκο, ἀρνήθηκε κατηγορηματικὰ νὰ δεχτεῖ τὸν διορισμό του. Καὶ ὁ Σαμπίνιν ξανάγινε ἀπόβλητος. Ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ Μόσχα, νὰ ἐγκαταλείψει τὴ δουλειά του πάνω στὴ διατροφὴ τῶν φυτῶν καὶ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴ μελέτη τῶν φυκιῶν. Κανένα ὅμως περιοδικὸ δὲν δεχόταν νὰ δημοσιεύσει τὶς ἐργασίες του. Ἡ κυκλοφορία τοῦ σημαντικότατου συγγράμματός του πάνω στὴ φυτικὴ φυσιολογία — ἔργο σπουδαῖο, στὸ ὁποῖο εἶχε ἀφιερώσει πολλὰ χρόνια ἐντατικῆς ἐπιστημονικῆς δουλειᾶς — ἀπαγορεύτηκε τὸ 1949, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο. Μὴ μπορώντας πιὰ νὰ ὑποφέρει μιὰ τέτοια καταδίωξη, ὁ Σαμπίνιν αὐτοκτόνησε μὲ μιὰ σφαίρα τὸ 1951. Ἡ αὐτοκτονία του ἦταν μιὰ μεγάλη ἔκπληξη γιὰ ὅλους τοὺς φίλους του ποὺ τὸν ἤξεραν σὰν ἄνθρωπο αἰσιόδοξο καὶ πολὺ μετρημένο. Εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσω δυὸ φορὲς μαζί του αὐτὴν τὴν περίοδο καὶ εἶχα τρομερὰ ἐντυπωσιαστεῖ ἀπὸ τὸ κουράγιο του καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά του. Ὅμως, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ βρισκόταν μόνος καὶ μ' ἄδεια χέρια ἀπέναντι σὲ πειρατὲς τῆς ἐπιστήμης ὁπλισμένους ὣς τὰ δόντια.

Ἕνα μέρος τῆς μονογραφίας του δημοσιεύτηκε τὸ 1955, μετὰ τὸ θάνατό του. Τὸ 1958, οἱ μαθητές του πέτυχαν νὰ δημοσιευτεῖ ὁλόκληρο τὸ ἔργο του ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν, ὅμως καὶ πάλι, μετὰ τὴ στοιχειοθεσία κατέστρεψαν τὸ μέταλλο, τὸ 1959, καὶ μόνο τὸ 1962 δημοσιεύτηκε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου του. Σ' αὐτὸ ὁ Σαμπίνιν ὑπεγράμμιζε ὅτι ἡ ἐαροποίηση εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ στὸν 19ο αἰώνα — πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Λυσένκο — γιατὶ εἶχε ἀποδειχτεῖ ὅτι δὲν ἦταν ἀποτελεσματική. Σήμερα ὅλοι παραδέχονται πὼς ὁ Σαμπίνιν ἦταν, στὴν ἐποχή του, ὁ πιὸ μεγάλος σοβιετικὸς εἰδικὸς τῆς φυτικῆς φυσιολογίας.

Παρὰ τὶς μαζικὲς ἀπολύσεις τῶν γενετιστῶν, τὰ πραγματικὰ σκληρὰ κατασταλτικὰ μέτρα δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀρχίσει. Ὁ Ρομάσεφ, ὁ πιὸ στενὸς συνεργάτης τοῦ Ντουμπίνιν, συνελήφθη. Ὁ Ἐφρόιμσον — ἀξιόλογος εἰδικὸς τῆς γενετικῆς τῶν ζώων καὶ τῆς ἰατρικῆς — συνελήφθη χωρὶς καμιὰν αἰτία τὸ 1949. Ὁ Μιούγκε, τότε φοιτητὴς στὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ, συνελήφθη σὰν «κοινωνικὰ ἐπικίνδυνος», μόνο καὶ μόνον ἐπειδὴ ἐπισκέφτηκε τὸν καθηγητή του Παραμόνοφ — ποὺ μόλις εἶχαν διώξει ἀπὸ τὴ θέση του — καὶ τοῦ πῆγε ἕνα μπουκέτο λουλούδια. Ἀποκαταστάθηκε τὸ 1954, καὶ τὸ 1955 ὁ Ρομάσεφ κι ὁ Ἐφρόιμσον.

Μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, ἡ μυστικὴ ἀστυνομία παρακολουθοῦσε τοὺς κυριότερους γενετιστές. Ἤμουνα τότε τεταρτοετὴς φοιτητὴς τῆς βοτανικῆς στὴν τάξη τοῦ Ζουκόφσκι καὶ ἔχω προσωπικὴ πεῖρα γιὰ μιά, τουλάχιστον, τέτοια περίπτωση. Ἕνας κάποιος Ε., ἔγινε δεκτὸς τὸ 1948 γιὰ εἰδικότητα μὲ μιὰ ἁπλὴ ἐντολὴ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἀνώτατης Ἐκπαίδευσης, χωρὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις ἢ διαγωνισμό. Ὁ φάκελός του ὅμως εἶχε μείνει στὸ Ὑπουργεῖο καὶ δὲν ἔφτασε ποτὲ στὸ γραφεῖο τοῦ πρύτανη. Κατὰ τὰ λεγόμενά του, ἦταν στὸ στρατὸ ἀπὸ τὸ 1941, ἀφοῦ πῆρε τὸ δίπλωμά του σ' ἕνα παιδαγωγικὸ ἰνστιτοῦτο. Στὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ ἐργαζόταν πολὺ καὶ εὐσυνείδητα, πάνω σὲ μιὰ μιτσουρινικὴ διατριβή. Ξαφνικὰ ἐξαφανίστηκε γιὰ πολλοὺς μῆνες. Τὸν συνάντησα τυχαῖα τὸ 1953, μὲ στολὴ λοχαγοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀσφάλειας. Ἀργότερα ὑποστήριξε μ' ἐπιτυχία τὴ διατριβή του κι ἀποστρατεύτηκε. Κατὰ τὰ φαινόμενα, ἡ ἀ-

πόσπασή του στὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ εἶχε σὰν σκοπὸ τὴν παρακολούθηση τῆς τάξης τοῦ Ζουκόφσκι.

Δὲν ἦταν σπάνιο — ἐκείνη τὴν ἐποχὴ — νὰ βλέπεις ὁρισμένους νὰ καταγγέλλουν στὴν Ἀσφάλεια γενετιστὲς ποὔχαν ἤδη πέσει σὲ δυσμένεια. Συνάδελφοι ἀπ' τὸ Λένινγκραντ μοῦ ἔστειλαν πρόσφατα ἕνα ἐνδιαφέρον ντοκουμέντο : μιὰ καταγγελία τοῦ καθηγητῆ Β. γιὰ μιὰν ὁμάδα πολὺ γνωστῶν κυτταρολόγων καὶ γενετιστῶν τοῦ Λένινγκραντ, ποὺ βρέθηκε πολλὰ χρόνια ἀργότερα σὲ μιὰν ἀναδίφηση τῶν ἀρχείων. Ὁ Β., ποὺ εἶχε ἀντικαταστήσει τὸν Πολιάνσκι στὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο Χέρτσεν τοῦ Λένινγκραντ, προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ κατασυκοφαντήσει τὸν τότε ἐξόριστο προκάτοχό του καὶ τοὺς φίλους του, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρισκόταν κι ὁ διευθυντὴς τοῦ ἰνστιτούτου, Ναζόνοφ. Νά τὸ τέλος τοῦ λιβέλλου του [30] :

Ὁ Ναζόνοφ χαρακτηρίζει πολὺ γραφικὰ τὴ σχέση τοῦ ἰνστιτούτου του μὲ τὴ βιομηχανία. « Πρίν », ἔλεγε, « ἦταν ὅπως στὸ ἑστιατόριο : ὁ καθένας μποροῦσε νὰ ἔρχεται καὶ νὰ παίρνει ὅ,τι τοῦ ἄρεσε. Τώρα εἶναι σὰν τὸ χρηματιστήριο. Τὰ πάντα λειτουργοῦν στὴ βάση τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησης ». Ἡ σύγκριση ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ σοβιετικοῦ ἱδρύματος μὲ λονδρέζικο χρηματιστήριο, ὅπου σπεκουλάτορες καὶ ἀφαιρίστες πουλᾶν κι ἀγοράζουν μετοχὲς δείχνει καλὰ τί εἴδους ἀπίστευτες ἀντιλήψεις εἶχε ὁ Ναζόνοφ γιὰ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ βιομηχανία.

Ταυτόχρονα πρέπει νὰ πάρει κανεὶς ὑπόψη του τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ναζόνοφ εἶναι ἀπὸ τοὺς στενότερους φίλους τοῦ Πολιάνσκι. Ἐργαζόντουσαν μαζὶ καὶ μαζὶ πολεμοῦσαν τὸν μιτσουρινισμὸ στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ. Πῆγαν μαζὶ στὸ ἐξωτερικὸ τὸ 1948, καὶ μαζὶ ἡττήθηκαν στὴν περίοδο ποὺ ἀκολούθησε τὴ Σύνοδο τῆς ΑΠΑΓΕ. Συναντιόντουσαν συχνά. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1949 ὁ Ναζόνοφ κι ὁ Ἀλεξάντροφ, βρισκόμενοι σὲ ἀποστολή, ἐπισκέφτηκαν στὸ Μουρμάνσκ τὸν πειραματικὸ σταθμὸ ποὺ διευθύνει ὁ Πολιάνσκι κλπ.

Ὁ Ἀλεξάντροφ εἶναι ἐπίσης φίλος τοῦ Ναζόνοφ καί, ὅπως καὶ ὁ Ναζόνοφ, ἔχει στενὲς σχέσεις μὲ τὸ ἐξωτερικό : ἡ μητέρα του κι ὁ ἀδελφός του ζοῦν στὴν Παλαιστίνη (εἶναι ἑβραῖος) καὶ ἡ ἀδελφή του εἶναι στὴν Ἀμερική. Τὸ πρόσφατο μοργανικὸ παρελθὸν αὐτῆς τῆς φιλικῆς ὁμάδας — ποὺ δὲν τὸ ἀποκήρυξαν — οἱ δεσμοί τους μὲ τὸ ἐξωτε-

30 Σύντμηση τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. (Μ.Λ.).

ρικό, οἱ «ἐπιστημονικές» τους συναντήσεις στὸ Μουρμάνσκ, ἡ μαχητική τους ἐναντίωση στὸν δημιουργικὸ μιτσουρινισμό — ὅλ' αὐτὰ εἶναι κρίκοι τῆς ἴδιας ἁλυσίδας, μιᾶς ὀργάνωσης ποὺ καθοδηγεῖ ἕναν πολιτικὸ ἀγώνα ἐνάντια στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ὁ Ναζόνοφ σπατάλησε τεράστια ποσὰ τοῦ δημοσίου γιὰ νὰ συντηρεῖ μιὰν ὁλόκληρη ὁμάδα μοργανιστῶν, ποὺ οἱ «ἐπιστημονικές» τους ἔρευνες δὲν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, ζημιώνοντας ἔτσι καὶ τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη καὶ τὴ σοβιετικὴ οἰκονομία. Δὲν ἐξυπηρέτησε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ συμφέροντα τῆς Ἀμερικῆς; Ὁ Πολιάνσκι ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ ἡγέτης τῶν μοργανιστῶν τοῦ Λένινγκραντ ποὺ πολέμησαν λυσσασμένα τοὺς μιτσουρινικούς. Ἐπὶ εἴκοσι χρόνια διαμόρφωνε χιλιάδες δασκάλους καὶ νέους ἐπιστήμονες μὲ βάση τὸ μοργανικὸ πνεῦμα.

Σπατάλησε τεράστια ποσὰ τοῦ δημοσίου γιὰ νὰ μελετήσει τοὺς μονοκύτταρους ὑδρόβιους ὀργανισμοὺς καὶ ποτὲ δὲν ἔστρεψε τὶς ἔρευνές του σὲ πρακτικοὺς στόχους. Αὐτὸ ἐξυπηρετοῦσε θαυμάσια τοὺς ἐχθρούς μας. Σὰν διευθυντὴς τοῦ σταθμοῦ Μουρμάνσκ, ὁ Πολιάνσκι πιθανότατα γνωρίζει ἀπόρρητες πληροφορίες γιὰ τὴ μετεωρολογία τῶν ἀρκτικῶν μας περιοχῶν, γιὰ τὰ θαλάσσια ρεύματα, τοὺς χάρτες, διαθέτει τὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς συνθῆκες τῆς τήξης τῶν πάγων, κλπ. κλπ. Ἔτσι δικαιοῦται κανεὶς ν' ἀναρωτηθεῖ ἂν οἱ ἐπισκέψεις φίλων ὅπως ὁ Ναζόνοφ κι ὁ Ἀλεξάντροφ δὲν ἔχουν κάποια εἰδικότερη σημασία. Ὁ σταθμὸς τοῦ Μουρμάνσκ διαθέτει φορητὸ ραδιοπομπὸ καὶ δέκτη, καὶ μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸ ἐξωτερικό.

Ἕνας τρίτος φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Πολιάνσκι, ὁ Χεϊζίν, πέτυχε μιὰ θέση σ' ἕνα σταθμὸ ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὶς ἀρκτικὲς περιοχὲς τοῦ Πετροζαβόντσκ. Λέγεται μάλιστα πὼς ἔγινε Φινλανδὸς κι ἄλλαξε τ' ὄνομά του σὲ Χεϊζίνεν.

Δὲν μπορῶ νὰ δώσω συγκεκριμένες ἀποδείξεις γιὰ τὴ φύση τῶν σχέσεων καὶ τῶν δεσμῶν ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα. Τὰ γεγονότα, ὅμως, ποὺ παραθέτω, νομίζω πὼς εἶναι ἀρκετὰ ἀξιοπρόσεχτα — 15.2.1950, Καθηγητὴς Β.

Αὐτὸ τὸ κείμενο, γραμμένο ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἕναν ἔμπειρο πληροφοριοδότη, εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ δυσφημιστικὴ καὶ κακοήθη ἀνευθυνότητά του. Σήμερα, ἡ ἀνοησία αὐτῶν τῶν ἀστήριχτων κατηγοριῶν εἶναι ὁλοφάνερη, ἀλλὰ τὸ 1950 τέτοια αἰσχρὰ ψεύδη μποροῦσαν νὰ ἔχουν πολὺ δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τὰ καταγγελλόμενα πρόσωπα.

Ἂς προσθέσουμε, γιὰ νὰ εἴμαστε συνεπεῖς μὲ τὴν πραγματικότητα, ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Ἀλεξάντροφ δὲν ἔζησε ποτὲ στὴν

Παλαιστίνη. Πέθανε ἀπὸ ὑποσιτισμὸ στὸ Λένινγκραντ. Ὁ μόνος ἀδελφός του — παλιὸς μπολσεβίκος — σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς λευκοὺς Πολωνούς. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Ἀμερικῆς, εἶναι κι αὐτὴ ἀποκύημα ἀρρωστημένης φαντασίας. Ὁ Ἀλεξάντροφ δὲν εἶχε ποτέ του ἀδελφή.

Ἀπὸ πολλοὺς γενετιστὲς ἀφαιρέθηκαν οἱ ἐπιστημονικοί τους τίτλοι τὸ 1948 καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ ἀπαγορεύτηκε αὐστηρὰ νὰ δίνονται ἐπιστημονικοὶ τίτλοι σὲ φοιτητὲς τῆς γενετικῆς τῆς παλιᾶς σχολῆς. Ὅλες οἱ ἔρευνες πάνω στὴ γενετική, στὴν κυτταρογενετική, στὶς φυτικὲς ὁρμόνες, στοὺς πολυπλοϊδεῖς κλπ., σταμάτησαν, πράμα ποὺ εἶχε γιὰ συνέπεια, ἡ σοβιετικὴ βιολογία νὰ μείνει πίσω γιὰ πολλὰ χρόνια. Κ' ἔτσι λοιπόν, ἡ βιολογία ἔγινε ἕνα εἶδος μονοπωλίου, στὸ ὁποῖο ὁ Λυσένκο ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ ἀλάθητου φύλακα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας.

Ἡ προσωπολατρία τοῦ Λυσένκο (1948 - 1952)

Αὐτὰ τὰ τέσσερα χρόνια ἡ προσωπολατρία τοῦ Λυσένκο πῆρε μυθικὲς διαστάσεις. Εἶναι ἀναμφίβολα ὁ μόνος βιολόγος ὅλων τῶν ἐποχῶν, στὸν ὁποῖο, ἐνόσω ἦταν ἀκόμη ζωντανός, ἀποδόθηκε τὸ ἐπίθετο τοῦ « μεγάλου ». Τὸ πορτραῖτο του στόλιζε τοὺς τοίχους ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν σοβιετικῶν ἰνστιτούτων. Ἡ εἰκόνα του πουλιόταν σ' ὅλα τὰ μαγαζιὰ ἔργων τέχνης, σὲ πίνακες, προτομὲς ἢ ἀνάγλυφα μετάλλια. (Στὰ 1961 βρισκόντουσαν ἀκόμα στὰ μαγαζιὰ αὐτά, ἀλλὰ στὸ τρίτο τῆς ἀξίας τους). Ὁρισμένες πόλεις τοῦ ὕψωσαν μνημεῖα. Ἡ κρατικὴ χορωδία περιέλαβε στὸ ρεπερτόριό της ἕναν ὕμνο πρὸς τιμή του. Στὶς συλλογὲς λαϊκῶν τραγουδιῶν βρίσκουμε τέτοια στιχάκια :

Εὔθυμο παῖξε σκοπό, ἀκορντεόν μου
τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Λυσένκο
τὴν ἄφθαρτη δόξα νὰ τραγουδήσω μὲ τὴν καλή μου.

Τὸ δρόμο τὸν καλὸ τοῦ ἄνοιξε ὁ Μιτσούριν
κι αὐτὸς σταθερὰ τὸν περπατεῖ.
Αὐτὸς μᾶς προστατεύει ἀπ' τὶς ἀπάτες
τοῦ κάθε εἴδους μεντελιστῆ - μοργανιστῆ.

Ἕνα πολὺ ἐνδιαφέρον ἐπεισόδιο ἔχει μείνει στὴ μνήμη μου: ἡ πρώτη ὁμιλία τοῦ Λυσένκο στὴν Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ. Μετὰ τὴ σύνοδο τῆς Ἀκαδημίας Λένιν, ὁ πολὺ γνωστὸς οἰκονομολόγος Νεμτσίνοφ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ διεύθυνση τῆς Ἀκαδημίας Τιμιριάζεφ. Τὸν ἀντικατέστησε ὁ Στολέτοφ, ποὺ εἶχε παλιότερα ἐργαστεῖ μαζὶ μὲ τὸν Λυσένκο στὸ Ἰνστιτοῦτο Γενετικῆς. Ὅπως τὄχω ξαναπεῖ στὰ προηγούμενα, ορισμένοι ἐξέχοντες ἐπιστήμονες, σὰν τὸν Ζεμπρὰκ [31] καὶ τὸν Παραμόνοφ [32], εἶχαν διωχτεῖ ἀπὸ τὶς θέσεις τους. Ὁ Λυσένκο, ἂν καὶ ποτὲ προηγουμένως δὲν εἶχε διδάξει, πλάι στ' ἄλλα του πόστα ἔγινε ἐπίσης καθηγητὴς τῆς γενετικῆς καὶ τῆς ζωοκομίας.

Ἦταν ἡ πρώτη διάλεξη ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνει σὲ φοιτητές. Ὑπάκουες οἱ ἀρχὲς τῆς Ἀκαδημίας εἶχαν καλέσει τὸ σῶμα τῶν καθηγητῶν. Αὐτοί, μὲ τὴ μεγάλη τους στολή, εἶχαν καταλάβει σχεδὸν ὅλες τὶς θέσεις, ἐνῶ οἱ φοιτητὲς στοιβάζονταν στοὺς διαδρόμους γιὰ ν' ἀκούσουν τὴ διάλεξη ἀπ' τὰ μεγάφωνα. Ὅλος ὁ δρόμος ἦταν κλεισμένος ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα τῶν ἐπισήμων τοῦ ὑπουργείου, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βρισκόταν κι ὁ ἴδιος ὁ ὑπουργὸς Γεωργίας. Καὶ ἔφτασε ὁ διάσημος πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ μὲ τὸ προσωπικό του αὐτοκίνητο « ΖΙΣ ». Εἶχε κληθεῖ καὶ ἡ μουσικὴ μπάντα ποὺ τὸν ὑποδέχτηκε μ' ἕνα θριαμβικὸ ἐμβατήριο. Προχώρησε κάτω ἀπὸ τοὺς ἤχους του, ἀνάμεσα σὲ δυὸ σειρὲς ἀνθρώπους, ποὺ τὸν ἐπευφημοῦσαν κι ἀνέβηκε στὴν ἕδρα.

31 Ὁ Ζεμπράκ, πασίγνωστος στοὺς γενετιστὲς ὅλου τοῦ κόσμου γιὰ τὰ κλασικά του πειράματα πάνω στὴν παραγωγὴ τῶν πολυπλοϊδῶν (κυρίως τοῦ σταριοῦ), ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἐναντιώθηκε, τὸ 1935-1936, στὸν ἐπιστημονικὸ μηδενισμὸ καὶ στὸ σκοταδισμὸ τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Πρεζέντ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ λυσενκοϊστὲς προσπάθησαν πάντοτε νὰ μειώσουν τὸ ἄτομό του καὶ τὶς ἐργασίες του. Κατάφεραν νὰ τὸν περάσουν ἀπὸ ἕνα ἐπαίσχυντο « συμβούλιο τιμῆς », γιὰ τὸ μόνο λόγο ὅτι στὸ ἄρθρο του γιὰ τὴ σοβιετικὴ γενετική, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ ἀμερικάνικο περιοδικὸ « Science », ἀπέφυγε νὰ περιγράψει τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Λυσένκο. Μετὰ τὴν καθαίρεση τοῦ Ζεμπράκ, ὁ Λυσένκο καὶ οἱ πιστοί του κατέστρεψαν τὴν πολύτιμη συλλογὴ τῶν πολυπλοϊδῶν ποὺ εἶχε δημιουργήσει ὁ Ζεμπρὰκ κ' οἱ συνεργάτες του.

32 Ὁ Παραμόνοφ, καθηγητὴς τοῦ Δαρβινισμοῦ καὶ τῆς Ζωολογίας, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους λέκτορες τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ θέση του αὐτὴ δόθηκε σ' ἕνα συνεργάτη τοῦ Λυσένκο, τὸν Νουζτίν. Στὰ χέρια αὐτουνοῦ τὸ τμῆμα χειροτέρεψε σὲ σημαντικὸ βαθμό.

Βλέποντας τοὺς σοφοὺς μὲ τὰ γκρίζα μαλλιὰ ποὺ κάθονταν στὰ ἕδρανα τῶν πρώτων σειρῶν, εἶπε : « Ἀχά ! βλέπω ἤρθατε γιὰ νὰ ξαναδιδαχτεῖτε ! ». Πολὺ λίγα ἔχω συγκρατήσει ἀπὸ τὴν ὁμιλία τὴν ἴδια. Θυμᾶμαι μόνο πὼς ὁ Λυσένκο ὑποστήριζε ὅτι ἕνα ἄλογο δὲν εἶναι ζωντανὸ παρὰ σὲ συνάρτηση μὲ τὸ περιβάλλον του, διαφορετικὰ δὲν εἶναι ἄλογο ἀλλὰ ἕνα πτῶμα ἀλόγου. Ὅτι, ὅταν τρέφουμε ὁρισμένα εἴδη πουλιῶν μὲ χνουδωτὲς κάμπιες, ἀπὸ τ' αὐγά τους βγαίνουν κοῦκοι. Ὅτι ἕνα νέο κύτταρο δὲ γίνεται ἀπὸ ἕνα ἄλλο κύτταρο ποὺ προϋπάρχει, ἀλλ' ἀναπτύσσεται παράλληλά του. Ὅτι ὁ ζωντανὸς ὀργανισμὸς ἔχει πάντα ἀνάγκη νὰ φάει κλπ., κλπ.

Ἡ ἐξάπλωση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ

Τὰ ἑπόμενα χρόνια ἡ ἐπικίνδυνη ἄποψη ὅτι ὑπάρχουν δύο βιολογίες ἁπλώθηκε σὰν κηλίδα λαδιοῦ στοὺς ἄλλους κλάδους τῆς ἐπιστήμης. Ὁρισμένες ἀπόπειρες πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἔγιναν στὴν ἰατρικὴ (μὲ κριτήριο τὴ στάση ἀπέναντι στὸν Παβλὸφ καὶ τοὺς « παβλοφικούς ») , καὶ στὴν ἐδαφολογία ὅπου ὅλοι οἱ ἀντίπαλοι τῶν δοξασιῶν τοῦ Βίλιαμς χαρακτηρίστηκαν ἀντιδραστικοί. Ἡ κυβερνητικὴ χαρακτηρίστηκε ἀντιδραστικὴ ἐπιστήμη κ' ἦταν παράνομη σχεδὸν ὣς τὸ 1955. Οὔτε κὰν ἀναφέρεται ὁ ὅρος « κυβερνητικὴ » στὴν τελευταία ἔκδοση τῆς Μεγάλης Σοβιετικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Οἱ ἰατρικὲς ἔρευνες γιὰ τὶς κληρονομικὲς ἀσθένειες κηρύχτηκαν κι αὐτὲς ἐκτὸς νόμου.

Οἱ ἀπόηχοι τῆς συνόδου τοῦ Αὐγούστου ἦταν τόσο μεγάλοι, ποὺ σ' ὁρισμένους κλάδους ἀποκηρύχτηκαν ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀμερική. Οὔτε ἡ φυσικὴ μπόρεσε ν' ἀποφύγει τελείως αὐτὸ τὸ κύμα τοῦ σκοταδισμοῦ, εὐτυχῶς ὅμως μόνο γιὰ μιὰ μικρὴ περίοδο. Στὴν εἰσαγωγὴ μιᾶς συλλογῆς ἀπὸ δημαγωγικὰ ἄρθρα μποροῦμε, π.χ., νὰ διαβάσουμε : « Οἱ σοβιετικοὶ φυσικοὶ δὲν ἔχουν ἀκόμα συντονιστεῖ μὲ τὶς προσπάθειες ποὺ ἔδωσαν τόσο εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα στὴν ἀγροβιολογία, τὴ φυσιολογία καὶ σ' ἄλλους κλάδους

τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Γι' αὐτὸ οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν τῶν ἄρθρων πρέπει ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή »[33].

Κι ἄρχισαν πραγματικὰ νὰ χαρακτηρίζουν ἀντιδραστικὴ κ' ἰδεαλιστικὴ τὴ θεωρία τῆς σχετικότητας τοῦ 'Αινστάιν (« ὁ ἀντιδραστικὸς ἀινσταϊνισμός »), τὴ συμπληρωματικὴ ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς θεωρίας τοῦ Μπόρ, τὴ συντονιστικὴ θεωρία τοῦ Πάουλινγκ καὶ πολλὲς ἄλλες θεωρίες ποὺ εἶχαν ἐπικρατήσει στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης.

Γιὰ νὰ ἀπορριφθεῖ ἡ συντονιστικὴ θεωρία κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ συγκληθεῖ εἰδικὴ συνεδρίαση τοῦ τμήματος τῆς Χημείας τῆς ΑΕ. Ξαναμπῆκαν σὲ ἐνέργεια οἱ μέθοδες ποὺ εἶχαν ἀποδειχτεῖ τόσο πετυχημένες μετὰ τὴ σύνοδο τοῦ Αὐγούστου τῆς ΛΠΑΓΕ. Βέβαια, ἡ θεωρία αὐτὴ ἀποκαταστάθηκε, τελικά, λίγα χρόνια ἀργότερα. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς σοβιετικῆς χημείας καθυστέρησε ἀρκετά. 'Ανάλογες ἀπόπειρες σ' ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους εἶχαν τὰ ἴδια ἀποτελέσματα.

Ὑπὸ τὴν αἴγλην τοῦ Στάλιν

Οἱ ἰδέες τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἄρχισαν σύντομα νὰ παίρνουν ἕνα τερατώδη καὶ παράλογο χαρακτήρα. Πειράματα γιὰ τὴ μεταβολὴ ἑνὸς εἴδους σ' ἄλλο (στάρι σὲ κριθάρι, καλλιεργούμενη βρώμη καὶ κριθάρι σὲ ἄγρια, λάχανα σὲ γογγύλια, πεῦκα σὲ ἔλατα κλπ.), ποὺ ἦταν καθαρὴ ἀπάτη, διαφημίστηκαν εὐρύτατα. Στὴν « 'Αγκρομπιολόγκιγια », τὸ περιοδικὸ τοῦ Λυσένκο, βρίσκουμε δωδεκάδες ἀναίσχυντα ἄρθρα γραμμένα ἀπὸ ἀγράμματους, ποὺ ἐμφανίζουν αὐτὲς τὶς « ἀνακαλύψεις » σὰν μεγάλες ἐπιτυχίες τῆς προοδευτικῆς ἐπιστήμης. Τὸ ὄνομα τοῦ Στάλιν ἦταν πάντα ἡ ἀσπίδα γι' αὐτὲς τὶς ὑποτιθέμενες μεταμορφώσεις : « Ἡ διδασκαλία τοῦ Στάλιν γιὰ τὶς βαθμιαῖες, κρυμμένες, ποσοτικὰ ἐλάχιστες, ἀλλαγές, ποὺ εἶναι τὸ κλειδὶ γιὰ τὶς γρήγορες καὶ ριζοσπαστικὲς ποιοτικὲς μεταβολές, ἐπέτρεψε στοὺς σοβιετικοὺς βιολόγους ν' ἀνακαλύψουν στὸ φυτικὸ

33 « Filosofskie Voprosy Sovremennoi Fiziki » (Ἔκδοση τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιστημῶν, 1952).

κόσμο τὴ διαδικασία τῶν ποσοτικῶν μεταβάσεων ποὺ ἐπιτρέπει τὴ μεταβολὴ ἑνὸς εἴδους σὲ ἄλλο εἶδος »[34].

Στὰ 1949 - 1951, δόθηκε παγκόσμια δημοσιότητα στὶς ψευτοεργασίες τοῦ Μποσυὰν γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν ἰῶν ἀπὸ τὰ μικρόβια καὶ ἀντίστροφα, γιὰ τὴν παραγωγὴ μικροβίων ἀπὸ ἀντιβιοτικὰ ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτὰ τὰ μικρόβια, καὶ γιὰ τὴν κρυσταλλοποίηση τῶν βακτηριδίων.

Ἀνάλογη δημοσιότητα δόθηκε στὶς ἐργασίες τῆς Λεπεσίνσκαγια γιὰ τὴν καταγωγὴ κυττάρων καὶ ἱστῶν ἀπὸ « ζωντανὴ ὕλη ». Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐργασίες ὀνομάζονταν μιτσουρινικές. Αὐτὸ ἔφτανε γιὰ νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ ἀποδοχή τους. Ἐντούτοις, παρὰ τὴν ἐνεργητικὴ ὑποστήριξη τοῦ Λυσένκο, τοῦ Στουντίτσκι καὶ ἄλλων, ὁ Μποσυὰν ξεσκεπάστηκε σὰν ἀπατεώνας καὶ τοῦ ἀφαιρέθηκε ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορα ποὺ τοῦ εἶχε ἀπονεμηθεῖ λίγα χρόνια πρὶν γι' αὐτὲς τὶς ἀνακαλύψεις του, μετὰ ἀπὸ ἐξονυχιστικὴ ἔρευνα δεκαοκτὼ ἐπιτροπῶν μὲ μέλη ἐξέχοντες ἐπιστήμονες. Οὔτε οἱ ἐργασίες τῆς Λεπεσίνσκαγια μπόρεσαν ποτὲ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν παρὰ τὴν ὑποστήριξη ποὺ τῆς παρεῖχε ἡ ὁμάδα τοῦ Λυσένκο καὶ τὴ δημοσιότητα ποὺ τοὺς δόθηκε.

Ἡ ὑποστήριξη τοῦ Στάλιν χρησιμοποιήθηκε ἐπίσης γιὰ τὴ « λύση » ἄλλων ἐκκρεμῶν προβλημάτων. Π.χ., στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου της, ἡ Λεπεσίνσκαγια ἔγραφε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν τὸ εἶχε διαβάσει καὶ τὸ εἶχε ἐγκρίνει. Ἀργότερα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Στάλιν, ἀπεκάλυψε μὲ περισσότερες λεπτομέρειες τὰ μυστικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς της ἐπιτυχίας :

34 Τ. Ντ. Λυσένκο, «Ὁ Στάλιν κ' ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία », « Ἔργα » (1953) σ. 9. Τὸ βασικὸ ἄρθρο στὸ ὁποῖο ὁ Λυσένκο περιέγραψε γιὰ πρώτη φορὰ μ' ὁλοκληρωμένο τρόπο τὶς ἰδέες του γιὰ τὴ μετατροπὴ μὲ ἅλμα ἑνὸς εἴδους σὲ ἄλλο, εἶχε τὸν τίτλο « Εἴδη » καὶ εἶχε γραφτεῖ μὲ σκοπὸ τὴ δημοσίευσή του στὴ Μεγάλη Σοβιετικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια. Πολὺ πρόσφατα κατόρθωσα ν' ἀποκτήσω τὸ γράμμα, σὲ ἐπιστολόχαρτο τῆς ΛΠΑΓΕ, ποὺ συνόδευε τὴν ἀποστολὴ αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου. Διαβάζουμε σ' αὐτό : « Τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο « Εἴδη » εἶναι ἀκριβῆ. Παίρνω ὁλόκληρη τὴν ἐπιστημονικὴ εὐθύνη. Ὅμως, καθὼς οἱ ἰδέες ποὺ ἐκφράζονται σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο βρίσκονται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὶς ἔννοιες τοῦ εἴδους καὶ τῆς διαμόρφωσης τοῦ εἴδους, ὅπως γίνονται συνήθως δεκτὲς στὴ βιολογία, δὲν μπορῶ νὰ διακινδυνεύσω συμβουλεύοντάς σας νὰ τὸ δημοσιεύσετε. Ζητῶ λοιπὸν τὴν προηγουμένη ἔγκρισή του ἀπ' τὸ τμῆμα Προπαγάνδας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος ». [1966].

Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω ἕνα ἐπεισόδιο τῆς ζωῆς μου ποὺ συνέβη ἐκεῖνες τὶς πένθιμες μέρες. Ἦταν τότε δύσκολα χρόνια γιὰ μένα. Οἱ κακόπιστοι μεταφυσικοὶ ἰδεαλιστὲς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὑποστηρικτὲς τῶν πιὸ ἀντιδραστικῶν ἰδεῶν τοῦ βαϊσμανισμοῦ - μοργανισμοῦ σήκωσαν τὰ ὅπλα ἐνάντια στὴν ἐργασία ποὺ εἶχα κάνει στὴ βιολογία. Μιὰ φορά, ποὺ ἤμουν ἰδιαίτερα ἀπογοητευμένη καὶ στενοχωρημένη ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνεχεῖς ἐπιθέσεις χτύπησε τὸ τηλέφωνο τοῦ δωματίου μου. Σήκωσα τὸ ἀκουστικὸ κι ἄκουσα αὐτὴν τὴν τόσο γνωστή, τόσο ἀγαπητὴ φωνή, τοῦ Ἰωσὴφ Βησαριόνοβιτς... Ἐμψυχώνοντάς με μὲ πατρικὰ λόγια, ὁ Στάλιν μοῦ ἔδωσε συμβουλές. Καὶ στὶς σοφές του συμβουλὲς ὑπῆρχε τόσο κρυστάλλινη καθαρότητα, τόση δύναμη ἐπιστημονικῆς πρόβλεψης ποὺ ἡ καρδιά μου φούσκωσε ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Ὑπερηφάνεια γιατὶ ὑπάρχει σ' αὐτὸν τὸν μεγάλο πλανήτη ἕνας ἔμπιστος κι ἀγαπημένος ἄνθρωπος ποὺ διαβάζει σὰν ἀνοιχτὸ βιβλίο τὰ πιὸ περίπλοκα θέματα καὶ προβλήματα, ποὺ ἔχει μιὰ ξεκάθαρη καὶ σωστὴ εἰκόνα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο θ' ἀναπτυχθεῖ ἡ προοδευτικὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη[35].

Ὅσο γιὰ τὸν Ὀπάριν, αὐτός, σ' ἕνα ἄρθρο του γιὰ τὸν Στάλιν, πατέρα τῆς προοδευτικῆς βιολογίας, τὸν τοποθετοῦσε ἀνάμεσα στοὺς ἱδρυτὲς τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας καὶ χαρακτήριζε τὸ νεανικὸ ἐπιφανειακὸ ἄρθρο του «ἀναρχισμὸς καὶ σοσιαλισμός», σὰν τὴν πιὸ σημαντικὴ συμβολὴ σ' αὐτὸν τὸν κλάδο. Σύμφωνα μὲ τὸν Ὀπάριν, ὁ Στάλιν, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Λυσένκο, εἶχε καταδείξει ὅτι οἱ ἐπίκτητοι χαρακτῆρες κληρονομοῦνται, κι ἀκριβῶς αὐτὲς «οἱ μεγαλοφυεῖς ἰδέες τοῦ Στάλιν ἐνέπνεαν τοὺς μιτσουρινιστὲς στὸν ἀγώνα τους ἐνάντια στὸν νεο - δαρβινισμό, αὐτὴ τὴν ἰδεολογικὴ διαστρέβλωση τῆς βιολογίας»[36].

Τί εἶχε λοιπὸν πεῖ ὁ Στάλιν γιὰ νὰ ἐμπνεύσει τόσο μεγάλο ἐνθουσιασμὸ στὸν Ὀπάριν ; Δυὸ μικρὲς ἁπλὲς καὶ χωρὶς περιεχόμενο φρασοῦλες : «Ὁ περιοδικὸς πίνακας τοῦ Μεντελέγιεφ δείχνει καθαρὰ τὴ μεγάλη σημασία τῶν ποιοτικῶν καὶ ποσοτικῶν ἀλλαγῶν στὴν ἱστορία τῆς φύσης. Τὸ ἴδιο διαπιστώνεται καὶ στὴ βιολογία μὲ τὴ θεωρία τοῦ νεολαμαρκισμοῦ, ποὺ πάει ν' ἀντικαταστήσει τὸ νεο - δαρβινισμό»[37].

Ἡ σύνοδος τοῦ Αὐγούστου, ὅπως κ' οἱ ἀποφάσεις καὶ τὰ μέ-

35 «Meditsinsky Rabotnik», 10 Μαρτίου 1953.

36 «Ouspekhi Sovremennoi Biologii» (1953), τ. 35 : 161-167.

37 «Ἔργα», τόμ. 1, σ. 30.

τρα πού ἀκολούθησαν, δημιούργησαν πολύ κακή ἐντύπωση στό ἐξωτερικό καί μείωσαν σημαντικά τό κύρος τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Ὅλα σχεδόν τά ξένα μέλη καί ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς ΑΕ ἔστειλαν τίς παραιτήσεις τους, προβαίνοντας συγχρόνως καί σέ ἐπεξηγηματικές δημόσιες δηλώσεις. Ὁ σέρ Χένρυ Ντέιλ, π.χ., ἔστειλε μιάν ἀνοιχτή ἐπιστολή στόν πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας Σ.Ι.Βαβίλοφ, ἀδελφό τοῦ κυνηγημένου Ν.Ι.Βαβίλοφ. Αὐτό τό γράμμα δημοσιεύτηκε στό ρωσόφωνο ἑβδομαδιαῖο περιοδικό, πού ἔβγαινε στήν Ἀγγλία, « Ὁ Βρετανός Σύμμαχος »[38]. Ὅπως θυμᾶμαι, τό φύλλο πού τό δημοσίευσε ἦταν καί τό τελευταῖο : τό γράμμα θεωρήθηκε ἀντισοβιετικό κ᾽ οἱ ἀρχές ζήτησαν νά κλειστεῖ ἡ ἐφημερίδα μέ τό πρόσχημα ὅτι τηροῦσε ἀντισοβιετική στάση.

Νέα ἀναζωπύρωση τῆς διένεξης (1952 - 1958)

Ἡ περίοδος τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ λυσενκοϊσμοῦ στή σοβιετική βιολογία καί γεωπονική ἦταν σχετικά μικρή. Οἱ ὑπερβολικοί ὕμνοι κ᾽ ἡ ὁλοκληρωτική κατάργηση κάθε κριτικῆς βάστηξαν μόνο τέσσερα χρόνια. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1952 τό περιοδικό « Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ », πού διηύθυνε ὁ Σουκατσόφ, δημοσίευσε δυό ἄρθρα στά ὁποῖα ὁ Λυσένκο κατηγορεῖτο σάν ἀποστάτης τοῦ δαρβινισμοῦ καί τῶν πραγματικῶν ἀπόψεων τοῦ Μιτσούριν. Τό πρῶτο εἶχε τήν ὑπογραφή τοῦ Τουρμπίν, μέχρι τότε θερμότατου ὑποστηριχτῆ τοῦ Λυσένκο. Συγγραφέας τοῦ ἄλλου ἦταν ὁ Ν.Ντ.Ἰβανόφ, πού ὑποστήριζε ἐπίσης τίς θέσεις τοῦ Λυσένκο γιά τή γενετική. Σ᾽ αὐτά τά κείμενα γινόταν κριτική μόνο στή θεωρία τοῦ Λυσένκο γιά τήν ἀπότομη ἐμφάνιση τῶν εἰδῶν, μέ « ἅλματα » ἀπό τό ἕνα εἶδος στό ἄλλο. Ἦταν κι αὐτή μιά παράλογη κι ἀβάσιμη θεωρία, ὅπως κ᾽ οἱ ἄλλες πού ὑποστήριζε.

Τά δυό αὐτά ἄρθρα καί τό γεγονός ὅτι μ᾽ αὐτά ξανάρχιζε ὁ διάλογος ἔγιναν δεκτά μέ μεγάλο ἐνθουσιασμό ἀπό τούς σοβιε-

38 12 Δεκεμβρίου 1948. Παραλείπουμε ἐδῶ τή μετάφραση τοῦ γράμματος. (Μ.Λ.).

τικούς ἐπιστήμονες. Δεκάδες ἄρθρα πολλῶν ἐπιστημόνων κατέκλυσαν τοὺς ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ « Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ ». Πολλὰ διακρίνονταν γιὰ τὸ ἐπίπεδό τους καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τῆς πολεμικῆς τους. Φάνηκε ξαφνικὰ ὅτι οἱ σκέψεις κ᾿ οἱ ἰδέες ποὺ εἶχαν καταπιεστεῖ γιὰ πολὺν καιρό, βρῆκαν μιὰ διέξοδο, παρὰ τὶς ἔντονες δημαγωγικὲς ἀπαντήσεις, οἱ ὁποῖες δημοσιεύτηκαν στὰ περιοδικά, ποὺ ἐλέγχονταν ἀπὸ τὸν Λυσένκο [39]. Οἱ συμπάθειες τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν νέων ἔκλιναν πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ « Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ ».

Τὰ δυὸ πρῶτα χρόνια ἡ συζήτηση περιστρεφόταν γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς διαμόρφωσης τῶν εἰδῶν [40]. Δημοσιεύτηκε κι ἕνα ἄρθρο τοῦ Σουκατσόφ, γιὰ τὸν ἀνταγωνισμὸ στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου εἴδους [41]. Ἀλλὰ ἡ λογικὴ τῆς συζήτησης κ᾿ οἱ προσπάθειες τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Λυσένκο νὰ φθείρουν ἐκείνους ποὺ δὲν συμφωνοῦσαν μαζί τους ὀνομάζοντάς τους μοργκανιστὲς - μεντελιστές, δὲν ἄργησαν νὰ διευρύνουν τὴ διένεξη καὶ νὰ συμπεριλάβουν σ᾿ αὐτὴ τὴ γενετικὴ καὶ τὴν ἀγροβιολογία. Γρήγορα τὸ περιοδικὸ « Μποτανίτσεσκι Ζουρνὰλ » ἔγινε τὸ πιὸ ἀγαπητὸ ἀπ᾿ ὅλα τὰ περιοδικὰ τῆς βιολογίας καὶ κάθε ἔκδοσή του ἀναμενόταν μ᾿ ἀνυπομονησία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σελίδων του κ᾿ ἡ κυκλοφορία του αὐξήθηκαν κι ἀπὸ δίμηνο ἔγινε μηνιάτικο. Δὲν ἄργησαν νὰ δημοσιεύονται ἄρθρα μὲ κριτικὲς ἀπόψεις στὸ ἐπιστημονικὸ δελτίο τῆς Φυσιογνωστικῆς Ἑταιρίας τῆς Μόσχας.

Χάρη σ᾿ αὐτὲς τὶς συζητήσεις, ξανάρχισαν οἱ ἔρευνες στὴ γενετική, ποὺ ξαναβρῆκε τὴ θέση της πλάι στὶς νόμιμες ἐπιστῆμες. Ἐργαστήρια γενετικῆς κι ὁμάδες ἐρευνητῶν ἄρχισαν νὰ ξαναεμφανίζονται, παρ᾿ ὅλον ὅτι τὰ πανεπιστήμια, τὰ γεωπονικὰ ἰνστιτοῦτα καὶ τὰ ἱδρύματα ἐρευνῶν τὰ ἐξαρτημένα ἀπ᾿ τὴν ΛΠΑΓΕ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὸν ὁλοκληρωτικὸ σχεδὸν ἔλεγχο τῶν λυσενκοϊστῶν.

39 « Agrobiologiya », « Journal Obstchei Biologii », « Ouspekhi Sovremennoi Biologii ».

40 P. Baranov, « O Vidoobrazovanii », « Botanitchesky Journal » (1953), ἀρ. 5. B. M. Kozo-Polyansky, « Voprosy novovo outcheniya o vide », στὸ ἴδιο ἀρ. 6. E. V. Bobko, « K voprosu o metodike izutcheniya obrazovaniya novykh vidov », στὸ ἴδιο, ἀρ. 3, κτλ.

41 « Botanitchesky Journal » (1953), ἀρ. 1.

Σύντομα στὶς θεωρητικὲς συζητήσεις προστέθηκαν κι ἄλλες μὲ καθαρὰ πρακτικὴ σημασία. Πολλὰ ἄρθρα ἀπόδειχναν μὲ πειστικὸ τρόπο ὅτι οἱ θέσεις τοῦ Λυσένκο εἶχαν προξενήσει μεγάλες ὑλικὲς ζημιὲς στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία. Σύντομα ἡ ψευτοεπιστημονικὴ ἐργασία τῆς Λεπεσίνσκαγια μπῆκε στὴ σωστή της θέση. Στὸ τέλος τοῦ 1955, περισσότεροι ἀπὸ 300 ἐπιστήμονες εἶχαν ὑπογράψει μιὰν αἴτηση ζητώντας τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Λυσένκο ἀπὸ τὴν προεδρία τῆς ΛΠΑΓΕ καὶ τοῦ Ὀπάριν ἀπὸ τὴ γραμματεία τοῦ Τμήματος τῆς Βιολογίας τῆς ΑΕ. Τὸ αἴτημα ἱκανοποιήθηκε. Ὁ μετριοπαθὴς Λομπάνοφ πῆρε τὴν πρώτη θέση κι ὁ Ἔνγκελγκαρντ ἀντικατέστησε τὸν Ὀπάριν. Οἱ θέσεις τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Λυσένκο ἄρχισαν νὰ ἐξασθενοῦν κι ὁ ἀναπτυσσόμενος διάλογος ἐπέφερε σιγὰ - σιγὰ τὸν παραμερισμὸ τοῦ Λυσένκο.

Ἡ συζήτηση στὸ περιοδικὸ «Μποτανίτσεσκι Ζουρνὰλ» ἔφερε καινούργιο ἀέρα στὴ βιολογία μας καί, στὴν πραγματικότητα, ἀπομυθοποίησε τὸν λυσενκοϊσμὸ στὰ μάτια τῶν ἐπιστημόνων τῆς χώρας μας καὶ τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Τὸν ὁδήγησε στὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀποτυχία, δείχνοντας τὴν ἐπιστημονικὴ χρεοκοπία του. Ἀνίκανοι νὰ συνεχίσουν μιὰν ἔντιμη ἐπιστημονικὴ συζήτηση, οἱ λυσενκοϊστὲς γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ κατέφυγαν στὰ δημαγωγικὰ μέτρα καὶ στὶς διοικητικὲς διαταγές, Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1958, στὴν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, ὁ Λυσένκο ἐμφάνισε ὅλες τὶς ἐναντίον του κριτικὲς σὰν ἴντριγκες τῶν ἰμπεριαλιστῶν τῆς Δύσης, καὶ ζήτησε νὰ προστατευθεῖ ἀπὸ τὶς «ἰμπεριαλιστικὲς» συκοφαντίες.

Εἶναι πασίγνωστο ὅτι οἱ λεγόμενες συζητήσεις γιὰ τὴ μιτσουρινικὴ βιολογία ἢ τὸν λυσενκοϊσμὸ — ὅπως τὴν ὀνομάζουν οἱ ἀντιδραστικοὶ τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν — ποὺ δημοσιεύονται στὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ συχνὰ καὶ στὶς ἐφημερίδες, εἶναι ἕνα πρόσχημα γιὰ νὰ λέγονται ἕνα σωρὸ ἀνοησίες ἐναντίον τῆς ὑλιστικῆς βιολογίας κ' ἐμένα προσωπικά.

Εἶναι φανερό, πὼς ὁ στόχος δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀλλὰ ἡ ὑλιστικὴ τάση στὴ βιολογία κ' οἱ ἐφαρμογές της στὰ κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτήματα, ποὺ πάντοτε ὑποστήριζα κι ἀκόμα ὑποστηρίζω στὰ ἄρθρα μου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ ἀντιδραστικοὶ ἐπιστήμονες καὶ ἀρθρογράφοι τοῦ ἀστικοῦ κόσμου καὶ ἰδίως στὶς ΗΠΑ, στὴ Μεγάλη Βρετανία, καὶ σὲ ἄλλες καπιτα-

λιστικὲς χῶρες, μοῦ ἀποδίδουν ἕνα σωρὸ αἴσχη. Ὅλες οἱ ἐργασίες μου στὴ βιολογία καὶ στὴν ἐφαρμοσμένη γεωπονικὴ ἐμφανίζονται σὰν ψεῦδος καὶ ἀπάτη [42].

Μ' αὐτὴ τὴν ἔκκληση, ὄχι πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες τῆς χώρας του ἀλλὰ πρὸς τοὺς προστάτες του μέσα στὸν κομματικὸ μηχανισμό, ὁ Λυσένκο καὶ οἱ ὑποστηριχτές του κατάφεραν ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ ἐφαρμόσουν διοικητικὰ ἀντίποινα ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους. Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ « Μποτανίτσεσκι Ζουρνάλ » διαλύθηκε στὸ τέλος τοῦ 1958, γιὰ νὰ συγκροτηθεῖ σὲ νέα βάση, μὲ πλειοψηφία ἀπὸ ὀπαδοὺς τοῦ Λυσένκο [43]. Ἡ Φυσιογνωστικὴ Ἑταιρία τῆς Μόσχας πῆρε διαταγὴ νὰ σταματήσει κάθε κριτική.

42 Στενογραφημένα πρακτικά, (Gospolitizdat, 1958), σ. 235.

43 Οἱ Σουκατσόφ, Μπαρατόφ, Ζουκόφσκι, Λίπσιτς, Τακταντζιάν, Τουρμπίν, Φεντόροφ, Τικομίροφ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ βοτανολόγοι διώχτηκαν καὶ τὴ θέση τους πῆραν οἱ 'Αβακιάν, Βλασιούκ, Γκένκελ, Ραζούμοφ κι ἄλλοι ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο. Ἡ ἀναδιοργάνωση πραγματοποιήθηκε μὲ προσωπικὴ ἐποπτεία τοῦ Χρουστσόφ. Τὸ δεύτερο τεῦχος τοῦ 1959, ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὴ νέα μιτσουρινικὴ ὁμάδα, εἶχε ἕνα κύριο ἄρθρο ποὺ δικαιολογοῦσε τὶς ἀλλαγές. Ὑπάρχει ἐπίσης σ' αὐτὸ μιὰ παρέμβαση τοῦ Χρουστσὸφ στὴν ὁλομέλεια τοῦ Δεκεμβρίου τῆς ΚΕ. Ὁ ἑπόμενος διάλογος προέρχεται ἀπὸ τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ (Γκοσπολιτιζντάτ, 1958, σελ. 233): « Μουσταφάγιεφ : Ἡ κατάσταση στὴ βιολογία εἶναι παρὰ πολὺ κακή, ὅπως τὸ ὑπογράμμισε ἡ « Πράβδα » στὶς 14 Δεκεμβρίου σ' ἕνα ἄρθρο της ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνεξήγητη στάση τοῦ περιοδικοῦ « Botanitchesky Journal » καὶ ὁρισμένων ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἐργάζονται σ' αὐτό. 'Αντὶ ν' ἀσκοῦν ἐποικοδομητικὴ κι ἐπιστημονικὴ κριτική, ἀντὶ νὰ ὑποδείχνουν τὰ λάθη, ἀλληλοβρίζονται καὶ προσπαθοῦν νὰ ταπεινώσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.—Χρουστσόφ : Ἡ ὑπόθεση τῶν στελεχῶν πρέπει νὰ ξαναεξεταστεῖ. Φαίνεται ὅτι ἐπιλέξαμε γιὰ τὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ἄτομα ποὺ δὲν ἀποδέχονται τὴ μιτσουρινικὴ ἐπιστήμη. Τίποτα δὲ θ' ἀλλάξει ὅσον καιρὸ αὐτοὶ θὰ βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ θέση. Πρέπει νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουμε μὲ ἄλλους, μ' ἀληθινοὺς μιστουρινιστές. Νά ποιὰ εἶναι ἡ ὁριστικὴ λύση τοῦ προβλήματος ».

Ἔχει σημασία νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ διάλυση τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ καὶ τοῦ τμήματος τῆς βιολογίας ποὺ ἐφάρμοζαν « ἄνωθεν » διαταγές. 'Εντούτοις, μόλις δυόμισυ μῆνες πρίν, τὸ τμῆμα τῆς βιολογίας εἶχε ἐξετάσει τὶς δραστηριότητες τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὶς εἶχε ἐγκρίνει (εἰδικὴ ἀπόφαση τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1958). Τὸ Μάϊο τοῦ 1957 τὸ συνέδριο βοτανικῆς τῆς ΕΣΣΔ καὶ στὶς 17 Δεκεμβρίου 1957 τὸ Συμβούλιο τῆς Βοτανολογικῆς Ἑταιρίας τῆς ΕΣΣΔ εἶχαν ψηφίσει ἀνάλογες ἀποφάσεις. Δημοσιεύτηκαν στὸ « Botanitchesky Journal » (1958, ἀρ. 2), ἀλλὰ τὸ τεῦχος κατασχέθηκε πρὶν διανεμηθεῖ κι ὅταν κυκλοφόρησε οἱ ἀποφάσεις ἔλειπαν. [1966].

Ὁ Ἔνγκελγκαρντ ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν Σισακιὰν στὴ διεύθυνση τοῦ τμήματος τῆς διολογίας τῆς ΑΕ. Ὁ Ἀβντόνιν, διευθυντὴς τοῦ Πανενωσιακοῦ Ἰνστιτούτου Λιπασμάτων κι Ἐφαρμοσμένης Γεωργίας, ἀπομακρύνθηκε ἐπίσης ἀπ' τὴ θέση του, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι ἀντιδροῦσε στὶς μέθοδες τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν μιγμάτων τῶν λιπασμάτων καὶ στὴ « διολογική του θεωρία » γιὰ τὴ λίπανση τῶν φυτῶν. Ὁ Ντουμπίνιν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Ἰνστιτούτου Κυτταρολογίας καὶ Γενετικῆς τοῦ Νοβοσιμπίρσκ.

Ἡ σύνθεση τῆς σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας στὸ Δέκατο Διεθνὲς Συνέδριο Γενετικῆς τοῦ 1958, στὸν Καναδά, ἦταν πολὺ ἰδιόρρυθμη. Ὅλες οἱ ἀνακοινώσεις τῶν σοβιετικῶν γενετιστῶν, ποὺ εἶχαν κατατεθεῖ καὶ συμπεριληφθεῖ στὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου ἀποσύρθηκαν. Ὅπως, ὅμως, ἦταν πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ ἀλλάξουν τὰ τυπωμένα προγράμματα, ὅπου ἀναγράφονταν οἱ ὥρες τῶν ἀνακοινώσεων, κάθε φορὰ ποὺ ἦταν ἡ σειρὰ νὰ διαβαστεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς σοβιετικὲς ἀνακοινώσεις, οἱ σύνεδροι ἔπρεπε νὰ περιμένουν σιωπηλοὶ μέχρι νὰ περάσει ὁ προβλεπόμενος χρόνος γιὰ τὴν ἀνακοίνωση καὶ μετὰ νὰ περάσουν στὴν ἑπόμενη. Ἡ σοβιετικὴ ἀντιπροσωπεία εἶχε ἐπικεφαλῆς τὸν Στολέτοφ καὶ περιλάβαινε ἀποκλειστικὰ ὀπαδοὺς τοῦ Λυσένκο. (Γκλουστσένκο, Νουζντίν, Κούσνερ, Ἐνικέγιεφ, Χιτρίνσκυ καὶ ἄλλους). Συμμετεῖχαν μόνο σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς εἴκοσι ὑποεπιτροπὲς — γιὰ τὰ ὑβριδικὰ ἐμβόλια — ποὺ εἶχε εἰδικὰ προβλεφτεῖ γι' αὐτούς.

Ἡ σύνθεση τῆς σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας δημιούργησε, ὅπως ἦταν ἄλλωστε φυσικό, πολὺ ἄσχημη ἐντύπωση στὶς ἄλλες ἀντιπροσωπεῖες. Ἔδωσε λαβὴ γιὰ μιὰν ἀπόφαση ποὺ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὸ συνέδριο στὴν τελευταία συνεδρίασή του καὶ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Science ». Σ' αὐτὴ διαβάζουμε :

Ἡ Μόνιμη Διεθνὴς Ἐπιτροπὴ τῶν Συνεδρίων Γενετικῆς θεωρεῖ ὅτι εἶναι καθῆκον της νὰ ἐκφράσει τὴ μεγάλη της ἀνησυχία γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ ρῶσοι γενετιστές, ποὺ εἶχαν ὑποβάλει περίληψη τῶν ἀνακοινώσεών τους στὸ Διεθνὲς Συνέδριο Γενετικῆς, δὲν ἦρθαν τελικὰ στὸ Μοντρεάλ. Τὸ Συνέδριο ἐπίσης ἐκφράζει τὴ λύπη του γιὰ τὴν ἀπουσία ἀντιπροσώπων ἀπὸ ἄλλες χῶρες. Ἐκφράζει τὴ θερμότερη συμπάθεια καὶ τὸν μεγαλύτερο θαυμασμὸ σ' ὅλους τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἐμποδίστηκαν ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις τους νὰ ἔρθουν στὸ Συνέδριο.

Τὸ 9ο Συνέδριο Γενετικῆς ποὺ εἶχε γίνει στὸ Μπελάτζιο τῆς Ἰταλίας τὸ 1953, ψήφισε μιὰν ἀπόφαση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία Συνέδρια Γενετικῆς δὲν θὰ γίνονται «σὲ χῶρες ὅπου οἱ ἐπιστήμονές τους θὰ κινδύνευαν νὰ ἐμποδιστοῦν νὰ πάρουν μέρος στὰ συνέδρια γιὰ λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, ἐθνικῆς καταγωγῆς, συμμετοχῆς τους σὲ πολιτικὲς ὀργανώσεις τοῦ παρόντος ἢ τοῦ παρελθόντος». Ἡ Μόνιμη Ἐπιτροπή, ἐπωφελεῖται ἀπὸ τὴν εὐκαιρία, γιὰ νὰ ξανατονίσει τὴ γενικὴ αὐτὴ θέση καὶ καλεῖ ὅλες τὶς κυβερνήσεις τοῦ κόσμου νὰ δίνουν στοὺς ἐπιστήμονές τους τὸ δικαίωμα νὰ μετακινοῦνται ἀνεμπόδιστα γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοπούς, χωρὶς διακρίσεις φυλετικές, ἐθνικές, θρησκευτικές, καταγωγῆς ἢ συμμετοχῆς σὲ παλιότερες ἢ πρόσφατες πολιτικὲς ὀργανώσεις. Προσθέτει ἐπίσης, ὅτι «μετὰ τὴν πεῖρα τοῦ φετεινοῦ Συνεδρίου, αὐτὸ τὸ δικαίωμα πρέπει ν' ἀναγνωριστεῖ σ' ὅλους τοὺς ἐπιστήμονες ἄσχετα μὲ τὸ ἂν οἱ ἰδέες τους κ' οἱ ἐπιστημονικές τους πεποιθήσεις εἶναι ἢ ὄχι σύμφωνες μὲ τὴν πολιτικὴ ἢ τὴν ἐπίσημη ἰδεολογία τῶν κυβερνήσεών τους. Θεωροῦμε σὰν καθαρὸ βιασμὸ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας κάθε κυβερνητικὴ προσπάθεια ἀνάμιξης πολιτικῶν, ἰδεολογικῶν ἢ ἄλλων κριτηρίων στὴν ἐλεύθερη διεξαγωγὴ τῆς ἐπιστημονικῆς δουλειᾶς καὶ στὴν ἐλεύθερη διάδοση τῶν ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν. Κάνουμε ἔκκληση στὶς ἐπιστημονικὲς ἀκαδημίες, στὶς ἐπιστημονικὲς ἑταιρίες ὅλων τῶν κρατῶν, στὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καὶ σ' ὅλους τοὺς ὀργανισμούς τους νὰ ἀσκήσουν κάθε δυνατὴ ἐπιρροὴ γιὰ νὰ πείσουν ὅλες τὶς κυβερνήσεις νὰ ἀποδεχθοῦν τὶς ἀρχὲς ποὺ ἐκθέτουμε ἐδῶ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ παραβίασή τους θὰ σημάνει τὸ τέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας καὶ ἑπομένως τὸ τέλος τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου».

Ὅπως εἴδαμε, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο ἔβαλαν τὸ προσωπικό τους κύρος πάνω ἀπὸ τὸ κύρος τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς χώρας μας. Τελείως αὐθαίρετα καὶ καθόλου πατριωτικὰ ἔδιναν ἀφορμὲς γιὰ κριτικὴ τῆς ΕΣΣΔ καὶ τῆς σοβιετικῆς κυβέρνησης, καὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτὴ τὴν κριτικὴ γιὰ νὰ πετύχουν τοὺς ἀτομικούς τους σκοπούς, χωρὶς νὰ λαβαίνουν ὑπόψη τὸ γεγονὸς ὅτι τέτοιες κριτικὲς ἔκαναν πραγματικὸ κακὸ στὰ σοσιαλιστικὰ ἰδανικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστημονικῆς συζήτησης. Ἡ κριτικὴ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, ἀκόμα κι ἂν ἀνταποκρινόταν στὴν πραγματικότητα, ἦταν εὐπρόσδεκτη γι' αὐτούς, γιατὶ τοὺς βοηθοῦσε νὰ ἐ-

ξουδετερώνουν τὴν κριτικὴ τῶν συμπατριωτῶν τους σοβιετικῶν ἐπιστημόνων.

Τὰ γεγονότα τοῦ 1958 εἶχαν οὐσιαστικὴ ἐπίδραση στὴ βιολογία μας. Ἡ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προτάσεων τοῦ λυσενκοϊσμοῦ σταμάτησε σχεδόν. Ὅμως ἐξακολούθησαν ν' ἀναπτύσσονται διάφορες τάσεις στὶς πειραματικὲς ἔρευνες τῆς γενετικῆς καὶ τῆς μοριακῆς βιολογίας, προετοιμάζοντας ἔτσι τὴ βάση γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς διένεξης [44].

44 Παραλείψαμε ἐδῶ ἕνα κεφάλαιο πάνω στὴν ἀναβίωση τοῦ βιλιαμσισμοῦ καὶ τὴν ἐπέκταση τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς σ' ὁλόκληρη τὴ γεωργία τῆς χώρας. Οἱ ὑπότιτλοι αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου ἦταν : « Θεωρητικὴ ἀνάλυση τῆς ἔννοιας τοῦ Βίλιαμς γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν ἐδαφῶν », « Ξαναζωντάνεμα τοῦ βιλιαμσισμοῦ μετὰ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ 1948, καὶ γενικευμένη υἱοθέτησή του σὰν τμῆμα τοῦ " σχεδίου Στάλιν γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς φύσης" », « Νέο κύμα καταδιώξεων ἐναντίον τῶν ἐκπροσώπων τῆς σχολῆς ἀγροχημείας τοῦ Πριανίσνικοφ », « Ὁ ρόλος τοῦ Λυσένκο στὴν προώθηση καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς ». (Μ.Λ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Οἱ δύο τάσεις ὣς τὸ 1963

Εἴδαμε στὰ πρῶτα κεφάλαια, σὲ ποιά γεγονότα καὶ σὲ ποιές θεωρίες βασιζόταν ὁ λυσενκοϊσμὸς τὸ 1936. Ὅμως, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι εἶναι δύσκολο νὰ σταθεῖ κανεὶς ἀντικειμενικὰ ἀπέναντι σὲ μιὰ θεωρία ποὺ πρωτοεμφανίζεται, κι αὐτὸ γιατὶ οἱ καινοτομίες εἶναι συνήθως λιγότερο ἑλκυστικὲς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι κιόλας γνωστό. Ὅμως, σήμερα πιά, ἔχουν περάσει εἴκοσι πέντε χρόνια [1] ἀπὸ τότε — δηλαδὴ μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη περίοδος γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Εἴκοσι πέντε χρόνια εἶναι ὑπεραρκετὰ γιὰ ν' ἀναγνωριστεῖ ἡ ἀξία μιᾶς νέας τάσης καὶ γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ αὐτὴ μ' ἄλλους τρόπους ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διοικητικὴ καταπίεση τῶν ἀντιπάλων της.

Παρ' ὅλες τὶς ἀποφάσεις ποὺ πῆρε τὸ 1948 ἡ « ἱστορικὴ σύνοδος » τῆς ΛΠΑΓΕ — ἡ ὁποία διακήρυξε ὅτι ἡ γενετικὴ ἦταν μιὰ ψευτοεπιστήμη, ἄχρηστη κι ἀντιδραστικὴ — ἡ γενετικὴ ἐξακολούθησε ν' ἀναπτύσσεται. Ἂν καὶ ἡ μετάφραση τῶν στε-

[1] Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ γράφτηκε τὸ 1962 καὶ συμπληρώθηκε τὸ 1963. Σήμερα, φυσικά, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πολὺ περισσότερα. Προτίμησα ὅμως νὰ ἀφήσω τὸ κείμενο στὴν πρώτη του μορφή, γιὰ νὰ φανεῖ καλύτερα πῶς ἦταν ἡ κατάσταση στὰ 1962-1963, δηλαδὴ στὴν τελευταία περίοδο, ὅταν τὸ μονοπώλιο τοῦ λυσενκοϊσμοῦ ἦταν προφυλαγμένο ἀπὸ κάθε κριτική. Αὐτὸ ἰσχύει ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ κεφάλαιο Η'. [1966].

νογραφημένων πρακτικῶν τῆς συνόδου τῆς Ἀκαδημίας στάλθηκε ἀμέσως σὲ γερμανούς, ἄγγλους καὶ γάλλους ἐκδότες ἀπὸ τοὺς σοβιετικοὺς ὀργανισμοὺς ἐνημέρωσης κι ἔτσι οἱ ἐπιστήμονες ὅλων τῶν χωρῶν σύντομα ἐνημερώθηκαν γιὰ τὶς θέσεις τῆς Ἀκαδημίας μας, σὲ καμιὰ χώρα δὲν υἱοθετήθηκαν. Οἱ ἀποφάσεις μεταφράστηκαν ἐπίσης στὶς γλῶσσες τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Δυστυχῶς, σ' ὁρισμένες ἀπ' αὐτὲς ἔγιναν ἀπολύτως ἀποδεκτὲς κι ἀκόμα ἀκολουθήθηκε τὸ σοβιετικὸ παράδειγμα γιὰ τὴν καταδίωξη τῶν γενετιστῶν. Ἀλλὰ ὁ ὑπόλοιπος ἐπιστημονικὸς κόσμος ἀρνήθηκε νὰ θεωρήσει « ἄρθρο πίστεως » τὶς θέσεις τῆς νέας θεωρίας. Οἱ ἔρευνες πάνω στὴν « κληρονομικὴ οὐσία » ἐξακολούθησαν στὰ διάφορα ἐργαστήρια. Οἱ πρόοδες σ' αὐτὸν τὸν τομέα ἦταν ταχύτατες κ' εἶχαν ἐπιπτώσεις στοὺς συγγενικοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους : τὴ βιοχημεία, τὴ βιοφυσική, τὴν κυτταρολογία κλπ. Δὲν πέρναγε χρόνος χωρὶς νὰ δημοσιευτεῖ μιὰ νέα σημαντικὴ ἀνακάλυψη, ἔτσι ποὺ ὁ μηχανισμὸς τῆς κληρονομικότητας ἄρχισε νὰ γίνεται ὅλο καὶ περισσότερο κατανοητός [2].

Αὐτὲς οἱ ἀνακαλύψεις ποὺ ἡ ἱστορία τους συνθέτει μιὰ πραγματικὴ ἐποποιΐα, πραγματοποιήθηκαν ὅλες στὸ πλαίσιο τοῦ « μοργανισμοῦ - μεντελισμοῦ ». Ἡ ἐπιστήμη τῆς χώρας μας, ὅμως, ἐξαιτίας τῶν ἐνεργειῶν μιᾶς μικρῆς ὁμάδας, ἔμεινε γιὰ πολὺ καιρὸ στὸ περιθώριο αὐτῆς τῆς κίνησης. Θἄταν ψέμα νὰ ποῦμε ὅτι ἡ συμβολὴ τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων ἦταν ἀνύπαρκτη, ὅμως ἦταν σχετικὰ ἀσήμαντη, γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν διέθεταν τὶς τεχνικὲς καὶ μεθοδολογικὲς συνθῆκες ποὺ θὰ τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ πραγματοποιήσουν πειράματα μεγάλης ἔκτασης καὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Γιὰ νὰ εἶχε γίνει κάτι τέτοιο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀναγεννηθεῖ ὁλόκληρη ἡ γενετικὴ στὴν ΕΣΣΔ, νὰ ξα-

2 Ἀφαιρέσαμε ἀπὸ τὸ χειρόγραφο δεκατρεῖς σελίδες, ὅπου δινόταν μιὰ γενικὴ περιγραφὴ τῶν ἐπιτεύξεων τῆς βιολογίας στὶς δυτικὲς χῶρες στὰ 1962 -1963. Τὸ περιεχόμενό τους φαίνεται ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν ὑποκεφαλαίων του : «Ἀνακάλυψη τῆς βιοχημικῆς δομῆς καὶ τῆς λειτουργίας τῶν γονιδίων », « Πῶς τὰ γονίδια ἐλέγχουν τὴ σύνθεση τῶν πρωτεϊνῶν », « Ὁ μοριακὸς μηχανισμὸς τῆς μετάλλαξης », «Ἀποκρυπτογράφηση τοῦ γενετικοῦ κώδικα », «Ὁ μηχανισμὸς τῆς πιστῆς αὐτοαντιγραφῆς τοῦ γενετικοῦ ὑλικοῦ τῶν χρωμοσωμάτων », « Βαθμὸς τῆς γενετικῆς πληροφορίας στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀτόμων », «Ὁ μοριακὸς μηχανισμὸς τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ἰῶν, τῶν φαγοκυττάρων καὶ τῶν βακτηριδίων ». (Μ.Λ.).

ναεξεταστοῦν οἱ τίτλοι καὶ ἡ γενικότερη συμβολὴ τῶν ἐρευνητῶν, νὰ διαμορφωθοῦν ἐξειδικευμένα στελέχη, νὰ δημιουργηθοῦν καινούργια ἰνστιτοῦτα καὶ ἐργαστήρια, δηλαδὴ αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ προϋποθέσεις στὶς ὁποῖες ἀντιδροῦσαν βίαια οἱ λυσενκοϊστές.

Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ δημιουργήθηκαν στὴν ΕΣΣΔ ἐργαστήρια ὑψηλῆς κλάσης μὲ ὁμάδες ἐρευνητῶν ἱκανῶν νὰ φέρουν τὴ γενετικὴ καὶ τὴ μοριακὴ βιολογία στὸ ἐπίπεδο τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης. (Ἀναφέρουμε, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, τοὺς Ἔνγκελγκαρντ, Χεζίν, Σπιρίν, Ἀλιχανιάν, Ράποπορτ, Ὀλένοφ, Μπρέσλερ, Σάποτ, Νέιφακ, Ἀστοῦροφ, Ντουμπῖνιν...).

Μετὰ τὸ 1948, τὸ ἐπίπεδο τῆς μεθοδολογίας τῆς βιολογίας στὴ χώρα μας εἶχε πολὺ πέσει. Ὁ δρόμος ἦταν ἀνοιχτὸς σὲ ἀνθρώπους ἀνίκανους γιὰ σοβαρὴ δημιουργικὴ ἐργασία, ποὺ τὸ προσωπικό τους συμφέρον ταυτιζόταν μὲ τὴν καταδίωξη τῆς γενετικῆς καὶ τῆς βιολογίας, ἀφοῦ μόνον ἔτσι μποροῦσαν νὰ πετύχουν τίτλους καὶ θέσεις. Εἴδαμε τότε τὴν ἄνοδο μιᾶς μεγάλης κλίκας ἀπὸ φιλόσοφους καὶ βιολόγους ποὺ ἔκαναν πολὺ θόρυβο, ἐξυμνώντας τὸν Λυσένκο καὶ ἀσκώντας κάθε εἴδους κριτικὴ στὰ σύγχρονα ἐπιτεύγματα τῆς βιολογίας καὶ τῆς γενετικῆς. Ἄνθρωποι ὅπως οἱ Πρεζέντ, Ντβοριάνκιν, Φέιγκινσον, Χαλίφμαν, Βαρουνστσιάν, Πλατόνοφ, Νουζντίν, Ὀλσάνσκι, κι ἄλλοι, ποὺ ἦταν ἀνίκανοι γιὰ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, περνοῦσαν τὸν καιρό τους δυσφημώντας τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Λυσένκο, ὅπου κι ἂν βρίσκονταν. Οἱ συντακτικὲς ἐπιτροπὲς τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων, οἱ διευθυντικὲς θέσεις τῶν ἱδρυμάτων τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἔπεσαν σὲ χέρια ὑποκειμένων ποὺ διέπονταν ἀπὸ αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ ποὺ τὸ μοναδικό τους ταλέντο ἦταν νὰ φιμώνουν καὶ νὰ καταστρέφουν ὁ,τιδήποτε βρισκόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Λυσένκο καὶ τὸ περιβάλλον του. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀληθινὴ αἵρεση, πολυάριθμη, ἀλληλοεξαρτημένη, μὲ δική της εἰδικὴ ὀργάνωση καὶ δικό της δόγμα, ἀποφασισμένη ν' ἀντιταχθεῖ μὲ κάθε μέσο σὲ μιὰ πραγματικὰ προοδευτικὴ ἀνάπτυξη τῆς βιολογίας.

Αὐτὴ ἡ αἵρεση «κυρίεψε» μὲ ἔφοδο ὑπουργικὲς θέσεις, θέσεις - κλειδιὰ στὸ τμῆμα βιολογίας τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν, στὴ ΛΠΑΓΕ, στὴν Ἐπιτροπὴ Διπλωμάτων τῆς Ἀνωτάτης Ἐκ-

παίδευσης, στὶς Ἀκαδημίες τῶν διαφόρων δημοκρατιῶν, στὴν Ἑταιρία « Ζνάνιε » (« Γνώση ») καὶ τὸ ἀγροτικὸ τμῆμα τῆς Ἕνωσης τῶν Ἑταιριῶν γιὰ τὶς μορφωτικὲς σχέσεις μὲ τὸ ἐξωτερικό. Τὰ μέλη αὐτῆς τῆς αἵρεσης, ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ κάτι σχετικὸ μὲ τὴ βιολογία ἢ τὴ γεωπονία, μπλοκάριζαν ὅλα τὰ κανάλια τῆς πληροφόρησης, ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴν Κεντρικὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κόμματος. Εἶχαν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό τους τὰ περισσότερα ἐπιστημονικὰ ἰνστιτοῦτα καὶ περιοδικὰ ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ γεωργία καὶ τὴ βιολογία. Οἱ θέσεις ποὺ κατεῖχαν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἡ δύναμή τους, βασίζονταν ὄχι στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἀντίθετα στὴ στασιμότητα καὶ στὴν πλαστογράφησή της, στὸ δογματισμό, στὴν τυφλὴ πίστη στὸ ἀλάθητο τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν θέσεών του.

Στὰ 15 χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὴ σύνοδο τοῦ 1948, τὰ μέλη αὐτῆς τῆς αἵρεσης ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ κάνουν πραγματικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία καὶ ποὺ μποροῦσαν ἀπὸ τὶς ὑψηλὲς θέσεις τους νὰ ἐπιδράσουν εὐνοϊκὰ πάνω στὴν ἀγροτικὴ παραγωγή, δὲν ἔκαναν οὔτε μιὰν ἀξιόλογη θεωρητικὴ ἀνακάλυψη, δὲν προχώρησαν ἕνα βῆμα στὴν κατανόηση τῶν μηχανισμῶν τῆς κληρονομικότητας. Ἐξαιτίας τους, ἡ σοβιετικὴ βιολογία καθυστέρησε σημαντικὰ ἀπέναντι στὶς ἄλλες χῶρες, καὶ ἰδιαίτερα σὲ σχέση μὲ τὴ βιολογία τῶν ΗΠΑ.

Γιατί ἡ σοβιετικὴ βιολογία ὑποχρεώθηκε νὰ ὑποστεῖ αὐτὴν τὴν τεράστια θυσία ; Γιατί τὸ μονοπώλιο ἑνὸς τόσο μεγάλου πεδίου τῆς ἐπιστήμης παραχωρήθηκε στοὺς ἀντιπάλους μας, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ ; Εἴμασταν, μήπως, ἀδιάφοροι, ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἀπέναντι στὶς ἐπιτυχίες ποὺ σημείωναν οἱ ἄλλες χῶρες στὴ φυσική, τὴν κυβερνητική, τὴ χημεία, τὴν ἐξερεύνηση τοῦ διαστήματος ; Παρακολουθούσαμε ἀπὸ μακριὰ τὶς ἐπιτυχίες τους καὶ καταλαβαίναμε τί ἦταν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ βρίσκονται ἐπικεφαλῆς σ' αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ ἀναμέτρηση τῶν δύο συστημάτων. Γιατί, λοιπόν, ἐπιτρέψαμε σὲ μιὰν ὁμάδα ἀτόμων νὰ υἱοθετήσουν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν, στὴ βιολογία, μιὰ γραμμὴ τελείως ἀντίθετη, ποὺ ἀγνοοῦσε, λογόκρινε, πλαστογραφοῦσε, διαστρέβλωνε καθετὶ ποὺ ἀνακάλυπταν στὸ ἐξωτερικὸ πάνω στὶς πρακτικὲς καὶ θεωρητικὲς πλευρὲς τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς παραλλαγῆς ; Ἡ στάση μας ἔβρισκε, μή-

πως, τὴ δικαίωσή της σὲ ἱκανοποιητικὰ θεωρητικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀπόψεων τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Πρεζέντ, ὥστε, πλάι σ' αὐτά, νὰ μᾶς φαίνονται ὅλα ὅσα γίνονταν στὶς ξένες χῶρες ἀσήμαντα ;

Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεων τῆς λυσενκοϊκῆς τάσης στὴ γενετική, καὶ νὰ συντάξουμε τὸν κατάλογο τῶν θεωρητικῶν ἀνακαλύψεων οἱ ὁποῖες « πλούτισαν » τὸ σοβιετικὸ ἔθνος στὴν περίοδο ποὺ ἀκολούθησε τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ.

Ἡ μιτσουρινικὴ θεωρία

Στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, ἡ « νέα τάση » δὲ δίδαξε τίποτα καινούργιο γύρω ἀπὸ τὴ φύση τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς παραλλαγῆς. Βέβαια, αὐτὸ δὲν εἶναι ἐκπληκτικό, γιατί ὁ ἴδιος ὁ χαρακτήρας τῶν νέων διατυπώσεων στὸ θέμα τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς παραλλαγῆς ποὺ ἐκφράστηκαν στὴν ἀρχὴ τῆς διένεξης γύρω ἀπὸ τὴ γενετική, μᾶς ἐπέτρεπε κιόλας ν' ἀντιληφθοῦμε ὅτι δὲν θ' ἀνοιγόταν κανένας δρόμος γιὰ μελλοντικὲς προόδους. Εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχουν ἀποδείξεις, ὅταν ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι « ἡ κληρονομικότητα εἶναι ἡ ἰδιότητα τῶν ζωντανῶν σωμάτων ν' ἀπαιτοῦν ὡς ἀναγκαῖες ὁρισμένες συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντος καὶ ν' ἀντιδροῦν σ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες μ' ἕναν ὁρισμένο τρόπο ». Τὸ μόνο ποὺ μποροῦσε νὰ γίνει ἦταν νὰ ἐπαναλαμβάνει κανεὶς αὐτὴ τὴν ἀκατανόητη θέση σὰν ἕναν ἀποκαλυψιακὸ λόγο, ποὺ ἰσχύει παντοῦ καὶ πάντοτε.

Οἱ λυσενκοϊκοὶ δημιουργοὶ τῆς νέας γενετικῆς βεβαίωναν ὅτι ἡ κληρονομικότητα εἶναι μιὰ χαρακτηριστική, ἐγγενής, ἰδιότητα τῆς ζωντανῆς ὕλης. Αὐτὴ ἡ ἰδιότητα δὲ μπορεῖ νὰ συρρικνωθεῖ σὲ ὅρους χημείας ἢ φυσικῆς. Δὲ μπορεῖ λοιπὸν ν' αναλυθεῖ. Ἀρκεῖ νὰ τὴ δεχτοῦμε, κι ὅποιος τὴ δέχεται δὲν τοῦ χρειάζεται ν' ἀναγνωρίσει τὴν ὕπαρξη κληρονομικῶν οὐσιῶν. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἦταν ἡ θέση ποὺ διατύπωναν ὁ Λυσένκο καὶ ὁ

Πρεζὲντ κι ἔτσι ἀκριβῶς παρουσιάστηκε ἀπ' τὸν Φέιγκινσον στὸ ἄρθρο του «Ἡ ζωντανὴ ὕλη ἔχει τοὺς νόμους της»[3].

Μελέτησα προσεκτικὰ τὴν πρόσφατη συμβολὴ στὴ θεωρητικὴ ἐπιστήμη αὐτῆς τῆς νέας τάσης καὶ δὲ βρῆκα τίποτα ποὺ νὰ ὁδηγεῖ στὴν κατανόηση τῆς φύσης τῆς κληρονομικότητας. Ὅ,τι ὑπῆρχε γιὰ νὰ καταλάβει κανείς, βρισκόταν ἀναμφίβολα στὸ πρωτότυπο ἔργο τοῦ Λυσένκο. Μετὰ ἀπ' αὐτό, ὅλες οἱ ἐνέργειες, ὅλα τὰ πειράματα, ὅλες οἱ θεωρητικὲς κατασκευὲς τῆς αἵρεσης κατευθύνονταν πρὸς ἕνα μοναδικὸ στόχο: ν' ἀποδείξουν τὸ λάθος τῆς χρωμοσωματικῆς θεωρίας τῆς κληρονομικότητας, νὰ δυσφημήσουν τὶς νέες θεωρίες γιὰ τὸ ρόλο τοῦ DNA στὴ μεταβίβαση τῶν κληρονομικῶν χαρακτήρων, νὰ ἐπιβραδύνουν τὴ διείσδυση στὴ βιολογία μεθόδων ποὺ σχετίζονταν μὲ τὴ φυσική, τὴ χημεία καὶ τὴν κυβερνητική. *Ἡ κύρια δραστηριότητα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο, ἀπὸ τότε καὶ σὲ συνέχεια, ὑπῆρξε ἡ ἐξακόντιση κριτικῆς, ἡ παροχὴ χαλκευμένων πληροφοριῶν. Ἀνέκαθεν θεωροῦσαν σὰν τὸν κυριότερο λόγο ὕπαρξής τους τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους.*

Νά πῶς ἐκφράζονταν ἀνάμεσα στὰ 1948 - 1954 τὰ μέλη αὐτῆς τῆς ὁμάδας, ἐνῶ ἡ ὕπαρξη τῶν γονιδίων εἶχε ἀποδειχτεῖ πιὰ ἀναντίρρητα, ἔστω κι ἂν ὁ ρόλος τους στὸ μεταβολισμὸ τοῦ κυττάρου δὲν ἦταν ἀκόμα ἀπόλυτα σαφής:

Ἡ κυτταρογενετικὴ γκρεμίζεται. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ μοργανιστὲς ἐφευρίσκουν τόσο χαριτωμένους ὅρους, ὅπως «πλασμογονίδια», «πλαστιδογονίδια» κι ἄλλα τέτοια, γιὰ νὰ καλύψουν σεμνότυφα τὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ κατατρόπωση τοῦ μοργανισμοῦ... Ὁ μεντελισμὸς - μοργανισμὸς ἔχει δείξει ἀπόλυτα τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀνεπάρκειά του. Εἶναι ἐσωτερικὰ σάπιος καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σώσει[4].

Ἡ κληρονομικὴ οὐσία, ποὺ ἀντιπαραβάλλεται στὴ ζωντανὴ ὕλη, δὲν ὑπάρχει περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἡ θερμιδικὴ οὐσία ἢ ἡ φλογιστικὴ οὐσία[5].

Ἡ κληρονομικὴ οὐσία δὲν ὑπάρχει περισσότερο ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς

3 «Nauka i Jizn», ἀρ. 4 καὶ «Ἰζβέστια», 26 Ἰουλίου 1962, ἀντιστοίχως.

4 I. I. Πρεζέντ, στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ (1948).

5 K. Y. Kostrioukova, στὸ ἴδιο, σ. 272.

καύσης ἢ φλογιστική, ἢ ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς θερμότητας ἢ θερμιδική...[6].

Στὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸν ὑπερυλισμὸ τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, ὁ βιταλισμὸς εἶχε προωθήσει τὴν ἔννοια τῆς ἐντελέχειας ἢ τῆς ζωϊκῆς δύναμης. Σήμερα βλέπουμε ν' ἀνθίζει μιὰ νέα παραλλαγὴ αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν, ποὺ τὴν ἀνακάλυψε ὁ μοργανισμὸς καταφεύγοντας στὰ γονίδια καὶ στοὺς κώδικες, χρησιμοποιώντας κύτταρα - καλούπια γιὰ νὰ διαμορφώσει ἄλλα κύτταρα μὲ σκοπὸ νὰ διαφυλάξει ἔστω καὶ μιὰν ἐπίφαση ἐπιστημονικότητας. Ἀλλὰ τὸ ξέρουμε πιὰ πολὺ καλά : δὲ μεταβάλλεται ἡ οὐσία, ἀλλάζοντας τὴν ὁρολογία. Κι ὅσο γιὰ τὴν οὐσία, ἐντελέχεια, « μόρια », « καλούπια », ζωϊκὴ δύναμη, γένωμα, ὅλα τὸ ἴδιο πράμα σημαίνουν. Παρ' ὅλη τὴν ἐφευρετικότητα τῶν μοργανιστῶν, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν ἀντιληφθοῦμε ὅτι ἡ μόνη τους ἐπιδίωξη εἶναι νὰ καμουφλάρουν, παίζοντας μὲ τὴν ὁρολογία, τὴν ἰδεολογικὴ οὐσία τοῦ δόγματός τους καὶ νὰ προικίσουν τὸν ὁλοφάνερο ἰδεαλισμό τους μὲ μιὰν ἐπιστημονικὴ σάλτσα[7].

Καὶ νά τί βεβαίωναν οἱ ἀπόστολοι τοῦ λυσενκοϊσμοῦ τὸ 1961 - 1963, ὅταν εἶχε ἤδη ἀνακαλυφθεῖ ὁ μηχανισμὸς λειτουργίας τοῦ γονιδίου στὸ μοριακὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ βιολογία εἶχε πάρει πιὰ τὴ θέση της στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν :

« Τὸ νὰ ὑποστηρίζουμε ὅτι ὑπάρχουν στοὺς ὀργανισμοὺς μικρὰ σωματίδια ποὺ ὀνομάζονται γονίδια καὶ ὅτι εἶναι φορεῖς τῶν κληρονομικῶν χαρακτήρων, εἶναι καθαρὴ φαντασιοπληξία ». Θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς πρόκειται γιὰ λόγια τοῦ Πρεζέντ, κι ὅμως αὐτὴ ἡ φράση προέρχεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ « Μπιολόγκιγια β Σκόλε »[8], ποὺ ἐπὶ τριάντα χρόνια διέδιδε στὰ σοβιετικὰ σχολεῖα λαθεμένες ἰδέες γύρω ἀπὸ τὴ βιολογία.

Ἡ ὑποθετικὴ σχέση αὐτῶν τῶν κενῶν ἀφαιρέσεων (θεωρία τῶν γονιδίων) μὲ ὁρισμένα εἰδικὰ σύνθετα — χρωμοσώματα, D.N.A. — ποὺ θεωροῦνται οἱ « ὑλικὲς βάσεις τῆς κληρονομικότητας », δὲν προσφέρει σ' αὐ-

6 N. G. Belenky, στὸ ἴδιο, σ. 73.

7 N. M. Sisakyan, « Biokhimiya Obmena Vechtchestv » (Ἐκδ. ΑΕ, 1954). Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Sisakyan σήμερα ἔχει τελείως ἀλλάξει στάση ἀπέναντι στὴ μοριακὴ γενετικὴ καὶ ἔχει δημοσιεύσει ἀρκετὰ ἄρθρα στὰ ὁποῖα ἀνεβάζει στὰ οὐράνια τὸ γενετικὸ κώδικα καὶ τὰ μακρομόρια ποὺ παίζουν τὸ ρόλο καλουπιοῦ γιὰ τὴ σύνθεση ἄλλων μορίων.

8 Ἀρ. 6, Δεκέμβριος 1961.

τὲς τὶς ἀφηρημένες κατασκευὲς κανένα ὑλικὸ περιεχόμενο, τὸ ἴδιο ὅπως ἡ δεισιδαιμονικὴ θεοποίηση τῶν ἀντικειμένων δὲ δίνει στὶς προλήψεις ὑλικὸ χαρακτήρα[9].

Τὸ 1962, ἕνα πολὺ σοβαρὸ περιοδικὸ δημοσίευσε ἕνα κύριο ἄρθρο, μὲ τὸν τίτλο : « Τὸ XXII Συνέδριο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος καὶ τὰ προβλήματα τῆς βιολογίας ». Ἐκεῖ μποροῦσε κανεὶς νὰ διαβάσει καὶ τοῦτα :

Εἶναι λυπηρὸ πὼς πολλοὶ ἐκπρόσωποι τῆς τυπικῆς γενετικῆς δὲν μπόρεσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὰ μαθήματα ποὺ μᾶς δίνει τόσο ἡ φύση ὅσο καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς σύγχρονης βιολογίας, καὶ δοκιμάζουν, ἀκόμα καὶ σήμερα, νὰ ἐναρμονίσουν νέα δεδομένα μὲ παλιὲς θεωρητικὲς ἰδέες, φέρνοντάς τες στὰ γοῦστα τῆς σημερινῆς μόδας. Ταυτίζοντας τὸ μόριο τοῦ D.N.A. μὲ τὸ γονίδιο, καθυστεροῦν τὴν ἐξήγηση τῆς φύσης τῆς κληρονομικότητας καὶ παρεμποδίζουν τὴν ἀποσαφήνιση τοῦ πραγματικοῦ ρόλου τοῦ D.N.A. στὰ ζωντανὰ συστήματα. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης μᾶς διδάσκει ὅτι θεωρίες ποὺ δὲν ἐπιβεβαιώνονται δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διασωθοῦν ἀπὸ ὑπερδομές, ὅσο πολλὲς κι ἂν εἶναι αὐτές. Γιατὶ ὅσο περισσότερες εἶναι οἱ ὑπερδομές, τόσο πιὸ φανερὴ γίνεται ἡ χρεοκοπία τῶν θεωριῶν ποὺ καλοῦνται νὰ ὑποστηρίξουν[10].

Ὅμως, ὅλα τὰ ρεκὸρ βεβήλωσης καὶ παραχάραξης τῆς ἐπιστήμης τὰ ἔσπασε ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας Πλατόνοφ. Σ' ἕνα βιβλίο του μὲ τὸν πομπώδη τίτλο « Ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς καὶ τὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς », γράφει :

Πολλοὶ εἶναι οἱ ἀστοὶ σοφοὶ ποὺ πουλήθηκαν, ψυχῇ τε καὶ σώματι, στ' ἀφεντικά τους. Προσπαθοῦν νομιμόφρονα νὰ ὑπηρετήσουν τὴ μπουρζουαζία. Ὁρισμένοι δημιούργησαν, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ ταξικὰ συμφέροντα τῶν μονοπωλίων, τὴν ἀτομικὴ βόμβα καὶ τὴ βόμβα ὑδρογόνου, ἄλλοι ἀνακαλύπτουν νέα δηλητήρια, κάθε εἴδους βακτηριολογικὰ ὅπλα καὶ ἄλλα μέσα μαζικῆς καταστροφῆς. Ἄλλοι περνοῦν ἀπὸ ἕνα ἐπιστημονικὸ ἐπάγγελμα σὲ μιὰ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ στὸ μηχανισμὸ τοῦ ἀστικοῦ κράτους. Ἄλλοι, πάλι, ἐμφορούμενοι ἀπὸ ἰδεαλιστικὸ καὶ μυστικιστικὸ

9 K. Y. Kostrioukova, « Nautchnye doklady vischei chkoly », στὸ « Seriya Filosofii » (1962), ἀρ. 1.
10 V.M. Kaganov, « Journal Obchtchei Biologii (1962), τ. 23, ἀρ. 1.

πνεῦμα, ἀφιερώνονται στὴ διαστρέβλωση τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων [11].

Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία ὁμάδα τοποθετεῖ ὁ Πλατόνοφ τοὺς γενετιστές. Μᾶς πληροφορεῖ, ἐξ ἄλλου, ὅτι :

... οἱ ἀντιδραστικὲς τάσεις, ἐγγενεῖς στὴ γενετικὴ τοῦ Βάϊσμαν καὶ τοῦ Μόργκαν ἀπὸ τὴν πρώτη της ἐμφάνιση, ἀντὶ νὰ φθίνουν, ἀντίθετα, ἐμφανίζονται σήμερα ἐνισχυμένες. Αὐτὸ δείχνει, π.χ., ἡ ἐπιτυχία ποὺ ἔχει σήμερα ἡ « σωματιδιακὴ » θεωρία τῆς κληρονομικότητας, συνδυασμένη, ἀπὸ ὁρισμένους μοργανιστές, μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀναστηλωθεῖ ἡ ἀπὸ καιρὸ πιὰ ξετιναγμένη δοξασία γιὰ ἕνα δημιουργημένο κόσμο [12].

Καὶ νά πῶς ὁ Πλατόνοφ περιγράφει τὴ σύγκρουση ποὺ φέρνει ἀντιμέτωπες τὶς δυὸ τάσεις τῆς γενετικῆς. Πλαστογραφώντας ὁλότελα τὴν ἔννοια τῆς μάχης τῶν « *καινοτόμων* » Λυσένκο, Ὀλσάνσκι, κλπ., ἐναντίον τῶν « *ἰδεαλιστῶν* » καὶ τῶν « *μεταφυσικῶν* », ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους τοποθετεῖ τοὺς Βαβίλοφ, Κολτσὸφ καὶ Σερεμπρόφσκι, γράφει :

Ἕνα ἰσχυρὸ χτύπημα δόθηκε στὸ βαϊσμανισμὸ - μοργανισμὸ στὴ διάρκεια τῆς μάχης τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος ἐνάντια στὸ μενσεβικίστικο, ἰδεαλιστικό, φιλοσοφικὸ ρεῦμα ποὺ διαστρέβλωσε τὸ μαρξισμὸ καὶ ἀνάστησε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐπικίνδυνα δόγματα καὶ παραδόσεις τῆς Δεύτερης Διεθνοῦς : τὸ διαχωρισμὸ τῆς θεωρίας ἀπὸ τὴν πράξη. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς μενσεβικίζοντες ἰδεαλιστές, βρίσκουμε, πλάϊ σὲ φιλόσοφους ὅπως ὁ Ντεμπόριν, ὁ Στέν, ὁ Κάρεφ καὶ ἐπιστήμονες καὶ ἰδίως γενετιστές (Ἄγκολ, Λεβίν, Λεβίτ, Σερεμπρόφσκι). Γι' αὐτὸ ἡ συντριβὴ τῶν μενσεβίκων αὐτῶν ἰδεαλιστῶν ὑπέσκαψε στὴ χώρα μας τὶς θέσεις τοῦ βαϊσμανισμοῦ - μοργανισμοῦ.

Ἀντίθετα, οἱ ἡγέτες τῆς βαϊσμανικῆς - μοργανικῆς γενετικῆς στὸ ἐξωτερικό, ἐπέτειναν τὶς ἐπιθέσεις τους ἐνάντια στὴ θεωρία τοῦ Ντάρβιν καὶ τοῦ Μιτσούριν. Ἡ παγκόσμια μπουρζουαζία κινητοποίησε ὅλα τὰ ἰδεολογικά της μέσα γιὰ νὰ πολεμήσει τὸ μαρξισμὸ καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς θεωρίες στὶς ὁποῖες βασίζονται καὶ ἐπιβεβαιώνονται οἱ διαλεκτικο-ὑλιστικὲς προοπτικές. Ἰδιαίτερα, καταφεύγει στὸ βαϊσμανισμὸ - μοργανισμὸ καὶ στὴ θεωρία του γιὰ μιὰν ἀθάνατη κληρονομικὴ οὐσία. Αὐτὸ

11 « Dialektitchesky Meterializm i Voprosy Genetiki » (Sotsekgiz, 1962), σ. 27.
12 Στὸ ἴδιο, σ. 140-141.

τὸ δόγμα βοήθησε νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἐργαζομένων, ἡ ἀποικιοκρατία καὶ οἱ φυλετικὲς διακρίσεις. Τὸ χρησιμοποιοῦν ἀκόμα γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι τὸ δυναμικὸ στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης δὲν εἶναι ἡ παραγωγὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν, οὔτε ἡ πάλη τῶν τάξεων, ἀλλὰ τὸ κληρονομικὸ ὑλικὸ καὶ ἰδίως αὐτὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς μεγάλες προσωπικότητες [13].

Τὸ βιβλίο τοῦ Πλατόνοφ ξεχειλίζει ἀπὸ τέτοιες δημαγωγικὲς διακηρύξεις. Ρίχνει λάσπη στὴ μνήμη μεγάλων σοβιετικῶν ἐπιστημόνων πού, στὴν ἐποχὴ τῆς προσωπολατρίας, προτίμησαν, κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ ἀστήρικτων κατηγοριῶν, νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις τους. Ὁ Πλατόνοφ ἔκανε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ μὴ μάθουν οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες τὰ σύγχρονα ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς. Πίστευε, χωρὶς ἀμφιβολία, ὅτι οἱ σύγχρονες ἀνακαλύψεις τῆς γενετικῆς θὰ ὑπόσκαπταν τὰ δημαγωγικὰ θεμέλια στὰ ὁποῖα αὐτὸς κ' οἱ ὀπαδοί του βασίζονταν ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε χρόνια. Ἔπρεπε, μὲ κάθε τρόπο, νὰ σταματήσει αὐτὴ τὴ διαδικασία. Στὴν πραγματικότητα πρόσφερε στοὺς ἀναγνῶστες του μιὰν ἁπλὴ ἐναλλακτικὴ λύση : ἢ ἡ γενετικὴ ἢ ὁ μαρξισμὸς κι ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμός. Βάζοντας ἔτσι ἀντιμέτωπο τὸ μαρξισμὸ μὲ τὰ σύγχρονα ἀποτελέσματα τῆς θεωρητικῆς καὶ πειραματικῆς βιολογίας, ὁ Πλατόνοφ διαστρεβλώνει ὁλοκληρωτικὰ τὸ προοδευτικό, δημιουργικὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Μὰρξ καὶ τοῦ Λένιν.

Θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε ἄπειρα παραδείγματα τέτοιων παραποιήσεων. Θὰ βρίσκαμε ὄχι μόνον ὁλοφάνερα ψέματα καὶ παραποιημένα γεγονότα, ἀλλὰ καὶ πιὸ λεπτὲς τεχνικές : τὴν ἀπόδοση στὴ σύγχρονη γενετικὴ ἀπόψεων καὶ θεωριῶν ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ πρὶν ἀπὸ πενήντα μ' ἑξήντα χρόνια· τὴν ἐπέκταση στὴ γενετική, σὰν ἐπιστημονικὸ κλάδο, ἀπόψεων καὶ προτάσεων ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ σὰν προσωπικὲς ἀπὸ ὁρισμένους γενετιστές· τὴ μόνιμη σύγχυση ἀνάμεσα στὶς φιλοσοφικὲς σκέψεις ὁρισμένων ξένων γενετιστῶν καὶ στὶς ἐπιστημονικές τους ἰδέες· ἕναν ὁρισμένο τρόπο νὰ ἀποσιωπᾶται ἡ πραγματικὴ πατρότητα

13 Στὸ ἴδιο, σ. 49-50.

τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτυχιῶν καί, κάποτε κάποτε, νὰ ἀποδίδεται στὸν ἑαυτό τους.

Ὅμως, αὐτὸ τὸ πλούσιο ὁπλοστάσιο μεθόδων ἐξαπάτησης ἔπαψε, σιγὰ - σιγά, νὰ εἶναι ἀποδοτικό. Παρὰ τὶς καταδιώξεις, παρὰ τὴν ἀπουσία εἰδικευμένων στελεχῶν, παρὰ τὶς συνεχεῖς ἀνακατατάξεις στὴν ἱεραρχία, ἡ γενετική, ἡ βασισμένη στὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας καὶ στὴν ἀναγνώριση τῆς πραγματικότητας τῶν γονιδίων σὰν ὑλικῶν φορέων τῆς κληρονομικότητας, ἀναγεννήθηκε γρήγορα στὴ χώρα μας. Εἰσχώρησε στὴν ἐπιστήμη μας ἀπὸ κάθε δυνατὸ δρόμο : χημεία, φυσική, μαθηματικά, βιοφυσική, ραδιοβιολογία, πειραματικὴ καλλιέργεια, βοτανική, ζωολογία, ἰατρική. Αὐτὴ ἡ ἀκαταμάχητη κίνηση γινόταν ὅλο καὶ πιὸ φανερή. Τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά, οἱ ἐκλαϊκευτικὲς ἐφημερίδες, οἱ ἐφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας δημοσιεύουν σήμερα ἄρθρα πάνω στὴ γενετική, γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς χημικῆς φύσης τοῦ γονίδιου, γιὰ τὴ δυνατότητα ἐπενέργειας στὸ γενετικὸ ἐπίπεδο μὲ τεχνητὴ μεταλλαξογένεση, γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ περίφημη « κληρονομικὴ οὐσία », ποὺ ἀρνιόντουσαν ἄλλοτε τὴν ὕπαρξή της, ὑπάρχει ἀναμφισβήτητα μέσα στὰ χρωμοσώματα τοῦ κυττάρου.

Ὅταν πιὰ ἡ ἀναγέννηση τῆς γενετικῆς ἦταν γεγονός, οἱ δημιουργοὶ τῆς « νέας βιολογίας » προσπάθησαν καὶ πάλι νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν πορεία μὲ διοικητικὰ μέσα, χρησιμοποιώντας τὴν πολιτικὴ πρόκληση, δίνοντας ψεύτικες πληροφορίες στὸ κόμμα καὶ στὶς κυβερνητικὲς ὑπηρεσίες. Αὐτὲς οἱ μανοῦβρες ἀποκαλύφτηκαν ὅταν ἡ διοίκηση ἀπαγόρευσε ἕνα σημαντικὸ συνέδριο πάνω στὴν πειραματικὴ βιολογία (κυρίως τὴν ἀγροτική) , ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1961. Ἡ ἀπαγόρευση ὀφειλόταν στὴν πρωτοβουλία τοῦ Λυσένκο [14], πού, ξαφνικά, κατάλαβε ὅτι τὸ πρόγραμμα περιλάβαινε ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ ἀνακοινώσεις ἀντιπάλων του. Πάνω ἀπὸ ἑκατὸ ἀνακοινώσεις ποὺ ἀναφέρονταν στὰ πιὸ σύγχρονα, στὰ πιὸ σημαντικὰ θέματα τῆς γενετικῆς, εἶχαν ὑποβληθεῖ στοὺς ὀρ-

14 Μὲ προσωπικὴ διαταγὴ τοῦ Χρουστσόφ, ποὺ δόθηκε τηλεφωνικὰ ἀπὸ τὸ Κίεβο ὅπου, μαζὶ μὲ τὸν Λυσένκο, παρακολουθοῦσε μιὰ σύσκεψη σχετικὰ μὲ τὴ γεωργία. [1967].

γανωτές. Τὸ συνέδριο ἀκυρώθηκε μόλις δυὸ ἢ τρεῖς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξή του καὶ πολλοὶ ἐπιστήμονες ποὺ εἶχαν ἔρθει εἰδικὰ γι' αὐτὸ στὸ Λένινγκραντ, γύρισαν πίσω ἄπρακτοι.

Ὁ Ὀλσάνσκι, πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ, ἀπὸ τὸ 1962 μέχρι τὸ 1965, φάνηκε ἐξαιρετικὰ βίαιος στὶς προσπάθειές του νὰ ἐπιβραδύνει τὴν πρόοδο τῆς βιολογίας καὶ τῆς γεωπονίας μας. Οὔτε τὰ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσε, οὔτε οἱ λόγοι ποὺ ἐξεφώνησε περιέχουν τὴν παραμικρὴ ἐποικοδομητικὴ ἰδέα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης μας καὶ τῆς ἐφαρμοσμένης γεωπονικῆς μας. Ἀντίθετα, ἔδειξε πολὺ μεγάλο ζῆλο στὴ δυσφήμηση τοῦ συνόλου τῆς ἐργασίας τῶν σοβιετικῶν γενετιστῶν, σὰν νὰ ἦταν ἡ ἀναγέννηση τῆς γενετικῆς ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος γιὰ τὴ γεωργία μας. Ὁ Ὀλσάνσκι καὶ ἡ κλίκα του ἐπίμονα δοκίμασαν ν' ἀποδείξουν ὅτι ἡ γενετικὴ ἀντιφάσκει μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος, ποὺ ἀναγνώριζε πρωτεύοντα ρόλο στὸ περιβάλλον μὲ τὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἔμβιου κόσμου (αὐτὴ ἡ θέση εἶχε περιληφθεῖ στὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος μετὰ ἀπὸ πρόταση τοῦ Λυσένκο [15]).

Ὅταν μιλᾶμε γιὰ τὶς βλαβερὲς συνέπειες τῆς δράσης τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο, θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε, γιὰ νὰ εἴμαστε δίκαιοι, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀποτελοῦσαν παρὰ μιὰ μικρὴ σχετικὰ ὁμάδα θεωρητικῶν. Ὅμως, μετὰ τὸ 1948, πολλοὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες τοὺς ἀκολούθησαν (εἰδικοὶ τῆς φυτικῆς φυσιολογίας, τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας καὶ βοτανολόγοι). Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μπόρεσαν, ἐξάλλου, ὁ καθένας στὸν τομέα του, νὰ πραγματοποιήσουν χρήσιμες ἔρευνες χωρὶς ἄμεση σχέση μὲ τὴ γενετική. Δέχονταν τὶς ἀπόψεις τοῦ Λυσένκο σχετικὰ μὲ τὴν κληρονομικότητα, ἁπλῶς καὶ μόνο γιατὶ αὐτὸ τοὺς εἶχαν μάθει ὅταν ἦταν φοιτητές. Ἐπαναλάβαιναν, ὅταν τύχαινε, τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Λυσένκο ἐναντίον τῆς γενετικῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν προσωπικὴ καὶ σωστὴ ἀντίληψη, χωρὶς νὰ ξέρουν τὸ ἱστορικό,

15 Ἀφαιρέσαμε δύο σελίδες τοῦ χειρογράφου, στὶς ὁποῖες ἀναφερόταν μιὰ συζήτηση γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῶν σχέσεων περιβάλλοντος-γονότυπου. Ἐξάλλου ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ σελίδες ἔλειπε καὶ ἀπὸ τὸ χειρόγραφο ποὺ παραλάβαμε. (Μ.Λ.).

τὶς μέθοδες οὔτε καὶ τὶς πρόσφατες ἀνακαλύψεις αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης. Οἱ λυσενκοϊστὲς ἐπωφελοῦνταν ἀπὸ τὶς ἐργασίες ποὺ πραγματοποιοῦνταν στοὺς διάφορους τομεῖς ἔρευνας, ἀποδίδοντας τὶς ἐπιτυχίες τους στὶς ἰδέες τοῦ Λυσένκο. Πράμα ποὺ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς ἀπάτες τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

Ἡ ἀγροβιολογία τοῦ Λυσένκο

Οἱ θεωρητικὲς πλευρὲς τῆς διένεξης ἐξετάστηκαν στὰ προηγούμενα κεφάλαια. Ὅμως τὸ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις εἶναι ἡ ἀποδοτικότητα τῆς θεωρίας στὴν πράξη. Συχνὰ διατυπώθηκε ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ λυσενκοϊστές, σὰν θεωρητικοὶ ἐπιστήμονες ἢ σὰν ἐρευνητὲς τοῦ ἐργαστηρίου ὑστεροῦσαν ἀπέναντι στοὺς μοργανιστές, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων βρίσκονταν πολὺ πιὸ μπροστά. Στὸ τέλος τῆς γραφῆς, ἔλεγαν, ὁ Λυσένκο κ' οἱ ὀπαδοί του βρίσκονταν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογὲς τῆς ἀγροτικῆς ἔρευνας. Ἔδιναν τὴ μάχη τους στὰ χωράφια καὶ δὲν περιορίζονταν σὲ μάταιες ἔρευνες πάνω στὶς μύγες (δροσοφίλες).

Αὐτὴ ἡ ἄποψη ἦταν πολὺ διαδομένη καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἀπορρίψουμε χωρὶς νὰ τὴν ἐξετάσουμε. Οἱ νικητές, λένε, δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ κρίνονται, κι ἂν ἡ γεωργία μας, ἡ βιομηχανία μας, ἡ ἰατρική μας κέρδισαν ἀπὸ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς γενετικῆς κι ἀπὸ τὴ μονοπωλιακὴ καθιέρωση τῆς νέας θεωρίας, ἴσως νὰ μὴν εἶναι καὶ τόσο ἀναγκαία μιὰ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης. Ἂς ἐξετάσουμε, λοιπόν, ποιά ἦταν τὰ ἀποτελέσματα τῶν πρακτικῶν ὑποδείξεων τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπα-

δῶν του [1]. Ὁρισμένες τεχνικὲς καὶ μέθοδες γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια, δὲν ἔχουν πραγματικὴ σχέση μὲ τὴ γενετική. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ γενετικὴ καθαυτή, δὲν εἶχε μεγάλη σχέση μὲ τὶς πραχτικὲς καὶ θεωρητικὲς προτάσεις τῆς ἀγροβιολογίας τοῦ Λυσένκο, ποὺ ἀντιπαραβάλλονταν μ᾿ αὐτήν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ μελετήσουμε τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν προτάσεων. Καθὼς οἱ περισσότερες ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς μέθοδες καὶ τὶς γεωργικὲς πραχτικὲς δὲν χρησιμοποιοῦνται πιὰ καὶ ἔχουν μόνο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον θὰ τὶς ἀναφέρουμε μὲ πολὺ μεγάλη συντομία [2].

Ἡ ἐαροποίηση

Εἴδαμε στὸ πρῶτο κεφάλαιο πὼς ὁ Λυσένκο ἔγινε διάσημος ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, χάρη στὴν καταπληκτική, ὑποτίθεται, ἀνακάλυψη τῆς ἐαροποίησης. Ὅμως, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Σαμπίνιν στὸ βιβλίο του γιὰ τὴ φυσιολογία τῆς αὔξησης καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῶν φυτῶν (βλ. κεφάλαιο ΣΤ΄), ἀνάλογα πειράματα εἶχαν γίνει στὴ Ρωσία στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰώνα μὲ τὰ ἴδια ἀποτελέσματα. Οἱ ρούσικες γεωπονικὲς ἐφημερίδες εἶχαν γράψει γι᾿ αὐτὰ τὰ πειράματα, ἀλλὰ ὅλα τοῦτα εἶχαν πιὰ ἀπὸ καιρὸ ξεχαστεῖ. Ἀντίστοιχα πειράματα εἶχαν γίνει καὶ σ᾿ ἄλλες χῶρες. Ἡ φόρμουλα αὐτῆς τῆς τεχνικῆς, ποὺ ἡ βάση της διέφερε πολὺ λίγο ἀπὸ τοῦ Λυσένκο, εἶχε δοθεῖ, ἕναν αἰώνα πρίν, ἀπὸ ἕναν Ἀμερικανό, τὸν Ζ.Χ.Κλίππαρτ, στὴν ἐτήσια ἔκθεσή του πρὸς τὸ Γραφεῖο Γεωργίας τοῦ Ὀχάιο, στὰ 1857 :

1 Στὸ πρωτότυπο ὑπάρχουν εἴκοσι σελίδες ἀφιερωμένες στὴν ἀνάλυση τῆς πρακτικῆς συμβολῆς τῆς γενετικῆς. Τὶς θεωροῦμε περιττὲς γιὰ τὸν δυτικὸ ἀναγνώστη. Ἀρκούμαστε, λοιπόν, νὰ παραθέσουμε τοὺς ὑπότιτλους τῶν κεφαλαίων ποὺ δείχνουν τὴ φύση τῶν ἀναφερομένων θεμάτων : «Ἡ γενετική—βάση τῆς ἐπιλογῆς», «Πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν πολυπλοϊδῶν», «Οἱ νέες μέθοδες ὑβριδώσεων κ᾿ ἡ χρήση τῶν ἑτεροζυγωτῶν», «Ἔλεγχος τοῦ φύλου στὰ ζῶα», «Ἡ γενετικὴ στὴν ἰατρικὴ κ᾿ ἡ μελέτη τοῦ καρκίνου· γενετικὴ τοῦ γήρατος», «Γενετικὴ καὶ ἀκτινοβολίες». (Μ.Λ.).

2 Τὰ ὁλοκληρωμένα ἀνέκδοτα χειρόγραφα γιὰ τὶς προτάσεις τοῦ Λυσένκο στὴ γεωπονία — ποὺ τὰ ἔθεσαν στὴ διάθεσή μου οἱ συγγραφεῖς τους Α.Α. Λιουμπίτσεφ καὶ Β.Π.Ἐφροΐμσον — μὲ βοήθησαν πολὺ στὴ σύνταξη αὐτοῦ τοῦ μέρους. Εὐχαριστῶ ἐδῶ τοὺς δύο ἐπιστήμονες.

Γιὰ νὰ μεταβάλουμε τὸ χειμερινὸ στάρι σὲ ἐαρινό, τὸ μόνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ τὸ ἀφήσουμε νὰ φυτρώσει ἐλαφρά, τὸ φθινόπωρο καὶ τὸ χειμώνα, καὶ νὰ ἐμποδίσουμε τὴ βλάστησή του διατηρώντας τὸ σπόρο σὲ χαμηλὴ θερμοκρασία, σχεδὸν στὸ μηδέν, μέχρι τὴ σπορὰ τῆς ἄνοιξης. Συνήθως πετυχαίνουμε αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα βρέχοντας ἢ ραντίζοντας τὸ σπόρο, ψύχοντάς τον κατόπιν ἐνόσω εἶναι ἀκόμα ὑγρὸς καὶ διατηρώντας τον σὲ χαμηλὴ θερμοκρασία μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνοιξιάτικης σπορᾶς [3].

Στὴν ἀρχὴ ἡ ἐαροποίηση εἶχε προταθεῖ σὰν ἕνας τρόπος ἐαρινῆς καλλιέργειας τῶν χειμερινῶν ποικιλιῶν, ἂν καὶ αὐτὴ ἡ πρόταση ἦταν ὁλοφάνερα ἀπραγματοποίητη. Κατόπιν ἐφαρμόστηκε στὶς ἐαρινὲς ποικιλίες, οἱ ὁποῖες, φυσικά, δὲν εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τέτοιες ἐπεξεργασίες, περιορίζοντας ὅμως μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο τὴ βλαστική τους φάση κατὰ λίγες μέρες, θὰ μποροῦσαν νὰ πετύχουν ἐνδεχομένως αὔξηση τῶν ἀποδόσεών τους. Οἱ ἐαρινὲς ποικιλίες δὲν καλλιεργοῦνταν ἐντατικὰ στὴ νότια Οὐκρανία. Ἔπρεπε, ὅμως, ὁπωσδήποτε νὰ χρησιμοποιηθοῦν, καὶ μάλιστα στοὺς χειμερινοὺς τύπους ὑψηλῶν ἀποδόσεων, γιὰ ν᾽ ἀποδειχτεῖ ἡ ἀποδοτικότητα τῆς ἐαροποίησης, καὶ ἰδίως τώρα ποὺ τὸ ἀπαιτοῦσε καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τοῦ Βίλιαμς. Ὁ σπουδαῖος γεωπόνος καὶ εἰδικὸς τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας, Κονσταντίνοφ, ἔκανε πειράματα μιὰ ὁλόκληρη πενταετία (1931 - 1936) πάνω στὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐαροποίησης σὲ πολλοὺς πειραματικοὺς σταθμοὺς (σὲ 54 πρότυπες μονάδες) χρησιμοποιώντας 35 διαφορετικὲς ποικιλίες. Βεβαιώθηκε ἔτσι, ὅτι, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἡ ἐαροποίηση δὲν αὐξάνει τὶς ἀποδόσεις [4].

Ὁ Λυσένκο κι ὁ γεωπόνος Οὐτέχιν, μὴ δεχόμενοι τὰ συμπεράσματα τοῦ Κονσταντίνοφ, ἐπιτέθηκαν μὲ σφοδρότητα ἐναντίον του, κατηγορώντας τον, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, γιὰ σαμποτάζ. Μετὰ ἀπ᾽ αὐτό, φυσικά, κανεὶς δὲν τόλμησε νὰ ἐξακολουθήσει τὰ πειράματα πάνω στὴν ἀποδοτικότητα τῆς μεθόδου. Τὰ στοιχεῖα τοῦ Κονσταντίνοφ ἔδειξαν ὅτι ἡ μέση ἀπόδοση τοῦ ἐαρο-

3 J. H. Klippart, « An essay on the origin, growth, diseases, varieties etc., of the wheat plant », 12th Annual Report of Ohio State Board of Agriculture, 1857 (Columbus, 1858), σ. 757.

4 Βλ. τὸ λόγο τοῦ Κονσταντίνοφ στὴ σύνοδο τοῦ 1936 τῆς ΛΠΑΓΕ.

ποιημένου σταριοῦ ὑπολογιζόταν σὲ 960 κιλὰ στὸ ἐκτάριο, ἐνῶ τὰ πειράματα ἔδωσαν 956 κιλά. Ἀπὸ στατιστικὴ ἄποψη, αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν 4 κιλῶν δὲν εἶχε μεγάλη σημασία. Ὁ Λυσένκο δὲν μποροῦσε νὰ ἀρνηθεῖ αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα. Ἀντιπαράθετε ἁπλῶς τοὺς δικούς του ἀριθμούς, ποὺ στηρίζονταν πάνω σὲ πειράματα, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, ὕποπτα. Παρ' ὅλα αὐτά, ἀπαντώντας στὸν Κονσταντίνοφ, τὸν ἀπείλησε ἀνοιχτά. Στὴν ἀρχὴ ὑποστήριξε ὅτι τὰ στοιχεῖα τῶν πειραματικῶν σταθμῶν διαψεύδονται συχνὰ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ πετυχαίνονται στὰ κολχόζ. Καὶ τέλειωνε μὲ τοῦτα : « Ὁ Κονσταντίνοφ πρέπει νὰ μὴν ξεχνάει, ὅτι κάθε φορὰ ποὺ σαρώνονται τέτοια λαθεμένα συμπεράσματα ἀπὸ τὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς δράσης, μαζὶ σαρώνονται κι ἐκεῖνοι ποὺ ἀρνοῦνται νὰ καταλάβουν τὶς συνέπειες τῶν λαθεμένων συμπερασμάτων τους κ' ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιμένουν σ' αὐτά ».

Ἀργότερα, ἡ ἐαροποίηση ἐκφυλίστηκε φυσιολογικά. Ἡ κατὰ κάποιο τρόπο ἐπίσημη δικαιολογία ποὺ ἔδωσαν οἱ λυσενκοϊστὲς γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐγκατάλειψη αὐτῆς τῆς μεθόδου ἦταν, ὅτι ὁ τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς γεωργίας ἦταν τώρα ἀρκετὰ σημαντικὸς ὥστε νὰ ἐπιτρέπει τὴ σπορὰ ἐαρινῶν τύπων σὲ συντομότερο χρονικὸ διάστημα »[5]. Ὅμως ἡ ἐαροποίηση εἶναι ἀκριβῶς ἡ μέθοδος ποὺ ἀπαιτεῖ νὰ γίνεται ἡ σπορὰ σὲ ὑπερσυντομευμένο χρόνο, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ καταστροφὴ τῶν σπόρων ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐνδεχόμενη καθυστέρηση. Στὴν πραγματικότητα, ἡ ἐαροποίηση τῶν χειμερινῶν ποικιλιῶν (καὶ τῆς πατάτας) ἐγκαταλείφθηκε, γιατὶ εἶχε ἐξαιρετικὰ μεγάλο κόστος σὲ ἀνθρώπινη ἐργασία καὶ σὲ ἄλλες δαπάνες, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ καλυφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀσήμαντη αὔξηση τῶν ἀποδόσεων.

Ἡ περιπέτεια τῆς ἐαροποίησης ἄφησε, ἐντούτοις, ἴχνη στὴ γεωπονική μας ἐπιστήμη. Μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες ἐπιπτώσεις της ἦταν ἡ ἀνάπτυξη καὶ καθιέρωση τῆς μεθόδου τῶν ἐρωτηματολογίων, ποὺ ἐφαρμόστηκε σὲ ὅλες τὶς μεταγενέστερες ἐργασίες τοῦ Λυσένκο, καὶ εἶχε γιὰ σκοπὸ τὴ μέτρηση τῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ κάθε νέου μέτρου. Αὐτὴ ἡ νέα μέθοδος

5 « Πράβδα », 14 Δεκεμβρίου 1958.

διαφημίστηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν προπαγάνδα τῶν λυσενκοϊστῶν, ποὺ ἀξίζει νὰ τὴν ἐξετάσουμε μὲ ἰδιαίτερη προσοχή.

Ἡ τεχνική της εἶναι ἐξαιρετικὰ ἁπλή. Ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Λυσένκο μὲ τίτλο «Πρῶτες ἀνακοινώσεις γιὰ τὴ σπορὰ τοῦ ἐαροποιημένου σταριοῦ στὰ συλλογικὰ καὶ κρατικὰ ἀγροκτήματα, τὸ 1932»[6] δίνει μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ τί ἦταν αὐτὴ ἡ μέθοδος. Τὸ ἄρθρο γράφτηκε ὅταν ἀκόμα τὴν ἐπεξεργαζόταν. Ὁ Λυσένκο κάνει ἐκτιμήσεις σ' αὐτὸ γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐαροποίησης μὲ βάση ἀναφορὲς ἀπὸ 59 συλλογικὰ ἢ κρατικὰ ἀγροκτήματα. Αὐτὰ τὰ ἀγροκτήματα εἶχαν πάρει εἰδικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐαροποίηση καὶ πολλὰ ἐρωτηματολόγια διαφόρων τύπων, ποὺ οἱ πρόεδροί τους καὶ οἱ γεωπόνοι τους ὄφειλαν νὰ τὰ συμπληρώσουν καὶ νὰ τὰ ἐπιστρέψουν. Τὰ ἐρωτηματολόγια ἀναφέρονταν μόνο στὰ οὐσιώδη στοιχεῖα: ἡ ἔκταση τῆς ἐπιφάνειας ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ σπορὰ μὲ ἐαροποιημένους σπόρους καὶ τὸ ποσοστὸ τῆς αὔξησης τῶν ἀποδόσεων. Αὐτὰ ἦταν τὰ βασικὰ στοιχεῖα στὰ ὁποῖα ὁ Λυσένκο στήριζε τὶς ἀνακοινώσεις του. Ἀργότερα, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἐφαρμόστηκε σὲ χιλιάδες συλλογικὰ ἀγροκτήματα καὶ πάνω στὰ στοιχεῖα ποὺ ἔδωσαν αὐτὰ τὰ ἐρωτηματολόγια, ἔγιναν οἱ ἐντυπωσιακὲς ἐπίσημες ἀνακοινώσεις γιὰ τὰ ἑκατομμύρια κιλὰ στάρι ποὺ ἡ ἐαροποίηση ἔδωσε στὴ χώρα.

Ὅμως, ποτὲ δὲν προσδιορίστηκαν στοιχεῖα σύγκρισης, ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν κάποια στατιστικὴ ἐπεξεργασία. Πουθενὰ δὲν ἀναφέρονταν οἱ πιθανὲς διαφορὲς γονιμότητας ἀνάμεσα στὶς ἐκτάσεις ποὺ εἶχαν σπαρεῖ μὲ ἐαροποιημένους σπόρους καὶ στὶς ἐκτάσεις ποὺ σπέρνονταν μὲ σπόρους ἐλέγχου. Στὰ περισσότερα κολχὸζ δὲν ὑπῆρχε εἰδικευμένο προσωπικὸ γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῶν πειραμάτων. Ὁ πρόεδρος δὲν εἶχε καμιὰ εὐθύνη γιὰ τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ ἔδινε στὸ ἐρωτηματολόγιό του, ποὺ ἦταν ἄλλωστε ἕνα ἀνάμεσα σὲ δεκάδες παρόμοια σχεδόν, ποὺ ἔπρεπε νὰ συμπληρώσει γιὰ διάφορους ὀργανισμούς. Κι ὅμως, παρὰ τὸ θόρυβο ποὺ γινόταν γιὰ τὴν ἐαροποίηση, παρὰ τὴν προπαγάνδα, παρὰ τὴν ἔκκληση «γιὰ ἀγώνα ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐαροποίησης» — ποὺ ἐξομοιώνονταν μὲ τοὺς κουλάκους — οἱ πε-

6 «Biulleten Yarovizatsii» (1932), ἀρ. 2-3.

ρισσότεροι πρόεδροι τῶν κολχόζ, οἱ περισσότεροι γεωπόνοι, ἀνέφεραν στὰ ἐρωτηματολόγιά τους πολὺ μικρὲς αὐξήσεις τῶν ἀποδόσεων. Τὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα, ὡς συνήθως, ἀποσιωπήθηκαν. Ἂν καὶ ἡ τέτοια μέθοδος συνολικοῦ ὑπολογισμοῦ δὲν ἔδινε καμιὰ ἐγγύηση ἀξιοπιστίας, τροφοδότησε πλουσιότατα μιὰ διαφημιστικὴ προπαγάνδα, μὲ βαρύγδουπες φράσεις, ὅπως : « Ἀπὸ χιλιάδες κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτήματα ἔρχονται ἀναφορὲς ποὺ βεβαιώνουν... », « Πειράματα πάνω στὴν παραγωγὴ ἑκατοντάδων κρατικῶν ἀγροκτημάτων δείχνουν περίτρανα ὅτι... » κλπ., κλπ.

Θὰ ἀναφέρουμε ἕνα πρόσφατο παράδειγμα, ποὺ δείχνει τὶς ἀτέλειες αὐτῆς τῆς μεθόδου. Σὲ μιὰ δημοκρατία τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, υἱοθετήθηκε ὁ ψεκασμὸς ἀπὸ ἀεροπλάνα μὲ ὑπερφωσφοροῦχα διαλύματα. Ὑποτίθεται πὼς τὸ φύλλωμα θ' ἀπορροφοῦσε τὸν φωσφόρο. Σύμφωνα μὲ μιὰν ἀναφορὰ τοῦ Ἰνστιτούτου Βάμβακος, ὁ ψεκασμὸς βοήθησε στὴν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης κατὰ ἀρκετὰ καντάρια στὸ ἑκτάριο, σ' ὁλόκληρη τὴ Δημοκρατία. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ πραγματικὴ συνολικὴ παραγωγὴ στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἔμεινε ἡ ἴδια. Ὅπως ἔδειξε ἡ ἔρευνα μιᾶς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, ὁ ὑπολογισμὸς τῆς αὔξησης τῶν ἀποδόσεων εἶχε γίνει μὲ τὴ μέθοδο τῶν ἐρωτηματολογίων. Οἱ ὑπεύθυνοι τῆς παραγωγῆς τὰ εἶχαν συμπληρώσει ὅπως τοὺς ἄρεσε, ξέροντας πὼς κανεὶς δὲν θὰ ἔμπαινε στὸν κόπο νὰ τὰ ἐπαληθεύσει. Ἡ μέθοδος τῶν ἐρωτηματολογίων δίνει πάντοτε τέτοια ἀποτελέσματα σὲ συνθῆκες ἔξαλλης προπαγάνδας καὶ « ἄνωθεν » πιέσεων.

Αὐτὸ δείχνει καὶ ἡ ὅλη ἱστορία τῶν μέτρων ποὺ πρότεινε ὁ Λυσένκο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐαροποίησης μέχρι σήμερα. Μιὰ αὐστηρὴ κριτικὴ τῆς μεθόδου τῶν ἐρωτηματολογίων ὑπάρχει στὸ λόγο τοῦ Λιζίτσιν, στὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ 1936 [7].

Οἱ νέες ποικιλίες

Τὸ δεύτερο μεγάλο γεγονὸς στὴν καρριέρα τοῦ Λυσένκο ἔ-

[7] Στὸ « Spornye Voprosy Genetikii » i Selektsii (ΛΠΑΓΕ, 1937), σ. 162, 163.

γινε τὸ 1935. Δημοσιεύτηκε τότε στὸ περιοδικὸ «Γιαροβιζάτσιγια»[8] καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τὸ ἀκόλουθο τηλεγράφημα τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ὀδησσοῦ, πρὸς τὸν Γιάκοβλεφ, ὑπεύθυνο τοῦ ἀγροτικοῦ τμήματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚ, στὸν κομισάριο τῆς Γεωργίας Τσερνὸφ καὶ στὸν πρόεδρο τῆς ΛΠΑΓΕ Μουράλοφ:

Χάρη στὴν ὑποστήριξη ποὺ μᾶς προσφέρατε, κατορθώσαμε νὰ τηρήσουμε τὴν ὑπόσχεσή μας καὶ νὰ δημιουργήσουμε μὲ ὑβριδώσεις, μέσα σὲ δυόμισυ χρόνια, μιὰ ποικιλία ἀνοιξιάτικου σταριοῦ γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Ὀδησσοῦ, ποὺ ὡριμάζει ταχύτερα καὶ εἶναι πιὸ ἀνθεκτικὴ ἀπὸ τὴν περιφερειακὴ ποικιλία «Λούτεσενς 062». Πετύχαμε τέσσερεις νέες ποικιλίες καὶ διαθέτουμε 50 ὡς 80 κιλὰ σπόρων ἀπὸ τὴν κάθε μιά. Οἱ ἐργασίες αὐτὲς θέτουν τὸ θέμα τῆς ἀναθεώρησης τῶν ἐπιστημονικῶν βάσεων τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας τῶν αὐτογονιμοποιούμενων φυτῶν. Καταλήξαμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐπαναλαμβανόμενη αὐτογονιμοποίηση ὁδηγεῖ στὸν ἐκφυλισμὸ πολλῶν ποικιλιῶν καλλιεργούμενων φυτῶν. Ἐπεξεργαζόμαστε μιὰ μέθοδο ποὺ θὰ προλαβαίνει αὐτὰ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναλαμβανόμενης αὐτογονιμοποίησης, μὲ τὴν παραγωγὴ ἐκλεκτῶν σπόρων ἀπὸ γονιμοποιήσεις διασταυρωμένων ποικιλιῶν. Οἱ ἐκφυλισμένες ποικιλίες θὰ ἀνανεωθοῦν βιολογικά... Ὑποσχόμαστε νὰ σᾶς ὑποβάλουμε, ἀνάμεσα στὶς 20 Ἰουνίου 1935 καὶ στὶς 20 Ἰουλίου 1936, τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀποδείχνουν τὴν ἀποτελεσματικότητα στὴν πράξη αὐτῆς τῆς ἀνανέωσης τῶν ποικιλιῶν. Ταυτόχρονα θὰ κάνουμε ὅλες τὶς ἀναγκαῖες προκαταρκτικὲς ἐνέργειες γιὰ τὴ γρήγορη υἱοθέτηση αὐτοῦ τοῦ μέτρου ἀπὸ τὰ κρατικὰ καὶ τὰ κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτήματα. Οἱ θεωρητικές μας παραδοχές, ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀποδειχθεῖ ἔμπρακτα, δικαιολογοῦν ἀπόλυτα τὴν πίστη μας στὴν τεράστια ἀποδοτικότητα τῆς πρακτικῆς τῆς ἀνανέωσης τῶν σπόρων τῶν αὐτοαναπαραγόμενων ποικιλιῶν. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔχει πάρει ἀπόλυτη προτεραιότητα στὸ πρόγραμμα τοῦ Ἰνστιτούτου... Ἐλπίζουμε ὅτι θὰ συνεχίσουμε νὰ ἐπωφελούμεθα ἀπὸ τὶς ὁδηγίες σας καὶ τὴν ὑποστήριξή σας στὶς νέες μας προσπάθειες...

Τὸ τηλεγράφημα ὑπογραφόταν ἀπὸ τὸν Λυσένκο, τὸν Στεπανένκο, διευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου, τὸν γραμματέα τῆς κομματικῆς ἐπιτροπῆς Κιριτσένκο καὶ τὸν πρόεδρο τῆς ἐργατικῆς ἐπιτροπῆς Λεμπεντέφ.

8 Ἀρ. 1 (1935).

Τὸ τηλεγράφημα εἶχε ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ἐντυπωσιάσει, νὰ δημιουργήσει ψυχολογικὸ κλίμα : δὲν ὑπῆρχε κανένας λόγος γιὰ τέτοιες ἐπείγουσες ἀνακοινώσεις, ἕνα ἁπλὸ γράμμα ἦταν ὑπεραρκετό. Τὰ σχετικὰ μὲ τὶς νέες ποικιλίες ἦταν καθαρὲς καυχησιολογίες. Γιὰ νὰ ἀναγνωριστεῖ καὶ νὰ εἰσαχθεῖ στὴ γεωργία μιὰ νέα ποικιλία, ἀπαιτεῖται, ἐξ ὁρισμοῦ, μιὰ δοκιμαστικὴ περίοδος τριῶν ἐτῶν ἀπὸ κρατικὴ ὑπηρεσία. Ὁ Λυσένκο ἔστειλε τὸ τηλεγράφημα γιὰ νὰ ὑποβληθοῦν στὸν καθιερωμένο ἔλεγχο οἱ ποικιλίες του, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἀνέφερε δὲν στηρίζονταν σὲ καμιὰ στατιστικὴ ἀνάλυση. Ἀργότερα, ὅπως εἶναι γνωστό, αὐτὲς οἱ « ποικιλίες » ἀπορρίφθηκαν μετὰ τὶς δοκιμές. Τρεῖς ἀπορρίφθηκαν στὸν ἴδιο τὸ χρόνο τῆς ὑποβολῆς τους, τὸ 1935, καὶ μόνο μία, ἡ 1163, ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται, χάρη στὴν ἐπιμονὴ τοῦ Λυσένκο, τὸ 1936. Ἀλλὰ κι αὐτὴ δὲν ἔδωσε τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα. Στὸ τέλος τοῦ 1936, οἱ σπουδαιότεροι σοβιετικοὶ εἰδικοὶ τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας, ὁ Κονσταντίνοφ, ὁ Λιζίτσιν καὶ ὁ Κοστόφ, ἔγραφαν σὲ μιὰ κοινὴ ἀνακοίνωσή τους :

Ὁ σπόρος 1163 εἶναι πολὺ ἀμυλώδης καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Λυσένκο, δίνει ψωμὶ πολὺ φτωχό. Αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα ὁ Λυσένκο ὑποσχέθηκε πὼς θὰ τὰ διορθώσει πολὺ σύντομα. Ἐπιπλέον, αὐτὴ ἡ ποικιλία δὲν ἀντέχει καθόλου στὴν ἐρυσίβη τῶν σιτηρῶν[9]. Παίρνοντας ὑπόψη τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ποικιλία δὲν εἶναι ἀκόμα ἕτοιμη κι ὅτι δὲν ἔχει ὑποβληθεῖ στὸν εἰδικὸ κρατικὸ ἔλεγχο, γεννιέται φυσιολογικὰ τὸ ἐρώτημα, γιατί μιὰ ποικιλία ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμα ἐγκριθεῖ διαδόθηκε τόσο πολύ ; Πολὺ δύσκολα θὰ κατορθώσουμε νὰ παράγουμε σπόρους καλῆς ποιότητας σ' ὅλη τὴ χώρα, ἂν ποικιλίες ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμα ἕτοιμες, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμα δοκιμασμένες, ποὺ δὲν μποροῦν κὰν νὰ ὀνομάζονται ἐπίσημα « ποικιλίες », εἰσάγονται μὲ τόση σπουδὴ καὶ αὐθαιρεσία στὴν παραγωγή[9α].

Ὅπως ἦταν φυσικό, ἡ νέα ποικιλία ἀποδείχθηκε χειρότερη ἀπὸ τὶς παλιὲς καὶ γρήγορα ἐγκαταλείφθηκε. Αὐτὸ ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶχε ἐμφανιστεῖ σὰν καταπληκτικὴ ἀνακάλυψη δὲν ἦταν παρὰ μπλόφα. Ὅμως, ἐπὶ τρία ἢ τέσσερα χρόνια οἱ μεγάλες ἐ-

9 Ἐρυσίβη τῶν σιτηρῶν, ἡ γνωστὴ μὲ τὴν κοινὴ ὀνομασία « σύρικας » ἀρρώστια ποὺ προσβάλλει τὰ σιτηρά. (Σημ. Μετ.).
9α « Sotsrekonstruktsiya Selskovo Khozyaistva » (1936), ἀρ. 10 : 128.

φημερίδες εἶχαν δημιουργήσει τόσο θόρυβο γύρω ἀπὸ αὐτήν, ὥστε ὁ Λυσένκο πολὺ σύντομα ἄρχισε νὰ θεωρεῖται μεγάλος καινοτόμος στὰ θέματα τῆς παραγωγῆς νέων ποικιλιῶν. Ταυτόχρονα, οἱ ἀπίστευτες προτάσεις τοῦ Λυσένκο, ποὺ ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τῶν προϊόντων τῶν διασταυρώσεων μποροῦσε νὰ γίνεται ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας γενεὰ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ διαχωρισμὸ ποὺ πραγματοποιεῖται στὶς ἑπόμενες γενεές, δημιούργησαν μεγάλη σύγχυση στὴν πειραματικὴ ἔρευνα. Μόνο μετὰ πολλὰ χρόνια ἔγινε δυνατὸ ν' ἀποδειχτεῖ πόσο λαθεμένη ἦταν αὐτὴ ἡ μέθοδος καὶ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς καλλιεργητές.

Ἡ «ἀνανέωση» τῶν ποικιλιῶν

Ἡ ὑπόσχεση νὰ υἱοθετηθεῖ μιὰ «θεωρητικὰ δυνατὴ» ἂν καὶ «πρακτικὰ ἀναπόδεικτη ἀκόμα» μέθοδος ἀνανέωσης τῶν αὐτογονιμοποιούμενων σπαρτῶν — μὲ διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τῆς ἴδιας ποικιλίας — ἀπεδείχθη μιὰ πολὺ σοβαρότερη περίπτωση. Ἡ ἐπαλήθευση τῆς ἀποδοτικότητας αὐτῆς τῆς καθαρὰ θεωρητικῆς κι ἀπόλυτα ἀνεδαφικῆς ἄποψης ἀπαιτοῦσε πολὺ χρόνο καὶ κόπο. Γι' αὐτό, ἀπ' τὸ 1936 κιόλας, ὁ Λυσένκο εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ, τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς μεθόδου «τουλάχιστο σὲ 50 - 70 000 συλλογικὰ νοικοκυριά», μ' ἄλλα λόγια τὴν ἀπασχόληση σ' αὐτὴν περὶ τοὺς 800 000 κολχόζνικους[10]. Σημειώνουμε ὅτι τὰ αὐτογονιμοποιούμενα φυτὰ ὑπάρχουν στὴ φύση ἐδῶ κι ἑκατομμύρια χρόνια, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκφυλιστεῖ.

Οἱ Βαβίλοφ, Κονσταντίνοφ, Λιζίτσιν καὶ ἄλλοι ἀξιόλογοι εἰδικοὶ τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας ἐναντιώθηκαν στὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς μεθόδου, ἀλλὰ ὁ Λυσένκο ἦταν ἀμετάπειστος. Ἀπαιτοῦσε νὰ ὑποβληθοῦν σὲ διασταυρούμενη φυσικὴ γονιμοποίηση ὅλα τὰ αὐτογονιμοποιούμενα φυτά. Ζητοῦσε μὲ ἐπιμονὴ νὰ εὐνουχιστοῦν ὅλα τὰ σιτηρά, δηλαδὴ χιλιάδες ἐργάτες, ἐφο-

10 Στὸ «Spornye Voprosy Genetikii i Selektsii» (ΛΠΑΓΕ, 1937), σ. 56-57.

διασμένοι μὲ μικρὲς λαβίδες, νὰ γυρίζουν τὰ χωράφια καὶ νὰ τραβοῦν τοὺς ἀνθῆρες ἀπὸ τὰ στάχυα. Σ' αὐτὰ τὰ στάχυα ἡ γονιμοποίηση θὰ γινόταν μετά, μὲ τὴ γύρη τῶν κοντινῶν φυτῶν τῆς ἴδιας ποικιλίας, φερμένη μὲ τὸν ἀέρα (καὶ μὲ ἀναπότρεπτη τὴν ἐπικονίαση καὶ ἀπὸ ἄλλες ποικιλίες). Ἔτσι, ὑποτίθεται, ὁλόκληρη ἡ παραγωγὴ τῶν σπόρων θὰ ἀνανεωνόταν. Ἡ μόνη ἐγγύηση ἐπιτυχίας τοῦ ἐγχειρήματος ἦταν τὰ τσιτάτα ἀπὸ τὸν Ντάρβιν. Ὅλοι ὅσοι κατέκριναν αὐτὴ τὴ μέθοδο χαρακτηρίζονταν σὰν ἀντιδαρβινικοί (ἡ ρετσινιὰ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων ἦταν ἕνα μέρος τῆς ἐπιτυχίας). Πρὶν ἀκόμα υἱοθετηθεῖ ἡ μέθοδος ἔγινε ἀντικείμενο εὐρύτατης δημοσιότητας. Ὁ Γιάκοβλεφ — ὑπεύθυνος τοῦ ἀγροτικοῦ τμήματος τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚ — ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ζητήσει, στὴν εἰσήγησή του τοῦ 1937 γιὰ τὴν ἀναδιάρθρωση τῶν ποικιλιῶν, νὰ δίνεται στὸν Λυσένκο ἡ ἴδια ἀποζημίωση κατὰ ἐκτάριο σπαρμένο μὲ «ἀνανεωμένους» σπόρους, μ' ἐκείνην ποὺ δινόταν στοὺς δημιουργοὺς νέων περιφερειακῶν ποικιλιῶν — ἐξομοιώνοντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴ διασταύρωση ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τῆς ἴδιας ποικιλίας μὲ τὴ δημιουργία νέων ποικιλιῶν. Τὸ 1938 καὶ τὸ 1939 ἡ ἀποδοτικότητα τῆς μεθόδου προσδιορίστηκε μὲ τὸ συνηθισμένο τρόπο. Ἡ μέθοδος τῆς ἐκτίμησης μὲ βάση τὸ ἐρωτηματολόγιο ἔδωσε θετικὲς ἀπαντήσεις, ἐνῶ οἱ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὲς δοκιμασίες τῶν πειραματικῶν σταθμῶν, ἀρνητική. Ἀλλὰ ἡ πολύπλοκη διαδικασία καὶ ἡ ἔλλειψη οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητας ὁδήγησαν, τελικά, στὴν ἐγκατάλειψη αὐτῆς τῆς τεχνικῆς.

Διασταύρωση ἐντὸς τῆς ἴδιας ποικιλίας

Ἀκόμα πιὸ ἀνεδαφικὴ ἀποδείχτηκε ἡ μέθοδος ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴ φυσικὴ γονιμοποίηση ποικιλιῶν τοῦ ἴδιου εἴδους, ποὺ περιγράφουμε πιὸ πάνω, σὲ δημητριακὰ ἑτερόγαμα, ὅπως ἡ σίκαλη. Σύμφωνα μὲ τὸν Λυσένκο, ἡ τέτοιου εἴδους φυσικὴ γονιμοποίηση δὲν δημιουργοῦσε ὑβρίδια, ἀλλὰ προκαλοῦσε, μὲ τὴ διεγερτικὴ ἐπίδραση τῆς ξένης γύρης, ἀνάπτυξη τῆς ἀποδοτικότητας τῆς γονιμοποιημένης ποικιλίας.

Σ' ἕνα βιβλίο γραμμένο ἀπὸ τὸν Ντολγκούσιν, ἕναν ἀπὸ τοὺς

στενότερους συνεργάτες τοῦ Λυσένκο, ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1949, περιγράφεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο αὐτὴ ἡ « ἀνακάλυψη » :

Οἱ δοκιμὲς τῆς διασταύρωσης ἀνάμεσα στὶς χειμερινὲς ποικιλίες σίκαλης ποὺ πραγματοποιήθηκαν σὲ πολλοὺς πειραματικοὺς σταθμοὺς καί, στὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, στὸν πειραματικὸ σταθμὸ τῆς ΛΠΑΓΕ Γκόρκι - Λένινσκιε, εἶναι ἀρκετὰ γνωστές. Ἡ μεθοδολογία στὴν ὁποία βασίζονται αὐτὰ τὰ πειράματα διαφέρουν μόνο σ' ἕνα σημεῖο ἀπὸ τὰ πειράματα ποὺ γίνονται στὸ στάρι, στὸ ὅτι ἐπειδὴ ἡ σίκαλη εἶναι φυτὸ ἑτερόγαμο, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ὑποστεῖ εὐνουχισμό. Διάφορες ποικιλίες σίκαλης, σπαρμένες σὲ γειτονικοὺς ἀγρούς, γονιμοποιήθηκαν μὲ διασταύρωση, ὅταν, στὴν περίοδο τῆς ἄνθησης, νέφη ἀπὸ γύρη διέσχισαν ὁλόκληρη τὴ φυτεμένη περιοχή. Οἱ σπόροι ἀπὸ κάθε ἀγρὸ μαζεύτηκαν χωριστά, κατόπιν ξανασπάρθηκαν καὶ μετὰ πάλι τὸ ἴδιο, συνέχεια ἐπὶ δέκα γενεές.

Σπάρθηκαν ἐπίσης, γιὰ σύγκριση, ἐκλεκτοὶ σπόροι καθαρῶν ποικιλιῶν, ποὺ δὲν εἶχαν ὑποβληθεῖ προηγούμενα σὲ διασταύρωση μὲ φυσικὴ γονιμοποίηση. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑπῆρχαν κάθε χρόνο ἐκτάσεις σπαρμένες μὲ διάφορες ποικιλίες. Ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς προέρχονταν ἀπὸ σπόρους ποὺ ἀνῆκαν σὲ καθαρὲς σειρὲς κι ἄλλες ἀπὸ σπόρους ποὺ εἶχαν παραχθεῖ ἀπὸ συνεχεῖς διασταυρώσεις, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, μὲ φυσικὴ γονιμοποίηση. Τὰ πειράματα ἀπέδειξαν ὅτι αὐτοὶ οἱ σπόροι εἶχαν, σὲ μιὰ περίοδο δέκα ἐτῶν, ἀπόδοση ὑψηλότερη κατὰ ἕνα ὡς τρία καντάρια, σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἀπόδοση τοῦ σπόρου ἐλέγχου. Παρατηρήθηκε ἐπίσης, ὅτι οἱ περισσότερες ποικιλίες διατήρησαν τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικά τους, παρ' ὅλο ποὺ εἶχαν γονιμοποιηθεῖ μὲ γύρη ἀπὸ ἄλλες ποικιλίες.

Τὰ πειράματα ποὺ ἐγκαινίασε ὁ Λυσένκο τὸ 1936 - 1937 μὲ τὴ σίκαλη εἶναι δυνατὸ νὰ καταλήξουν στὴν κατάργηση τοῦ νόμου ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ νὰ ὑπάρχει μιὰ ἄσπαρτη ζώνη ἑνὸς χιλιομέτρου ἀνάμεσα στὶς φυτεῖες κάθε διαφορετικῆς ποικιλίας σίκαλης. Αὐτὸς ὁ καθαρὰ μεντελικὸς νόμος, ἔβλαψε σημαντικὰ τὴν παραγωγὴ τῶν σπόρων σίκαλης. Ἀπαγορεύτηκε ἡ παραγωγὴ σπόρων σὲ ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκοὺς ἀγρούς, μόνο γιατὶ κάπου ἐκεῖ κοντὰ καλλιεργοῦσαν μιὰ διαφορετικὴ ποικιλία σίκαλης καὶ ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος τῆς ἐπικονίασης τοῦ γειτονικοῦ ἀγροῦ μὲ τὴ γύρη αὐτῆς τῆς ποικιλίας [11].

Ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ « μέθοδος » δὲν ἔκανε τὸ θαῦμα ποὺ ὑ-

11 « Mitchurinskie Printsipy Selektsii i Semenovodstva Kulturnykh Rasteniy » (1949), σ. 22-23.

ποσχόταν. Ὅπως ἦταν φυσικό, πραγματοποιήθηκαν ὑβριδώσεις ἀνάμεσα στὶς διάφορες ποικιλίες, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν εἶναι δυνατὴ ἡ καλλιέργεια καθαρῶν ποικιλιῶν, στὶς ὁποῖες βασίζεται ἡ παραγωγὴ μὲ σπόρους. Ποικιλίες μολύνθηκαν μὲ τὴν ἐπικονίαση κι ἐξαφανίστηκαν. Ἡ μέθοδος αὐτή, ποὺ ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται τὸ 1948, ἐγκαταλείφθηκε μετὰ μερικὰ χρόνια. Ἀκόμα κι ὁ Γιοῦρεφ, ποὺ ὑποστήριζε πάντοτε τὸν Λυσένκο, παρατηροῦσε στὸ ἄρθρο του «Ἡ πρακτικὴ τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς παραγωγῆς σπόρων γιὰ δημητριακά»[12], ὅτι ἡ ἐλεύθερη ἐπικονίαση ἀνάμεσα σὲ διαφορετικὲς ποικιλίες ὁδηγοῦσε στὴν ἐξαφάνιση τῶν ποικιλιῶν καὶ στὴ μείωση τῶν ἀποδόσεων. Ἑπομένως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴν παραγωγὴ σπόρων.

Ἡ θερινὴ καλλιέργεια τῆς πατάτας

Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἡ πρόταση τοῦ Λυσένκο νὰ καλλιεργηθοῦν πατάτες τὸ καλοκαίρι στὰ νότια τῆς ΕΣΣΔ, ὥστε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἡ μείωση τῆς παραγωγῆς τῆς πατάτας, εἶχε τραβήξει ἰδιαίτερα τὴν προσοχή. Ἡ ἀρρώστια τῆς ἀναπαραγόμενης βλαστικὰ πατάτας ἔφερνε τὴ μείωση τῆς παραγωγῆς καὶ προκαλοῦσε μεγάλη οἰκονομικὴ ζημιὰ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Εἶχε πιὰ ἀναντίρρητα διαπιστωθεῖ, ὅτι ἡ ἀρρώστια αὐτὴ ὀφείλεται σὲ κάποιον ἰὸ ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ τὰ χρόνια στοὺς κλώνους τῆς ἀναπαραγόμενης βλαστικὰ πατάτας.

Τὸ 1934, ὁ Λυσένκο πρότεινε μιὰν καινούργια ἑρμηνεία αὐτῆς τῆς μείωσης τῆς παραγωγῆς, ποὺ στηριζόταν ὅμως μόνο σ' ἀφηρημένες παρατηρήσεις. Κατὰ τὴ γνώμη του, τὸ κακὸ προερχόταν ἀπὸ τὴ «φασικὴ γήρανση» τῶν φυμάτων, ποὺ συντελεῖται στὴ διάρκεια τῆς ὡρίμανσης, ὅταν τὸ καλοκαίρι εἶναι πολὺ ζεστό. Ἂν φυτεύαμε πατάτες τὸ καλοκαίρι, τὰ φύματα θὰ διαμορφώνονταν στὶς δροσερὲς μέρες τοῦ φθινόπωρου. Αὐτὸ θὰ ἀπέτρεπε τὴν ἀσθένεια, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὴ γνώμη τοῦ Λυσένκο, ὁ ὁποῖος ἔτσι ἀπέρριπτε, χωρὶς καμιὰν ἐπαλήθευση, τὴν ἴωση σὰν αἰτία της.

12 «Selskoe Khozyaistvo», 6 Αὐγούστου 1954.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ, ὅτι ἡ πρωτοτυπία αὐτῆς τῆς μεθόδου εἶναι ἀρκετὰ συζητήσιμη. Στὶς μεσογειακὲς χῶρες καλλιεργοῦν πατάτες τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ πρωτοῆρθαν ἀπὸ τὴν Ἀμερική, τὸν 16ο αἰώνα. Ἀποφεύγεται ἔτσι τὸ μούχλιασμα πρὶν ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τῶν φυμάτων ποὺ προορίζονται γιὰ φύτευση.

Ἐπίσης, τὰ ἐγχειρίδια τοῦ 19ου αἰώνα ἀναφέρουν αὐτὴ τὴ μέθοδο [13]. Τὸ ἄρθρο ποὺ ἀφιέρωσε ὁ Λίννικ στὴν ἱστορία τῆς πατατοκαλλιέργειας, δίνει ἀνάλογες πληροφορίες καὶ ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἡ θερινὴ καλλιέργεια τῆς πατάτας συνηθιζόταν, ἀπὸ πολὺν καιρό, στὶς κάτω ὄχθες τοῦ Δνείπερου.

Πάντως τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἐκεῖ. Ἂν ἡ πρόταση τοῦ Λυσένκο εἶχε βοηθήσει νὰ καταπολεμηθεῖ ἡ ἀρρώστια, τὸ θέμα τῆς προτεραιότητας δὲν θὰ εἶχε σημασία. Ἀντίθετα, στὴν πραγματικότητα αὐτὲς οἱ λαθεμένες ἀπόψεις καθυστέρησαν τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀρρώστιας. Οἱ ὑψηλότερες ἀποδόσεις ποὺ παρατηρήθηκαν τὸ 1934 καὶ 1935 σὲ περιορισμένες ἐκτάσεις, ἦταν ὁλότελα τυχαῖες. Κανένας σοβαρὸς ἀπολογισμὸς τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν δοκιμῶν αὐτῶν ποτὲ ὥς σήμερα δὲν δημοσιεύτηκε. Ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ ὑλικὸ γιὰ τὴ διαφήμιση καὶ τὴν ἐκλαΐκευση τῆς καλοκαιρινῆς καλλιέργειας τῆς πατάτας βασίζεται ἀποκλειστικὰ σὲ προπολεμικὰ στοιχεῖα κ' εἶναι ἀδύνατο νὰ προμηθευτεῖ κανεὶς ἕνα στοιχειώδη ἔστω σοβαρὸ οἰκονομικὸ ἀπολογισμὸ πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ὁ τύπος τοῦ κλίματος πολλῶν νότιων περιοχῶν τῆς ΕΣΣΔ (ξηρασία κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ καλοκαιριοῦ) δὲν εἶναι εὐνοϊκὸς γιὰ τὴν καλοκαιρινὴ καλλιέργεια τῆς πατάτας, ὅπως, τελικά, ὅλοι τὸ παραδέχτηκαν, ἐνῶ, ἐξάλλου, ἡ διατήρηση τῶν σπόρων μέχρι τὰ μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ παρουσιάζει δυσκολίες. Ἡ μέθοδος, ἐντέλει, δὲν χρησιμοποιήθηκε σὲ πρακτικὲς ἐφαρμογές, ἡ πιεστικὴ ὅμως καὶ ἄκαιρη υἱοθέτηση τῆς θεωρίας τοῦ Λυσένκο εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα μιὰ μεγάλη καθυστέρηση στὴ χώρα μας στὸν τομέα τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μεθόδων καταπολέμησης τοῦ ἰοῦ. Παρ' ὅλες, ὅμως, αὐτὲς τὶς ἀντιξοότητες, οἱ δικοί μας ἰολόγοι εἶναι ἐκεῖνοι

[13] Π.χ., A. E. P. de Gasparin, « Cours d' Agriculture » (Paris, Bureau de la Maison rustique, 1848), τ. 4ος, κεφ. XII.

πού πρῶτοι στὸν κόσμο ἔλυσαν τὸ πρόβλημα τῆς διάγνωσης τῶν προσβεβλημένων φυμάτων.

Σήμερα, στὶς περισσότερες εὐρωπαϊκὲς χῶρες ἡ μέθοδος γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἀρρώστιας βασίζεται στὴ διάγνωση τῆς παρουσίας τοῦ ἰοῦ, στὴν ἐπιλογὴ τῶν μὴ προσβεβλημένων φυμάτων καὶ στὴ διάθεση καὶ πώληση ὑγιοῦς ὑλικοῦ γιὰ τὴν καλλιέργεια. Ἡ μακρόχρονη ἄγνοιά μας αὐτῶν τῶν μεθόδων καὶ ἡ ἀποδιοργάνωση τῆς πειραματικῆς ἐργασίας στὴν πατατοκαλλιέργεια (ἡ ἐφαρμογὴ τῆς βλαστικῆς ὑβρίδωσης ἔφερε ἀπότομα μείωση τοῦ ποσοστοῦ παραγωγῆς νέων ποικιλιῶν) προκάλεσαν τόσο μεγάλη ἐξάπλωση τοῦ ἰοῦ, ὥστε στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια τὸ πρόβλημα τῆς ἀσθένειας τῆς πατάτας δὲν ἦταν μόνο πρόβλημα τῶν νότιων περιοχῶν, ἀλλὰ ἔγινε καὶ τὸ πρόβλημα τῶν κεντρικῶν περιοχῶν τῆς χώρας μας.

Τὸ χειμερινὸ στάρι στὴ Σιβηρία

Ἡ σπορὰ χειμερινοῦ σταριοῦ στὴ Σιβηρία σὲ γῆ θερισμένη ἀλλὰ ὄχι ὀργωμένη, μετὰ τὴ συγκομιδὴ τῆς ἄνοιξης, πού εἶχε κάνει τόσο θόρυβο στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, κατέληξε κι αὐτὴ σ' ἀποτυχία.

Ἡ ἱστορία τῆς χειμερινῆς καλλιέργειας τοῦ σταριοῦ καὶ τῆς σίκαλης στὴ Σιβηρία εἶχε ἀρχίσει λιγάκι νωρίτερα. Τὸ Γενάρη τοῦ 1939, ἡ κυβέρνηση ἐπιφόρτισε τὴ ΛΠΑΓΕ νὰ ἐπεξεργαστεῖ σὲ διάστημα 2 - 4 ἐτῶν, ποικιλίες σταριοῦ καὶ σίκαλης πού θὰ ἄντεχαν στὴν παγωνιά, γιὰ νὰ καλλιεργηθοῦν στὴ Σιβηρία. Τὸ ἐγχείρημα δὲν ἦταν καθόλου εὔκολο, ἴσως μάλιστα στὶς τότε συνθῆκες νὰ ἦταν κι ἀπραγματοποίητο, ἡ κυβέρνηση ὅμως εἶχε πάρει στὰ σοβαρὰ τὶς ἐπανειλημμένες διαβεβαιώσεις τοῦ Λυσένκο, ὅτι ἦταν δυνατὴ ἡ δημιουργία, σὲ 2 ἢ 3 χρόνια, ἀνθεκτικῶν στὸ ψύχος ποικιλιῶν, ἂν ἀκολουθοῦσαν τὶς μέθοδές του. Τὸ περιοδικὸ « Κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Μαρξισμοῦ » ὀργάνωσε μιὰ συζήτηση πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ὁ Λυσένκο ὑποστήριξε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ πετύχει τὸ στόχο τῆς κυβέρνησης στὰ προβλεπόμενα χρονικὰ ὅρια.

Ἂν αὐτὲς οἱ ποικιλίες δὲν παραχθοῦν μέσα σὲ δύο ἢ τρία χρόνια, ἔλεγε, θὰ ἀποτύχουμε οἰκονομικά. Ποιός θὰ ἔχει τὴν εὐθύνη ; Φαντάζομαι ὅτι οὔτε ὁ μεντελισμὸς οὔτε ὁ δαρβινισμός, γενικά. Ὄχι, θὰ φταίει κυρίως ὁ Λυσένκο, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς Γεωπονικῆς Ἀκαδημίας, ὁ ἀκαδημαϊκὸς τῆς φυτοκαλλιέργειας καὶ τῆς παραγωγῆς σπόρων. Ἂν οἱ μεντελιστὲς χρησιμοποιοῦσαν τὶς γνώσεις τους γιὰ νὰ μᾶς δώσουν ἔστω καὶ μιὰ γενικὴ ἰδέα γιὰ τὸ πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ πετύχουμε, σὲ δύο ἢ τρία χρόνια, μιὰ ποικιλία σίκαλης καί, σὲ τρία ἢ πέντε χρόνια, μιὰ ποικιλία σταριοῦ, προσαρμοσμένη στὶς σκληρὲς συνθῆκες τῆς Σιβηρίας, πιστεύετε ὅτι θὰ τὴν ἀρνιόμουνα ; Τρία χρόνια δὲν εἶναι πολλά, κι ἔχει περάσει κι ὅλας ἕνας χρόνος ἀπὸ τότε ποὺ μᾶς ἔβαλαν αὐτὸ τὸ στόχο.

Ὅπως θἄπρεπε κανεὶς νὰ περιμένει, ἡ παραγωγὴ ποικιλιῶν ἀνθεκτικῶν στὸ ψύχος ἀποδείχτηκε δύσκολη. Ἀνίκανος νὰ τὴν πετύχει μὲ τὴ « μεταμόρφωση », ὁ Λυσένκο πρότεινε τὴν περίφημη μέθοδο τῆς σπορᾶς στὴ Σιβηρία χειμερινῶν — ὄχι ἀνθεκτικῶν στὸ ψύχος — ποικιλιῶν τοῦ νότου, σὲ γῆ ποὺ δὲν εἶχε οργωθεῖ μετὰ τὸ θερισμό, χωρίς, καὶ πάλι, νὰ βασίζεται σὲ κανένα πειραματικὸ δεδομένο.

Οἱ θεωρητικὲς βάσεις τοῦ σχεδίου του ἦταν ἁπλές. Καταρχήν, μὲ τὸ νὰ μὴν ὀργώνεται ἡ γῆ, διατηροῦσε, ὑποτίθεται, ἀκέραια τὴν ὑφή της, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τοῦ Βίλιαμς, ἐξασφάλιζε τὴ γονιμότητα. Κατόπιν, οἱ ρίζες τοῦ φυτοῦ θὰ ἦταν πολὺ περισσότερο προφυλαγμένες ἀπὸ τὴν παγωνιὰ ἂν φύτρωναν σὲ συμπαγὲς ἔδαφος. Δυστυχῶς, αὐτὲς οἱ θεωρίες ἀποδείχτηκαν λαθεμένες. Ἡ μέθοδος, ποὺ χρησιμοποιήθηκε σὲ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἐκτάρια, ἐγκαταλείφθηκε ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμο γιατὶ εἶχε πολὺ χαμηλὲς ἀποδόσεις καί, μερικὲς φορές, κατέληγε σὲ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς συγκομιδῆς ἀπὸ τὸν πάγο.

Ἡ ἄγνοια ἐπακριβῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴ φύση τῆς ἀντοχῆς στὸ ψύχος, ἀποδείχτηκε πολυδάπανη γιὰ τὴ χώρα μας. Ἡ χρησιμοποίηση νοτίων χειμερινῶν ποικιλιῶν στὶς συνθῆκες τῆς Σιβηρίας, χωρὶς νὰ ἔχει προηγηθεῖ μακρόχρονη ἐπιλογή, δὲν μποροῦσε νὰ καταλήξει παρὰ σὲ ἀποτυχία, καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ τυχοδιωκτικὴ προσπάθεια δὲν ἄργησε νὰ καταρρεύσει. Ἐντούτοις, οὔτε ὁ Λυσένκο, οὔτε οἱ ὀπαδοί του ἀναγνώρισαν ποτὲ τὸ λάθος τους.

Τὸ 1946, τὸ περιοδικὸ « Σοτσζεμλεντέλιε » ὀργάνωσε μιὰ δημόσια συζήτηση πάνω στὶς μέθοδες τῆς σπορᾶς, ποὺ ἔκλεισε τελειωτικὰ ὅλην αὐτὴ τὴν ἱστορία. Ἡ συζήτηση εἶχε μεγάλο ἐνδιαφέρον : οἱ ἐρευνητὲς ποὺ ἀνῆκαν σὲ ὀργανισμοὺς ποὺ διηύθυνε ὁ Λυσένκο ὑποστήριζαν τὴν ἀποδοτικότητα τῆς μεθόδου. Ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ἐργαστεῖ πρακτικὰ στὴν παραγωγὴ κατέληγαν σὲ τελείως διαφορετικὰ συμπεράσματα. Ὁ πρόεδρος ἑνὸς κολχὸζ ἔγραψε ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο « Ἀκολουθεῖστε αὐτὴ τὴ μέθοδο, δὲν θὰ ἔχετε ἀνάγκη οὔτε νὰ ἁλωνίζετε οὔτε νὰ λιχνίζετε ».

Αὐτὴ ἡ συζήτηση ἔδειξε ἀκόμα ὅτι ὑπῆρχαν, ἀνάμεσα στοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς τεχνικούς, ἄτομα ἐπιθετικά, χωρὶς ἀρχές, ἱκανὰ γιὰ κάθε εἴδους παραποίηση, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀποδείξουν τὴν ἰσχὺ ὁποιασδήποτε θεωρίας τοῦ Λυσένκο, ὅσο ἀνόητη κι ἂν ἦταν. Ὁ τύπος τοῦ κόμματος ἀναγκάστηκε ἀργότερα ν' ἀναγνωρίσει αὐτὸ τὸ γεγονός. Σὲ κύριο ἄρθρο ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ περιοδικὸ τοῦ κόμματος, μὲ τίτλο : « Οἱ ἀρχὲς τῆς ἐπιστημονικῆς δουλειᾶς », διαβάζουμε :

Συμβαίνει, ἐπίσης, νὰ καταλήγουν σὲ ἀποτυχία οἱ προτάσεις κορυφαίου ἐπιστήμονα ὅταν ἐφαρμοστοῦν στὴν πράξη, ὅμως οἱ ἐπιστημονικοὶ ἐργάτες δὲν ἔχουν πάντοτε τὸ θάρρος νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν... Ἡ πράξη ἀπόδειξε ὅτι οἱ προτάσεις [τῆς μεθόδου τοῦ Λυσένκο] εἶναι ὁλότελα ἀνεφάρμοστες στὶς κλιματικὲς συνθῆκες τοῦ Ὄμσκ καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Δυτικῆς Σιβηρίας. Ἐντούτοις, τὰ μέλη τοῦ ἰνστιτούτου γεωπονικῶν ἐρευνῶν τῆς Σιβηρίας, στὸ Ὄμσκ, γιὰ νὰ φανοῦν εὐάρεστοι στὸν Λυσένκο, κατόρθωσαν, παρὰ τὰ ὀφθαλμοφανῆ γεγονότα, νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀναπόδεικτο, μὲ βάση πειράματα ποὺ εἶχαν γίνει στὰ θερμοκήπια καὶ στοὺς ἀγροὺς τοῦ ἰνστιτούτου. Ἐπέμεναν, μάλιστα, νὰ χαρακτηρίζουν ἀντιδραστικοὺς τοὺς συνειδητοὺς ἐπιστήμονες ποὺ κοίταζαν καταπρόσωπο τὴν πραγματικότητα.

Ἀποτέλεσμα : μόνο στὴν περιοχὴ τοῦ Ὄμσκ — καὶ γιὰ πάρα πολλὰ χρόνια — δεκάδες χιλιάδες ἑκτάρια χειμερινοῦ σταριοῦ σπάρθηκαν μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο, καὶ τὸ στάρι ποὺ μαζεύτηκε δὲν εἶχε οὔτε κὰν τὸ βάρος τῶν σπόρων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν [15].

Προσθέτουμε ἁπλῶς ὅτι βρέθηκαν ἄνθρωποι τόσο πεισματάρη-

15 « Partiynaya Jizn » (1956), ἀρ. 9 : 29-30.

δες, πού ἐπέμεναν νὰ ἐφαρμοστεῖ ἡ μέθοδος στὸ σύνολο τῆς χώρας.

Τὸ ζαχαρότευτλο τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας

Μιὰ ἄλλη πολύτιμη συμβολὴ τοῦ Λυσένκο στὴ γεωργία τῆς χώρας μας, στὴν περίοδο τοῦ πολέμου, εἶχε τὸ ἴδιο ἄδοξο τέλος. Εἶχε προτείνει νὰ φυτεύονται τὸ καλοκαίρι κοκκινογούλια γιὰ παραγωγὴ ζάχαρης στὴν Κεντρικὴ Ἀσία. Ἐπέμεινε τόσο πολὺ σ' αὐτὸ τὸ σχέδιο, χωρὶς βέβαια νὰ ἔχει προβεῖ σὲ καμιὰ προηγούμενη δοκιμή, ὥστε κατόρθωσε τελικὰ νὰ ἐπιβάλει τὴν ἐφαρμογή του τὸ 1943 - 1944 σὲ δεκάδες χιλιάδες ἑκτάρια. Αὐτὸ τὸ παράλογο ἐγχείρημα ἐπαναλήφθηκε πολλὲς φορές, στὴν πιὸ ζεστὴ περίοδο ἑνὸς φοβεροῦ καλοκαιριοῦ, πάνω σὲ τεράστιες ἐκτάσεις ἀποξηραμένης γῆς. Ὅπως ἦταν φυσικό, τὰ νεαρὰ φυτὰ καταστρέφονταν κάθε φορά, παρὰ τὶς ἀντίθετες διαβεβαιώσεις τοῦ Λυσένκο, πού ἐπαναλάβαινε, στὶς ἐφημερίδες καὶ στὴ συλλογὴ τῶν ἄρθρων του πού κυκλοφόρησε τὸ 1944, ὅτι τὸ σχέδιο ἦταν πραγματοποιήσιμο [16]. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικό, ὅτι τὰ κείμενα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θερινὴ καλλιέργεια τῶν κοκκινογουλιῶν ἀφαιρέθηκαν ἀπὸ τὶς κατοπινὲς ἐκδόσεις τῶν ἔργων του.

Καλλιέργεια τῆς κορυφῆς τῶν φυμάτων τῆς πατάτας

Εἶναι γνωστὸ ὅτι, στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες μέθοδες καλλιέργειας γιὰ τὶς ὁποῖες μιλήσαμε κιόλας, ὁ Λυσένκο πρότεινε μιὰν τεχνικὴ πού στηριζόταν στὴ φύτευση μόνο τοῦ κοντινοῦ πρὸς τὸ φύμα τμήματος τῆς πατάτας, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο χρησιμοποιόταν γιὰ τροφή. Εἶναι περιττὸ νὰ ποῦμε, ὅτι στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου αὐτὴ ἡ μέθοδος ἀποδείχτηκε μερικὲς φορὲς ἀποδοτική. Ὁ Λυσένκο, σὰν πρόεδρος τῆς Γεωπονικῆς Ἀκαδημίας, εἶχε καθῆκον νὰ τὴ διαδόσει καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόσει. Τοῦ ἐ-

16 « Raboty v Dni Otetchestvennoy Voiny ».

ξασφάλισε τὸ βραβεῖο Στάλιν, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἂν ἦταν δική του ἡ ἀρχικὴ ἰδέα. Πράγματι, ἀναφέρεται τόσο στὸ βιβλίο τοῦ Πριανίσνικοφ ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1931 [17], ὅσο καὶ στὴ μαγειρικὴ τῆς Ἔλενα Μολοχόβετς: « Ἕνα δῶρο γιὰ τὴ νέα νοικοκυρά », ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1905 [18].

Σημειώνουμε ὅτι ὑπάρχουν ἀνάλογες ἀμφιβολίες γιὰ πολλὲς ἄλλες « καινοτομίες » τοῦ Λυσένκο, π.χ., τὸ κορφολόγημα τοῦ νεαροῦ φυτοῦ τοῦ μπαμπακιοῦ γιὰ νὰ περιορίζεται ἡ πτώση τῶν μπουμπουκιῶν, ποὺ περιγράφεται σ' ἕνα βιβλίο τοῦ 1896, καὶ σὲ μιὰ μπροσούρα τοῦ 1926 [19]. Ἡ ἴδια μέθοδος, ἐξάλλου, ἐφαρμόζεται ἀπὸ πολλὰ χρόνια στὶς ΗΠΑ.

Εἶναι ἀδύνατο νὰ μιλᾶμε χωρὶς ἀρκετὴ δόση πικρῆς εἰρωνείας γιὰ τὶς πρακτικὲς πλευρὲς τοῦ λυσενκοϊσμοῦ στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο. Αὐτὴ τὴν εἰρωνεία τὴ βρίσκουμε στὸν Πριανίσνικοφ, ὅταν ἐξετάζει τὶς ἀνακαλύψεις τοῦ Λυσένκο καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἡ γεωπονία ἦταν τότε σὲ « ὀμπλισένιε » [20] (φαλακρή). Εἶναι τὸ λιγότερο ποὺ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ.

Καλλιέργεια σὲ « φωλιὲς »

Τὸ πρῶτο — καὶ τὸ πιὸ δαπανηρὸ — ἀπὸ τὰ μεταπολεμικὰ ἐγχειρήματα τοῦ Λυσένκο σχετιζόταν μὲ τὴν « κατάργηση » τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στὰ ὅμοια εἴδη. Ὁ Λυσένκο ὑποστήριζε ὅτι ὁ Ντάρβιν εἶχε ἐφεύρει αὐτὴ τὴν ἔννοια ἀφοῦ διάβασε τὰ ἔργα τοῦ ἀντιδραστικοῦ Μάλθους. Δὲν ἦταν βέβαια δυνατὸ νὰ βασιστεῖ αὐτὴ ἡ θεωρία στὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ πείραμα ποὺ ἔγινε πάνω στὸ κὸκ - σαγκίζ, καὶ ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἀπόδειχνε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνταγωνισμὸς στὸ ἴδιο εἶδος. Κι ὅμως, ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Λυσένκο στηρίχτηκε σ' αὐτό. Κι ἀπ' αὐτὸ τὸ πεί-

17 « Tchastnoe Zemledelie ».

18 « Podarok Molodoy Khozyaike » (2ο μέρος), συνταγὴ ἀρ. 4029, σ. 189-190.

19 N. M. Nikiforov, « Okultivirovanie Khloptchatnika v Tachkentskom Rayone » (Τασκένδη 1896), καὶ ἡ μπροσούρα τοῦ M. Bouchouev (Glvakhlopok, 1926).

20 Λογοπαίγνιο μὲ τὶς λέξεις lichénie = ἀπαγόρευση καὶ lycét = γίνομαι φαλακρός. (Μ.Λ.).

ραμα ξεκινώντας, ἐφάρμοσε τὸ σύστημα τῆς φύτευσης σὲ « φωλιὲς » στὴ δασοκομία. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ πάλι τὴν περίπτωση δὲν ἔγινε τίποτα γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῆς θεωρίας : ἡ δημοσιότητα ἀντικατέστησε τὸ πείραμα. Τὸ κυβερνητικὸ διάταγμα γιὰ τὴ φύτευση δέντρων στὶς στέππες δημοσιεύτηκε τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1948. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1949, ὁ Λυσένκο εἶχε κιόλας ἑτοιμάσει ὁδηγίες γιὰ τὴ φύτευση σὲ « φωλιὲς» τῆς βαλανιδιᾶς καὶ ἄλλων δέντρων, περιφρονώντας ἔτσι παραδόσεις αἰώνων γύρω ἀπὸ τὴ δασοκομία.

Νά ποιές ἦταν οἱ ὁδηγίες τοῦ Λυσένκο : σ' ἕνα μικρὸ λάκκο ἔπρεπε νὰ φυτευτοῦν τριάντα ὣς σαράντα βαλανίδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἔβγαιναν τριάντα βλαστάρια. Τὰ εἴκοσι ἐννέα, σύμφωνα μὲ τὸν Λυσένκο πάντοτε, θὰ θυσιάζονταν ἱπποτικὰ — χωρὶς νὰ ἀλληλοκαταστραφοῦν — σὰν γενναῖοι στρατιῶτες, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τ' ἀγριόχορτα νὰ πνίξουν τὸ τριακοστό. Αὐτὸς ὁ καινούργιος « νόμος τῆς ζωῆς τοῦ εἴδους », ποὺ ὀνομαζόταν ἀπὸ τὸν Λυσένκο « αὐτο-εκκαθάριση », δὲν ἀρνιόταν τὴν καταστροφὴ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν βλασταριῶν στὴ « φωλιά ». Ὅμως αὐτὴ ἡ καταστροφὴ δὲν ὀφειλόταν στὸν πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν βλασταριῶν, ἀλλὰ γινόταν γιὰ τὴ δόξα τοῦ εἴδους : « Πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ, ἔγραφε, ὅτι ἡ « αὐτο-εκκαθάριση », δηλαδὴ ὁ θάνατος τῶν ἐπιμέρους φυτῶν μέσα στὴν ὁμάδα, ἐπέρχεται ὄχι γιατὶ τὰ φυτὰ εἶναι πάρα πολλά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν εἶναι πάρα πολλὰ στὸ μέλλον » [21].

Ὁ Γάλλος ἐπιστήμονας καὶ κομμουνιστὴς Μαρσὲλ Πρενάν, ἀναφέρθηκε, τὸ 1957, μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια σὲ μιὰ συζήτηση ποὺ εἶχε κάνει μὲ τὸν Λυσένκο γύρω ἀπὸ αὐτὸν τὸν νόμο :

Ἀπὸ τὸ 1948 κιόλας μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση ὅτι ὁ Λυσένκο ἀρνιόταν τὸν δαρβινικὸ « ἀνταγωνισμὸ » ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ « Λιτερατούρναγια Γκαζέτα » εἶχε δημοσιεύσει μιὰ συνέντευξή του γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα ποὺ εἶχε μεταφραστεῖ στὸ γαλλικὸ περιοδικὸ « Εὐρώπη », μαζὶ μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς ΑΠΑΓΕ. Τὸ κείμενο ἦταν τόσο ἀδύνατο, ποὺ σκέφτηκα ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ φταίει γι' αὐτὸ κάποιος ἀνίκανος δημοσιογράφος, μέχρι ποὺ ὁ Λυσένκο μοῦ τὸ ἐπανέλαβε λέξη πρὸς λέξη σὲ μιὰ συνάντηση ποὺ εἶχα μαζί του τὸ 1950.

21 « Lesnoie Khozyaistvo » (1955), ἀρ. 3 : 49.

Πῆρα τότε τὸ θάρρος νὰ τοῦ κάνω τὴν ἑξῆς ἐρώτηση : « Παραδέχομαι ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ φυτεύουμε δέντρα σὲ "φωλιές", ἴσως ἔτσι νὰ προστατεύονται καλύτερα στὴν ἀρχή. Δὲν θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ ξεριζώνουμε μερικὰ ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ; ». Ὁ Λυσένκο μοῦ ἀπάντησε : « Ὄχι » καὶ συμπλήρωσε : « Θὰ θυσιαστοῦν ὅλα γιὰ νὰ ζήσει ἕνα ἀνάμεσά τους ». « Θέλετε νὰ πεῖτε, τοῦ ἀπάντησα, ὅτι ἕνα ἀπὸ ὅλα θὰ ἐπιβιώσει καὶ τὰ ὑπόλοιπα θὰ ἀτροφήσουν ἢ θὰ χαθοῦν ; ». « Ὄχι », ἀπάντησε, « θὰ θυσιαστοῦν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ εἴδους ». Καὶ ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσει μιὰ πολύλογη καὶ ἀσυνάρτητη ἐπιχειρηματολογία, ποὺ μὲ ἄφησε κατάπληκτο μὲ τὴν « ὑλιστική » της ἑρμηνεία — οὔτε λέξη δὲ θὰ τῆς ἄλλαζε ὁ Μπερναρντὲν Ντὲ Σαὶν Πιέρ : δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς θείας Πρόνοιας [22].

Τώρα τελευταῖα, ὅμως, σὲ μιὰ συγκέντρωση πρωτοπόρων κολχόζνικων τῆς περιοχῆς τῆς Μόσχας, ὁ Λυσένκο δήλωσε ὅτι ὁ νόμος τῆς « αὐτο-εκκαθάρισης » θὰ ἔπρεπε νὰ τροπολογηθεῖ. Κι αὐτό, γιατὶ ἴσχυε μόνο γιὰ φυτὰ ποὺ βρίσκονταν σὲ ἄγρια κατάσταση. Ὅσα ἐξημερώνονται, ὅσα ἐμπιστεύονται τὸν ἑαυτό τους στὸν ἄνθρωπο, ἐγκαταλείπουν αὐτὲς τὶς συνήθειες. Γιατί νὰ « αὐτο-εκκαθαρίζονται », ὅταν ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ κάνει αὐτὴ τὴ δουλειὰ στὴ θέση τους μὲ τὶς μηχανές του ; Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς ἀτόνισε, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περίπτωση τοῦ καλαμποκιοῦ. Πραγματικά, ἂν φυτέψουμε καλαμπόκι σὲ πολὺ στενὲς φωλιὲς δὲν παράγει στάχυα.

Κι ὅμως, ὁ Λυσένκο κι ὁ Ὀλσάνσκι σ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ νόμο βάσισαν τὴ δημιουργία δασικῶν ζωνῶν γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ οἱ δασικὲς αὐτὲς φυτεῖες, ποὺ ἔγιναν σὲ τεράστιες ἐκτάσεις, ἀρνήθηκαν νὰ ὑπακούσουν στὸ νόμο τοῦ Λυσένκο καὶ τὰ τίναξαν, θύματα τῆς ἀπόρριψης τῆς θεωρίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στὸ ἴδιο εἶδος γιὰ λίγο περισσότερο νερὸ καὶ χῶρο, παρασέρνοντας μαζί τους στὸ χαμὸ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ρούβλια, καὶ μὴ δίνοντας πεντάρα στὰ ἄρθρα τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Ὀλσάνσκι, ποὺ περιέγραφαν μὲ τόσο ζωντανὰ χρώματα τὴν ἐξαιρετικὴ κατάσταση τῶν δασικῶν ζωνῶν ποὺ εἶχαν φυτευθεῖ μὲ τὸ σύστημα τῆς « φωλιᾶς »... Ὁ Κολντάνοφ, ὑφυπουργὸς τῶν

22 Τὸ ἄρθρο τοῦ Marcel Prenant πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ γαλλικὸ περιοδικὸ « La Pensée » (1957, ἀρ. 72, σ. 23-26). Μετάφρασή του δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Botanitchesky Journal » (1957), 42 (10).

Δασῶν, ἀνέβασε σὲ ἕνα δισεκατομμύριο παλιὰ ρούβλια τὶς ζημιὲς ποὺ προκάλεσε στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τοῦ Λυσένκο [23].

Στὴ σύνοδο τῶν δασοπόνων τῆς ΕΣΣΔ, τὸ 1954, ἡ ἀποτυχία τῆς μεθόδου τῆς φύτευσης « σὲ φωλιὲς » ἀναγνωρίστηκε ὁμόφωνα. Ἐντούτοις, ὁ Λυσένκο κατόρθωσε, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, νὰ καλύψει τὰ λάθη του. Ὅταν τὰ μέλη τῆς κυβέρνησης ἐπισκέφτηκαν τὸν πειραματικὸ σταθμό του, τὸ 1962 [24], τοὺς ἔδειξε, σὰν ἐπιβεβαίωση τῆς ἀξίας τῆς μεθόδου του, μιὰ ὡραία συστάδα ἀπὸ δέντρα ποὺ εἶχαν φυτευτεῖ σὲ φωλιὲς τὸ 1949. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι ὁ στόχος τοῦ 1948 δὲν ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς δασικῆς ζώνης κοντὰ στὴ Μόσχα, δηλαδὴ σὲ περιοχὴ δασοκαλλιέργειας μὲ ἰδανικὲς συνθῆκες ἐργασίας, ἀλλὰ ἡ δημιουργία δασῶν ἐκεῖ ποὺ προηγουμένως ὑπῆρχαν ξερὲς καὶ γυμνὲς στέπες. Ἡ ἐπίδειξη τοῦ Λυσένκο ἔριχνε λοιπὸν στάχτη στὰ μάτια.

Πρέπει, πάντως, νὰ σημειώσουμε, ἀκόμα μιὰ φορά, ὅτι αὐτὴ ἡ βιταλιστικὴ ἰδέα τῆς « αὐτο-εκκαθάρισης γιὰ τὸ καλὸ τοῦ εἴδους » ἦταν, σὲ γενικὲς γραμμές, πολὺ λίγο πρωτότυπη. Ἀπὸ τὸ 1923 κιόλας, ὁ πασίγνωστος ρῶσος βοτανολόγος Λιουμπιμένκο, εἶχε δημοσιεύσει ἕνα βιβλίο μὲ τίτλο « Ἄτομο καὶ κοινωνία στὸ φυτικὸ κόσμο », στὸ ὁποῖο ἔκανε παρόμοιες παρατηρήσεις γενικότερης σημασίας. Λογουχάρη ἔγραφε : « ... Τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀτόμων ποὺ πεθαίνουν ἀπὸ ἔλλειψη χώρου θυσιάζονται ὄχι γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυρότερου δέντρου, ἀλλὰ γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ δάσους στὸ σύνολό του... ».

Δὲν θὰ εἴχαμε ἴσως ἀνακαλύψει τὴν προτεραιότητα τοῦ Λιουμπιμένκο, ἂν ὁ Πρεζὲντ δὲν εἶχε ἀσκήσει, τὸ 1932, ὀξύτατη κριτικὴ στὴν ἰδέα τῆς « αὐτο-εκκαθάρισης ». Ἀναφερόμενος στὴν παραπάνω φράση, ὁ Πρεζὲντ ἔγραφε στὴ μπροσούρα γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὸ κεφάλαιο Α΄ (σημ. 4) :

Στὴν πραγματικότητα, εἶναι πολὺ μικρὴ ἡ παρηγοριὰ γιὰ τὰ ἑκατομμύρια τὰ δέντρα ποὺ πεθαίνουν, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ λογικὴ τοῦ βιταλιστῆ Λιουμπιμένκο : γιὰ νὰ διατηρήσει τὸ « ἰσχυρὸ » δέντρο, παριστάνει τὴν

23 « Botanitchesky Journal » (1958), ἀρ. 8.

24 Βλ. τὶς ἐφημερίδες τῆς Μόσχας τῆς 12 Ἰουλίου 1962.

ἀπώλεια ἑκατομμυρίων νέων φυτῶν σὰν ἕνα θαυμάσιο θάνατο γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου... Δὲ νομίζετε ὅτι οἱ σκέψεις τοῦ Λιουμπιμένκο θυμίζουν ἀπόψεις μενσεβίκων, οἱ ὁποῖοι, παρ' ὅλο ποὺ δέχονταν τὴν ὕπαρξη τῶν τάξεων καὶ τὴν πάλη τῶν τάξεων, ὑποστήριζαν ὅτι ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τὸ κεφάλαιο δὲν γινόταν γιὰ νὰ πλουτίσουν οἱ καπιταλίστες ἀλλὰ γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ ἔθνους στὸ σύνολό του ;... Δὲ σᾶς φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ « βοτανικὴ » σκέψη γιὰ κάποιο σύνολο ἀνώτερο ἀπὸ τὰ συμφέροντα κάθε ξεχωριστοῦ ἀτόμου τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, βασίζεται ὄχι σὲ δεδομένα τῆς βοτανικῆς, ἀλλὰ σὲ ἀνάλογους ἰσχυρισμοὺς τῆς ἀστικῆς τάξης ;

Ἐντούτοις, δεκαέξι χρόνια ἀργότερα, ὅταν ὁ Λυσένκο ἐξέθεσε τὶς ἴδιες ἀκριβῶς σκέψεις, γιὰ τὴ σχεδὸν συνειδητὴ « αὐτοεκκαθάριση »· τῶν φυτῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ καθαρὰ περισσότερο παράλογο τρόπο, ὁ Πρεζέντ, ξεχνώντας τὶς προηγούμενες σκληρότατες παρατηρήσεις του, ἔγινε θερμὸς ὑποστηρικτὴς καὶ προπαγανδιστὴς αὐτῆς τῆς θέσης, πού, σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, ἦταν καθαρὰ μπουρζουάδικες ἀπόψεις.

Ἡ μεταμόρφωση τῶν εἰδῶν

Ἀπὸ τὸ 1948, ἡ ἐξωφρενικὴ θεωρία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἕνα εἶδος μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ μὲ κατευθείαν ἅλμα ἀπὸ ἕνα ἄλλο εἶδος, χωρὶς ἐνδιάμεσες φάσεις, κυριάρχησε στὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο. Αὐτὴ ἡ θεωρία ὑπαγόρευσε ὁρισμένα πρακτικὰ συμπεράσματα. Σ' αὐτὴ βασίζονταν οἱ ἰδέες τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν τροφὴ τῶν φυτῶν, τὴ χρήση τῶν λιπασμάτων (τὰ βακτηρίδια ποὺ χρειαζόταν ἕνα φυτὸ φανερώνονταν διὰ μιᾶς) κι ἐπίσης γιὰ τὴ ματαιότητα τῶν συνηθισμένων μεθόδων καταπολέμησης τῆς ἀγριάδας πού, σύμφωνα μ' αὐτόν, παραγόταν αὐτόματα μέσα ἀπὸ τὰ ἥμερα φυτά.

Τὸ περιοδικὸ τοῦ Λυσένκο « Ἀγκρομπιολόγκια », προκήρυξε ἕναν ἀρκετὰ πρωτότυπο διαγωνισμὸ ἀνάμεσα στοὺς συνεργάτες τοῦ δάσκαλου : ποιὸς θ' ἀνακάλυπτε τὸν μεγαλύτερο ἀριθμὸ μεταβολῶν ; Ἀπὸ τὸ 1950 ὣς τὸ 1955, σ' ὅλα σχεδὸν τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, ὑπῆρχαν ἄρθρα ποὺ μιλοῦσαν, μὲ τὸ σοβαρότερο τρόπο, γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ σταριοῦ σὲ σίκαλη κι ἀντίστροφα, τοῦ

κριθαριοῦ σὲ βρώμη, τῶν μπιζελιῶν σὲ ἀρακά, τοῦ ἀρακᾶ σὲ φακές, τῶν λάχανων σὲ γογγύλια, τῶν πεύκων σὲ ἔλατα κλπ.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνακοινώσεις δὲν στηρίζονταν σὲ καμιὰ ἀπόδειξη, μεθοδολογικὰ ἦταν ἀστοιχείωτες καὶ κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς ἔχει ἐμπιστοσύνη. Τὸ μόνο ποὺ ζητοῦσαν οἱ συγγραφεῖς τους ἦταν νὰ φανοῦν ἀρεστοὶ στὸν Λυσένκο, νὰ ὑποστηρίξουν μὲ κάθε τρόπο τὶς θεωρίες του, νὰ σώσουν τὸν λυσενκοϊσμὸ ἀπὸ τὴν ἀνυποληψία.

Ἡ προσωπικὴ ἀντίληψη τοῦ Λυσένκο ἦταν ἀρκετὰ ἁπλή : « Μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ἔγραφε, ποὺ δὲν εὐνοεῖ ἢ εὐνοεῖ σχετικὰ ἕνα ορισμένο εἶδος, παράγονται στὸ σῶμα τοῦ φυτοῦ μόρια ἑνὸς διαφορετικοῦ εἴδους ποὺ προσαρμόζεται καλύτερα στὶς ἐπικρατοῦσες συνθῆκες. Ἀπὸ τὰ μόρια αὐτὰ δημιουργοῦνται πρόδρομα στοιχεῖα (μπουμπούκια ἢ σπόροι), ποὺ ἀναπτύσσονται σὲ ἄτομα τοῦ ἄλλου εἴδους »[25].

Αὐτὲς οἱ ἀναπόδεικτες ἑρμηνεῖες, ποὺ θὰ μποροῦσαν ὡραιότατα νὰ φιγουράρουν ἀνάμεσα στοὺς παραλογισμοὺς τῆς « φυσικῆς » φιλοσοφίας τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα, ἔφεραν σὲ πολὺ δύσκολη θέση τοὺς φιλόσοφους ἐκείνους, ποὺ μέχρι τότε εἶχαν κατορθώσει νὰ συμβιβάσουν τὶς θεωρίες τους μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Λυσένκο. Αὐτὴ ἡ ἀμηχανία ἐκδηλώθηκε, π.χ., σ' ἕνα ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ « Βαπρόσι Φιλοσόφιι »[26], τὸ ὁποῖο, παρ' ὅλο ποὺ ὑποστήριζε τὶς φανταστικὲς ἀνακαλύψεις τοῦ Λυσένκο, δὲν μπόρεσε νὰ μὴν παρατηρήσει ὅτι ἡ διαδικασία διαμόρφωσης τῶν « μορίων » ἑνὸς εἴδους στὸ σῶμα ἄλλου εἴδους, δὲν εἶχε γίνει ἀκόμα ἀντικείμενο ἀρκετῶν ἐρευνῶν καί, κατὰ συνέπεια, ἡ διαβεβαίωση τοῦ Λυσένκο δὲν μποροῦσε ν' ἀντιμετωπιστεῖ, ἐπὶ τοῦ παρόντος, παρὰ σὰν ἁπλὴ ἐπιστημονικὴ ὑπόθεση.

Φυσικά, κανένα σοβαρὸ πρόσωπο δὲν μποροῦσε νὰ πιστεύει σὲ τέτοιες μεταβολές, καὶ οἱ πολύχρονες συζητήσεις γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἀποδείξουν τὸν παραλογισμὸ μιᾶς τέτοιας ὑπόθεσης. Ἐντούτοις, ὁ Λυσένκο δὲν παραδέχτηκε ποτὲ τὴν πλάνη του. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1961, ἐπανέλα-

25 « Agrobiologiya » (1952), ἀρ. 6 : 27.

26 « O filosofskikh osnovakh biologitcheskoy teorii vida », « Voprosy Filosofii » (1957), ἀρ. 4.

δε τὴν ἄποψή του καὶ τὴν παρουσίασε σὰν σημαντικὴ κατάκτηση τῆς ὑλιστικῆς σοβιετικῆς βιολογίας. Ἐπιπλέον, στὶς 22 Μαΐου 1962, ἕνας ἀπὸ τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ὁ Φέιγκινσον, σ' ἕνα ἄρθρο του στὸ περιοδικὸ « Σέλσκαγια Ζίζν », ζητοῦσε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ κάποιον ἐπιστήμονα ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος γιατί, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ὑποστήριζε ὅτι ἦταν δυνατὸ νὰ πετύχουμε σίκαλη ἀπὸ στάρι, μετὰ ἄρχισε νὰ ἀμφιβάλλει γι' αὐτὴ τὴ δυνατότητα.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι στὴ σύνοδο τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1948, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, αὐτὲς οἱ ἰδέες γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν εἰδῶν ἐμφανίστηκαν σὰν ὁ σωστὸς δρόμος — ποὺ εἶχε ἀνακαλύψει ὁ Λυσένκο — γιὰ τὴ δημιουργία νέων, χρήσιμων, φυτῶν. Ἐντούτοις, ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ποὺ βάστηξε ἡ περιπέτεια, δὲν δημιουργήθηκε οὔτε ἕνα εἶδος ἀπὸ τὶς δεκάδες δεκάδων μεταβολὲς ποὺ ἐπιχειρήθηκαν. Μόνο γνωστὰ εἴδη παρήχθησαν μετὰ τὰ πειράματα (ἔλατα, πεῦκα, μπιζέλια, λεῦκες, κριθάρι κλπ.), καὶ μάλιστα μερικὲς ἦταν πολὺ γνωστὲς πλατιὰ καλλιεργούμενες ποικιλίες. Βέβαια, σ' αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε τίποτα τὸ ἐκπληκτικό, ἐφόσον καμιὰ καινούργια ἢ παλιὰ μορφὴ δὲν μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἡ ἐμφάνιση παλιῶν μορφῶν μπορεῖ πάντοτε νὰ ἀποδειχθεῖ μὲ τὴ βοήθεια μεθοδολογικῶν τεχνασμάτων, ἀλλ' ἦταν φυσικὰ ἀδύνατο νὰ δημιουργηθοῦν καινούργιοι τύποι μ' αὐτὲς τὶς τεχνικές.

Ἀλλὰ καὶ πάλι, παρὰ τὸν ὁλοφάνερο παραλογισμό της, αὐτὴ ἡ θεωρία δὲν ἦταν καθόλου πρωτότυπη. Στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου στὴν ἐποχὴ τοῦ Τζὼν Ρέυ, ὁ ἁπλοϊκὸς τρανσφορμισμὸς[26α] εἶχε υἱοθετήσει τὴν ἄποψη, ὅτι, κάτω ἀπὸ ὁρισμένες συνθῆκες, ἦταν δυνατὸ νὰ γεννηθεῖ ἕνα εἶδος ἀπὸ ἄλλο.

26α « Μεταμορφισμός ». Οἱ ρίζες τῆς βιολογικῆς αὐτῆς θεωρίας στην ἁπλοϊκή της μορφὴ βρίσκονται στὸν 17ο καὶ 18ο αἰώνα, μὲ κύριο ἐκπρόσωπο τὸν Τζὼν Ρέυ. Μὲ τὸν Λαμάρκ, τὸν Ντάρβιν, τὸν Χαῖκελ, στὸν 19ο αἰώνα, ἡ θεωρία αὐτὴ μπαίνει σὲ ἄλλη βάση. (Βλ. Φρανσουὰ Ζακόμπ, « Ἡ λογικὴ τοῦ ζῶντος », Ἐκδόσεις Ράππα, 1972). (Σημ. Μετ.).

Ἡ Ἀγροχημεία

Θὰ χρειαζόταν ἕνα ὁλόκληρο βιβλίο γιὰ νὰ περιγράψουμε ὅλα τὰ « ἐπιτεύγματα » τοῦ Λυσένκο, πού, τελικά, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντισταθοῦν στὴ δοκιμασία τοῦ χρόνου. Θὰ ἦταν, π.χ., πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσουμε μὲ λεπτομέρειες τὴ συμβολὴ τοῦ Λυσένκο στὶς μέθοδες χρησιμοποίησης τῶν λιπασμάτων, ὅμως ἐδῶ δὲν μποροῦμε νὰ ἀναφερθοῦμε παρὰ μόνο σὲ γενικὲς γραμμές.

Ἡ ἱστορία ἄρχισε τὸ 1950, μὲ τὴν πρόταση μιᾶς καινούργιας μεθόδου γιὰ τὴν παρασκευὴ εἰδικῶν ὀργανοχημικῶν κόκκων μὲ ἀνάμιξη, μέσα σὲ περιστρεφόμενο κύλινδρο, χούμου ἢ κοπριᾶς μὲ χημικὰ λιπάσματα. Ἐπειδὴ ἡ μέθοδος αὐτὴ δὲν ἀποδείχτηκε ἱκανοποιητική, προτάθηκε στοὺς παραγωγούς, μερικὰ χρόνια ἀργότερα, νὰ χρησιμοποιοῦν σὲ μικρὲς δόσεις ὀργανοχημικὰ μίγματα ποὺ δὲν θὰ παρασκευάζονταν μὲ περιστροφὴ σὲ κύλινδρο. Μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ αὐξάνονται οἱ ἀποδόσεις, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι ἰσχυριζόταν ὁ ἀντιδραστικὸς νόμος τῆς μειουμένης ἀπόδοσης καὶ παραγωγῆς καὶ ὁ ὄχι λιγότερο ἀντιδραστικὸς νόμος τῆς διατήρησης τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνέργειας.

Οἱ εἰδικοὶ στὰ λιπάσματα θὰ ἐνδιαφέρονται νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὴν περίφημη θεωρία τοῦ Λυσένκο, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ὁλόκληρα χρόνια, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς κατηγορηματικὲς ἀντιρρήσεις τῶν ἀγροχημικῶν, πρότεινε ἀνάμιξη ὑπερφωσφορικῶν μὲ ἀσβέστη πρὶν ἀπὸ τὴ λίπανση τοῦ ἐδάφους. Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι παράλογη, γιατὶ μεταβάλλει τὰ ὑπερφωσφορικὰ ἅλατα σὲ μὴ διαλυτὸ σῶμα, τὸ φωσφορικὸ τριασβέστιο. Συνεπῶς, τὸ ὑπερφωσφορικὸν ἅλας μετατρέπεται σὲ φωσφορικό, δηλαδὴ στὴν πρώτη του ὕλη ἀπὸ τὴν ὁποία παρασκευάζεται στὰ χημικὰ ἐργοστάσια, ἔτσι ὥστε, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴ λίπανση τοῦ ἐδάφους, θὰ μποροῦσε θαυμάσια νὰ ξανασταλεῖ πίσω στὸ ἐργοστάσιο.

Μιὰ ἄλλη, πολὺ χαρακτηριστική, ἰδέα τοῦ Λυσένκο ἦταν ὅτι ἡ κοπριὰ θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ λίπανση μόνο ἀφοῦ θὰ ἔχει μεταβληθεῖ προηγουμένως σὲ χοῦμο — αὐτὸ ἦταν τὸ ἀγαπημένο ὄνειρο τοῦ Βίλιαμς. Τὸ κύριο μειονέκτημα αὐτῆς τῆς μεθόδου εἶναι ὅτι χάνεται τὸ πολυτιμότερο στοιχεῖο τῆς κο-

πριᾶς, τὸ ἄζωτο, ποὺ ἐξατμίζεται στὸν ἀέρα, ὅταν ἡ κοπριὰ ἀποσυντίθεται. Ὅμως γιὰ τὸν Βίλιαμς, ἐκεῖνο ποὺ εἶχε σημασία ἦταν οἱ ὀργανικὲς οὐσίες καὶ ὄχι τὸ ἄζωτο.

Οἱ ἀγροχημικοὶ κατέκριναν ἔντονα τὴν πρόταση τοῦ Λυσένκο γιὰ χρησιμοποίηση μικρῶν δόσεων ἀπὸ ὀργανοχημικὰ μίγματα. Στὴ διάρκεια τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ, τὸ 1956, ὅπου συζητήθηκαν τ' ἀποτελέσματα τῶν μεθόδων λίπανσης τοῦ Λυσένκο [27], ὁ Σόκολοφ ἰδιαίτερα τόνισε τὰ ἑξῆς :

[Ὁ Λυσένκο] παρατήρησε ὅτι, κατὰ τὴ γνώμη του, στὴν ἀνακοίνωσή μου δὲν ἀναφέρεται τίποτα γύρω ἀπὸ τὴ βιολογία, ὅτι δὲν εἶμαι βιολόγος, ἀλλὰ ἕνας μετριότατος χημικὸς καὶ ὅτι ἡ χημεία, σὰν κλάδος τῆς ἐπιστήμης, πρέπει νὰ ἀναπτυχθεῖ στὸ ἔπακρο. Εἶμαι σύμφωνος στὸ τελευταῖο σημεῖο. Ὅσο γιὰ τὸ τί εἴδους χημικὸς εἶμαι μποροῦν νὰ τὸ ποῦν οἱ ἴδιοι οἱ χημικοί. Θὰ ἤθελα ὅμως νὰ πῶ λίγα λόγια σχετικὰ μὲ τὴ βιολογία. Κατὰ πῶς φαίνεται, ἔχουμε δύο εἴδη βιολογίας. Ὑπάρχουν βιολόγοι ποὺ ἀσχολοῦνται ὁλόκληρα χρόνια μὲ ἔρευνες καὶ πετυχαίνουν ἀποτελέσματα ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπαναλάβει ὁποιοσδήποτε ἐρευνητὴς ὁπουδήποτε κι ἂν βρίσκεται, στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἢ στὴ Λαϊκὴ Κίνα. Αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πάντοτε καὶ παντοῦ τὰ ἴδια, γιατὶ τὸ πείραμα ποὺ τὰ ἀπέδωσε εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπαναλαμβάνονται, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται σύμφωνα μὲ δοκιμασμένες μέθοδες καὶ κάτω ἀπὸ ὅρους ποὺ ἐγγυῶνται τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν ἀποτελεσμάτων... Στὰ πειράματα αὐτῶν τῶν βιολόγων δὲν γίνονται θαύματα. Παρακολούθησα πολλὰ καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Ποτὲ τὰ πειράματά τους δὲν κατέληξαν στὴ μεταβολὴ τῆς σίκαλης σὲ στάρι, τῆς καρδερίνας σὲ κοῦκο κλπ. Τέτοια φαινόμενα δὲν παρατηρήθηκαν ποτέ.

Φαίνεται ὅμως πῶς ὑπάρχει ἕνα ἄλλο εἶδος βιολόγων, στὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἀνήκω. Δὲν θέλω θαύματα στὰ πειράματά μου, κι ἂν ἄρχιζα νὰ βλέπω τὴ σίκαλη ν' ἀλλάζει σὲ ἀσκόλυμπρο, νομίζω ὅτι καλὰ θὰ ἔκαναν οἱ συνεργάτες μου νὰ μὲ συμβουλέψουν ν' ἀποσυρθῶ, θἆναι

27 Τὸ χειρόγραφο περιέχει τέσσερες σελίδες μὲ μονὸ διάστημα ἀπὸ τὰ στενογραφημένα πρακτικὰ μὲ τὸ λόγο τοῦ Σόκολοφ. Σ' αὐτὰ δίνεται μιὰ ἐξαιρετικὰ λεπτομερειακὴ τεχνικὴ περιγραφὴ καὶ κριτικὴ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι εἶχαν πετύχει ὑψηλὲς ἀποδόσεις ἐφαρμόζοντας τὶς μέθοδές τους. Οἱ δόσεις δὲν ἦταν καθόλου ἐλάχιστες, ὅπως ὑποστήριζαν, ἀλλά, γενικά, ἦταν πυκνές. Τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Σόκολοφ ποὺ δημοσιεύουμε ἐδῶ, δίνουν μιὰ ἰδέα τοῦ ἐπιθετικοῦ τόνου ἐναντίον τοῦ Λυσένκο καὶ δείχνουν ἐπίσης μερικὲς πτυχὲς τῆς πειραματικῆς μεθοδολογίας του. (Μ.Λ.).

καιρὸς νὰ μπῶ σὲ σύνταξη. Δὲν γίνονται θαύματα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο! Ἀρνοῦμαι νὰ εἶμαι βιολόγος-θαυματοποιός. Προτιμῶ νὰ λένε ὅτι δὲν εἶμαι καθόλου βιολόγος ἀντὶ νὰ θεωροῦμαι βιολόγος μὲ τὴν ἔννοια ποὺ θέλει ὁ Λυσένκο.

Ἕνα δεύτερο ἀπόσπασμα ἀπὸ αὐτὸν τὸ λόγο ἀναφέρεται σὲ μιὰν ἐπίσκεψη στὸν πειραματικὸ σταθμὸ τοῦ Λυσένκο, Γκόρκι - Λένινσκιε :

Μᾶς ἔδειξαν τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα τῶν ὀργανοχημικῶν μιγμάτων. Θαυμάσια. Θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ μᾶς δείξουν κι ἕναν ἄλλον ἀγρὸ ὅπου θὰ εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἄλλου εἴδους λιπάσματα γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ γίνει σύγκριση. Τίποτα τέτοιο δὲν ἔγινε. Ὅταν ζητήσαμε νὰ μᾶς δείξουν ἐπανάληψη τοῦ πειράματος δὲν μπόρεσαν νὰ μᾶς παρουσιάσουν τίποτα. Καθὼς φαίνεται δὲν ὑπῆρχε ἐπανάληψη. Τέλος, περιεργαζόμενος τοὺς ἀγρούς, ἀνακάλυψα μερικοὺς ὅπου φυτὰ μὲ πολὺ μέτρια ἀνάπτυξη ἔφερναν ἐπιγραφὲς ποὺ ἔδειχναν ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθεῖ καὶ σ' αὐτὰ τὸ τριπλὸ μίγμα ποὺ πρότεινε ὁ Λυσένκο[28]. Φυσικά, ὅλα εἶχαν διευθετηθεῖ ἔτσι ποὺ νὰ μὴ σταματᾶ ἡ προσοχή μας σ' αὐτά. Τοὺς ὑπέδειξα, ὅτι στὰ πειράματά τους ὑπάρχουν ἀγροὶ ὅπου εἶχε χρησιμοποιηθεῖ λίπανση μὲ τριπλὸ μίγμα, καὶ τὰ φυτὰ ἀλλοῦ ἀναπτύσσονταν καλὰ καὶ ἀλλοῦ ὄχι. Τί συνέβαινε ἄραγε ; Φύγαμε. Τρεῖς μέρες ἀργότερα, ὁ Ἀβακιὰν ἔφτασε σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀμφιθέατρο μ' ἕνα μεγάλο χάρτινο πακέτο μὲ φυτά. Τὰ πέταξε στὸ τραπέζι τοῦ προέδρου καὶ εἶπε : « Πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες παρατηρήσαμε ὅτι τὸ τριπλὸ μίγμα δὲν πετύχαινε σὲ ὅλα τὰ μέρη. Πήγαμε ἐπὶ τόπου, ξεριζώσαμε τὰ φυτὰ καὶ καταλάβαμε ὅτι ὁ τεχνικὸς εἶχε κάνει λάθος : δὲν εἶχε ρίξει ἐκεῖ τὸ τριπλὸ μίγμα καὶ εἶχε ξεχάσει νὰ βγάλει τὴν ἐτικέτα ».

Ἂν τὰ πειράματα δὲν ἐπαναλαμβάνονται, τὰ ἀποτελέσματα ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τὴ δουλειὰ τοῦ τεχνικοῦ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ πῶ περισσότερα γιὰ τέτοιου εἴδους πειράματα ; Ὅλα αὐτὰ ἔγιναν σ' αὐτὸ τὸ ἀμφιθέατρο καὶ στὸ Γκόρκι - Λένινσκιε. Πιστεύω ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνονται τέτοια πειράματα : εἶναι καθαρὰ χαμένος καιρός.

Ἡ ἀποδοτικότητα τῆς χρησιμοποίησης τῶν ὀργανοχημικῶν μιγμάτων, δηλαδὴ ἡ μέθοδος τοῦ Λυσένκο, εἶχε συζητηθεῖ ἤδη ἀπὸ τὸ 1955, σὲ μιὰ εἰδικὴ συνεδρίαση τοῦ τεχνικοῦ συμβουλίου

28 Ἄζωτο, φωσφόρος καὶ ποτάσσιο. (Μ.Λ.).

τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ. Τὰ συμπεράσματα δημοσιεύθηκαν μόνο στὸ περιοδικὸ τῆς Ἀκαδημίας Τιμιριάζεφ [29]. Εἶχαν ἐξεταστεῖ τὰ ἀποτελέσματα ἑκατοντάδων πειραματικῶν δοκιμῶν καὶ ὅλα ἔδειχναν ὅτι οἱ προτάσεις τοῦ Λυσένκο δὲν εἶχαν σοβαρὴ θεμελίωση κι ὅτι ἡ οἰκονομική τους ἀξία ἦταν ἀνύπαρκτη. Ὁ Λυσένκο δὲν καταδέχτηκε νὰ συζητήσει τὰ συμπεράσματα τοῦ τεχνικοῦ συμβουλίου : ἔτρεξε νὰ τὸ καταγγείλει. Ξεκρέμασε τὸ τηλέφωνό του καὶ παραπονέθηκε κατευθείαν στὸν ὑπουργὸ Μάτσκεβιτς. Μετὰ ἀπ' αὐτό, ἡ ἀπόφαση τοῦ συμβουλίου δὲν ἐπικυρώθηκε.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων τοῦ Λυσένκο σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ κατέληξε στὰ συνηθισμένα ἀποτελέσματα : οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ ἐρωτηματολόγια μιλοῦσαν γιὰ αὐξημένες ἀποδόσεις. Οἱ ἀναφορὲς ἀπὸ τοὺς πειραματικοὺς σταθμοὺς ἦταν λιγότερο ἐνθαρρυντικὲς καὶ τόνιζαν τὴ μικρὴ ἀποδοτικότητα τῆς μεθόδου, σὲ σύγκριση μὲ ἄλλες θεμελιωμένες σὲ ἐπιστημονικὲς ὑποδείξεις τῆς ἀγροχημείας. Ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων τῶν ἐφημερίδων εἶναι βέβαια πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων καὶ ὁ Λυσένκο ὀχυρώθηκε πίσω ἀπὸ τὸ προπέτασμα καπνοῦ ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ τύπος, ὣς τὴ στιγμὴ ποὺ ἐφεῦρε τὰ λιπάσματά του τὰ γνωστὰ σὰν « μίγματα γῆς καὶ κοπριᾶς ».

Στὴν πραγματικότητα, αὐτὰ τὰ μίγματα ἦταν γνωστὰ ἀπὸ καιρό. Τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν κηπευτικῶν κυρίως σὲ θερμοκήπια. Ἀλλά, σ' αὐτὰ τὰ μίγματα, τὸ χῶμα μπαίνει μόνο σὲ ποσοστὸ 15 - 20 % καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως σὰν ἀπορροφητικό, ἐνῶ ταυτόχρονα βελτιώνει τὶς φυσικὲς ἰδιότητες τοῦ λιπάσματος. Ἀντίθετα, ὁ Λυσένκο πρότεινε ἕνα μίγμα ποὺ περιεῖχε 80 - 90 % χῶμα.

Κατὰ τὴ γνώμη του ἡ γῆ, ἀφοῦ ἀνακατευτεῖ μὲ κοπριά, βραχεῖ κι ἐμπλουτιστεῖ μὲ χημικὰ προϊόντα, ἀποκτάει τὶς ἰδιότητες τῆς κοπριᾶς. Ἄρχισε ἀμέσως νὰ ἐφαρμόζει τὴ θεωρία του. Οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συνεργάτες του σκοτίστηκαν γιὰ τὸ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδό τους, θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφέρεται ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος στὸ ἄλλο ἕνα ἄχρηστο βάρος : ἡ γῆ, οὔτε καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἀποδοτικότητα τῶν λιπασμάτων μειώνεται ἐνῶ τὸ κόστος ἀνε-

29 « Timiriazevets », 5 Μαρτίου 1955.

βαίνει κατακόρυφα. Δὲν ἐνοχλήθηκαν οὔτε ἀπὸ τὶς κριτικὲς τῶν ἀγροχημικῶν, τὶς ὁποῖες, ἄλλωστε, κανεὶς δὲν δημοσίευσε. Στὸ κάτω κάτω, ἀρκοῦσε τὸ ὄνομα τοῦ Λυσένκο γιὰ νὰ υἱοθετηθεῖ ἀμέσως ὁποιοδήποτε μέτρο καὶ νὰ ἀρχίσει νὰ μνημονεύεται στοὺς λόγους τῶν ἐπισήμων. Τὸ ἂν αὐτὸ τὸ μέτρο ἦταν καλὸ ἢ κακό, ἦταν δευτερεῦον ζήτημα.

Ἡ φυτικὴ ὑβρίδωση

Ἡ ὑβρίδωση τῶν φυτῶν εἶναι μιὰ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ μπόλιασμα ἑνὸς φυτοῦ σ᾽ ἕνα ἄλλο ἐπιτρέπει μεταβίβαση τῶν κληρονομικῶν χαρακτήρων μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ὀποῦ καὶ ἀντιστοιχεῖ στὴ σεξουαλικὴ ὑβρίδωση. Τὸ γεγονὸς ὅτι περισσότερα ἀπὸ τριακόσια ἄτομα ἀπόκτησαν πανεπιστημιακοὺς τίτλους μετὰ ἀπὸ πειράματα πάνω στὶς ὑβριδώσεις τῶν φυτῶν — ὁρισμένοι ἔγιναν καθηγητές, μερικοὶ μάλιστα ἔγιναν καὶ μέλη τῆς ΛΠΑΓΕ — εἶναι σοβαρότατη ἀπόδειξη γιὰ τὴ σημασία ποὺ δόθηκε σ᾽ αὐτὴ τὴ μέθοδο. Τὸ μόνο πράγμα ποὺ λείπει, εἶναι οἱ συγκεκριμένες περιπτώσεις τέτοιων ὑβριδώσεων στὴ γεωργία — ἐκτός, ἴσως, ἀπὸ κάποιες ποικιλίες τομάτας μὲ πολὺ ἀμφισβητούμενη προέλευση. Ἐλάχιστες ποικιλίες τομάτας μέσα σὲ εἰκοσιπέντε χρόνια εἶναι, βέβαια, ἕνα μετριότατο ἀποτέλεσμα, ἂν πάρουμε ὑπόψη ὅτι ὁλόκληρη στρατιὰ ἐπιστημόνων ἀπέδειξε τὴν ὕπαρξη τῆς φυτικῆς ὑβρίδωσης, ἕνα πλῆθος ἐργασίες δημοσιεύτηκαν γι᾽ αὐτήν, ἐνῶ μιὰ τεράστια διαφήμιση προσπαθοῦσε νὰ μᾶς πείσει ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ κάτι σημαντικότερο κι ἀπὸ τὴ σεξουαλικὴ ὑβρίδωση.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι σοβαρὰ καὶ ἀκριβῆ πειράματα πολλῶν ἐπιστημόνων δὲν μπόρεσαν νὰ ἀποδείξουν τὴ δυνατότητα μεταβίβασης τῶν σταθερῶν κληρονομικῶν χαρακτήρων τοῦ στελέχους στὸ μπολιασμένο σῶμα [30]. Ἡ κληρονομικότητα τῆς τομάτας εἶναι πολυσύνθετη. Κάθε ποικιλία εἶναι ἀποτέλεσμα ἑκατοντάδων διασταυρώσεων καὶ κάθε αὐτόριζο μόσχευμα μπορεῖ νὰ

30 H. Stubbe, «Botanitchesky Journal» (1958), τ. 43 : 1362 - 1377. A. R. Jebrak, στὸ ἴδιο (1956), τ. 41 : 358 - 360.

ἐκφράζει ἢ νὰ ἐνισχύει διάφορους χαρακτῆρες ποὺ δὲν εἶχαν μέχρι τότε ἐκδηλωθεῖ. Στὴν περίπτωση τῶν μὴ ὑβριδικῶν φυτῶν, τ' ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων φυτικῆς ὑβρίδωσης εἶναι πάντοτε ἀρνητικά, ὅταν ἡ ἐργασία γίνεται σὲ αὐστηρὰ ὁρισμένες κι ἐλεγχόμενες συνθῆκες [31].

Τὸ διχαλωτὸ στάρι

Ποιός δὲν θυμᾶται τὸ διαφημιστικὸ θόρυβο γύρω ἀπὸ τὸ « διχαλωτὸ στάρι », ποὺ ὑποτίθεται πὼς θὰ εἶχε ἀπόδοση 100 ὣς 150 καντάρια τὸ ἑκτάριο καὶ θὰ ἔφερνε ἐπαναστατικὲς ἀλλαγὲς στὴ γεωργία ; Ὅμως, αὐτὴ ἡ ποικιλία ἀποδείχτηκε τελικὰ πολὺ κατώτερη ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ποικιλίες, τόσο σὲ σχέση μὲ τὴν ἀπόδοσή της ὅσο καὶ μὲ τὴν ἱκανότητα ἀντίστασης στὶς ἀρρώστιες, παρ' ὅλο ποὺ ὅλος ὁ κόσμος εἶχε δεῖ στὰ ἐξώφυλλα τῶν διαφόρων περιοδικῶν τὰ τεράστια στάχυα της στὰ χέρια τοῦ Λυσένκο.

Στὴν πραγματικότητα, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχή μας οἱ Αἰγύπτιοι εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ καλλιεργήσουν μαζικὰ τέτοιο στάρι, ἀλλὰ ἀπέτυχαν. Ἦταν ἐπίσης γνωστὸ σ' ἄλλες χῶρες, ἀπὸ πάρα πολὺ παλιά. Ὅμως ἐδῶ καὶ χίλια χρόνια ἡ ἐφαρμοσμένη γεωργία τὸ εἶχε ἀπορρίψει. Ὁ Λυσένκο τὸ ξέθαψε. Οἱ ἐφημερίδες, οἱ ἐπιθεωρήσεις, τὰ περιοδικά, τὸ ραδιόφωνο, ὑποδέχτηκαν αὐτὴ τὴν ἐπάνοδο σὰν μεγάλη ἐπιτυχία. Τὸ εἶδαν σὰν μιὰ τεράστια ὑπόσχεση. Στοὺς περισσότερους πειραματικοὺς σταθμοὺς τῆς χώρας μας οἱ ἔρευνες πάνω σ' αὐτὸ τὸ εἶδος σταριοῦ θεωρήθηκαν σὰν ἀπόλυτης προτεραιότητας. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου του γιὰ τὶς μιτσουρινικὲς μέθοδες ἐπιλογῆς καὶ παραγωγῆς σπόρων (βλ. ὑποσημ. 11) ὁ Ντολγούσιν ξέσπασε σὲ διθυραμβικοὺς ὕμνους γιὰ τὸ διχαλωτὸ στάρι :

Ἂς φανταστοῦμε μιὰ ποικιλία σταριοῦ ποὺ θὰ παράγει στάχυα μὲ βάρος

31 Εἶναι πολὺ περίεργο, ὅτι τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο δὲν ἀναφέρει καθόλου τὰ πειράματα τῆς σχολῆς τοῦ Λυσένκο στὴν ὑβρίδωση τῶν ζώων, ποὺ ἦταν ἀκόμα λιγότερο θετικὰ καὶ δυσκολότερο νὰ ἐλεγχθοῦν, ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα πειράματά τους στὰ φυτά. (Μ.Λ.).

ὄχι ἑνὸς γραμμαρίου, ἀλλὰ τριῶν, τεσσάρων ἢ πέντε. Μιὰ τέτοια ποικιλία ὑπάρχει κιόλας: εἶναι τὸ ἐαρινὸ διχαλωτὸ στάρι. Τώρα γίνονται ἐργασίες γιὰ νὰ προσδιορισθοῦν ἀκριβῶς οἱ μέθοδες παραγωγῆς του. Ὅλες οἱ γεωπονικὲς τεχνικὲς χρησιμοποιοῦνται γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, καὶ γίνονται ἔρευνες γιὰ νὰ πετύχουμε μὲ ὑβριδώσεις νέες ποικιλίες χειμερινοῦ καὶ ἀνοιξιάτικου σταριοῦ μὲ στάχυα ὑψηλῆς παραγωγικότητας. Γιὰ νὰ πετύχουμε αὐτὰ τὰ ὑβρίδια τοῦ διχαλωτοῦ σταριοῦ καταφύγαμε στὶς μέθοδες τῆς μιτσουρινικῆς ἀγροβιολογίας. Οἱ ἔρευνες διεξάγονται κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπίβλεψη τοῦ προέδρου τῆς ΛΠΑΓΕ καὶ ἡγέτη τῆς σοβιετικῆς ἀγροβιολογικῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Τ.Ντ.Λυσένκο. Ἀνοίγουν ἀπεριόριστους ὁρίζοντες στὴ δημιουργικὴ δουλειὰ ποὺ ἄρχισε γιὰ τὸ καλὸ τῆς ὡραίας μας πατρίδας.

Ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος τέλειωσε πολὺ ἄσχημα. Τὸ διχαλωτὸ στάρι δὲν διχάλωσε στὶς συνηθισμένες συνθῆκες καλλιέργειας, τὰ στάχυα του ἦταν μικρότερα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα καὶ ἡ ἀπόδοσή τους ἀκριβῶς ἡ μισή. Τὸ θαυματουργὸ στάρι ἦταν εὐαίσθητο σ' ὅλες τὶς ἀρρώστιες, οἱ σπόροι του περιεῖχαν δυὸ φορὲς λιγότερες πρωτεΐνες ἀπὸ ὅ,τι στὰ συνηθισμένα εἴδη. Ἡ φαρίνα ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ ψωμί, γιατὶ τὸ ποσοστὸ τῆς γλουτένης ποὺ περιεῖχε δὲν ἦταν ἀρκετό. Ὁ θόρυβος γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν ποικιλία ἔπαψε, ἀλλὰ οἱ ἀπώλειες ἦταν ἀνυπολόγιστες. Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀμάθειας γύρω ἀπὸ τὴ φυτοκαλλιέργεια, ἐκείνων ποὺ ἤθελαν νὰ ἐπιβάλουν τὴ νέα αὐτὴ ποικιλία χωρὶς προηγούμενα νὰ ἔχουν ἐπιχειρήσει ἐπανειλημμένα σοβαρὰ πειράματα. Ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς εἶχε ζητηθεῖ ἡ παραμικρότερη ἀπόδειξη γιὰ τὴ σοβαρότητα τῶν προτάσεών τους, καὶ οὔτε κὰν ἐπιτιμήθηκαν γιὰ τὴν ἀποτυχία τους. Ἀρκοῦσε ὅτι διακήρυτταν μιὰ νέα νίκη πάνω στὴ φύση...

Φυτικὲς καὶ ζωϊκὲς ὁρμόνες

Ἡ σχολὴ τοῦ Λυσένκο δὲν περηφανευόταν μόνο γιὰ τὴν ἀνακάλυψη νέων φαινομένωκ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν καταστροφὴ ἐκείνου ποὺ προϋπῆρχε. Ἔτσι, π.χ., ἕνας ἀπὸ τοὺς κοντινότερους συνεργάτες τοῦ δάσκαλου, ὁ Ἀβακιάν, διέγραψε μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ τὶς φυτικὲς ὁρμόνες, ὑποστηρίζοντας πὼς ἦταν ἐφεύρεση τῶν ἰ-

δεαλιστῶν. Ἀκόμα καὶ σήμερα ἐπιμένει στὴν ἄποψή του, παρ' ὅλο ποὺ οἱ φυτικὲς ὁρμόνες χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα στὴν πρακτικὴ τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας τῶν φυτῶν καὶ τῶν φρούτων. « Μποροῦμε νὰ δηλώσουμε χωρὶς δισταγμό, δηλώνει μὲ κομπασμὸ ὁ Ἀβακιὰν ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς θέσης του, ὅτι ἡ ὁρμονικὴ θεωρία τῆς ἀνάπτυξης προέρχεται ἀπὸ τὸ μεντελισμὸ - μοργανισμό, εἰσάγει δηλαδὴ τὸ μεταφυσικὸ φορμαλισμὸ στὴ φυσιολογία »[32].

Πλαστογράφοι μικρότερου βεληνεκοῦς, ποὺ κυνηγοῦσαν κι αὐτοὶ τὸν τίτλο τοῦ καινοτόμου, μιμήθηκαν τὸν Ἀβακιάν. Ὁ Μοσκόφ, π.χ., ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ γράψει, ὅτι : « Κατὰ πάσα πιθανότητα δὲν ὑπάρχει ὁρμονικὴ διαδικασία στὰ φυτά. Ἡ ὁρμονικὴ θεωρία τῆς ἀνάπτυξης, ποὺ ἦταν κάποτε τῆς μόδας, εἶναι στὴν πραγματικότητα μιὰ φαντασιοπληξία, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ διαλυθεῖ ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα »[33].

Αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα τοῦ λυσενκοϊσμοῦ ἔχει πιὰ σήμερα ξεχαστεῖ, καὶ ἡ Κρατικὴ Ἐπιτροπὴ Προγραμματισμοῦ προσδιορίζει γιὰ τὴ χημικὴ βιομηχανία ποσοστὰ παραγωγῆς συνθετικῶν φυτικῶν ὁρμονῶν γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν στὴ γεωργία.

Στὴν κτηνοτροφία, ὁ μοργανιστὴς Μ.Μ.Ζαβαντόφσκι εἶχε ἐφαρμόσει μιὰ μέθοδο ὁρμονικῆς διέγερσης, ἡ ὁποία προκαλοῦσε ὑπερωορρηξία στὶς προβατίνες καὶ σὲ ἄλλα εἴδη, καὶ ποὺ καλὸ θὰ εἶναι νὰ ξαναεφαρμοστεῖ. Τὸ παρασκεύασμα ποὺ εἶχε ἑτοιμάσει χρησιμοποιήθηκε εὐρύτατα καὶ συνέβαλε σημαντικὰ στὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς πολλῶν εἰδῶν γούνας ἀπὸ νεογέννητα πρόβατα, ὅπως ἡ καρακιοὺλ (ἀστραχάν). Ὅμως, ὅταν ὁ Πρεζὲντ καὶ τὰ τσιράκια του κατέλαβαν τὴν ἐξουσία στὸ πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας, ἔκλεισαν τὸ ἐργαστήριο τοῦ Ζαβαντόφσκι, τὸν ἀπέλυσαν καὶ κατέστρεψαν τὶς στοιχειοθετημένες πλάκες μιᾶς μεγάλης μονογραφίας ποὺ εἶχε γράψει καὶ ἑτοιμαζόταν νὰ τυπώσει. Σταμάτησαν ἀπὸ παντοῦ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου του. Ὁ Ζαβαντόφσκι, ποὺ εἶχε συνείδηση τῆς ἀξίας τῆς μεθόδου του, προσέφυγε στὸν ὑπουργὸ Γεωργίας Μπενεντίκτοφ. Αὐτός, ὅμως, ἀρνήθηκε νὰ τὸν βοηθήσει γιατί, ὅπως δικαιολογήθηκε, ὑπῆρχε ἤδη ἔλλειψη ζωοτροφῶν καὶ ἔτσι θὰ ἦταν ἄσκοπη κι ἀνώφελη πε-

32 « Agrobiologiya » (1948), ἀρ. 1 : 47 - 77.
33 « Problemy Botaniki » (1950), I., σ. 367.

ριπέτεια ἡ ἐξακολούθηση τῶν πειραμάτων γιὰ τὴν αὔξηση τῆς γονιμότητας. Ἑφτὰ ἢ ὀχτὼ χρόνια ἀργότερα, μετὰ ἀπὸ ἕνα ταξίδι του στὴν Ἀγγλία, ὁ Μπενεντίκτοφ δημοσίευσε μιὰ μπροσούρα στὴν ὁποία περιέγραφε τὴν ὁρμονικὴ μέθοδο ποὺ προκαλοῦσε περισσότερες ὠορρηξίες καὶ συνιστοῦσε τὴν υἱοθέτησή της[34]. Τότε ὁ Ζαβαντόφσκι εἶχε πιὰ πεθάνει καὶ ὁ ὑπουργὸς ἀγνοοῦσε ὅτι οἱ ἐγγλέζοι εἶχαν χρησιμοποιήσει μ' ἐπιτυχία τὸ παρασκεύασμα τοῦ σοβιετικοῦ σοφοῦ.

Ὑβρίδια καθαρῆς φυλογενετικῆς σειρᾶς

Ὁ Λυσένκο κ' οἱ ὀπαδοί του εἶχαν πολλὲς φορὲς καυχηθεῖ γιὰ τὸν ἀγώνα τους ἐναντίον τῆς υἱοθέτησης στὴν ΕΣΣΔ τοῦ ὑβριδικοῦ καλαμποκιοῦ ποὺ προέρχεται ἀπὸ διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ καθαρὲς σειρὲς (αὐτὲς οἱ σειρὲς πετυχαίνονται μὲ συνεχεῖς διασταυρώσεις ἐπὶ πολλὲς γενιὲς ἀπογόνων μιᾶς ἴδιας σειρᾶς, ἢ μὲ τὴ μέθοδο τῆς αὐτογονιμοποίησης). Μιᾶς καὶ ἐπρόκειτο γιὰ ἀδιαμφισβήτητη ἐπιτυχία τῆς ἀντιδραστικῆς μοργανικῆς γενετικῆς, ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ διαβληθεῖ καὶ νὰ δυσφημιστεῖ, παρὰ τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑβριδώσεων στὴ γεωργία τῶν ΗΠΑ καὶ ἄλλων χωρῶν. Οἱ Λυσένκο, Πρεζέντ, Ὀλσάνσκι, Φέιγκινσον, Νουζντὶν καὶ ἄλλοι προσπαθοῦσαν, ἐπὶ εἴκοσι ὁλόκληρα χρόνια, νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς μεθόδου στὴν ΕΣΣΔ. Καταδίκασαν στὴν παρανομία τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Βαβίλοφ ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ τὴν ἐφαρμόζουν, δηλώνοντας ὅτι ἡ ἐπιτυχία ποὺ εἶχε αὐτὴ ἡ μέθοδος στὸ ἐξωτερικὸ δὲν ἦταν πραγματικὴ ἀλλὰ προπαγάνδα φουσκωμένη ἀπὸ τοὺς καπιταλιστὲς πρὸς ὄφελός τους καὶ σὲ βάρος τῶν κακόμοιρων τῶν ἀγροτῶν ποὺ δὲν εἶχαν διαβάσει τὰ ἔργα τοῦ Λυσένκο.

Ἡ ἐκστρατεία ἐνάντια στὰ ὑβρίδια καθαρῶν σειρῶν εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1935. Σὲ μιὰ συνεδρίαση τῆς ΛΠΑΓΕ στὴν Ὀδησσό, ὁ Λυσένκο κατέκρινε μὲ μεγάλη δριμύτητα, ἀλλὰ χωρὶς καμιὰ βάση, τὴν παραγωγὴ καθαρῶν σειρῶν μὲ αὐτογονιμοποίηση. « Ὑπάρχει ἔστω καὶ μιὰ ποικιλία στὸν κόσμο, ρωτοῦσε, ἀκόμα

[34] « Chto my videli v Anglii » (1956).

καὶ καλαμποκιοῦ, ποὺ νὰ ἔχει παραχθεῖ μὲ αὐτογονιμοποίηση καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται σήμερα σὲ μεγάλη κλίμακα ; Κι ὅμως, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔχει ἐφαρμοστεῖ ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια ἀραβόσιτος αὐτογονιμοποιεῖται στὴν Ἀμερική »[35].

Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, ὁ Βαβίλοφ ἔδωσε πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὴ λαμπρὴ ἐπιτυχία τοῦ ὑβριδικοῦ ἀραβόσιτου καὶ γιὰ τὴν πλατιὰ χρησιμοποίησή του στὶς ΗΠΑ, ὅπου 5% τῶν ἐκτάσεων τῶν ἀφιερωμένων στὴν καλλιέργεια τοῦ ἀραβόσιτου ἦταν φυτεμένες μὲ ὑβρίδια κι ὅπου ἡ μέθοδος αὐτὴ χρησιμοποιόταν ὅλο καὶ περισσότερο. Ὑπογράμμισε ὅτι οἱ Γιάνκηδες, σὰν ἄνθρωποι πραχτικοί, δὲν θὰ εἶχαν υἱοθετήσει αὐτὴ τὴ μέθοδο ἂν δὲν αὔξαινε τὶς ἀποδόσεις. Στὰ συμπεράσματά του, ὅμως, ὁ Λυσένκο χρησιμοποίησε ἕνα καθαρὰ στρατηγικὸ τέχνασμα, ποὺ δὲν ξεγέλασε κανέναν, γιὰ νὰ ἀντιστρέψει τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Βαβίλοφ, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν οὐσία τοῦ ζητήματος :

Τὸ παράδειγμα τοῦ Βαβίλοφ γιὰ τὴν πειραματικὴ καλλιέργεια τοῦ καλαμποκιοῦ στὶς ΗΠΑ εἶναι ἐξαιρετικὰ πειστικό. Ὅπως ὅλοι ξέρουμε, ἡ αὐτογονιμοποίηση ἔχει ἀμερικάνικη προέλευση κι ἐφαρμόστηκε κυρίως στὸ καλαμπόκι. Ὁ Βαβίλοφ μᾶς λέει ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶναι πραχτικοὶ ἄνθρωποι καὶ δὲν πετᾶν τὰ λεφτὰ ἀπὸ τὸ παράθυρο. Γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν αὐτογονιμοποίηση μᾶς λέει ὅτι στὴν Ἀμερικὴ τὸ 5% τῆς γῆς ποὺ ἀφιερώνεται στὸν ἀραβόσιτο, καλλιεργεῖται μὲ ὑβρίδια ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτογονιμοποιημένες σειρές. Δὲν καταλαβαίνω πῶς ἀπ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἀποδείχνεται ἡ πρακτικότητα τῶν Ἀμερικανῶν. Τί πρέπει νὰ πάρουμε ὑπόψη μας, τὸ γεγονὸς ὅτι μόνο στὸ 5% τῆς γῆς ἐφαρμόζεται αὐτὸ τὸ « ὡραῖο κόλπο », ἡ θεωρία τῆς αὐτογονιμοποίησης, ἢ πὼς τὸ 95% τῆς γῆς φυτεύεται μὲ ποικιλίες καλαμποκιοῦ ποὺ προέρχονται ὄχι ἀπὸ αὐτογονιμοποίηση, ἀλλὰ ἀπὸ μαζικὴ ἐπιλογή, δηλαδὴ μὲ μιὰ μέθοδο ὁλότελα ἀντιθετική ; [36].

Μετὰ τὸ 1935, οἱ ἐκτάσεις οἱ καλλιεργούμενες μὲ ὑβριδικὸ ἀραβόσιτο στὶς ΗΠΑ αὐξήθηκαν γρήγορα. Στὴ δημόσια συζήτηση ποὺ ὀργάνωσε τὸ 1939 τὸ περιοδικὸ « Κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ μαρξισμοῦ », ὁ Βαβίλοφ διαβεβαίωσε ὅτι ὁ ὑβριδικὸς ἀραβόσιτος κάλυπτε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ 10 ἑκατομμύρια ἑκτάρια στὶς

35 « Yarovizatsiya » (1935), ἀρ. 1 : 45 - 46.
36 Στὸ ἴδιο.

ΗΠΑ. Τρία ἢ τέσσερα χρόνια ἀργότερα, τὸ σύνολο τοῦ ἀραβόσιτου αὐτῆς τῆς χώρας εἶχε ὑβριδικὴ προέλευση. Ὁ Λυσένκο ὅμως δὲν ἄλλαξε τὴν ἀρνητικὴ στάση του. Περιορίστηκε ἁπλῶς νὰ ἀλλάξει τὸ χαρακτήρα τῶν ἐπιχειρημάτων του : ἔγινε πιὸ ἐπιθετικὸς καὶ πιὸ δημαγωγικός.

Στὴ σύνοδο τοῦ 1948 τῆς ΛΠΑΓΕ, ὁ Φέιγκινσον διαβεβαίωσε ὅτι ὁ ὑβριδικὸς ἀραβόσιτος ἦταν ἡ τελευταία ἀπάτη τῶν μοργανιστῶν : « Οἱ μοργανιστὲς μᾶς προτείνουν κάτι πολύπλοκες τεχνικὲς μέθοδες, ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ χρησιμοποιηθοῦν σὲ μεγάλη κλίμακα, γιατὶ εἶναι ἀπρόσιτες στοὺς μικροκτηματίες, ἐξυπηρετοῦν, ὅμως, καθὼς φαίνεται, τὰ συμφέροντα τῶν καπιταλιστῶν ποὺ πουλοῦν σπόρους » [37].

Κι ἄλλοι λυσενκοϊστὲς πῆραν τὸ λόγο καὶ μίλησαν σ᾽ αὐτὸν τὸν τόνο, ἰδιαίτερα οἱ Γκλουσένκο, Ὀλσάνσκι, Ντολγκούσιν. Νά τί εἶπε ὁ τελευταῖος :

Ἡ ἐκβιασμένη αὐτογονιμοποίηση τῶν πρόσφορων γι᾽ αὐτὴν φυτῶν, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν παραγωγὴ τῶν λεγόμενων « καθαρῶν σειρῶν », εἶναι μιὰ μέθοδος γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία οἱ μοργανιστὲς - μεντελιστὲς κάνουν πολὺ θόρυβο, γιατὶ ὑπάρχουν πολὺ λίγα πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ὑπερηφανεύονται, ἔξω ἀπὸ τὴν ἱκανότητά τους νὰ πετυχαίνουν φυτὰ ἀλλοιωμένα μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, καί, γενικότερα, παραμορφωμένα. Παρουσιάζουν αὐτὸ τὸ « ἐπίτευγμα » σὰν ἀπόδειξη ὅτι κατάφεραν νὰ ἐλέγχουν τὴ διαδικασία τῆς μορφογένεσης. Τί θὰ γινόταν ὁ φυτικὸς κόσμος, ἂν ἡ μορφογένεση ἀκολουθοῦσε πράγματι αὐτὸν τὸ δρόμο ! [38].

Κι ἄλλοι ἀκόμα ὑποστήριξαν ἐνεργητικὰ τὴν ἴδια θέση. Αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν αὐτογονιμοποίηση ἐξακολούθησε μέχρι τὸ 1954. Τότε, κι ἀφοῦ ἐξετάστηκε σοβαρὰ ὅ,τι εἶχε γίνει στὴν Ἀμερική, υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚ τῆς ΕΣΣΔ μιὰ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἄμεση ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς προοδευτικῆς μεθοδολογίας στὴν ΕΣΣΔ. Χωρὶς τὴν κακοπροαίρετη καὶ συστηματικὴ προπαγάνδα ἤ, ἁπλούστερα, χωρὶς τὴν ἀμάθεια τῶν λυσενκοϊστῶν, χωρὶς τὴν ἀπουσία ἐπιστημονι-

37 Στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς ΛΠΑΓΕ (1948), σ. 316.
38 « Mitchurinskie Printsipy Selektsii i Semenovodstva Kulturnykh Rasteniy » (1949), σ. 19.

κοῦ πνεύματος, αὐτὴ ἡ μέθοδος θὰ εἶχε υἱοθετηθεῖ ἀπὸ τὸ 1938 - 1939, ὅταν ὁ Βαβίλοφ καὶ οἱ συνεργάτες του τὴν εἶχαν προτείνει καὶ εἶχαν ἐπεξεργαστεῖ τὰ σχέδια γιὰ τὴ διάδοσή της [39]. Σὲ τριάντα μὲ πενήντα δισεκατομμύρια κιλὰ καλαμπόκι, τουλάχιστον, μποροῦμε νὰ ὑπολογίσουμε τὶς ἀπώλειες ποὺ προκάλεσε στὴ χώρα μας αὐτὴ ἡ ἐπὶ εἴκοσι χρόνια δυσφημιστικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν καθαρῶν σειρῶν ποὺ παράγονται μὲ αὐτογονιμοποίηση.

Τὰ μπάνια μὲ σόδα

Ἡ ποικιλία τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ψευτοανακαλύψεων τοῦ λυσενκοϊσμοῦ εἶναι πραγματικὰ ἀνεξάντλητη. Στὰ κατορθώματα αὐτῆς τῆς σχολῆς συγκαταλέγεται κ' ἡ ἀναπάντεχη θέση τῆς Λεπεσίνσκαγια ἀπέναντι στὸν Παστέρ, τὸν ὁποῖο χαρακτήρισε ἀντιδραστικὸ καὶ ἰδεαλιστή. Ἐδῶ κι ἕναν αἰώνα, εὐγνώμονη ἡ ἀνθρωπότητα περηφανευόταν, καὶ δίκαια, γιὰ ὅλα ὅσα ἀντιπροσώπευε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, μέχρις ὅτου ἡ Λεπεσίνσκαγια ἔβαλε σκοπὸ νὰ τοῦ κλέψει τὴ δόξα. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς τῆς Λεπεσίνσκαγια ὑποστηρίχτηκαν θερμότατα ἀπὸ τοὺς Λυσένκο, Σιζακιάν, Ὀπάριν, Ζοῦκοφ - Βερέζνικοφ, Μπόσιαν, Νουζντίν, καὶ λοιποὺς ἐκπροσώπους τῆς νέας βιολογίας, ποὺ προθυμότατα ἔσπευσαν νὰ δεχτοῦν ἕναν ἄλλον προφήτη στὴν παρέα τους. Χωρὶς καθόλου χρονοτριβή, ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Βραβείων Στάλιν σὲ ἔκτακτη καὶ εἰδικὴ συνεδρίασή της ἐβράβευσε τὴν Λεπεσίνσκαγια καὶ τὴν ἀντάμειψε μὲ 200.000 ρούβλια σὲ ἀναγνώριση τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεών της : τὸ μετασχηματισμὸ τῶν φυτικῶν κυττάρων σὲ ζωικὰ κι ἀντίστροφα· τὴν αὐτόματη γένεση ἐγχυματικῶν πρωτόζωων (infusoria) μέσα σὲ ἀφέψημα ἄχυρου· τὴ δημιουργία κυττάρων ἀπὸ τὸ λεύκωμα τοῦ αὐγοῦ καὶ αἱμοφόρων ἀγγείων ἀπὸ τὸ κίτρινο τοῦ αὐγοῦ.

[39] Τεκμηριωμένη περιγραφὴ βρίσκουμε στὶς ἑξῆς πραγματεῖες : P. A. Baranov, N. P. Doubinine καὶ L. M. Khadjinov, « Botanitchesky Journal (1955), τ. 10, σ. 481 - 507. Ἐκλαϊκευμένη καὶ πολὺ πιστὴ ἀπόδοση δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ « Novy Mir » (1961), ἀρ. 8, μὲ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ P. Popovsky.

Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀπονομὴ ἑνὸς βραβείου Στάλιν στὴν Λεπεσίνσκαγια γιὰ τὸ βιβλίο της « περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κυττάρων ἀπὸ ζῶσα ὕλη » [40], ἦταν πραγματικὰ ἀπροσδόκητη, κυρίως γιατὶ τρία χρόνια νωρίτερα, τὸ 1946, αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶχε ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὸ τμῆμα βιολογίας τῆς Ἐπιτροπῆς, παμψηφεὶ ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μόνο ψῆφο, τὴν ψῆφο τοῦ Λυσένκο.

Κανεὶς βέβαια δὲν περίμενε ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ πίστευαν, μὲ κλειστὰ μάτια, σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀνοησίες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαίδευσης, Στολέτοφ, ἀπηύθυνε σ' ὅλα τὰ πανεπιστημιακὰ ἱδρύματα μιὰν ἐγκύκλιο [41] ποὺ τὰ ὑποχρέωνε ν' ἀναγνωρίσουν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὶς διδασκαλίες τῆς Λεπεσίνσκαγια. Ἡ ἐγκύκλιος εἶχε τὸν τίτλο : « Γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ μορφωτικῆς δουλειᾶς στὴν ἱστολογία, τὴν ἐμβρυολογία, τὴ μικροβιολογία, τὴν κυτταρολογία καὶ τὴ βιοχημεία στὸ φῶς τῆς θεωρίας τῆς Ο.Μπ.Λεπεσίνσκαγια πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῶν κυτταρικῶν καὶ μὴ κυτταρικῶν μορφῶν τῆς ζώσας ὕλης ». Μιλήσαμε κιόλας γι' ἀνάλογες ὁδηγίες ποὺ εἶχε δώσει ἄλλοτε ὁ προηγούμενος ὑπουργὸς Καφτάνοφ. Ὁ νέος ἀκολούθησε τὴν ἴδια τακτική : ἀκύρωσε ὅλη τὴν ὥς τότε διδασκόμενη ὕλη καὶ ἀπέσυρε ὅλα τὰ κείμενα ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὴν κυτταρολογία, ἱστολογία, ἐμβρυολογία, βιοχημεία, μικροβιολογία, γενικὴ παθολογία καὶ ὀγκολογία, καὶ ἀπαίτησε ὅλα τὰ νέα κείμενα ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν στὸ ἑξῆς νὰ βασίζονται στὶς διδασκαλίες τῆς Λεπεσίνσκαγια. Συνήθως θεωρεῖται μεγάλος ἐπιστήμονας ὁ ἄντρας ἢ ἡ γυναίκα ποὺ θὰ ἀνοίξει ἕναν καινούργιο δρόμο σὲ ἕναν κλάδο μιᾶς ἐπιστήμης—ὁ ὑπουργὸς μὲ τὴν ἐγκύκλιό του, καθιέρωνε τὶς διδασκαλίες τῆς Λεπεσίνσκαγια σὰν τὶς θεμελιακὲς ἀρχὲς ὅλων τῶν κλάδων τῆς βιολογίας καὶ τῆς ἰατρικῆς.

Ἡ κόρη τῆς Λεπεσίνσκαγια πῆγε ἀκόμα μακρύτερα ἀπὸ τὸν Μπόσιαν, πού, ὅπως θὰ θυμᾶστε, εἶχε « ἀνακαλύψει » τὴν κρυσταλλοποίηση τῶν βακτηριδίων. Στὰ πειράματά της, οἱ κρύσταλλοι μεταβάλλονταν ὄχι μόνο σὲ βακτηρίδια, ἀλλὰ καὶ στὰ ἁπλούστερα ἐγχυματικὰ πρωτόζωα (infusoria). Ὁ Λυσένκο ἔπλεε

40 « Vozniknovenie Kletok iz Jivovo Vechtchestva ».
41 13 Αὐγούστου 1952, ἀρ. 1338.

σὲ πελάγη εὐτυχίας μ' αὐτὲς τὶς ἀνακαλύψεις. Ἀφιέρωσε ἕνα ἄρθρο σχετικὰ καὶ ἔγραψε τὸν πρόλογο στὸ βιβλίο τῆς μητέρας Λεπεσίνσκαγια. Πολὺ δικαιολογημένα, ἄλλωστε, ἔνιωθε κατενθουσιασμένος. Τὸ κάτω - κάτω, ἡ Λεπεσίνσκαγια μὲ τὶς « ἀνακαλύψεις » της ἀπέρριπτε τὴ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας καὶ βοηθοῦσε στὴ συγκρότηση τῆς θεωρίας τοῦ μετασχηματισμοῦ ἑνὸς εἴδους σὲ ἄλλο.

Ἡ ἐπιτυχία μέθυσε τὴ Λεπεσίνσκαγια, καὶ ἀποφάσισε νὰ χαρίσει τὴν εὐτυχία σ' ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος μὲ μιὰ καινούργια της ἀνακάλυψη : ἐμπνεύστηκε μιὰν πρωτότυπη μέθοδο ξανανιώματος, ποὺ παρέτεινε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταπολεμοῦσε τὰ γερατειά. Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ εἶναι τὰ περίφημα « λουτρὰ σόδας ».

Βάζετε ἕνα σακουλάκι σόδα στὴ μπανιέρα σας καὶ τὰ γερατειὰ ὑποχωροῦν, διαλυόμενα μὲς στὸ ἀλκαλικὸ διάλυμα. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς νέας ἀνακάλυψης, ποὺ διατυμπανίστηκε στὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν : ἡ σόδα ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὶς ντρογκερίες καὶ τὰ φαρμακεῖα, ἐνῶ οἱ πολυκλινικὲς δὲν προλάβαιναν νὰ φροντίζουν τοὺς « ξανανιωμένους », ποὺ κατὰ κύματα ἔτρεχαν γιὰ νὰ γιατρευτοῦν ἀπὸ τὰ καψίματα καὶ τοὺς φοβεροὺς πόνους ποὺ τοὺς προκαλοῦσε ἡ ἀφελέστατη πίστη τους στὴ θεραπευτικὴ δύναμη τῆς σόδας ἀπ' τὸ στόμα. Κάποτε, σὲ μιά της διάλεξη, ἡ Λεπεσίνσκαγια χωρὶς νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ λεπτὴ εἰρωνεία ποὺ ἔκρυβε ἡ ἐρώτηση, συμφώνησε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ παίρνεται ἡ σόδα καὶ μὲ κλύσματα. Αὐτὸ θὰ ἦταν κι ὁ καταλληλότερος τρόπος γιὰ νὰ μακρύνει ἡ ζωὴ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς ἀνθρωπότητας, ἐκείνων ποὺ ἀκόμα δὲν ἔχουν ἰδιωτικὸ λουτρό...

Ἡ τροποποίηση τοῦ ἐδάφους

Ἂς ἔρθουμε τώρα σὲ μιὰ μέθοδο, ποὺ ὑποτίθεται πὼς ὑποσχόταν πολλά, τοῦ εὐνοούμενου τοῦ Βίλιαμς καὶ τοῦ Λυσένκο, τοῦ Μπουσίνσκι. Τοῦτος δῶ πρότεινε νὰ ὀργώνεται τὸ ἔδαφος ὄχι στὸ συνηθισμένο βάθος τῶν 20 ἑκατοστῶν, ἀλλὰ σὲ ἕνα μέτρο βάθος, φέρνοντας στὴν ἐπιφάνεια ἄγονα στρώματα, ἀποτελούμενα, γε-

νικά, ἀπὸ ἄργιλο. Ἦταν ἕνα μεγαλειῶδες ὅραμα : ἕνα γιγάντιο τρακτέρ, σέρνοντας πίσω του ἕνα τεράστιο ἄροτρο, ἀνοίγει ἕνα λάκκο ἀρκετὰ βαθὺ γιὰ νὰ χωρέσει ὁλόκληρος ἀγωγὸς πετρελαίου. Στὸ γυρισμό του, τὸ τρακτὲρ σκεπάζει μὲ τὸ χῶμα τὸ λάκκο, ἐνῶ στὰ πλάγια ἀνοίγει ταυτόχρονα ἄλλο λάκκο. Αὐτὴ ὅλη ἡ διαδικασία δὲν ἐπρόκειτο, φυσικά, νὰ δώσει σοδειά, ἀλλὰ μιᾶς καὶ ἔβαζε γιὰ σκοπὸ « τὴ ριζικὴ μεταβολὴ τοῦ ἐδάφους », εἶχε ἐξασφαλισμένη τὴν ἐπιτυχία. (Ἄλλωστε, ἡ φράση « ριζικὴ μεταβολὴ τοῦ ἐδάφους » δὲ χτυπάει ἐντυπωσιακά ;) . Εὐτυχῶς, αὐτὴ ἡ ἀνόητη ἐπιχείρηση, ποὺ εἶχε κιόλας κρατήσει κάμποσα χρονάκια, ἀπότυχε παταγωδῶς, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Μπουσίνσκι σκόπευε νὰ συστήσει τὴν ἐφαρμογή της στὰ κολχὸζ καὶ στὰ σοβχόζ.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι τώρα πιὰ παλιὲς ἱστορίες. Εἶναι, βέβαια, σημαντικὸ νὰ γνωρίζουμε τὸ παρελθόν, γιὰ νὰ μποροῦμε σωστὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὶς κατευθύνσεις μιᾶς ἐπιστήμης, ὅμως τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον εἶναι ποὺ θὰ ἀποφασίσουν γιὰ τὴν τύχη τους. Καὶ τί μένει, λοιπόν, σήμερα, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ μπεῖ στὸ ἐνεργητικὸ τῆς « νέας » γενετικῆς ; Πρῶτα - πρῶτα, μερικὲς νέες ποικιλίες, πού, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπίσημη ἐκδοχή, εἶναι δημιουργήματα τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Λυσένκο. Καὶ ὕστερα, τὸ κοπάδι οἱ γαλατερὲς ἀγελάδες τοῦ Ἰνστιτούτου Γενετικῆς τῆς ΑΕ, μὲ τὸ ὁλόπαχο γάλα τους καὶ μιὰ ὑπόσχεση γιὰ αὔξηση τῆς περιεκτικότητας τοῦ γάλατος σὲ βούτυρο κατὰ 1 % σὲ ὁλόκληρη τὴν ἐπικράτεια. Γιά νὰ δοῦμε τί βγῆκε ἀπὸ αὐτὲς τὶς βαρύγδουπες ὑποσχέσεις.

Στάρι χειμερινὸ καὶ ἐαρινὸ

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, ἂς δοῦμε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς φυτοκαλλιέργειας, ποὺ τόσο ἔντονα συζητήθηκαν στὸ πρόσφατο ἰωβηλαῖο τοῦ Ἰνστιτούτου Φυτοκαλλιέργειας καὶ Γενετικῆς, τοῦ Λυσένκο, στὴν Ὀδησσό [42]. Ἡ συζήτηση συγκεντρώθηκε κυρίως στὴν παραγωγὴ μὲ « ἀναμόρφωση », ὁρισμένων ποικιλιῶν ποιό-

42 « Selskaya Jizn », 20 Ἰουνίου 1962. « Ἰζβέστια », 19 Ἰουνίου 1962. « Πράβδα », 13 Ἰουλίου 1962, κτλ.

τητας, ἀπὸ λυσενκοϊστὲς ἐρευνητές, ὅπως οἱ Γιοῦρεφ, Κιριτσένκο, Ρεμέσλο καὶ ἄλλοι. Ἡ ἐξέταση, ὅμως, τῶν πειραματικῶν στοιχείων, ἔδειξε, ὅτι *ἡ βασικὴ μέθοδος ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν παραγωγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν ἦταν ἡ κλασικὴ μέθοδος τῆς φυτοκαλλιέργειας μὲ διασταυρώσεις καὶ ἐπιλογή*. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις, τὰ νέα χαρακτηριστικὰ προέκυψαν μὲ τὴν κλασικὴ μέθοδο τῆς ὑβρίδωσης. Ἡ μέθοδος « ἀναμόρφωσης », δηλαδὴ ἡ φύτευση ἀνοιξιάτικων τύπων πρὶν ἀπὸ τὸ χειμώνα, ἐπικουρικὰ βοηθάει τὴν ἐπιλογή, καὶ εἶναι, ἄλλωστε, ἡ ἴδια μέθοδος ποὺ χρησιμοποιόταν τὸν καιρὸ τοῦ Βαβίλοφ καὶ ποὺ ἀκόμα καὶ σήμερα χρησιμοποιεῖται στὶς πειραματικὲς καλλιέργειες σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Ὅλοι οἱ ἰσχυρισμοί, γιὰ προσαρμογὴ στὶς κλιματικὲς συνθῆκες τοῦ φθινόπωρου, γιὰ μεταβολὲς τῆς κληρονομικότητας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τεχνητῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὰ παρόμοια, δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ὡραῖο λοῦστρο γιὰ νὰ δοθεῖ σ' αὐτὴ τὴ μέθοδο τὸ λυσενκοϊκὸ χρῶμα. Κανεὶς ποτὲ δὲ μπόρεσε νὰ ἀποδείξει ὅτι ὑπάρχει ἄμεση σχέση αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος, ἀνάμεσα σ' ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς παράγοντες καὶ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἐπιτεύχθηκαν. Ἁπλῶς καὶ μόνο διατυμπανίστηκε.

Ὅτι τὸ βασικὸ ρόλο στὴ μετατροπὴ μιᾶς μορφῆς σὲ ἄλλην τὸν ἔχει ἡ ὑβρίδωση καὶ ἡ ἐπιλογὴ μέσα σὲ μεταβαλλόμενες συνθῆκες περιβάλλοντος, φαίνεται ὁλοκάθαρα ἀπὸ τὶς περιγραφὲς τῆς μεθόδου τῆς « ἀναμόρφωσης » ποὺ συναντοῦμε στὶς ἐκθέσεις τῶν ἐργασιῶν τῶν φυτοκαλλιεργητῶν [43].

Χαιρόμαστε μὲ κάθε ἐπιτυχία, ὅποια κι ἂν εἶναι, τῆς πειραματικῆς σοβιετικῆς φυτοκαλλιέργειας : μιὰ καλὴ ποικιλία εἶναι μιὰ καλὴ ποικιλία, ἄσχετα ἂν τὴν ἔχει πετύχει ἕνας λυσενκοϊστὴς ἢ ἕνας « μοργανιστής ». Ὅταν, ὅμως, ἕνα ἔστω καὶ ἐλάχιστο πρακτικὸ ἐπίτευγμα χρησιμοποιεῖται, πρῶτα γιὰ διαφημιστικὴ προπαγάνδιση καὶ ὕστερα γιὰ τὴν καθιέρωση τοῦ μονοπώλιου σὲ μιὰ μέθοδο καλλιέργειας, τότε ἡ ἐπιτυχία παύει πιὰ νὰ λέγεται ἐπιτυχία. Κι ἀκριβῶς αὐτὸ συνέβηκε τελευταῖα, μ' ἕνα πάταγώδη θόρυβο γύρω ἀπὸ τὶς νέες ποικιλίες τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς

43 Π.χ., τὸ ἄρθρο « Stepnoi kolos », στὴν « Πράβδα » τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1962.

Ὀδησσοῦ. Ὁ διευθυντής του Μουζίκο, σ' ἕνα ἄρθρο του μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἰωβηλαίου τοῦ Ἰνστιτούτου, ἀφοῦ ἐξιστορεῖ τὶς δικές του προσωπικὲς ἐπιτυχίες, γράφει : « Οἱ μιτσουρινικοί, μὲ ἀπολύτως ἐλεγμένα καὶ ἐξακριβωμένα πειράματα στὴ γενετική, στὴ φυτοκαλλιέργεια καὶ στὴ σποροπαραγωγή, ἀνάγκασαν τὴ σπεκουλατόρικη, δογματικὴ καὶ τυπικὴ γενετικὴ νὰ ὑποχωρήσει βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσκεπάζοντας τὴ θεωρητική της χρεοκοπία καὶ τὴν πρακτική της στειρότητα » [44].

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε πολλοὺς σοβιετικοὺς εἰδικοὺς τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας (ὅπως, π.χ., τοὺς Τσιτσίν, Ζοσίμοβιτς, Λεμπέντεβα, Λουτκόφ, Ζαχάροφ καὶ ἄλλους), οἱ ὁποῖοι σὲ πολὺ δύσκολες περιστάσεις πέτυχαν ἐξαίρετα ἀποτελέσματα, ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματά τους αὐτὰ καταχωνιάστηκαν στὰ συρτάρια τῆς λήθης τῆς γραφειοκρατίας, πρὸς μεγάλη ζημιὰ τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ἁπλῶς καὶ μόνο γιατὶ οἱ ἐπιστήμονες αὐτοὶ δὲν ἀνῆκαν στὴν κλίκα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο.

Ὅταν συζητᾶμε γιὰ τὶς ὑπερβολικὲς ἀκρότητες τῆς διαφήμισης ποὺ τοποθετεῖ στὸ ἐνεργητικὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο τὸ μονοπώλιο τῶν ἐπιτυχιῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ξεχνᾶμε ὅτι παραπολλὲς ἐξαιρετικὲς ποικιλίες παράγονται κάθε χρόνο στὶς ΗΠΑ, στὴ Σουηδία, στὴ Μ. Βρετανία, στὸν Καναδά, στὴ Δυτικὴ Γερμανία, στὴν Ἀνατολικὴ Γερμανία, στὴ Γαλλία καὶ ἀλλοῦ, ὅπου οἱ πειραματικὲς διασταυρώσεις καὶ ἡ παραγωγὴ σπόρων βασίζονται τώρα στὴν κυτταρογενετική.

Ἡ γαλατερὴ ράτσα τοῦ Τζέρσεϋ

Ἰδιαίτερη προσοχὴ χρειάζεται γιὰ τὴν τελευταία ἀπὸ τὶς « ἐπιτυχίες » τοῦ Λυσένκο : τὴν αὔξηση τῆς περιεκτικότητας τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες, μὲ διασταύρωση τῆς γαλατερῆς ράτσας τοῦ Τζέρσεϋ (σὲ ποσοστὸ 6 - 7 %), μὲ ἐγχώριες ράτσες. Δὲν θὰ ἐπιμείνουμε στὴν πολὺ λίγο σημαντική, ἄλλωστε, ἱστορία τῆς πρακτικῆς τῶν διασταυρώσεων μὲ τὶς ἀγελάδες τοῦ Τζέρσεϋ, ποὺ ἐφαρμόζεται ἐδῶ καὶ διακόσια χρόνια σὲ διάφορες χώ-

44 « Vestnik Selskokhozyaistvennoi Nauki » (1962), ἀρ. 6 : 45.

ρες, οὔτε καὶ θὰ σταματήσουμε στὸ πῶς αὐτὴ ἡ μέθοδος, ποὺ πρῶτος τὴν εἰσήγαγε στὴν ΕΣΣΔ ὁ πολὺ γνωστὸς εἰδικὸς τῆς πειραματικῆς κτηνοτροφίας Κισλόφσκι, διαδόθηκε στὴ χώρα μας. Πρέπει, πάντως, νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ πρόταση στὸ ὑπουργεῖο Γεωργίας γιὰ τὴν ἀγορὰ ἀγελάδων καὶ ταύρων ράτσας Τζέρσεϋ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κισλόφσκι, κι ὅτι ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὰ τὰ ζῶα διάλεξε ὁ Κοῦσνερ (τὸ 1954 ἢ τὸ 1955) δυὸ νεαρὰ ταυράκια γιὰ τὸ πειραματικὸ ἀγρόκτημα τοῦ Λυσένκο. Ὁ τύπος ἔκανε τόσο θόρυβο γύρω ἀπὸ αὐτὰ τὰ πειράματα, ἐπὶ χρόνια ὁλόκληρα, ὥστε δικαιολογημένα νόμιζε κανεὶς πὼς τὸ πρόβλημα εἶχε πιὰ λυθεῖ. Στὴν πραγματικότητα, αὐτὴ ἡ φασαρία ἦταν ἡ συνηθισμένη «προκαταρκτικὴ» αὐτοδιαφήμιση : ἕνα πείραμα σχεδιάζεται νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ μερικὰ χρόνια, ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας ἀρχίζει νὰ γίνεται θόρυβος γύρω ἀπ' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προπαγανδίζονται οἱ ἐπιτυχίες ποὺ θὰ ἔχει. Ἄλλωστε, ὅπως εἴδαμε, ἡ ἐπίμονη διαφήμιση, ἰδίως ὅταν προέρχεται ἀπὸ ὑψηλὲς σφαῖρες, ἐξασφαλίζει τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα, ἐφόσον ἡ ἀποδοτικότητα τοῦ πειράματος κρίνεται μὲ βάση τὰ ἐρωτηματολόγια καὶ μόνο, ἐνῶ συγχρόνως ἐνθαρρύνει τὴν ἀπόκρυψη κάθε ἀρνητικοῦ ἀποτελέσματος.

Στὸν προεδρικό του λόγο, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1961, ὁ Λυσένκο δήλωσε ὅτι τὰ πειράματά του γιὰ τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες βασίζονται στὸ «νόμο τῆς ὕπαρξης ἑνὸς βιολογικοῦ εἴδους», ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε διατυπώσει, κι ἀκόμα περισσότερο στὸ «νόμο τῆς μεταβολῆς τῆς μὴ ζώσας ὕλης (χορτονομὴ) σὲ ζώσα ὕλη μέσον τῆς ἴδιας τῆς ζώσας ὕλης». Εἴδαμε κιόλας νὰ ἐφαρμόζεται αὐτὸς ὁ πρῶτος νόμος στὸ φυτικὸ κόσμο, μὲ τὸν ἐθελούσιο θάνατο τῶν ἀσθενέστερων ἀτόμων τοῦ εἴδους, στ' ὄνομα τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, δηλαδὴ μὲ τὴν «αὐτο-εκκαθάριση». Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ «νόμος» φαίνεται ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται στὰ ἐγχώρια εἴδη, καὶ δὲν ξέρουμε μὲ ποιόν τρόπο θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιτευχθεῖ, χάρη σ' αὐτὸν τὸ νόμο, ἡ διατήρηση τῆς ὑψηλῆς περιεκτικότητας τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες μὲ διασταυρώσεις ζώων ποὺ παράγουν γάλα χαμηλῆς περιεκτικότητας. Μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ ἐπωφεληθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ νόμο, θὰ ἦταν ν' ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ κοπάδι τὶς ἀγελάδες ποὺ δίνουν ἀδύνατο γάλα — μιὰ ἁπλὴ ἐπιλογή, ποὺ

θὰ πραγματοποιόταν μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῶν μὴ ἀποδοτικῶν ἀγελάδων. Φαίνεται ὅτι κάποια τέτοιου εἴδους ἐπιλογὴ πραγματοποιήθηκε, ἀλλὰ δὲν ἔχει γίνει ἀκόμα γνωστὸ σὲ ποιό βαθμὸ ἀκριβῶς.

Ὁ νόμος τῆς ὕπαρξης ἑνὸς εἴδους (ὅπως τὸν ἐμφανίζουν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν διατύπωσαν) ἐκδηλώνεται κυρίως στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ εἶδος κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ. Αὐτὸς ἴσως εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ νόμος ἐκδηλώνεται ὄχι μόνο στὴν αὐτοεκκαθάριση, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις « ἔντονα συνειδητὲς » τῶν βιολογικῶν δομῶν. Μιὰ ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις παίρνει ἰδιαίτερη σημασία στὴν ἐκτροφὴ τῶν ζώων. Ὁ Λυσένκο ἦταν βέβαιος ὅτι ἕνας ὑβριδικὸς ζυγώτης δὲν ἀναπτύσσει τοὺς χαρακτῆρες του σύμφωνα μὲ τοὺς μοργανικοὺς νόμους τοῦ διαχωρισμοῦ, τῆς ἐπικράτησης καὶ τῆς ὑπολειμματικότητας ἀλλὰ μὲ τὸν ἐπωφελέστερο τρόπο [45]. Γιὰ νὰ γίνει πιὸ παραστατικός, ὁ Λυσένκο παρουσίασε κάποτε αὐτὸ τὸ νόμο μὲ τὴν ἑξῆς μορφή : « Ὁ ζυγώτης δὲν εἶναι τρελός ». Ἀλλὰ τί σχέση ἔχουν ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες ; Ἡ ὑπόθεση εἶναι πολὺ ἁπλή, καὶ νά γιατί : ἄν, γενετικά, ὁ ταῦρος εἶναι πολὺ μεγάλος καὶ ἀνήκει σὲ μιὰ σειρὰ ποὺ παράγει παχὺ γάλα, καὶ τὸν ζευγαρώσουμε μὲ μιὰ μικρόσωμη ἀγελάδα, τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ὑψηλῆς περιεκτικότητας λιπαρῶν οὐσιῶν στὸ γάλα δὲ θὰ μεταβιβαστεῖ. Ὁ ζυγώτης αἰσθάνεται ὅτι ἕνα μεγάλο μοσχάρι (μεγάλο ἀπὸ πατρικὴ καταβολή) , δὲν θὰ μπορέσει νὰ γεννηθεῖ εὔκολα ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἀγελάδα. Ἐπιλέγει λοιπὸν ν᾿ ἀναπτυχθεῖ πρὸς τὴ μητρικὴ κατεύθυνση, πράμα ποὺ εἶναι ὠφέλιμο γιὰ τὸ εἶδος. Ἀλλὰ ἂν διασταυρώσουμε ἕναν ταῦρο μικροῦ μεγέθους καὶ μὲ γονότυπο ὑψηλῆς περιεκτικότητας τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες, μὲ μιὰ μεγαλόσωμη ἀγελάδα, ὁ ζυγώτης, προβλέποντας ὅτι ὁ τοκετὸς δὲν θὰ ἔχει προβλήματα μπορεῖ ν᾿ ἀναπτυχθεῖ μὲ τὴν ἡσυχία του πρὸς τὴν πατρικὴ κληρονομικὴ γραμμή. Μποροῦμε νὰ διευκολύνουμε τὴν « ἐκλογὴ » τοῦ ζυγώτη, διπλασιάζοντας καὶ τριπλασιάζοντας τὴν ποσότητα τῆς τροφῆς ποὺ δίνουμε στὴν ἀγελάδα τὴν περίοδο τῆς κύησης, γιατὶ ὅσο περισσότερο μεγαλώνει τὸ ἔμβρυο, τόσο περισσότερο θὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ

45 Τ. Ντ. Λυσένκο, « Agrobiologiya » (1957), ἀρ. 6 καὶ (1958), ἀρ. 6.

πατρικὰ χαρακτηριστικά. Τὰ βασικὰ δημοσιεύματα τοῦ Λυσένκο γύρω ἀπὸ τὶς θεωρητικές του ἀπόψεις, σ' αὐτὸν τὸν τομέα, ὅπως καὶ τὸ βιβλίο (1961) καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ συνεργάτη του Ἰοννισιάν[46], ἀποδείχνουν καθαρὰ ὅτι ἡ ἐλπίδα παραγωγῆς γάλατος μὲ ὑψηλὴ περιεκτικότητα σὲ λιπαρὲς οὐσίες, μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες διασταυρώσεις, ξεκινώντας ἀπὸ ταῦρο τοῦ Τζέρσεϋ, βασιζόταν σ' αὐτὲς τὶς τελεολογικὲς ἀρχές. Καὶ μποροῦμε, γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουμε τὰ πράγματα καὶ ν' ἀποφύγουμε κάθε παρεξήγηση, νὰ παραθέσουμε τὶς ἴδιες τὶς δηλώσεις τοῦ Λυσένκο :

Οἱ ἀγελάδες τοῦ Τζέρσεϋ ζυγίζουν γενικὰ 350 μὲ 400 κιλά, ἐνῶ οἱ ἀγελάδες τῶν ἀγροκτημάτων μας εἴτε εἶναι καθαρῆς ράτσας εἴτε ὄχι, ζυγίζουν 550 μὲ 700 κιλά. Ἔχουμε κάθε δικαίωμα νὰ πιστεύουμε, ὅτι οἱ ζυγῶτες, τὰ ἔμβρυα ποὺ προέρχονται ἀπὸ διασταύρωση μεγάλων ἀγελάδων μὲ ταύρους μικρόσωμης ράτσας, ἐφόσον τοὺς ὑπερσιτίζουμε, ἀναπτύσσονται μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μικρόσωμης ράτσας[47].

Καθὼς ὅμως, σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πειράματα, τὰ μοσχάρια ἔφταναν σ' ἕνα μέσο βάρος 30 ἕως 31 κιλά, ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ ἡ ἀνάλογη ἐξήγηση. Καὶ ἡ ἐξήγηση ἦταν ἁπλή : 20 ἀπ' αὐτὰ τὰ κιλὰ (τὸ μέσο βάρος τῶν μοσχαριῶν τοῦ Τζέρσεϋ) ὀφείλονταν στὸ ὅτι τὸ ἔμβρυο διάλεξε ν' ἀναπτυχθεῖ πρὸς τὴ γραμμὴ τοῦ πατέρα (ποὺ ἦταν ράτσας Τζέρσεϋ), ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο βάρος προερχόταν ὄχι ἀπὸ τὴν κληρονομικότητα, ἀλλὰ ἀπὸ ἕναν ὑπερσιτισμὸ τῆς μητέρας.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι στὴν ΕΣΣΔ, οἱ διασταυρώσεις μὲ ἀγελάδες καὶ ταύρους ράτσας Τζέρσεϋ, ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, εἶχαν ἀρχίσει δέκα χρόνια νωρίτερα σ' ἄλλα ἀγροκτήματα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ Λυσένκο, χωρὶς νὰ τραβήξουν τόσο τὴν προσοχή. Ἴσως γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν ἐκεῖ συμπυκνωμένες τροφές, ἢ ἴσως γιατὶ οἱ ζυγῶτες ἐκεῖ ἦταν λιγότερο καταφερτζῆδες ἀπὸ τοὺς ἄλλους στοῦ Λυσένκο τὰ πειράματα, ἡ μεταβίβαση τῶν διάφορων κληρονομικῶν χαρακτήρων στὰ ὑβρίδια ἦταν ἀνάλογη μὲ

46 « Ἰζβέστια », 8 Αὐγούστου 1962.
47 « Agrobiologiya » (1957), ἀρ. 6 : 9.

τὸ ποσοστὸ τῶν τζερσεϋκῶν γονιδίων ποὺ εἶχαν τὰ ὑβρίδια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταλήξουν σὲ μιὰ ἐνδιάμεση μορφή.

Ὅσο γιὰ τὸν ἄλλο, ἀκόμα γενικότερο, νόμο στὸν ὁποῖο βασίζονταν αὐτὰ τὰ πειράματα : τῆς μεταβολῆς τῆς μὴ ζώσας ὕλης σὲ ζώσα ὕλη, μποροῦμε νὰ τὸν ἀποδώσουμε, ἁπλούστερα, ἔτσι : « Ὅταν ἡ τροφὴ δὲν εἶναι ζώσα ὕλη, — πράγμα ποὺ δὲν συμβαίνει πάντοτε, — ἀφομοιώνεται ἀπὸ ἕναν ὀργανισμὸ μόνον ἀφοῦ ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ὀργανισμό ».

Ἡ διαδρομὴ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Λυσένκο δὲν εἶναι πολὺ καθαρή, τὸ κύριο ὅμως εἶναι ὅτι, γιὰ νὰ πετύχουμε ἀπὸ μιὰν ὑβριδικὴ ἀγελάδα γάλα πλούσιο σὲ λιπαρὲς οὐσίες, ἀρκεῖ νὰ θρέψουμε καλὰ τὴν ἀγελάδα. Ὅσο περισσότερο τρώει, τόσο παχύτερο εἶναι τὸ γάλα της. Ἂν τὰ κολχὸζ καὶ τὰ σοβχὸζ μποροῦσαν νὰ διαθέτουν τεράστιες ποσότητες τροφῶν, ἀνάλογες μ' αὐτὲς ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ Λυσένκο στὸ πειραματικό του ἀγρόκτημα, θὰ μποροῦσαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴ μέθοδό του γιὰ νὰ αὐξήσουν τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες. Κι ὅταν αὐτὸ θὰ εἶναι δυνατό (δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς πότε) , θὰ ὑπάρχει ἀρκετὸ γάλα στὴ χώρα ὥστε ἡ ἀποτυχία τῆς αὔξησης τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν τοῦ γάλατος μὲ διασταύρωση ντόπιων καὶ τζερσεϋκῶν ἀγελάδων νὰ μὴν ἔχει πιὰ σημασία [48].

Συμπεράσματα

Πρὶν νὰ κλείσουμε αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, θὰ ἔπρεπε, ἴσως, νὰ δείξουμε πῶς οἱ ἐκπρόσωποι τῆς κάστας τοῦ Λυσένκο κατόρθωσαν νὰ παρουσιάσουν γιὰ δικά τους τὰ ἐπιτεύγματα ἄλλων. Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες μέθοδες εἶναι αὐτὴ ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Γκρέμπεν, ὁ ἡγέτης τῆς ζωοτεχνικῆς πτέρυγας τοῦ λυσενκοϊσμοῦ : κατέφυγε, ἁπλούστατα, στὴν τεχνικὴ ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ ἥρωας τοῦ Γκόγκολ Τσιτσικόφ, γιὰ νὰ ἀγοράσει « νεκρὲς ψυχές ». Μιὰ τέτοια νεκρὴ ψυχὴ ἦταν ὁ μεγάλος σοβιετικὸς εἰ-

48 Ἀφαιρέσαμε τέσσερες σελίδες τοῦ χειρογράφου, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονταν στὰ ἀτελῆ στοιχεῖα τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πειραμάτων τοῦ Λυσένκο καὶ στοὺς τεχνικοὺς κινδύνους ποὺ θὰ ἐπέφερε στὴ χώρα ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων του (Μ.Λ.).

δικὸς τῆς κτηνοτροφίας Μ.Φ.᾿Ιβανόφ, ποὺ πέθανε τὴν ἴδια χρονιὰ ποὺ ἄρχιζε ἡ ἐκστρατεία τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Πρεζὲντ ἐναντίον τῆς σύγχρονης βιολογίας.

῾Ο ᾿Ιβανὸφ ἀντιμετώπιζε εὐνοϊκὰ τὴ σύγχρονη γενετικὴ καὶ στὴ γόνιμη περίοδο τῆς δραστηριότητάς του χρησιμοποίησε μὲ ἐπιτυχία ὁρισμένες ἀπὸ τὶς ἀρχές της γιὰ νὰ δημιουργήσει καινούργιες ράτσες ζώων. ᾿Αλλὰ στὴ Σύνοδο τοῦ 1948 τῆς ΛΠΑΓΕ, ὁ ᾿Ιβανὸφ προβλήθηκε σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ μιτσουρινισμοῦ, καὶ στὴ μεταθανάτια ἔκδοση τῶν ἔργων του ὁ Γκρέμπεν, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης, ἀφαίρεσε προσεκτικὰ ἀπ᾿ ὅλα τὰ βιβλία καὶ ἀπ᾿ ὅλα τὰ κεφάλαια, τὶς παραγράφους κι ἀκόμα καὶ τὶς φράσεις ὅπου ὁ ᾿Ιβανὸφ μιλοῦσε εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ γενετικὴ ἢ χρησιμοποιοῦσε τὴν ὁρολογία της (γενετικὸς ἀνασυνδυασμός, γονότυπος, φαινότυπος, ἑτεροζυγωτία, μετάλλαξη, θανατηφόρος γόνος κλπ.) . Ἔτσι ὁ ᾿Ιβανὸφ μασκαρεύτηκε σὲ λυσενκοϊστή. ῾Ο Γκρέμπεν ἐξακολούθησε τὴν πλαστογράφησή του σὰν ἐπιστημονικὸς σύμβουλος τοῦ ᾿Ελάγκιν, ὅταν αὐτὸς ἔγραφε μιὰ βιογραφία τοῦ ᾿Ιβανόφ, καθὼς ἐπίσης καὶ σὰν σύμβουλος τοῦ κινηματογραφικοῦ συνεργείου ποὺ γύρισε μιὰν — ἀρκετὰ μέτρια — ταινία γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου σοφοῦ [49].

Τελειώνοντας τὸ δεύτερο αὐτὸ μέρος τοῦ βιβλίου μας, δὲν νομίζουμε ὅτι χρειάζεται νὰ κάνουμε κρίσεις ἢ νὰ βγάλουμε συμπεράσματα γιὰ τὰ ὅσα ὡς ἐδῶ ἀναφέραμε. Τὰ γεγονότα μιλᾶνε μόνα τους. Εἴδαμε ποιές μέθοδες χρησιμοποιοῦσαν οἱ λυσενκοϊστὲς καὶ οἱ βιλιαμσιστὲς γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὶς ἰδέες τους. Παραποίηση γεγονότων, δημαγωγία, ἀπειλές, ἀπολύσεις, χρησιμοποίηση τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, ἀσύλληπτης ἐφευρετικότητας ρετσινιές, χαφιεδισμός, ψεύτικες πληροφορίες, ἐξωφρενικὴ αὐτοπροβολή, καταπίεση, σκοταδισμός, συκοφαντίες, χάλκευση κατηγοριῶν, βρισιές, φυσικὴ ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων — νά ποιά ἦταν τὰ τόσο ἀποδοτικὰ ὅπλα ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ πλούσιο ὁπλοστάσιό τους, καὶ ποὺ μ᾿ αὐτὰ καὶ μόνο κατόρθωσαν ἐπὶ τριάντα ὁλόκληρα χρόνια νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀναγνώριση τῆς « προοδευτικῆς » φύσης τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν τους. ῾Ο λυσενκοϊσμὸς δὲν μπόρεσε νὰ διατηρηθεῖ, παρὰ μόνο μὲ τὶς πολιτικὲς προκλή-

49 « Tsel Jizni » καὶ « Akademik iz Askanii », ἀντιστοίχως.

σεις, πού οἱ ἀποχρώσεις τους ἄλλαζαν ἀνάλογα μὲ τὸ κατὰ ποῦ φύσαγε ὁ ἄνεμος τῆς ἱστορίας. Καμιὰ πραγματικὴ ἀπόδειξη δὲν δόθηκε ποτὲ γιὰ τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν θεωριῶν καὶ ὅσες φορὲς ξεκίνησε κάποια σχετικὰ ἐλεύθερη συζήτηση (ὅπως τὸ 1936, τὸ 1947 - 1948 καὶ τὸ 1953 - 1958) ὁ λυσενκοϊσμὸς διέτρεξε θανάσιμο κίνδυνο.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου αὐτῶν τῶν συζητήσεων ἔδωσε ἀρκετὲς ἀποδείξεις γιὰ τὴ χρεοκοπία τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, τὴν ἀπομόνωσή του ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἐπιστήμη, τὴ σεκταριστική του φύση. Ἔδειξε ἀκόμα ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ καταπολεμηθεῖ μὲ βάση μιὰ θεωρητικὴ συζήτηση καὶ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐπιχειρηματολογία. Ὁ λυσενκοϊσμὸς δὲν ἀποδέχεται καμιὰ κριτικὴ ἀπὸ τὰ ἔξω ἢ ἀπὸ ἐκπροσώπους ἄλλων ἐπιστημονικῶν τάσεων.

Ἐξηγήσαμε πῶς ὁ Λυσένκο ἔφτασε στὴν ὑπέρτατη ἐξουσία καὶ νομίζουμε ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικότερο σημεῖο. Πράγματι, μόνο μιὰ θεωρία καταδικασμένη σὲ ἐπιστημονικὴ χρεοκοπία καταφεύγει σὲ τέτοιες μέθοδες. Οἱ ὀρθὲς θεωρίες διαδίδονται καὶ ἐπιβάλλονται μὲ τὴν ὀρθότητά τους. Οἱ ψευτοθεωρίες δὲν μποροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν, παρὰ μόνο πρόσκαιρα, καὶ χρησιμοποιώντας τὴ δημαγωγία, τὴν καταπίεση καὶ τὸ ψέμα. Οἱ σωστὲς θεωρίες καὶ οἱ ὑγιεῖς ἰδέες ἀναπτύσσονται καὶ βρίσκουν ὀπαδούς, παρὰ τὶς καταπιεστικὲς μέθοδες.

Ἀποδείχνοντας μὲ ποιοὺς τρόπους καὶ μὲ ποιὰ μέσα ὁ λυσενκοϊσμὸς κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ ἐπὶ τόσο μεγάλο διάστημα στὴν ἐπιστήμη μας, ἀποδείχνουμε τὴν ἐπιστημονική του χρεοκοπία.

Ἰδιαίτερη προσοχὴ δώσαμε στὸ θέμα τῆς τύχης πολλῶν ἐπιστημόνων, πού ἡ ἀνάμιξή τους στὴ διένεξη τοὺς στοίχισε τὴ ζωή, τὴν ἐποχὴ τῆς προσωπολατρίας. Αὐτὴ ἡ πλευρὰ μιᾶς πολεμικῆς πού στρεφόταν γύρω ἀπὸ ἐπιστημονικὰ θέματα ἀξίζει προσεκτικὴ μελέτη.

Ἀναπολώντας τὸ παρελθὸν τῆς βιολογίας μας καὶ τῆς γεωπονίας μας, αἰσθανόμαστε πολλὴ ὑπερηφάνεια ἀλλὰ μαζὶ καὶ πολλὴ θλίψη. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ βροῦμε τὸν πραγματικὸ ἔνοχο τῆς τρομερῆς καθυστέρησης αὐτῶν τῶν δύο ἐπιστημονικῶν κλάδων στὴ χώρα μας — καθυστέρηση πού γίνεται κάθε χρόνο

καὶ περισσότερο αἰσθητὴ καὶ ποὺ ἔχει ὀλέθριες ἐπιπτώσεις σὲ πολλοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας μας.

Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι δύσκολο εἶναι νὰ συμβιβαστοῦμε μ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ νὰ τὴν ὑπομείνουμε. Ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἡ κατανόηση τῶν αἰτίων της, μᾶς βοηθάει νὰ καταλάβουμε τί θαυμάσιοι ἐπιστήμονες, τί ἐξαιρετικοὶ πατριῶτες ἦταν ὁ Βαβίλοφ, ὁ Κολτσόφ, ὁ Σαμπίνιν, ὁ Τουλάικοφ, ὁ Καρπετσένκο, ὁ Πριανίσνικοφ καὶ τόσοι ἄλλοι σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες ποὺ ὑπερασπίστηκαν καὶ ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμα ὑπερασπίζονται τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν καθαρότητα τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Αἰσθανόμαστε βαθὺ σεβασμὸ γιὰ τὶς ὑψηλὲς ἀρχὲς στὶς ὁποῖες στηρίζονταν οἱ ἐνέργειες αὐτῶν τῶν σοφῶν καὶ γιὰ τὸ θάρρος ποὺ ἔδειξαν.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο στὸ ἐπίπεδο τῆς ἠθικῆς ποὺ ἀρνιέται κανεὶς νὰ συνθηκολογήσει μ' αὐτὴ τὴν κατάσταση. Τὰ γεγονότα ποὺ ἀποκαλύψαμε προξένησαν καὶ προξενοῦν ἀκόμα ἀνυπολόγιστες ζημιές. Οἱ ἄμεσες ἀπώλειες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἀπὸ τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα εἶναι εὔκολο νὰ ὑπολογιστοῦν. Εἶναι κάπως δυσκολότερο νὰ ἐκτιμήσει κανεὶς τί στοίχισε στὴ χώρα ἡ ἄρνηση νὰ χρησιμοποιηθοῦν τεχνικὲς ποὺ εἶχαν ἤδη δοκιμαστεῖ μὲ ἐπιτυχία. Εἶναι, ὅμως, σχεδὸν ἀδύνατο νὰ λογαριαστοῦν οἱ ἀπώλειες ἀπὸ τὴν κακὴ διαμόρφωση τῶν στελεχῶν στὰ σχολειὰ καὶ στὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα τῆς γενετικῆς, τῆς ἀγροβιολογίας καὶ τῆς ἰατρικῆς. Στὰ σχολειὰ μέσης ἐκπαίδευσης, ἑκατομμύρια μαθητὲς διδάχτηκαν ἀπὸ τὰ στερεότυπα ἔργα τοῦ Βέσελοφ γιὰ τὸν δαρβινισμό, ὅτι ἡ γενετικὴ τοῦ Μόργκαν εἶναι ἀντιπαραγωγική, ἀντιδραστική, πουλημένη στὴ μπουρζουαζία, ὅτι οἱ ἐπίκτητοι χαρακτῆρες κληροδοτοῦνται κλπ. Ὅλες αὐτὲς οἱ παραποιήσεις καὶ οἱ στραβὲς ἔννοιες ξαναβρίσκονται στὰ σημερινὰ ἐγχειρίδια βιολογίας τῶν πανεπιστημίων μας. Ἀκόμα καὶ στὸ σύγχρονο ἔργο γιὰ τὴν πειραματικὴ καλλιέργεια καὶ τὴν παραγωγὴ τῶν σπόρων τῶν δημητριακῶν τοῦ Μαξίμοβιτς, ποὺ ἔχει γραφτεῖ εἰδικὰ γιὰ τὰ ἰνστιτοῦτα γεωπονικῆς, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐπιτομὴ τῆς γενετικῆς τῶν ζώων τοῦ Βσιάκιτς, ἡ γενετικὴ καὶ οἱ βάσεις τῆς πειραματικῆς ἐκτροφῆς παρουσιάζονται καὶ ἀναπτύσσονται ἀποκλειστικὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ εἶχε ὁρίσει ὁ Λυσένκο. Ἀντίθετα, ὅ,τι ἀναφέρεται στὴν πραγματικὴ γενετικὴ εἴτε παρα-

ποιεῖται εἴτε ἀγνοεῖται. Οὔτε καὶ ἀναφέρεται ὁ διαχωρισμὸς τῶν γονιδίων στὰ ὑβρίδια, ποὺ ἡ γνώση του εἶναι γιὰ τοὺς κτηνοτρόφους τόσο ἀπαραίτητη ὅσο καὶ ὁ ἀέρας ποὺ ἀναπνέουν — κι αὐτό, γιὰ νὰ ἀποφύγουν νὰ ἀναφέρουν τὸν Μέντελ, τοῦ ὁποίου τὰ στοιχεῖα σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ τ' ἀγνοήσουν. Στὸ κεφάλαιο ποὺ γίνεται λόγος γιὰ τὴν τεράστια συλλογὴ τῶν φυτῶν, ποὺ ἦταν ἡ πηγὴ κάθε πειραματικῆς ἐργασίας, τὸ ὄνομα τοῦ Βαβίλοφ οὔτε κὰν ἀναφέρεται. Γι' αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς, ἡ σοβιετικὴ πειραματικὴ καλλιέργεια τῶν σπόρων τῶν δημητριακῶν ἄρχισε μὲ τὸν Λυσένκο.

Τέτοιες ταχυδακτυλουργίες μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ξεπερνοῦν τὸν τομέα τῆς γεωργίας. Εἰκοσιπέντε συνεχεῖς τάξεις πτυχιούχων τῆς ἰατρικῆς δὲν διδάχτηκαν οὔτε στοιχειωδῶς τοὺς νόμους τῆς κληρονομικότητας.

Ἀναφέραμε, σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ βιβλίου, τὸ ἄρθρο στὸ ὁποῖο ὁ Ἀστοῦροφ σκιαγράφησε ἕνα ἀληθινὸ πορτραῖτο τοῦ πραγματικοῦ σοβιετικοῦ ἐπιστήμονα καὶ πατριώτη Κολτσόφ. Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ, σὰν συμπέρασμα αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου, νὰ ἀναδημοσιεύσουμε ἐδῶ τὶς τελευταῖες γραμμὲς αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, γιατὶ τὸ ὡραῖο ἔμβλημα τοῦ Κολτσόφ, τὸ τόσο συμβολικό, ποὺ μ' αὐτὸ πάλαιψε σ' ὅλη του τὴ ζωή, ταιριάζει σ' ὅλους τοὺς σοφοὺς ἐπιστήμονες, στῶν ὁποίων τὴ μνήμη ἀφιερώνεται τὸ βιβλίο μας τοῦτο :

« Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τοῦ Κολτσόφ, γράφει ὁ Ἀστοῦροφ, βρισκόταν σὲ ἁρμονία μὲ τὰ λόγια τοῦτα τοῦ ἀγαπημένου του ποιητῆ, ποὺ τὰ εἶχε σὰν ἔμβλημά του, καὶ τὰ ἀπάγγελνε μὲ πάθος κάθε φορά, στὶς πιὸ ἐπίσημες, στὶς πιὸ δύσκολες καὶ στὶς πιὸ χαρούμενες στιγμὲς τῆς ζωῆς του :

Ὅπως ἡ φλόγα τῆς λάμπας τρεμουλιάζει καὶ σβύνει
Μόλις φανεῖ τὸ λαμπερὸ φῶς τῆς αὐγῆς,
Ἔτσι κ' ἡ ψεύτικη σοφία σκοτεινιάζει καὶ φθίνει
Μπρὸς στὸ αἰώνιο φῶς τῆς ἀλήθειας τῆς πνευματικῆς.
Δόξα στὸν ἥλιο ! Τὸ σκοτάδι ἂς χαθεῖ ! »[50]

50 Πούσκιν, ἀπὸ τὸ « Βακχικὸ τραγούδι ». (Μ. Λ.).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ἡ τελευταία φάση : 1962-1966

Όπως είπώθηκε κιόλας, τὰ προηγούμενα κεφάλαια γράφτηκαν τὸ 1961 - 1962, δηλαδὴ σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ὁ λυσενκοϊσμὸς κατεῖχε περίοπτη θέση στὴ βιολογία καὶ τὴ γεωπονία, τουλάχιστον στὸν ὀργανωτικὸ τομέα. Ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ κυριαρχεῖ στὴ μέση καὶ στὴν ἀνώτερη ἐκπαίδευση καὶ εἶχε τὴν ἀπεριόριστη ὑποστήριξη τῶν κομματικῶν καὶ διοικητικῶν κύκλων. Σ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ὑπῆρχαν ἐλάχιστες πιθανότητες νὰ ἐκδοθεῖ ἕνα τέτοιο βιβλίο. Ἦταν γραμμένα σὰν ἕνα ἁπλὸ κριτικὸ καὶ ἱστορικὸ δοκίμιο, προορισμένο νὰ ἐπηρεάσει τὴν κοινὴ γνώμη, προκαλώντας συζήτηση σὲ διάφορα ἐπίπεδα καὶ σὲ διάφορους χώρους. Σκοπός του ἦταν νὰ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ στὰ πραγματικὰ γεγονότα καὶ ἴσως νὰ ἐκτιμήσει ρεαλιστικὰ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση.

Ἀναμφίβολα ὁ λυσενκοϊσμὸς ἦταν ἱστορικὸ φαινόμενο. Κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ μαεστρία καὶ πανουργία στὸ πλαίσιο ποὺ δημιούργησαν ἄλλες καταστάσεις τοποθετημένες σὲ ὑψηλότερες σφαῖρες. Δὲν ἦταν ἕνα φυσιολογικὸ στάδιο τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάπτυξης, ἀλλὰ μᾶλλον σύμπτωμα μιᾶς βαθειᾶς ἀρρώστιας. Καὶ εἶναι φυσικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ προοδευτικὸ « ξήλωμα » τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ποὺ ἄρχισε τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964, ἀντανακλοῦσε ἱστορικὰ γεγονότα ποὺ ὁ θεατής τους δὲν μπορεῖ νὰ τ' ἀγνοήσει καὶ νὰ μὴν τὰ περιγράφει.

Τὰ χρόνια ἀνάμεσα στὸ 1962 καὶ τὸ 1966 ἦταν ταραχώδη γιὰ τὴ σοβιετικὴ βιολογία. Αὐτὴ ἡ περίοδος ἄρχισε μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, τὸν ὁποῖο τὸ Κράτος καὶ οἱ κομματικοὶ κύκλοι, ὑποστήριζαν ἀπε-

ριόριστα, δημιουργώντας μιὰ κατάσταση ποὺ θύμιζε πολὺ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1948. Ὁ Χρουστσὸφ ἔδωσε στὸν Λυσένκο πολὺ μεγαλύτερη καὶ ἀποδοτικότερη βοήθεια ἀπ' ὅ,τι τοῦ εἶχε δώσει κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ Στάλιν. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Κόμματος ἔγινε ὁ ἄμεσος συνήγορος τοῦ λυσενκοϊσμοῦ κι ἐπομένως φέρνει τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν πραχτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ψευτοεπιστημονικῶν θεωριῶν τοῦ Λυσένκο. Τόσο στενοὶ ἦταν οἱ δεσμοὶ ἀνάμεσα στὶς δραστηριότητες τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Χρουστσόφ, ὥστε ἡ ἀλλαγὴ τῆς τύχης τοῦ δεύτερου, τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964, ὁδήγησε σὲ μιὰ τὸ ἴδιο ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς τύχης τοῦ λυσενκοϊσμοῦ.

Στὰ ἑπόμενα κεφάλαια θὰ ἐξετάσουμε τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

Τὰ γεγονότα τοῦ 1962 - 1964

Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν ἀναθεωρεῖ τὸ ἔργο τοῦ Λυσένκο

Ἡ ἀποκρυπτογράφηση τοῦ κώδικα τῆς γενετικῆς, ἡ ἀνακάλυψη τῶν μηχανισμῶν τῆς πρωτεϊνικῆς σύνθεσης καὶ τῆς ἀντιγραφῆς τῶν κληρονομικῶν μακρομορίων, ποὺ ἔγιναν τὸ 1961 - 1962, συντάραξαν τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ βιολογία ἔγινε τὸ ἐπίκεντρο τοῦ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Οἱ ἐφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας παρουσίασαν αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα σὰν ἐξαιρετικὰ ἐντυπωσιακὰ γεγονότα, καὶ οἱ ἀναγνῶστες τους, συνηθισμένοι πιὰ στοὺς καθημερινοὺς ἄθλους τῆς ἐξερεύνησης τοῦ διαστήματος καὶ μπερδεμένοι ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ καὶ τὴν ποικιλία τῶν τεχνητῶν δορυφόρων, ἔστρεψαν μὲ ἐνδιαφέρον τὴν προσοχή τους πρὸς μιὰν ἐπιστήμη μὲ τεράστια σημασία γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας. Μέσα σὲ μερικοὺς μῆνες, στὸ τέλος τοῦ 1961 καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1962, τὰ κονδύλια τὰ προορισμένα γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς γενετικῆς αὐξήθηκαν σημαντικὰ (π.χ. στὶς ΗΠΑ τριπλασιάστηκαν ἢ τετραπλασιάστηκαν) καὶ οἱ νέοι τομεῖς τῆς βιολογίας (μοριακὴ βιολογία, μοριακὴ γενετική, μοριακὴ βιοφυσική) ταχύτατα πήρανε πρωτεύουσα θέση.

Σὲ σύγκριση μ' αὐτὴ τὴν τεράστια πρόοδο τῆς βιολογίας, μ'

αὐτὴ τὴ χιονοστιβάδα τῶν ἀνακαλύψεων ποὺ ἔδειχναν τὶς καινούργιες δυνατότητες καὶ τὶς τεράστιες πραχτικὲς ἐπιπτώσεις τους, ἡ καθυστέρηση τῆς σοβιετικῆς βιολογίας φαινόταν ἀκόμα σημαντικότερη. Ἡ καταπίεση ποὺ ἀσκοῦσε ὁ λυσενκοϊσμὸς γινόταν ἰδιαίτερα ἀνυπόφορη, καθὼς αὐτὴ ἡ ψευτοεπιστήμη ἐξακολουθοῦσε νὰ καταπνίγει τὶς νέες τάσεις ποὺ μοιραῖα παρουσιάζονταν στοὺς ἐπιστημονικούς μας κύκλους. Ὁ ἔλεγχος ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ μιτσουρινικοὶ στὸν τύπο ἦταν τόσο στενὸς ὥστε ἐπὶ τέσσερα χρόνια (1959 - 1962) δὲν δημοσιεύτηκε οὔτε ἕνα ἄρθρο ποὺ νὰ ἀσκεῖ ἀνοιχτὴ κριτικὴ στὸν λυσενκοϊσμό. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο, ὅσοι ἤθελαν νὰ γράψουν γιὰ τὴ γενετικὴ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ δημοσιεύουν τὰ ἄρθρα τους σὲ περιοδικὰ χημείας, φυσικῆς ἢ μαθηματικῶν. Οὔτε οἱ συνταχτικὲς ἐπιτροπὲς οὔτε ἡ λογοκρισία ἐπέτρεπαν τὴ δημοσίευση κριτικῶν ἄρθρων γιὰ τὸν Λυσένκο. Ταυτόχρονα, τὰ περιοδικὰ καὶ οἱ ἐφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας συνέχιζαν νὰ προπαγανδίζουν τὴ σημασία τῶν ἐργασιῶν τῶν μιτσουρινικῶν γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴν ἐθνική μας οἰκονομία.

Ἐντούτοις, ἡ καθυστέρηση τῆς θεωρητικῆς μας βιολογίας ἦταν τόσο φανερή, ὥστε φαινόταν ἀναπόφευκτη ἡ ἐπικείμενη λήψη κάποιας σχετικῆς ἀπόφασης, δεδομένου ὅτι ἡ πίεση πρὸς τὴν ΑΕ καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα γινόταν ὁλοένα καὶ ἰσχυρότερη. Στὶς 11 Μαΐου 1962, τὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ διοργάνωσε μιὰ σύσκεψη μὲ θέμα τὴ μοριακὴ βιολογία, ὅπου ὁ Ἔνγκελγκαρντ ἔκανε μιὰ θεμελιωμένη εἰσήγηση γιὰ τὴν τότε κατάσταση καὶ τὶς προοπτικὲς σ' αὐτὸν τὸν κλάδο.

Τόνισε τὸ γεγονός, ὅτι οἱ νέες ἀνακαλύψεις τῆς μοριακῆς βιολογίας δὲν ἀποτελοῦσαν μεμονωμένο φαινόμενο, ἀλλὰ ἦταν ἕνα ἅλμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κι ἀντιπροσώπευαν τὴ σημαντικότερη πρόοδο τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα στὴ μελέτη τῆς φύσης [1].

Οἱ προτάσεις τῆς εἰσήγησης ὑποστηρίχτηκαν θερμὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς παρόντες στὴ σύσκεψη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἱδρυθεῖ ἕνα μόνιμο Ἐπιστημονικὸ συμβούλιο μοριακῆς βιολογίας. Ὅμως, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα ποὺ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὴ σύσκε-

[1] « Izvestiya AE », Seriya Biol. (1962), ἀρ. 5.

ψη, ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθοῦν νέα ἱδρύματα καὶ ἐργαστήρια, χρειαζόταν κυβερνητικὸ διάταγμα. Τὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ ὅρισε μιὰν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ προετοιμάσει τὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ διατάγματος, ἡ ὁποία ἄρχισε ἀμέσως νὰ ἐργάζεται. Δημιουργήθηκαν ὑποεπιτροπές, οἱ ὁποῖες μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ προεδρείου τῆς ΑΕ, καταπιάστηκαν μὲ τὴν ἐξέταση τῶν ἐρευνῶν ποὺ εἶχαν γίνει στὰ ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν ΑΕ Ἰνστιτοῦτα βιολογίας. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἦταν καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο γενετικῆς, ποὺ διεύθυνε ὁ Λυσένκο. Στὸ τέλος Ἰουνίου, γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ εἴκοσι χρόνια, τὸ Ἰνστιτοῦτο δέχτηκε τὴν ἐπίσκεψη μιᾶς ὁμάδας ἐπιστημόνων ποὺ ἔρχονταν μὲ ἀποστολὴ νὰ μελετήσουν καὶ νὰ ἐξετάσουν τὴν κατάσταση, καὶ νὰ συντάξουν μιὰν ἀναφορά. Αὐτὴ ἡ ὁμάδα περιλάβαινε βιολόγους, φυσικούς, χημικούς, ἀκόμα καὶ γιατρούς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ διερεύνησε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὶς ἐργασίες ποὺ γίνονταν στὸ Γκόρκι - Λένινσκιε, συνομίλησε πολλὲς φορὲς μὲ τὸν Λυσένκο καί, στὴν προτελευταία της συνεδρίαση — στὶς 10 Ἰουλίου 1962 — ἀποφάσισε σχεδὸν ὁμόφωνα νὰ προτείνει ἐπίπληξη γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ ἰνστιτούτου καὶ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῶν ἐρευνῶν ποὺ πραγματοποιοῦνταν σ' αὐτό. Στὴν τελευταία συνεδρίαση ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἡ κανονικὴ ψηφοφορία, πάνω στὴν προηγούμενη πρόταση, καὶ τὸ ἀποτέλεσμά της θὰ ἀνακοινωνόταν στὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ. Ὅμως, τὸ βράδι τῆς 12ης Ἰουλίου, ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς εἰδοποιήθηκαν τηλεφωνικὰ ὅτι ἡ τελευταία συνεδρίαση δὲν θὰ γινόταν κι ὅτι διαλυόταν ἡ ἐπιτροπή. Ὅλα τὰ ἔγγραφα ποὺ εἶχε συγκεντρώσει κατασχέθηκαν ἀπὸ τὴν ΚΕ τοῦ κόμματος καὶ κανεὶς δὲν ξέρει ὡς σήμερα τί ἀπέγιναν.

Τὸ νέο διάταγμα

Οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς νέας τροπῆς τῶν γεγονότων ἦταν φανεροί. Στὶς 11 Ἰουλίου τοῦ 1962, ὁ Χρουστσὸφ κι ἄλλοι ἡγέτες τοῦ κόμματος καὶ τῆς κυβέρνησης ἐπισκέφτηκαν τὸ Γκόρκι - Λένινσκιε. Τὴν ἑπομένη, οἱ ἐφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας δημοσίευαν στὴν πρώτη σελίδα φωτογραφίες τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Χρουστσόφ, δίπλα - δίπλα, τριγυρισμένους ἀπὸ ἄλλες ἡγετικὲς

προσωπικότητες, νὰ ἐπισκέπτονται τὸ γαλατοκομεῖο ἢ νὰ θαυμάζουν ἕναν πλούσιο κάμπο μὲ δημητριακά. Αὐτὲς οἱ φωτογραφίες συνοδεύονταν ἀπὸ σχόλια ποὺ ἔλεγαν ὅτι ὁ Χρουστσὸφ ἐπιδοκιμάζει ὅλες τὶς ἐργασίες τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ὁ Χρουστσὸφ τόνιζε, ὅτι : « Τὰ ἐπιτεύγματα τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας ὀφείλονται στὴν ἀέναη πάλη τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων καὶ τεχνικῶν. Εἶναι ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ κομματικὴ κληρονομιά μας. Αὐτὲς οἱ πρακτικὲς ἐπιτυχίες συμβάλλουν στὴ δημιουργία μιᾶς ἰσχυρῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ στὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς οἰκοδόμησης τοῦ Κομμουνισμοῦ στὴ χώρα μας » [2].

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίσκεψη αὐτή, ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ΑΕ, ποὺ εἶχε ἀναλάβει νὰ προετοιμάσει τὰ κείμενα τῶν διαταγμάτων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς μοριακῆς βιολογίας, καταργήθηκε. Ἀντὶ γι' αὐτὴν δημιουργήθηκε μιὰ ἄλλη ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐπεξεργαστεῖ ἕνα ὁλότελα διαφορετικὸ διάταγμα, ποὺ καλοῦσε τοὺς σοβιετικοὺς βιολόγους νὰ δοῦν τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς δεσμοὺς ἀνάμεσα στὴ βιολογία καὶ τὴν πράξη, παίρνοντας γιὰ παράδειγμα τὶς ἐπιτυχίες τοῦ Λυσένκο σὲ ἄλλους τομεῖς.

Ὁ Λυσένκο καὶ μιὰ ὁμάδα ἀπὸ ὀπαδούς του διορίστηκαν μέλη αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς, παρ' ὅλο ποὺ ἐπικεφαλῆς της βρισκόταν ὁ ὑπεύθυνος τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τῆς ΚΕ, Κιρίλλιν, ὁ ὁποῖος, ἐκείνη τὴν ἐποχή, τηροῦσε οὐδέτερη στάση σ' αὐτὰ τὰ θέματα. Μέλη ἦταν ἐπίσης, γιὰ λόγους ἀντικειμενικότητας, μερικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Λυσένκο. Θὰ περίμενε λοιπὸν κανεὶς νὰ βρεθεῖ μιὰ συμβιβαστικὴ λύση, ποὺ θὰ προτεινόταν καὶ στὶς ἀνώτερες διοικητικὲς βαθμίδες. Τουλάχιστον πρόσκαιρα, θὰ πραγματοποιόταν, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, κάποιος συμβιβασμὸς ἀνάμεσα στὶς δύο ἀντίθετες ἀπόψεις.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐργάστηκε γιὰ πολὺν καιρὸ σὲ μιὰ κόλαση ἀπὸ ἄλυτες ἀντιθέσεις. Σὲ πολλὰ σημεῖα δὲν κατόρθωσε νὰ φτάσει στὴν παραμικρὴ συμφωνία. Ἡ ἡμερομηνία ποὺ εἶχε οριστεῖ γιὰ τὴν κοινοποίηση τῆς ἔκθεσής της μετατέθηκε πολλὲς φορές, χωρὶς ἡ ἐπιτροπὴ νὰ κατορθώσει νὰ φτάσει στὴν ὁριστικὴ διατύπωση. Τελικά, ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος καὶ τῆς κυβέρνησης ἀπηύδησε κι ὀργάνωσε, στὴ θέση αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς, μιὰ μικρὴ

2 « Πράβδα », 12 Ἰουλίου 1962.

ὁμάδα ἐργασίας μὲ ἑπτὰ μέλη, ποὺ ἐκπροσωποῦσαν τοὺς ἄμεσα ἐνδιαφερομένους ὀργανισμούς : Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος, Ὑπουργεῖο Ἀνώτατης Ἐκπαίδευσης, Ὑπουργεῖο Γεωργίας, Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν, Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, Λενινιστικὴ Πανενωσιακὴ Ἀκαδημία Γεωπονικῶν Ἐπιστημῶν καὶ Ἰατρικὴ Ἀκαδημία. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ συνέταξε τὸ τελικὸ σχέδιο, μὲ βάση τὰ προηγούμενα πρακτικὰ καὶ προτάσεις. Τὸ κείμενο ἔγινε ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὴν ΚΕ καὶ τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καὶ δημοσιεύτηκε στὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες [3].

Στὴν πραγματικότητα, τὸ σχέδιο ἔδινε συμβιβαστικὴ λύση καὶ παρότρυνε στὴν ἀνάπτυξη ὅλων τῶν τάσεων καὶ ὁλόκληρης τῆς βιολογικῆς ἐπιστήμης. Ἂν καὶ δινόταν ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν ἀνάπτυξη τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας, ἀναφέρονταν ἐπίσης τὰ ἐπιτεύγματα καὶ ἡ σημασία τῶν ἀντιλυσενκοϊκῶν τάσεων. Ἡ ὅλη διατύπωση τοῦ κειμένου διευκόλυνε καὶ νομιμοποιοῦσε τὴν ἐπιστροφὴ στὴν πραγματικὴ γενετική. Ἀπαριθμώντας τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς βιολογίας, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν γεωπονικῶν ἐπιστημῶν, προσδιόριζε μιὰ σειρὰ ἀπὸ στόχους στὴ γενετικὴ ἔρευνα. Δημιουργοῦσε ἐπίσης τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ συνύπαρξη ἀνάμεσα στὴ γενετικὴ καὶ στὴ μιτσουρινικὴ βιολογία στὸ χῶρο τῆς παιδείας Στὴν ἀπόφαση δὲν γινόταν καμιὰ ἀναφορὰ στὸν μεντελισμὸ καὶ τὸν μοργανισμό, οὔτε σὲ συγκεκριμένα ὀνόματα. Αὐτὸ ἦταν πάρα πολὺ σημαντικό. Καὶ ὅμως, στὸ ἀγροτικό της παράρτημα, ἡ « Πράβδα » συνόδευσε τὸ κείμενο τῆς ἀπόφασης μὲ τὴ φωτογραφία δύο λυσενκοϊστῶν (τοῦ Κιριτσένκο καὶ τοῦ Γκαρκάβι) ἀνάμεσα σὲ πανύψηλα στάχυα σταριοῦ ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ὀδησσοῦ (ποὺ ἀπὸ τὸ 1948 ὀνομαζόταν Ἰνστιτοῦτο Λυσένκο). Αὐτὰ δημοσιεύονταν τὸ Γενάρη, ἐνῶ ὑπῆρχαν χιονοθύελλες καὶ παγωνιά. Ἡ φωτογραφία τῶν χωραφιῶν τοῦ σταριοῦ δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὸ κείμενο καὶ τὴν ἐποχή, καὶ ἐπιπλέον, δὲν εἶχε καμιὰ λεζάντα. Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ συμπεράνουμε, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ συμβολικὴ ἀπόδοση τοῦ προτύπου τῶν στενότερων δεσμῶν ἀνάμεσα στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πράξη, ὅπως τοὺς ἐννοοῦσε ἡ ἀπόφαση.

Βέβαια, ὁ συμβιβασμὸς μὲ τοὺς γενετιστὲς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ

3 Βλ. τὴν « Πράβδα » καὶ τὶς ἄλλες ἐφημερίδες τῆς 25 Ἰανουαρίου 1963.

ἱκανοποιήσει ἀνθρώπους σὰν τὸν Λυσένκο, τὸν Ὀλσάνσκι, τὸν Πρεζὲντ καὶ ἄλλα μέλη τῆς κλίκας. Δὲν μποροῦν νὰ ἰσχύουν ἀπέναντι στὸ ἴδιο φυσικὸ φαινόμενο δυὸ διαφορετικὲς ἀλήθειες. Τὸ σκοτάδι δὲν μπορεῖ νὰ συνυπάρξει μὲ τὸ φῶς. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς πραγματικῆς γενετικῆς, ἡ εἰσαγωγή της στὴν ἐκπαίδευση, ἡ δυνατότητα γιὰ τοὺς νέους νὰ ἐπιλέξουν ἀνάμεσα σὲ δυὸ θεωρίες, ἀντιπαραθέτοντας καὶ συγκρίνοντας τὰ ἀντίστοιχά τους πλεονεκτήματα, δὲν ἦταν πράγματα ἀποδεκτὰ ἀπὸ τοὺς λυσενκοϊστές. Δὲν μποροῦσαν νὰ δεχτοῦν οὔτε κὰν ἀνακωχή, ἐφόσον εἶχαν κάνει σκοπὸ τῆς ὕπαρξής τους τὸν πόλεμο ἐνάντια στὴν παγκόσμια ἐπιστήμη. Ἦταν φυσικὸ νὰ τονίζουν μόνο τὰ μέρη τοῦ διατάγματος ποὺ ἐπιδοκίμαζε τὴ δική τους ἄποψη καὶ αναφερόταν στὶς ἐπιτυχίες τους, καὶ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὰ ἐκμεταλλευτοῦν πρὸς ὄφελός τους γιὰ νὰ διευρύνουν τὸ μονοπώλιό τους καὶ νὰ στηρίξουν τὴν πολεμική τους ἀπέναντι στὴν κλασικὴ βιολογία.

Σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ διατάγματος, δημοσιεύτηκε κι ἕνα μεγάλο ἄρθρο τοῦ Λυσένκο ταυτόχρονα στὴν « Πράδδα » καὶ τὴν « Ἰζδέστια ». Κάλυπτε δύο στῆλες τῆς ἐφημερίδας κ' εἶχε τὸν τίτλο : « Θεωρητικὲς βάσεις τῶν κατευθυνόμενον ἀλλαγῶν στὴν κληρονομικότητα τῶν καλλιεργούμενων φυτῶν »[4]. Ὁ Λυσένκο καὶ ἄλλοτε στὸ παρελθὸν εἶχε δημοσιεύσει ἄρθρα στὴν « Πράδδα » καὶ τὴν « Ἰζδέστια », ἡ ταυτόχρονη, ὅμως, δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ κειμένου στὶς δυὸ μεγαλύτερες ἐφημερίδες τῆς ΕΣΣΔ ἦταν κάτι τὸ ἐξαιρετικό. Σήμαινε ὅτι τὸ ἄρθρο εἶχε σταλεῖ στὶς ἐφημερίδες κατευθείαν ἀπὸ τὴν ΚΕ μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ δημοσιευθεῖ ὅπως ἦταν, χωρὶς καμιὰν ἀλλαγή. Τὸ κείμενο προκάλεσε κατάπληξη σὲ πολλοὺς ἀναγνῶστες. Ὁ Λυσένκο ἐπαναλάδαινε τὶς παλιὲς θέσεις του γιὰ τὴ μετατροπὴ ἑνὸς εἴδους σὲ ἄλλο, γιὰ τὶς πλάνες τοῦ Ντάρδιν, τοῦ Μόργκαν καὶ τοῦ Βάϊσμαν, γιὰ τὴ θεωρία του τῆς κληρονομικότητας κλπ., θέσεις ποὺ εἶχαν τόσο ἐπικριθεῖ πρόσφατα, καὶ πρόσθετε τώρα καὶ τοὺς νέους « νόμους » του γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς μὴ ζωντανῆς σὲ ζωντανὴ ὕλη καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν εἰδῶν (βλ. κεφάλαιο Η΄). Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀρνιόταν τὴν ὕπαρξη μιᾶς κληρονομικῆς οὐσίας

4 « Πράβδα » καὶ «Ἰζβέστια », 28 Ἰανουαρίου 1963.

καὶ τὸ ρόλο τοῦ DNA στὴν κληρονομικότητα. Στὰ 1963, ὅταν τὰ προβλήματα τοῦ γενετικοῦ κώδικα, τῆς σύνθεσης τῶν πρωτεϊνῶν, τοῦ τρόπου ἐνέργειας τῶν χρωμοσωμάτων κτλ., προκαλοῦσαν παγκόσμια τὸ πιὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον, τὸ καθοδηγητικὸ αὐτὸ ἄρθρο τοῦ Λυσένκο, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἐπαναφέρει τὴ μιτσουρινικὴ βιολογία στὸ ἐπίπεδο τοῦ 1937 καὶ 1948, ἀποτελοῦσε σκανδαλώδη ἀναχρονισμό.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο ἔσπευσαν νὰ ἐνισχύσουν τὶς θέσεις τους μὲ διοικητικὰ μέτρα. Συγκάλεσαν σύνοδο τοῦ γεωπονικοῦ τμήματος τῆς ΛΠΑΓΕ, γιὰ τὶς 5 ὣς 7 τοῦ Μάη, μὲ ἀντικείμενο τὴ συζήτηση τοῦ κυβερνητικοῦ διατάγματος γιὰ τὴ βιολογία. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας, Ὀλσάνσκι, στὴν εἰσήγησή του, ἀναφέρθηκε στοὺς στόχους αὐτοῦ τοῦ ἱδρύματος[5]. Ἦταν ὁλοφάνερο ὅτι ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχει ἡ σύνοδος αὐτὴ σημασία ἀνάλογη μ' ἐκείνην τοῦ 1948, καί, καλυπτόμενος ἀπὸ τὸ διάταγμα, μίλησε γιὰ τὸ θρίαμβο τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας ἀπέναντι στὸν μοργανισμὸ - μεντελισμό.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ὀλσάνσκι, μέχρι τὴν ἐμφάνιση τῆς μιτσουρινικῆς τάσης, ἡ βιολογία δὲν εἶχε παρουσιάσει σοβαρὴ ἀνάπτυξη παρὰ μόνο στὸν 19ο αἰώνα : « Στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ ἡ πορεία της ἀνακόπηκε ἀπ' τὸν μεντελισμὸ - μοργανισμό ». Μετά, ὁ πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ περιέγραφε τὴν ἱστορία τῆς κατατρόπωσης τοῦ μοργανισμοῦ καὶ τοῦ θριάμβου τῶν ἰδεῶν τῶν Μιτσούριν καὶ Λυσένκο, ποὺ ἐξασφάλισαν τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ ἀνασυγκρότηση τῆς γεωργίας. Ὁ Ὀλσάνσκι ὑποστήριξε ἀπερίφραστα ὅτι οἱ ὑλιστικὲς θεωρίες τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας ὀφείλονταν στὸν Λυσένκο. Κατὰ τὴν ἄποψή του, ἡ θεωρία ὅτι τὸ γονίδιο εἶναι μόριο τοῦ DNA ἀποδείχνει περίτρανα τὴν ἀποτυχία τοῦ μοργανισμοῦ. Οἱ ἐπαγγελίες τῶν γενετιστῶν γιὰ ἔλεγχο τῶν βιοχημικῶν μηχανισμῶν τῆς βιολογικῆς παραλλαγῆς ἦταν ἀνάξιες λόγου, ἀφοῦ ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία ἔχει ἀπὸ πολὺν καιρὸ κατορθώσει νὰ ἐλέγχει τὴν παραλλαγὴ καὶ νὰ δημιουργεῖ συνεχῶς νέους τύπους φυτῶν καὶ ζώων ἀπαραίτητων γιὰ τὶς συγκεκριμένες ἀνάγκες τῆς κτηνοτροφίας μας καὶ τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας, στὸ σύνολό της. Πολλὴ προσοχὴ ἔδινε στὰ

[5] « Vestnik Selskokhozyaistvennoi Nauki » (1963), ἀρ. 5.

πρακτικὰ μέχρι τότε ἐπιτεύγματα καὶ ἰδιαίτερα σ' ἐκεῖνα ποὺ σχετίζονταν μὲ τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες καὶ μὲ τὰ γνωστὰ λιπάσματα μὲ τὸ μίγμα χοῦμο - χημικὲς οὐσίες. Δὲν παρέλειψε, βέβαια, νὰ ἐπεκταθεῖ στὴν πολεμικὴ ἀνάμεσα στοὺς δυτικοὺς καὶ τοὺς σοβιετικοὺς γενετιστές.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πῆραν μέρος στὴ συζήτηση ἦταν λυσενκοϊστὲς[6] καὶ ἡ ἀπόφαση ποὺ ψηφίστηκε ζητοῦσε ἀπὸ τὴν ΛΠΑΓΕ νὰ γίνει, ὅπως καὶ πρῶτα, κέντρο τοῦ μιτσουρινισμοῦ στὴ βιολογία. Σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ Λυσένκο ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω καὶ μὲ ἄλλα ἄρθρα λυσενκοϊστῶν (ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ ὁρισμένα φιλοσοφικά), ἡ σύνοδος τοῦ 1963 ἔδειξε καθαρὰ πὼς τὸ συμβιβαστικὸ διάταγμα τῆς ΚΕ καὶ τῆς Κυβέρνησης χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ἐξαπολυθοῦν νέες ἐπιθέσεις ἐνάντια στὴν κλασικὴ γενετικὴ καὶ γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ μονοπώλιο τῶν μιτσουρινιστῶν. Ταυτόχρονα, ὅμως, μὲ βάση τὸ ἴδιο διάταγμα, ἄρχισαν διαδικασίες εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν πραγματικὴ ἐπιστήμη καὶ διευρύνθηκαν οἱ πειραματικὲς καὶ ὀργανωτικὲς δυνατότητες γιὰ τὴν ἔρευνα στὴ βιολογία. Αὐξήθηκε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχορήγηση στὰ ἐπιστημονικὰ ἰνστιτοῦτα, ἄρχισε ἡ εἰσαγωγὴ ἐπιστημονικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ πλήθυναν τὰ ξένα συγγράμματα καὶ οἱ μονογραφίες ποὺ μεταφράστηκαν καὶ δημοσιεύτηκαν. Τὰ κείμενα αὐτά, ἀποκαλύπτοντας τὴν ἐπιστημονικὴ πρόοδο τῶν ἄλλων χωρῶν ἐπηρέασαν ἀποφασιστικὰ τοὺς νέους ἐπιστήμονές μας, ποὺ δὲν φαίνονταν διατεθειμένοι νὰ πυκνώσουν τὶς φάλαγγες τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λυσένκο. Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ γενετιστὲς δὲν εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ἀπαντήσουν ἀνοιχτὰ στὶς κριτικὲς ποὺ τοὺς ἀπευθύνονταν : ἐξακολουθοῦσε νὰ ἰσχύει ἀπόλυτα ἡ ἀπαγόρευση κάθε κριτικῆς ἀνάλυσης τῶν ἀπόψεων τοῦ Λυσένκο.

Τὰ βραβεῖα Λένιν

Ἀπὸ τὰ βραβεῖα Λένιν τοῦ 1963 δυὸ δόθηκαν σὲ λυσενκοϊστές. Τὸ ἕνα στὸν Μουζίκο γιὰ τὴν ὑβρίδωση τοῦ καλαμποκιοῦ

6 Eichfeld, Vysokos, Mousyko, Remeslo, Sizov, Vsyakikh, Greben, Kuperman, Krasota κλπ.

καὶ τὸ ἄλλο στὸν Ρεμέσλο γιὰ τὴν παραγωγὴ νέων ποικιλιῶν μὲ « ἀναμόρφωση ». Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς πραγματοποιήσεις ἤτανε ἀμφιβόλου ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ Μουζίκο ἦταν ἀντίθετος μὲ τὴν ὑβρίδωση σὲ αὐτογονιμοποιούμενες καθαρὲς σειρές. Πρότεινε στὴ θέση τους διασταυρώσεις ἀνάμεσα σὲ ἄτομα τοῦ ἴδιου εἴδους, ποὺ εἶχαν πολὺ μικρὸ ἐνδιαφέρον. Τὴν ἴδια ἐποχή, ἡ μέθοδος τῆς « ἀναμόρφωσης » ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ Ρεμέσλο ἀντιμετωπιζόταν μὲ μεγάλη δυσπιστία, γιατὶ κανεὶς ἄλλος δὲν εἶχε μπορέσει νὰ πετύχει ἀνάλογα πειράματα. Στὴν πραγματικότητα, ὁ Ρεμέσλο χρησιμοποιοῦσε τὴ συνηθισμένη μέθοδο ἐπιλογῆς καὶ τὰ λεγόμενά του γιὰ « ἀναμόρφωση » δὲν ἦταν παρὰ ἕνας τρόπος νὰ τραβήξει τὴν προσοχὴ τοῦ Λυσένκο καὶ νὰ πετύχει τὴν ὑποστήριξή του.

Εἰσηγητὴς στὴν ἐπιτροπὴ τῶν βραβείων Λένιν γιὰ τὴ βράβευση αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν ἦταν ὁ Ὀλσάνσκι. Ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἦταν καὶ ὁ Λυσένκο, σὰν ἀντιπρόσωπος τῆς γεωργίας (ἦταν ὁ μόνος βιολόγος τοῦ προεδρείου [7]). Ἡ συζήτηση ἦταν πολὺ θορυβώδης. Ὁρισμένα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξέφρασαν σοβαρὲς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν, οἱ ὁποῖες ἀπορρίφτηκαν στὴ μυστικὴ ψηφοφορία τῆς 11ης Ἀπριλίου 1963. Συνήθως τὸ Ὑπουργικὸ συμβούλιο τῆς ΕΣΣΔ ἐπικυρώνει τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ κοινοποιοῦνται στὶς 21 Ἀπριλίου — ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ Λένιν. Ἀλλὰ τὸ Σάββατο, 13 Ἀπριλίου, ξέσπασε ἡ θύελλα. Ὁ Χρουστσὸφ ἀπαίτησε νὰ συνεδριάσει ἀμέσως καὶ πάλι ἡ ὁλομέλεια τῆς Ἐπιτροπῆς — δηλαδὴ πάνω ἀπὸ ἑκατὸ ἄτομα — γιὰ νὰ ξαναεξετάσει τὴν ἀρνητική της ἀπόφαση. Στὶς 15 Ἀπριλίου ἔγινε μιὰ ἔκτακτη συνεδρίαση. Αὐτὴ τὴ φορά, ὅσοι ἀπὸ τοὺς διαφωνοῦντες προσπαθοῦσαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἄποψή τους, διακόπτονταν ἢ δὲν τοὺς δινόταν καθόλου ὁ λόγος ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ ψηφοφορία ἦταν εὐνοϊκὴ γιὰ τὸν Μουζίκο

7 Ἡ σύνθεση τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν βραβείων Λένιν εἶχε ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ Ὑπουργικὸ συμβούλιο τῆς ΕΣΣΔ, τὸ Γενάρη τοῦ 1963 (βλ. «Ἰζβέστια» τῆς 17 Ἰανουαρίου 1963). Ἡ ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 120 ἐπιστήμονες, τὴ γεωπονία ὅμως τὴν ἐκπροσωποῦσαν σχεδὸν μόνο ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο: Ὀλσάνσκι, Λουκιάνενκο, Ἄιχφελντ, Πουστοβόιτ, Στολέτοφ καὶ Σιζακιάν.

καὶ τὸν Ρεμέσλο, ποὺ πῆραν τὸ βραβεῖο Λένιν, πρὸς δόξαν ἐσαεὶ τῆς μιτσουρινικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ διένεξη στὸ περιοδικὸ «Νέβα»

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἀπρίλη 1963, τὸ τρίτο τεῦχος τοῦ φιλολογικοῦ καὶ κοινωνικοπολιτικοῦ περιοδικοῦ « Νέβα » δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο τῶν Ζ. Μεντβέντεφ [8] καὶ Κιρπίτσνικοφ, μὲ τίτλο : « Οἱ προοπτικὲς τῆς σοβιετικῆς γενετικῆς », μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἀρχισυντάκτη Βορόνιν καὶ τοῦ Κβάτοφ, μέλους τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ εἶχαν προηγουμένως μελετήσει μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴν κατάσταση τῆς βιολογίας. Αὐτὸ τὸ κείμενο, μαζὶ μ' ἕνα ἐκλαϊκευτικὸ σχόλιο γιὰ τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς, ἔκανε ἀνοιχτὴ κριτικὴ στὸ λυσενκοϊσμὸ καὶ στὶς προσπάθειές του νὰ ἀπομονώσει τὴ σοβιετικὴ βιολογία ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἐπιστήμη.

Οἱ συγγραφεῖς ἔγραφαν στὰ συμπεράσματά τους :

Πῶς γίνεται λοιπὸν νὰ ἔχει σημειώσει τόση καθυστέρηση ἡ ἀνάπτυξη τῆς σύγχρονης γενετικῆς στὴ χώρα μας ; Γιατί ἐγκαταλείψαμε στὶς καπιταλιστικὲς χῶρες γιὰ τόσο πολὺ χρόνο αὐτὸν τὸν μεγάλο καὶ παραγωγικὸ τομέα τῆς ἐπιστήμης, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἡ γενετικὴ εἶναι ἀστικὴ ἐπιστήμη ; Στὸ τέλος τῆς γραφῆς δὲν μιλήσαμε ποτὲ γιὰ «ἀστικὴ φυσική », « ἀστικὴ χημεία », « ἀστικὴ φυσιολογία » ! Ἀντίθετα, σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἄλλους τομεῖς παρακολουθοῦμε ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὴν ἐργασία ποὺ γίνεται στὸ ἐξωτερικὸ καὶ προσπαθοῦμε νὰ χρησιμοποιοῦμε ἀμέσως ὅ,τι εἶναι νέο κι ἐνδιαφέρον. Ἐξάλλου, κάνουμε ὅ,τι εἶναι δυνατὸ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας σ' ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους στὴν ΕΣΣΔ. Μόνο στὴ βιολογία ὁρισμένα πρόσωπα ἐπιμένουν νὰ τραβοῦν μιὰ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴ σοβιετικὴ καὶ τὴν παγκόσμια ἐπιστήμη καὶ νὰ ἀγνοοῦν κάθε ἐργασία ποὺ ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ ἐκπροσώπους ἐπιστημονικῶν ρευμάτων ἀντίθετων ἀπὸ τὶς δικές τους ἀπόψεις.

Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα μᾶς φαίνεται πολὺ ἁπλή. Αὐτὴ ἡ κατάσταση παρουσιάστηκε τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ προσωπολατρία διαστρέβλωνε τὰ πάντα. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια ν' ἀπομονώσουμε τὴ σοβιετικὴ

[8] Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τούτου. (Μ.Λ.).

βιολογία ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἐπιστήμη εἶναι ἕνα ὀλέθριο κατάλοιπο τῆς προσωπολατρίας, μιὰ μορφὴ ἀλλοτρίωσης ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ὁ φόβος νὰ δεχτοῦμε δημόσια καὶ τίμια τὶς παλιὲς πλάνες καὶ νὰ τὶς διορθώσουμε.

Ὅπως θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ περιμένει, αὐτὸ τὸ ἄρθρο τράβηξε ἀμέσως τὴν προσοχὴ τῶν λυσενκοϊστῶν. Ἡ πρώτη ἀπάντηση ἦταν ἕνα ἄρθρο τῶν Βσιάκιτς, Βλάσοφ καὶ Μπριγκὶς μὲ τίτλο : « Τὸ ἰδεολογικὸ μέτωπο μάχης τῆς σύγχρονης γενετικῆς »[9].

Αὐτὸ τὸ ἄρθρο εἶχε στὴν προμετωπίδα καὶ μὲ χοντρὰ γράμματα ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Χρουστσὸφ πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, στὴ συνάντησή του μαζί τους, στὶς 8 τοῦ Μάρτη 1963 : « Ἡ εἰρηνικὴ συνύπαρξη στὸ ἰδεολογικὸ μέτωπο εἶναι προδοσία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, προδοσία τῆς ὑπόθεσης τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν ».

Ὁ τόνος τοῦ ἄρθρου θύμιζε τὸ στὺλ τῆς ἰδεολογικῆς πάλης τοῦ 1948 :

Στὴ μάχη τῆς βιολογίας, τὸ μέτωπο δὲν βρίσκεται μονάχα ἐκεῖ ὅπου ὁ σοβιετικὸς ἐπιστήμονας ἀγωνίζεται γιὰ τὴν τεχνικὴ πρόοδο, ἀλλὰ εἶναι καὶ στὸ σημεῖο ἀναμέτρησης τῆς σοβιετικῆς ἰδεολογίας μὲ τὴν ἀστικὴ ἰδεολογία. Σ' αὐτὸ τὸ μέτωπο δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει συνύπαρξη... Ὁ Μεντβέντεφ καὶ ὁ Κιρπίτσνικοφ θὰ ἤθελαν νὰ πείσουν τοὺς ἀναγνῶστες τοῦ περιοδικοῦ « Νέβα » γιὰ τὴν ἀταξικὴ τοποθέτηση τῆς γενετικῆς, γιὰ νὰ προασπίσουν τὴ γενετικὴ τοῦ Βάϊσμαν, τοῦ Μέντελ καὶ τοῦ Μόργκαν...Ἡ μεντελικὴ - μοργανικὴ τάση στὴ γενετικὴ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της ἰδεαλιστική, καί, ὁποιαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ μάσκα μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται, καλύπτεται πίσω ἀπὸ « ἐπιστημονικὴ ὁρολογία » καὶ « νόμους » κατασκευασμένους ἀπὸ κάθε καρυδιᾶς καρύδι. Αὐτὴ ἡ πραγματικότητα δὲν ἀλλάζει, παρὰ τὶς προσπάθειες τῶν βαϊσμανιστῶν - μοργανιστῶν νὰ καλύψουν τὶς ἰδέες τους μ' ἕνα λοῦστρο ἐπιστημονικὸ καὶ ὑλιστικό, ὑποστηρίζοντας ὅτι καὶ τὰ γονίδια (τὰ φανταστικὰ σωματίδια μιᾶς φανταστικῆς κληρονομικῆς οὐσίας), εἶναι ὕλη... Ἀλλὰ τέτοιες κατασκευὲς δὲν πείθουν κανένα, γιατὶ αὐτὰ τὰ φανταστικὰ γονίδια οὔτε ἔχουν οὔτε μποροῦν νὰ ἔχουν σχέση μὲ τὴν κληρονομικότητα.

[9] « Jivotnovodstvo » (1963), ἀρ. 6 : 3 - 8.

Ἡ γενικὴ συνέλευση τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ

Στὴν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, ποὺ εἶχε ὁριστεῖ γιὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1963, ἐπρόκειτο νὰ συζητηθοῦν προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν τέχνη, τὴ λογοτεχνία, τὴν κομματικὴ προπαγάνδα κλπ., ὅπως παρουσιάζονταν μετὰ τὶς ἀποκαλύψεις γιὰ τὴν προσωπολατρία καὶ τὶς συνέπειές της.

Ἀλλά, καθὼς οἱ λυσενκοϊστὲς δὲν ἔχαναν εὐκαιρία γιὰ νὰ περιβάλουν μὲ ἰδεολογικὸ μανδύα τὴν ἀτέλειωτη διένεξη γιὰ τὴ γενετική, ἔπρεπε νὰ περιμένει κανεὶς ὅτι θὰ ἅρπαζαν καὶ τώρα τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὶς θέσεις τους. Πράγματι, ἔτσι καὶ ἔγινε. Ὁ Ὀλσάνσκι κι ὁ Λυσένκο, κατόρθωσαν, χρησιμοποιώντας τὸν γραμματέα τῆς ΚΕ γιὰ τὰ ἀγροτικὰ θέματα, Πολιάκοφ, νὰ εἰσάγουν στὴν κεντρικὴ εἰσήγηση τοῦ Ἰλιτσὸφ διάφορες προτάσεις ποὺ ἀναφέρονταν στὴν ἰδεαλιστική, ἀντιδραστικὴ φύση τοῦ μεντελισμοῦ - μοργανισμοῦ. Ὅμως, στὴ διάρκεια μιᾶς προεισαγωγικῆς συζήτησης ἀνάμεσα στὸν Ἰλιτσὸφ καὶ τοὺς ἡγέτες τῆς ΑΕ, ἀποφασίστηκε νὰ ἐξαιρεθοῦν αὐτὲς οἱ προτάσεις ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς συνόδου. Καί, στὶς πολλὲς καὶ μεγάλες συζητήσεις, ποὺ ἔγιναν στὴν ὁλομέλεια, μόνο μιὰ φορὰ ἐπικρίθηκαν αὐστηρὰ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Λυσένκο, κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ γραμματέα τῆς κομματικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Μόσχας Ἐγκόριτσεφ, ποὺ καταδίκασε τὸ χειρόγραφο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, στὴν πρώτη μορφή. Τὰ στοιχεῖα στὰ ὁποῖα στηρίχτηκε αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ λόγου τὰ ἔδωσε στὸν Ἐγκόριτσεφ ὁ γραμματέας τῆς κομματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γεωπονικῆς Ἀκαδημίας Τιμιριάζεφ, Στεπάνοφ. Αὐτός, τὸν Ἰούλιο καὶ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1962, ὀργάνωσε εἰδικὲς συγκεντρώσεις γιὰ τὴ μελέτη τοῦ χειρογράφου, χαρακτηρίζοντάς το, τελικά, ἀντικομματικό, ἀντιεπιστημονικὸ καὶ ἀντισοβιετικό [10].

Ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη ἀναπτύσσεται μὲ πρωτοφανεῖς ρυθμούς. Ἡ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ φιλοσοφικὴ διατύπωση τῶν ἀρχῶν στὶς ὁποῖες βασίζον-

10 Ἀπόφαση τῆς Κομματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γεωπονικῆς Ἀκαδημίας Τιμιριάζεφ τῆς 30 Ἰουλίου 1962.

ται οἱ πρόσφατες ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις, εἶναι σημαντικότατη γιὰ τὴν ὀρθὴ διαμόρφωση τῶν ἐπιστημονικῶν στελεχῶν καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Λένιν μᾶς ἐδίδαξε, ὅτι «χωρὶς γερὴ φιλοσοφικὴ κατάρτιση, οὔτε οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες οὔτε ὁ ὑλισμὸς μποροῦν νὰ τὰ βγάλουν πέρα στὴν πάλη μὲ τὶς ἀστικὲς ἰδέες».

Πολλοὶ ἐπιστήμονες, ξεχνώντας τὶς ὁδηγίες τοῦ Λένιν, ἀντιμετωπίζουν τὶς ἀστικὲς ἐπιστημονικὲς θεωρίες μὲ μιὰ διάθεση κάθε ἄλλο παρὰ κριτική. Ἀναφέρουμε γιὰ παράδειγμα τὸν Μεντβέντεφ, ποὺ ἦταν παλιότερα ἐπικεφαλῆς τῶν ἐρευνῶν στὸ τμῆμα τῆς ἀγροτικῆς χημείας τῆς ΓΑΤ. Αὐτὸς ἔγραψε μιὰ μονογραφία μὲ τίτλο «Βιολογικὴ ἐπιστήμη καὶ προσωπολατρία». Σ' αὐτήν, τὰ θεμελιακὰ προβλήματα τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοβιετικῆς βιολογίας ἑρμηνεύονται λαθεμένα, ἡ μιτσουρινικὴ ἐπιστήμη δυσφημίζεται, ἐνῶ ἐξυμνεῖται ἡ ἀστικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ποὺ δὲν εἶναι ματεριαλιστικὴ μὲ συνέπεια. Παρ' ὅλο ὅτι κατακρίθηκε ἀπὸ τὸ κολλεκτὶφ τῆς Ἀκαδημίας, ὁ Μεντβέντεφ δὲν κατέθεσε τὰ ὅπλα. Μετέφερε τὴ βάση του στὴν περιοχὴ τῆς Καλούγκα, ὅπου ἔγραψε ἕνα βιβλίο (ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ ἐκδοτικὸ «Μεντγκὶζ») γιὰ τὴ «Βιοσύνθεση τῶν πρωτεϊνῶν καὶ τὰ προβλήματα τῆς ὀντογένεσης»[11], στὸ ὁποῖο ἀνακαλύπτουμε τὶς ἴδιες πλάνες. Πίσω ἀπὸ τὸ προπέτασμα τῆς ψευτοεπιστήμης, κρύβονται κάποτε ἰδεολογικὲς παρεκκλίσεις! Δυστυχῶς, δημοσιεύουμε ἀκόμα πολὺ λίγες σοβαρὲς φιλοσοφικὲς μελέτες γύρω ἀπὸ τὶς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Μόνον αὐτὲς ὅμως θὰ μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν στὸ ξεμασκάρεμα ἀπόψεων ξένων πρὸς τὴν ἰδεολογία μας[12].

Ὁ λόγος τοῦ Ἐγκόριτσεφ δημοσιεύτηκε ὁλόκληρος μόνο στὶς ἐφημερίδες τῆς Μόσχας. Δὲν εἶχε σημαντικὸ ἀντίχτυπο, ὅμως ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε δυὸ περίεργα ἐπεισόδια ποὺ συνδέονται μ' αὐτόν.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ βρισκόμουν, πραγματικά, στὸ Ὄμπνινσκ, στὴν περιοχὴ τῆς Καλούγκα, καὶ ἐργαζόμουνα στὸ ραδιοβιολογικὸ ἐργαστήριο τῆς μοριακῆς βιολογίας τοῦ Ἰνστιτούτου Ραδιοβιολογίας τῆς Ἀκαδημίας Ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ. Στὴν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ εἶχε παρευρεθεῖ κ' ἕνα ἀνώτατο κομμα-

11 Ἐκδόθηκε στὰ ἀγγλικὰ σὲ μετάφραση τῆς Ann Synge μὲ τὸν τίτλο «Protein Synthesis and Problems of Heredity, Development and Aging» (Edinburgh, Oliver and Boyd, 1966). (Μ.Λ.).

12 «Moskovskaya Pravda», 20 Ἰουνίου 1963, ἀρ. 145, καὶ «Vetchernaya Moskva», 19 Ἰουνίου 1963, ἀρ. 144.

τικό στέλεχος τῆς περιοχῆς τῆς Καλούγκα. Ἀκούγοντας ὅτι κάποιος Μεντβέντεφ «πού δέν κατέθεσε τά ὅπλα, εἶχε μεταφέρει τή βάση του στήν Καλούγκα», πῆρε στό τηλέφωνο τήν Καλούγκα καί διέταξε νά βρεθεῖ ὁ Μεντβέντεφ καί νά μεταφερθεῖ ὅσο μπορεῖ πιό μακριά ἀπό τήν Καλούγκα, χωρίς τήν παραμικρή καθυστέρηση. Ἀμέσως καί πάντοτε μέ τό τηλέφωνο ἄρχισε ἡ ἀναζήτηση τοῦ Μεντβέντεφ στά διάφορα ἐπιστημονικά ἰνστιτοῦτα τῆς περιοχῆς. Τελικά τόν ἀνακάλυψαν στό Μπορόβσκ, στό Ἰνστιτοῦτο Βιοχημείας καί Φυσιολογίας τῶν ζώων, πού βρισκόταν κάπου τριάντα χιλιόμετρα μακριά ἀπό τό Ὀμπνίνσκ. Δέν ἦταν, ὅμως, ὁ Μεντβέντεφ, πού ζητοῦσαν, ἀλλά κατά σύμπτωση ἦταν κι αὐτός βιοχημικός καί ἀπόφοιτος τῆς ΓΑΤ. Τόν ἀνακάλεσαν ἀμέσως. Οἱ διευθυντές τοῦ ἰνστιτούτου πού κλήθηκαν λίγες μέρες ἀργότερα στήν Καλούγκα, ὅταν ἔμαθαν περί τίνος ἐπρόκειτο, ἐξήγησαν ὅτι αὐτός ὁ Μεντβέντεφ δέν εἶχε καμιά σχέση μέ τά ὑπό κατηγορίαν βιβλία, κι ὅτι αὐτός ἦταν ἕνας ἤρεμος καί ἥσυχος ἄνθρωπος. Ὅταν, τελικά, βρέθηκε ὁ πραγματικός συγγραφέας τοῦ βιβλίου, τά πάθη εἶχαν κατασιγάσει. Κι ἀκόμα, τό 1963, ὁ λυσενκοϊσμός δέν εἶχε πιά καμιά ὑποστήριξη ἀπό τόν ἰατρικό κόσμο καί ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν εἶχε ἀναλάβει ἀποφασιστικές πρωτοβουλίες γιά τήν ἀναγέννηση τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς.

Τό δεύτερο βιβλίο πού ἀνέφερε ὁ Ἐγκόριτσεφ, εἶχε ἀκόμα πιό κακή τύχη στά 1963. Δεκαπέντε μέρες πρίν ἀπό τήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, ὅλα τά ἀντίτυπά του ἀποσύρθηκαν ἀπό τήν κυκλοφορία μέ διαταγή τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ΚΕ γιά τά ἰδεολογικά θέματα, μόλις δυό ἤ τρεῖς μέρες ἀφότου τό βιβλίο εἶχε παραδοθεῖ στό πρακτορεῖο γιά διανομή. Ὁ γραμματέας τῆς ΚΕ γιά τή γεωργία, Πολιάκοφ, πού ἱκανοποιοῦσε πάντοτε ὅλα τά αἰτήματα τῶν λυσενκοϊστῶν, καί ὁ ὑπεύθυνος γιά τίς γεωπονικές ἐπιστήμες Οὐτέχιν (ἕνας παλιός εἰδικός τῆς ἐαροποίησης), ἐπιχείρησαν νά πετύχουν ἀπόφαση τῆς γραμματείας τῆς ΚΕ γιά τήν καταστροφή ὅλων τῶν ἀντιτύπων. Τό σχέδιό τους, ὅμως, δέν βρῆκε ὑποστήριξη οὔτε στήν ΑΕ οὔτε στήν Ἀκαδημία Ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν. Μετά ἀπό πολλές συζητήσεις κι ἔρευνες, ἀποφασίστηκε νά ἀφαιρεθεῖ ἀπό τό βιβλίο τό μέρος πού ἀσκοῦσε κριτική στόν

Λυσένκο καὶ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ μιὰ γενικὴ ἐξέταση τοῦ θέματος, χωρὶς νὰ ἀναφέρονται ὀνόματα.

Ἔτσι κι ἔγινε. Τὸ βιβλίο ὑπάρχει σήμερα σὲ δύο παραλλαγές: μερικὰ ἀντίτυπα περιέχουν ἀπευθείας κριτικὲς στὸν Λυσένκο καὶ τὸν Πρεζέντ, ἐνῶ πολλὲς ἄλλες χιλιάδες μόνον ἔμμεση κριτική. Ἐξαιτίας ὁρισμένων στραπάτσων στὸ τυπογραφεῖο, ὑπάρχουν ἀκόμα κι ἐνδιάμεσες παραλλαγές, δηλαδὴ κάτι ἀνάμεσα στὶς δυὸ μορφὲς ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

Ἀναγέννηση τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς

Ἡ ἀπόφαση τῆς ΚΕ καὶ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς ΕΣΣΔ ἀντανακλοῦσε διάφορες ἀπόψεις. Ἰδιαίτερα πρόσφερε μιὰ βάση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς στὴν ΕΣΣΔ. Ἡ ἰατρικὴ γενετική, ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ φύση, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μιτσουρινική. Γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ, λοιπόν, ἔπρεπε νὰ ξαναγεννηθεῖ πρῶτα ἡ γενικὴ γενετική. Ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀγνοηθεῖ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη.

Τὸ προεδρεῖο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν, μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες συνεδριάσεις μέσα στὰ 1963, ἐξέδωσε, στὶς 24 Ἰουλίου, μιὰν ἀπόφαση γιὰ «τὴν κατάσταση καὶ τὶς προοπτικὲς ἀνάπτυξης τῆς ἔρευνας στὴν ἰατρικὴ γενετική». Σημείωνε τὴ μεγάλη καθυστέρηση τῆς ΕΣΣΔ σ' αὐτὸ τὸν τομέα καὶ τὶς οἰκονομικὲς ἀπώλειες ἀπὸ τὴν ἀπηνὴ καταδίωξη τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς τὸ 1937 καὶ τὸ 1948, καὶ καταλόγιζε ἀνεπιφύλακτα τὶς εὐθύνες στοὺς δημιουργοὺς τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας. Ἦταν ἀδύνατο νὰ σκεπαστοῦν τὰ πράματα, παρὰ τὶς προσπάθειες τοῦ Ζοῦκοφ - Βερέζνικοφ, ποὺ εἶχε μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδας μελέτης τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς γιὰ νὰ σώσει τὴν κατάσταση.

Ἡ ἀπόφαση δὲν μποροῦσε νὰ ἐξασφαλίσει γρήγορες ἀλλαγές, ἀλλὰ πρότεινε μιὰ σειρὰ ἀπὸ μέτρα (νέα συγγράμματα, συλλογὴ στατιστικῶν στοιχείων γιὰ τὶς κληρονομικὲς ἀσθένειες, δημιουργία ἑδρῶν καὶ ἐργαστηρίων, εἰσαγωγὴ νέων μαθημάτων, θέσεις συμβούλων τῆς γενετικῆς, διαλέξεις, ἀποστολὲς στὸ ἐξωτερικὸ κλπ.), ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν τὰ θεμέλια γιὰ τὴ βαθμιαία ἀναγέννηση τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς. Ἐνισχύθηκε ἔτσι

ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ «μοργκανισμοῦ - μεντελισμοῦ» σὰν πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ ἀπαραίτητου κλάδου τῆς βιολογίας.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποκατάστασης καὶ τῆς νομοθετικῆς κατοχύρωσης τῆς γενετικῆς — τουλάχιστον στὴν ἰατρικὴ — ἔγινε ἐπιτέλους πραγματικότητα. Ἡ κατάσταση ἦταν πιὰ ἀφόρητη γιὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας, ἀλλὰ οἱ δυνατότητές τους γιὰ πρακτικὴ δράση στὴν ἰατρικὴ ἦταν πολὺ περιορισμένες. Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1963, ὁ Παβλένκο δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο: «Νεοθετικισμὸς — τὸ ὅπλο τῆς ἀντίδρασης». Προσπαθοῦσε μ' αὐτὸ νὰ ἐπαναφέρει τὴ γενετικὴ στὰ ἐπίπεδα τοῦ 1948 [13].

Ὁ συγγραφέας βεβαίωνε ὅτι ἡ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας «εἶχε βλάψει ἀνεπανόρθωτα τὴ γενετικὴ» κι ὅτι οἱ ἰδέες τοῦ Μόργκαν καὶ τοῦ Μέντελ «ὁδηγοῦσαν τὴ γενετικὴ στὴν κοίτη τοῦ ἰδεαλισμοῦ». Τὸ ἄρθρο αὐτό, γεμάτο ἀπὸ σκαιότατους ἀφορισμοὺς ἐναντίον τοῦ μοργκανισμοῦ καὶ τοῦ νεομοργκανισμοῦ (ἡ μοριακὴ γενετική) κατέληγε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἰατρικὴ γενετικὴ μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ μόνο στὴ βάση τῶν ἰδεῶν τῶν Μιτσούριν, Λυσένκο καὶ Παβλόφ [14]. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἐπίθεση ἦταν μιὰ καὶ μοναδικὴ καὶ φάνηκε ἀρκετὰ γελοία ἀπέναντι στὴ γενικὴ τάση ἀνανέωσης τῆς ἰατρικῆς γενετικῆς.

Δυναμικὴ ἐπάνοδος τοῦ μιτσουρινισμοῦ

Ὁπωσδήποτε, τὰ γεγονότα τοῦ 1963 ἀπέδειξαν ὅτι τὸ μονοπώλιο τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας εἶχε ἀρχίσει νὰ δύει. Ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς τάσης ἔσβυσε ἀπότομα, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ γενετικὴ δημιουργοῦσε συνεχῶς περισσότερες εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ πρὸς διαφόρους κλάδους. Ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία, προφυλαγμένη ἀπὸ κάθε δημόσια κριτικὴ στὸν τύπο, εἶχε ἀρχίσει ὅλο καὶ συχνότερα νὰ ἀναλύεται κριτικὰ σὲ

13 «Meditsinskaya Gazeta», 4 Ὀκτωβρίου 1963.

14 Ὁ Παβλένκο εἶναι ἐπίσης συγγραφέας μιᾶς ἐκλαϊκευτικῆς μπροσούρας γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, μὲ τίτλο: «Estesvennonautchnye osnovy meditsinskoy genetikii» (Medgiz, 1963).

ἰδιωτικὲς συζητήσεις, σὲ διαλέξεις καὶ σὲ συγκεντρώσεις ἐπιστημόνων, συγγραφέων, δημοσιογράφων καὶ φοιτητῶν. Ἀκόμα κι ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς μιτσουρινικοὺς ἀναφάνηκαν ἀντιθέσεις, καὶ φάνηκε καθαρά, ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν ἀποφασιστικὰ μέτρα γιὰ νὰ σταματήσει αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη, νὰ γεννηθεῖ καὶ πάλι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ στὰ ἀγύριστα κεφάλια μερικῶν, ἂν βέβαια ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ ἐπιθυμία νὰ προστατευθεῖ ὁ Λυσένκο κ' οἱ ἐπιτελεῖς του ἀπὸ τὶς συνεχεῖς κριτικές. Τὸ ὁπλοστάσιο τοῦ Λυσένκο περιλάβαινε πολλὲς μέθοδες ἐπίθεσης, δοκιμασμένες καὶ πετυχημένες στὸ παρελθόν. Σ' αὐτὲς κατέφυγαν οἱ λυσενκοϊστὲς ἀκόμα μιὰ φορά, παρὰ τὴν ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν.

Στὶς 18 Αὐγούστου 1963, ἡ ἐφημερίδα « Σέλσκαγια Ζἴζν » δημοσίευσε ἕνα μεγάλο ἄρθρο τοῦ Ὀλσάνσκι μὲ τίτλο « Ἐνάντια στὶς παραποιήσεις τῆς βιολογίας ». Περίληψή του δημοσιεύτηκε, μετὰ τρεῖς μέρες, στὴν « Πράβδα ». Ὁ Ὀλσάνσκι διαφήμιζε ἔντονα σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο τὶς ὑποτιθέμενες πρόοδες τοῦ μιτσουρινισμοῦ καὶ γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ἐξέφραζε τὴν εὐχὴ γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐπικράτηση τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη :

Ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἀξιόλογα καὶ βεβαιωμένα ἀπὸ τὸ πείραμα ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα τῆς προηγούμενης βιολογίας. Ἐπιπλέον, διαθέτει ἕναν κεντρικὸ πυρήνα : τὶς γενετικὲς καὶ βιολογικὲς προτάσεις τοῦ Λυσένκο, ποὺ ἐπαληθεύτηκαν στὴν ἀγροτικὴ πρακτική, καθὼς ἐπίσης ἔχει νὰ ἐπιδείξει πολλὲς ἐργασίες βιολόγων καὶ εἰδικῶν τῆς πειραματικῆς φυτοκαλλιέργειας καὶ ἐκτροφῆς τῶν ζώων ποὺ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ βιολογία πρέπει νὰ νοεῖται σὰν ἐπιστήμη σχετικὴ μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς μορφὲς τῆς κίνησης τῆς ὕλης. Ἡ μιτσουρινικὴ τάση ἀπορρίπτει ὅλες τὶς μηχανιστικὲς καὶ ἰδεαλιστικὲς θεωρίες τῆς « κλασικῆς γενετικῆς », στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται καὶ οἱ νεοφανεῖς χημικὲς παραλλαγὲς ποὺ εἶναι τώρα στὴ μόδα.

Ὁ Ὀλσάνσκι ἐξέφρασε στὸ ἄρθρο του τὴν ἄποψη ὅτι οἱ ἀποφάσεις τῆς ΛΠΑΓΕ τοῦ 1948 ἦταν ἀμετάκλητες σ' ὅ,τι ἀφοροῦσαν τὴ σοβιετικὴ βιολογία. Κατηγόρησε τὸ ἐκδοτικὸ « Ἀτομιζντὰτ » καὶ τὴ Φυσιογνωστικὴ Ἑταιρία τῆς Μόσχας γιατὶ ἔκαναν ἐκδόσεις σχετικὲς μὲ τὴν « κλασικὴ γενετική ». Γι' αὐτόν, τὸ ἄρθρο τοῦ « Νέβα » ἦταν συκοφαντικὸ καὶ ἔγινε δεκτὸ μὲ κατά-

πληξη ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα. «Κάθε σοβιετικὸς ἐπιστήμονας καταλαβαίνει βέβαια ὅτι ἡ εἰρηνικὴ συνύπαρξη ὑλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ εἶναι ἀδιανόητη στὴν ἐπιστήμη. Γι' αὐτὸ ἡ μιτσουρινικὴ τάση ἀπορρίπτει κατηγορηματικὰ ὅλες τὶς ἀντιδραστικὲς θεωρίες τῆς γενετικῆς».

Ἀλλὰ τὸ 1963, ὁ τόνος καὶ τὸ στὺλ τοῦ ἄρθρου τοῦ Ὀλσάνσκι δὲν εἶχαν πιὰ πέραση. Ἡ σοβιετικὴ ἐπιστημονικὴ κοινότητα ἦταν πολὺ περισσότερο ὥριμη κ' οἱ μέθοδες κ' οἱ τακτικὲς ποὺ διάλεξε ὁ Ὀλσάνσκι στράφηκαν τελικὰ ἐναντίον του.

Τὸ 1963 συνέβη ἕνα σημαντικότατο γεγονὸς γιὰ τὴ βιολογία μας. Ἐκδόθηκαν — γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ 25 χρόνια — τὰ πρῶτα σοβιετικὰ κείμενα ἐπιστημονικῆς γενετικῆς: ἡ «Γενετικὴ» τοῦ Λομπασιόφ, ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λένινγκραντ, καὶ λίγο ἀργότερα ἡ «Εἰσαγωγὴ στὴν ἰατρικὴ γενετική», τοῦ Ἐφρόϊμσον, ἀπὸ τὸ ἐκδοτικὸ «Μεντγκίζ». Καὶ τὰ δυὸ βιβλία χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἐπιστημονικό τους ἐπίπεδο καὶ γι' αὐτὸ ἐξαντλήθηκαν πολὺ γρήγορα. Μεγάλη κυκλοφορία εἶχε ἐπίσης μιὰ μπροσούρα τῆς Παγκόσμιας Ὀργάνωσης Ὑγείας. Σ' αὐτή, μιὰ διεθνὴς ἐπιτροπὴ ἀπὸ εἰδικοὺς ἔδινε ὁδηγίες γιὰ τὶς σπουδὲς τῆς γενετικῆς ἰατρικῆς στὰ ἰατρικὰ ἰνστιτοῦτα καὶ τὰ πανεπιστήμια κι ἔκανε προτάσεις γιὰ τὴ συνεχὴ ἐπιμόρφωση τῶν γιατρῶν. Ἔτσι ἀναφάνηκε πάλι τὸ πρόβλημα τῆς ἐπανεισαγωγῆς τῆς διδασκαλίας τῆς γενετικῆς στὰ πανεπιστήμια καὶ στὶς ἰατρικὲς σχολές, ἀπὸ ὅπου εἶχε ἐξοβελιστεῖ ἀπὸ τὸ 1948.

Ἡ γενικὴ συνέλευση τοῦ Φεβρουαρίου τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ

Στὶς 10 Φεβρουαρίου 1964 συνῆλθε ἡ Ὁλομέλεια τῆς ΚΕ στὸ Κρεμλίνο γιὰ νὰ συζητήσει «τὴν ἐντατικοποίηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μὲ τὴν πλατειὰ χρησιμοποίηση λιπασμάτων, ἀρδευτικῶν καὶ μηχανικῶν μέσων, τὴν υἱοθέτηση τῶν ἐπιστημονικῶν προόδων καὶ τὴν πειραματικὴ ἐξέταση τῶν πρωτοποριακῶν μεθόδων γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ταχύτερη αὔξηση τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς». Ὅπως εἴδαμε, ὁ Λυσένκο προσπαθοῦσε πάντοτε, στὸ παρελθόν, νὰ χρησιμοποιεῖ τὶς συνεδριάσεις τοῦ ἀγροτικοῦ τμήματος τῆς ΚΕ γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὶς θέσεις του καὶ

νὰ κατηγορήσει τοὺς ἀντιπάλους του. Τὸ ἴδιο θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένει κανεὶς καὶ τώρα, ἐφόσον στὸ πρόγραμμα τῆς ὁλομέλειας προβλέπονταν ἀποφάσεις πάνω σ' ἐπιστημονικὰ θέματα. Πράγματι, ἡ γεωπονία ἀντιπροσωπευόταν στὴ συνεδρίαση κυρίως ἀπὸ λυσενκοϊστές.

Ἡ βασικὴ εἰσήγηση ἔγινε ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ Γεωργίας Βολοβτσένκο [15]. Ἂν καὶ δὲν παρέλειψε νὰ τονίσει τὴ συμβολὴ τοῦ Λυσένκο στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρακτική, δὲν ἔδωσε ὅμως καμιὰ ἔμφαση σ' αὐτές του τὶς θέσεις, οὔτε καὶ σύστησε τὴν υἱοθέτηση τῆς ὁποιασδήποτε συγκεκριμένης ἐργασίας τοῦ Λυσένκο (παρ' ὅλο πού, τὸν τελευταῖο καιρό, ὁ Λυσένκο προπαγάνδιζε μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο, τὴ μέθοδό του γιὰ τὴν αὔξηση τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν στὸ γάλα, καὶ τὰ λιπάσματά του μὲ τὸ μίγμα χοῦμο - χημικὲς οὐσίες). Οὔτε κὰν ἀναφέρθηκε στὸν « ἀντιδραστικὸ μοργανισμό ». Ἔτσι ἡ ἔναρξη τῆς ὁλομέλειας δὲν ἦταν καθόλου ἐνθαρρυντικὴ γιὰ τοὺς δημιουργοὺς τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας. Γι' αὐτὸ βιάστηκαν νὰ πάρουν τὰ μέτρα τους, γιὰ νὰ ἀποκαταστήσουν τὰ πράγματα. Πρῶτος ὁ Καλιστράτοφ, διευθυντὴς τοῦ πειραματικοῦ ἀγροκτήματος τοῦ Λυσένκο, πῆρε τὸ λόγο γιὰ νὰ ἐξυμνήσει τὴ μέθοδο τῆς αὔξησης τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν στὸ γάλα. Τὸν διαδέχτηκε ὁ Ὀλσάνσκι καὶ μετὰ ὁ ἴδιος ὁ Λυσένκο [16], ποὺ σημείωσε μὲ μεγάλη πίκα, ὅτι ὁ Βολοβτσένκο παρέλειψε νὰ μιλήσει γιὰ τὸ πιὸ λιπαρὸ γάλα καὶ γιὰ τὰ μίγματα χούμου - χημικῶν οὐσιῶν. « Αὐτά », εἶπε ὁ Λυσένκο, « δὲν εἶναι μικρὰ πράγματα. Αὐτὲς οἱ μέθοδες ἔχουν μεγάλη σημασία γιὰ τὴν αὔξηση τῶν ἀποδόσεων καὶ τῆς παραγωγῆς σ' ὁλόκληρη τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση... Διατυπώσαμε ἕνα γενικὸ νόμο γιὰ τὴ ζωὴ τῶν εἰδῶν, ἕνα νόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπορρέουν ὅλοι οἱ ἄλλοι νόμοι τῆς βιολογίας καὶ τῆς γενετικῆς ».

Ὁ Λυσένκο ἐξήγησε πῶς αὐτὸς ὁ πιὸ θεμελιακὸς νόμος τῆς φύσης τὸν βοήθησε νὰ αὐξήσει τὸ περιεχόμενο τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες. Κατὰ τὴ γνώμη του, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔπρεπε νὰ υἱοθετηθεῖ στὰ ἀγροκτήματα ὁλόκληρης τῆς ΕΣΣΔ, ποὺ χωρὶς καθυστέρηση ὄφειλαν νὰ ἀρχίσουν διασταυρώσεις μὲ ράτσα Τζέρ-

15 « Πράβδα », 11 Φεβρουαρίου 1964.

16 « Ἰζβέστια » καὶ « Πράβδα », 14 Φεβρουαρίου 1964.

σεῦ χρησιμοποιώντας ταύρους ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπὸ τὰ δικά του πειραματικὰ ἀγροκτήματα. Ὁ Λυσένκο ὑπενθύμισε στὴν ὁλομέλεια, ὅτι, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Χρουστσόφ, τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο τῆς ΕΣΣΔ εἶχε ἤδη ἐκδώσει ἕνα διάταγμα ἐφαρμογῆς τῆς νέας μεθόδου, ἀλλὰ γιὰ λόγους ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ προσδιορίσει, τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας φαινόταν ἀκόμη διστακτικό.

Ὁ λόγος δόθηκε μετὰ στὸν Λεμπέντεφ. Καταδίκασε κι αὐτὸς τὸν μοργανισμὸ - μεντελισμό. Ζήτησε τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ μοργανισμοῦ ἀπὸ τὰ προγράμματα καὶ ἄσκησε ἐντονότατη κριτικὴ στὸ σύγγραμμα γενετικῆς τοῦ Λομπασιόφ. Στὴν τελευταία συνεδρίαση, ὁ πρῶτος γραμματέας τῆς ΚΕ Χρουστσὸφ ἔβγαλε ἕνα μεγάλο λόγο. Ἀσχολήθηκε πολὺ μὲ τὸν Λυσένκο, ποὺ τὸν παρουσίασε σὰν τὸν ἰδανικὸ σοβιετικὸ ἐπιστήμονα, καὶ συνέστησε ἐπίμονα τὴν υἱοθέτηση τῆς μεθόδου του στὴν πράξη. Εἶπε ὁ Χρουστσόφ :

Ἄλλο εἶναι τὸ νὰ ἀκοῦς ἕνα λόγο, στὸν ὁποῖον σοῦ σερβίρεται ὁ,τιδήποτε, κι ἄλλο νὰ σοῦ δείχνουν συγκεκριμένα ἀποτελέσματα στὰ χωράφια. Γιατὶ ἕνα χωράφι εἶναι σὰν ἕνα βιβλίο : μποροῦμε νὰ διαβάσουμε ἐκεῖ τί εἴδους λιπάσματα χρησιμοποιήθηκαν καὶ τί ἀποτελέσματα εἶχαν. Ὁ σύντροφος Λυσένκο μᾶς ἔδειξε στὴν πράξη ὅτι οἱ μέθοδές του ἔχουν σὰν ἀποτέλεσμα ὑψηλὲς ἀποδόσεις δημητριακῶν, κρέατος, καὶ γάλατος. Ἤμουν τότε γραμματέας τῆς Κομματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μόσχας καὶ ἐγὼ συνέστησα τὶς μέθοδές του στὰ κολχὸζ καὶ στὰ σοβχόζ. Ὅσοι τὶς χρησιμοποίησαν σωστά, πέτυχαν καλύτερες καὶ ὑψηλότερες ἀποδόσεις.

Νά τί εἶναι ἐπιστήμη. Καὶ μπορεῖτε νὰ διαπιστώσετε ὅτι, ἀπὸ ἐκείνην κιόλας τὴν ἐποχὴ ὁ Λυσένκο εἶχε εἰσάγει ἕνα θετικὸ στοιχεῖο στὸ θέμα ποὺ συζητήθηκε, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς συντρόφους, στὴν ὁλομέλειά μας... Ὅποιος ἀκολουθήσει τὶς μέθοδες τοῦ Λυσένκο δὲν θὰ χάσει. Πᾶτε νὰ δεῖτε καὶ φέτος τὸ στάρι του. Εἶμαι βέβαιος πὼς θἄχει νὰ σᾶς δείξει μιὰ καλὴ σοδειά.

Πηγαίνετε νὰ δεῖτε τὸ καλαμπόκι στὴ φάρμα του. Πηγαίνετε νὰ δεῖτε τὰ ζαχαρότευτλα. Ἀπὸ τέτοιους μόνο ἐπιστήμονες μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθει [17] [Χειροκροτήματα].

Αὐτὸς ὁ λόγος ἦταν ἕνα μεγάλο ἀτοὺ γιὰ τὸν Λυσένκο. Οἱ

17 Περίληψη. (Μ.Λ.). « Πράβδα » καὶ « Ἰζβέστια », 15 Φεβρουαρίου 1964.

ἐκτιμήσεις τοῦ Χρουστσὸφ γιὰ τὶς πρακτικὲς προτάσεις τοῦ Λυσένκο ἦταν πολὺ μεροληπτικές. Ὁ Χρουστσὸφ ἦταν ἕτοιμος νὰ ἀντικαταστήσει ὅλες τὶς ἐγχώριες ράτσες βοοειδῶν μὲ ἄλλες ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπὸ διασταυρώσεις μὲ ράτσες Τζέρσεϋ, στὴ βάση τῶν ἀστήριχτων ὑποδείξεων τοῦ Λυσένκο, ἂν καὶ γνώριζε πολὺ καλὰ τὴν ἀντίθεση ποὺ ὑπῆρχε γιὰ τὶς μέθοδες αὐτές.

Τὸν ἴδιο μήνα ὁ Χρουστσὸφ ἔβγαλε ἕναν ἄλλο μακροσκελῆ λόγο σὲ μιὰ συγκέντρωση ἡγετικῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος, τῶν Σοβιὲτ καὶ τῶν γεωργικῶν ἱδρυμάτων, καὶ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα ἀσχολήθηκε μὲ τὸν Λυσένκο καὶ τὶς ἀπόψεις του [18]. Ταυτόχρονα ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ εἶχαν μιλήσει στὴν ὁλομέλεια τοῦ Φεβρουαρίου, ὁ Λεμπέντεφ, δημοσίευσε ἕνα μεγάλο ἄρθρο μὲ τίτλο « Ὅπως ἄλλοτε », ὅπου κατέκρινε ἀνοιχτὰ τὸ ἔργο τοῦ Λομπασιόφ.

Σύμφωνα μὲ τὸν Λεμπέντεφ :

Ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη ἔχει ἀπὸ πολὺ καιρὸ πετάξει στὰ σκουπίδια τὸ σάπιο κουφάρι τοῦ βαϊσμανισμοῦ - μοργανισμοῦ. Δυστυχῶς, ὅμως, τὰ λείψανά του βρίσκονται ἀκόμα ἀνάμεσά μας... Τὸ βιβλίο « Γενετικὴ » εἶναι μιὰ νέα προσπάθεια νεκρανάστασης τῶν παλιῶν ἰδεαλιστικῶν, μεταφυσικῶν ἰδεῶν τῶν Βάϊσμαν - Μέντελ - Μόργκαν στὴ γενετική. Βλέπουμε σ' αὐτὸ τὴν ἀπόσπαση τῶν θεωρητικῶν ἐρευνῶν μερικῶν ἐπιστημόνων ἀπὸ τὶς πραχτικὲς ἀνάγκες τῆς σοσιαλιστικῆς γεωργίας...

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Λομπασιὸφ περιέχει τὰ κείμενα τῶν διαλέξεών του στοὺς φοιτητὲς τῆς βιολογίας. Κι ἄλλα ἱδρύματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ τὰ παιδαγωγικά, χρησιμοποιοῦν αὐτὸ τὸ βιβλίο. Καὶ οἱ φοιτητές, ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀρκετὴ πείρα, δέχονται ἀναντίρρητα σὰν ἄρθρο πίστεως, ὅ,τι γράφει ὁ Λομπασιόφ. Ἀφοῦ πάρουν τὰ διπλώματά τους γίνονται ἐρευνητὲς ἢ δάσκαλοι τῆς βιολογίας. Εὔκολα καταλαβαίνει κανεὶς τὸ κακὸ ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει ἡ χρήση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου στὴ βιολογία καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς νεολαίας [19].

Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ὀλσάνσκι ζήτησε ἀπὸ τὴν ΚΕ τοῦ Κόμματος νὰ ἀπαγορεύσει τὸ βιβλίο τοῦ Λομπασιὸφ καὶ νὰ τὸ ἀπο-

18 « Πράβδα » καὶ « Ἰζβέστια », 7 Μαρτίου 1964.
19 « Selskaya Jizn », 10 Μαρτίου 1964.

σύρει ἀπὸ τὶς βιβλιοθῆκες. Μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐπιφορτίσθηκε μὲ τὴν ἔρευνα τοῦ θέματος.

Οἱ ἐκλογὲς στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης

Οἱ ἐκλογὲς στὴν Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν ἔπρεπε νὰ γίνουν τὸ 1964. Τὸ τμῆμα τῆς βιολογίας περιλάβαινε μερικοὺς τυφλοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Λυσένκο. Αὐτοὶ ὅμως (Ἀβακιάν, Νουζντὶν) δὲν ἦταν παρὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη. Τὰ πλήρη μέλη, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν ὑποστηρίξει τὸν Λυσένκο (Σιζακιάν, Ὀπάριν, Παβλόφσκι) , προτίμησαν, τὸ 1964, νὰ μείνουν οὐδέτεροι. Ἡ κατάσταση, ὅμως, ποὺ τότε ἦταν εὐνοϊκὴ γιὰ τὸν Λυσένκο, τοῦ ἐπέτρεψε νὰ προετοιμάσει ἕνα σχέδιο γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴ θέση του στὸ τμῆμα τῆς βιολογίας τῆς ΑΕ καὶ νὰ τὸ κάνει βῆμα τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ἀνάλογο μ᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν ἡ ΛΠΑΓΕ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀλσάνσκι. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Χρουστσόφ, ἡ Κυβέρνηση δημιούργησε — γεγονὸς πρωτοφανὲς — τρεῖς καινούργιες ἕδρες ἀκαδημαϊκῶν καὶ δυὸ ἕδρες ἀντεπιστελλόντων μελῶν μόνο γιὰ τὴ γενετική. Ἦταν φανερὸ ὅτι ὁ Λουκιάνενκο, ὁ Πουστοβόιτ, καὶ ὁ Νουζντὶν θὰ ἐκλέγονταν στὶς τρεῖς ἕδρες κι ὅτι ὁ Ρεμέσλο θὰ γινόταν ἀντεπιστέλλον μέλος. Ὁ Λουκιάνενκο κι ὁ Πουστοβόιτ ἦταν ἀναγνωρισμένοι ἐπιστήμονες, ἐξειδικευμένοι στὴν ἐκτροφὴ τῶν ζώων καὶ στὴν πειραματικὴ καλλιέργεια, μέλη τῆς ΛΠΑΓΕ. Τὰ ἐπιστημονικά τους προσόντα ἦταν ἀδιαμφισβήτητα. Οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος ἦταν γενετιστές. Γι᾽ αὐτὸ δὲν θὰ μποροῦσαν λογικὰ νὰ ἐκλεγοῦν στὶς συγκεκριμένες ἕδρες τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν. Ἀλλὰ τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια εἶχαν γίνει πολὺ γνωστοὶ καὶ τότε μόλις εἶχαν ἐκλεγεῖ μέλη τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, ταυτόχρονα μὲ τοὺς ἀστροναῦτες, χωρὶς νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ δόκιμου μέλους. Ἦταν μάταιο, λοιπόν, ν᾽ ἀντιταχθεῖ κανεὶς στὴν ἐκλογή τους στὴν Ἀκαδημία. Τὰ πράγματα, ὅμως, ἦταν διαφορετικὰ γιὰ τοὺς Ρεμέσλο καὶ Νουζντίν. Καὶ οἱ δυὸ ἦταν τυφλοὶ κι ἀνενδοίαστοι ὀπαδοὶ τοῦ Λυσένκο. Ὁ δεύτερος μάλιστα ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀντιπαθής.

Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Ρεμέσλο μπῆκε σὲ ψηφοφορία τρεῖς φορές. Πράγμα ποὺ δὲν εἶχε ξαναγίνει ποτέ. Παρ' ὅλα αὐτά, τελικὰ ἀπορρίφθηκε. Ἡ ἔντονη προεκλογικὴ καμπάνια γιὰ τὸν Νουζντὶν ἀπέδωσε τοὺς καρπούς της. Τὸ τμῆμα τῆς βιολογίας τὸν ψήφισε. Ἡ ἐκλογή του ἔπρεπε νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Μέχρι τότε δὲν εἶχε ποτὲ συμβεῖ νὰ ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια κάποιος ποὺ ἐξελέγη ἀπὸ ἕνα τμῆμα.

Ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά, μέλη ἄλλων τμημάτων — τῆς βιοχημείας, τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς φυσικῆς — ἀποφάσισαν νὰ διορθώσουν τὸ λάθος ποὺ εἶχαν διαπράξει οἱ συνάδελφοί τους τῆς βιολογίας. Παραθέτουμε δυὸ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ στενογραφημένα πρακτικά :

ΕΝΓΚΕΛΓΚΑΡΝΤ : Ἀνάμεσα στοὺς ὑποψηφίους γιὰ τὶς κενὲς ἕδρες τῆς γενετικῆς, βρίσκουμε ὀνόματα πολὺ γνωστῶν σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα ἀτόμων, γιὰ τὴ συμβολή τους στὴ γεωργία καὶ στὴν ἐκτροφὴ τῶν ζώων. Σεβόμαστε αὐτὰ τὰ ἄτομα, ποὺ τὰ προτερήματά τους εἶναι ἀναμφισβήτητα. Ἀνάμεσα, ὅμως, στοὺς ὑποψηφίους γιὰ τὶς ἕδρες τῆς γενετικῆς ὑπάρχει κάποιος γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ ἔλεγα πὼς δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουμε τὴν πρόταση τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴ γνώμη τοῦ εἰδικοῦ τμήματος, ὅπως ἐκφράστηκε στὴν ψηφοφορία. Μιλάω γιὰ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Νουζντίν. Βρίσκομαι σὲ δύσκολη θέση. Ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια τὸν ἐκλέξαμε ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ τμήματος τῆς βιολογίας. Ἂν τὰ πράγματα εἶχαν ἐξελιχθεῖ ὁμαλά, ἡ προώθησή του θὰ ἦταν φυσιολογική. Ὅμως τώρα γεννιέται τὸ ἐρώτημα, ἂν ὁ Νουζντὶν παρακολούθησε αὐτὰ τὰ δέκα χρόνια τὶς προόδους τῆς ἐπιστήμης. Δὲν γνωρίζω νὰ εἶχε κάποια συμβολὴ ἀνάλογη μ' ἐκείνη τῶν ἄλλων ὑποψηφίων.

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ κρίση ποὺ θὰ ἐκφέρουμε θὰ πρέπει νὰ βασίζεται στὶς θεωρητικὲς καὶ πειραματικὲς ἐργασίες τοῦ Νουζντίν. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάπτυξης ὅλων τῶν πλευρῶν τῆς σύγχρονης γενετικῆς εἶναι ἄμεσο καὶ σημαντικότατο γιὰ τὴ χώρα μας. Μὲ ὁποιοδήποτε κόστος θὰ πρέπει νὰ ξεπεράσουμε τὴ βασικὴ καθυστέρησή μας σ' αὐτὸ τὸ χῶρο, καθυστέρηση ποὺ ὀφείλεται στὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων. Δὲν βλέπω πῶς ἡ ἐκλογὴ τοῦ Νουζντὶν θὰ βοηθοῦσε στὴ λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος... Ἂν ψάξουμε τὰ εὑρετήρια τῶν μεγαλύτερων περιοδικῶν γενετικῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν, δὲν θὰ βροῦμε πουθενὰ τὸ ὄνομα τοῦ Νουζντίν. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὰ εὑρετήρια, ἂν ὑπῆρχε τέτοια ἐργασία του, θὰ ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ τὴν ξέρουμε.

Μὲ μιὰ λέξη, εἶναι φανερὸ πὼς στὸ πρόσωπο τοῦ Νουζντὶν ἡ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν δὲν θὰ βρεῖ ἕνα ἄτομο ἱκανὸ ν' ἀναπτύξει τὸ ἐπίπεδο τῆς ἔρευνας τῆς γενετικῆς καὶ νὰ κατευθύνει αὐτὴν τὴν ἔρευνα πρὸς τὶς σύγχρονες ἐξελίξεις τῆς γενετικῆς.

Ὀφείλω, λοιπόν, νὰ ἐκφράσω τὴ διαφωνία μου μὲ τὴν κρίση τοῦ τμήματος τῆς γενικῆς βιολογίας καὶ νὰ δηλώσω ὅτι ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Νουζντὶν δὲν ἀνταποκρίνεται, γιὰ μένα, στὶς ἀπαιτήσεις ποὺ πρέπει νὰ ἔχουμε ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐπιστήμονες τῆς χώρας μας.

ΖΑΧΑΡΟΦ : Θὰ εἶμαι σύντομος. Ἀναγνωρίζουμε ὅλοι ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ φήμη ἑνὸς μέλους τῆς Σοβιετικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν πρέπει νὰ εἶναι ἀνεπίληπτη. Ἔτσι τὸ πρόβλημα τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ Νουζντὶν πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μὲ μεγάλη προσοχή. Ἀναφέρεται κάπου στὸ ἔγγραφο ποὺ μᾶς κοινοποιήθηκε, ὅτι ὁ Νουζντὶν « ἐνδιαφέρθηκε πολὺ γιὰ τὰ προβλήματα τῆς πάλης ἐνάντια στὶς ἀντιμιτσουρινικὲς παρεκκλίσεις στὴ βιολογία, ἐπικρίνοντας ἀδιάκοπα τὶς διάφορες διαστρεβλώσεις ποὺ ἐκδηλώθηκαν στὶς ἔρευνες τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς παραλλαγῆς. Οἱ φιλοσοφικές του ἐργασίες, γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἀνάπτυξη τῆς ὑλιστικῆς διδασκαλίας τοῦ Μιτσούριν καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν βιολόγων, εἶναι πάρα πολὺ γνωστὲς ὄχι μόνο στὴ χώρα μας, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικό ».

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ τί πραγματικὰ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν « πάλη ἐνάντια στὶς ἀντιμιτσουρινικὲς παρεκκλίσεις » καὶ ἀπὸ « τὴν μελλοντικὴ ἀνάπτυξη τῶν θεωριῶν ἄλλων ἐπιφανῶν βιολόγων » — δὲν θὰ ξαναδιαβάσω τὸ κείμενο — θέτει ἕνα πρόβλημα ἐπιστημονικῆς συνείδησης σὲ ὅλους τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς ποὺ πρόκειται νὰ ψηφίσουν.

Ὅσο γιὰ μένα, κάνω ἔκκληση σ' ὅλους ὅσους πρόκειται νὰ ψηφίσουν, νὰ μὴν ὑπάρξουν ἄλλα « ναὶ » στὴν καλποδόχο ἔξω ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ προέρχονται ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τὸν Νουζντίν, μαζὶ μὲ τὸν Λυσένκο, ἔχουν τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς ἄθλιες καὶ ὀδυνηρὲς σελίδες στὴν ἐξέλιξη τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ποὺ εὐτυχῶς τώρα τὶς κλίνουμε μιὰ γιὰ πάντα. [Χειροκροτήματα].

ΚΕΛΝΤΥΣ (πρόεδρος) : Δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουμε ἔτσι τὸ θέμα τῆς ἐκλογῆς. Μοῦ φαίνετι ἄτοπο νὰ ἀνοίξουμε ἐδῶ μιὰ συζήτηση γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἀνάπτυξης τῆς βιολογίας. Νομίζω ὅτι ὁ Ζαχάροφ μίλησε χωρὶς τάκτ...

ΛΥΣΕΝΚΟ : Δὲν εἶχε τάκτ, ἀλλὰ εἶχε ἀρκετὸ θράσος γιὰ νὰ ἐκτοξεύει συκοφαντίες ! Τὸ προεδρεῖο...

ΚΕΛΝΤΥΣ : Τροφὶμ Ντενίσοβιτς, γιατί τὸ προεδρεῖο πρέπει νὰ ἀπολογηθεῖ ; Αὐτὴ ἡ παρέμβαση ἦταν τοῦ Ζαχάροφ, ὄχι τοῦ προεδρείου. Ἐγώ, προσωπικά, δὲν τὴν ἐγκρίνω. Δὲν ξέρω τί σκέφτεται τὸ προεδρεῖο, ἀλλὰ νομίζω ὅτι οὔτε αὐτὸ τὴν ἐγκρίνει. Τὸ προεδρεῖο συζήτησε τὴν ἀπόφαση

γιὰ τὴ βιολογία, τῆς ΚΕ τοῦ Κόμματος καὶ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, καὶ θὰ πραμείνει στὰ πλαίσιά της καὶ στὸ πνεῦμα της. Νομίζω ὅτι ἐφόσον ὁ Τροφὶμ Ντενίσοβιτς διαμαρτύρεται πρέπει νὰ ἐπανέλθουμε στὸ ἐπεισόδιο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή. Νομίζω ὅτι τώρα πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμε ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ὑποψηφιότητα.

ΛΥΣΕΝΚΟ : Ἔστω, ἂς ἀφήσουμε τὴ γνώμη τῆς ὁλομέλειας γιὰ τὸν Ζαχάροφ, τὸ προεδρεῖο μήπως ἐγκρίνει αὐτὰ ποὺ εἶπε ;

Ἡ ἐρώτηση τοῦ Λυσένκο ἔμεινε ἀναπάντητη. Ἀλλὰ ὅταν ἔγινε ἡ ψηφοφορία, 126 μέλη τῆς Ἀκαδημίας ψήφισαν κατὰ τοῦ Νουζντὶν καὶ μόνο 22 ἢ 24 ὑπέρ. Ἡ θέση ἔμεινε κενή.

Ὁ Χρουτσὸφ σὲ βοήθεια τοῦ Λυσένκο

Ὅταν ὁ Χρουστσὸφ ἔμαθε τὴν ἀποτυχία τοῦ Νουζντὶν καὶ τοῦ Ρεμέσλο, ἀντέδρασε βίαια. Κάλεσε τὸν πρόεδρο τῆς ΑΕ καὶ τοῦ ζήτησε ἐξηγήσεις. Ζητήθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ζαχάροφ — ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους σοβιετικοὺς φυσικοὺς — νὰ παρουσιάσει στὴν ΚΕ ἕνα μνημόνιο στὸ ὁποῖο νὰ ἐξηγεῖ τὴ στάση του. Τὸ μνημόνιο τὸ ἔγραψε σὲ ὀξὺ ὕφος, πράγμα ποὺ ἐρέθισε ἀκόμα περισσότερο τὸν Χρουστσόφ. Σὲ μιὰν ἐπίσημη δεξίωση, ὁ Χρουστσὸφ ἔκανε μερικὲς παρατηρήσεις, ἐλάχιστα ἁβρές, γιὰ τὴν Ἀκαδημία, κατηγορώντας την ὅτι ἀνακατεύεται στὴν πολιτική. Ὁ σοβιετικὸς λαὸς δὲν χρειάζεται μιὰ τέτοιαν Ἀκαδημία, εἶπε. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ ὁ Μικογιάν, μὲ ἐξαιρετικὴ σεμνότητα, τοῦ παρατήρησε ὅτι ἡ ΑΕ εἶχε ἱδρυθεῖ ἀπὸ τὸν Μεγάλο Πέτρο, ὁ Χρουστσὸφ προχώρησε στὸ σχέδιό του : ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐξετάσει τὸ θέμα τῆς μετατροπῆς τῆς Ἀκαδημίας σὲ « Συμβούλιο Ἐπιστημῶν ». Δημιουργήθηκαν ἐπίσης διάφορες ἐπιτροπὲς ἐξουσιοδοτημένες μὲ τὴν ἐξέταση τῶν ἐργασιῶν ποὺ εἶχαν γίνει στὰ ἰνστιτοῦτα βιολογίας τῆς ΑΕ. Ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ ἐπιθεωροῦσε τὶς ἐργασίες τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Φυσικοχημικῆς Βιολογίας καὶ τῆς Ραδιοβιολογίας, ὅπου ἦταν διευθυντὴς ὁ Ἔνγκελγκαρντ, περιλάβαινε στὰ μέλη της τὸν Λυσένκο καὶ τὸν Κιριλίν.

Τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1964 ἀποδείχτηκε καταστρο-

φικὸ γιὰ τὴ γεωργία, τόσο στὴ Σιβηρία ὅσο καὶ στὰ παρθένα ἐδάφη. Θὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι τὸ 1963, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς χώρας, ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἀναγκάστηκε νὰ ἀγοράσει μεγάλες ποσότητες δημητριακῶν ἀπὸ τὸν Καναδά, τὴν Αὐστραλία, τὴν Ὁμοσπονδιακὴ Γερμανία, τὶς ΗΠΑ καὶ ἄλλες χῶρες γιὰ νὰ διαθρέψει τὸν πληθυσμό της. Τὸ 1964 δὲν ἔφερε μεγάλες βελτιώσεις καὶ μάλιστα, ἀπὸ ὁρισμένες ἀπόψεις, ἡ κατάσταση χειροτέρεψε. Ὁ Χρουστσὸφ εἶχε τὴ γνώμη ὅτι ἐπιβαλλόταν μιὰ ἀναδιοργάνωση κι ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκληθεῖ νέα ὁλομέλεια τῆς ΚΕ. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ κυκλοφόρησε στὰ διάφορα γεωπονικὰ ἰνστιτοῦτα καὶ στὶς περιφερειακὲς ἐπιτροπὲς τὸ νέο προσχέδιο μιᾶς ἄλλης εἰσήγησης τοῦ Χρουστσὸφ γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς γεωργίας καὶ γιὰ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Ἀφοῦ ἑτοίμασε τὴν εἰσήγησή του, ὁ Χρουστσὸφ πῆγε πρῶτα ἕνα ταξίδι στὸ ἐξωτερικὸ καὶ μετὰ πῆγε γιὰ διακοπὲς στὸ Σότσι, στὴ Μαύρη Θάλασσα. Ἡ ὁλομέλεια εἶχε προγραμματιστεῖ γιὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1964.

Δὲν θὰ προχωρήσουμε σὲ λεπτομερειακὴ ἀνάλυση τῆς τελευταίας εἰσήγησης τοῦ Χρουστσόφ, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἔχει μείνει μέχρι τώρα ἀδημοσίευτη Ἡ κεντρική της ἰδέα ἦταν ἡ μεταφορὰ τῆς γενικῆς διεύθυνσης τῆς γεωργίας ἀπὸ ἕνα συγκεντρωτικὸ ὑπουργεῖο, σὲ ἐπιμέρους ἐξειδικευμένους ὀργανισμούς, ἐπιτροπές, γραφεῖα, ποὺ θὰ ἀπασχολιοῦνταν τὸ καθένα μ' ἕναν ὁρισμένο κλάδο παραγωγῆς. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ γραφεῖα ἐπρόκειτο νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν παραγωγὴ τῶν λιπασμάτων, μίγματος χούμου - χημικῶν οὐσιῶν, ποὺ πρότεινε ὁ Λυσένκο. Στὸ κείμενο τοῦ προσχεδίου ὑπῆρχαν αὐστηρότατες κριτικὲς γιὰ τοὺς ἀντίπαλους τοῦ Λυσένκο.

Ἡ συζήτηση τοῦ μνημόνιου τοῦ Χρουστσὸφ ἄρχισε τὸν Αὔγουστο τοῦ 1964. Συνέπεσε μὲ τὴν ἐντατικοποίηση τῆς ἐπιθετικῆς δραστηριότητας τῆς ὁμάδας τοῦ Λυσένκο. Ἕνα ἄρθρο μὲ τίτλο « Ἡ θεωρητικὴ ἀνεπάρκεια καὶ ἡ πραχτικὴ στειρότητα τῆς τυπικῆς γενετικῆς », ὑπογραμμένο ἀπὸ δώδεκα συγγραφεῖς ποὺ κατοικοῦσαν σὲ διαφορετικὲς πόλεις, δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα « Βέστνικ Σελσκοχοζιάιστβέννοϊ Ναούκι » [20].

20 1964, ἀρ. 8. Ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα συγγραφέων,

Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ὁ μοργκανισμὸς κ' ἡ χρωμοσωματικὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητας δυσφημίζονταν καὶ κατηγοριοῦνταν σὰν τὰ «βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἀντιεπιστημονικῆς ἐκστρατείας ἐνάντια στὴν ὑλιστικὴ ἐπιστήμη καὶ στὶς ἀποφάσεις τοῦ κόμματος καὶ τῆς κυβέρνησης». Ὁ Ὀλσάνσκι δημοσίευσε τὸ ἄρθρο «Ἐνάντια στὶς ψεύτικες πληροφορίες καὶ τὶς συκοφαντίες», στὸ ὁποῖο κατηγοροῦσε τὸν Ἐφρόιμσον γιὰ τὰ ἄρθρα του τοῦ 1957, καθὼς καὶ τὸν Σεπότεφ καὶ ἐμένα [21]. Σχολιάζοντας τὰ δυὸ πρῶτα μέρη τοῦ βιβλίου μου, ἔγραφε:

Εἴδαμε νὰ κυκλοφορεῖ πρόσφατα ἕνα ὀγκῶδες πόνημα ποὺ ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ τὸν Ζ. Μεντβέντεφ καὶ εἶναι γεμάτο ἀπὸ βρωμερὲς συκοφαντίες γιὰ τὴ βιολογία. Ἂν τὸ διαστρεβλωμένο περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου τοῦ «Νέβα» διαποικίλλεται μ' ἕνα ὁρισμένο ἐκφραστικὸ στύλ, τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι γραμμένο στὸ γνωστό, ὑβριστικὸ ὕφος. Ὑποκαθιστώντας τὰ γεγονότα μὲ ἀγοραῖα κουτσομπολιά, ὁ Μεντβέντεφ σβύνει μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ ὅλα τὰ ἐπιτεύγματα τῆς σοβιετικῆς ἔρευνας γιὰ τὴ δημιουργία νέων ποικιλιῶν φυτῶν καὶ νέων τύπων κατοικιδίων ζώων... Γεμάτος ὑπεροψία καὶ προπέτεια «ἀνατρέπει» στὰ πεταχτὰ τὶς θεωρητικὲς βάσεις τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας. Ὅλες αὐτὲς οἱ παραποιήσεις, ὅλα αὐτὰ τὰ παραμύθια δὲν θὰ ἦταν παρὰ μιὰ ἀστεία φάρσα, ἂν ὁ συγγραφέας δὲν κατάφευγε παράλληλα σ' ἕνα εἶδος πολιτικῆς κατηγορίας, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει παρὰ ἀηδία καὶ θυμό. Ὁ Μεντβέντεφ αὐθαίρετα καὶ σὲ βάρος τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας φτάνει στὸ συμπέρασμα, ξεκινώντας ἀπὸ ὁρισμένα πολὺ γνωστὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν τὴν ἐποχὴ τῆς προσωπολατρίας, στὸ τερατῶδες συμπέρασμα ὅτι οἱ μιτσουρινικοὶ ἐπιστήμονες πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς καταδιώξεις ὁρισμένων σοφῶν ἐπιστημόνων, ποὺ συνέβησαν ἐκείνη τὴν ἐποχή.

Εἶναι γιὰ ὅλους φανερὸ ὅτι δὲν πρόκειται πιὰ γιὰ φάρσα. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀπαίσια πολιτικὴ μηχανορραφία. Καὶ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ τὴν καταγγείλουμε δημόσια, ἐφόσον πέτυχε τὸ στόχο της γιὰ μιὰ ὁρισμένη μερίδα τοῦ κοινοῦ, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄτομα κακοπληροφορημένα ἢ ἀπλοϊκά. Πῶς νὰ ἐξηγήσουμε ἀλλιῶς τὸ γεγονὸς ὅτι σὲ μιὰ συνέλευση τῆς ΑΕ ὁ Ζαχάροφ — ποὺ εἶναι μηχανικὸς — ἀναγνώρισε στὸν ἑαυτό του τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτεθεῖ δημόσια καὶ νὰ βρίσει τοὺς μιτσουρινικοὺς ἐπιστήμονες μ' ἕναν τρόπο ποὺ θυμίζει τὰ παράνομα γραφτὰ τοῦ Μεντ-

---

βρίσκουμε τὰ ὀνόματα τῶν Μουλίκο, Μελνίκ, Ντολγκούσιν, Βορομπιόφ, Κιριτσένκο καὶ Κιτρίνσκι.

21 «Σέλσκαγια Ζίζν», 29 Αὐγούστου 1964, ἀρ. 204 (9989).

βέντεφ; Δὲν ἔφτασε πιὰ ὁ καιρὸς νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὸν Μεντβέντεφ καὶ τοὺς ὅμοιους μ' αὐτὸν συκοφάντες, εἴτε νὰ ἀποδείξουν τὶς χυδαῖες κατηγορίες τους μὲ γεγονότα εἴτε νὰ ἀπολογηθοῦν στὰ δικαστήρια γιὰ τὶς συκοφαντίες τους; Εἶναι βέβαια μάταιο νὰ ποῦμε ὅτι δὲν θὰ μπορέσουν νὰ δώσουν ἀποδείξεις μὲ γεγονότα γιατὶ τέτοια γεγονότα δὲν ὑπάρχουν.

Οἱ δυσφημιστικὲς ἐπιθέσεις ἐνάντια στοὺς μιτσουρινικοὺς βιολόγους, οἱ ἀτομικὲς προσπάθειες γιὰ τὴ συκοφάντηση τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας ὄχι μόνον ἀποτελοῦν ὕβρη γιὰ τοὺς σοβιετικοὺς σοφούς, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιολογίας. Ρίχνουν νερὸ στὸ μύλο ἐκείνων ποὺ ἔχουν συμφέρον νὰ ἐξασθενίσουν τὶς ὑλιστικὲς θέσεις τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Τέτοιες «κριτικὲς» βλάπτουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς προσπάθειες ποὺ γίνονται γιὰ νὰ διαπλαστεῖ ἡ νεολαία στὴν προοπτικὴ μιᾶς ὑλιστικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, καὶ στέκονται ἐμπόδιο στὴν κινητοποίηση τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ὀφείλουν νὰ ἀντιμετωπίσουν.

Στὶς 11 Σεπτεμβρίου 1964, ἡ ἴδια ἐφημερίδα δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο τοῦ Ρεμέσλο, ποὺ ὑποστήριζε μὲ πάθος τὸν Ὀλσάνσκι. Τὸν Ὀκτώβρη, ἡ «Σέλσκαγια Ζὶζν» δημοσίευσε ἀκόμα μιὰ φορὰ ἕνα βίαιο ἄρθρο μὲ τίτλο «Μακριὰ ἀπὸ τὴν παραγωγή». Σ' αὐτὸ γινόταν ἐπίθεση στὸ βοτανολογικὸ ἰνστιτοῦτο τῆς ΑΕ ἐξαιτίας τῆς μόνιμης ἀντίθεσής του πρὸς τὴ μιτσουρινικὴ βιολογία.

Ταυτόχρονα συνεχιζόταν ἡ προετοιμασία τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ στοὺς διαδρόμους τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν καὶ ὑποεπιτροπῶν, ποὺ ἐξέταζαν τὴ δραστηριότητα τῶν ἰνστιτούτων βιολογίας. Μὲ τὴ ριζικὴ ἀναδιοργάνωση ποὺ προετοίμαζαν, ὑπολόγιζαν νὰ βρεθοῦν τὰ μέσα γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ συντριβὴ τῶν ἀντιπάλων τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄

Τὸ τέλος τοῦ λυσενκοϊσμοῦ

Ἡ παραίτηση τοῦ Χρουστσὸφ

Ἡ συνεδρίαση τοῦ προεδρείου τῆς ΚΕ ποὺ ἀποφάσισε γιὰ τὴν τύχη τοῦ Χρουστσὸφ καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἀγροτικῆς του πολιτικῆς ἄρχισε στὶς 12 Ὀκτωβρίου 1964. Ὁ ἴδιος ὁ Χρουστσὸφ ἦταν στὸ Σότσι ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ὅμως, στὶς 13 τοῦ Ὀκτώβρη τὸν κάλεσαν ἐπειγόντως στὴ Μόσχα γιὰ νὰ πάρει μέρος στὴ συνεδρίαση. Στὶς 14 Ὀκτωβρίου, τὸ βράδι, ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ ἀποφάσισε παμψηφεὶ νὰ τὸν καθαιρέσει ἀπὸ πρόεδρο τῆς ΚΕ. Ἡ χώρα ἔμαθε τὴν εἴδηση στὶς 16 Ὀκτωβρίου, ὅταν δημοσιεύτηκαν ἡ ἀπόφαση καὶ τὸ διάταγμα τοῦ προεδρείου τοῦ Ἀνώτατου Σοβιέτ.

Τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίασης δὲν γνωστοποιήθηκαν. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ εἶχαν ζήσει τὸ καθεστὼς Χρουστσὸφ δὲν τὰ εἶχαν ἀνάγκη γιὰ νὰ μάθουν τὴν πραγματικότητα. Οἱ σοβαροὶ ἄνθρωποι οὔτε ἀγνοοῦσαν, ἀλλὰ οὔτε εἶχαν ἀντέξει χωρὶς κόπο τὶς μεγάλες ἀτέλειες τοῦ χαρακτήρα του καὶ τῶν μεθόδων του: τὴ στενόκαρδη τυραννία του, τὸν ὑποκειμενισμό του, τὶς ἀτελεύτητες «ἀναδιοργανώσεις του», τὸν ὁλοφάνερο ἐρασιτεχνισμό του στοὺς χειρισμοὺς τῶν προβλημάτων τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιο-

μηχανίας, τὴ γελοία διαίρεση τῶν περιφερειακῶν καὶ κεντρικῶν ὀργάνων τοῦ κόμματος σὲ βιομηχανικὰ καὶ ἀγροτικά, τὸν νεποτισμό του στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση καὶ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ κι ἕνα σωρὸ ἄλλα.

Ἂν κάτι τὸ θετικὸ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ δράση τοῦ Χρουστσόφ, αὐτὸ εἶναι μόνο στὴν περίοδο 1953 - 1956. Ἀποκεῖ κ' ὕστερα, ἡ συμπεριφορά του καὶ τὸ στὺλ ποὺ εἶχε υἱοθετήσει σὰν ἡγέτης στὴ διαχείριση τῶν κρατικῶν καὶ κομματικῶν ὑποθέσεων γίνονταν ὅλο καὶ λιγότερο δημοφιλῆ, ἦταν ὅλο καὶ περισσότερο λαθεμένα.

Ἡ χώρα δέχτηκε τὰ γεγονότα τῆς 12, 13 καὶ 14 τοῦ Ὀκτώβρη μὲ ἠρεμία κ' ἴσως ἀκόμα μὲ ἀνακούφιση. Ὅλοι πίστεψαν πὼς ὅ,τι ἀξιόλογο καὶ ἀποδοτικὸ εἶχε ριζώσει καὶ καρποφορήσει στὴν περίοδο τοῦ Χρουστσόφ, θὰ τὸ διατηροῦσαν οἱ διάδοχοί του, ὥστε νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ δίνει τοὺς καρπούς του. Τέτοια ἦταν ἡ ἀντίδραση τῆς πλειοψηφίας. Οἱ γενετιστὲς τῆς Μόσχας, ὅμως, εἶχαν προαισθανθεῖ τὶς ἐπερχόμενες ριζικὲς ἀλλαγές, πρὶν ἀκόμα ἐγκαταλείψει τὴ σκηνὴ ὁ Χρουστσόφ.

Στὶς 13 Ὀκτωβρίου, ὁ πασίγνωστος γενετιστὴς Ραποπὸρτ — ποὺ τὸν εἶχαν βάλει οἱ διάφορες ἐξεταστικὲς ἐπιτροπὲς στὴν κλίνη τοῦ Προκρούστη στὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀκτώβρη καὶ ποὺ περίμενε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ νὰ ἀνακληθεῖ (πράγμα, ἄλλωστε, ποὺ δὲν θὰ τοῦ συνέβαινε γιὰ πρώτη φορά) — δέχτηκε ἕνα ἐπεῖγον τηλεφώνημα ἀπὸ κάποιον ὑψηλὰ ἱστάμενο στὸ ἀγροτικὸ τμῆμα τῆς ΚΕ. Ἡ ΚΕ τοῦ ἀνέθετε ἕνα ἀρκετὰ ἀναπάντεχο καθῆκον : τὴν προετοιμασία, μέσα σὲ εἰκοσιτέσσερις ὧρες ἑνὸς ὁλοσέλιδου ἄρθρου γιὰ τὴν ἐφημερίδα « Σέλσκαγια Ζὶζν » πάνω στὰ ἐπιτεύγματα τῆς γενετικῆς.

Ὁ Ραποπὸρτ ἀπάντησε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ κάνει μιὰ τόσο σοβαρὴ δουλειὰ σὲ τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα κι ὅτι ἐξάλλου ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ ἦταν πολὺ γνωστὴ γιὰ τὰ εὐνοϊκὰ ἄρθρα της γιὰ τὸν Λυσένκο κι ἐπομένως ἦταν πολὺ πιθανὸ νὰ μὴ δημοσιεύσει τὸ δικό του. Τὸν καθησύχασαν καὶ τὸν βεβαίωσαν ὅτι θὰ εἶχε κάθε δυνατὴ συμπαράσταση κι ὅτι μιὰ στενογράφος τῶν γραφείων τῆς ΚΕ θὰ στελνόταν στὸ σπίτι του γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει. Ἡ ἀπάντηση στὸ τελευταῖο ἐρώτημα τοῦ Ραποπὸρτ γιὰ τὸ ἂν θὰ μποροῦσε νὰ μιλήσει γιὰ τὸν Μέντελ καὶ τὸν Μόργκαν ἤ-

ταν καταφατική. Σὲ διάστημα μικρότερο ἀπὸ δυὸ ὧρες ἡ στενογράφος βρισκόταν ἐκεῖ. Τὸ ἄρθρο — εἰκοσιπέντε δακτυλογραφημένες σελίδες — τελείωσε σὲ καμιὰ τριανταριὰ ὧρες καὶ στάλθηκε ἀμέσως στὴν ΚΕ.

Φαίνεται πὼς ὑπῆρχαν στὴν ΚΕ ἄτομα ποὺ ἐπιθυμοῦσαν νὰ δημοσιευτεῖ αὐτὸ τὸ ἄρθρο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἀνακοίνωση γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Χρουστσόφ. Στὶς 13 Ὀκτωβρίου δὲν ἦταν ἀκόμα γνωστὸ πῶς καὶ πότε θὰ συνέβαινε αὐτὸ τὸ γεγονός. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἐξελίχτηκαν τόσο γρήγορα, ὥστε ὅταν στὶς 15 Ὀκτωβρίου ἡ ἐφημερίδα « Σέλσκαγια Ζὶζν » λάβαινε τὸ κείμενο τοῦ Ραποπὸρτ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπή, ἡ ὁλομέλεια εἶχε κιόλας πάρει τὶς βασικές της ἀποφάσεις. Ἡ τόσο ἐντυπωσιακὴ πολιτικὴ εἴδηση προπορεύτηκε ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ ἀφοροῦσε τὴ γενετική.

Ἡ ἀνακοίνωση μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς ὁλομέλειας δημοσιεύτηκε στὶς 16 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἄρθρο τοῦ Ραποπόρτ, ποὺ προκάλεσε μεγάλη αἴσθηση ἀνάμεσα στοὺς βιολόγους, δημοσιεύτηκε μόλις στὶς 21 Ὀκτωβρίου. Ἦταν ὁλοσέλιδο, ἀλλὰ τὰ μέρη ποὺ ἀφοροῦσαν τὸν Μέντελ καὶ τὸν Μόργκαν εἶχαν προσεκτικὰ περικοπεῖ ἀπὸ τοὺς ἐκδότες.

Ὅπως ἔγινε ἀργότερα γνωστό, στὴ συνεδρίαση τοῦ προεδρείου τῆς ΚΕ, στὶς 12 - 14 τοῦ Ὀκτώβρη καὶ στὴν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, στὶς 14 τοῦ Ὀκτώβρη στὴν ὁποία ἔκανε εἰσήγηση ὁ Σουσλόφ, συζητήθηκαν πολλὲς περιπτώσεις ἀξιοκατάκριτων ἐνεργειῶν τοῦ Χρουστσόφ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ἦταν ἡ ἀνεπιφύλακτη ὑποστήριξή του στὸν Λυσένκο καὶ ἰδιαίτερα τὸ ἐπεισόδιο ποὺ δημιουργήθηκε κατὰ τὴν προσπάθεια ἐκλογῆς τῶν Νουζντὶν καὶ Ρεμέσλο στὴν ΑΕ, καθὼς καὶ ἡ ἐπιθυμία ποὺ ἔδειξε ἀργότερα γιὰ ἀντίποινα ἐναντίον τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἴδιο αὐστηρὰ ἐπικρίθηκε κ' ἡ ἀντικανονικὴ προσωπικὴ διαταγὴ τοῦ Χρουστσὸφ νὰ κλείσει ἡ ΓΑΤ, ὅταν ἀνακάλυψε ὅτι βρίσκονταν ἐκεῖ ἐπιστήμονες ποὺ ἀσκοῦσαν κριτικὴ στὴν ἀγροτική του πολιτική.

Ἡ διαταγὴ αὐτὴ ἀνακλήθηκε ἀμέσως — στὶς 16 τοῦ Ὀκτώβρη — καὶ πάρθηκαν εἰδικὰ μέτρα γιὰ τὴ βελτίωση τῆς κατάστασης στὸ παλιότερο ἵδρυμα γεωπονικῆς κατάρτισης στὴ χώρα μας.

Ἀναγέννηση τῆς γενετικῆς καὶ παραμέρισμα τοῦ λυσενκοϊσμοῦ

Ὅπως εἴδαμε, ἡ ἐφημερίδα « Σέλσκαγια Ζὶζν » ξόφλησε πρώτη τὰ παλιὰ χρέη της πρὸς τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ἡ στάση τοῦ τύπου, ποὺ χαρακτηριζόταν ἀπὸ μεγάλο ἐγωισμό, ἔδειχνε ἀκόμα καὶ πλήρη ἔλλειψη ἀρχῶν : πολλοὶ διευθυντὲς ἐφημερίδων εἶχαν ἀπὸ πολὺ παλιὰ καταλάβει τὴν ψευτοεπιστημονικὴ φύση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ καὶ τὸν παραλογισμὸ τῆς καταδίωξης τῆς γενετικῆς. Τώρα, στὴ νέα κατάσταση, ἡ παρρησία δὲν ἦταν πιὰ ἐπικίνδυνη. Ἡ δημοσίευση ἀποκαλυπτικῶν στοιχείων — ἡ πεμπτουσία τοῦ τύπου — ἦταν πιὰ δυνατή. Ἔτσι, λοιπόν, ὅλες σχεδὸν οἱ ἐφημερίδες — οἱ μεγάλες ἐφημερίδες τοῦ κέντρου καὶ οἱ περιφερειακές, ὅπως καὶ οἱ εἰδικευμένες ἐκδόσεις — ἄρχισαν νὰ ζητοῦν ἄρθρα γιὰ τὴ γενετική. Ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε ἰδιαίτερα ἕνα ἀπ' αὐτὰ μὲ τίτλο « Ὄχι, ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀνέγγιχτη »[1]. Αὐτὸ τὸ ἄρθρο εἶχε γραφτεῖ, τὸν Σεπτέμβρη - Ὀκτώβρη 1963, ἀπὸ τὸν Ντουντίντσεφ, τὸν συγγραφέα τῆς πασίγνωστης νουβέλας « Οὐκ ἐπ' ἄρτω ζήσεται ἄνθρωπος », ποὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ εἶχε ἐπηρεάσει πολὺ τὴ σοβιετικὴ λογοτεχνία. Ἐπὶ ἕναν ὁλόκληρο χρόνο γύριζε τὰ διάφορα γραφεῖα σύνταξης τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν καὶ παντοῦ δέχονταν μ' ἐνθουσιασμὸ νὰ τὸ δημοσιεύσουν. Ἀλλὰ ὅταν ἔφτανε ἡ στιγμὴ τοῦ τυπογραφείου, ὁ Λυσένκο, ὁ Ὀλσάνσκι, ὁ Σιζὸφ καὶ ἄλλοι, μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ ἀσκοῦσαν τὸν ἔλεγχο τοῦ τύπου, ἐμπόδιζαν τὴ δημοσίευσή του. Τὸ μέσο ποὺ χρησιμοποιοῦσαν ἦταν ἁπλὸ κι ἀλάθευτο : βασιζόταν στὴ δειλία τῶν διευθυντῶν τῶν ἐφημερίδων, οἱ ὁποῖοι, ἂν καί, κατ' ἀρχήν, μποροῦσαν ν' ἀναλάβουν προσωπικὰ τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς δημοσιεύσεις τους, στὴν πράξη ζητοῦσαν σχεδὸν πάντα τὴ συγκατάθεση τῶν ἀνωτέρων τους. Οἱ ὑψηλὰ ἱστάμενοι πάτρονες τοῦ Λυσένκο μποροῦσαν ἔτσι νὰ γνωρίζουν ἀπὸ πρὶν ὅ,τιδήποτε θὰ δημοσιεύονταν γι' αὐτόν. Ὅταν δὲν τοὺς ἄρεσε ἕνα ἄρθρο, δὲν δημοσιευόταν ποτέ, ἀλλὰ συγχρόνως ὁ συγγραφέας του εἶχε πιὰ ἐντοπιστεῖ καὶ μὲ τὴν πρώτη

[1] « Komsomolskaya Pravda », 23 Ὀκτωβρίου 1964.

εὐκαιρία τὸν ἀνακαλοῦσαν στὴν τάξη. Ἔχω στὴ διάθεσή μου τρεῖς διαφορετικὲς σειρὲς δοκιμίων τοῦ ἄρθρου τοῦ Ντουντίντσεφ, καθὼς καὶ τὸ ὁριστικὸ κείμενο ποὺ ἑκατομμύρια ἄνθρωποι μπόρεσαν ἐπιτέλους νὰ διαβάσουν μὲ ἱκανοποίηση.

Αὐτὸ τὸ ἄρθρο ἦταν ἀφιερωμένο σὲ μιὰ ταλαντοῦχο γενετιστή, τὴν Λεμπέντεβα. Δουλεύοντας κάτω ἀπὸ δύσκολες συνθῆκες, χωρὶς νὰ εἶναι διορισμένη πουθενὰ καὶ χωρὶς καμιὰ πληρωμή, κατόρθωσε νὰ παράγει νέες ποικιλίες πατάτας πραγματοποιώντας ὑβριδώσεις ἀνάμεσα σὲ τελείως διαφορετικὲς ποικιλίες καὶ κάνοντάς τις μετὰ πολυπλοϊδεῖς. Μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἦταν μιὰ πραγματικὴ γενετιστὴς καὶ θαρραλέο ἄτομο, ὁ φίλος τοῦ Ὀλσάνσκι Σιζὸφ — γιὰ πολλὰ χρόνια διευθυντὴς τοῦ ΠΙΓΕ — τὴν καταδίωκε, δυσφημοῦσε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας της κι ἀντιδροῦσε στὴν υἱοθέτηση τῶν ποικιλιῶν της.

Ὁ Ντουντίντσεφ, μὲ δύναμη ἀπέδειξε, ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας ἀποτελοῦσαν μιὰ κλίκα ποὺ τὰ μέλη της πάνω ἀπ' ὅλα ὑπολόγιζαν στὴ διατήρηση τῆς θέσης τους κ' ἦταν ἕτοιμα νὰ κλείσουν τὸ δρόμο σὲ κάθε καινοτομία, σὲ κάθε χρήσιμη ἀνακάλυψη, σὲ κάθε ἀξιόλογο ἀποτέλεσμα ἂν ἦταν ἀντίθετο μὲ τὰ δόγματα τοῦ Λυσένκο — δόγματα στ' ὄνομα τῶν ὁποίων καταργήθηκαν ὁλόκληροι τομεῖς τῆς ἐπιστήμης.

Γιατί (ἀναρωτιέται ὁ Ντουντίντσεφ) ὁ Ὀλσάνσκι καταδιώκει τὴν Λεμπέντεβα; Γιατί ὅταν ἔγινε διευθυντὴς τὴν ἔδιωξε ἀπὸ τὴν ἄμισθη θέση ποὺ εἶχε, ἐνῶ ἐκείνη ἔβαζε τοὺς καρποὺς τῶν ἐρευνῶν της στὴ διάθεση τοῦ ἰνστιτούτου;... Οἱ ἐπιστήμονες μὲ τοὺς ὁποίους μίλησα μοῦ ἐξομολογήθηκαν ἐμπιστευτικά: Ὁ Σιζὸφ ἀντιτίθεται στὶς ἔρευνες πάνω στοὺς πολυπλοϊδεῖς γιατὶ ἀνήκουν στὸν τομέα τῆς πειραματικῆς γενετικῆς, τὴν ὁποία ὁ Σιζὸφ χαρακτηρίζει ἀστική, ἰδεαλιστική, βλαβερή, ἀπόλυτα ἀπαράδεκτη γιὰ μᾶς. Γνωρίζω, ἀπὸ τὶς δημοσιευμένες ἐργασίες τοῦ Σιζόφ, ὅτι εἶναι ἀντίπαλος τῆς πειραματικῆς γενετικῆς καὶ δὲν πιστεύει στὰ πρακτικά της ἀποτελέσματα.

Ὁ Σιζὸφ δικαιοῦται νὰ ἔχει προσωπικὲς ἐπιστημονικὲς πεποιθήσεις. Ἀλλὰ ἂν ἐμποδίζει, ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια, τὶς ἐργασίες τῆς Λεμπέντεβα ἐπειδὴ ἔχει διαφορετικὲς ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις ἀπὸ αὐτήν, ὑπάρχει κάποιο ἀδύνατο σημεῖο στὸν ἐπιστημονικὸ καὶ ἠθικό του ἐξοπλισμό.

Σύντροφε Σιζόφ! Ἡ πρόοδος ποὺ ἔφεραν τὰ ὑβρίδια τῆς Λεμπέντεβα στὴν καλλιέργεια τῆς πατάτας μιλάει ἀπὸ μόνη της: οἱ φυσικὲς ἐπι-

στῆμες ποὺ ἀνακαλύπτουν νέα, πραγματικὰ κι ἀδιαμφισβήτητα στοιχεῖα καὶ ἔχουν ἀξιόλογα πρακτικὰ ἀποτελέσματα δὲν μποροῦν νὰ παραμεριστοῦν σὰν δῆθεν ἀστικές...

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ φύση προσφέρει στοὺς ἀνθρώπους τοὺς θησαυρούς της μὲ οὐδέτερο τρόπο. Ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα τῆς φύσης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὅταν παρασυρμένοι ἀπὸ ἀπόψεις ἀνεύθυνες κι ἀστοιχείωτες, ἀπορρίπτουμε τὰ πλούτη ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ φύση, γιατὶ ὑποτίθεται πὼς τὸ ἐπιτάσσει ἡ ἐπιστήμη.

Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση. Οἱ εἰδικοὶ τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας τῶν ἀστικῶν χωρῶν ζητοῦν τὰ πολυπλοϊδῆ τῆς Λεμπέντεβα. Ἡ μιὰ αἴτηση διαδέχεται τὴν ἄλλη. Στὸ ἐξωτερικὸ ξέρουν πολὺ καλὰ πῶς νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν. Ἔχω ἀκούσει πὼς καὶ στοὺς καπιταλιστὲς ἀρέσουν οἱ καλὲς πατάτες. Κι ὅτι αὐτὲς οἱ ἴδιες ἀδιαφοροῦν σὲ τί εἶδους πιάτο μπαίνουν : δὲν νοιάζονται ποιός θὰ τὶς φάει.

Ὁ Ραποπὸρτ δὲν εἶχε γράψει ἕνα ἄρθρο πολεμικῆς. Περιοριζόταν στὸ νὰ ἐκθειάζει τὴ γενετικὴ καὶ νὰ δείχνει πὼς στὸ μέλλον αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν θὰ ἦταν παράνομη. Τὸ δοκίμιο τοῦ Ντουντίντσεφ ἄνοιξε μιὰ νέα σελίδα στὸ πρόβλημα τῆς γενετικῆς. Ἔδειξε ποιοί ἦταν οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ δύσκολα χρόνια ποὺ εἶχε περάσει ἡ ἐπιστήμη μας, στιγμάτισε τὴν ἀπουσία ἀρχῶν ποὺ τοὺς χαρακτήριζε, τὸν ἐγωισμὸ καὶ τὸν κυνισμό τους, καὶ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὴν πολιτικὴ δημαγωγία. Ἔδειξε τὶς ἠθικὲς καὶ ὑλικὲς ἀπώλειες τῆς χώρας ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός. Δὲν ἦταν δυνατὸ βέβαια νὰ μὴν καταλάβει ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὰ γεγονότα ποὺ ἀποκάλυπτε ὁ συγγραφέας ἦταν μιὰ σταγόνα στὸν ὠκεανὸ τῆς ἀδικίας ποὺ κόντεψε νὰ ἐξανδραποδίσει τοὺς σοβιετικοὺς βιολόγους καὶ γενετιστὲς κι ὅτι πίσω ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα κρύβονταν ἰσχυρὲς δυνάμεις, τὶς ὁποῖες θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ πολεμήσει μὲ ἐπιμονὴ γιὰ πολλὰ χρόνια.

Στὸ τέλος τοῦ Ὀκτώβρη, οἱ συντακτικὲς ἐπιτροπὲς ὅλων τῶν ἐφημερίδων τῆς Μόσχας ὀργάνωσαν συνεντεύξεις γιὰ τὴ βιολογία, γιὰ τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν καὶ γιὰ τὴ δυνατότητα νὰ γραφτοῦν ἐκλαϊκευτικὰ ἄρθρα γι' αὐτὴ τὴν ἐπιστήμη. Τὰ ζητοῦσαν μὲ τὶς ντουζίνες, καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ δημοσιεύτηκαν τὸ Νοέμβρη.

Τὸ Σάββατο, 24 τοῦ Ὀκτώβρη, ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς κομματικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Μόσχας, μιλώντας σὲ μιὰ συγκέντρωση

τῶν μελῶν τοῦ κόμματος, χαρακτήρισε τὸν Λυσένκο ψευτοεπιστήμονα. Τὴν ἑπόμενη Δευτέρα, τὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ συζήτησε τὸ θέμα τῶν βελτιώσεων ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνουν στὴ διεύθυνση τοῦ Ἰνστιτούτου Γενετικῆς, καὶ μπῆκε ζήτημα γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Λυσένκο.

Στὶς 31 τοῦ Ὀκτώβρη, μιὰ σημαντικὴ ὁμάδα ἀπὸ ἐπιστήμονες συγκεντρώθηκε στὸ σπίτι τοῦ Ἀστοῦροφ, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τῶν ἑξηντάχρονών του, γιὰ νὰ εὐχηθοῦν τὸ συνάδελφό τους, ποὺ εἶχε ἀγωνιστεῖ πάνω ἀπὸ τὴ μισή του ζωὴ ἐνάντια στὴν ψευτοεπιστήμη καὶ πού, παρὰ τὶς διώξεις καὶ τοὺς κάθε εἴδους κατατρεγμούς, ἡ συμβολή του στὴν ἐπιστήμη ἦταν τόσο σημαντική, ποὺ εἶχε προκαλέσει τὴν παγκόσμια ἀναγνώριση.

Κάνοντας μιὰν πρόποση, ὁ Ἀστοῦροφ εἶπε :

Κατορθώσαμε νὰ ἐπιζήσουμε μέχρι τούτη τὴ στιγμή, ποὺ οἱ πραγματικοὶ βιολόγοι ξαναποκτοῦν τὶς ἐλπίδες. Τίποτα δὲν εἶναι ἀκόμα σίγουρο, ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ καθένας μας αἰσθάνεται σὰν τὸν ψαρά, ὅταν ἔχει τὸ ψάρι στ' ἀγκίστρι του καὶ τὸ μόνο ποὺ τοῦ μένει νὰ κάνει εἶναι νὰ τὸ τραβήξει ἔξω. Βρισκόμαστε ἐδῶ σήμερα γιὰ νὰ γιορτάσουμε τὰ γενέθλιά μου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφορμή, οἱ αἰτίες εἶναι πολὺ βαθύτερες. Ἐπιτέλους ἔφτασε ἡ ὥρα γιὰ τὴν ὁποία ἔχει τόσο πολὺ ἐργαστεῖ ὁ καθένας ἀπ' ὅσους βρίσκονται ἐδῶ. Ἀναρίθμητοι, ὅμως, ἀγαπημένοι σύντροφοι, ποὺ κι ἐκεῖνοι περίμεναν αὐτὴ τὴν ὥρα, δὲν ζοῦν πιὰ γιὰ νὰ τὴ δοῦν. Κι αὐτοὶ εἶχαν προσφέρει πολλά, ἴσως περισσότερα ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ μπορέσουμε ἐμεῖς ὅλοι νὰ φτάσουμε στὴν ἄκρη αὐτοῦ τοῦ μεγάλου καὶ δύσκολου δρόμου ποὺ τὸν περάσαμε μὲ σκληρὸ ἀγώνα. Ἂς πιοῦμε στὴ μνήμη τῶν συντρόφων μας.

Θὰ διαβάσω τὰ ὀνόματά τους μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά. Ὁ κατάλογος δὲν εἶναι πλήρης κ' ἴσως καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ μποροῦσε νὰ προσθέσει κι ἄλλους συναγωνιστές του ποὺ ἐνῶ δὲν ὑπάρχουν πιά, θὰ βρίσκονται γιὰ πάντα ἀνάμεσά μας.

Ὁ Ντουντίντσεφ ἀπάντησε στὴν πρόποση τοῦ Ἀστοῦροφ :

Ἡ γενετικὴ ἦταν, ἀπὸ πολὺ καιρό, βαρειὰ ἄρρωστη. Κινδύνευε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ν' ἀφήσει τὴν τελευταία της πνοή. Εὐτυχῶς δὲν πέθανε κ' ἡ κρίση πέρασε. Τώρα, μοῦ θυμίζει τὸν ἄρρωστο πού, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι ἀκόμα στὸ κρεβάτι, ἀρχίζει νὰ ξαναβρίσκει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ κοιτάζει ἔξω, ἀπὸ τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα. Γρήγορα ὁ

ἄρρωστος θὰ σηκωθεῖ καὶ θὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ ξεχάσει τοὺς ἄλλους ἀρρώστους ποὺ θὰ ἀφήσει πίσω του... Ἕνα ψάρι δάγκασε τ' ἀγκίστρι, ἀλλὰ πόσα μένουν ἀκόμα νὰ πιάσουμε ;

Ἡ διαδικασία γίνεται ἀμετάτροπη

Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1964 ἐκδηλώθηκε μιὰ γενικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, καὶ ξεσκεπάστηκαν οἱ ψευτοκαινοτομίες του. Ἡ ἐπίθεση αὐτή, ὅμως, ἐμφανίστηκε κυρίως στὶς ἐφημερίδες. Τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ δὲν παρακολουθοῦσαν τὰ γεγονότα. Κανένα ὀργανωτικὸ μέτρο δὲν εἶχε ἀκόμα παρθεῖ μέχρι τὸ Νοέμβρη, στὸ καθαρὰ ἐπιστημονικὸ πεδίο. Ἡ ἐμπειρικὴ μορφὴ διακυβέρνησης τῆς χώρας καὶ διοίκησης τοῦ Κόμματος, ποὺ εἶχε ἐφαρμόσει ὁ Χρουστσόφ, εἶχε δημιουργήσει ἀρκετὰ προβλήματα ποὺ ἔπρεπε τώρα πιὰ τὸ ταχύτερο νὰ λυθοῦν. Ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς δοκιμασμένες μέθοδες διαχείρισης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς γεωργίας.

Τὸ πλῆθος, ὅμως, τῶν ἄρθρων πάνω στὴ γενετικὴ (τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν ἀντιλυσενκοϊκὰ) ποὺ κατέκλυσε ὅλες τὶς ἐφημερίδες, σχολιάστηκε σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ μόνον ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύτηκαν στὶς κεντρικὲς ἐφημερίδες, χωρὶς νὰ ἐπεκταθῶ καὶ στὶς ἐπαρχιακές, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ εὐθυγραμμιστοῦν μὲ τὶς πρῶτες.

Ἡ « Κομσομόλσκαγια Πράβδα » δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο τοῦ Βοροντσὸφ μὲ τίτλο « .Η ζωὴ βιάζεται », ποὺ μίλαγε γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν συγγραμμάτων τῆς βιολογίας καὶ γιὰ τὴν πιεστικὴ ἀνάγκη νὰ ἐκδοθοῦν ἄλλα, τόσο γιὰ τὴ μέση ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνώτερη ἐκπαίδευση [2]. Τὸ ἄρθρο ἐπέκρινε ἐπίσης τὸ παιδαγωγικὸ περιοδικὸ « Μπιολόγκια β σκόλε ». Τὴν ἴδια μέρα, ἡ « Ἰζβέστια » δημοσίευσε τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀλιχανιάν : « Γενετικὴ — ἐπιστήμη καὶ πράξη », ποὺ ἀναφερόταν κυρίως στὶς πρόοδες καὶ τὶς προοπτικὲς τῆς γενετικῆς στὴ μελέτη τῆς κληρονομικῆς παραλλαγῆς. Στὶς 17 τοῦ Νοέμβρη, ἕνα ἄλλο ἄρθρο τῶν Ἐφρόιμσον καὶ Ρ. Α. Μεντβέντεφ, μὲ τίτλο « Κριτήριο εἶναι ἡ πράξη », δημοσιεύτηκε στὴν « Κομσομόλσκαγια Πράβδα ».

2 Στὸ ἴδιο, 11 Νοεμβρίου 1964, ἀρ. 266.

Περιγραφόταν σ' αὐτὸ ἡ τύχη ὁρισμένων ἀπὸ τὶς ψευτοκαινοτομίες τοῦ Λυσένκο. Τὴν ἴδια μέρα ἡ « Λιτερατούρναγια Γκαζέτα » εἶχε ἕνα μεγάλο δοκίμιο τοῦ Πιζαρζέφσκι, μὲ τὸν τίτλο « Ἂς ἀφήσουμε τοὺς ἐπιστήμονες νὰ συζητήσουν ». Δυό μέρες ἀργότερα ἡ « Σέλσκαγια Ζῖζν » δημοσίευε τὸ βίαιο ἄρθρο τοῦ Ζουκόφσκι « Γιὰ μερικὲς νέες μέθοδες τῆς ἐφαρμοσμένης γενετικῆς ». Ὁ ἀρθογράφος κατέκρινε τὴν προηγουμένη δημοσιότητα ποὺ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια ἐφημερίδα στὶς ἀνθεκτικὲς στὸ ψύχος ποικιλίες τῶν λυσενκοϊστῶν.

Τὴν ἴδια μέρα (19 Νοεμβρίου) ἡ « Κομσομόλσκαγια Πράβδα » γελοιοποιοῦσε τὴ μικρόψυχη τυραννία ποὺ ἀσκοῦσε ὁ Ὀλσάνσκι σὰν πρόεδρος τῆς ΛΠΑΓΕ. Στὶς 22 τοῦ Νοέμβρη ἡ « Πράβδα » δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο τοῦ Μπελιάγιεφ, διευθυντῆ τοῦ Σιβηριακοῦ Ἰνστιτούτου Κυτταρολογίας καὶ Γενετικῆς, γιὰ τὴ γενετική, στὸ ὁποῖο ἔκρινε μὲ μεγάλη αὐστηρότητα τὶς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 1948 τῆς ΛΠΑΓΕ.

Εἶναι κοινὸ πιὰ μυστικὸ ὅτι ἡ καθυστέρηση τῆς γενετικῆς στὴ χώρα μας ὀφείλεται σὲ μεγάλο ποσοστὸ στὴν ἀρνητικὴ ἐπιρροὴ τῆς προσωπολατρίας τοῦ Στάλιν καὶ τῆς αὐθαιρεσίας ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἐπιστήμη. Αὐτὸ ἔγινε ὁλοφάνερο στὴ σύνοδο τοῦ 1948. Μετὰ τὴν περιβόητη σύνοδο τοῦ Αὐγούστου τῆς ΛΠΑΓΕ ἡ γενετικὴ χαρακτηρίστηκε σὰν ἀστική, ἰδεαλιστικὴ καὶ μεταφυσικὴ ψευτοεπιστήμη. Δὲν ὑπάρχουν πιὸ κακοὶ χαρακτηρισμοὶ ἀπ' αὐτούς. Μιὰ ἐπιστήμη ποὺ μελετᾶ τὶς δομὲς τῆς ὕλης, τὰ φαινόμενα καὶ τὶς διαδικασίες ποὺ πραγματοποιοῦνται σ' αὐτὴν καὶ τοὺς νόμους ποὺ τὴν διέπουν, μιὰ ἐπιστήμη ποὺ χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς τοὺς νόμους στὴν πρακτική, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἰδεαλιστικὴ ἢ μεταφυσική.

Στὶς 24 Νοεμβρίου ἡ « Λιτερατούρναγια Γκαζέτα » δημοσίευσε τὰ πρακτικὰ μιᾶς σύσκεψης βιολόγων καὶ φυσιολόγων ποὺ εἶχε ὀργανώσει ἡ ἴδια. Οἱ λυσενκοϊστὲς ἀντιπροσωπεύονταν μόνο ἀπὸ τὸν Στουντίτσκι, τὸν ὁποῖον ἀντέκρουσαν περισσότεροι ἀπὸ δέκα ἐπιστήμονες μὲ ἀκλόνητα ἐπιχειρήματα. Τελικά, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Νοέμβρη, οἱ ἐφημερίδες ἄρχισαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Λυσένκο γιὰ τὴν αὔξηση τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν στὸ γάλα.

Στὶς 25 τοῦ Νοέμβρη, ἡ « Σέλσκαγια Ζῖζν » δημοσίευσε ἕνα ἐμπεριστατωμένο ἄρθρο πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα μὲ τίτλο « Γιὰ τὶς

λιπαρὲς οὐσίες στὸ γάλα», γραμμένο ἀπὸ τὸν Βορονόφ, παλιὸ συνεργάτη τοῦ Ἰνστιτούτου γενετικῆς. Τὸ ἄρθρο ἀπόδειχνε σαφέστατα, μὲ βάση πλουσιότατα στοιχεῖα ἀπὸ πολλὰ ἀγροκτήματα γειτονικὰ μὲ τὸ Ἰνστιτοῦτο Γκόρκι - Λενίνσκιε τοῦ Λυσένκο τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐφαρμόσει τὶς ὁδηγίες του καὶ εἶχαν χρησιμοποιήσει καθαροὺς ἐπιβήτορες ἀπ᾽ τὸ πειραματικό του ἀγρόκτημα, ὅτι ἡ ὑψηλὴ περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες δὲν περνοῦσε στὰ ὑβρίδια ἀλλὰ ἦταν ἀνάλογη μὲ τὸ ποσοστὸ τῶν γονιδίων τῆς ράτσας Τζέρσεϋ. Τὸ ἀποκορύφωμα ἦταν ἡ διαπίστωση πώς, στὰ ὑβρίδια, ἡ ἀπόδοση σὲ γάλα εἶχε μειωθεῖ.

Ὁ Γκοροντίνσκι σ᾽ ἕνα ἄρθρο του, μὲ τὸν πολὺ ἐνδεικτικὸ τίτλο «Τὰ γεγονότα ἄντικρυ στὰ ψέματα»[3] ἔκανε ἐπίσης κριτικὴ ἀνάλυση τῶν πειραμάτων γιὰ τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες, ποὺ γίνονταν στὴ φάρμα τοῦ Λυσένκο. Ἔδινε ἀριθμούς, ἔβγαζε συμπεράσματα καὶ ξεσκέπαζε τὶς ἐπιστημονικὲς ἀπάτες τοῦ Λυσένκο.

Ὁ Γκοροντίνσκι ἔγραφε: «Ὅπως δείχνουν οἱ ἀναφορὲς τῶν λογιστῶν, ὁ Λυσένκο εἶχε ὑπερβάλει, σχεδὸν κατὰ τὸ τρίτο ἢ καὶ τὸ ἥμισυ, τὸ ποσοστὸ τῆς περιεκτικότητας τοῦ γάλατος σὲ λιπαρὲς οὐσίες. Σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1954, ἡ ἀπόδοση σὲ γάλα κάθε ἀγελάδας εἶχε μειωθεῖ κατὰ 2660 κιλά». Ὁ συγγραφέας ἔδινε κι ἄλλα παραδείγματα, ἀπὸ ὅλη τὴ χώρα, γιὰ τὴ μείωση τῶν ἀποδόσεων, τὴ μείωση τοῦ μεγέθους καὶ τὴν καθυστέρηση τῆς ἀνάπτυξης τῶν ζώων ποὺ προέρχονταν ἀπὸ διασταυρώσεις μὲ ράτσα Τζέρσεϋ.

Στὶς 16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1964 συνῆλθε καὶ πάλι ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σπουδαῖο θέμα τῆς συγχώνευσης τῶν ὀργανισμῶν τῶν Σοβιὲτ καὶ τοῦ κόμματος, ποὺ προηγούμενα εἶχαν διαχωριστεῖ, ἀσχολήθηκε καὶ μ᾽ ὁρισμένες ἄλλες προσωπικὲς περιπτώσεις. Καθαιρέθηκε ὁ Πολιάκοφ ἀπὸ γραμματέας τῆς ΚΕ καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀγροτικοῦ της τμήματος. Προηγούμενα ἦταν ἀρχισυντάκτης τῆς «Σέλσκαγια Ζίζν». Τώρα τὸν τοποθέτησαν στὴ θέση τοῦ βοηθοῦ ἀρχισυντάκτη τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκονομιτσέσκαγια Γκαζέτα». Σὰν γραμματέας τῆς ΚΕ εἶχε βοηθήσει στὴν καθιέρωση τοῦ μονοπωλίου τοῦ Λυσένκο καὶ εἶχε

[3] Στὸ ἴδιο, 29 Νοεμβρίου 1964.

ἐπέμβει προσωπικὰ σ᾽ ἕνα σωρὸ μικρότερα θέματα, ποὺ βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἁρμοδιότητά του, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ προστατεύσει τὸν Λυσένκο. Εἶχε ἑτοιμάσει, μαζὶ μὲ τὸν βοηθὸ τοῦ Χρουστσὸφ Σεφτσένκο, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τὶς εἰσηγήσεις τοῦ πρώτου γραμματέα σχετικὰ μὲ τὰ ἀγροτικὰ ζητήματα. Ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν ΚΕ στέρησε τὸν Λυσένκο ἀπὸ ἕνα σοβαρὸ στήριγμα στὸ ἀνώτερο ὄργανο τοῦ Κόμματος.

Ἡ ἐπίθεση τοῦ τύπου ἐνάντια στὸν Λυσένκο ἐξακολούθησε ὁλόκληρο τὸ 1964. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματά της στὸ ὀργανωτικὸ πλαίσιο, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Ὀλσάνσκι ἀπὸ τὴ θέση τοῦ προέδρου τῆς ΛΠΑΓΕ, δὲν ἦταν πολὺ σημαντικά. Ὁ νέος πρόεδρος, ὁ Λομπάνοφ, ἦταν μᾶλλον οὐδέτερος καὶ ἀντικειμενικός, ἀλλὰ δὲν ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ θὰ προχωροῦσε σὲ μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐκκαθάριση τῆς ΛΠΑΓΕ. Ἂν καί, βασικά, εἶχε μεγαλύτερες διοικητικὲς ἱκανότητες παρὰ ἐπιστημονικές, τὸ παρελθόν του τὸν ἔδενε σὲ μεγάλο βαθμὸ μὲ τὸν Λυσένκο. Εἶχε διοριστεῖ στὴν ΛΠΑΓΕ μὲ πρόταση τοῦ Λυσένκο καὶ ἦταν πρόεδρος τῆς συνόδου τοῦ 1948. Σὰν ὑπουργὸς τῶν κρατικῶν ἀγροκτημάτων, εἶχε ἀνοίξει καὶ κλείσει τὴ σύνοδο ἐκφωνώντας λόγους στὸ πνεῦμα τοῦ Λυσένκο καὶ τοῦ Πρεζέντ, πού, ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἀντιπροσώπευε τὴν ἐπίσημη θέση τῆς κυβέρνησης.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός, ὅτι οὔτε ὁ Λυσένκο οὔτε οἱ συνεργάτες του — ποὺ ὣς τότε εἶχαν τόσο βίαια ἀντιδράσει ἀκόμα καὶ σὲ ἔμμεσες κριτικὲς — ἔγραφαν ἔστω καὶ μιὰν ἁπλὴ ἀπάντηση στὶς πολυάριθμες ἐκθέσεις καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύονταν ἐναντίον τους. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι δὲν γίνονταν δεκτὰ τὰ ἄρθρα τους, ἀλλὰ τέτοιο πράμα δὲν συνέβαινε. Ἁπλούστατα, δὲν ὑπῆρχε ἀπάντηση. Τὸ διαπίστωσα ἐρευνώντας σ᾽ ὁρισμένα περιοδικά. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ἐπιτελεῖο τῶν λυσενκοϊστῶν σιωποῦσε. Τὸ ψάρι εἶχε καταπιεῖ τ᾽ ἀγκίστρι, ἢ μᾶλλον εἶχε πιαστεῖ στὰ δίχτυα καὶ περίμενε νὰ δεῖ ἂν θὰ τὸ τραβοῦσαν ἔξω. Ἴσως διατηροῦσε τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ τὸ ἔβαζαν σὲ κάποιο μικρὸ ἕλος, ὅπου θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ ζήσει ἥσυχο.

Ἀποκατάσταση τῆς γενετικῆς, τῆς βιολογίας καὶ τῶν γεωπονικῶν ἐπιστημῶν

Ἡ ταχεία κατάργηση τοῦ μονοπώλιου ποὺ ἀσκοῦσε ἡ μιτσουρινικὴ βιολογία καὶ ἡ ὁλοφάνερη χρεοκοπία τῶν διατυμπανισμένων ἐπιστημονικῶν προτάσεων καὶ σχεδίων τοῦ λυσενκοϊσμοῦ δημιούργησαν πάρα πολλὰ προβλήματα στὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Ἡ ἀναγέννηση ἑνὸς μεγάλου καὶ σημαντικοῦ κλάδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἶναι μιὰ σύνθετη ὑπόθεση καὶ ἀπαιτεῖ πολὺ χρόνο. Θὰ χρειαστοῦν χρόνια καὶ χρόνια γιὰ νὰ κατορθώσουν ἡ σοβιετικὴ βιολογία καὶ ἡ γεωπονικὴ καὶ ἰδίως ἡ γενετική, νὰ φτάσουν τὸ ἐπίπεδο τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴ σημασία ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας στὸν τομέα τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τῆς δημόσιας ὑγείας καὶ τῆς ἐκπαίδευσης. Ἀντιμετωπίζοντας μόνο τὸ ζήτημα τῆς γενετικῆς, διαπιστώνουμε, ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια συστηματικὲς καταδιώξεις, ἡ ὀρθὴ λύση τοῦ ζητήματος ἀπαιτεῖ ριζικὰ καὶ πολλαπλὰ μέτρα. Ἀναφέρουμε, γιὰ παράδειγμα, μερικά :

1. Ἀναδιάρθρωση τῆς διδασκαλίας τῆς βιολογίας στὴ μέση ἐκπαίδευση. Νέα προγράμματα διδασκαλίας τῆς βιολογίας. Καινούργια ἐγχειρίδια. Ἀναδιοργάνωση τοῦ περιοδικοῦ τῆς βιολογίας « Μπιολόγκια β Σκόλε ». Ἐπιμόρφωση δεκάδων χιλιάδων δασκάλων.

2. Μεταρρύθμιση τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης στὰ πανεπιστήμια, στὶς σχολὲς γεωπονικῆς καὶ ἰατρικῆς. Προετοιμασία καινούργιων προγραμμάτων, καινούργιων ἐγχειριδίων καὶ ὁδηγῶν γιὰ τὰ ἐργαστήρια τῆς γενικῆς βιολογίας καὶ τῆς γενετικῆς. Ἐπιμόρφωση καὶ ἀνανέωση τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

3. Ἀντικατάσταση τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων, ἰνστιτούτων, ἐργαστηρίων καὶ ὑπηρεσιῶν.

4. Μεταβολὲς στὴ σύνθεση τῶν συντακτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν περιοδικῶν βιολογίας καὶ γεωργικῆς οἰκονομίας.

5. Ὀργάνωση νέων ἱδρυμάτων ἐρευνῶν στὴ γενετική, στὴν ἰατρικὴ γενετική, στὴ βιομετρία, στὴ βιοχημεία, στὴ μοριακὴ βιολογία καὶ σὲ ἄλλους σύγχρονους ἐπιστημονικοὺς κλάδους.

Ἔπρεπε, δηλαδή, νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ κατάσταση τοῦ 1935 - 1936, στὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο ὅμως τοῦ 1965 - 1966. Τὸ 1948 εἶχε πραγματοποιηθεῖ μιὰ ἀνάλογη μεταρρύθμιση, ἀλλὰ ἡ προσπάθεια τότε ἦταν πολὺ εὐκολότερη, γιατὶ οἱ λυσενκοϊστὲς περιορίζονταν μόνο στὸ νὰ καταστρέφουν. Τώρα, ἔπρεπε νὰ ἀρχίσει μιὰ ἐποικοδομητικὴ ἐργασία μὲ προϋπόθεση τὴ συμμετοχὴ ἑκατομμυρίων φοιτητῶν. Κι ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν γρήγορα, ἀντιμετωπίζοντας μάλιστα καὶ τὴν ἀντίδραση πολλῶν λυσενκοϊστῶν ποὺ εἶχαν διατηρήσει τὶς θέσεις τους.

Μερικοὶ ἀπ᾿ τοὺς παλιοὺς συνεργάτες τοῦ Λυσένκο ἔσπευσαν νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν καὶ ἄρχισαν νὰ συμμετέχουν δραστήρια στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς βιολογίας. Ἀνάμεσά τους βρισκόταν ὁ Στολέτοφ, καθηγητὴς τῆς γενετικῆς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας καὶ ὑπουργὸς τῆς ἀνώτατης παιδείας τῆς ΣΟΣΔΡ. Ἄλλοι, ἀπὸ κείνους ποὺ εἶχαν μείνει στὶς θέσεις τους (Φέιγκινσον, Πλατόνοφ, Στουντίτσκι, Νουζντὶν καὶ Σίζοφ), ἀντιστάθηκαν παθιασμένα στὴ μεταρρύθμιση, παραπονέθηκαν στὴν ΚΕ, ἀπηύθυναν μνημόνια στοὺς ὑπουργούς, κινητοποίησαν τοὺς ὀπαδούς τους, χρησιμοποίησαν ὅλα τὰ διοικητικὰ μέσα ποὺ διέθεταν γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὶς μεταβολές.

Ἡ ἀποπομπὴ τοῦ Λυσένκο

Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1965, ὁ ξένος τύπος δημοσίευσε τὴν εἴδηση ὅτι ὁ Λυσένκο εἶχε ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ διευθυντῆ τοῦ ἰνστιτούτου γενετικῆς τῆς ΑΕ. Οἱ σοβιετικὲς ἐφημερίδες δὲν ἀνέφεραν τὸ γεγονός, γρήγορα ὅμως ἔγινε γνωστὸ σ᾿ ὅλους. Ἡ ἀνάκληση ἔγινε ἀμέσως μετὰ τὴν ἐτήσια σύνοδο τῆς ΑΕ, ποὺ εἶχε πραγματοποιηθεῖ στὶς δυὸ πρῶτες μέρες τοῦ μηνός, ὅπου ἡ κατάσταση τῆς βιολογίας εἶχε γίνει ἀντικείμενο πάρα πολλῶν καὶ ἔντονων κριτικῶν [4]. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Κέλντυς, προσπάθησε στὸ λόγο του νὰ ἀμβλύνει τὶς κριτικές. Θεωρήθηκε τότε ὅτι ὑπῆρχε μιὰ ἐπίσημη γραμμὴ νὰ βελτιωθεῖ ἡ κατάσταση χωρὶς νὰ ἐξαφθοῦν τὰ πάθη.

4 Βλ. « Vestnik Akadimii Nauk SSRR » (1965), ἀρ. 3.

Πιστεύω, ἔλεγε ὁ Κέλντυς, ὅτι, ἐνῶ πρέπει νὰ καταδικάσουμε τὸ μονοπώλιο ποὺ ἀσκοῦσε ὁ Λυσένκο καὶ νὰ ἀρνηθοῦμε τὶς λαθεμένες ἀπόψεις του πάνω σὲ πάρα πολλὰ καὶ πολὺ σημαντικὰ προβλήματα τῆς βιολογίας, ὀφείλουμε νὰ συγκρατηθοῦμε καὶ νὰ μὴν ἀπορρίψουμε ἀδιάκριτα ὅ,τι ἔχει κάνει. Ὁρισμένοι σπουδαῖοι ἐπιστήμονες ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι ἰδιαίτερα ἡ θεωρία του γιὰ τὴ φασικὴ ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν παρουσιάζει ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον καὶ οἱ εἰδικοὶ τῆς πειραματικῆς καλλιέργειας πιστεύουν ὅτι αὐτὲς οἱ μέθοδες μποροῦν νὰ ἔχουν καὶ πρακτικὴ σημασία...

Ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρὸς ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ ἐξομαλύνουμε τὴν κατάσταση στὴ βιολογία. Εἶναι βασικὸ νὰ πάρουμε ὁρισμένα μέτρα ποὺ θὰ διασφαλίζουν τὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης στὴ χώρα μας. Πρέπει ἀκόμα νὰ ἐπιμείνω στὸ σημεῖο, ὅτι ὀφείλουμε νὰ κατευθύνουμε ὅλες τὶς προσπάθειές μας πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ προβλήματα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ὀργάνωσης καὶ νὰ ἀποκλείσουμε κάθε δυνατότητα δημιουργίας αὐταρχικῆς διοίκησης ποὺ θὰ ἀσκοῦσε πολιτικὲς πιέσεις, ἀποδίδοντας χαρακτηρισμοὺς πρὸς τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο μέρος[5].

Ἐντούτοις, ἂν καὶ ὑπῆρξε κάποια διχογνωμία σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀξία τῆς θεωρίας τῆς φασικῆς ἀνάπτυξης, τὰ περισσότερα μέλη τῆς ΑΕ συμφώνησαν ὅτι ὁ Λυσένκο δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ μένει στὴν ἡγεσία τοῦ Ἰνστιτούτου γενετικῆς. Ἀποφασίστηκε νὰ ἀπομακρυνθεῖ. Αὐτὸ ἔγινε μὲ μαλακὸ τρόπο, δεχόμενοι τὴν παραίτησή του. Αὐτὴ ἡ δῆθεν εὐγένεια, ἔδειχνε τὴν ἔλλειψη ἀποφασιστικότητας τῶν διοικητικῶν στελεχῶν τῶν ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἦταν φανερὸ ὅτι οἱ λυσενκοϊστὲς ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὶς διευθυντικὲς θέσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ ἔλειπε, πάνω σ' αὐτό, μιὰ συγκεκριμένη γραμμὴ τοῦ κόμματος ἢ τῆς κυβέρνησης, οἱ ἀκαδημαϊκοὶ ἔπρεπε νὰ πάρουν μονάχοι τους τὴν εὐθύνη.

Στὶς 23 τοῦ Γενάρη 1965 δημοσιεύτηκε στὴ «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα» ἕνα ἄρθρο τοῦ πασίγνωστου δημοσιογράφου Ἀγκρανόφσκι, μὲ τίτλο: «Ἡ ἐπιστήμη δὲν δέχεται τίποτα χωρὶς νὰ τὸ ἐξετάσει». Αὐτὸ τὸ ἄρθρο εἶχε γραφτεῖ μετὰ ἀπὸ πολλὲς ἐπισκέψεις στὸ Γκόρκι - Λενίνσκιε, τὶς ὁποῖες εἶχαν προκαλέσει οἱ διαμαρτυρίες ἑνὸς εἰδικοῦ τῆς πειραματικῆς κτηνοτροφίας, τοῦ Μοσκαλένκο, ἐναντίον τοῦ ἄρθρου τοῦ Πιζαρζέφσκι (βλ. σ. 307). Τὸ γράμμα τοῦ Μοσκαλένκο, ποὺ δημοσιεύτηκε ταυτόχρονα μὲ

5 «Πράβδα», 4 Φεβρουαρίου 1965.

τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀγκρανόφσκι, ἀπευθυνόταν στὸν Πιζαρζέφσκι :

Ἀρκετὰ τὰ ἀφηρημένα ἐπιχειρήματα, σύντροφε Πιζαρζέφσκι ! Πρέπει νὰ ἀνασηκώσουμε τὰ μανίκια καὶ νὰ δουλεύουμε μέρα νύχτα. Στὸ ἄρθρο σας ἀπευθύνατε μιὰ ἄδικη κριτικὴ στὸν μιτσουρινισμό, ὑποστηρίξατε τὴν ἀντιδραστικὴ διδασκαλία τοῦ Βάϊσμαν καὶ τοῦ Μόργκαν, ἀρνηθήκατε τὶς ἐπιτυχίες τῆς γεωπονίας μας καὶ ἀπορρίψατε τὰ συμπεράσματα τῆς Συνόδου τοῦ 1948. Μὲ ποιό δικαίωμα ἕνας χαρτοπόντικας τοῦ φυράματός σας μπορεῖ νὰ λέει ὅτι ἡ σύνοδος τοῦ 1948 τῆς ΑΠΑΓΕ ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς συστηματικῆς ἐξόντωσης τῆς γενετικῆς ;... Ἂν πραγματικὰ θέλετε νὰ προχωρήσετε σὲ μιὰ ἐπιστημονικὴ συζήτηση, ἐλᾶτε στὸ ἀγρόκτημα Γκόρκι - Λένινσκιε καὶ θὰ σᾶς δείξουμε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὶς τελευταῖες πρόοδες τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας στὸ πεδίο τῆς πειραματικῆς κτηνοτροφίας.

Ἀλλὰ ὁ Πιζαρζέφσκι δὲν πῆρε ποτὲ αὐτὸ τὸ γράμμα. Πέθανε ξαφνικὰ δυὸ μέρες μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου του. Ὁ στενός του φίλος, ὁ Ἀγκρανόφσκι, δέχτηκε τὴν πρόκληση στὴ θέση του. Πῆγε στὸν πειραματικὸ σταθμὸ τοῦ Λυσένκο καὶ τὸν περιεργάστηκε ὁλόκληρο. Ὄχι μόνο εἶδε τὰ κοπάδια ποὺ εἶχαν βγεῖ ἀπὸ διασταυρώσεις μὲ τὴ ράτσα Τζέρσεϋ καὶ δοκίμασε τὸ γάλα τους, ἀλλὰ ἐρεύνησε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν καταγωγὴ αὐτῶν τῶν ζώων, τὴ σταθερότητα τῶν διάφορων κληρονομικῶν χαρακτήρων, τὴν οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς παραγωγῆς τοῦ βούτυρου, τοῦ γάλατος καὶ τοῦ κρέατος, καὶ τὰ λογιστικὰ βιβλία. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἔρευνας δὲν ἦταν πολὺ κολακευτικὰ γιὰ τὸν Λυσένκο. Τὸ κοπάδι ἦταν ὁλοφάνερα προϊὸν ἀπάτης προορισμένο γιὰ τὴ βιτρίνα. Τὰ ζῶα, μετὰ ἀπὸ μυστικὴ διαλογή, εἶχαν ὑποβληθεῖ σὲ ἐντατικὴ ὑπερτροφία. Ὅταν τὰ γειτονικὰ κολχὸζ καὶ σοβχὸζ υἱοθέτησαν τὶς μέθοδες ἐκτροφῆς τοῦ Λυσένκο δὲν πέτυχαν τὰ ἴδια ἀποτελέσματα μ' αὐτόν. Πραγματικά, τὰ ἀγροκτήματα αὐτά, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀναπαραγωγὴ ὑβρίδια δεύτερης καὶ τρίτης γενιᾶς, παρουσίασαν σύντομα μεγάλο οἰκονομικὸ ἔλλειμμα. Ὁ Ἀγκρανόφσκι βρῆκε ἀνάλογες καταστάσεις καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους τομεῖς τοῦ πειραματικοῦ σταθμοῦ τοῦ Λυσένκο.

Τὸ ἄρθρο του ὑπογράμμιζε ἔντονα τὴν ἀνάγκη αὐστηροῦ κυβερνητικοῦ ἐλέγχου στὶς τρεῖς σειρὲς τῶν μελετῶν ποὺ ἔκανε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὸ Γκόρκι - Λενίνισκιε καὶ τῶν ὁποίων τὰ συμ-

περάσματα ἐπρόκειτο νὰ υἱοθετηθοῦν στὴν πράξη. Ἀρκεῖ νὰ ποῦμε ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ χιλιάδες ἀγροκτήματα ἄλλαζαν τὸ κτηνοτροφικό τους κεφάλαιο, ἀκολουθώντας τὶς μέθοδες τοῦ Λυσένκο. Μιὰ κυβερνητικὴ ἀπόφαση τοῦ 1962 καὶ μιὰ « ἔκθεση γιὰ τὶς πρόοδες τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας », ποὺ εἶχε κυκλοφορήσει εὐρύτατα καὶ ποὺ ἐξυμνοῦσε αὐτὲς τὶς μέθοδες, εἶχαν ὁδηγήσει πολλοὺς γεωργοὺς νὰ τὶς υἱοθετήσουν.

Στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τὸ προεδρεῖο τῆς ΑΕ καὶ ὁ ὑπουργὸς γεωργίας τῆς ΕΣΣΔ ὀργάνωσαν μιὰ κρατικὴ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπή [6], τῆς ὁποίας ὅμως ἡ σύνθεση δὲν ἦταν πολὺ ἀντιπροσωπευτικὴ καὶ ἡ δικαιοδοσία της ἦταν πολὺ περιορισμένη. Δὲν εἶχε οὔτε γενετιστὲς οὔτε ἀγροχημικούς, ἂν καὶ βασικὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσει τὴν ἐφαρμοσμένη γενετικὴ καὶ τὴ χρησιμοποίηση τῶν λιπασμάτων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐργάστηκε πολλοὺς μῆνες καὶ τὰ συμπεράσματά της συζητήθηκαν σὲ μιὰ κοινὴ σύσκεψη τοῦ προεδρείου τῆς ΑΕ, τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, καὶ τοῦ προεδρείου τῆς ΛΠΑΓΕ [7].

Ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ δὲν περιλάβαινε εἰδικοὺς ἐπιστήμονες, ἡ ἐργασία της περιορίστηκε κυρίως στὴν ἀνάλυση τῶν διαχειριστικῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν χρηματοδοτικῶν πλευρῶν. Πάντως, ἀποκάλυψε ὅτι πολλὲς ἀπὸ τὶς μέθοδες ποὺ χρησίμευαν στὴν ἀγροχημεία καὶ στὴν πειραματικὴ ἐκτροφὴ τῶν ζώων, γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων καὶ νά προετοιμαστοῦν τὰ σχήματα τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τους, ἦταν δόλιες καὶ ἀπατηλές. Ἡ ἀναφορὰ μνημόνευε, δίνοντας πολλὲς λεπτομέρειες, αὐθαίρετες παραποιήσεις στατιστικῶν δεδομένων. Ἀποκαλύφθηκε, μάλιστα, ὅτι ἀκόμα καὶ στὶς καλύτερες συνθῆκες διατροφῆς, ἡ ἀπόδοση σὲ γάλα τῶν ὑβριδικῶν ἀγελάδων ἐλαττωνόταν ὅταν αὔξαινε τὸ ποσοστὸ τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν, ἔτσι ποὺ τελικὰ ἡ συνολικὴ ποσότητα λιπαρῶν οὐσιῶν κατὰ ἀγε-

6 Ὁ Τουλούπνικοφ, ἕνας γεωπόνος-οἰκονομολόγος ἦταν πρόεδρος. Ἄλλα μέλη ἦταν : τρεῖς εἰδικοὶ κτηνοτρόφοι : ὁ Κραφτσένκο, ὁ πιὸ ἁρμόδιος ἀπὸ ὅλους, ἡ Γκουνέγιεβα καὶ ὁ Κρίνκα, ὁ γεωπόνος Λεσίκ, ἕνας λογιστής, ὁ Ποπὸκ καὶ δύο μόνιμα μέλη τοῦ προεδρείου τῆς ΑΕ.

7 Ὁλόκληρα τὰ πρακτικὰ τῆς σύσκεψης δημοσιεύτηκαν στὸ « Vestnik Akademii Nauk SSSR » (1965), ἀρ. 11, καὶ στὸ « Vestnik Selskokhozyaistvennoi Nauki (1965), ἀρ. 12.

λάδα μειωνόταν. Τὸ ἴδιο συνέβαινε μὲ τὴν παραγωγὴ πρωτεϊνῶν καὶ κρέατος. (Τὸ βάρος τῶν ἀγελάδων εἶχε ἐλαττωθεῖ, κατὰ μέσο ὅρο, κατὰ 140 κιλά). Ἔτσι λοιπόν, ἀκόμα καὶ σύμφωνα μὲ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἴδιου τοῦ Λυσένκο, οἱ μέθοδες ποὺ πρότεινε γιὰ ἐφαρμογὴ σὲ ὁλόκληρη τὴ χώρα ἀποδείχνονταν οἰκονομικὰ ἀσύμφορες, καὶ τὸ 1965 προξένησαν μεγάλες ἀπώλειες στὴ γεωργία.

Ταυτόχρονα μὲ τὴν ἔκθεση τῆς ἐπιτροπῆς δημοσιεύτηκαν ἕνα μνημόνιο μὲ τὴν ἀπάντηση τοῦ Λυσένκο, μιὰ ἀνταπάντηση τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συζητήσεων πάνω στὴν ἔκθεση. Ὁ Λυσένκο δὲν παραβρέθηκε στὴ συζήτηση. Ἡ ἀπόφαση, ποὺ υἱοθετήθηκε παμψηφεί, δήλωνε ὅτι οἱ προτάσεις τοῦ Λυσένκο ἤτανε λαθεμένες καὶ καταστροφικὲς γιὰ τὴν οἰκονομία. Οἱ προηγούμενες ἀποφάσεις καὶ οἱ ὑπουργικὲς διατάξεις, ποὺ ἐπέβαλαν τὴν υἱοθέτηση τῶν προτάσεών του, ἀκυρώθηκαν.

Μεταρρύθμιση τῆς διδασκαλίας τῆς βιολογίας

Ἀμέσως μετὰ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964, τὸ παιδαγωγικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφοροῦσε σ᾽ ὁλόκληρο τὸ κράτος, « Οὐτσίτελσκαγια Γκαζέτα », δημοσίευσε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἄρθρα γιὰ τὴν ἀνάγκη μεταρρυθμίσεων στὴ διδασκαλία τῆς βιολογίας στὴ μέση ἐκπαίδευση. Αὐτὲς οἱ μεταρρυθμίσεις ἦταν πράγματι ἀναγκαῖες. Τὸ 1964 - 1965, ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχῶν τῆς βιολογίας γινόταν μὲ βάση παλιὰ ἐγχειρίδια, στὰ ὁποῖα οἱ θεμελιώδεις ἔννοιες τῆς γενετικῆς, τῆς κυτταρολογίας καὶ τοῦ δαρβινισμοῦ δίνονταν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν θεωριῶν τοῦ Λυσένκο καί, γενικά, τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας. Πολλοὶ μαθητὲς καὶ φοιτητές, ἀναγνῶστες τῆς « Κομσομόλσκαγια Πράβδα » καὶ τῶν ἐκλαϊκευτικῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν, ἦταν σὲ θέση, ἐκείνη τὴν ἐποχή, νὰ καταλάβουν ὅτι ὑπῆρχε μεγάλο χάσμα ἀνάμεσα στὰ ἐγχειρίδιά τους καὶ στὴ σύγχρονη βιολογία. Αὐτὸ ἔφερνε σὲ δύσκολη θέση τὸ διδακτικὸ προσωπικό, πού, στὴν πλειοψηφία του, πρέσβευε κυρίως τὶς μιτσουρινικὲς ἀπόψεις.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1965, ὁ ὑπουργὸς παιδείας τῆς ΣΟΣΔΡ, ὀργάνωσε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες μὲ ἐπικεφαλῆς

τὸν Γκιουνάρ, φυσιολόγο μεγάλης καλλιέργειας καὶ φανατικὸ ἀντίπαλο τοῦ λυσενκοϊσμοῦ. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μέλη αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς ἦταν πραγματικοὶ βιολόγοι. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπεξεργάσθηκε ἕνα νέο πρόγραμμα, μὲ πληρότητα καὶ συνέπεια, γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς γενικῆς βιολογίας, τὸ ὁποῖο καὶ υἱοθετήθηκε. Ἀποφασίστηκε ἐπίσης νὰ καταργηθεῖ γιὰ ἕνα χρόνο (1965 - 1966) ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας στὰ σχολεῖα, ὥστε νὰ μπορέσει τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ νὰ ἐπιμορφωθεῖ καὶ νὰ γραφτοῦν καινούργια ἐγχειρίδια. Γιὰ νὰ μὴν καθυστερήσει ἡ ἐκπαίδευση τῆς νέας γενιᾶς τῶν μαθητῶν, τὸ μάθημα τῆς βιολογίας μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν ἔνατη στὴ δέκατη τάξη. Μετὰ ἀπὸ διαγωνισμὸ ἀποφασίστηκε ἡ εἰσαγωγὴ ἑνὸς καινούργιου ἐγχειρίδιου βιολογίας, ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ μιὰν ὁμάδα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πολιάνσκι. Σ' αὐτὸ ὑπῆρχαν ὅλα τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης βιολογίας. Ἴσως μάλιστα νὰ ἀφιέρωνε πάρα πολὺ χῶρο στὴ γενικὴ γενετικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴ μοριακὴ γενετική.

Ταυτόχρονα, ἀναπροσαρμόστηκαν πολλὰ προγράμματα καὶ μαθήματα στὰ ἰνστιτοῦτα γενικῆς ἐκπαίδευσης, στὰ γεωπονικὰ ἰνστιτοῦτα καὶ στὶς πανεπιστημιακὲς σχολὲς τῆς βιολογίας. Στὸ μάθημα τῆς γενετικῆς υἱοθετήθηκε τὸ σύγγραμμα τοῦ Λομπασιὸφ « Γενετικὴ » καὶ μεταφράσεις πολλῶν ξένων ἐγχειριδίων. Τὰ πανεπιστήμια τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Λένινγκραντ ὀργάνωσαν σεμινάρια ἐπιμόρφωσης γιὰ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ ἄλλων πανεπιστημίων. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες προσκλήθηκαν νὰ διδάξουν σ' αὐτὰ τὰ σεμινάρια, ὅπως οἱ Ἀστοῦροφ, Τιμοφέγιεφ - Ρεζόφσκι, Προκόφιεβα - Μπελγκόφσκαγια, Ἀλιχανιάν, Ντουμπίνιν, Ἐφρόιμσον καὶ ἄλλοι.

Ἀπὸ τὸ 1966, ξανάρχισε κανονικὰ ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας στὴν ἀνώτατη ἐκπαίδευση. Ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἔλλειψης κατάλληλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ, σὲ πολλὲς πόλεις, τὸ ἐπίπεδο τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι ἀκόμα ἱκανοποιητικό.

Ἑορτασμὸς τῆς ἑκατονταετηρίδας τοῦ Μέντελ

Πουθενὰ ἀλλοῦ στὸν κόσμο, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακία — τὴ χώρα ποὺ γεννήθηκε ὁ Μέντελ, ὁ καλόγερος τοῦ

Μπρνὸ — τὸ ὄνομά του δὲν ἦταν περισσότερο γνωστὸ ἀπ' ὅσο στὴν ΕΣΣΔ. Μετὰ τὸ 1948 οἱ ὅροι «μεντελισμός», «μοργανο-μεντελισμός» κλπ., εἶχαν γίνει πολὺ κοινὰ στὸν τύπο, στὰ σατιρικὰ περιοδικά, στὸ ραδιόφωνο, στὰ βαριετὲ καὶ στὸν κινηματογράφο.

Ἡ ἑκατονταετηρίδα τῆς πρώτης ἀνακοίνωσης τοῦ Μέντελ πάνω στοὺς νόμους τῆς κληρονομικότητας (1865) ἦρθε πάρα πολὺ ἐπίκαιρα. Ὁ Μέντελ εἶχε ἀποκατασταθεῖ καὶ ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη, γιορτάζοντας τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς ἀνακάλυψής του, γιόρταζε ἐπίσης καὶ τὴ νίκη τῆς ἀληθινῆς ἐπιστήμης πάνω στὴν ψεύτικη. Σχεδὸν ὅλες οἱ ἐφημερίδες τῆς πρωτεύουσας δημοσίευσαν ἄρθρα καὶ προσωπογραφίες τοῦ Μέντελ [8]. Στὸ Σπίτι τῶν Ἐπιστημόνων τῆς Μόσχας, ποὺ εἶχε κατάλληλα στολιστεῖ γιὰ τὴν περίσταση, πραγματοποιήθηκε μιὰ ἐπίσημη συγκέντρωση τῶν ἐπιφανέστερων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.

Ἑβδομήντα περίπου γενετιστὲς πῆγαν στὸ Μπρνὸ γιὰ νὰ παρευρεθοῦν στὸ διεθνὲς συμπόσιο μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Τσεχοσλοβακία θέλησε νὰ τιμήσει τὴ μνήμη τοῦ Μέντελ. Ἡ σοβιετικὴ ἀντιπροσωπεία κατέθεσε στεφάνι στὸ ὡραῖο μνημεῖο ποὺ εἶχε στηθεῖ στὴν αὐλὴ τοῦ μοναστηριοῦ, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ χῶρο ποὺ ὁ Μέντελ εἶχε κάνει τὰ πειράματά του. Αὐτὸ τὸ μνημεῖο ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρο, ποὺ εἶχε κατεβεῖ ἀπὸ τὸ βάθρο του τὸ 1949 καὶ εἶχε περάσει δέκα χρόνια μέσα σ' ἕναν ἀχερώνα, ξανάβρισκε σήμερα τὴν παλιά του θέση καὶ οἱ Τσέχοι πού, ὅπως κι ἐμεῖς, εἶχαν ἀμαυρώσει τὴ μνήμη τοῦ συμπατριώτη τους, καταλάβαιναν τώρα πόσο ἄδικη ἦταν αὐτὴ ἡ μακρόχρονη σιωπὴ γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του.

Στὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ συμπόσιου ἡ Τσεχοσλοβάκικη Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν ἀπένειμε ἀργυρὰ μετάλλια στοὺς εἴκοσι σημαντικότερους γενετιστὲς τοῦ κόσμου. Ἀνάμεσά τους βρίσκονταν οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες Ἀστοῦροφ, Ντουμπίνιν, Λομπασιόφ, Τιμοφέγιεφ - Ρεζόφσκι, Τσιτὶν καὶ Ραποπόρτ.

[8] «Πράβδα», 24 Ἰουνίου 1965, «Ἰζβέστια» 25 Ἰουνίου 1965 «Sovetskaya Rossiya», 25 Ἰουνίου 1965, κτλ.

Ἀναδιοργάνωση τῆς σοβιετικῆς βιολογίας

Οἱ ἀλλαγὲς ποὺ εἶχαν πραγματοποιηθεῖ στὴ σοβιετικὴ βιολογία ἔκαναν ἀναγκαία τὴν υἱοθέτηση ὁρισμένων μέτρων γενικότερης ἀναδιοργάνωσης. Αὐτὰ τὰ μέτρα πάρθηκαν τὸ 1965 - 1966, κυρίως κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἐπιστημονικῆς κοινότητας. Ἀναφέρουμε μερικά :

1. Ἀντικαταστάθηκαν στὰ ἰνστιτοῦτα οἱ περισσότεροι δραστήριοι λυσενκοϊστὲς ποὺ εἶχαν διευθυντικὲς θέσεις (ὁ Σιζὸφ στὸ τμῆμα φυτοκαλλιέργειας τοῦ ἰνστιτούτου ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τῆς ΕΣΣΔ, ὁ Βσιάκιτς στὸ ἰνστιτοῦτο κτηνοτροφίας καὶ ἄλλοι) , ἂν καὶ ἐξακολούθησαν νὰ ἔχουν ὑπεύθυνες θέσεις σὲ διάφορες ὑπηρεσίες καὶ ἐργαστήρια. Μετὰ ἀπὸ ἕναν διαγωνισμό, ὁ Φέιγκινσον καὶ ὁ Ντὁοριάνκιν διώχτηκαν ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας. Ὁ Λυσένκο δὲν κατόρθωσε νὰ ἐκλεγεῖ καθηγητὴς τῆς γενετικῆς καὶ τῆς φυτοκαλλιέργειας στὴν Γεωπονικὴ Ἀκαδημία Τιμιριάζεφ.

2. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1966 τὸ Ἰνστιτοῦτο γενετικῆς τῆς ΑΕ, ὅπου βρίσκονταν κυρίως λυσενκοϊστές, διαλύθηκε καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο γενικῆς γενετικῆς ποὺ τὸ διεύθυνε ὁ Ντουμπίνιν. Ὅμως, τὰ ἐργαστήρια τοῦ παλιοῦ ἰνστιτούτου διατηρήθηκαν καὶ μεταφέρθηκαν, μὲ τὸ διευθυντικὸ προσωπικό τους, σὲ ἄλλα ἱδρύματα ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν ΑΕ καὶ τὴν ΛΠΑΓΕ.

3. Τὸ περιοδικὸ τοῦ Λυσένκο « Ἀγκρομπιολόγκιγια », ποὺ μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1965 ἦταν ὁ ἐπίσημος φορέας τῆς ἀντίδρασης στὴ γενική, προοδευτική, τάση τῆς σοβιετικῆς βιολογίας, ἔπαψε νὰ ἐκδίδεται μετὰ τὸ 1966. Τὸν Σεπτέμβρη τοῦ 1965 ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται ἕνα καινούργιο μηνιαῖο ἐπιστημονικὸ περιοδικό, ἡ « Γκενέτικα », μὲ ἀρχισυντάκτη τὸν Ζουκόφσκι καὶ μὲ βοηθοὺς ἀρχισυντάκτες τὸν Ἀλιχανιὰν καὶ τὸν Μπελιάγιεφ. Στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ὑπῆρχαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι σοβιετικοὶ γενετιστές.

4. Τὸ 1966 ξαναλειτούργησε ἡ ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς πανεπιστημιακῶν τίτλων, καὶ πολλοὶ γενετιστές, μὲ ἀναγνωρισμένη ἀξία, πῆραν τὸν τίτλο τοῦ Διδάκτορα τῆς Βιολογίας, χωρὶς νὰ παρουσιάσουν εἰδικὲς διατριβές.

5. Ἄλλαξαν, ἂν καὶ ὄχι ριζικά, οἱ συντακτικὲς ἐπιτροπὲς πολλῶν περιοδικῶν βιολογίας καὶ γεωπονικῆς. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα: ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους λυσενκοϊστές, ὁ Στουντίτσκι — ὑπεύθυνος γιὰ πολλὲς ἐπιστημονικὲς παραποιήσεις—, ἐπικεφαλῆς ἄλλοτε τοῦ περιοδικοῦ « Οὔσπέχι Σοβιέτσκοϊ Μπιολόγκιι », ἐξακολούθησε νὰ εἶναι βοηθὸς ἀρχισυντάκτη.

6. Στὶς 30 καὶ 31 τοῦ Μάη 1966, ἡ νέα Πανενωσιακὴ Ἑταιρία Γενετιστῶν καὶ Φυτοκαλλιεργητῶν « Βαβίλοφ » συνῆλθε στὴν πρώτη της ἱδρυτικὴ συνεδρίαση καὶ ἐξέλεξε πρόεδρό της τὸν Ἀστοῦροφ.

Ἐξαφανίστηκε ὁ λυσενκοϊσμός;

Τὰ μέτρα ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω ἐξασθένισαν τὴ θέση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ. Ἡ ἐπιρροή του στὴ σοβιετικὴ βιολογία μειώθηκε ἀπότομα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημόνων ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ αὐτοθεωροῦνται ἐκπρόσωποι τοῦ μιτσουρινισμοῦ μίκρυνε σημαντικά. Ἀλλὰ ὁ λυσενκοϊσμὸς κάθε ἄλλο παρὰ ἐξαφανίστηκε. Δὲν ἔχασε καθόλου τὴν ἐπιθετικότητά του. Στὶς γραμμές του διαθέτει ἀκόμα καὶ σήμερα πρόσωπα τὰ ὁποῖα, παρ᾽ ὅλο ποὺ εἶναι ἀπόλυτα σὲ θέση νὰ ἀφομοιώσουν τὴ βιολογία, τὴ βιοχημεία καὶ τὴ σύγχρονη γενετική, παρ᾽ ὅλο ποὺ μποροῦν νὰ φτάσουν σὲ ὑψηλὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο, ἀρνοῦνται ἀκόμα νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ συνονθύλευμα τῶν πρωτόγονων δοξασιῶν ποὺ μὲ τόσο πεῖσμα ἐπέβαλλαν ἐπὶ τόσα χρόνια. Ἀκόμα σοβαρότερο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἀρνοῦνται νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς ἀνώτερες θέσεις τὶς ὁποῖες εἶχαν κατορθώσει νὰ πάρουν (καὶ ποὺ ὁπωσδήποτε δὲν ὀφειλόταν στὶς ἱκανότητές τους). Οὔτε οἱ ἰδεολόγοι τοῦ λυσενκοϊσμοῦ ἐξαφανίστηκαν. Ὁρισμένοι ἀπὸ αὐτούς, π.χ. ὁ Πλατόνοφ, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑποστηρίζουν δημόσια αὐτὸ τὸ δόγμα. Ὁ λυσενκοϊσμὸς δὲν ἔχασε πολλὲς ἀπὸ τὶς διοικητικὲς θέσεις ποὺ εἶχε καταλάβει στὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἀνανέωση τῶν ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων θὰ ἀπαιτήσει ἀκόμα πολλὰ χρόνια. Ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι γι᾽ αὐτὸ τοὺς ὁποίους μποροῦμε μέχρι ἕνα ὁρισμένο σημεῖο νὰ ἀναγνωρίσουμε.

Εἶναι πιὰ φανερὸ ὅτι ὁ λυσενκοϊσμός, ποὺ γιὰ πολὺν καιρὸ

εἶχε μυθοποιηθεῖ σὰν «μιτσουρινικὴ βιολογία», εἶναι μιὰ ψευτοεπιστήμη. Τὸ ἴδιο ἦταν τὸ 1936, τὸ 1948 καὶ τὸ 1958. Καὶ εἶναι ἀκόμα τὸ 1966. Ὁ λυσενκοϊσμὸς δὲν εἶναι μόνο ψευτοεπιστήμη καὶ παραποίηση τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης, εἶναι, ἐπίσης, ἀναμφισβήτητα μιὰ ἐπικίνδυνη τάση στὸ πρακτικὸ πεδίο, ποὺ προξένησε, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, σοβαρὲς ἀπώλειες στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Κι ὅμως, πολλὲς ἡγετικὲς φυσιογνωμίες αὐτῆς τῆς τάσης κατέχουν ἀκόμα σημαντικὰ πόστα, πανεπιστημιακὲς ἕδρες καὶ διευθυντικὲς θέσεις σὲ πολλὲς ὑπηρεσίες καὶ ἐργαστήρια (ἀναφέρουμε συγκεκριμένα τοὺς Σλίκοφ, Σιζόφ, Τετέρεφ, Στουντίτσκι, Πλατόνοφ, Κούσνερ, Γκλουσένκο...) . Διαθέτουν ἀκόμα κι ἕνα δημόσιο βῆμα (τὸ περιοδικὸ « Ὀκτιάμπρ ») . Ἔχουν πολλὰ προνόμια καὶ ὑποστηρίζουν δραστήρια ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀπὸ αὐτοὺς βρίσκεται ἀκόμα στὴν ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς πανεπιστημιακῶν τίτλων, στὶς συντακτικὲς ἐπιτροπὲς διαφόρων περιοδικῶν, στὰ σοβιέτ, καὶ σὲ διάφορες ἐπιτροπές. Τὸ πειραματικὸ ἀγρόκτημα Γκόρκι - Λένινσκιε βρίσκεται ἀκόμα ἀνάμεσα στὰ χέρια τους, μὲ ἐπικεφαλῆς τρία ἄτομα ποὺ τὰ γνωρίζουμε πολὺ καλά, τὸν Λυσένκο, τὸν Πρεζὲντ καὶ τὸν Ὀλσάνσκι.

Πῶς νὰ ἐξηγήσουμε αὐτὸ τὸ παράδοξο ; Τί μᾶς ἑτοιμάζει τὸ μέλλον ; Ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι γι' αὐτὴ τὴν κατάσταση. Πρῶτα πρῶτα ὁ γενικὸς ἐκδημοκρατισμὸς ποὺ πραγματοποιήθηκε στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους καὶ στὴν κοινωνία. Οἱ ἐπιστήμονες πάλεψαν τόσα χρόνια ἐνάντια στὴν καταπίεση καὶ στὸν αὐταρχισμὸ τῆς διοίκησης, ποὺ εἶναι τώρα — ὅταν πιὰ ἔχει θριαμβεύσει ἡ ἀλήθεια — πολὺ δύσκολο γι' αὐτοὺς νὰ προχωρήσουν σὲ μιὰ ριζικὴ ἐκκαθάριση τῶν πανεπιστημιακῶν ἱδρυμάτων. Πραγματοποιεῖται βέβαια μιὰ ἐκκαθάριση, ἀλλὰ γίνεται μὲ τὰ νόμιμα μέσα τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν γνώσεων. Πρόκειται γιὰ μιὰ *προοδευτικὴ* ἐπιλογή.

Σίγουρα, μετὰ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964, οἱ παρεμβάσεις τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διοίκησης στὶς ἐπιστημονικὲς διενέξεις μειώθηκαν σημαντικά. Οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐπιστήμη ἀφέθηκαν, ὅπως εἶναι καὶ σωστό, στὴν πρωτοβουλία τῶν ἐπιστημόνων. Τὸ 1948 οἱ λυσενκοϊστὲς εἶχαν διαλύσει τὰ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα, εἶχαν ἀντικαταστήσει τὶς συντακτικὲς ἐπιτροπὲς τῶν

περιοδικῶν, εἶχαν πλημμυρίσει τὰ ἀκαδημαϊκὰ συμβούλια μὲ διατάγματα ὑπουργείων, κυβερνητικῶν ὑπηρεσιῶν, εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ποὺ διέθεταν διακριτικὴ ἐξουσία, δηλαδὴ ποὺ χρησιμοποιοῦσαν βία. Σήμερα αὐτὲς οἱ μέθοδες δὲν χρησιμοποιοῦνται. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ ἀντίστροφη διαδικασία πραγματοποιεῖται μὲ πολὺ ἀργότερους ρυθμούς.

Πρέπει ἐπίσης νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ λυσενκοϊστὲς εἶναι σήμερα ὁλότελα ἀπομονωμένοι στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο, ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἐπιστημόνων τοὺς θεωρεῖ παρείσακτους καὶ δὲν τρέφει γι' αὐτοὺς κανένα σεβασμό, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔχουν ἀπόλυτη συνείδηση αὐτῆς τῆς κατάστασης, πράγμα ποὺ τοὺς ὠθεῖ νὰ ὑποστηρίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ σχηματίζουν κλειστὲς ὁμάδες μὲ μεγάλη ὁμοιογένεια, νὰ διατηροῦν δηλαδὴ τὴ συνοχὴ τῆς κάστας.

Χρησιμοποίησαν ἐπίσης, πρὸς ὄφελός τους, τὶς ἀρχὲς στὸ ὄνομα τῶν ὁποίων τοὺς εἴχαμε καταπολεμήσει καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης. Ἔτσι, εἶναι σὲ θέση κάποτε κάποτε, μὲ τὸν ἕνα τρόπο ἢ μὲ τὸν ἄλλο, νὰ διαδίδουν τὶς πλάνες τους καὶ τὶς ψευτοθεωρίες τους, νὰ ἀσκοῦν κριτικὴ στοὺς ἀντιπάλους τους καὶ νὰ παραποιοῦν τὴν πραγματικὴ κατάσταση τῆς βιολογίας.

Αὐτὲς οἱ δραστηριότητες, ἀναπόφευκτες σὲ μιὰ δημοκρατικὰ δομημένη ἐπιστήμη, δὲν εἶναι ἐπικίνδυνες. Ἄρθρα ποὺ ἐκφράζουν αὐτὴ τὴν τάση δημοσιεύονται, βασικά, στὸ περιοδικὸ « Ὀκτιάμπρ » [9], ἀλλὰ τὰ βρίσκουμε μερικὲς φορὲς καὶ σὲ καθαρὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ μὲ τὴ μορφὴ δοκιμίων ἢ ἀνασκοπήσεων.

Σ' ὅλες τὶς χῶρες ὑπάρχουν τέτοια ἐμπόδια στὴν ἐπιστήμη. Σὲ μᾶς βέβαια εἶναι ἀκόμα πιὸ δυσάρεστα ἀπ' ὅσο στὸν ἄλλο κόσμο. Ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ τὰ ἀντιμετωπίζουμε. Ἀποδείξαμε ὅτι εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ ξεπεράσουμε αὐτὲς τὶς δυσκολίες καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ὑπολογίζεται περισσότερο.

Καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμα γεγονὸς συνέβαλε στὴν ἐπιβίωση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ : ἡ πολὺ μεγάλη σημασία ποὺ δίνεται στὰ διάφορα διπλώματα καὶ τοὺς τίτλους, ἀπὸ τοὺς ἐπιστημονικούς μας κύκλους. Οἱ τίτλοι αὐτοὶ (διπλωματοῦχος, διδάκτωρ, καθηγητής, ἀντεπιστέλλον μέλος, ἀκαδημαϊκὸς) ἀπονέμονται ἰσόβια, σύμ-

[9] 1965, ἀρ. 8. 1966, ἀρ. 2 καὶ 12.

φωνα μὲ μιὰ αὐστηρὴ διεθνὴ παράδοση. Ὅσο παράξενο κι ἂν φαίνεται, ἀκόμα καὶ σήμερα ὁ Πρεζὲντ εἶναι καθηγητὴς καὶ μέλος τῆς ΛΠΑΓΕ, ὁ Λυσένκο εἶναι μέλος στὶς τρεῖς ἀκαδημίες, ἔχει διατηρήσει τὰ βραβεῖα του, εἶναι Ἥρωας τῆς σοσιαλιστικῆς δουλειᾶς, καὶ ἔχει ἐννιὰ παράσημα Λένιν. Πρόκειται γιὰ τίτλους ἰσόβιους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀφαιρεθοῦν χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ἀξία τους. Αὐτοὶ οἱ τίτλοι καὶ οἱ διακρίσεις εἶναι στενὰ δεμένοι μὲ τὶς διάφορες θέσεις ποὺ ἔχει καταλάβει ὁ τιμώμενος, ἔτσι ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς κατέχουν νὰ διαθέτουν, γιὰ ὅλη τους τὴ ζωή, σημαντικὸ εἰσόδημα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ χαμηλὴ ἢ ἀκόμα καὶ ἀρνητικὴ ἐπιστημονικὴ φήμη τους καὶ δὲν κινδυνεύουν νὰ χάσουν ποτὲ τὰ κεκτημένα δικαιώματά τους. Ἐπίσης ἡ αὐστηρὴ ἐφαρμογὴ τῶν κανονισμῶν — ἐπίσημων ἢ ὄχι — γιὰ τὴν ανταπόκριση τίτλων καὶ θέσεων — ἰδίως στὶς ἐπιστημονικὲς ἀκαδημίες καὶ τὰ πανεπιστήμια τῆς πρωτεύουσας — δυσκολεύει φοβερὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς φρουρᾶς τῶν παρασημοφορημένων καὶ κατόχων πανεπιστημιακῶν τίτλων λυσενκοϊστῶν ἀπὸ νέους ἀξιόλογους ἐπιστήμονες.

Τέλος, ἡ διένεξη ποὺ περιγράψαμε βάστηξε τόσο πολὺ χρόνο κι ὁ λυσενκοϊσμὸς ρίζωσε τόσο στερεὰ στὴ μέση καὶ ἀνώτερη παιδεία κι ἐνσταλάχτηκε τόσο πολὺ στὴ νεολαία, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ 1937, ποὺ δὲν ὑπάρχει σήμερα κοινὴ στάση τῶν ἐπιστημόνων μας ἀπέναντί του. Πολλοὶ ἐπιστήμονες, ἐξαιρετικὰ ἀξιόλογοι σήμερα, εἶχαν πιστέψει, σὲ κάποιο στάδιο τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστημονικῆς τους σκέψης, στὸν μιτσουρινισμό. Αὐτὸ ἰσχύει κυρίως γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔκαναν γυμνασιακὲς καὶ πανεπιστημιακὲς σπουδὲς ἀνάμεσα στὸ 1948 καὶ 1960. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν δημοσιεύσει στὸ παρελθὸν λαθεμένες ἐργασίες, ἐπειδὴ τοὺς ἔλειπαν τὰ κατάλληλα βοηθήματα. Ἕνας ὑπολογίσιμος ἀριθμὸς ἐπιστημόνων, ποὺ σήμερα βρίσκονται στὴν ὡριμότητά τους, πίστευαν πλάνες ἐκείνη τὴν περίοδο — πρὶν ἀνακαλύψουν μόνοι τους τὴν ἀλήθεια. Πρὶν νὰ καταλήξει σὲ μιὰν ἀνελέητη καὶ ἀνυποχώρητη πάλη, ἡ διένεξη ἀνάμεσα στοὺς πραγματικοὺς βιολόγους καὶ τοὺς ἀνέντιμους καὶ δογματικοὺς λυσενκοϊστές, πέρασε ἀπὸ πολλὰ ἐνδιάμεσα στάδια καὶ πῆρε διάφορες μορφές.

Πόσοι δημοσιογράφοι, δοκιμιογράφοι, δημοσιολόγοι, συγγραφεῖς, φιλόσοφοι, δὲν ἔψαλαν ὕμνους στὸν Λυσένκο πρὶν νὰ τὸν

ρίξουν στὰ τάρταρα ! Εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξεκαθαρίσουμε τὸ μέρος τῆς ἀθωότητας καὶ τῆς ἐνοχῆς, τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς πλάνης, τοῦ ψέματος καὶ τῆς ἀλήθειας σ' αὐτὴ τὴ στάση. Οὔτε εἶναι, ἄλλωστε, ἀναγκαῖο. Τὸ σημαντικὸ εἶναι ὅτι ὁ λυσενκοϊσμὸς ἀποκαλύφθηκε ὅπως ἀκριβῶς εἶναι : μιὰ ψευτοεπιστήμη, μιὰ βρώμικη κηλίδα στὴν ἱστορία μας. Αὐτὸ εἶναι κατόρθωμα τοῦ συνόλου τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων, πού, τελικά, ξεσκέπασαν αὐτὴ τὴν ψευτοθεωρία ποὺ εἶχε τόσο πλατιὰ διαδοθεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄

Πῶς ἔγιναν τὰ πράματα;

Τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια συχνὰ προβάλλεται καὶ συζητεῖται ἡ ἀπορία γιὰ τὴ μακροχρόνια ἐπικράτηση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ στὴ χώρα μας (καὶ γιὰ τὴν ἐξαγωγή του στὰ ἄλλα σοσιαλιστικὰ κράτη ἀνάμεσα στὸ 1948 καὶ τὸ 1955). Τὸ ἴδιο ἐρώτημα θὰ ὑποβάλει ἀναμφίβολα καὶ ὁ ἀναγνώστης αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, στὸν ὁποῖο παρουσιάσαμε τὶς μέθοδες ποὺ χρησιμοποίησαν ὁ Λυσένκο καὶ ἡ ὁμάδα του γιὰ νὰ διασφαλίσουν τὴν κυριαρχία τους στὴν ἐπιστήμη. Δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἁπλὴ ἀπάντηση, ποὺ νὰ ἐξηγεῖ πῶς μιὰ ὁλοφάνερη ψευτοεπιστήμη κατάφερε νὰ διατηρήσει τὸ μονοπώλιο γιὰ τόσο μεγάλο διάστημα, οὔτε πῶς καθαρὰ βλαβερὲς καὶ παράλογες προτάσεις μπόρεσαν νὰ υἱοθετηθοῦν ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Ἀνάμεσα στὶς πολλὲς προσπάθειες ἑρμηνείας ποὺ ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν δυὸ σοβαρὲς ἐργασίες. Πρόκειται γιὰ δυὸ ἄρθρα, στὰ ὁποῖα ἀναλύονται οἱ αἰτίες τοῦ φαινομένου, ἀντίθετα μὲ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἐξετάζουν καὶ ἀσκοῦν κριτικὴ στὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ λαθεμένα δόγματα τοῦ Λυσένκο καὶ τὶς πρακτικὲς προτάσεις του.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο εἶναι τοῦ Σεμιόνοφ[1] καὶ τὸ δεύτερο τοῦ

[1] N. N. Semenov, « Nauka ne terpit subiektivizma », « Priroda » (1965), ἀρ. 4.

Φρολόφ [2]. Ὁ πρῶτος ἀναλύει τὰ ὑποκειμενικὰ καὶ φιλοσοφικὰ αἴτια, ποὺ βρίσκονται στὴ ρίζα τῶν λαθεμένων δοξασιῶν στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες. Ὁ δεύτερος ἀποδείχνει πῶς τέτοιες λαθεμένες δοξασίες, σὲ συνθῆκες προσωπολατρίας, μποροῦν νὰ συγχωνευθοῦν μὲ μιὰ κυρίαρχη δογματικὴ φιλοσοφία καὶ γι᾽ αὐτὸ νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν πιὸ μεγάλη ὑποστήριξη ἀπὸ ἰσχυροὺς ἰδεολογικοὺς κύκλους. Αὐτὰ τὰ ἄρθρα ἀναλύουν δυὸ πολὺ σημαντικὲς— ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ καθοριστικὲς— συνθῆκες γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ἐπικράτηση μιᾶς λαθεμένης δοξασίας.

Ἡ λαθεμένη θεωρία τοῦ Λυσένκο δὲν εἶναι σὲ καμιὰ περίπτωση μεμονωμένο φαινόμενο. Στοὺς δυὸ - τρεῖς τελευταίους αἰῶνες τέτοιες κυριαρχίες πραγματοποιήθηκαν σὲ διάφορες χῶρες. Στὸ πιὸ μακρινὸ παρελθὸν αὐτὲς οἱ καταστάσεις ἦταν συχνές. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε τὴν περίπτωση τῆς ἀλχημείας ποὺ διατηρήθηκε αἰῶνες. Ἀκόμα καὶ σήμερα δὲν σπανίζουν τέτοια παραδείγματα. Πολλοὶ θεωρητικοὶ κλάδοι τῆς ἐπιστήμης, καθὼς καὶ τὸ πασίγνωστο καὶ σὲ πλήρη ἄνθηση σύστημα τῆς ὁμοιοπαθητικῆς βρίσκονται ἀναμφίβολα στὰ πλαίσια τῆς κατηγορίας τῶν λαθεμένων δοξασιῶν, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὰ διάφορα θρησκευτικὰ καὶ αἱρετικὰ συστήματα.

Στὴν ἐπιστήμη ἡ ἐμφάνιση λαθεμένων δοξασιῶν εἶναι μιὰ φυσικὴ ἐξελικτικὴ διαδικασία. Εἶναι οἱ ἀκραῖες παραλλαγὲς τῶν ὑποθέσεων, τῶν παραδοχῶν καὶ τῶν θεωριῶν. Οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὑποθέσεις, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων, εἶναι λαθεμένες καὶ ἀτελεῖς ἀντανακλάσεις τῶν πραγματικῶν φαινομένων διατυπώνονται μὲ βάση ἀνεπαρκῆ στοιχεῖα καὶ χρειάζονται παραπέρα ἐπιβεβαίωση, ἀνασκευὴ ἢ ἐπεξεργασία. Στὴ δική μας καθημερινή, θεωρητικὴ καὶ πειραματικὴ ἐργασία σχεδιάζουμε καὶ ἀπορρίπτουμε ὑποθέσεις, καὶ θεωροῦμε ἄτοπο νὰ κατακρίνουμε ἕναν ἐπιστήμονα ποὺ προωθεῖ μιὰν ὑπόθεση γιὰ συζήτηση καὶ ἔλεγχο καὶ ποὺ ἀποδείχνεται λαθεμένη. Ἡ συνεχὴς ἀπόρριψη τῶν ἐφήμερων ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν εἶναι ἐπιτακτικὴ στὴ διαδικασία τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Βεβαίως, ὁ δημιουργὸς μιᾶς ὑπόθεσης εἶναι πάντοτε πολὺ εὐχαριστημένος

2 I. T. Frolov, « Genetika i dialektika », « Voprosy Filosofii » (1967), ἀρ. 1.

ἂν αὐτὴ ἐπιβεβαιωθεῖ, ἂν γίνει θεωρία, τάση, κλάδος τῆς ἐπιστήμης, γιατὶ ἔτσι τοῦ ἀνοίγεται ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὴ δημιουργία, στὴ φήμη, καὶ συχνὰ στὴ δόξα. Δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστο νὰ μαθαίνει κανεὶς ὅτι ἡ ὑπόθεσή του ἀπορρίφτηκε. Ὅσο ἀργότερα ἔρχεται ἡ ἀπόρριψη μιᾶς λαθεμένης θεωρητικῆς ἄποψης, τόσο περισσότερο ὑποφέρει ὁ δημιουργός της.

Οἱ ψευτοθεωρίες εἶναι λοιπὸν οἱ ἀκραῖες ἐκδηλώσεις μιᾶς φυσικῆς διαδικασίας : τῆς συνεχοῦς ἐμφάνισης καὶ ἐξαφάνισης λαθεμένων ἐξηγήσεων καὶ ἐννοιῶν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ διατηρηθοῦν γιὰ πολὺ τέτοιες δοξασίες, πρέπει νὰ πάρουν μέρος καὶ ἄλλοι παράγοντες.

Βασικά, κάθε ψευτοθεωρία εἶναι ἀναμφισβήτητα προϊὸν φανατισμοῦ. Ὅπως εἴδαμε, ἡ θεωρητικὴ κατασκευὴ τῶν ψευτοθεωριῶν εἶναι ἀκραία περίπτωση τοποθετημένη στὸ πεδίο τῆς κατασκευῆς τῶν ἀποδεκτῶν ὑποθέσεων. Οἱ ψευτοθεωρίες εἶναι ὑπερτροφικὲς ὑποθέσεις, ποὺ πῆραν δογματικὸ χαρακτήρα καὶ κατόρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν στὸ μεταίχμιο ἀνάμεσα στὴν ἀληθινὴ καὶ τὴν ψεύτικη ἐπιστήμη. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις, δημιουργοί τους εἶναι οἱ ἐξτρεμιστὲς τοῦ ἑτερόκλιτου κόσμου τῆς ἐπιστήμης, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη βρίσκεται στὸ ὅριο τοῦ φυσιολογικοῦ καὶ τοῦ παθολογικοῦ. Ὁ κόσμος τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔχει λιγότερη ποικιλομορφία ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε ἄλλο τομέα τῆς κοινωνίας μας. Ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης εὐφυΐας ἀντιπροσωπεύονται σ' αὐτόν, ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴ μετριότητα μέχρι τὴν ἀπόλυτη μεγαλοφυΐα, κι ἀνάμεσά τους μιὰ ὁλόκληρη κλιμάκωση ἀπὸ ψυχοπαθολογικὲς παρεκκλίσεις ποὺ συχνὰ εἶναι πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνες στὸ χῶρο τοῦ ταλέντου παρὰ στὸ χῶρο τῆς μετριότητας. Γιὰ νὰ γεννηθεῖ μιὰ ψευτοθεωρία ἀρκεῖ συχνὰ ἕνας φανατικὸς ποὺ πιστεύει ἀπόλυτα στὰ δημιουργήματα τῆς ἴδιας του τῆς φαντασίας καὶ ποὺ εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀναλάβει τὸ ρόλο τοῦ ἀλάθητου ἐπιστημονικοῦ προφήτη. Γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν ὅμως οἱ ψευτοθεωρίες, γιὰ νὰ κατορθώσουν οἱ δημιουργοί τους νὰ ἐξασφαλίσουν ἕνα ἐπιστημονικὸ μονοπώλιο, πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες συνθῆκες.

Στὴν Ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ στὸ Μεσαίωνα, τότε ποὺ ὑπῆρχε μιὰ ἀσήμαντη ποσότητα ἀπὸ ἀξιόλογες ἐπιστημονικὲς πληροφορίες, ἡ ἄγνοια εὐνόησε τὴν ἐμφάνιση τῶν ψευτοθεωριῶν. Ξα-

πλώθηκαν πολύ γρήγορα, γιατί οἱ ἡγετικές, πολιτικὲς ἤ θρησκευτικές, ὁμάδες θεωρώντας ὅτι ἐξυπηρετοῦσαν τὰ συμφέροντά τους τὶς ὑποστήριζαν. Πιὸ πρόσφατα, ὁ δεσμὸς ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ καὶ στὸ πρόσκαιρο μονοπώλιο ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ ψευτοθεωρίες ἔγινε ὁ κύριος παράγοντας τῆς δύναμής τους.

Οἱ ψευτοθεωρίες, ἀκραῖες συνέπειες τῆς φυσιολογικῆς πορείας τῆς ἐπιστήμης, δημιουργημένες ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐξτρεμιστὲς καὶ φανατικοὺς δὲν μποροῦν νὰ ἐξασφαλίσουν προνομιοῦχα μονοπωλιακὴ θέση παρὰ μόνο μέσα σὲ κρατικὰ συστήματα ἐξτρεμιστικὰ ἀπ' τὴν ἴδια τους τὴ φύση. Δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἰδιαίτερο εἶδος ἀνάμεσα σνὶς πολλὲς παρεκκλίσεις πού, μέσα σ' αὐτὰ τὰ συστήματα, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ ὀρθολογικὰ πρότυπα μιᾶς ὀργανωμένης ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Ἡ ἀποκλειστικὴ μονοπώληση ἑνὸς τομέα τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ μιὰ ψευτοθεωρία ἢ ἔστω κι ἀπὸ μιὰ ἐπιστημονικὴ τάση εἶναι ὁλοφάνερο σύμπτωμα κάποιας βαθειᾶς κοινωνικῆς ἀρρώστιας. Στὴν περίπτωση ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, αὐτὴ ἡ ἀρρώστια χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πολὺ συγκεχυμένη ἔκφραση « προσωπολατρία ». Ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορίσουμε τὶς συγκεκριμένες αἰτίες ποὺ μετέβαλαν τὴ χώρα μας, ἀνάμεσα στὸ 1930 - 1964 σὲ πεδίο πρόσφορο στοὺς φανατικοὺς — ποὺ ὑπάρχουν πάντοτε καὶ παντοῦ. Αὐτοί, μὲ τὴ μορφὴ τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ἄφησαν μιὰν ἀνεξίτηλη σφραγίδα στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Ἂν μποροῦμε, σχετικὰ εὔκολα, νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεωρητικοῦ ὑπόβαθρου πάνω στὸ ὁποῖο ἀναπτύχθηκε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀβάσιμο ψευτοεπιστημονικὸ πλέγμα, εἶναι πολὺ δυσκολότερο νὰ καταλάβουμε τὴ γενικευμένη *υἱοθέτηση τῶν πρακτικῶν του προτάσεων στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία, δηλαδή, τὸν καταγκασμὸ ποὺ ἀσκήθηκε στὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν, στὸ σύνολο τῶν ἡγετικῶν ἀγροτικῶν στελεχῶν καὶ στσὺς ἡγέτες τοῦ κόμματος γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν μέτρα καθαρὰ γελοῖα, ἐπιβλαβῆ ἢ ἔστω μόνον ἄχρηστα.*

Πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὶς αἰτίες αὐτῆς τῆς κατάστασης λαβαίνοντας ὑπόψη ταυτόχρονα τὴ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ καὶ τὶς εὐρύτερες πλευρὲς τῶν ἀρχῶν ποὺ θιγόντου-

σαν. Δὲν θὰ τὶς ἐξετάσουμε μὲ τὴ σειρὰ τῆς σπουδαιότητάς τους, γιατὶ ἡ σημασία τῶν διαφόρων παραγόντων ἄλλαζε στὶς διάφορες περίοδες τῆς βασιλείας τοῦ λυσενκοϊσμοῦ.

1. Ὑπῆρχε μιὰ λαθεμένη τάση νὰ ταξινομοῦνται οἱ ἐπιστῆμες σὲ ἀστικὲς καὶ σὲ προλεταριακὲς ἢ σοσιαλιστικές. Αὐτὴ ἡ τάση, ποὺ γεννήθηκε στὴ σφαίρα τῆς φιλοσοφίας, τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας, ἄρχισε νὰ ξαπλώνεται στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες ἀνάμεσα στὸ 1929 καὶ στὸ 1931 καὶ κατέληξε στὴν πάλη ἐνάντια στὴν « ἀστικὴ » ἐπιστήμη καὶ στὴ δημιουργία « μαρξιστικῶν » καὶ « διαλεκτικῶν » θεωριῶν σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς γνώσης. Αὐτὲς οἱ θεωρίες, τὶς περισσότερες φορὲς εἶχαν πολὺ ἐφήμερη ζωὴ ἀλλὰ σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἄντεξαν στὸ χρόνο.

Αὐτὴ ἡ τάση ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς πολιτικῆς ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ ψηλά. Ἀποκορυφώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀνάμεσα στὸ 1929 καὶ στὸ 1931, μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς ἐκστρατείας ἐνάντια στὶς ἀστικὲς ἐπιστῆμες καὶ στοὺς « παλιοὺς » εἰδικούς. Ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ βρῆκε τὴν ψυχολογική της δικαίωση σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ θεαματικὲς καὶ πλαστογραφημένες δίκες (« ὑπόθεση Προμπάρτι », « ὑπόθεση τοῦ Κόμματος τῶν ἐργατῶν - ἀγροτῶν », « ὑπόθεση Σαχτὶν » κ.ἄ.) . Ἀνάμεσα στὸ 1936 καὶ τὸ 1948 ἔχουμε μιὰ δεύτερη ἔξαρση μὲ τὴ μορφὴ τῆς καταδίωξης τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, τῶν « θαυμαστῶν τῆς δύσης » κλπ. Συνοδεύτηκε ἀπὸ μεγάλη ἀναστάτωση στὸν φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ τομέα καὶ σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐπιστῆμες. Ἡ σύνοδος τῆς ΛΠΑΓΕ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1948 ἦταν τὸ ἀπόγειό της. Ἀναμφίβολα, λοιπόν, ὁ λυσενκοϊσμὸς εἶναι προϊὸν τῆς πολιτικῆς κατάστασης πού ὑπῆρχε σ᾿ αὐτὴ τὴ χώρα καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ μέρα τῆς δόξας του (ὁ διορισμὸς τοῦ Λυσένκο σὰν προέδρου τῆς ΛΠΑΓΕ) ἀνέτειλε τὴν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης καταπίεσης τῶν μαζῶν ἀπὸ τὸν Στάλιν καὶ τὴν Νὶ-Κὰ-Βὲ-Ντέ.

2. Ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς χώρας γνώρισε χρόνιες δυσκολίες ἐξαιτίας τῆς μὴ ὀρθολογικῆς ὀργάνωσής της. Γιὰ πολλὰ χρόνια, ἡ ἀγροτικὴ πολιτικὴ βασίστηκε ὄχι τόσο στὸ μέλημα μιᾶς γενικῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητας τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ μάλλον στὴν ἐπιδίωξη τοῦ μέγιστου ἀποτελέσματος μὲ τὶς χαμηλότερες δυνατὲς δαπάνες. Αὐ-

τὴ ἡ τακτικὴ ἄρχισε μὲ τὴ βιαστικὴ κολλεκτιβοποίηση καὶ τὴ μαζικὴ καταπίεση τῶν πλουσιότερων χωρικῶν καὶ τελείωσε μὲ τὰ διατάγματα τοῦ Χρουστσόφ, ποὺ περιόριζαν τὶς δυνατότητες ἐκτροφῆς ζώων ἀπὸ ἰδιῶτες. Ὅλες οἱ μορφὲς ποὺ πῆρε ἡ ὀργάνωση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τὴν ἐποχὴ τῆς προσωπολατρίας — στέρηση τῶν στοιχειωδῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀπὸ τοὺς ἀγρότες (κατάργηση διαβατηρίων), διαχείριση βασισμένη στὴν καταπίεση καὶ τ' ἀναρίθμητα διατάγματα — συνέβαλαν στὸ νὰ παραμεριστοῦν ἀπὸ τὴ γεωπονία ἐπιστημονικὲς προσωπικότητες σὰν τοὺς Πριανίσνικοφ, Βαβίλοφ, Ντογιαρένκο, Τουλάϊκοφ καὶ Κονσταντίνοφ. Αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη, ποὺ εἶχε διεθνεῖς καταβολὲς καὶ παραδόσεις, δὲν ἦταν τὸ κατάλληλο πλαίσιο γιὰ τοὺς ἀέναους πειραματισμούς, πολιτικῆς προέλευσης, πού, στὴν ἐποχὴ τοῦ Χρουστσόφ, πῆραν διαστάσεις ἄνευ προηγουμένου. Γιὰ νὰ ἀντισταθμίσουν οἱ λυσενκοϊστὲς τὴν πραγματικὴ ἐπιστήμη, ἔφτιαξαν μιὰ γεωπονία διαφορετικοῦ τύπου, μιὰ γεωπονία ποὺ χρησιμοποιοῦσε μὲ κυνισμὸ ὑποσχέσεις καὶ ψέματα, μιὰ καιροσκοπικὴ ἐπιστήμη ποὺ δέχεται γιὰ ἀξιώματα τῆς λογικῆς δομῆς της τὰ ἄρθρα ἀμέτρητων διαταγμάτων, μιὰν ἐπιστήμη ποὺ βάζει πρὶν ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς φύσης καὶ τῆς παραγωγῆς, τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀποφάσεις τῶν κρατικῶν ὀργανισμῶν. Νά τί εἴδους «προοδευτικὴ» ἐπιστήμη ἦταν ὁ λυσενκοϊσμός. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ὑπάρξει καὶ νὰ διατηρηθεῖ παρὰ μόνο μὲ πολιτικὰ μέσα καὶ χάρη στὴν κρατικὴ ἐξουσία. Ἡ κρατικὴ ἀγροβιολογία, ἀποκομμένη ἀπὸ τὴ διεθνῆ παράδοση καὶ στερημένη ἀπὸ ἀντικειμενικὰ κριτήρια καὶ ἰδανικά, ἀναπτύχθηκε μὲ τὶς ἴδιες ἀρχές, στὶς ὁποῖες στηρίχτηκε ἡ φιλοσοφία, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἡ κρατικὴ κοινωνιολογία.

Τὰ πρακτικὰ μέτρα ποὺ ἐπέβαλε ὁ Λυσένκο στὴ γεωργία, δὲν ἦταν παρὰ οἱ ταπεινοὶ ἀκόλουθοι στὰ καθοριστικὰ καὶ πολὺ πιὸ παράλογα μέτρα τοῦ Στάλιν καὶ ἰδίως τοῦ Χρουστσόφ, σ' αὐτὸν τὸν τομέα καὶ ποὺ εἶχαν, βεβαίως, πολὺ βαρύτερες συνέπειες. Ἡ σύγκρουση μὲ τὴν ἀληθινὴ ἐπιστήμη, ποὺ ἁπλώθηκε πέρα ἀπὸ τὴ γεωργία, δὲν ξεκίνησε μὲ τὸν Λυσένκο. Ἄρχισε μὲ τὸν Στάλιν κι ἐξακολούθησε μὲ τὸν Χρουστσόφ. Ὁ Λυσένκο ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς σύγκρουσης. Ὑπῆρξε ὁ περιούσιος ἐκπρόσωπος μιᾶς ἐπιστήμης ποὺ ἱκανοποιοῦσε πολιτικὲς καὶ τακ-

τικὲς σκοπιμότητες τῶν δυὸ αὐτῶν πολιτικῶν ἡγετῶν. Σὲ φυσιολογικές, δημοκρατικές, συνθῆκες, ὁ Λυσένκο δὲν θὰ ἦταν τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἕνας κοινὸς ἐπαρχιακὸς πειραματιστής, ἕνας ἀτομικιστὴς θεωρητικός, ἐπιρρεπὴς στὸ φανατισμὸ καὶ στὸ σκοταδισμό. Ἔχουμε πολλοὺς σὰν κι αὐτὸν στὴν ΕΣΣΔ, ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ στὸ ἐξωτερικό, ἀλλὰ εἶναι πολὺ ἀσυνήθιστο νὰ γίνονται ἡγήτορες τῆς ἐπιστήμης.

3. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ ὁ τύπος στὴ χώρα μας μετὰ τὸ 1920, ἐπιτρέπει νὰ κατακτοῦν τὸ λαὸ καὶ νὰ ἔχουν τὴ λαϊκὴ ὑποστήριξη οἱ τάσεις ποὺ ἐπιλέγουν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοί, καὶ στερεῖ ἀπὸ τὶς ἀντίθετες κάθε δυνατότητα ἔκφρασης. Ἂν καὶ ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν στὴν ΕΣΣΔ, ὁ συγκεντρωτισμὸς στὸν ὁποῖον ὑπάγονται καὶ ἡ ἱεράρχησή τους εἶναι αὐστηρότατοι. Ἡ «Πράβδα» ἐπιβάλλει τὸ νόμο. Εἶναι πρακτικὰ ἀδύνατο νὰ ἀσκήσει ὁποιοδήποτε ἄλλο φύλλο κριτικὴ στὰ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύονται στὴν «Πράβδα». Ἐπιπλέον, ἡ λογοκρισία περιφρουρεῖ τὶς ἐπίσημες ἀπόψεις καὶ ἐλέγχει ἀκόμα καὶ τὶς ἐτικέττες τῶν σπιρτόκουτων. Θὰ μποροῦσα νὰ ἀναφέρω δεκάδες περιπτώσεις, ὅπου ἐπενέβη ἡ λογοκρισία γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴ δημοσίευση ἄρθρων μὲ ἄμεσες ἢ ἔμμεσες κριτικὲς στὸν Λυσένκο. Συχνὰ μάλιστα τέτοια ἄρθρα σταμάτησαν στὸ πιεστήριο. Μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Στάλιν, ὅ,τι προοριζόταν γιὰ δημοσίευση ἔπρεπε νὰ λογοκριθεῖ τρεῖς φορές: πρῶτα στὸ χειρόγραφο, ὕστερα δακτυλογραφημένο, καὶ τέλος μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκτύπωση, πρὶν τὴν κυκλοφορία. Μετὰ τὸ 1956, καταργήθηκε ἡ λογοκρισία σὲ χειρόγραφο, ἀλλὰ ἐξακολούθησε νὰ ἰσχύει στὶς δυὸ ἄλλες φάσεις.

Ἀπὸ τὸ 1934 μέχρι σχεδὸν τὰ μέσα τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1964 δηλαδὴ γιὰ τράντα ὁλόκληρα χρόνια — οἱ κεντρικὲς ἐφημερίδες («Πράβδα» καὶ «Ἰζβέστια») δὲν ἐπέτρεψαν νὰ δημοσιευτεῖ κανένα ἄρθρο ποὺ θὰ ἐπέκρινε σοβαρὰ τὸν Λυσένκο (ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα σύντομο σημείωμα τοῦ Στάνκοφ, τὸ 1954, ποὺ διαφωνοῦσε γιὰ τὴ θεωρία τῆς καταγωγῆς τῶν εἰδῶν τοῦ Λυσένκο). Κι ὅμως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔντυπα εἶχαν πάρει πολλὰ χειρόγραφα πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἀντίθετα, ὅλην αὐτὴ τὴν περίοδο, ἡ «Πράβδα» καὶ ἡ «Ἰζβέστια» δημοσίευσαν ἑκατοντάδες ἄρθρα τοῦ Λυσένκο καὶ τῶν ὀπαδῶν του, στὰ ὁποῖα ἡ κλασικὴ βιολογία γινόταν

συνεχῶς ἀντικείμενο ἐπιθέσεων, ἐνῶ ἐκθειάζονταν οἱ τεχνικὲς ποὺ πρότειναν οἱ λυσενκοϊστές. Ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρας αὐτῶν τῶν δύο φύλλων ἦταν τελείως εἰδικός, οἱ γνῶμες ποὺ ἐξέφραζαν ἀποτελοῦσαν ταυτόχρονα κατευθυντήριες γραμμὲς γιὰ τὸν ὑπόλοιπο τύπο. Στὶς τρεῖς περίοδες, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ διένεξη βρισκόταν σὲ ἰδιαίτερα ἔντονη φάση (1935 - 1938, 1946 - 1947, 1953 - 1958), μόνο στὰ εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ δημοσιεύονταν κριτικὰ ἄρθρα τοῦ Λυσένκο. Ἐξάλλου, πολὺ συχνὰ καὶ γιὰ πολὺ μεγάλες περίοδες, ἡ αὐστηρὴ λογοκρισία ἀπαγόρευε κάθε ἀμφισβήτηση τῶν θεωριῶν τοῦ Λυσένκο καὶ τῆς μιτσουρινικῆς βιολογίας σὲ ὁποιοδήποτε ἔντυπο. Καὶ μάλιστα, ἀνάμεσα στὰ 1948 καὶ 1952, ἡ λογοκρισία ἀπαγόρευσε κάθε θετικὴ περιγραφὴ τῶν πειραμάτων ποὺ γίνονταν στὴ γενετική. Ἀπὸ τὸ 1958 ὣς τὸ 1964 ἀπαγορεύτηκαν οἱ ἀπευθείας κριτικὲς στὸν Λυσένκο. Ἄρθρα γιὰ τὴν πειραματικὴ γενετικὴ δημοσιεύτηκαν χωρὶς μεγάλες δυσκολίες, ἀλλὰ μόνο σ' ἕναν περιορισμένο ἀριθμὸ ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν. Φυσικὰ σ' ἕνα καθεστὼς ἐλεύθερης συζήτησης, ὁ λυσενκοϊσμὸς δὲν θὰ εἶχε ἐπιζήσει πάνω ἀπὸ ἕνα ἢ δύο χρόνια καὶ τὰ συμπεράσματά του δὲν θὰ εἶχαν ποτὲ ἐφαρμοστεῖ ὑποχρεωτικὰ στὴν πράξη. Ἔτσι, ἡ ἐπικράτηση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ συνδέθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ κατάσταση τῆς χώρας.

4. Σημαντικὴ αἰτία γιὰ τὴ μακρόχρονη ἐπικράτηση τοῦ λυσενκοϊσμοῦ, ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ «ἰντελιγκέντσια» εἶχαν ἀπομονωθεῖ γιὰ πάρα πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὴν διεθνῆ ἐπιστήμη, τὰ ξένα ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα καὶ τοὺς ξένους ἐπιστήμονες. Μετὰ τὸ 1933 - 1934, ἡ δυνατότητα συμμετοχῆς τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων στὶς διεθνεῖς ἐπιστημονικὲς συναντήσεις, ποὺ γίνονταν στὸ ἐξωτερικὸ (συνέδρια, διασκέψεις, συζητήσεις, συμπόσια) ἦταν ἐξαιρετικὰ περιορισμένη. Ἡ ἀνταλλαγὴ γραμμάτων καὶ χειρογράφων, ἡ ἀναδημοσίευση ἄρθρων, ἡ εἰσαγωγὴ βιβλίων ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ὑπόκεινταν σὲ πολλοὺς περιορισμούς. Τὰ ταξίδια ἐπιστημονικῆς ἐνημέρωσης καὶ κάθε εἴδους ἀποστολές, γεωγραφικὲς ἢ φυτοκαλλιέργειας, στὸ ἐξωτερικὸ σταμάτησαν. Στὰ 1937 - 1938 ἡ φυσικὴ καὶ πολὺ κοινὴ ἐπιθυμία ἑνὸς ἐπιστήμονα νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τοὺς ξένους συναδέλφους του γιὰ νὰ συζητήσει τὰ τρέχοντα ἢ τὰ ἐπερχόμενα ἐπιστημονικὰ προβλήματα — ἐπιθυμία ποὺ σὲ καμιὰ πολιτισμένη χώρα δὲν

συναντάει κανένα ἐμπόδιο — ἀντιμετωπιζόταν μὲ καχυποψία. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ σοβιετικοῦ ἐπιστήμονα νὰ ταξιδεύσει στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ ἐνημέρωση, χαρακτηριζόταν πολιτικὸ ἔγκλημα καὶ ὁ ἐπιστήμονας αὐτὸς ἔμπαινε ἀμέσως στὴν κατηγορία τῶν ὑπόπτων. Ἀκόμα κ' ἡ συνηθισμένη ἐπιστημονικὴ ἀλληλογραφία μποροῦσε ν' ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ σύλληψη. Μιὰ παλιὰ παραμονὴ στὸ ἐξωτερικό, ἄλλωστε, ἦταν δυνατὸ νὰ ἔχει καταστροφικὲς συνέπειες ὅταν ἀποκαλυπτόταν ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τῶν εἰδικῶν ἐρωτηματολογίων ποὺ ἔπρεπε νὰ συμπληρώνουν οἱ ἐπιστήμονες. Εὐτυχισμένοι ὅσοι, περήφανοι γιὰ τὴν πολιτική τους ἀθωότητα, μποροῦσαν ν' ἀπαντήσουν στὴν εἰδικὴ ἐρώτηση τοῦ ἐρωτηματολογίου, ὅτι δὲν εἶχαν « ποτὲ παραμείνει στὸ ἐξωτερικὸ » ἢ ὅτι « ποτὲ δὲν εἶχαν βγεῖ ἀπὸ τὴ χώρα ». Αὐτὴ ἡ ἀπομόνωση ἔφτασε στὸ ἀπόγειό της, μετὰ τὴν περίφημη ὑπόθεση Κλιούγεβα καὶ Ρόσκιν, τῶν δυὸ ἐπιστημόνων ποὺ ἔδωσαν γιὰ δημοσίευση, ταυτόχρονα στὴν ΕΣΣΔ καὶ στὸ ἐξωτερικό [3], μιὰν ἀνακοίνωση πάνω σὲ προκαταρκτικὰ στοιχεῖα, σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τῶν ἀντιβιοτικῶν στὸν καρκίνο. Ἡ δημοσίευση στὰ ξένα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ἄρθρων σοβιετικῶν ἐπιστημόνων πρακτικὰ σταμάτησε. Καταργήθηκαν οἱ ξενόγλωσσες περιλήψεις ποὺ παραδοσιακὰ συνόδευαν τὰ ἄρθρα τῶν ἐπιστημονικῶν σοβιετικῶν περιοδικῶν. Ἡ συμμετοχὴ σοβιετικῶν ἐπιστημόνων σὲ διεθνῆ ἐπιστημονικὰ γεγονότα μειώθηκε στὸ ἐλάχιστο. Τότε ἀκριβῶς ἡ ξένη προπαγάνδα ἄρχισε νὰ μιλάει γιὰ τὸ «'σιδηροῦν παραπέτασμα ».

Ἡ κατάσταση ἄρχισε νὰ ἀλλάζει τὸ 1955, μετὰ τὴν πρώτη διάσκεψη γιὰ τὴν εἰρηνικὴ χρήση τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας, ποὺ ἔγινε στὴ Γενεύη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ΟΗΕ. Τότε ἀρχίσαμε ν' ἀνακαλύπτουμε πάλι τὶς ἄλλες χῶρες, ἀλλὰ οἱ πρόοδες γίνονταν μὲ πολὺ ἀργὸ ρυθμὸ καί, σήμερα ἀκόμα, ἡ ἐλευθερία τῆς διακίνησης τῶν ἰδεῶν καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων ἀνάμεσα στοὺς σοβιετικοὺς καὶ τοὺς ξένους ἐπιστήμονες συναντάει πολλὲς καὶ σοβαρὲς δυσκολίες.

Μιὰ τόσο μακρόχρονη ἀπομόνωση συνέβαλε, ἀναμφίβολα, στὴ

[3] G. Roskin, « Toxin Therapy of Experimental Cancer. The Influence of Protozoan Infections upon Transplanted Cancer », « Cancer Research » (1946), 6 (7) : 363 - 365.

γέννηση καὶ τὴν ἀνάπτυξη κάθε εἴδους ψευτοθεωριῶν, οἱ ὁποῖες προστατεύονταν, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀπὸ τὶς ξένες κριτικὲς (π.χ. τῶν ἐπιστημόνων τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἢ τῆς Γαλλίας), ποὺ θὰ συνέβαλαν, μέσον τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης, στὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς φυσιολογικῆς κατάστασης καὶ θὰ ἐμπόδιζαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς ψευτοεπιστήμης.

5. Σὲ συνάρτηση μὲ τοὺς παράγοντες ποὺ ἐξετάσαμε, τὸ γενικευμένο συγκεντρωτικὸ σύστημα, ποὺ ἴσχυε στὴν ΕΣΣΔ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, τὴν ἀνώτατη παιδεία καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις, καὶ ποὺ συμπληρωνόταν ἀπὸ τὸν μηχανισμὸ τῆς ἀπονομῆς διπλωμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν τίτλων, εἶχε καταστροφικὲς συνέπειες στὶς προσπάθειες γιὰ τὴν παρεμπόδιση τῆς ἐπέκτασης καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λυσενκοϊσμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ψευτοθεωριῶν.

Στὶς περισσότερες ἀναπτυγμένες χῶρες, ἡ οἰκονομικὴ διαχείριση καὶ ἡ διοίκηση τῶν πανεπιστημιακῶν ἱδρυμάτων εἶναι ἀποκεντρωμένες. Τὰ ἰνστιτοῦτα, τὰ κολλέγια, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ πανεπιστήμια, ἂν καὶ μποροῦν, μὲ δική τους πρωτοβουλία νὰ συνενωθοῦν μεταξύ τους, εἶναι αὐτόνομα. Καμιὰ διοικητικὴ ἀρχὴ δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολύσει τὸν ἱδρυτὴ ἑνὸς παραγωγικοῦ ἐργαστηρίου, οὔτε νὰ ἀκυρώσει τὴν ἀπονομὴ ἐπιστημονικῶν τίτλων ποὺ ἔχουν δοθεῖ ἀπὸ μιὰν ἀκαδημαϊκὴ σύνοδο ἢ ἀπὸ ἕνα πανεπιστήμιο. Οἱ ἀκαδημίες ἐπιστημῶν εἶναι συνήθως ὀργανώσεις αὐτόνομες καὶ δὲν μπαίνουν στὴν διοικητικὴ μηχανὴ τῆς κυβέρνησης.

Σ' ἕνα τέτοιο σύστημα θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐπιβάλει ἕνας καὶ μοναδικὸς διοικητικὸς ὀργανισμὸς ὑποχρεωτικὸ πρόγραμμα σπουδῶν βιολογίας σ' ὅλα τὰ ἱδρύματα ἀνώτατης ἐκπαίδευσης ἢ νὰ ὑποχρεώσει ὅλες τὶς ἐπαγγελματικὲς σχολὲς νὰ χρησιμοποιοῦν ἕνα καὶ μοναδικὸ ἐγχειρίδιο (π.χ. στὴ γεωπονία). Ὑπάρχουν, στὴ διδασκαλία τῶν βασικῶν μαθημάτων, διαφορὲς καὶ μεγάλη ποικιλία ἐγχειριδίων. Ἡ ἀπονομὴ διπλωμάτων εἶναι ἀποκεντρωμένη καὶ ἡ ἀπόφαση ἑνὸς ἀκαδημαϊκοῦ ὀργάνου δὲν ἀποτελεῖ, ὅπως στὴν ΕΣΣΔ, ἁπλὴ πρόταση στὴν Ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς διπλωμάτων τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης, ἀλλὰ ἀμετάκλητη ἀπόφαση. Οἱ ἔρευνες διευθύνονται συχνὰ ἀπὸ διάφορα ἱδρύματα. Ἔτσι ὁ ἐπιστήμονας ποὺ δέχεται οἰκονομικὰ βοηθήματα ἀπὸ αὐ-

τοὺς τοὺς ὀργανισμοὺς γιὰ νὰ ἐξακολουθήσει τὶς ἐργασίες του — ἂς ποῦμε στὴ γενετικὴ — μπορεῖ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὶς ἔρευνές του καὶ νὰ αἰσθάνεται τελείως ἀνεξάρτητος ἀπέναντι στὶς κυβερνητικὲς ὑπηρεσίες.

Ἕνα τέτοιο σύστημα προσφέρει ἐγγυήσεις ἀπέναντι στὴ διάδοση — κυρίως ἐκείνων ποὺ ἐπιβάλλονται μὲ τὴν βία — ψευτοθεωριῶν σὰν τὸν λυσενκοϊσμό. Στὴν ΕΣΣΔ, ἀντίθετα, ἡ ἐξαιρετικὰ μεγάλη συγκέντρωση τῶν διοικητικῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς ἐκπαίδευσης καὶ ἡ μακρόχρονη ἐπέμβαση στὶς διοικητικὲς θέσεις - κλειδιὰ (προεδρεῖο τῆς ΛΠΑΓΕ, ὑπουργεῖο Γεωργίας, ἀγροτικὸ τμῆμα τῆς ΚΕ, Ἐπιτροπὴ ἀπονομῆς διπλωμάτων, Ὑπουργεῖα παιδείας κλπ.) ἐξασφάλισαν πρακτικὰ στοὺς λυσενκοϊστὲς τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχο στοὺς διάφορους κλάδους τῆς βιολογίας καὶ τῆς γεωπονίας καὶ τῆς διδασκαλίας τους. Ἔτσι δόθηκε ἡ δυνατότητα στοὺς λυσενκοϊστὲς νὰ ἐπιβληθοῦν σ' ἐθνικὴ κλίμακα.

Αὐτὲς ὑπῆρξαν οἱ βασικὲς αἰτίες μιᾶς κατάστασης ποὺ ἐπέτρεψε τὴ γέννηση καὶ τὴν ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ ἐπώδυνου καὶ ἐπαίσχυντου φαινόμενου — σήμερα τὸ βλέπουμε ξεκάθαρα πιὰ — τοῦ λυσενκοϊσμοῦ.

Δὲν πρέπει, πάντως, νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ λυσενκοϊσμός, τελικά, ἡττήθηκε, ἐπειδὴ ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ αἰτίες του. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1964, σταμάτησε ἡ ὑποστήριξη τοῦ κράτους καὶ τῶν πολιτικῶν κύκλων πρὸς τὸν Λυσένκο, πράγμα ποὺ ἔχει βέβαια μεγάλη σημασία. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ νέοι ἡγέτες τῆς χώρας ἔπαψαν νὰ ὑποστηρίζουν τὸν λυσενκοϊσμὸ καὶ ἡ βαθμιαία ἐξαφάνιση αὐτοῦ τοῦ δόγματος ποὺ ἐπακολούθησε, συνδέονται στενὰ μὲ τὸ ἰσχυρὸ ρεῦμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ πατριωτισμοῦ πού, σιγὰ σιγά, δημιουργήθηκε στοὺς ἐπιστήμονες ὅλων τῶν κλάδων, στοὺς δημοσιογράφους καὶ τοὺς συγγραφεῖς μας, τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς οἰκονομολόγους μας. Καμιὰ μέθοδος διοικητικῆς καταπίεσης δὲν κατάφερε νὰ σταματήσει τὴ συζήτηση. Τὸ μόνο ποὺ ἄλλαζε εἶναι οἱ μορφὲς κ' οἱ μέθοδες τῆς διένεξης. Στὶς δύσκολες ἐποχές, ἡ μάχη γινόταν μυστικά, ἡμιπαράνομα ἀλλὰ ποτὲ δὲν σταμάτησε. Ἡ νίκη ποὺ τελικὰ κέρδισε ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη δὲν ὀφείλεται στὴν τύχη.

«Αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι γιὰ μένα ἕνα ντοκουμέντο ἐξαιρετικῆς σημασίας. Ξεσκεπάζει ὁλότελα, μὲ ἀκρίβεια κι αὐστηρότητα ἀνάλογη μὲ τὸ θάρρος του, ὅλη τὴν πορεία, ὅλα τὰ παρασκήνια καὶ τὶς συνέπειες τοῦ πιὸ παράξενου καὶ τοῦ πιὸ λυπηροῦ ἐπεισοδίου στὴν ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης. Ὅτι ἕνας τσαρλατάνος, αὐτοδίδακτος καὶ φανατικὸς μπόρεσε, στὰ μέσα τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, νὰ πετύχει στὴ χώρα του τὴν ὑποστήριξη ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, τοῦ Κόμματος, τοῦ Κράτους, τοῦ Τύπου (χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὰ δικαστήρια καὶ τὴν ἀστυνομία) γιὰ νὰ ἐπιβάλει στὴ βιολογία μιὰ θεωρὴ μωρὴ καὶ στὴ γεωργία πρακτικὲς καθόλου ἀποδοτικὲς καὶ συχνὰ καταστροφικές· ὅτι αὐτὸς ὁ συνεπαρμένος κατάφερε ἀκόμα νὰ ἐπιβάλλει τὴν ἐπίσημη ἀπαγόρευση τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πρακτικῆς ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βασικότερους κλάδους τῆς βιολογίας : τῆς γενετικῆς — νὰ κάτι ποὺ ξεπερνάει κάθε φαντασία... Ὅτι σ' ἕνα δικτατορικὸ καὶ ἀστυνομικὸ καθεστὼς ἡ ἰδεολογικὴ τρομοκρατία εἶναι οὐσιαστικὸ ὅπλο στὰ χέρια τῆς ἐξουσίας· ὅτι αὐτὴ μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιεῖ ὄχι μόνο στὴν καθαρὰ πολιτικὴ ἀρένα, ἀλλὰ καὶ σὰ μέσο πνευματικῆς καταστολῆς γιὰ νὰ δαμάσει συγγραφεῖς, καλλιτέχνες, φιλοσόφους, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, γλωσσολόγους ἢ ἀκόμα καὶ οἰκονομολόγους, τὸ βλέπαμε πολὺ συχνὰ κατὰ τὸ 1948 — τὸ βλέπουμε ὅμως ἀκόμα καὶ τώρα... Ἀλλά, ὅτι αὐτοὶ οἱ δικτάτορες θὰ μποροῦσαν νὰ παγιδευθοῦν μέσα στὸ ἴδιο τους τὸ ἰδεολογικὸ παιχνίδι, σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἐξυμνοῦν μὲ θαυμασμὸ τὰ προτερήματα ἑνὸς ἀμαθέστατου τσαρλατάνου, μὰ — δείχνοντάς του ἐμπιστοσύνη — καὶ νὰ ἐπιβάλουν σὲ μιὰν πειραματικὴ ἐπιστήμη μιὰν παράλογη θεωρία, καὶ στὴ γεωργία πρακτικὲς μέθοδες ὀλέθριες — νὰ κάτι ποὺ δὲ θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ τὸ πιστέψουμε. Κι ὅμως, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔδειχναν ἀπὸ τὸ 1948 κιόλας, κι αὐτὸ ἀποδείχνει σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τὸ βιβλίο τοῦ Μεντβέντεφ : ὁ «θρίαμβος» τοῦ Λυσένκο ἦταν πρὶν ἀπ' ὅλα μιὰ νίκη τῆς ἰδεολογικῆς τρομοκρατίας».

ΖΑΚ ΜΟΝΟ